

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

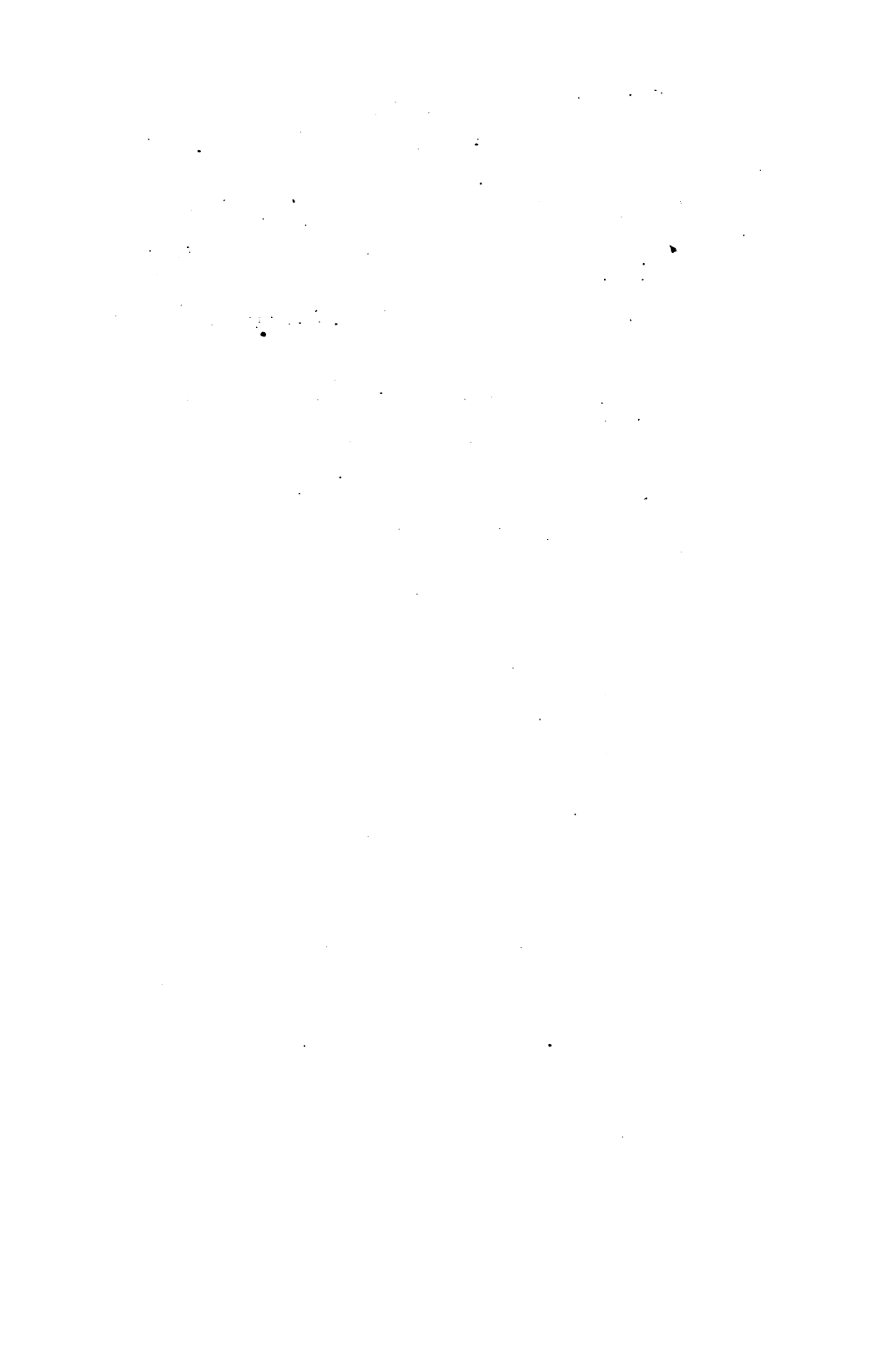
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600084587

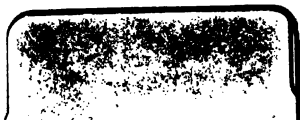

600084587

1

2

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBRI.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III.

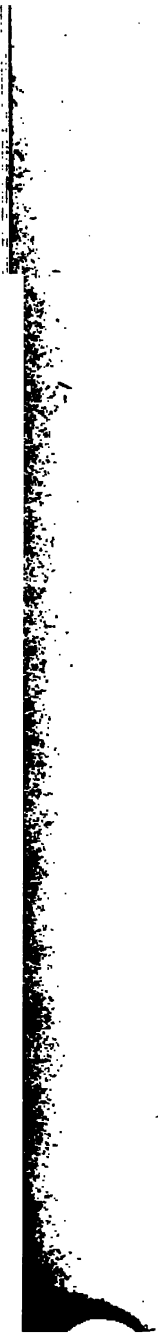
EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ

LIPSIÆ MDCCCLXII.

294. f. 24.

ADNOTATIO CRITICA.

MARTINUS HERTZ

GUILIELMO WEISSENBOERNIO S.

Commentatione peracuta de notionibus quas Livius vocabulo populi subiecerit anno huius saeculi tricesimo emissa tu, vir illustrissime atque humanissime, indefesso studio in Livium interpretandum atque emendandum incubuisti. cuius egregiae operae proventus uberrimos cum in dissertatione de vita ac scriptis Livii primo huius editionis volumini praemissa iustis laudibus extulerim, easdem has laudes nunc iterare nolo, ne modestiae tuae, quae si nimia esse potest, in te sane nimia est, officiam. quanti autem te tuaque faciam, id eo tibi probaturus sum, quod librum hunc qualemcumque ad te potissimum mitto. iam igitur te rogo, vir optime, ut hoc munusculum benigne et indulgenter, ut soles, accipias. aequum ac benivolum iudicium, quod de editione hac mea tulisti, neque huic volumini defore spero, cui et ipsi cum emendationes aliquot 'ad te scriptas misimus' iusta maturaque consilia tua non defuere.

Praefanda praeterea quartae huic decadi Livianae habeo per pauca. nam quae de libris manuscriptis, quorum fundamento librorum ab urbe condita XXXI—XXXX emendatio superstruenda est, in universum dicenda sunt, ea dixi in prolusione supra commemorata p. XXXVI; de pretio autem eorum atque usu ita disseruit Madvigius emendationum Livianarum p. 361 sqq., ut vix haberem, quae addenda viderentur. ipsius Madvigii inventa, quae in altero volumine ad ipsam emendationem ad-

hibere nondum potui, nunc, ut par erat, in usum vocavi et persaepe sagacissimas et eruditissimas eius disputationes vel emendationes mihi subministrasse vel viam certe emendandi praecepisse grato animo profiteor. in aliis, quae ad normam paulo severiorem dirigere mihi visus est, obtemperare ei noli, ea omnia servaturus, quae cum ex sanae rationis legumque grammaticarum praeceptis tum ex operis Liviani indole aut explicari aut excusari aliquo modo poterant. qua in re, cum libros XXXI—XXXIII nuper iterum ederes, tu fortasse me ipso vel paulo fuisti cautior. ac nos, qui editiones scholarum potissimum usibus destinatas adornemus, cautius agere debere quam eum, qui commentarios criticos, uni viroorum doctorum examini submitteudos, conscribat, non est quod lectores admoneam. eorum qui post Madvigium et ab eo excitati in libris his emendandis operam publice nuper collocarunt, H. A. Kochium dico et Mauritium Seyffertum, commentationes nonnullis locis salutem adferre mihi visae sunt, in aliis, qui ad quattuor priores libros pertinent, opere illo tuo magno cum fructu usus sum. nec tamen etiam nunc desunt loci vel depravati vel ambigui. quorum haud parvum numerum a te per reliquos etiam huius decadis libros mox sive firmo iudicio constitutum sive efficacibus remediis sanatum iri confido.

Compendia scripturae in adnotatione critica praeter I. F. Gr., Duk., Dr., Heus., quae explicatione non egent, et ea, quibus praeterea in vol. I et II usus eram (cum Mog. = ed.

Moguntina, Bas. a et b = ed. Basil. a. 1531 et 1535, tum litera W tui nominis nota, ita ut Wt et inde a lib. XXXV W significaret ed. Teubnerianam, Ww Weidmannianam, Wl lectiones Livianas, Wi commentationes nov. annalibus phil. insertas et numero non addito volumen eorum annalium XXVIII) adhibui haec: M = cod. Moguntinus, de cuius lectione numquam ex silentio capienda est coniectura, B (et interdum b = man. 2) cod. Bambergensis, ε, ut antea, = codd. dett., ita tamen ut numquam, ne in numero quidem codd. adferendo, Lov. 5 rationem habuerim, qui ex ed. Campaniana descriptus est cf. Drak. ad lib. XXXVI 34, 10 adn. coll. XXXIII 40, 4; 47, 7 XXXV 28, 4; 49, 8 XXXVI 41, 5 etc.; g = editio Goelleriana; Ig = Iacobsius apud Goellerum; Krg = Kreyssigius ap. eundem. ipsius Kreyssigii, qui per extremas has duas decades de Livio optime meritus est, lib. XXXIII ed. signavi Kr, eiusdem ed. Tauchnitzianam (usus vero sum ed. form. min.) Krt, eiusdem v. d. annot. ad lib. XXXXI—XXXV Kra, Krc censuram ed. Bekkerianae insertam ann. lit. Ien. a. 1831 nr. 153 sqq., Krm meletemata; per lib. XXXIII r = ed. Romana, h = Horrio. adornata praeterea sunt omnia secundum eas leges, quas in prioribus voluminibus secutus eram; in rebus orthographicis, cum scriptura cod. M passim tantum et vix ubivis accurate tradita sit, cod. B auctoritas non satis gravis esse videatur, antiquioris quidem scribendi rationis vestigia ex libris enotata, nisi molestias tironibus parare viderentur, servavi, reliqua ad artis praecepta redegi, in ἀδιαφόρως rationes Drakenborchii, quamquam haud ubivis satis sibi constantis, servare malui quam sine iusto fundamento aliquid novare, id quod imprimis ad praepositionum quae dicitur assimilationem pertinet. iam igitur nihil addendum est nisi ut et me et Livium

meum iterum atque iterum tibi, vir ornatissime ac doctissime, commendem. vale.

Scr. Gryphiae d. XXIII m. Mart. a. MDCCCLXII.

LIV. XXXI in periocha acarnanis qui Naz. || . post pacem — quinquagesimo.] scripsi cf. c. 5, 1. cum v. l.: post — datam quadra(spscr. i)ngentesimo anno ab urbe condita paucis mensibus coeptum est autem anno quingentesimo quinto. Naz.; de ε et edd. vetl. cf. Drak.; post pacem Carthaginensibus datam quadragesimo anno (ab urbe condita) paucis mensibus (coeptum est autem anno quingentesimo quinto). O. Iahnus. coeptum est autem anno quingentesimo quadragesimo ab urbe condita, post pacem Carthaginensibus datam paucis mensibus. Ww || quod] Naz. corr. ε: quot Naz. pr. cui Iahnus || ferre quoque libri ferri • (fort. nunc) quoque Iahnus ferre •• quoque Ww. || 1, 3. tris] B teste Bessler in ed. capp. 1—24, progr. gymn. Solitsquell. a. 1847 inserta, quacum cf. eundem act. ant. 1842, 480 sqq. nov. ann. phil. et paed. suppl. X 568 sqq. || 4. LXXXVII ε teste Hearnio cf. C. Peterum act. ant. 1839, 631 Th. Mommsenium röm. Chronol. p. 121. adn. 210 ed. alt.: LXXVIII B; LXXXVIII (i. e. duodenonaginta Kr.) Glareanus || primus ε (Lov. 1)? edd. pleraeque || 5. proximis litori] Moguntini: proximi litori (seu littori) B; proximi litoris (seu littoris) ε proximis litoris edd. princ. || profundum] ε? Ascensius: profundam || 8. causa] N. Heinsius: causae B causae (aut causae) ε || II, 2. eam] Asianam vg. || provinciiis] assecutus erat A. Rubenius prouintiis B: in proelio cum Boiis aut in proelio Boiis ε || 3. P.] fort. C. Dr. proconsul ε Cn. edd. ante Ald. || ut et adnunt(seu c)iaient aut ut adnunt(c)iaient aut ut et nuntiaient (Dresd.) ε || 6. Ampium] ε (B §. 7. 9) W: Appium B || qua] Ma.: quam || 7. Mutilum] ε (B. XXXIII, 37, 2) edd. vetl.: militum B. || 9. vii B corr.: iii. B pr. || icit] ε, quod eti-

am XXI 18, 10. 11 videtur servandum esse: igitur B fecit Besslerus || aliut B. || III, 6. eadem scribere s. Ald. || III, 3. C. et M. Servilii] et m. seruiliius B. || L.] C. XXVII 35, 2. 14 t. P. ibid. §. 1. || hostilis B. || 4. Gillo] B XXX, 21, 2 et ex sil. infra c. 8, 8, ex corr. 6, 2: cilo B h. l., unde Cilo ubique scripturus eram coll. inscr. Grut. DXCVII, 9, ubi M. quidam Fulvius Cilo l.; at meliores ibi testes Gillo praebereme edocuit Aem. Huebnerus (hodie lapidis huius Carthag. nov. tres modo priores versus supersunt); scillo B pr. c. 6, 2. || Planeus] B c. 6, 5: plautus (plantus g) B h. l. || V, 1. quingesimo ex Prisc. de fig. num. 4, 22 p. 1352 P. Sigonius || quingagesimo primo] Ww. cf. Mommsenii chronol. Rom. p. 121 adn. 210: quinquagesimo uno F. Lachmannus de font. Liv. II, 94 q̄dragesimo uno B quadragesimo uno vel quadragesimo primo vel quadragesimo s. quinquagesimo Sigonius quinquagesimo secundo Dodwellus quinquagesimo quarto Glareanus || 2. fort. primam I. F. Gr. || 7. renuntiasent] B; assecutus erat Dr. || 9. responderi] B Duk., Crev.: respondere || VII, 3. si numquam alias] B et sic I. H. Vossius Anm. u. Randgl. p. 280. || proximo certe Ma.: Punico proximo certe B proximo Punico certe et proximo certe punico s. || 7. quinto die Ma.: quinto die inde B quinto inde die b vg. || 8. nec carthaginiensibus B cf. Bessleri adn. et Ww. || alterum aequabit] add. Fr. Jacobsius add. animadv. in Ath. deipnos. p. 128 cf. diatr. de re crit. capp. duo p. 11 n. ** || 10. comparate I. F. Gr. comparo Vossius l. l. || 11. sed] et id. ibid. || 15. iam] B Besslerus: etiam s. vg. || VIII, 3. fort. (feciales) decreverunt I. F. Gr. || 5. de exercitu B; fort. de exercitibus Besslerus || 7. consules darent] g p. 148: cos. darent B consul daret vg. || 8. praesidium I. F. Gr. praesidi Ma. 386 n. || esse I. F. Gr. || 10. haberent] Muretus: haberet || VIII, 1. Ptolemaeo hic acsaepius B, quam scribendi rationem aequabilitatis tantum causa non admist cf. modo Köhlerum quarat. T. L. ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. Gott. 1860. p. 86. || (qui nunciarent) Crev. || nunciarent s. edd. vett. || 3. libeat s. Muretus || possint Vossius l. l. || 7. voveri] Crev.: vovere libri vovere [licere; ex certa vovere] Ma. || vovere — pecunia] in litura B. || quia ea] Bekkerus: quia B si ea vg. || quod nisi s. vg. || 10. quantam] b vg.: qua tamen B quanta Duk. || totiens] octiens B cf. Krg. 419 n. c. p. 273. || X, 2. Celinibus Ilvatisque] B cf. Ww adn.: al. v. ap. Dr. || 5.: cetero .. dimisso, praeter .. nominis, cum s. pars edd. || 7. velit] b: uenit B velit ci. Ww. || augere s. Sigonius || XI, 1. in Etruria edd. ante Ald. || 3. Q. Minutio B: immo L. Furio, et sic s. Mediol. 1505, al. || fort. (in) vicem I. F. Gr. || 5. sciri Vossius l. l. || 9. (iussi) I. F. Gr. || 10. peterentque] B fere omnes, Dr. in adn., v. d. act. lit. Ien. 1811, 20, 156 sq.: petere Bas. a I. F. Gr.; al. s. ap. Dr. || 12. eis] Ma.: ei libri (ei) Vossius l. l. sibi I. F. Gr. || indicasset] B, tacite Walchius em. Liv. p. 220, g. p. 366 (Ma): iudicasset s. vg. || 17. eius .. permittent] A. Rubenius: eius .. permittent B eis .. permittent s. edd. vett. cf. Wt praef. || mutarive] s. vg. cf. Kr. Krc. p. 273 sq. Besslerum act. ant. l. l. p. 485: mutari B. || XII, 3. fort. quinquennio ante Crev. || 4. si qua Vossius l. l. || 4 sq. fieri. curam — accenderunt] ex B Bekkerus (nisi quod nunciata Bekk.) || 6. fort. [in] templo Ww. || XIII, 4. aliut B pr. || noxia] Wt. praef. w: noxiam B ob noxam vg. ob noxiam Besslerus Wt noxam v. d. lit. Centralbl. 1862 p. 18. || 5. aeri Budaevs, Crev., al. || 6. dicerent I. F. Gr. || 7. vectigal] B Ww Ma.: vectigales vg. || 9. trientabulumque] Hearnus, Mommsenius nunt. soc. saz. 1850, 98 sq. n. 13: trien tabulūq; B trien tabulumque s. (Ox. N); de rell. cf. Dr., Wi p. 182. || XIII, 1. paludatis] B cf. Heerwagenii ad XXI, 63, 9 et Ww adn.: paludatus cum s. vg. I. F. Gr. ad XLI, 10, 5 adn. Kra p. 24. || 2. Cn.] consulis s. C. s. || 3. Centho] quod etiam XXV 2, 3 scribendum erat, Sigonius: cento B. || et mille militum] b g. p.

367 *Bekkerus* cf. tamen *Wi* p. 201 w: et militum B et militibus *edd.* vet. et militum copiis ϵ *Aldus*, ubi exiguis vel parvis vel modicis excidisse arbitrantur *Crev. Heus.* || 4. [duobus] navalibus .. (proelio) *Crev.* || 10. quidem] B ϵ (*Mead.* 2), ex ci. add. *I. F. Gr.* || 12. in insignibus suis] W (i p. 201; cf. lib. V 41, 2), nisi in B participium aliquod exciderit (w): insignibus suis B cum insignibus suis ϵ *vg.* || XV, 3. suorum] B: suam ϵ sociam ϵ om. ϵ suam; suarum *Besslerus* || 4. dum ante Rhodios] om. B, add. b. || 5. recuperatas(que) *Vossius l. l.* || 6. vox Attalo 'nonnihil suspecta' *Duk.* || 8. Ciam] *Sigonius* Ceam *Gelenius*: ceiam ex utroque conflatum B. || 10. sed *Duk.*: et libri at *Vossius l. l.* || cum, si] B; assecutus erat *Duk.* || 11. (in) Hellespontum *Vossius* || Thraciae] W: Thraciae *I. F. Gr.* Graeciae libri || XVI, 4. Callimedis] *Bekkerus*: Gallimedis B ϵ Ganymedis ϵ *vg.* || cypsella B. || 5. chersonesum eleunta et alope connessum B. || Callipolis] *Mog.*: Gallipolis B ϵ . || Madytos] *Mog.*: madocus ϵ madotus ϵ . || 7. classe acū B classe sua cum ci. *Wt.* || 8. XVII, 1. distinci et emendavi secundum *Ma* prob. *M. Seyfferto* emend. *Liv. ann.* ph. 83, 823, nisi quod a delet; per se recte quidem ille, at cf. lect. cod. B: ostendit neque . . adiutis sociis (adiuti sociis B adiuti socii ci. *Besslerus*). XVII, 1. Abydeni etc. *vg.* || non (terra) modo *Ma.* || (aditu) *Vossius l. l.* *Ma.* || 5. aut in gymnasio] aut in templum *Ma.*: in templo et in gymnasium libri || 9. id se] B: et se *vg.* et, id se *Baumg.-Crusius*, Kr. || iurat] B: iurare *vg.* *Wi* p. 201 sq. t (iurare) *Crev.* || XVIII, 1. trium consensu] num genitum sit dubitat *Wt.* || 4. animos] *Ma.*: animo est B ϵ in animo est ϵ *Mediol.* a. 1505. || regnum] ci. *Wt.* || vel 6. (repente) vel 7. (repente) *Crev.* cf. *Walchium l. l.* p. 19 sqq., praeterea quasi, veluti ad proditos desiderantem; at v. *Büttnerum obs.* p. 82 sqq. || repente proditos] pene prodi eos v. d. act. *lit. Lips.* 1815, 1638 sq. || 7. laeti B ϵ ('vet. lib.' *Sigonius*) *Besslerus* || fecissent B *Besslerus* || nuntio ante corr. B. || XVIII, 1. duce] rege B cf. *Besslerus* *horr. ph.* X, 578. || 3. reges] B Bas. b: regem ϵ . || XX, 5. Ti.] ϵ *Sigonius*: T. B ϵ , om. ϵ . || 7. fort.(expraeda) *Ww.* || quadraginta tria] quadraginta quatuor ϵ *Aldus* quadraginta ϵ . || fort. centenos vicenos *Ww.* || XXI, 3. egregiae B. || 4. lassitudinem] scripsi: lassitudini libri, quod probandum est, si voc. timuit int. vers. a b add. interpolationi debetur, ut ei cum *Ma.* peperci aliudve verbum substituendum sit || 5. repetivere. Postero *Ma.* 214 sq. || 7. in alas — habebant (sic *Lipsius*: habebat libri) cf. *Lips.* et *Duk. ap. Dr.*; *Ww.*; num (in alas — habebat) ϵ || 11. in multitudine ϵ *I. F. Gr.* multitudini *Ven.* 1495. || 12. Vediovi] *Rud. Merkelius Ov. Fast.* p. cxxiv: deo Iovi (quibus vocc. praecedunt litterae ue) B ϵ Diiovi (immo Diovi cf. *Buechelerum mus. ph.* xv. 445 sq. n.) *H. Valesius*, *Prellerus* *nunt. soc. lit. sax.* 1855, 212 sqq. *myth. Rom. p.* 238 n. 1. Vedio Iovi *Klausenius Aeneas u. d. Penaten* p. 1091 n. 2182 adeo Iovi *Heus.* (duo) Iovi *Böttcherus progr. gymn. Dresd.* a. 1838 p. 8. || 15. in omni] omni ϵ iam omni ci. *Wt.* || XXII, 5. adtulerunt *Vossius l. l.* || 6. Megara ϵ *I. F. Gr.* Megarida *Duker* || 7. ne] B ϵ : nec ϵ *Ascens.* 1513 || quidem] add. *Ma.* ad *Cic. de fin.* p. 821 || XXIII, 3. inde] interdiu *Heus.* || promuntorio B || 9. quos [eo] ci. *I. F. Gr.* || XXIII, 1. erat] 'melius venerat' *Crev.* || 2. milibus] scripsi cum B cf. XXII 16, 2 ibique *Dr.*: milibus (sive milibus) peditum *rell.*, *edd.* || 4. hemerodromos] *Ascensius* 1513: hemerodromas b ϵ hemerodromas B || 11. fort. s. odium s. iram excidit ad expleturum *Ww.* || 12. eum] b: acū B in hostes equum ϵ *Kr* cf. *Krc* 274 *Besslerus* *horr. ph.* X 581 sq., qui et ipse equum *edd.* a. 1847 concitat in hostem secum ϵ || XXV, 2. Eleusinam] B ϵ : Eleusinam ϵ *Mog.* Eleusina ϵ || Megara ϵ *I. F. Gr.* || 3. Cycliadam] *Dr.* in adn.: Cycliadem ϵ et fort. *Livius* sibi nec in hoc nomine constitit (cf. xxvii 31, 10; xxxii 19, 2; 32, 10) nec in *Heracleide*

(v. c. 33, 2) cycladem B || 6. ne] fort. ut ne *Vossius l. l.* || 8. peloponnesso B. || 9. Cycliadas] *Dr. in adn.*: Cycliades *et* cycliades B. || XXVI, 1. e regione *et*. || 3. ex — Eleusine] *cf. Ww.* || ab eleusino b ab Eleusinis *et* Eleusine *et* et vel sic vel ab Eleusiniis vel Eleusinis *ci. Dr.* || 4. discurrebant *Wt praef.* || 6. et] *om. B*; fort. comminandaq. oppugnatione (comminando oppugnationem b) || 7. aut felicior aut expugnatio *Dukerus.* || 8. brachiiis B pr. || 11. exornata] *et Aldus*: et ornata *B₅.* || XXVII, 1. hapsum B. || *L.] Glareanus, Sigonius*: T. B₅ Titum *et*. || 2. Corrhago] *et edd. vet.*: Corrhago *B₅.* || Gerunio *Bekkerus.* || orsesso B. || Antipatream] *et Bekkerus*: Antepatream *B₅.* || 5. affectit *Kr. p. 395, at v. Wi 199.* || 6. Cnidus] B *Iac. Gronovius* || XXVIII, 1. Langari *et cf. Dr.* || 2. Langarus *et*. || XXVIII, 6. transcenderunt B transscenderunt *Crev.*: conscenderunt *et* *vg.* || 10. eidem] *B₅ Crev.*: eiusdem *et* *vg.* || 11. (eiecto) *Vossius l. l.* fort. recte || prodigium relicta sublata virgula *I. F. Gr.* || deleta] *et Ven. 1498*: deiecta *B₅* *cf. Wt praef.* || 13. et nihil *et* *vg.* fort. recte || petit *B₅.* || 15. leves et ad *ci. C. L. Bauerus* || 16. improbrantibus B. || XXX, 4. verum enim vero] *Enimvero I. F. Gr., at v. Duk.* || id se queri] fort. id se ferre *I. F. Gr., at v. Duk., Dr.* || 5. nudatos manes] *cf. Ritschl anth. Lat. coroll. epigr. p. XII.* || 7. et truncata *vg.* || 9. Eleusine vel Eleusinae *et* *edd.* || 11. possint *vg.* || XXXI, 3. superos inferosque *vg.* || 4. haec Cianos] *Kr.*: Cianos *Sigonius* haec Chios b Aechios vel et Chios *et. et* haec *sq. lac. B.* || fort. Aenios *Dr.* || Larisenses] *Bekkerus*: Larissenses *vg.* lamsenses B. || quibus] quod *A. Perizonius* || 6. a nobis ante Reginis (Rheginis *vg.*) *add. vg., at cf. Wt.* || 9. stipendiarias nobis ac *vg., at cf. Wt praef.* || 10. ne ipsi quidem] B, *I. F. Gr.* || possent, e a b inducta, B possint *et*. || 17. sint] *Ascensius 1513*: sunt libri sunt *ci. W.* || XXXII, 3. [ut non] tempus, ita iam nunc statui [ius] posse Ma. || belloque] bello *vg.* || *Pylaico] Ge-*

lenius: Pyraeo b pyraea B; *rell. v. ap. Dr. cf. Ww. h. l. et Duk. ad XXXIII 35, 8. adn.* || 4. sit] *Mediol. 1505: om.* || in] *om. B.* || *pyliaco B.* || est B pr. sit *Wt praef.* || XXXIII, 4. Dassaretiorum] *Mog. (et sic dassaretios B c. 40, 4 et ex corr. XXXII 9, 9):* darsertiorum B darsetiorum b (* darsetiorum §. 5 darsetios §. 8 B). || 6. *Avxon nuper in ed. Teubn. Plut. Flamin. 4 scripsit Sintenis* || *Bevum*] *edd. aliquot vet., Sigonius*: Betum, Baetum *et. et* Bactum *B₅.* || 8. post exauditus est: hostes appropinquare *add. libri praeter B, edd., at cf. Ww adn.*; hostes esse *ci. Wt.* || 9. aliquod B pr. || XXXIII, 1. (pro eo) *Vossius l. l.* || 4. brachis B brachiiis b || abscissis B pr. || 5. nondum iusto proelio *vg.* || 7. ∞ ∞ B, *Wt praef.*: quatuor millibus *et* *vg.* octo millibus et octo et quatuor *et. et* quatuor *I. F. Gr.* || mille] (*sic* ∞) B, *et vel hoc vel* ∞ *cc poposcerat Röellius* || *Athaco*] *et*: Achaco, Achaeo *et. et* Areto *Mediol. 1505; lacuna in B.* || 9. duxit B. || XXXV, 1. vero tam] *et Aldus*: non tam *B₅ (Lov. 4), Dr. adn.* tam et motam *et*. || 2. autem] item *I. F. Gr.; al. v. ap. Dr.* || vero tam §. 1 servato: — aberat autem commendat *Dr.* || 3. credere] *B₅:* credideret *et* *vg.* || XXXVI, 1. peltas B peltatas *ci. Ww.* || 4. aliquod B pr. || 5. quia hostium tam *Dukerus* || 6. millia, intervallo distinxit *Dr.*: millia intervallo *vg.* millium intervallo *I. F. Gr.* || Ortholophum] *Kr. v. Krs p. 95 Kra p. 75 sq. (xxxxxiii 3, 1 idem nomen in mentem venit Heusingero: et nomen certe idem, de loco haud immerito videtur dubitari cf. C. Burianum mus. phil. XVI 420 n. *, qui ubi vis Ottolobum probat et adn. ad illum l.):* Octolophum 'exemplaria scripta' *Gelenius* ottolobum B c. 40, 9 W attalobum B. h. l.; *al. v. ap. Dr.* || 7. cresceret [temeritas] simul *H. A. Kochius emend. Liv. II. 13.* || XXXVII, 4. effuse *A. G. Ernesti * gloss. Liv. s. v. effundere, at cf. Fabri ad XXI 55, 3 adn.* || 11. paludes per vias inviaque] *Dr.*: paludes

* unde corr. adn. ad lib. XXI, 55, 8.

peruias inuiasque B ε pauens peruias inuiasque ε (*Lov.* 2) etc. || 12. equi spoliis..relatis] *Gelenius*: equi spoliis..relictis ε equi sunt spoliis..relatis B etc. cf. *Dr.* et *Ww.* || XXXVIII, 3. erat] *BWt.*: om. ε *vg.* (erat) *Kr.* *Ww.* || 5. temeritatem] B: temeritatem regis *rell.*, *edd.* || 10. abiit 5. || XXXVIII, 2. quam] B: quae ε, *fort. recte cf. Dr.* || 4. Pluinnam] B: Pluinam, Pliniam, Pelinam etc. ε Pellinam (*immo* Pelinnam) *Sigonius* || 5. Bruanium] *I. F. Gr.*: Bryanium *Sigonius* Bruantium B Bruanam etc. ε. || 7. (etc. 40.1). Eordaeam] *I. F. Gr.*: Heordaeam *Sigonius* erduaeam B erdumaeam B c. 40. || 8. ut aut] B: ita ut *vg.* et vel sic vel ita ut aut *Kr.*, at *cf. Wi* 202. || operi, permuniit] *Walchius* l. l. p. 231 sq.: opere permuniit B permuniit ε *Crev.* propere permuniit *I. H. Vossius* cf. *Wi* l. l. propere muniit *Isg.* p. 388. || 12. peteret *vg.* || 15. circū itū B circūitu b. || XXXX, 4. (et) Ma.; *fort.* at || 9. (auctor) Ma. || Ortholophum] v. c. 36, 6. || 10. ad haec *vg.* || XXXXI, 3. superfueraut ε *Aldus* || 8. Phaecae] W (phaecam B xxxii, 14, 1): phaeca B phaecado b Phecado ε *vg.* Phaeae *Bekkerus* || 9. quingentorum passuum *vg.* quingentos passus *Crev.* || 10. palati] om. B, *fort. recte; sed potuit etiam ob simile voc. praecedens alii excidere* || 12. excitare igitur alii *vg.* || 13. quum universi sexcentorum *Gelenius* || animis armisque ε *vg.* armisque *Gruterus*, *Vossius* l. l. || 14. captique quidam quos *vg.* || XXXXII, 5. receperat ε *Mog.* rereperant B pr. || 6. 'Forte in tumulum. Vel ad tumulum in castra' *I. F. Gr.* || 8. ignotos ε. || XXXXIII, 1. agmen primo turbavit *vg.* || 2. (Dardani) *I. F. Gr.*, at v. *Dr.* || nullum talis auxilii *vg.* || 5. D B et vel sic vel mille *I. F. Gr.*: om. *vg.* || avexit ε *vg.* euexit ε. || 7. terra] Ma.: erant *codd.* (erant) *Dukerus*, *Krt* cf. *Kr* 178. || XXXXIII, 1. Maleo superato] B cf. *Wt* *praef.*: Malea superata *vg.* || 2. cui] quae ε. || odium b. || in Philippo] *Ww* f. *Wt* *praef.* in philyppe B: in Philippum *vg.* || immoderatum b. || 4. statuae imaginesque] *scripsi*, a Ma. *monitus* (*excidit olim* Q. ante O): statuae et imagines Ma. statuae imagines B *vg.* || imagines omnes, item .. virilis ac muliebris sexūs omnium, nominaque eorum (eorum ε: *cod. Vict.*), tollerentur *ci. Crev.* || (earum) *Duk.*, at *cf. Walchium* l. l. p. 207 sqq. || virilis ac muliebris sexus b *vg.* || diesque festi, sacra, sacerdotes, quae ε: diesque sacra festi (festi sacra *corr. pr.*) sacerdotesque B dies festi, sacra, sacerdotes, quae ε; *al. v. ap. Dr.* || sacerdotesque, qui.. instituti b g. p. 372. || maiorumve *vg.* || 5. esse] essent ε, *edd. ante Bas.* b. || 6. et exercitibus et *vg.* || XXXXV, 2. atque in ira .. fuerant] ε *I. F. Gr.*: atque in iram .. fuerant B ε quae in iram .. fuerant ε ac quae in ira .. fecerant aut ac quae ira .. fecerant *al. cū. I. F. Gr.* || 3. portū B. || 4. Gaurion] *scripsi cum Xen. Hell.* 1, 4, 22: Gaurelon ε (*i. e.* Gaureion *ex dupl. lect.* Gaurion et Gaureon *ortum*) *Bekkerus* caurelon B Gaureleon ε. || 8. faciles *I. F. Gr.* || 11. maris *vg.* || 14. ad] om. ε, *Glareanus* || Mendaeum] b: mendaeum B Mendaeum etc. ε Mendin *Mog.* Mendam *Glareanus* || 15. Toronae] *Bas.* a: Coronae || XXXXVI, 2. Pyrrhias] *Bekkerus*: pyrrhas B Sipyrhicas *vg.* || quae] *I. F. Gr.*: qui || convenit *ci. Ww.* || 3. praestaret] om. B; *fort. daret vel mitteret* *Wt.* || 5. agitari] B, *I. Gr.*: excitari ε consultari *vg.* || 7. Zelasium] B ε (*de al. v. Dr.*): Phalasiā *I. F. Gr.* Acantium *Heus.* || Phthiniae id] *Ww.*: pthiniae id B Isthmiae id ε (*al. v. ap. Dr.*) *vg.* Istiacae id vel Istiaetidis *I. F. Gr.* Phthiotidis *ci. Wt.* || Isthmi id ... promontorium Oreō est *Heus.* || demetriaden B || 10. ingredientes et .. saxa. faciebant] *Krt. prob.* Ma: ingredientes. etsaxa .. iaciebant *Bvg.* *W* cf. *WII*, 2; *al. I. F. Gr.* || *fort.* cuniculos [agebant] *Ww.* || 11. castigationis regis] Ma.: castigationis regiae *I. F. Gr.* castigationibus regis B *vg.* || castigationibus regis .. culpa [admoniti], simul *Wi* 202. || et simul] simul ε *I. F. Gr. Dr.* || 12. quot satis videbantur .. traicit ε

Dr.: quod satis uidebatur .. traicit B quod satis videbatur .. militibus traicit *edd. vetl.* quod satis videbatur .. traicit Bas. b quot satis videbantur .. militibus traicit *ε*? I. F. Gr. quod satis militum videbatur .. traicit Ww; *de al. ε cf. Dr.* || 13. Aegeleon] *ε* (al. v. ap. Dr.) *edd.*: Egeleon B Pteleon *Ruperius a Ww l.* || timentes *Crev.* || 15. ariete incusso subrti multis iam locis, prociderat Büttnerus l. l. p. 85 sqq. || maritumam, quae super portum est] *scripsi, voc. maritumam post Romani facile excidere potuisse ratus:* quae super portum est B quodque (quod al. et sic v. d. act. lib. Lips. 1615, 1642 sq.) super portum est *ε* (quodque — est) Büttnerus, Vossius l. l. (quae — est) Ww. || in arcem, quae super portum est altera Büttneri *ci.*, Krt. *cf. Kr.* in arcem quodque super portum est *Elspergerus obs. ad al. Liv. ll. Erlang. 1827. p. 15 sq.; al. Walchius l. l. p. 128 sqq., Heus.* || XXXXVII, 1. sinus Euboicus] *vg.*: euboicus B Euboicus sinus Wt. || 2. statum] B *cf. Ig. p. 389. Kr.* spatium *vg.* || ceperis B. || 3. legatis B. || 5. (quem)] Ma.: quem *libriumque* (*ε*: Ox. L. 1. f) I. F. Gr. atque eum *ci.* Ww. || XXXXVIII, 3. consulares praecipue, *vg.* consulares, praecipue I. H. Vossius || 4. extrahere] *scripsi:* extraheret, ad decernet adaptatum, B extrahere. et *vg.* || ut consulem expectaret] B *cf. Wi 202 sq. t.*: Consulem expectarent. *vg.* || 6. an] *cf. Wtw:* easne Ma. *op. ac. alt. p. 164.* || magistratu suisque] *ε*? Bas. b: magistratus ius quis B magistratu suis quis (suis quisque al.) *ε*; erat cum de magistratu, iustis cogitarem; al. Wi 203. || 8. sicut non] B Ww Ma.: si cum non *ε* si non cum *ε* *vg.* cum non *ci. Dr.* || si non ductu praetoris, sed consulis, rem *ci. Crev.* || praetoris absenti sed B ante corr., Ww, at v. Kr. Ma. || exercitū B. || senatus consulto] || Duk., Ww, Ma.: senatus consultum || ne] nec B. || 9. occurreret B. || XXXXVIII, 2. et] B *ε*: om. *ε* *vg.* (et) Ww. || aeris argenti centum] om. B. || num argenti [bi-

gati] ? v. Ma. || milia (vel millia) quingenta] *ε* (Ox. L. 1) Kr. Ma.: *αδ B; cf. de h. l. Wt, Mommsen röm. Münzgesch. p. 381 n. 43.* septuaginta millia *vg.* || post septuaginta millia add. pondo *ε* *vg.* (cōd. *ε* mōd. *ε*), at v. Ma. (om. B *ε*: Ox. L. 1. al.) || 4. proconsul Glareanus proconsule Muretus || 6. Venusinis] spatio rel. om. B. || 9. (et)] *Stuerenburgius a Wt et Ma l., Ma.: et B *ε* haud *ε* *vg.* et non W (al. Wi 203); erat cum vel de nec cogitarem vel de ex iis pro et eorum, ut ex in et corrupto, iis in genitivum mutatum esset* || 10. testes] Ma.: lac. in B uirtus *ε* uirtutes *ε* veritas Sigonius veritatem Krt. Kr. verum Goell., at v. Kr. || populus Romanus] B Ma. Kr.: publice || videret] B Ma. Krt. Kr.: videretur *ε* Sigonius uiderentur *ε*; Ljungbergiana ad h. l. videsis ann. phil. 80, 438. || L, 1. pūilis B. || 2. in aerario] *voc. suspecta l. Perizonio* || 4. M.] *Mog.: om.* || P. et M.] b *vg.*: p. et m. et B; fort. aut C. et M. aut P. et M. et C. Ww *cf. Dr.* || 5. mortuos B. || M.] Sigonius: M. B *ε* (Marcus et Marchus al.) || 6. cf. post Glareanum et Sigonium Dukeri adn. || 10. sq. distinxi secundum Ma. || 11. Stertinio] Bas. a: Tercinio B *ε* (al. v. ap. Dr.)

LIB. XXXII in periocha proelio] bello *ε* (Gud. maior) *Crev. Heus.* || Euboeam — oram] Naz. *ε* (Gud. maior), quos secutus sum virgula post vexavit pro maiore distinctionis signo posita: Euboeam et maritimam oram cepit. *ε* ed. princ. Euboeam et maritimam oram * Iahnus. in Euboeam et maritimam oram traiecius, Eretriam expugnauit. *ε* in Euboeam traiecius, Eretriam et Carystum cepit. *Crev.* in Euboea rias (i. e. duas) maritimas urbes, Carystum et Eretriam, expugnauit. *Heus.* || I, 2. L.] *Mog.: L. Cornelio *ε* P. B *ε* P. Cornelio *ε*. || a praetoribus B e praetoribus *ci. W.* || urbano B. || 6. prorogata imperia I. F. Gr. Ma. 380 n. prorogatum imperium *ε* (Lov. 2.) Dr. || prorogato imperio praetores .. Cn. Sergius .. Q. Minucius I. F. Gr. altera *ci.* (Q. Minucius duo *ex* *ε*) || C.] Bekkerus v. xxxi 4 et 6: L. B *ε* om. *ε* Cn. *ε*? Aldus || assignari*

I. F. Gr. assignare s. (*Voss.*) || 10. ab sq. lac. annuntiatum B (*de Anagnia inferenda cogitavit* Wt; nisi lac. adesset, possis et de Antio) || nuntiatum est] nuntiarunt *I. F. Gr.* || sede capillum vel aede caprificum *Rob. Tilius* || 14. dicta B indicta ci. Wt. || II. 4. Signian] Setiam *Sigonius* || 7. Cn.] Bz *I. Perizonius* || III. 1. Villium *vg.* || III. 3. Pylis] s. *Mediol.* 1505: Pyleis Bz. || ipsis] *Mediol.* 1505: in ipsis || quam Coelen] Bas. b (Ww) quā Coelē s. B: quas Coele s. quas (vel quae) Coela *Mediol.* 1505 *vg.* || 3. sq. vocant Thessali; atque transeunti] scripsi monitus a Ma: vocant Thessali; itaque transeunti Ma. vocant: Thessaliaeque transeunti *vg.* vocant. Thessaliae quae transeunti aut vocant Thessaliae. quae transeunti ci. *Dr.* vocant Thessaliam; quae transeunti Ww. || 4. implicatas B. || 5. saxo undique absciso, vel saxi undique abscisi ci. *Dr.* || (rupibus) *Crev.* || 7. hiemps B. || V, 1. quanticumque] *I. Gr.*: quantacumque || 2. animum] B *cf.* Wi 203: animus s. *Vossius* l. i. p. 281. animos et animis s. animi *Mog.* annus *I. F. Gr.* || (eventum) *Vossius* || 4. quod annis B. || 5. triphilia neleis B. | Megalopolitis] *I. F. Gr.* et sic certe scribere debebat *Livius* v. xxviii 8, 6: Eleis libri fere omnes, ipsius *Livii* ni f. negligentia, cuius vestigia tironum causa et ipse detergi; [Megalopolitis, nam ademerat iam] Eleis *Heus.* (*cf.* Ww.) || 6. ad] (at post firmabat om.) add. *Ma. op. ac. alt.* p. 363 sq. *cf.* *Ma. Seyffertus* ann. ph. 83, 823. || animos cum Heracliden amicum maxime] B et sic *Bekkerus*, *Seyffertus*, W, nisi quod illi post animos (conciliandos addit *Seyffertus* fort. recte), hic post amicum lac. statuit (alienare et cum inserit in t, a se alienare — aut offendere —, eumque cum in w *cf.* i 203 sq.): animos cum (cum om. *Lov.* 1.) Heraclide. Nam cum (quom. *al.*) eum maxime (maximae *al.* ?) s. animos sibi conciliavit eum Heraclide. Nam cum (aut quum) eum maxime (maximae *Mog.*, *al.*) *Ascensius*, *vg.*; vv. dd. cii. recenset *Kr.* (*cf.* Wi 203), add., si tanti, *Böttcherus* l. i. p. 8 sq., *Ortonem* div. *Liv.* p. 75., *O. Gerhårdus* de *Aristarcho Aristoph.* interpr. *Bonae* 1850. *thes.* 5. || amicum] *asscucus erat* *Kr. Iacobus* v. *Kr.* *cf.* *Iacobus* de art. crit. capp. duo. p. 12 n. || 8. tum] s. *Duk.*: cum Bz. || 10. post paucis diebus] *cf.* *Ma.* 474 || VI, 1. Charopem s. perpauci, *Sigonius*, at *cf.* c. 11; 14, 5. || 7. Iovi in] s. (*Lov.* 2) *Mog.*: Iouis in (al. v. ap. *Dr.*), om. B; fort. Iovi Wt. || VII, 2. Cornelius] om. B. || 3. venaliciū] B *Gelenius*: venalium *vg.* || Castrū portorium] *cf.* *Ma. op. ac.* p. 300 sq. n. 2. || 4. mille ducenta] s. (al. v. ap. *Dr.*): ∞ post lac. B; numerih. l. corruptiesse videntur v. *Duk.* || 8. M.] *Sigonius*: M. || 10. medio *I. F. Gr.* medios s. (*Gaertn.*) || 13. C. Helvius] 'vetus lectio' *Gelenii*, s. (al. v. ap. *Dr.*) et sic B c. 8, 5; 26, 2 *cf.* 9, 5: caelius b caelus B. || ante instaurati num. I. vel II vel III excidisse censet *Ritschellus* mus. ph. I, 70 n. = *parerg.* I p. 311 n. || 15. Ser. et C. Sulpicii Galbae] *Sigonius*: Ser. Sulpicius et Galba Bz fere omnes (*cf.* *Dr.*) || VIII, 4. sortitis consulibus provincias, *I. F. Gr.* || 5. praetorum ci. *Dr.* || L.] *edd.* *vg.*: T. vel Titus (om. s. *Ox.* L. 1.) || M. Claudius] lac. in B. || 6. praetoribus] *Crev.* *cf.* Wi 189, *Dr.*, ad Marcellum et Catoni dederunt vel ad iudicandum additurum: praetores || praetores. . Marcellus. . Cato *I. F. Gr.* || 7. sociū et] Bz *edd.* *vett.* Ww (v. p. 358) *Ma.*: socium || 8. ut hi] uti B ut i Ww. || 11. classi suae] W: classis sq. lac. B classe suae *vg.* || 13. Attali (auxilia) *Crev.* || 14. in potestate *ed. Tarvis.* 1842, *al.* || 16. eum futurum s. || senatui] B *Gelenius*: et senatui s. omnes; de *Rubenii* et *I. F. Gr.* ad h. l. cii. v. *Dr.* || VIII, 2. hercolis B. || 3. porcum cum] *Duk.*: porcum || 4. post sunt spat. rel. in B. || 6. (Et) *Ma.* || octingentis] *Glareanus*: D vel quingentis || 8. vim] uiam s. vi viam ci. *Duk.*, *Dr.* || 9. dassetios B ante corr. || 11. expediebant] Bz (*Ox.* N) Bas. b. *I. F. Gr.*: expediebat *vg.* expediebat altera ci. *Gr.* || X, 1. Dies s. *I. F. Gr.* || apsu sperant B. || 2. consilio s. (*Lov.* 6) *edd.* *vett.* *Dr.* || 3. (res) *Vossius* l. i. || 4. civitatum] hic et

alibi posui cum Dr.: civitatum b *vg.* ciuitate B. || 5. arbitrio] Ma.: arbitrio || quo] quorum *I. F. Gr.*; cuius tum potius scribendum fuisse docet Ma. || 6. arbitrio] B₅ (*Ox. L. 1*) *I. F. Gr.*: arbitrio || cui] qui B, at *cf.* Ma. 286. || 8. se] *om. B.* || 11. aptum tegendis corporibus] Krt: amplum tegendis corporibus B aptum urgendis regis *ms. fere evanido dubitans Gelenius* ad amplum proelium gerendum *edd. vet.*; *al. v. ap. Dr.* || pro hoste loca] B *Gelenius (v. l. v. ap. Dr.)* || 12. illinc] *om. B.* || aliquo decidissent B. || facit] B: fecit *vg.* || XI, 2. tum teneretur castris] B: tunc teneretur castris Kr.; *al. v. ap. Dr. (add. Walchium l. l. p. 232 sqq.)* || 3. educturum *I. F. Gr.* || 4. si] *add. I. F. Gr.* || 7. quattuor milia] *om. B.* || monstret *Vossius l. l.* || 8. possent *I. F. Gr.* possit *Vossius* || 9. (iubet) *I. Perizonius* || pernox] per noctem B. || sumere *cf. I. F. Gr.* || 10. aput] Ma. *op. ac. alt.* 295 *sq. cf. Ma.*: capit B capi *cf. capere Ascensius* agere *Seyffertus l. l. 823 sq.* || XII, 5. magis quia *Muretus, I. F. Gr.* || 10. difficilia *mg. Basil. 1589, A. Perizonius* || XIII, 1. qua se intervallis] *H. A. Kochius emend. Liv. II. 13 sq.*: quas intervalles B qua se inter valles *vg.* quas inter valle se *Ww.* || 2. (locus — Melotidis [*sic cum* *cf.*]). *Sigonius* || est Stympthalmia inter et Elimiotidem *I. F. Gr.* est in Stympphaea (*vel immo*) Tymphaea] terrae Elimiotidis *Dr.* || Molotidis] B: Molottidis, recte *ni f. vel Molossidis Freinsheimius; vv. ad omnia haec nomina ll. v. ap. Dr. et Kr.* || agmini, sed] B, *Heus.*: agminis et *vg.* agminis sed *I. F. Gr.* || Lyncon] B₅ (*Oxx. L1, N.*) || 3. ad latus, quod — oriens, septentrio *ci. Ww.*; *al. v. ap. Dr.* || spectat] *om. B.*; aliud verbum subesse, altera sententia *Ww.* || 4. aliquos B. || praeverti] B, *Wtw (ex perverti a g. male ex B prolato restituit Nipperdeus phil. 1, 669)*: reverti *vg.* || 5. ut — dimitteret] B (*ut assecutus erat Vossius l. l.*): suum — dimitteret (*dimittere* *cf. vg.* citum — dimittere *I. F. Gr.* subitum — dimittere *Walchius l. l. p. 234 sq.* secum — dimittere *Heus.*

|| 7. (quae) aut tum *I. F. Gr.* || 9. Iresiae] B *edd. vet.*: Piresiae *Leakius itin. Graec. septentr. IIII 493.* || Palaepharsalus] B, *Ortelius a Dr. l. l.* || 10. macrant vel macram B. || Angeas] *edd. vet.*: Angeias B₅. || 14. ad Thaumaeum] Kr.: ad thauma cum B Thaumacum *inter al. cf. ad Theuma tum g. p. 377.* || inbelli (*al. imbelli*) turba] *vg. (Ww, Ma.): ex inbelli turba B imbelli turbae ci. Vossius l. l. || XIII, 2. adortus [est] et post ci. Wt adortus est. Post Ma. 215. || rexisset B. || eo demum* *I. Perizonius*: eodem || 3. Strymonem] B₅: Strimonem *cf. plerique (al. v. ap. Dr.)* Stimonem *vg.*; *in re incertissima cod. opt. scripturam, etiamsi corrupta esse videretur, retinui* || 6. eos] *om. B.* || 8. eodem] eo B. || XV, 1. urbium *vg.* || 3. Pholoria B; *post h. voc. sqq. usque ad alterum Phaloria om. B.* || Cieria] B cum multis *cf. xxxvi 14, 6 et vel sic vel Cierio Leakius act. soc. reg. lit. I 1827 p. 157; vel Cieria vel Ciera Meinekus Steph. Byz. I 123 sq. (cf. vind. Strab. p. 152 sq.): Pieria cf. Od. Müllerus additam. ad Doriens. (Vratisl. 1831) p. 19 sq. opusc. Germ. I, 73 sqq. Piera etc. cf. Dr. Pialia Sigonius Cierio W. || 5. Leucaden B. || 7. dies] *om. B.* || 8. Atracem] *I. F. Gr. cf. Kr. ad xxxiii 4, 1: ad rhagem B; cf. v. ap. Dr.* || peneium B. || XVI, 3. Samem] *vel Samen Sigonius: Zamam vel Gamam etc. (v. Dr.)* *cf. zamam B Zacynthus Glareanus* || Lucio Apustio] W L. Apustio *Sabellius: Liurio B edd. vet. Libio etc. cf. ibi eo ci. Wt.* || 4. malaeum B. || 5. malaeo B. || maturare] *cf. maturare B maturate et maturarent cf. praecepit (praecipit al.) cf. procedit Vossius l. l. || 6. ea B. || 7. haec B. || distantem] cf. (Lov. 6) Bas. a: distante || 11. ad deditionem] *lac. 1 1/2 lin. rel. om. B.* || inclinarent B *cf. Ww.* || 14. Chalcidem] *om. B.* || 15. noctu] *om. B.* || facto] *om. B.* || 17. signata ornamenta *celt. omissis et spat. vac. rel. B.* || XVII, 2. nummi] *om. B.* *de cf. Dr.* || 4. atrocio remque] Atracis aut ad Atracem *I. F. Gr.* atrocio remque Atracis *ci. Dr.* atrocio-**

cioremque *Heus.* || 6. illut B. || 8. in-
trossus B. || 10. promovit] *om.* B. ||
13. pillis B. || 14. si quam] *ε* Bas. b:
si quas B_ε si qua *ε.* || hastile .. ex-
plebat] B_ε Bas. b: hastilia, .. ex-
plebant *ε.* || 15. post explebat *sqq.* —
praestabat *om.* B *cf.* Wtw. || 16. tre-
pidationemque *ε.* || XVIII, 1. con-
suli B_ε. || generis armorum B *gene-*
risque armorum *Baumg.-Crusius,*
Bekkerus || 4. hostium B. || 5. pelo-
ponnessum B. || et ab tergo b. || 6.
mine cepit] *lac. rel. om.* B. || in] *om.*
B. || ambrussum B *fort. recte cf. C.*
L. Schneideri gramm. Lat. II, 1, 478
sq. Ritschelium de tit. Mumm. p. III sq.
Fleckeissium ann. ph. 81, 285 sq. v.
XXXIII, 81, 11. || Daulis] Gelenius:
daulias B; ε v. ap. Dr. || 8. ut] om.
B. || impetu eam Romani caperent,
ni quid exciderit, Duk. || 9. et] sex ε.
|| (aut ducem aut exercitum) Dr. cf.
Heus. || XVIII, 1. et late iam B. ||
4. iis] om. B Wt. || 7. pro — perfidia-
que] spat. rel. om. B. || 12. auditi
sunt, fere .. invecti. I. F. Gr. et vel
sic vel auditi fere .. invecti sunt Dr.
|| ii] B Gelenius: om. || XX, 1. uel-
lent Bpr. || 2. optorpuerunt B || ani-
*mi] om. ε animis B *cf.* Dr. || si] B*
cf. Wi 204: om. || promendo promo-
nendoque B. || diem totum B ante
*corr. || 3. et tandem B *cf.* Kr. eius-*
demque ep. ad Orell. p. XLVI. || tem-
*peratis] B Bas. b *cf.* Ma. ad Cic. de*
fin. p. 691: temperabatis etc. cf. Dr.
*|| 5. aut illam *ε.* || fore] B I. Perizo-*
nus: foedere || XXI, 1. praetori] B
*(Ww Ma.): praetor *vg.* praetor id*
ci. Wt. || sine] Ma.: non sine B inde
*sine *vg.* || fort. non sine .. eos (non)*
*Wt. || 2. pro sententiis dictas B, at *cf.**
Ma.; num (pro sententiis) dictas? || 4.
gerant B. || 5. ut] om. B. || 6. Achaei
cf. Kr., Krc. 274, Wi 205: spat. rel.
om. B (Achaei) Ww. || fortuna] B. || 9.
uobis B. || lacedaemoniis atque ab
B. || 11. postquam neque B. || post-
quam neque .. Romano [nos] ci.
*Wt. || depopulandosque *vg.* || 13. tue-*
tur I. F. Gr. || 14. elate iam B. || fort.
cur-amnem? aut vi-relieto (sic ε:
Voss. Harl.) abiit. Si Dr. eandemque
interpungendi rationem ultro a se in-
veniam probabat vir sagacissimus Alb.
Ag. Benary, praematura morte nuper
suis, discipulis, literis ereptus || (aut
*vi-voluntate)] Bekkerus *cf.* Wi 204:*
*aut vi-voluntate *vg.* aut uoluntate*
B. || abit B. || 16. alterutrum potius
del. A. Perizonius || 17. vel nec duce
consule, nec exercitu consulari vel
nec duce, nec exercitu consulari
*Crev. || tum] B: etiam *vg.*, del. *Gelenius*
tantum I. F. Gr. || 18. tolerave-
rant Vossius l. l. || praesidium] in
praesidium B iam praesidium ci. Wt
classem in praesidium ci. Ww. || 20.
exercitu] Mediol. 1480: exercitus B
exercituque ε (cf. Dr.) || exsui B.
urbes eius B. || 21. sint admissa B.
|| 22. Ciani] Sigonius: Clani B_ε (cf.
Dr.) || 23. peloponnesso B. || Cypa-
rissiae Charitelen] Bekkerus: cypa-
rissi iegaritelen B (cf. Dr.) || appel-
lantes oblitus B appellare oblitus
inepte g p. 379 || 24. filii eius] ε Pall.
(fort. filii eius Wt), in maiore, ut
mih i quidem vid., lac. posui: eius B
filii etiam Bas. b Pili eius (etc. v.
Dr.) ε Polycratiam eius Sabellicus
Polycratiam filii (w) vel Polycra-
tiam filii eius (t) ci. W. || 25. sit] Duk.:
*sint || quod] om. *ε* quo *ε.* || fieri] Be-*
*kerus: tam fieri *ε* *vg.* cum fieri*
*iam fieri *ε* reri B *cf.* Wi 204 *sq.* tut*
fieri ci. Dr. tueri g p. 380 || 26. pol-
ponnessus B. || 27. fort. Issaei Ma.
521 || mediterranea... (urbes) ci. Wt.
|| scilicet nos urbes] spat. rel. om. B.
|| 28. [quid erit,] aut [quae per fugi-
restabunt,] unde .. imploremus
Ma. || 30. nobis B pr. || summa ope-
*petendum] *vg.* Kr.: summa repe-*
tendum B summo opere petendum
ε: Ox. N (g p. 381) summopere pe-
tendum ε (Gaertn.) Bekkerus || 32.
*nolunt Ma. op. ac. alt. p. 125 *sq.* n. 2,*
*Ma, at *cf.* Wexium Tac. Agr. p. 153*
sq. || 36. in] om. B. || mare] om. B.
XXII, 3. aut ferre B. || 5. Rhisias] B:
*Rhisias Kr. Rhisiasus *vg.* Pisias inf.*
recte Ma. || 6. optestatus B. || 7. pre-
ces] parum B. || 10. patriam] om. B.
|| reddiderant B. || XXIII, 3. ad Co-
*rinthum] Corinthum *ε.* || cenchriis*
*B. || 4. in] scripsi: om. B, *ε* fere omnes,*
*ad *ε*? edd. || uersum nonnulli *ε.* || 5.*
oppugnantibus I. F. Gr. || 6. et un-
*dique ci. Duk. || 10. promuntorium**

B. || 11. Lechaeum] *lac. rel. om. B.* || 12. (Quinctius) Romanus] W (*sic aut (Romanus) Quinctius i 205; de cum Achaeis aut cum Graecis Romanus cogitat v adn.*): cū intus romanus B Quinctius *vg.*; *des h. l. prodigiose corruptis v. Dr.* || praesidia videt B *ante corr.* || 13. inrito] irritō *vg.*: intra B in b. || XXIII, 4. ad-moto quum Iacobsius *ap. Doeringium et ap. Goell. p. 391:* admotoq; B ad-moto *vg.* || tres] inter inter et tur-res (tres) addidi, a Ma. monitus: II *add. Ma.* || quum ingenti *vg.* || urbem et Romana *spat. rel. om. B.* || 5. et ruinas] ruinas B. || XXV, 2. lege] s Gruterus: legi B. || 4. honorem] omen I. F. Gr. || 5. impositoque Crev. || 7. ad hos orator] B I. F. Gr. || urbe] *spat. rel. om. B.* || 8. si] *om. B.* || 9. a] B: cum *vg.* || 10. missis (vel misso) .. quaererent (vel quaereret), .. vellet? nihil ci. Dr. || qui] fort. quum Vossius l. l. || statu moto] Ma: statu modo B; statu motus vel statu mutato I. F. Gr. (*v. alicuius d. persona indutus, ut ipse *vg.* fatus, tantummodo defenderet*) Dr.; derell. s v. Dr. || XXVI, 1—3. distincti sec. Duk., Dr. || 3. (redire) I. F. Gr. || 5 sqq. Setinae — Setinis etc.] *cf. Sigonius ad c. 2, 4, Crev., Ma. 52 || 6. (captiva) Vossius l. l. || 6 sq. ex - coniurationem] spat. rel. om. B cf. Ww. || 8. Norbam — occupare] trium lin. spat. rel. om. B. || servitia] B: om. || Lentulum] B; fere omnes *cf. Ma. 52:* Merulam (*v. c. 7, 13; 8, 5*) Glareanus, Sigonius, Pighius, om. s (Gaertn.) || 11. nonne et [se] sequi? || 13. dimissis] B: dimissi || qui vestigare] trium fere lin. spat. rel. om. B *cf. Ww.* || 15. multo ita post eiusdem B. || 17. carceris lautumiarum] v. Beckeri *ant. R. I 265. n. 430 coll. Duk., Beckeri l. l. II 2, 360 n. 899, Ww. || XXVII, 2. elephantēs] B; nec elephantis xxxii, 49, 11 spernendum fuerit || 2 sq. missa. Siciliam M.] spat. rel. om. B. || 5. C.] B; Sigonius || 7. L.] *edd. veti.*: om. || C.] B Sigonius || Atilius] s I. F. Gr.: Acilius B; Atilius etc. s. || 8. Ti.] Sigonius: T.; similiter in iisdem fere nominibus per sqq. passim erratum || XXVIII, 2. trasigi B. || 4. belli gerendi ante corr. B. || 5. rege et exercitū B *cf. Krm I, 16 || 7. prope] quoque Crev., improb. Heus. et Ww prope Wi 205 || XXVIII, 1. (et quod) I. F. Gr. cf. Dr. || 2. Aesulae] Kr.: Aesulo B; de Afflanis Plin. n. h. III, 63 (num sic? *cf. v. l.*; Afle lib. col. I, 230, 21 *grom. veti. ed. Lachm.*) recte mentionem videtur inicere Ww; Asculo *vg.* Asculi Duk. || 3. una ad] ad B. || 4. adiectum] *om. B.* || 5. agenda Bas. a. || 6. educto] B; ductos, Ww *adn.* abducto Mog. || 7. Clastidium] Caristum Sigonius || fort. Ritubium Cluverius || Celates *vg.* (*v. l. ap. Dr.*) || Ilvates] *de vv. dd. ci. cf. Dr.* ad xxxi, 10, 2, Kr. || XXX, 1. iunxeratque *vg.* || 5. ∞ ∞ B: de s *cf. Dr.*; quinque millia passuum *vg.* || 8. adiuvissent B. || 10. Sospitae] *cf. xxxiii, 53, 3 || essent] fuissent B. || 12. carpenta supra cc. Oppida Gelenius (Bas. b) *vg. cf. Crev., quae re-petui, ne or. mancā relinquerem:* carpent sq. lac. B carpenta supra sq. lac. s *edd. veti.* (oppida *add. edd. quaed., amica Lov. 3*) carpenta *** Ww *cf. adn.* carpenta supra cc. millia, oppida lectio recepta a Mog., unde carpenta supra ducenta. Multa oppida ci. Dr. || Gallorum, quae Insu-brum] Bekkerus Kr.: Gallorum, quae Insu-brium Krt *cf. m II, 31 Gallorumque quae Insu-brium B Ww cf. adn. quae s *vg. cf. Crev. || XXXI, 4. Clastidium et Ilvates] cf. c. 29, 7 || inde] *om. B.* || 5. non aude-rent] B; (Ox. N) Bas. b: metuerent || 6. consulum a Gallia de gestis *vg.* || gestis prope] Ma.: gestis prospere B *vg.* prospere gestis Kr. || hiemps B. || Hiems erat in initio cp. sq. colloc. Francof. 1578, al., Krt. || XXXII, 1. et cum B Krt *cf. Wi 205 t praef.; lac. statuendam esse ci. Ww. || ē late ia B. || 2. priores B. || 3. set] sed *vg.*: et B. || 4. descenderent s. || 6. gravate .. non quin] *cf. Ma. (coll. W II, 6 sq. w H. I. Hellero phil. xii, 697 sq.): non gravate .. quum I. F. Gr. non gravate .. non quia Vossius l. l. haud gravate .. non quin Wt. || regi concessum] B: concessum regi *vg. Kr. || 7. et] om. B. || 10. cum eo*********

[duo] *Heus.*; *Apollodori et Demosthenis nomina excidisse coll. Pol. xvii, 1. censet Crev. in ed. mai. cf. Ww.* || et [Brachyllas Boeotus et] *coll. Pol. Tillmanns diss. qua rat. Liv. Polybi hist. usus sit I. Bonn. 1860. p. 35.* || 11. Dionysidorus] *ε (Hart.) Fleckeisenus ann. phil. 66, 328 cf. p. 203: dionysodoros B Dionysidorus ε ple-rique Dionysodoros Bas. b. || age-simbrotos B ante corr. || Aristae-nus] arma ei' B. || 12. extremum in] scripsi: extremum B₅ extra *ε* ad ex-tremum (*ε* unus: Mead. 1^f) *vg.* || 13. et ex *ε* cf. Ma. ad Cic. de fin. p. 781 || ex.. dicemus.. audiemusque (*ε* 'vel. lib.' Sig., Hart.) Sigonius || audie-musque B. || negare, ne inter vers. add. B. || XXXIII, 7. et Perinthum] Sigonius: spat. rel. om. B et Pano-polin (aut et Panopolim) *edd. vg. et Panopolum vel et Penopolum vel et Penopium etc. (v. Dr.) ε. || 8. ac] ε (Hart.), Duk.: aut || 10. neque de] vg.: ne de B nec de Bekkerus || nec] B: neque || 12. non sic antiquos pauci *ε* non ita antiquos ci. Wt. || 15. occupasse (eum) C. L. Bauerus || 16. Cium] Sigonius: Chium || Thebas, Phthias] *edd. vetl.: thebas thias sz thias thebas corr. B; de *ε* v. Dr. || XXXIII, 2. aut milioribus pa-rendum] om. B. || 4. possint *edd. vg. || Agraeos] Gelenius, Sigonius: ae-graeos B Greos *ε* (Lov. 4) Graecos rell. || Apodotosque] Sigonius: apo-dotasq; B Apodotasque et Apodo-ctosque etc. *ε.* || 6. Cium] Sigonius: Chium || et quia] sed quia *Ascensius || 8. Peraean] Bekkerus: Peraeam vg. epirean B et Peraeam ci. Kr. || 10. sationis] ε (Hart.)^f *edd. vetl.: stationis B₅ (al. ap. Dr.) || 12. eis obiecit] B: iis adiecit Kr. eam (ea al.) abiecit vel eam adiecit vel eam obiecit *ε* ad ea adiecit *ε* vg. eo ad-iecit ci. Dr. || decretum] B *Crev. et aut sic aut (decretum) Heus.: de exercitu vg. || XXXV, 1. philypus stationem B. || 2. Nicaeam] coll. Pol. rursum Glareanus desiderat, iterum Sigonius || Philippus] Duk.: Philippi || (ab) I. F. Gr. || (ab eo) Vossius l. l. || 3. consumpsisse] B: se consum-sisse vg. consumpsisse se ci. Wt. ||*******

4. nec — posse B. || 8. duobus ex iis quos ci. Wt *cf. Tillmanns l. l. p. 40 || collocuti ci. Duk. || 10. vocent Vos-sius l. l. || 12. deduxisset ex] spreuit Kr.: deduxisset et B deduxisset vg. || defore] B, I. F. Gr. || XXXVI, 3. Thronium] Gelenius, Sigonius: Tho-nium B₅; al. v. ap. Dr. || 5. et] om. B. || 7. regi B. || ipse pepigisset Duk. || 10. legationi] B₅ (Hart.) I. F. Gr.: legationis || et Q. Fabium] B Dr.: Q. Fabium || XXXVII, 2. cum] Ww: eo (com sc. sq. m in co, dein in eo corrupt.) B₅ eum vel enim *ε*, del. I. F. Gr. vero ci. Dr. autem Vossius l. l. || 6. quo ut] in quod et ipse incide-ram I. F. Gr.: quod ut libri (qui ut Lov. 2) cui ut Crev. = quoi ut Vos-sius || XXXVIII, 2. quid] om. B. || 3. de l. distinguendo cf. Walchium l. l. p. 116 || (ad) Duk. id *ε*, Dr. adn. || 7. principium] B. || 8. contumelia et] contumeliae B. || dimissi] B₅: sunt dimissi *ε.* || 9. rogationes] Crev. Vos-sius: rogationem || XXXVIII, 2. legatos sq. spat. vac. iā ad B. || 6. Mycenica vocatur] v. I. F. Gr. ad xxx, 7, 6 Ma. 367 || 7. et] inter e et t om. B. || 7 sq. paucis (venit), tyran-num I. Perizonius || 8. tribunis] om. B. || 9. regem cerneret B. || (dixit) Freinsheimius || 10. ea] om. B. || XXXX, 1. se defenderet] B₅ Ma.: , ut se defenderet, *ε* vg. || 4. et] om. B ac ci. Wt. || 10. firmatis] Tan. Faber: firmato || 11. accersendo] domum arcessendo *vg.**

Lib. XXXIII in periocha ab] *add. O. Iahnus: om. || principibus] Naz. *ε*: principium vel principis vel prin-ceps *ε* principum ed. princ., vg. || ad h. librum cf. praeter Goelleri (g.) et Kreyssigii adnot. (Kr.) Jacobssii et Kreyssigii ad Goellerum epp. (Ig et Krg) p. 385 sqq. 439 sqq. ed. Goell., Wi p. 188 sqq.; qui cum deinceps hu-ius libri capp. percenseant, singulis ll., ubi eorum mentio inicienda erat, pagg. numeros omisi || I, 1. facere cupiens] r: pace recuperiens || 2. cum] r: om. || legionis] ex regionis corr. teste Kr. B: duarum legionum Crev. legio-num Dr.; fort. unius legionis, ni po-tius numerus legionis exciderit, Ww legionariis Walchius l. l. p. 236, at*

cf. Wi. || ea — erant] ii mille quingenti milites erant ci. Dr. || duo milia] cf. Duk. || distantibus vel distantem vel (distantis) I. F. Gr. distante I. Gr., at cf. g Ig Wiw. || 3. ad medium] r: ad medio B ac medio Ig a medio ci. Wit. || 5. urbi] r: turbae B ad urbem ci. Wt. || turba B. || 6. post oppidani excidisse aliquid censet Ig. || ante lictorem turba acta] B cf. Bötcherum progr. l. p. 10 (ni malis ante lictorum turba acta), Wiedemannum obsv. ad nonn. T. L. II. Blankenb. 1853 p. 10: ante lictores turba acta Kr (v. Krg) ante lictorum turba acti I. F. Gr. autem, lictorum turba acti Dr. (ante) lictorum turba acti Vossius l. l. ante R[omanus] lictorum turba acti Heus. || non ante] r: nouante B. || 7. opstipuer[unt] B; sqq. recte distinxit Duk. || 8. texerunt] texerunt tamen r texere tamen I. F. Gr. || II, 2. senior] I. F. Gr.: segnior B cf. Wi. || 6. a Plataeensi] r in mg.: ablata ensi-] B ab Plataeensi Dr. Wi. || de societate] add. in mg. r. || 9. quoniam] sic quō B, I. F. Gr. || (ea) Vossius l. l. || conversus Vossius || III, 2 sq. recte distinxit I. Perizonius || 5. cottidie B. || militem Krm I, 16, at v. Wi. || 7. fort. [eum] tenuit Duk. || Aetoli, Phaenea ci. I. Perizonius || dc B: ducenti r mm r mg. Perizonius VI millia coll. Plut. Flamin. c. 7. Dr. || d I. Perizonius, neglegenter ut vid. loco exscripto in adn. ad Sancti Min. IV, 8 p. 812 ed. tert. Amst. 1704 || 12. ad ea quae] r mg.: de re B; fort. ad res quae Ig. || tenebant] Ig: terrebant || erigi] r mg.: spat. rel. om. B adduci ci. Wit. || III, 1. Aoum] h: aoum || tera] h mg.: terra B terita r mg. terra a h iterum a ci. Witw. || 4. peltastas] r mg.: peltas B peltatas Ww ad xxxi, 36, 1 || Trallis] I. F. Gr.: trailis B Tralibus ci. Dr. || nomen est r mg. || genti r mg. (Dr.) || 4 sq. . Erant et misti distinxit Quaerengus || V, 8. qua evulsa] Dr. cf. Krg. p. 441 sq.: quae uulsa || 9. et bifurecos] vel bifurecos coll. Pol. xviii, 1. Freinsheimius || 10. ramis] Wiw: ramos || lac. explevi se-

Livi vol. III.

cundum I. F. Gr. et Crev. coll. Pol. l. l.; neque [cuius quisque stipes palmae nec] quae Heus. || 11. adeo] sedulo ci. F. Lachmannus de font. Liv. II, 113. n. 1 || acuti] arcti Do- bree advers. II, 381 || relinquunt Bauerus || 12. praebeant] r: prae- bent || VI, 3. circa] r: cirts B citra ci. Ww. || 6. minima I. F. Gr. || 7. utrisque] r: utris || maceris b. || 8. praegressus] I. F. Gr.: progressus || 10. Romanus ci. Kr, at v. Wi. || ad] r: om. B prope ci. Wt. || 11. Melam- bium] r mg. v. Pol. xviii, 3: melan- dium || Scotusaei] et Scotussaei I. F. Gr.: scotusae || Thetideum] h (sic B c. 7, 4): thetidem || habuerunt] mg. r: haut habuerunt cf. Krg. 443 || 12. nocti Krm I, 23, Kr. || VII, 2. [et] agmen Vossius l. l. || 4. pedites] velites coll. Pol. xviii, 4 et 5 I. F. Gr. || 8. sed] rex Ig, at cf. Wl I, 27 n. 12 iw. || offusam I. F. Gr. || 9. de- texerant] r cf. Krm I, 16 sq. Kr. Wl I, 27 n. 12 i: dexter erat B. || VIII, 2. regem] aut Philippum (t) aut com- plura (w) excidisse censet Witw: lac. in B. || 5. in Eordaeam aditum] Kr. cf. Krg. 443 sq.: in eodē aditu B Eordaeae aditum I. F. Gr. || 7. prope] Kr. cf. m I, 18: prope B pro- pero r. || 12. dextro] in dextero mut. B. || locat cum caetratis (s. iuxta caetratos) F. Lachmannus de font. Liv. II, 110 n. 1: locatus caetratas B locat (r). caetratos et r in mg. lo- cat: in sinistro caetratos Wt cf. w. || 13. hastis positis] cf. Crev. quosque I. F. Lachmannus l. l. p. 81 n. 4 add. Tillmanns l. l. p. 40 sq. n. 1, oblo- quentem Michaeli in progr. gymn. Torgav. a. 1859 p. 15 || 14. dimidium etc.] cf. Lachmannum ibid. p. 110 n. 2 || VIII, 1. iis] Kr.: his B; fort. suis Vossius l. l. || 3. dextero B. || si- nistro tum] B, I. F. Gr.: sinistro Vossius || 5. quae venerat] cf. Kr. ep. ad Orell. p. LVIII: quae laeva erat I. F. Gr. et vel sic vel quae modo (vel postremo Ww) venerat Crev. || 6. incompositos] B, I. F. Gr. || in dextro] cf. Lachmannum l. l. p. 82, at v. Wi: immo in sinistro et aut sic (sq. Heus.) aut in laevo I. F. Gr. in altero I. Perizonius || 7. belluarum

B

Duk. || 8. extemplo] extempore *id.* [Thessalis urbibus. „His, ut sponte deditis, se non cessurum; sed] || 9. re trepidationem] r: reparationem B re perturbationem *ci.* *Wt.* || 10. hoc qui a] *mg.* r: hos quia B hostes qui a *Kr., atv. Wi.* || X, 1. ut] r: *lac. in B.* || 2. et rom. (i. e. Romanis) omnia *Heus.* || fulgere, tum] Romanis (vel hostium) fulgere, tum *in pr. not. ed. fulgere Romanis, postea I. F. Gr. fulgere hostium, Ig.* || 3. novitate] r (*Krm. I, 21 Kr.*): novitate B per novitatem *Krt* propter novitatem *Ig.* || 6. irruunt *Bekkerus* (B teste *g.*) *lac. in B* irruunt, verum *mg.* r irrupunt *Paris. a. 1625 W* irrupentes *ci. Wt.* || ex parte *mg. r: lac. in B.* || 7. octo milia] = VIII B *cf. Kr. coll. eiusd. ep. ad Orell. p. LVII* || quinque] *add. mg. r (sic V) v. Pol. xviii, 10 Plut. Flam. 8. Oros. III, 20: lac. in B.* || 8. Valerio] r *mg.: uario* || sunt] *fort. sint Vossius l. l. || ibi] idque F. Lachmannus l. l. p. 25* || undequinquaginta] *Kr. (XLVIII B teste g, g): XLVI B.* || 10. minimum .. numerum *Duk.* || XI, 2. prius partim] *addidi, non adnuente, ut postea vidi, Ww.* || 9. qua vanitate .. offende-
bant *I. F. Gr.* || sua] ipsa *ci. Wit.* || offende-
bat] r: offende-
bat] || XII, 2. apsoluit B. || 3. fort. ante atque excidit aiunt, quo tamen vix opus est] || communicaret] r: communicare || 4. autem] aiunt *Ma.* || 5. memorem] *I. F. Gr.: memores B memores esse ci. Wiw.* || ipsos *I. F. Gr.* || 6. conloquii r et conloquiis *Dr.* || de] *mg. r (Dr.): et de Br et de bello et de ci. Ww.* || haut ut] *scripti: non ut I. F. Gr. ne Dr. ut B.* || 9. maximum quemque animum mitissimum recte fort. *Seyffertus ann. ph. 88, 824* || animum maximum haberi aut animi maximi haberi *Ma.* || 13. illi dabitur pax *A. Rubenius* || pax, rex] *scripti cf. Pol. xviii, 20: pax B rex Ig pacis I. F. Gr.* || pax, ut moveri *Baumg.-Crusius* pax, ut movere rex *ci. Wt.* || XIII, 1. dictus *I. F. Gr.* || 3. remis-
sis *Duk.* || 4. a] ab *ci. Kr.* || 5. ini-
quissimis *I. F. Gr.* || 6. recte distinguit *I. Perizonius* || 7 sq. *cf. I. Perizonium animadv. hist. c. ix p. 395 sqq. ed. Hart., Crev., Heus., Lachmannus l. l. p. 80, Ww.* || (de Thebis) *ci. Ww* de
[Thebis] urbibus. „His, ut spon-
te deditis, se non cessurum; sed]
Thebis *Heus.* || de tribus, nam The-
bas *ci., sed ipse sprexit F. Lachmannus l. l. || 10. rerum* *cf. Ma: rerumque (h?) vg. || 13. in] add. I. F. Gr. || cau-
sa] Crev.: causae || 15. pacis matu-
randae B ante corr. || XIII, 4. quot
.. fuerant] *ci. Dr. Ma: quod .. fu-
erat [praesidium] aut qui .. fuerant I. F. Gr. || ac ducentos] octingen-
tos ci. Kr. || 5. et septingenti ex] Walchius l. l. p. 171 sq.: et B et ex I. F. Gr. ex Amstelod. 1633 et cex ci. Kr. || 6. et 9. et c. sq. §. 18 Nicostratus I. F. Gr. cf. Dr.: niceratus || 11. dictam Dr. editam ci. Kr. || 12. (au-
tem) Vossius l. l. || mille] i. e. co ante
et adieci; *lac. post quibus statuit Pe-
rizonius, ibique mille proposuit Wt.*
quingenti *Kr (cf. m I, 24)* || dimissis
.. opperiebatur.] *Perizonius: dimissi
.. oppriebantur. || XV, 1. et] add. r.*
|| 2. partem dimidiam exercitus (di-
missa — divisit) *L. V. Schmidt, ci. m. Ian. 1859 mecum communicata:*
parte dimidia exercitus dimissa di-
midiam trifariam dimisit (divisit b)
B parte ... dimissa, dimidiam — tri-
fariam divisit — *Walchius l. l. p. 116*
sq. partem dimidiam exercitus, di-
visam trifariam, *Ma; al. Dr. Crev. W*
(*cf. i)* || *Pellenensem] Paris. 1625 I.*
Gr.: pellenensium B; aut Gr. ob-
temperandum aut in sqq. Sicyonio-
rumque et Phliasiorum legendum
esse censet Ma. || 5. id in illarum] Kr
(*cf. m I, 17*): dein aliarum B quod in
illarum *Dr.; al. Crev. Heus. Ig.* || 6.
fecerant] *Crev. Dr.: fecerunt || 7.*
raros *Duk.* || ab Cleonis] *W a Cleo-*
nis Ma. op. ac. alt. 366: ad cleonis ||
8. super] *I. F. Gr.: per || 13. ubique*
mg. r: ibique B utrobique I. F. Gr.
ibi quoque *W. || 14. incompositi ..*
omniumque ignari] *mg. r: compo-*
siti .. omnium signari || 15. suspi-
cati ita se] *mg. r: supplicavit a se ||*
sparserunt *Crev. || 16. caeduntur]*
v. d. lit. Centralbl. 1862 p. 18: ce-
dut B cedert b ceciderunt r. || XVI,
1. societatem *B, Ww. || 2. maxime*
I. F. Gr.: maximae || 3. iis] Paris.
1625: in iis || sed et] duo *I. F. Gr. ||*
4. abfuerant] *I. F. Gr.: adfuerant***

submissi Ig. [Echedemus] *I.F.Gr.*:
 echidemus || 6. namque] *r mg.*: nam
 || cederent] *r mg.*: cederetur || 10.
 aliquit B. || XVII, 2. Leucadem,]
 Kr. qui cf.: Leucadæ B Leucadi
 aut Leucadem *mg.* r, Leucade r,
 Leucadem *I. F. Gr.*, Leucadiae
Heus. || 6. ab his partibus cohaerens
inc. Mog.; a his partibus cohaerens
vid. incepisse M v. Kr. (cf. m I, 21) ||
 7. hæ] *g 94 sq.*: hæe B eae W *om.*
Mog. || erant] *Mog.*: om. B. || colli]
Mog.: et colli B. || 8. iniacentia *Mog.*
 patentia *I. F. Gr.* ut iacentia *ci.*
 Ww. || quo — dividitur] *Mog.*: quod
 — diuiditur B quod — dividit *ci. Kr.*
 || 10. die ac nocte *Mog.* || reficere]
Mog.: om. B, post muri additurus
 erat Wt. || quae] *Mog.* et sic si recte
 typis scriptura expressa est (q) B: per
 qua expl. Kr., idque probat Wt praef.
 || ipsi Vossius l. l. || 11. spe] *Mog.*:
 om. B. || opsidionem B. || Leucade]
Mog.: leucadē B. || in arce, vel, in
 arcem *Dr.* || 12. iusto] *Mog.*: om. B.
 || 13. in] *Mog.*: om. B. || 15. dicio-
 nem] B (ditionem *Crev.*) cf. Kr.: de-
 ditionem *Mog.* || XVIII, 1. conti-
 nentis] B, Duk.: continentem *Mog.*
 || a] *Mog. vg.*: om. B. || 2. mille et
 nongentis *Mog. vg.* || fere armatis]
 Levi armatu vel leviter armatis *I. F.*
Gr. dispari armatu Doujatius fere
 parmatis Otto l. l. p. 79 sq., at v. Wi
 31, 179; al. totum h. l. temptarunt
 Rupertius, g. || 3. et Pisuetae et Ni-
 suetae] *I. F. Gr.*: et pisuetae B et
 Nisuetae et Pisuetae *Mog.* || Nisue-
 tae] cf. Ww. || Taniani Glareanus,
 ex lect. *vg. ap. Ptol. V, 4, ubi nunc ex Il.*
mas. Ταοιον (Τάιον al. codd.) editur
 || Trahi] B: Arei *Mog.* || Laudiceni
 B. || 4. Tende] Freinsheimius: ten-
 debat *Mog.* tenebat B. || ignaris]
 ignaris oppressis Büttcherus *progr.*
 a. 1838 p. 9 (at v. eund. in *progr.* a. sq.
 p. 79) lignatis *Heus.* cf. Ww. || tenu-
 erant] Stratoniceae erant *I. F. Gr.*
 Therae erant A. Rubenius || 5. id]
add. Gelenius || 6. Tende] Freinsheimius
 tendebat, movit *Mog.* tenpe admo-
 uet B. || ad] *Mog.*: om. B. || in Stra-
 tonicensi agro] sic, nisi quod strati-
 onigensi, B: item Strationicensis
 agri *Mog. vg.* || Astragon] *Mog.*:
 astago B. || 7. multifariam] Bas. a:
 multifaria || 8. ita], atque *Mog.* ||
 propinquum *Mog.* || 9. Agrianas (et
 hic et §. 15)] Sigonius: agrianos utro-
 bique B Acrianos *Mog.* α Agrianas
Heus. || circumdat et] B *I. Perizo-
 nius*: circumdaret *Mog.* || 10. Rhodi
 Achaeos] B et sic, nisi quod Rhodii
I. Perizonius: Rhodia cohors *Mog.*
 || dextro — milites] *Mog.*: om. B. ||
 || 12. utraque *Mog.* || qui .. torren-
 tis] Bas. b: qui .. torrens B quae ..
 torrentis *Mog.* qua .. torrens *ci. Wt*
 ubi .. torrens *ci. Ww.* || tum] B: om.
Mog. || achei B: acie *Mog.* || primi]
Mog.: primo B. || est] *Mog.*: om. B.
 || 16. mille] aut dc Ma: et B mille et
Mog. .. et W; al. totum h. l. tempta-
 runt *I. F. Gr.*, *Crev.*, Rupertius, Vos-
 sius l. l., Wt. || expulere *Mog.* || in-
 clinato — consi] B. || 17. ordine]
Mog. vg.: ordines B. || 18. effunden-
 tes *Mog.* || Bargylas] vel Bargyllas
Sigonius: barcyllas B Bargyllas
Mog. || , Bargyllas petentes (fuge-
 runt). Vossius l. l., Ma. || 21. optine-
 bant B *Mog.* || supererant *Mog.* ||
 22. opsessa B. || nec recipi] B, *Heus.*
 || Achacia *Mog.*: macedonia B. ||
 XVIII, 1. concussi tum] B, *I. Peri-
 zonius* || 2. quamquam B: quanvis
Mog. || 3. pelli] om. B depelli aut
 decedere *ci. Wt.* || 4. praedandi cu-
 pidine *Mog.* || fuga expeditior *Mog.*
 || 5. non pro reliquo statu] proeli
 uastatu B. || 6. ne] om. B. || in Syria
 moliente *Mog.* ex Syria moliente
ci. Wit. || 9. duobus (sororis] *Dr.* ||
 XX, 1. egregia *Mog.* Kr. (cf. c. 275)
 || 2. si eo fine non] g 100 Kr. (cf. g 447
 c 275 s 62): si eo fine B si eo non
Mog. ni eo fine Bekkerus || 3. eum]
 cum *Mog.* || 4 sq. recte distinxit Ma;
 temptaverat h. l. *I. F. Gr.* || receptis ta-
 cite Ma. || his] vicis *Mog.* || eius *Mog.*
 || dicionem] B cf. Ww adn. (ditionem
Mog.): ditionem *Des. Erasmus,*
Aldus || 7. adventum pertimescere
Mog. || 9. redierant] Bas. b.: redie-
 bant B redibant *Mog.* || 10. omise-
 runt] g 102: omiserant B, Wit omni,
 erat *Mog.* || classi antiochi B || 11.
 omiserant B || civitatum *Mog.* || 12.
 alias auxiliis iuverunt] om. B. || 13.

ut] *om. B.* || proprie *Mog.* || sunt] *om. B.* || sufficient] *B.* || fort. vires sufficient] *Ig.* || XXI, 3. magnitudin] *Aldus:* magnitudinis *B* magnitudine *Mog.* || magnitudinem.. animo *Duk.* || 4. comis uxori ac liberis — duos] *Ig. cf. F. Lachmannum l. l. p. 38. Krg. p. 448 n.*:* comis uxor ac liberos duos *B* comis uxori ac liberis — quatuor *Bekkerus* comis in uxorem ac liberos — quatuor *g* (*cf. Wit*) comis uxori ac liberis (*vel* in uxorem ac liberos), quos *Krg;* , uxorem, ac liberos duos *Mog.*, uxorem ac liberos quatuor *Sigonius;* haec extrema uxorem ac liberos quatuor superstitis habuit post mitis — fuit transponenda esse censent *Crev. in ed. mai., Dobree advers. II 381.* || duos] quos quatuor *Ma.* || 5. amicis] *B I. F. Gr.* || reliquit, ut] relinquit *B.* || 8. xvii *B:* xxvii *Sigonius* xxviii *ci. Kr.* || in maritima ora — omnem] et maritimam oram omnem *Mog.* || Carmo- nem et Baldonem] *B:* Cardonem et Bardonem *Mog. cf. g. Kr. Ww.* || Sexetanosque et Baeturiam] *Wit:* Sexetanosque Baeturiam *g* sex et anosque eturiam *B.* || nudaverint] *g:* nudauerunt *B* nudaverant *Mog. fort. recte,* nudaverat, ex 'scriptio exemplari' *Gelenius* nudaverit *I. F. Gr.* || [ad] ac *B.* || consurrectura] *g:* consurrectur *B* consurrecturam *Mog.* || 9. *M. Sergio* — erat] pro *M. Sergio ci. Minutius Glareanus;* (cuius — erat) *Sigonius;* cives *Mog.;* (et peregrinos) *I. F. Gr., at v. Ma. 52;* erat *om. B.* || XXII, 2. *Afranius* *Ursanius Mog.* || 5. posset *Bas. b.* || 6. sibi meritum] sibimet *Mog.* || inmeritum] *om. Mog.* || 8. maiore interpunctione post quartae posita restitueram; praecepit *Ma.* || nominatim *Wt.* || etiam ro tribunos militum amisisset *t. B.* || *Cn.* — quartae] et *C.* *Labeonem* eius fratrem *Mog.* || qui adversa... cecidissent *Mog.* || multis his script. in *B.* || 10. haec *B.* || XXIII, 2. et gratias *B;* aliquid intercidiisse *ci. Wt.* || sese] se esse *Mog.* || ple- rosque *Mog. cf. Wit.* || fort. [se] servitute *Kr.* || exemptos] *B Pighius* (qui exemtos) *I. F. Gr.* || 3. clarorum virorum] *om. B.* || 4. captivos *B.* || 5. ducti] *B:* traducti || 7. aeris] *B, Hotomanus:* post quingentos add. *Pighius, om. Mog.* || quingentos] et *B.* || duplex equiti, triplex centurioni, *Mog.* duplex centurioni, triplex equiti *Duk. (Cobetius mnem. I, 101) cf. Huschkium Serv. Tull. p. 377.* || 8. et fama] fama *B.* || 9. prope par] *Mog.:* prope *B* par prope *W.* || tralata] *Bekkerus:* tralati *B cf. Wt praef. translata Mog.* || XXIII, 2. *Ti.] Sigonius:* t. || *M'.]* *Sigonius:* m. || *L.] emend. err. in ed. Mog.:* c. || 3. ferme] eius *Mog.* ferme eius *ci. Kr.* || 5. datus] est habitus *Mog.* || 6. quodcumque] *B I. F. Gr.:* quaecumque *Mog. vg.* || id] spat. rel. *om. B, del. I. Perizonius,* ea altera *ci. I. F. Gr.* || 7. decreti] *om. B.* || 8. eo die] *cf. Ww.* || 9. eo] eorum *Mog.* || *P. Cornelium* et *Ti. Sempronium* *I. Perizonius, I. Gr.:* p. cornelium *B L. Cornelium* et *T. Sempronium Mog.* || XXV, 1. in et curulibus] *om. B.* || *P.] B Pighius* || *Cn.] B Sigonius* || 2. *M'.]* sec. *Pighium Dr.:* m. *B om. Mog.* || *Attilius Mog.* || 3. *Cereri* *Liberoque* et *Liberæ Mog.* || 4. sq. petebat *Marcellus Mog.* petebant. *Marcellus Bas. b.* || 6. obtinuissent *co. Bas. b.* || *Ralla] Bekkerus:* rala *B rex Mog.* || 8. nuntius allatus *Mog.* || 9. *C.* — proconsule] *cf. Dr.* || latum *Mog.* elatum *Pighius* || 10. duas urbanas] *B, assecuti fere sunt Dr. Heus.:* om. *Mog.* || duasque .. mitterent *Mog.* || 11. (cum duabus legionibus] *Crev. Dr.* || eodemque aliquando *Dr.* eodem sociorum *Ma.* || satis — esse] *B Dr.* || XXVI, 1. *M'.]* *Sigonius:* m. || *Attilius Mog.* || 2. *Ti.] Sigonius:* t. || 3. quatuor *B.* || 4. nominis Latini *Mog.* || 5. motum] *B:* exortum ex *M ut vid. Gelenius, Bas. b;* om. *Mog.* || fuerat] (ex *M ?*) *Gelenius Bas. b:* om. || 6. et hi *Baut hi W.* || sine ullo] nullo *Mog.* || XXVII, 1. *Blasio] cf. Ma. 52.* || optinuerat *B.* || ovans .. est] *B et Glareano fere praeunte Pighius* || 2. quingentum *B.* || quindecim pondo] *I. F. Gr.:* pondo quindecim *Mog.* pondo *B.* || viginti milia, signati] *om. B.* || denarium *B Sca- liger:* denarios *Mog.* || trecenta

Scaliger || triginta — et] *om. B.* || 2. sq. quingentos quinquaginta. *Ser-
tinus Mog.* || 5. *Elatiae B I. Peri-
zonius: Athenis Mog.* || T.] *om. Mog.*
|| boeotii B. || impetraverantque B
cf. de hoc l. et §. sq. Walchium l. l.
p. 210 sqq. Füllbogensium obs. Liv. p.
43 sq. || 7. ad] Mog.: om. B et ad
Bas. b. || ipsis iis] Bekkerus: ipsos
iis B ipsis (iis) Ww; al. ad h. l. v. ap.
Dr. Kr. || 8. et c. 28, 1. Brachyl-
lem] Ww: Brachyllam Vrsinus bar-
cyllē (barcyllen c. sq.) B Barcillam
Mog. || 9. aliis B. || fuerant] B, I.
F. Gr. || 10. metum fecerunt B. ||
XXVIII, 2. mollibus] om. B. || 3.
Aetolici Mog.: quaeritatio B. || 5.
caedis] Mog.: & caedis B eius cae-
dis Krg. 450 cf. Kr. * et caedis Ig.
fort. recte || 7. constanti] scripsi: et
constanti B * et constanti Ig. fort.
recte; consimili Mog., quo nituntur
cii. Walchii l. l. 257 sqq. et Büttneri
l. l. 88 sq. || 8. argumentatur I. Gr.
argumentatus est ci. Wt. || (quibus)
I. F. Gr. || 9. impudenter Bas. b: ip-
prudenter B. || obviam eundo impu-
dentem criminis Mog. || eundo cri-
nini Kr. Wit. || ipsi nihil, opinione
omnium pro indicio] B Ma.: ipsi-
indicio usi Kr (g 451 sq. c 275 m I,
21) at v. Ma.: ipsi opinionem om-
nium, ea pro indicio usi Mog. ipsi
nihil, opinionem omnium .... pro
indicio Bekkerus || 10. profugit B. ||
nullius] illius B. || 11. timore ad in-
dicium] Bas. b.: timore rem ad iu-
dicium B Kr. (v. nov. ann. phil.
suppl. I, 54 sq. ep. ad Orell. LII.),
at v. Witw rem ad indictum Mog. ||
12. ut] B: om. || iussus] B, I. F.
Gr. || 13. ipsi illi Mog. Wi. || 14. An-
thedonem] B Glareanus || 15. aliis-
que] B I. Gr.; al. v. ap. Dr. Kr. ||
XXVIII, 1. [in] principem I. F.
Gr. || 3. deducti] devecti deductique
Mog. cf. Krg 452. || 4. ea] Mog.
(Wi): om. || 6. querendum Mog. || 7.
toti B. || intercepti Mog. || 8. quo-
rum] utrum B. || neutrum quum
fieret Mog. || socios] B Crev. || bello
se Mog. || 9. Ap.] B, Sigonius || 10.
terror I. F. Gr. || completa essent] B,
ci. Dr.: complessent Mog. (I. F.
Gr.) || 12. conferre talenta] Bekkerus:
conferret talenta B talenta conferre
Mog. || XXX, 2. ut] om. Mog. || quae]
fort. quaeque Vossius l. l. p. 283. ||
2. sq. vacuasque — et ex] om. Mog.
(Duk.; cf. Heus.) || deduceret et]
Kr: duceret ut B. || 3. (his — essent)
Duk. || (quae — essent) Ww adm.
cf. it || 4. quoque] cf. Crev. Heus. || de
Cianorum] Sigonius, Vrsinus: de-
cianorum B Decianorum Mog. || 5.
reddere] add. fort. intra idem tem-
pus F. Lachmannus l. l. 112 n. 2. ||
praeter quinque] B Pighius: quin
Mog. praeter lembos quinque Vrsinus
|| XVI B. || 8. ducena] Ww: du-
centa Mog. (qui om. praecedentia
post annos — annos) ducentum B. ||
in] add. Ma. || 10. fort. acceptos Vos-
sius l. l. || absente B. || 11. Lemnum]
Paron Mog. Parum Kr. || XXXI, 1.
id decretum Mog. (Wt praef.) || 4. et
de Chalcide Mog. (Dr. Wi) || et de
Demetriade Dr. (Wi) || urbes] B
Bauerus: om. Mog. || 5. his Mog. ||
6. quam primum Duk., at v. Krg.
453. || ei tam] et iam B. || 7. concilio]
B: consilio W; Mog. h. l. manca ||
8. si veram caritatem ac maiesta-
tem] B, nisi quod maiestatem; Kr.:
si veram caritatem, maiestatem
Mog. si veram caritatem, si maiesta-
tem Roëllius si veram caritatem,
si integram (vel inviolatam) maiesta-
tem Crev. si vera caritate maic-
statem Ma. op. ac. alt. 367. || nominis
Romani] Mog.: romanorum || 10.
praesidiu] B Bas. b: Po. Mog. cf.
Wit. || 11. Corinthum] recepi e B; cf.
quos l. ad XXXII, 18, 6. et v. XXXIII,
49, 5. || Acrocorintho] Bas. b: agro
corinthio || XXXII, 2. et 3. ex B
suppletas recte distinxit Ma. (ad §. 3.
cf. op. ac. alt. 367 sq.) || 3. serebant
Mog. || 4. aream] B cf. Kr (m I, 14):
arenam || 5. senatus populusque
Romanus Pighius || 6. universi Mog.
|| caperent Bas. b. || 7. quod — per-
tineret (sic Mog.) spuria aut corrupta
esse censuit Crev., corrupta Duk. ||
8. Iterum Heus. || pronuntiaret Mog.
pronunciare I. F. Gr. (Heus.) pronu-
nciat Crev. pronuntiabat ci. Witw
|| 10. uoluptatum M. || XXXIII, 2.
procul e B procul ille ci. Kr., at v.
Wi. || 3. ex tam] Aldus: exta B et

tam *Mog.* || gloria et fructus B Wt gloria et fructu virtutis *H.A. Kochius em. Liv. II, 14.* || suppeditabant *Mog.* suppeditabant *Aldus, Wt praef.* || 4. gratiis B. || revocata *Mog.* || 6. continentibus iunctis] B v. Ma.: continentis iunctis *Mog.*; al. *Vossius, Wiw.* || 7. sed] B Ig.: om. || sit, et ubique *Mog.*, sed ubique Ig. || 8. concipere et ingentis] B *Sigonius* (cf. *Ruhnkenium ad Vell. Pat. II, 106, 2.*) || XXXIII, 1. gentium civitatumque *Mog.* || 2. eadem, quae fere *Mog.* (*I.F.Gr. Heus.*) || egerant] B cf. *Kr. nov. ann. phil. suppl. I, 55:* erant *Mog.* fecerant *Heus.* (erant) *I. F. Gr.*, ni malis in sqq. iactata. cum *Mog.* || iactantibus] B, Bas. b. || 3. aut] om. B. || nequam] Ma.: ne umquam B neu unquam *Bekkerus*; al. v. ap. *Kr.*; manca h. l. *Mog.* || 9. decreta] *Mog.* (*Crev. Ma.*): decreto || in] add. *Crev. (Ma.)* || pronuntiabantur] B *Crev. Ma.*: pronuntiabant || 6. quoque] h. l. *Kr.* (g. 453): post liberi B *Mog.*, post *Magnetes Ww.*; al. *Wt praef.* || 7. dati] additi *I. Perizonius* || excepta] *Kr* (g. 453 sq.): excepto B *Mog. fort. recte cf. c. 31, 11.* || 8. Phocenses — contribuerunt] B, *Vrsinus* (his *Vrs.*) || peloponnensi B. || 10. adiecta.] B: adiecto. Bas. b. adlecta. *Heus. ac Mog.* || XXXV, 2. L. Stertinius] Bas. b. cf. *Duk.*: p. stertinius B L. *Thermus Mog.* || 3. qui] *I. F. Gr.*: cui || 4. se] sec. B cf. *Kr. se ei Ig.* || 6. rebellandum] B *Glareanus* || 8. Graeciae statis] Ig graeciae estatis B: Graeciae statis Bas. b. Graeciae statutis *Mog.* || — Pylaicon conventus appellat] —] scripsi: pylai conuentus appellant B Pylaicos conventus appellant Ig conventus, Phylaicum (Pylaicum Bas. a) appellant, *Mog.* — Pylaicum appellant — conventus *Ww.* || 9. ut constanter *Mog.* || 10. alii leniter questi] B *Crev.* || post victoriam] om. B cf. *Ww.* || 11. incussarunt B. || 12. in altercationem] *Sigonius* in altercatione B altercationem *Mog.* || cresceret] B: excederet *Mog.* (*Sigonius*) exeresceret ci. *Wt.* || XXXVI, 2. M.] B *Sigonius* || 3., alios iam]. Aliquot iam

Ma. || is illos *Seyffertus ann. ph. 83, 824.* || 4. in tumulto quodam *Mog. Kr.* (m I, 20 sq.) || 5. T.] Ti. *Sigonius* || M.] ante *Ogulinus* B: A. Bas. a om. *Mog.* || 6. expugnasset B. || 7. ex] *Dr.*: a *I. F. Gr. om. B Mog.* || 9. ut] om. B. || 10. hostē misit B. || 13. hominum captorum num. excidisse ci. *Ma. 267.* || octingenta] *BWt:* octingenta recte fort. *Kr.* (g 454) et quingenta *Mog.* et quinquaginta *I. F. Gr.* || carpenta capta a DCCXXXII, B. || in capitolium B Capitolino aut post (in aede) *Crev.* || 14. Castra — Gallorum] Postero die Graecorum castra *Mog.* || post] intra *Mog.* || 15. an in Insubres ci. *Dr.* || induxerit *Mog.* || XXXVII, 2. exercitum] B *Sigonius*: om. *Mog.* || eoque] B, *I. F. Gr.* || 3. inde] dein *Mog.* || 5. deinde *Mog.* || 6. Laevos] B *Sigonius* || Libuosque] *Mog. cf. adn. ad V, 35, 1 add. Zeussius d. Deutschen u. ihre Nachbarstämme p. 169:* libyosque || 7. destinati *Mog.* destinatis Bas. b. || 10. Boiorum] maiorem B: fort. utrumque verum] *Wt cf. de h. l. g, Krg.* || in ea gente] om. B. || cum collega] collegae *Mog.* || 11. ducenta triginta quattuor] *Mog. cf. Ww:* om. B. || 12. octogeni] B *Glareanus* || duplex centurioni, triplex equiti *Duk.* || XXXVIII, 3. zmurna (recte), tum zmirnā et zmirnam B. || his *Mog. Wi.* || quod intenderent] B; al. v. ap. *Dr. coll. Crev. cum ed. min., Heus., Ig. Wit.* || aliae] Bas. a: aliquae B *Mog.* aliae quoque ci. *Wit.* || 4. obpugnandam] e ci. *Krg.* obpugnandam B. || 8. traici ab Abydo Chersonesum iussit *Kr.*: traici ab ydo chersonensum iussit B ad Abydum traicit *Mog.* ab Abydo traicit ci. a *Glareano* l. Madytum traicit *Glareanus* || 9. cum ad Madytum] sec. *Glareani* ci. g 141: cum ad abydum B om. *Mog.* (*Glareanus*) || chersonensi et hic et infra hac §., chersonesumque §. 12, chersonensum c. 40, 5 B. || iunxit, et *Mog.* || sed *I.F.Gr.*: et || dedit] fort. rededit' *Vossius l. l.* || 10. terrestribusque *Mog.* || 12. omnia] omni cura *Mog. cf. Ww.* || murosque *Mog.* || et contrahere] contrahere *Mog.*

contrahereque Bas. a. || 14. ut] et B ut et ci. Kr. || ipse cum parte *Vossius* || depopulanda] B cf. Ma. gr. Lat. p. xi ed. tert. || reficiendae urbis] om. B; (reficiendae urbis) g Ww. || XXXVIII, de §. 2 cum c. 85, 2 coll. v. Duk. Ww. || 4. e Syria Mog. || classem] B *Vossius* l. l. cf. Krg.: classe Mog. restituique [...] et coll. Pol. xviii, 33. F. *Lachmannus* l. l. p. 54 n. 1 cf. Ww; lac. post fuissent statuendam esse censet *Tillmanns* l. l. p. 52 sq. || et] om. Mog. || 7. quid? quod] B: quod Mog. Ma. || (etiam) *Vossius* l. l. || cum omnibus id. || XXXX, 1 sq. cod. B lectiones recta interpunctione restituta servandas esse et ipse videram; praecepit Ma.; al. v. ap. Dr., Kr., Witw. || 8. agere se Mog. || 4. nec] ne *Bekkerus* || 5. (aliarum) *Vossius* l. l. || usurpanda aliena] Ma.: usurpandae alienae B Mog. usurpando aliena Bas. a. || possedissee Bas. a. || causa tenuisse] om. Mog. Bas. a. || 6. Chersonesus Kr., at v. Ww (de B v. c. 38, 9; in Mog. l. manca) || ad ea — ius] B; *assecutus fere erat* I. F. Gr. || XXXXI, 1. effecit] B: post regis add. I. F. Gr., om. Mog. || 2. et] om. Mog. || dissimulavit B. || 3. occupasset] B: occasio esset Mog. (*Wiedemannus* l. l. p. 11, at v. *Heerwagenium* ann. ph. 71, 193 sq.) occasione non deesset *Glareanus* et vel sic vel occasione usus esset Duk. (W); al. I. F. Gr., *Crev.*, *Vossius* || 5. navigans Mog. || inde legatis *Bekkerus*: legatisque ci. Kr.; recta distinctione sanavit Ma. || 6. Cyprum] MB: Cypri Mog. || tendens] M: petens B om. Mog. || 7. oborta Mog. cf. Kr. (coll. m I, 18 sq.) || multae — naues] Ig, Krg: multae fractae multae naues B multae naues eiectae Mog.; al. g. || enaret] lili. m voc. praec. agglutinata B: enarit Kr (cf. g 457) enaverit Mog. || 8. interit B. || 9. esset Mog. || redit Mog. || hiemps B. || processit Mog. || XXXXII, 1. C. *Licinius* — *Laeca*] B; praeeunte aliquatenus *Sigonio* *assecutus fere erat* A. *Rubenius* || item ut pontificibus] *Pighius*: item ut pontifici B Mog. idem ut pontificibus ci. Wt (item ut pontificibus) Ww. || 3. alla-

tae B. || 5. C.] B *Sigonius* || 6. suffectus Mog.: subiectus B cf. Kr. || 7. Cn.] B *Sigonius* || P.] Bas. b: m B. || *Luscinus* C. *Atinius*] add. Wi 180 tw; de Mog. et al. v. h. l. l. cf. Dr. Kr. || 8. M.] Bas. b: c. B (Mog. h. l. manca) || c. i. e. centena vel centum B: centum Mog. || discipserunt] diviserunt Mog. || advexerant] om. B. || cum collega] collegae B. || 10. C.] om. B. || Curio, curio maximus] scripsi, cum ad hanc dignitatem, etsi postea (v. XXXXI, 21, 9.) *evectus sit*: curio maximus (ex maximis corr. B) B edd. Curio Dr. *Crev.*, || specularios B. || Fauni in insula *Glareanus* || num epulum Iovis fuit? cf. Duk. XXXXIII, 3. *uenisset et eum* B. || et quinque millia Bas. b. (num. susp. Duk.) ex quinque millibus Mog. || 5. in] om. B. || datus] B Duk. || 6. iam] om. Mog. || 7. peditum] add. Bas. a. || 9. (ad Etruriam) Ma. || x. B. ducenti Mog. duo millia *Pighius* || sardinia B. || Ti.] Ww: t. B om. Mog. || XXXXIII, 1. cons. B. || decreto] om. Mog. || iussi facere] *Baumgarten-Crusius*, Krm I, 20 W(i): iussit facere (fecere ex errore g) B iussu fecere Mog. iussi fecere g (cf. Ig) Kr. (t) || 2. A.] *Sigonius*, *Pighius*: cn. B C. Mog. || 3. is] ci. Ww: in B qui Mog. || 4. hominibus] M ('vera lectio' *Gelenius*) B Bas. b: Minutium || quod cum .. neglegerent] B: quod .. negligi 'vera lectio' (M?) sec. *Gelenius* quod .. negligere Mog. cur, quod .. negligerent Ma.; fort. subest lacuna || Turbam Mog. || 6. legibus] om. B. || restare Mog. || 8. haerere] habere B. || 9. peloponneso B. || XXXXV, 1. referrent Mog. || 1 sq. audirentur, maior res, tum magis] B I. *Perizonius* || 3. bellum] B. *Crev.* || facere I. F. Gr. || quae e Mog. || 4. ita] tam M om. Mog. || rem p. B: rem populi Romani (M?) Mog. (quae Po.); rempublicam populi Romani I. F. Gr. || 5. magis si id B magis sibi id g cf. Krg. || karthaginiensis cum B, unde scr. Karthaginiensis si cum || ortum foret bellum Mog. || 6. hospitibus] Ig (Krt. Kr.): hostibus B amicis Mog. amicis et hospitibus Krg. || 7. otii situ] B v. Kr.: otio si-

tuque (Mf) Bas. b otio tum *Mog.* otio-
sam *Ierickius ap. Wt.* || sopiri] B. *A.*
Rubenius: operis *Mog.* operiri *Vossius*
l. l. torpere *Bauerus* || XXXXVI, 5.
productumque *I. F. Gr.* || 7. utin *Mog.*
|| neve] aut neu (*sic Dukerus*) *Bau-*
rus: ne B *Mog.* (: ne *Büttnerus ap.*
Bauerum) nec *Vossius l. l.* || quantum
B. || obfenderat] *sic, nisi quod offen-*
derat B, Duk. || 8. quo] *Dan. Heinsius:*
quod || 9. quin] *om. B;* *lac. subesse*
videbatur Wit. || suo quoque anno]
cf. Ma. ad Cic. de fin. p. 700 Wexium
ad Tac. Agric. p. 323 Ph. Wagnerum
philol. suppl. l. 368 sq. Ww: suo quae-
que anno *I. F. Gr.* sua quoque
anno *Vossius l. l.* || XXXXVII, 1.
(essent) *Vossius l. l.* || 3. ii] *Bekkerus:*
iis B isti *Mog.* || furtorum manubiis
extortis *Ma. olim in Seebodii tabul.*
phil. a. 1829, tum in op. ac. alt. 365
(cf. Ma.), Wl II, 12 n. 8 a. 1840, itw
(‘postea idem Madvigium probare
vidi’ t): furtorum manibus extortis
B *Mog.*; *al. Bas. ab* || 4. itaque *Mog.*
|| qui] B *Crev. (cf. Bauerum):* quia
Mog.; *ad sqq. cf. Dr. Kr.: cod. B*
assecutus fere erat P. Manutius || ac-
cusatorum] B *I. F. Gr.* || 5. haberi B
|| 6. arguerent] *om. B.* || XXXXVIII,
1, agri] *cf. Wiw: Afri Kr (g 461)* ||
Acyllam B *Glareanus* || 2. ita] B
|| ita lucius *Mog. Italica. ead. in em-*
err.; al. v. ap. Dr. Heus. Krg. Kr. || 3.
missum] *om. Mog.* ire ci. *Wt.* || 4.
(navis) *Vossius l. l.* || 5. umbrae- tum
.. fierent] B: umbra- etenim .. fieret
Mog. et vel sic vel umbraculum -
fieret Ma. || 6. quanto - sunt] B (*nisi*
quod apparatu et aepulae; cf. Krm
l. 12) et sic ex scriptura a g non omnino
recte tradita Ma. op. ac. alt. 366 || pro-
ductum *Mog.* || 7. cum] s. quum *ed.*
Lugd. a. 1553 al.: quod B quam
Mog. || 8. ad id quod serum] B *Vos-*
sius l. l. p. 284 cf. Kr (m I, 12 a 90) ||
referendis] B: remis *Mog. velis Dr.*
antennis Heus. || et collocandis g:
collocandis B collocandisque *Bek-*
kerus collocandis et aptandis Mog.
collocandisque et aptandis *Kr.* || 9.
(et) multitudinis] *Ww (ni malis et*
ut §. 10 cum Aldo Ma.: et multitu-
dinis B Mog. || 9 sq. ut multitudinis
.. et non ci. *Dr.* || 11. [studiis] et fa-

ctionibus *cf. Kr.; al. v. ap. Dr.,*
Kr., Vossium, Bauerum, Heus. ||
XXXVIII, 1. populo Romano]
populo in populu corr. B. || 2. haut]
g: haud *Mog.* aut B. || ante quam
bellum] *Mog.: eum quam bellum*
ante quam B eum ante, quam bel-
lum *Kr.* || concisset] *Bas. a Dr.:*
conscisset || 3. id ei non] B: Ne his
Mog. nec id Clericus, Duk.; al. v.
ap. Dr., Walchium l. l. p. 240 sqq. ||
4. esse] se esse *Vossius l. l. sese Bek-*
kerus, at v. Kr (c 276. 280) || 6. in
Asiam] *Kr. (m I, 15 sq.): in asia B.*
|| cum convenisset B; *rell. v. ap. Dr.*
Bauerum, Kr. || 7. de] *om. B.* || mo-
vendum g. || 8. reiecerat (s. reieci-
set *Bauerus*) *Bauerus, Heus., at v.*
Büttnerum ap. Bauerum.

LIB. XXXIIII in periocha C] *Al-*
du: cn. || finiendis] s. *I. F. Gr.: fin-*
gendis Naz. s. stringendis s. princ. ||
.. citeriorem *O. Iahnus* || finit *Naz.*
s. finit s. || id ut] *O. Iahnus:* ut *Naz.*
s. ut id s. ed. *princ.* || C.] s. *Signonius:*
L. || ob hoc *Naz. s. (Guelf.)* || 1, 3. eum]
enim *Rinkes disp. de or. I in Cat. thes.*
XLVI || C. Oppius M. || Ti.] *Signonius:*
t. || nec] B: neu s. *vg. ne s. || neu* ne
s. || 4. P.] M: titi B *Titus s. cf. Duk.,*
Ww. || 6. conciliabulis] *vg.: concili-*
abulis B. || conveniebant M. || 7.
abrogatur B. || II, 2. sustinere non
potuimus] s. *vg.: non potuimus B*
non domuimus *Ma. restituere non*
potuimus et non potuimus restringe-
re s; num non continuimus (aut con-
tinere non potuimus) ? || 5. pertine-
ret M. || 7. vobis, si] *cf. v. l. ap. Dr.*
|| 7. feminas ad concitandas] s. *vg.:*
ad feminas *sq. lac. B ad feminas*
concitandas s. *Bekkerus; de s. v. Dr.;*
cf. Duk. || iam] etiam *Vossius l. l.* ||
si, ut plebis] *Bas. b: sicut plebis s*
sicut B. || 8. magis (maiestatis) et
pudor *Dobree advers. II, 381, recte*
fort. || compellata ea uiderentur B.
|| 10. istud] is ut (*i. e. istut*) B. || 11.
nos] nunc B; *fere omnes* || publicam]
om. B. || prope] M: quoque B; || 12.
quam rogationem] B: quam roga-
tiones s. (*Dr. HELLERUS cf. Wi 205 sq.*)
quam quod aliae rogationes s. *edd.*
vett. || 12. (aliam)] *sic in sem. ph. Berol.*
emendatum aliquando esse comper-

tum habeo; itidem (aliae) *Lud. Hellerus obs. Liv. Erl. 1824 fol. p. 3 sq.*: aliam B aliae antiquam ci. Wi 206 tw ac iam ci. Ww. || 13. facietis] B₅ plerique: feceritis M facietis & edd. velt. || 14. iniuncta] I. F. Gr.: iniunctum B₅. || tentauerint M. || III, 1. recens et ea omnia B recensete animo Ma. || vestri] B cf. Wt praef. || 2. extorquere] (ε?) *Ascensius*: extorqueri B₅. || et aequari] B₅: et exaequari M₅. || 3. novi ci. *Bauerus* || 5. cuique] B cf. Ma.: cuiquam || 6. procurrerunt M. || abstinent M. || 8. a] M(ε?) om. B₅. || 9. fulgamus B *Bekkerus* || III, 1. (de) privatorum ci. *Bauerus* || 2. magna] om. B. || 7. vestris] B: nostris || sanciundi] M. || 8. fecerunt M. || 9. pleps B pr. || 12. [non] conspiciatur *Vossius l. l.* || 14. exaequationem B. || (illa locuples) *Vossius* || 15. Quirites] spat. rel. om. B. || 16. ne] om. & duo (nae) Wt nam *Haasius ad Reisig. schol. adn. 381* || nae eas simul F. L. *Lentius in progr. gymn. Regiom. Kneiphoef. a. 1852 p. 22* a W indicatus || pudore B. || coeperit, quod oportet] post oportetom. B. || 17. datum] om. B. || uidebit] B. || 18. et id a (aut) ida] M cf. Kr. || exorabilis es] B Ma. (cf. 363): inexorabiles *vg. inexorabilis Ww.* || 19. existimare] B: existimare, Quirites, || ferae — emissa] I. F. Gr.: ferae bestiae irritatae deinde emissae || V, 2. nunc ut uir clarissimus M. || quae] M et sic (q̄ sc., quod qua expt. Kr.) B: qua || necessum] M cf. *tamen Ma p. 452 n.* || 3. et ita quidem aut ita quidem *Bauerus* || 9. (urbe) Ma. || urbs.. quod redempta urbi *Seiffertus ann. phil. 83, 824* || quo] M: aurum quo B₅ ut vid. omnes, tum nempe aurum] M: nempe *rell.*; utrobique, g¹ de B testimonio inductus, om. *Bekkerus*; quo (aurum).. nempe Ww, ni aut e *Duk. ci. nonne scribas pro nempe, aut ante id voc. addas unde sumptum est vel sim. aliquid; al. ci. v. d. ap. Dr., Dr.* || 10. proximo bello] *Punico excidisse ci. Bauerus* || dei M. || 12. feminas] B: feminasque || VI, 4. nisi] B: nisi quam || 6. secundam .. adversam tempestatem] M: secunda .. adversa tempestate || 7. quippe

.. aut] Wi 206 tw: quae .. aut B quia .. aut & fere omnes quia .. an et an .. an (cod. Sig. ? *Sigomus*) singulis quam vetus? regia scilicet, simul .. aut Ma. quam vetus? regiane lex simul *Seiffertus l. l. 824 sq.*; fort. ne, (ut nae in quae abierit) ... aut || 8. decus] om. B. || 9. Ti.] t. B. || 10. aut antiqua aut ideo] Ma: aut ideo B₅ ideo Bas. a ad id *Otto l. l. p. 89* || indicabit] I. F. Gr.: indicauit B₅ indicat &. || 12. ita ut] aut B. || propiis M. || 13. eandem diem pecuniae] I. F. Gr.: eadem die pecuniae B₅ eandem diem *Gelenius* || 15. Oppia lex] B: lex Oppia *vg. lex Ma.* || 17. aut decrevit] M *Aldus*: decrevit || VII, 1. vestras] B: nostras || 2. hic — vicorum] M: om. B *rell.*; () *Marquardti* ant. R. III, 162 n. 948, at cf. *Mercklinium act. ant. 1848 p. 79* Ma. || est] permittemus M. || 3. ut] B: id ut || (solum] Ma. || usu] Bas. b: usui B usum &. || et equus] equus B. || 4. (absumitur] *Vossius l. l.*: absumitur B₅ absumiturque &. || iniustam] Bas. b: in his iustam B₅; al. v. ap. *Dr.* || manupretium] *Bekkerus*: manui (ex manu et mani conflatum) pretium B manus pretium &. || 5. inter se singularum] B₅ Bas. b. (*Bakius ad Cic. de legg. p. 339*): inter eas singularem M inter eas singularum I. F. *Christius* || quoniam] om. B. || uideant M. || 9. vestri] B: nostri || 11. arbitrii] om. B. || 12. exsuiit B. || VIII, 2. Brutorum] B Bas. b: tribunorum M *rell.* || obsiderunt B pr. || rogationi collegae M. || est] B₅ (Ma. 350): esset M I. F. Gr. || 3. anno vigesimo post *Pighius*; de & v. *Dr.* || VIII, 1. fort. (Iam) vel Etiam Ww.; de &. distinguenda cf. *Duk.* || 4. ferae — obiectos] Bas. b: fera et bellicosa agentis esse obiectis B fera et bellicosa gente obiectis &. || 5. Et partem M. || custos] custos semper M. || 6. excubabant & plerique || 9. mercarique ea (aut mercarique et ea), ..., et ipsi agrorum *H. I. Hellerus phil. xii, 698* || 10. ita pari & pauci (*Wexius Tac. Agric. p. 97*) || ac benigne] ante acceperunt om. B. || 11. dies ibi moratus eos. Cato M. || es-

sent copiae B ante corr. || ne ea mora Ww adn. || 12. Hispani] B M Aldus: om. ϵ edd. vet., del. I. F. Gr. || X. 1. M.] M: om. || ex] om. B. || obcurrunt] vel occurrunt ϵ : accurrunt B occurrunt ϵ . || 2. viginti] om. B. || 4. decem et septem milia] ϵ : XVII B; de rell. numeris cf. Dr. || 7. ducenta septuaginta octo milia] numerum addubitant Glareanus, Crev., at cf. Mommsenium r. Münzgesch. p. 668 sq., ubi casu h. l. 228000 typis expressum est || XI, 2. couenerunt B ϵ . || praesidium Romanus misisset] Bekkerus: praesidium romanis misisset B praesidium Romani misissent ϵ praesidium Romanus miles esset M. || 4. possit Vossius l. l. || 5. audierunt M ϵ . || orantes B. || 8. (passi sint) Vossius || XII, 1. sic] ante sine om. B. || 6. denuntiari [inde] ci. Ww. || (iubet) I. Perizonius || iussisse id. || 7. ea iussit B. || XIII, 2. (hiberna) Ww. || ducebat] B: educebat || 4. admodum] B (satis) admodum Ww: satis admodum vg. satis ad hunc modum Duk. ad hunc modum Ma.; de sqq. cf. vv. dd. ap. Dr. Wtw. || 5. ostendere] B: ostendendi || 6. conseretis manum] M: conferetis manus (vel manum ϵ) B ϵ ; conferetis (vel conseretis vel conseratis) manus al. || Hispania Carthaginiensium, Carthaginiensium .. ibi] scripsi: Hispania C (aut K) arthaginiensium .. ibi B ϵ omnes in Hispania Carthaginiensium .. ibi edd. vet. in Hispania Carthaginiensium .. (ibi) I. F. Gr. Ma. || nulum imperatorem, nullos (nullum al. Kr.) .. milites (militem Kr.) ϵ edd. vet. || addi Ma. || 9. exsui acciperet B. || XIII, 2. et ipsi Duk. || 3 sq. ne essent (spat. vac.) castra B. || 4. tutissimum est vg. || 6. educit] induxit M. || 8. verteritque in hostem] B ϵ ; et adversos in (aversos in I. F. Gr. adversus Vossius) hostem uerterit M. || 9. ita] M: om. || dextera B. || 10. a tergo] M: tergo B ab tergo vg. || 11. soliferis B; soliferreum, Fest. et P. s. v. sollo p. 298, 11; 299, 6 M ubi neglegenter, sed casu recte, Livii nomen adscripsit Paulus v. Müller ad h. l. adn. || est] om. vellet Duk.

|| XV, 3. erat, equo revehitur M. || signa propere ferri Ma. signa proferre Seyffertus ann. ph. 83, 825, quod recepissem, nisi locus ille typis mandatus fuisset antequam emend. Seyffertianae in publicum prodirent || 5. castra] castra hostium M. || intentius I. Perizonius impensius Duk. || 6. vi resistatur] M ϵ Aldus cf. Kr: ui restatur B ϵ Dr. uire statur B ui resistitur ϵ . || ea] ϵ : eā B eo ϵ . || 7. opposita B. || ipsis castris exuti Bas. b ipsi exsuti B ipsi castris exeuntes H. A. Kochius em. Liv. II, 14 || 8. ceteri castra diripiunt] om. B. || XVI, 1 sq. tria — iussit] M: om. rell., () Handius Turs. IV, 253 W, at cf. Ma 398 n. || non nisi] I. F. Gr.; idem interpolatori tribuit Handius l. l. et habet sane haec verb. collocatio aliquid offensionis (nisi .. non haberent Crev.): nisi M. || 3. suos] suis B ϵ (Lov. 1) milites M. || 5. vinoque — curatos] M: om. rell. () Ww. || remisit M. || 6. domita B. || 7. in Hispania] om. B. || a] om. B. || 8. profectum etiam] B; assecuti erant Kr. in utraque ed. (v. Kr. coll. nov. ann. ph. suppl. I, 59 sq. m I, 15 sq. II, 37.) et Bötcherus (v. progr. a. 1838 p. 9): profecturum etiam vg.; al. Crev. Heus. || 9. ullo [ortum] rumorem Kochius l. l. || eos deducto] Bvg. cf. Ww adn.: eo deducto M ϵ (Voss.) eos educto I. F. Gr. eos inducto Crev. || redegit] vg.: redegat B redigit M ϵ (Lov. 6) || 10. iterum. iterum] Bekkerus: iterum || XVII, 5. bergustanorum B [occansionem B. || 6. fort. passi [sunt] Ww. || genus] M I. F. Gr.: gens || 7. renuntiatum M. || factum est adhuc B. || 8. possetis M. || (rebellare) I. F. Gr. prob. Ig 397 || 11. consilio B. || omnibus B. || XVIII, 1. primo venerunt M primi venerunt Dr. || 2. sustenturi I. Perizonius || XVIII, 2. facere .. abire] M: faciebant .. abibant || 4. primum B. || et] om. B. || 5. noxiae] B ϵ : noxae M ϵ . || 8. incerta .. essent] B ϵ (cf. Wi206): incertum .. esset ϵ . || deni] B: dein ϵ Bas. b. deinde ϵ ; cf. adn. ap. Dr., Wi 199 || 11. praetoriis ϵ (Pall.) || posterius praetoris] B ϵ (num = praetoris? Ww): et sic praec-

torii cod. Sig. (f) praetorianis M. || I, 24 Ma. 386 n.): praesidio || oportuna] B opportuna s: aut opportuna M. || 7. argius B. || 8. hortaturque] s (Lov. 2. 6) Dr., ni malis hortatusque.. (atqueita): hortatusque s vg. hor[tusque B hortatusque est Kr. (Ma. 215) || 12. proxima] libri (cf. Wtpraef.): multi proxima Ascensius, vg. || perfugerunt] B: transfugerunt || XXVI, 1. futurum eum motum M; al. ap. Dr. || 2. argos B fere omnes || 5. ordiendi belli B edd. vet.: ordiendi bellum M ordiandi belli s ordiendum bellum Bas. b. || 6. et] B Ww: sed s vg.; huius s. et sqq. emendavi interpunctionem || 9. introiret agros M; al. ap. Dr. || 12. recuperandae vg. cf. Kr.: recipiendae B. || convenerunt] B: perueniunt M s (Voss. m. pr.) convenerant Bas. a || 14. regnum Lacedaemonium M; al. ap. Dr. || XXVII, 1. belli] M: bellum || vere .. aestimanti vires] M: vires .. aestimanti (om. vere) B rel. vere vires .. aestimanti W. || de s. 3 sqq. distinguendis cf. Crev. || 4. Dromon ipsi vocant] M: om. rel., post campum collocat Meursius, prob. Kr. W (ni gloss. sit: w), oblog. Ig. 402 || 5. iussit M. || 6 sqq. mutavi distinctionem; post idem fere praecipere vidi Ma. (cf. Ww adn.) || 7. instet] B (s f) Bas. b: instat s plerique instaret s (Lov. 6) || caveatur] M: cauetur B caueretur s (idem in B indicari censet Wt) || 8. citari] om. B. || et nocte .. interfecit M Bas. b. || 10. si] om. B. || XXVIII, 2. descensum] BM s Bekkerus cf. Ma. 402 n.: ascensum (adscensum al.) s vg. accessus s escensum Gebhardus, I. F. Gr. || difficilem et arctas vias s. || 3. expeditis [peditibus] Duk. || ueluti M || 4 et 11. aliquandiu B. || 6. directa] Besslerus nov. ann. ph. suppl. X, 581: directa vg. decreta B erecta M. || exiebat B. || 7. Menelai] B s cf. Dr. et Ww. || 8. tergo] B: tergo hostem || 9. postremum B. || (eruperant) I. F. Gr. || 10. et praeparatis B. || 11. effusa ac] Crev., exempli causa posui: * ac teste Gelenio M infida ac Bas. b foeda ac ci. Wt; om. B rel. || (Böttcherus progr. a 1838 p. 9, nequ-

torii cod. Sig. (f) praetorianis M. || progressus B. || XX, 2. est] esset Ma., quod mihi quoque in mentem venerat || 5. eis] M vg.: iis B. || 6. insultassent B (cf. Wt praef.) || ipsis B. || 7. tulerunt] B: tulere || 8. suptr B. || avehitur] B: uehitur s (Hart.) aduehitur rel., vg. || 9. om̄a arma Bb. || accepit] om. B. || XXI, 1. Bergium] scripsi, ut quodammodo nomina haec sibi responderent: nec Bergii nec Bergistanorum nomen in inscr. inveniri me docuit Aem. Huebnerus, qui mentionem inicit similis nominis Bergidi Flavi sic in lap. scripti cf. Ww adn.: uergium MB s; de rel. s cf. Dr. || (eius) Crev. || 2. Bergistanus] s: uergistanos B; al. v. ap. Dr. || 6. Bergistanos] s (Lov. 3): bergustanos B; al. ap. Dr. || 8. gestas in Hispania] M: gestas || XXII, 1. L.] M: om. propter praec. consul || manu] exercitu M. || 2. omisso bello] M: misso B omnes s. || 3. circum M. || 4. quintus B. || 6. conventu .. edicto, ubi Bas. b. || uti ne] Kr.: ut in ea B ut ne Bas. b. || 7. belli] bellandi I. F. Gr. || 9. et] om. B. || fuerit B: fuerint || 11. peloponnesi B. || 13. staturos B. || XXIII, 2. (auxilium)] Vossius l. l., perperam Gronovio tribuens, Ma. || 2 sq. tulisse; opem non .. (auxilium): I. F. Gr. || opem] regem Seyferius l. l. || 6. questus deinde] (s f) Aldus: questus deinde est B plerique questus est deinde s (Lov. 6) || philippi B: philippo || 7. ad postremum ab s plerique postremum ab (s f) vg. || echineo B; al. ap. Dr. || 8. sint] s (Mead. 2) Perizonii: sunt || 9. donec] om. B. || Chalcis s calchis B. || 10. quia manendi] B: de v. h. l. l. et de eius interpunctione cf. Dr. || 11. potestatem Vossius || XXIII, 1. Haec] B Gruterus: Hac s. || 2. vobis] B: nobis s. || 3. peloponneso B. || 4. immo quam] B, 'mss. exemplaria' teste Gelenio (i. e. M) (imo quam Bas. b): om. s (Perizonius) || inmanes] rapacissimae 'mss. exempl.' teste Gelenio (rapacis. Bas. b) Wi 178 inmanesve I. Perizonius || et ab] B: ut et ab s vg. ut ab s. || haec] om. B; omnia ci. Wt; possus sa || XXV, 5. praesidi] B (cf. Krm

improbat hoc Crev.) || ei institissent ac dignitatis] Bas. b: fortunae ad M. || 12. portam excedente] *ε* *edd.* dignitates M fore ad dignitatis B fore ad dignitates *ε*. || 19. memet] *Ww adn.*: met B_ε me et W me *ε* *Gelenius*; *al. v. ap. Dr.* || patrii sermonis brevitatem] *correzeram*, tum *vidi idem placuisse Roëllio*: patrio sermone brevitatis B_ε (*al. ε ap. Dr.*) patria sermonis brevitatem Ma. patrio sermone Kr. (*cf. Wt praef.*) || XXXII, 3. (quam)] Ma. || fuit] BM: *om. ε. I. F. Gr.* || 6. remitemus M || 7. est] *scripsi (idem recte se habere, quod post vidi, censet I. F. Gr.)*: si in (*i. e.* est, in male repetito) B sit *vg.* esse Ascensius sine ci. W; *al. Heus.* || 8. tamen cum cetera liberavimus Graecia] *praeunte fere Crev. ser. et recte distinxit Kr.*: *cf. Dr. Kr.* || 9. ad] in M. || cottidie B. || eduntur] *spat. rel. om. B.* || 12. in] *Mog.*: *om. [civibus] M: om.* || 15. quibus] *om. B.* || 16. Messenen uno atque] esse B. || socios B. || 18. fort. et ut bellum Duk. || XXXIII, 3. prope] propinqua Duk. obrepens Kochus *em. Liv. II, 14.* || die] *om. B.* || redditurum] reddit tria *∞ B.* || 7. non] *om. B.* || 8. comprobata] B: comparata B_ε fere omnes || 9. enim] in B_ε enim in *ε* (*Voss.*) || 10. autem lentam fore et diuturnam ci. Wt. || 11. inferri] inferre B_ε fere omnes || 12. et] etiam M. || 14. inchoata] B: inchoati || successo trahenda B. || XXXIII, 2. quando ita placet, obsideamus Lacedaemonem M. || illud modo ne fallat, caeterum M: ceterum (*cf. Wt praef.*) || num oportere? || 3. sq. hortarer hunc uos M. || 4. uobis nobisque in hyemem (?) M: uobis quae in hiemem B; *ε v. ap. Dr.* || 5. institutis B. || et explorandum] W: explorandum *ε* explorandumque *edd.* || 6. hiemps B. || 8. a consensu B. || ex priuato conferendi B pr. || 9. faceret] B Kr.: facere || XXXV, 2. mensum B. || (ex) Duk. et *ε* duo ea ci. W *act. ant. 1841, 853 t.* || 3. ceteris] B; num et ceteris? || agris M. || 4. educeretur sine dolo malo, si qua publice aut privatim M, quae melius distincta servavi; idem prob. Ma. (*add. ci. educeretur*; si qua publice aut privatim anteeducta fo-

dominis sine dolo malo resti-
atur: si (et si *vg.*) qua (q̄ B)
educta forent dominis recte
erentur B *vg.*; de *ε* cf. *Dr.*
vi B. || 6. cognoscent] B *Bek-*
cf. Wi 206: cognoscerent
gnoscerent *Lov.* 3.) || 7. libe-
it coniuges *ε* coniuges libe-
e *edd.* *vett.* bona, liberos et
ges *ci.* *Crev.*; *al.* *Heus.* || ex-
Bas. a: ex illis B exul M ex-
|| 9. et in M *cf.* Wt *prae*f. || 10.
[ue ipse] *Bekkerus* (B ex *pravo*
m.): quasque et ipse B quas
e *ε* quas ipse Bas. b. || 11.
aesenti] praesentia Ma. 390;
n praesens? || in praesentia,
uaginta *Seiffertus* l. l. 826. ||
VI, 2. offenderat M. || 3. a Ma-
cripsi: maleo B Maleae M
ea Bas. b. || praedatoriis] M:
(ad)] Ma; *cogit*are de ad in
utando; ad servato longe opti-
genus *Seiffertus* l. l. || 4. fere-
ossius l. l. || sicut ad caetero-
dem M. || 5. haberent B. || pos-
nt et possidebant et posside-
ε. || 6. iratorum] iritatorum
7. nullum] B: nullum esse]
nis] M: tyranno B *ε* tyranno
satellitibus *ε*. || XXXVII, 1.
os] B *(al. ε ap. Dr.)*; *scripsi*,
a Ma. *probari vidi*: in circulis
er circulos *ci.* W. || 2. tumulto
ubi M. || 6. qui et romanis B
s Romanis *ci.* Wt Quinctio et
nis *Kochius* l. l. || 7. emissa B.
XVIII, 2. planis B. || 3. equi-
, 'fort. recte' Wt, ubi pro pe-
equitum *scr.* equitum pedi-
4. clamore sublato *vg.* || 5. di-
; partem unam., alteram.,
n Ma. || 6. laboraret M labo-
Lov. 2) || 7. pavore] *om.* B. ||
iis B. || XXXVIII, 2. deinde
al.) — pugnabant] *post* pugna-
m. B. || 5. sunt] *om.* B. || 7.
n] M: hostes || 8. circumspe-
] M: circumspectat || 9. urbis
(ut) *Vossius* l. l. || XXXX, 2.
atus] B *Ascensius*: adesper-
|| 3. permittentis] *om.* B. || 4.
eret *ed. Camp.* I. F. Gr. || de-
est res] B: deductae res *ε*
ta res est M. || 5. oppugnarent

tyrannum M. || (prope) *P. R. Müllerus*
phil. XII, 59, *non improb.* Ww; Ma
propere *ci.* W. || 7. emiserunt] B
Mog.: emiserant M miserunt *ε*. ||
XXXXXI, 2. abduxerant M *ε* duo ||
4. quantum] *om.* B. || et lateri ad-
haerens tyrannus] B Bas. b: lateri
adhaerens tyranni *ε* lateri adhae-
rens tyrannis I. *Perizonius*, I. *Gro-*
novius || praebabant] B Bas. b: praeb-
ebat || 6. fuerit] B I. F. Gr.: fuerat
|| dominationis] B: dominantis || 8.
(proficiscentem) *Vossius* l. l.; *al.*
Heus. || 9. quis] B: quum || 10. *XXIII*
B *corr.*: *XXIII* B *pr.* quindecim mil-
lia *ε* *vg.* (*de v. l. cf. Dr.*) || plus capta
B ante *corr.* || XXXXII, 3. P.]
om. B. || Ti.] *hic et in sqq.* *Sigonius*:
t. BM. || fuerunt M. || T.] C. M.
|| Thalna] halna B talua M. || 5.
sq. v. Ma. op. ac. 251 sq.; *inepta Heus*
|| 6. qui] M: *om.* B; *del.* qui etiam
(adscripti coloni) *scr.* fore admonet
Ww. || et cum] *vel et* quum BM;
quum *edd. vett.* || XXXXIII, 5. factu-
rum] facturum esse M facturum
eum *ci.* Wt. || dubio *ε* (*Voss.*) dubii
I. F. Gr. || 9. eos] *ε* (*Mead.* 2) I. F.
Gr.: eo (*de v. l. v. Dr.*) || censui-
set] M (*ε*: *Lov.* 1 f): voluisset B
om. ε (*Voss.*) || XXXXIII, 2. cum]
om. B; *transponunt al. ε.* || rite *Pighius*
|| magnos] *om.* B. || magnos una,
qui *Pighius* magnos, qui quinquen-
nio *ci.* *Dr.* || 3. pridie calendae M:
id. (*vel* Idus) B *om. ε.* || 4. senatus]
ε (*Mediol.* 1505): senatorem BM;
senatorum *ε.* || 5. nam] iam B. ||
spectabant M. || publica ab] *om.*
B. || 6. Romani votivi] M. v. *Th.*
Mommsenium mus. phil. XIII, 87 n.
18.: votivi || Ser.] immo P. et sic
Pighius, *Perizonius* || hominum] B
(*ε* f) || omnium || in carcerem] *om.*
B. || 7. plurimis B. || XXXXV, 2.
ager — fuerat] ante item Salernum
collocat *Crev.* || 5. habuerunt M ha-
buerant *ci.* W. || Merula, Q. et C. Sa-
lonius] *scripsi in re incertissima*: me-
rulaque B Merulaque et C. Saloni-
(ex M ni f) Bas. b Merula Q. ** C.
Salonius W Merula *ε.* || 7. Nare
amni] I. Gr.: *post. lac. anni* B; *ε* v.
ap. Dr. || lac] *om.* B. || XXXXVI, 1.
Valerius Flaccus M. || 2. pondo—

quadraginta] *om.* B₅; de ϵ h. l. *rv.* ab agro eorinthio M ab corintho
ll. cf. Dr., ad numeros a Crev., W B₅ a Corintho ϵ fere omnes | 9. im-
(cf. Wt praef.) partim addubitos cf. perator secutus] B Med. 1506: im-
Mommsenium l. ad c. 10, 7. l. pondo peratorem secutum | servatorem
 — milia] M, nisi quod millia | 2. sq. liberatoremque] M: servatorem-
 Oscensis — militibus] Bas. b: os- que B. | clamantibus B; de ϵ per h.
 censis auri quingenta quadraginta l. *ll., I. F. Gr. et Dr. cii. cf. Dr.* | *ll.*
 pondo, militibus quadringenta mil- 1. non] *om.* B. | oreo B. | ubi B.
 lia M. | 3. ex praeda] M: *om.* | ciuitatum habuit *vg.* | ciuitatum
 singulo B. | duplex centurioni excidisse B. | 2. admonitosque] B₅ plerique:
censet I. F. Gr. | 4. apertis] idoneis commonitosque M₅. | dimissi B. | 4.
 M. | 5. esset hostis M. | 7. pugnan- ciuitates modo B. | 5. vitiis] *Ascensi-*
 dum M. | 12. iniecerunt M₅ (*Lov. 1* us: diuitiis | traduentis] B₅ (*Voss.*)
proiecerunt ϵ (*Lov. 3*) | 13. enise] *Duk.: traduentes* | 6. ac iudices
om. B. | porta eiecere] ϵ (*Lov. 1*): B. | *LIII, 4. (quae) I. F. Gr.* | secundo
 porte iecere ϵ portae iecerunt B. | die aurum ϵ plerique] 5. recte *distinxi*
 XXXXVII, 2. P.] M: *om. B. rell. T.* Ma. | x et octo] *aut XVIII libri: XLIII*
vg. | 4. ordinariis B. | a] *om. B.* | 5. coll. *Plut. Flamin. 14 probabiliter*
 fluida B. | 6. perstitit ad vallum Ma. (*al. olim Benedictus cf. P. Lach-*
 circa uallum morata est M perstitit mannum l. l. II, 101.) | et ducenta et
 et circa vallum morata est ci. Wt. | ϵ et ducentum et B₅. | ad hoc] *om.*
 7. diuersi M. | quae] M: qui B₅ et B. | clupea] M. | 6. tetrachma]
 qui *edd. veti.* | XXXXVIII, 1. Li- *Bekkerus et sic Priscianus l. l. §. 18*
 gurumque] M: *om.* | popolantes p. 1349, ubi male editur tetradrachma:
 misse B; ϵ v. l. *ap. Dr.* | 2. Eodem detrachia B tetrachiam *al. \epsilon,*
 hoc anno M. | ex quo M. | dicundo] tetradrachmam *Mediol. 1506, tet-*
 M: dicendo | 3. conuento B₅. | 6. tradrachma Budaeus, tetradrachmum
 haerentem — ciuitatis] M (*'secutus* *Gruterus | trium] libri, Priscianus*
fideli veterum codicum' Gelenius): l. l. *cf. Mommsenium Gesch. d. r. Mün-*
om. (cf. Ww.) | XXXXVIII, 2. gra- wesens p. 29. 72 sq.: quatuor Budaus
 uissima] B₅ *Duk. cf. Wi 206:* gra- = *IIII I. F. Gr.* | 7. septingentum
 uissimae ϵ plerique | 5. Acrocorin- B₅ duo (*al. v. ap. Dr.*) | tredecim
 thum] Bas. b.: ac corinthum | vac- coll. *Plut. Benedictus | philyppi B*
 uam] *Ascensius*, Bas. b: vacuum, *Philippi plerique \epsilon Philippici unus*
quod fort. seruandum erat. cf. XXXIII,
 31, 11. | 7. ut ex factis ϵ Med. 1505. | exercitu — deportato] *edd. veti:*
 intelligant B. | a] *om. B.* | sit] *om.* exercitu — reportato ϵ in exercitu —
 B. | 8. et ciuitatibus] Bas. b: ciui- prouincia (prouintia B) reportato
 tatibus B₅; de ϵ v. l. v. *Dr.* | alteru- (deportato ϵ : *Voss.*) B₅ ut exercitu
 trum esse () *I. F. Gr.* | effrenatam et — deportato *Bekkerus* ut omni ex
 praecipitem M. | 11. hinc dignis provincia exercitu deportato Bas.
 hinc munus typis mandaturus fuisse b. | *LIII, 1. ex] om. B.* | in Bruttios]
vid. Aldus cf. Glareani et Dr. adn. | Bruttios ϵ buttios B. | 2. M. Furius]
 ac] *Mog., Gelenius:* hinc | L, 3. quia furius B. | A.] Cn. Sigonius | Q.
 puteo B. | ne] nec M. | 4. ceteras Aelius] Sigonius: p. aemilius B P.
 B. | ac] tam M et ϵ (*Harl.*) | 6. argu- Emilius ϵ P. Aelius Bas. b; cf. xxxv,
 gumentum est] B₅: argumentum 9, 7. | 3. Matutae] Sospitae coll.
 sit M *Prisc. de fig. num. §. 12. p. 1348* xxxii, 30, 10. Sigonius, Glareanus
 P. argumentost ci. Ww. | quingen- (*Beckerus ant. R. I. 602 n. 1267. Prel-*
 tos *Prisc. \epsilon* (*Lov. 4*) | 7. ea ratione] *lerus myth. R. p. 246 n. 2.*) | holitorio
 B₅ *Prisc. P. ap. Kallum:* et ratione, B. | 4. locarant] M₅: locauerunt
 et ratio, ex ratione vv. *ll. ap. Prisc., unde ex ea ratione ci. Ww* in ratione
 M. | habuit] habuit captivos *Italicos*
Prisc. | 8. ab Acrocorintho] Bas. b:

ab agro eorinthio M ab corintho
 B₅ a Corintho ϵ fere omnes | 9. im-
 perator secutus] B Med. 1506: im-
 peratorem secutum | servatorem
 liberatoremque] M: servatorem-
 que B. | clamantibus B; de ϵ per h.
 l. *ll., I. F. Gr. et Dr. cii. cf. Dr.* | *ll.*
 1. non] *om.* B. | oreo B. | ubi B.
 ciuitatum habuit *vg.* | ciuitatum
 B. | 2. admonitosque] B₅ plerique:
 commonitosque M₅. | dimissi B. | 4.
 ciuitates modo B. | 5. vitiis] *Ascensi-*
 us: diuitiis | traduentis] B₅ (*Voss.*)
Duk.: traduentes | 6. ac iudices
 B. | *LIII, 4. (quae) I. F. Gr.* | secundo
 die aurum ϵ plerique] 5. recte *distinxi*
 Ma. | x et octo] *aut XVIII libri: XLIII*
coll. Plut. Flamin. 14 probabiliter
 Ma. (*al. olim Benedictus cf. P. Lach-*
mannum l. l. II, 101.) | et ducenta et
 ϵ et ducentum et B₅. | ad hoc] *om.*
 B. | clupea] M. | 6. tetrachma]
Bekkerus et sic Priscianus l. l. §. 18
p. 1349, ubi male editur tetradrachma:
detrachia B tetrachiam al. \epsilon,
tetradrachmam Mediol. 1506, tet-
tradrachma Budaeus, tetradrachmum
Gruterus | trium] libri, Priscianus
l. l. cf. Mommsenium Gesch. d. r. Mün-
wesens p. 29. 72 sq.: quatuor Budaus
 = *IIII I. F. Gr.* | 7. septingentum
 B₅ duo (*al. v. ap. Dr.*) | tredecim
 coll. *Plut. Benedictus | philyppi B*
Philippi plerique \epsilon Philippici unus
 10. exercitu — deportato] *edd. veti:*
 exercitu — reportato ϵ in exercitu —
 prouincia (prouintia B) reportato
 (deportato ϵ : *Voss.*) B₅ ut exercitu
 — deportato *Bekkerus* ut omni ex
 provincia exercitu deportato Bas.
 b. | *LIII, 1. ex] om. B.* | in Bruttios]
 Bruttios ϵ buttios B. | 2. M. Furius]
 furius B. | A.] Cn. Sigonius | Q.
 Aelius] Sigonius: p. aemilius B P.
 Emilius ϵ P. Aelius Bas. b; cf. xxxv,
 9, 7. | 3. Matutae] Sospitae coll.
 xxxii, 30, 10. Sigonius, Glareanus
 (*Beckerus ant. R. I. 602 n. 1267. Prel-*
lerus myth. R. p. 246 n. 2.) | holitorio
 B. | 4. locarant] M₅: locauerunt
 B₅ locauerant ϵ locarunt ϵ . | 5.
 Ralla] Bas. a: Ahala B₅ (*al. ap. Dr.*)
 | 6. cf. *Crev.; al. vv. dd. ap. Dr.,*
Heus. | 7. Iovis] *cf. quos l. ad xxxi,*
 21, 12. | acta] M: *om. B₅.* | *LIII,*

1. P.] BM: om. || rediit] uenit M. || 2. messala B || 3. Licinus] *Signonius*: M. Licinus *vel* Licinius *vel* M. Licinius (B₅) etc. *libri* || 3. A.] Dr.: C. Bas. b, om. *libri* || 4. existimantibus] censentibus M. || 5. discernuntur M. || aequae] *Crev.* (ed. min.). Ww: aequae || 6. quinquagesimum] add. *Glareanus* || octavum] septimum a *Livio* aut scriptum est aut erat scribendum v. *Mommsenium chronol.* R. p. 121 n. 210 ed. alt. || in promiscuo] M: om. B; in promiscuum etc. s. || factum sit M. || 7. nouam superbamque s. novam et superbam *Ascensius* || LV, 6. Cornelio—evenerunt] MB, nisi quod gallia B. || sortiti praetores] B: sortiti sunt M ut vid. cf. Kr.; al. h. l. s. I. F. Gr. Dr. || LVI, 1. literae B. || is] M: om. || 2. omnem] om. B. || 3. senatus] patrum M. || 4. loco B. || 5. sociis et Latino nomini] s. fere omnes: sociorum et Latini nominis s. (*Harl.*) || et] om. B cf. Ww. || Latini nominis M cf. Dr. Wt praef. || 7. ut] om. B. || maturare turres B. || 11. conveniretur] MB. || 13. (si) *Heumannus, Duk.* || LVII, 1. tum quinctius tum B. || senatus] om. B₅ (*Lov.* 1) || 5. T.] M: om. || 6. iunguendamque B. || 8. ex formula iuris antiqui] M: om. lac. rel. B; de s. cf. Dr. coll. Kr. Ma 364. 366. || 9. iunguendam B. || neque] MB₅: nec s. duo || nec] B₅: neque M₅. || 10. quod] quid vel qui I. F. Gr. || quasnam] scripsi: quasdam B quas vg. || LVIII, 4. urbis] [et locis] *Crev.* || Antiochum** (*fort. omnibusque*) Ww. || 5. cum quae] Ma, cum post Antiochum (*vel* Antiochum) om.: quae libri; al. cū. totum h. l. temptarunt I. F. Gr.; Ww. || eadem] MB: om. || possessa, partim] M edd. vetl., Ma: partim possessa B₅ fere omnes (et sic n. f. etiam codd. Gronoviani et *Heurniani*) || receperit ita antiochus M. || 7. gloriae] om. B. || 8. sicut] s. *Bekkerus*: sic ut || 9. liberat] B: liberare M liberatas ci. Wt. || 10. unquam *Dobree adv. l. l.*: numquam || 11. Romanus] om. B. || 12. Graecas Asiae urbes] B₅: Asiae urbes, quae Graii nominis sint M Graecas et Asiae urbes

s. || LVIII, 2. latae] I. F. Gr. late B datae vg. || 4. qualique antiochus M cf. Wt praef. || 5. fide] om. B. || ab europa BM. || 7. cum — impetraturum] post cogitaturum om. B. || 8. P. Vilium s. P. Iulium s. || P. Villium (P. Aelium) *Duk.* et P. Iulium s. (*Ox. L.* 1) || LX, 5. magno opere B₅. || 6. traiecentem B. || LXI, 3. edita M. || 4. quam inimici] lac. rel. om. B. || 5. conuiuiis B. || 7. cottidie B. || in] et in M. || coqui] *Crev.* (ed. min.). *Walchius l. l.* p. 242 sqq. (274): conloqui (B) et colloqui (M) *libri* concoqui *Tafelius* || in omnium] om. B. || 8. conclamare] M₅: conclamauere B₅ plerique || 13. carthaginiensi est tyrii B. || quo] s. (*Lov.* 6) Dr.: quae B *rell.* in quae *Ven.* 1498 || commeent] Bas. b: commeant B (e ex voc. sq. *adglutinato*) s. commearent aut commeabant Ww. || 14. cottidianam B. || 15. priuata B₅ (*Lov.* 1) || publica *Lov.* 1 publica B. || 16. et] et ad M₅ (*Gaertn.*) || deferrent] M: referrent || LXII, 1. postquam] B₅: posteaquam s. || *fort. Carthaginiensis* [sensit] et inter se || discordes sensit, principes] I. F. Gr.: discordes sensit, principibus (M? *‘germana scriptura’ Gelenius*) Bas. b discordes principibus B₅ discordes principes s. || senatui] B (*M?*) s. Bas. b (I. F. Gr.): sensit *Mog.* || senatum .. suspectum] B₅ *Mog.* (I. F. Gr.): senatu .. suspecto Bas. b (*M?*) || 2. locum] om. B. || 3. Emporia] Bas. a: Emporiam || 7. ea] om. B. || 10. Aphthirem] coll. *Pol.* XXXII, 2 W: amphirem B anthirem M Aphirem etc. s. || ab se] om. B. || dubii I. F. Gr. || 11. iuris] om. B. || 13. agitur M. || posse [se]] Ma. se om. posse et ipse concedens: posse || ceperint Ma. || (eos) Ma: eos *libri* se *Crev.* || 16. re] om. B. || omnia suspensa] *Bekkerus*: omnia ipensa B suspensa omnia vg. || declinatis B. || 17. certamini s. (*Lov.* 3) *Duk.* crimini s. (*Gaertn.*)

LIB. XXXV in periocha: diceret] duceret *Duk.* || post posuissem] ex LIB. XXXV *Naz.* s. ed. princ. || a] cum a O. *Iahnus* || descivit et] s. vg.: descivisse et *Naz.* (s. unus) descivisse traditur et s. (*Guelf.*) descivisset O.

Iahnus || bello] bellum, o *sup.* u | finibus] B: finibus suis ϵ e finibus
supscr., *Naz.* || cum quibus societate | suis M. || locum cum B. || 5. nocte]
(Guelf.) ed. princ. || cum his] ad- | *om.* B. || 6. et in] in B. || et triarios]
didit; *lac. indic.* O. *Iahnus*: *om.* *Naz.* | eo triarios *I.F.Gr.* || 7. uiderent M. ||
 ϵ *ap. Dr.* *omnes* || rex cum bellum ϵ | V, 1. ala] ϵ (*Voss.*) *Lipsius*: equitum
(Guelf.) ed. princ. || I, 1. haec gesta | B equitum ala *rell.* ϵ . || 3. unde] B ϵ :
sunt M. || permultae] M: *om.* || re- | inde M ϵ . || signa B. || facere *I.F.Gr.*
bellauerunt M ϵ (*Lov.* 2) || 2. quam] || 7. densis] M Bas. a: densi || 8. or-
om. ϵ (*Lov.* 1) || quod] *om.* ϵ duo, *del.* | dines] animos M. || 11. obstestaba-
I. F. Gr. || acceperit M. || praetor | tur] M: obstabat B orabat ϵ (ϵ) *edd.*
haec gesserat] M: praecesserat B; | *vett.* obstestatus (*tum*: inferre) *I. F.*
de ϵ v. *Dr.* || 5. pro praetore] B, e | *Gr.* || paululum adniterentur] M:
'vet. lib.' *Signonius*: propraetor M ϵ | paulum (paullum ϵ) niterentur B ϵ .
(*al. ap. Dr.*) || 8. praetor] *cf. Duk. ad* | dum] cum *I. F. Gr.* || perturbatos]
xxiii, 40, 1 *adn.*: propraetor *Mog.* | M. Bas. a: turbatos || 11. siuissent]
pro praetore *Signonius* || 10. quin- | ϵ *plerique*: sinissent B sissent ϵ (*Lov.*
genti M septingenti ci. *Wt.* || qua- | 4) *I. F. Gr.*; *al.* ϵ *ap. Dr.* || rursus —
draginta] BM: quinquaginta || 11. | dubio] rursus eos, bello *ante* rursus
praeda] B *Ascensius*: praedae || 12. | in *mg. adiecto*, B. || 12. ut inferre ...,
refectum] B: refectum est || II, 2. | omnes ci. *Dr.* || 13. septingenti vi-
adversae] B *Bekkerus*: tam adver- | ginti unus] BM. || ducenta duode-
sae || 3. ipsas] *om.* B. || 4. tria millia | cim] cxi B. || sexaginta tria] M:
 ϵ . || et quingentos M. || equites pe- | cxi B ϵ *plerique* *cf. Dr.* || 14. (militem)
ditas B pedites et equites pauci ϵ . || *Vossius l. l.* || sunt amissa] ϵ *praeter*
6. a privatis] M: priuatis B priuatos | *Harl. ut vid. omnes*: *om.* B Ma. amis-
 ϵ . || temere] *om.* B. || aut praetores] | si sunt *Harl.* || Genucius] Bas. b:
M: *om.* || 7. tumultuarios .. tumul- | Genutius BM. || et Q.] *Dr.*: q. B
tuarii milites M: ut (*om.* B ϵ) tumul- | eques M. || M. Marci tribuni] B: m.
tuarii (B; tumultuarii ϵ , tumultua- | martius tribunus M; *de* ϵ per h. l. *cf.*
rios *Lov.* 2) milites extra Italiam, | *Dr.* || VI, 2. possit] (*Gaertn.*)? *Aldus*
med. om., B ϵ . || 8. et in] etiam in M. | posse ϵ (*Harl.*) || 4. se id quidem M.
|| scripsit M. || p. affricani de exer- | || esset] sit (ϵ)? *I. F. Gr.* || 6. nunci-
citu *transpositionis nota sup.* affri- | tarent M (ϵ) || senatum uelle ut is
cani adposita B. || 9. adiecis] M: | M. || Q.] *om.* B. || minutum M Mi-
adlegisse B ϵ (*al. ap. Dr.*) || III, 1. | nucius ϵ . || auocaret] B: auocarent
quadraginta millibus ϵ , *revocavi, et* | M auocaretur ϵ . || iniris arsurum B.
sic Ma: quadringentis milibus (mil- | || 7. renunt] (ϵ) *iarunt*] B ϵ renunt] (ϵ) *i-*
libus ϵ) B ϵ *plerique* quadraginta | auerunt M ϵ . || L.] M: *om.* || 8. lega-
millia *I. Gr.* || quotidie] *om.* M. || cir- | tos Bpr. || 9. fuerit, elapsum] fuerat,
cumsedebat B ϵ . || 2. quam edixerat] | non deletum M Bas. a. || VII, 2.
Baumg. - Crusius: qua edixerat B | quod] M: *om.* || 3. finire ϵ (*Gaertn.*)
qua dixerat M quem dixerat ϵ *cf.* | *Wt* inire M. || ius] *om.* B. || creditori
Dr. Kr. || ad ipsas duxit b duxit | ius *edd. ant.* || diceretur M. || 4. de-
ad ipsas B. || non plus] *om.* M; *de* | inde M. || scivit] *om.* B. || 5. credi-
 ϵ *cf. Dr.* || 3. quingentos fere pas- | tae pecuniae] B: pecuniae (*om. Lov.*
sus M; *de* ϵ v. *Dr.* || 4. ex] *om.* B. | 1 *edd. vett.*) creditae || quod ciuibus
|| 5. freti] frequenti B. || mittebant] | M ϵ . || 7. Illuciam] ϵ (*Lov.* 6): inlu-
B: emittebant M ϵ . || 6. per quos] B ϵ | ciam B ϵ in Luciam (*al. ap. Dr.*) ϵ Illu-
plerique, Bekkerus cf. Dr.: per quod | ciam *vg.* || hibernacula milites] *edd.*
|| III, 1. praeter] per M. || 3. vasta- | *vett.*: hiberna (*al. ap. Dr.*) milites ϵ
ta] B ϵ omnes: uastatata B euastata | *plerique* hiberna loca B. || magis]
M. || ut inter pacatos] v. *Dr. Kr. ann.* | *om.* B. || VIII, 1. dum ϵ pauci || gere-
nov. suppl. i, 60 Ma. 362: ut inter pa- | bantur] M: agerentur B ϵ gereren-
catos agros M. || 4. ut] B: ubi || suis] | tur ϵ duo || M.] M: *om.* || 2. is] *om.* B.
|| statu] in statu ϵ *plerique* || 3. ut

supplicationem M. || 5. duceret M. || 7. videri esse amotum] Bas. b: uidere se admonitum B; uidere se amotum al. & videre sese amotum *edd. vetl.* || ne ea quae] M Bas. b Ma.: qui ea quae || et aut argueret] *Crev. Ma.*: aut argueret M Bas. a arguere B; *plerique* || aut] *Crev. Ma.*: et (ut *Gaertn.*) || 9. supplicatio decerneretur] M: supplicationes decernerentur || si] om. B. || VIII, 1. Cethegus. Cornelius] *post* Cornelius om. B. || 2. centum] ducenta *Pighius of. Duk. et C. G. Zumptum ub. d. Stand d. Bevölkerung etc. im Alterth. p. 24 n. 2* || septuaginta M. || fuerant B; || 3. murusque] M: murus (et murus *Lov. 3*) || 4. et lanuuii (lanuuius B) et auentino B; *plerique* || et igni] BM: igni || 6. cf. *Ritschelium mus. ph. XIII, 297* || 7. castrum Frentinum] B cf. *Mommse- nium G. d. r. Münzw. p. 316 sq. n. 80*: castrum ferentinum (ferentinum et trentinum al.) & agrum Thurinum *Sigonius* castrum Thurinum *I. F. Gr.*; de *Terina cogitat* Ma. *op. ac. p. 301 sq. n.* || Q.] *Sigonius*: p. || 8. tricena] *Gla- rnerus: XL (B; vel quadraginta vel quadragena* || X, 2. nuper] om. B. || decesserat] M: exccesserat et recesserat & exccesserant B. || 3. M.] *Sigonius*: m. || attilius &. || 4. Quintium Corneliumque M Bas. a: Q. Cornelium B; & *ap. Dr.* || petebant] om. B. || 5. in P. Scipione] M: Scipionis || et] sed ci. *Dr.* || 8. legato] M: collega || 9. a Peasinunte ci. *Wt (ipsum nomen in codd. varie corruptum)* || 11. creati] M: facti. creati B; (al. *ap. Dr.*) || et L.] M; et p. || 12. ab porta Fontinali] *Wt* a porta Fontinali Bas. a: ad portam Fontinalem || XI, 2. exercitus] om. B. || 3. et] sed et *I. F. Gr.* sed *pr. not. ed. id.* || 5. vicis esset] uicisset B. || in eos] om. B. || ut is] om. B. || 6. col- laudatum M: laudatum || hostium] M: om. B. || 7. paulluli B. || et] om. B. || et inermis et eques B; || 10. adequitare] *lac. rel. om. B.* || equi] (& *Lov. 6?*) Bas. b: equos || aufer- rent *I. F. Gr.* afferrent & (*Lov. 1*) || per intermissas] *cum Front. strat. I, 5, 16 Oudendorpius ad Front. l. l.*

Livi vol. III.

cf. *V. Koehlerus qua rat. T. Liv. ann. usi sint Historici Lat. atq. Gr. p. 7*: inter medias B per medias B; || hostium] om. B; (*Lov. 1*) || 11. *post omnia sqq. — omnia* M: om. || XII, 1. neque] (*Ligures neque*) Boii *Heus.* || 4. thoans B. || ciuitatum B. || 6. Nicander ad Philippum] M: nauigat ad Philippum B nauigat, Nican- der ad Philippum & (al. *ap. Dr.*) || 7. maritimis] propriis Bpr. || pelopo- nenso B. || 8. recipendi (recupe- randi &) sua] B; sua & (*Voss.*) suam *I. F. Gr.* || et] om. Bas. b. || Romano- rum *I. F. Gr.* || (propter)] *praeuult I. F. Gr. Crev. Ma.*: propter libri profecto *Rupertius* || cithelum B (i. e. cithium et cithium *constata*); de & v. *Dr.* || (Romanos) *I. F. Gr.* om. & *Gaertn.* || 9. Romanae amicitiae] (M) *Sabellicus Aldus*: romae amicitias B; (al. *ap. Dr.*) Romanae amicitiam *I. F. Gr.* || coniungeret se] M: iungerent B; (cf. *Dr.*) iungeret *I. F. Gr.* || 10. orationis] B; orationi M; || 11. inceptu ci. *Bauerus* || 12. nam neque] M; namque B; || 13. quam Romani fuerint] *Mog., quod a Ma. quoque probari video*: quam ro- mani fuerant M; quam Romani fue- runt & (*Harl.*) cum romanis fuerint B; || 14. quam quod B; quam ci. *Dr.* || 18. et] om. & Bas. b. || XIII, 2. miserunt qui] qui *edd. ante Mog., Crev.* || eum] M *vg.*: om. B (Kr.) || 3. cithium B. || 4. raphae B raphei & (al. *ap. Dr.*) || 5. Sindam] *I. Gr.*: sic- cam B; (al. *ap. Dr.*) || et oppugnand- os B. || 6. cf. xxxiii, 59, 8; *excidit fort. nomen P. Aelii* || ibi] BM; ubi & fort. () *Duk.* || escenderunt] *I. Gr.*: excenderunt & (*Gaertn.*) ex- scenderunt & (*Mead.*) descende- runt B; ascenderunt Bas. b. || 7. tanto] om. B. || XIII, 3. ut et ani- mum eius tentaret, et *Vossius l. l. cf. & ap. Dr., Kr (c 276)* || 4. aliud quid- dem actum] Bas. b: aliud quid actum *etc.* & alii ut qui tactum B. || et suspectior] (M?) & Bas. b: suspec- tor B; suspectiorque &. || 6. quod] *edd.*: om. B; al. & *ap. Dr.* || 7. et quod] ci. *Dr.*: quod BM; quodque &. || ultimas] in M *quoque vid. fuisse cf. Kr.* || quas visere] M: om. || es-

c

his B. || 3. posse] *ed. Camp.*: hos se. B₅ hostes ε. || directa B. || incognitum B₅. || 6. agminis esset] agminis foret (M^f) Bas. b. || 7. iis B. || 8. et cum ε duo tum B₅ (Lov. 2) || 9. collectam MB: coniectam ε *plerique* (al. ap. Dr.) || 10. utrinque M: utrique B₅ uterque ε. || in] *om. ε* (Lov. 6) *del. Duk.* || XXVIII, 1. Telemnastus] *Valesius v. Pol. XXVIII, 3; XXXIII, 15: letemnastus B; ε ap. Dr.* || 2. erant] *om. B.* || 3. tyranni] *om. B.* || effusi B₅ *plerique* || 5. et in] in B₅ pauci || 7. ea] M: *om.* || in] *edd. vet.*: *om.* || et quacunque Bas. b. || iniquam] Bas. a: nequaquam || 8. et ex] M *Mog.*: ex || et ex] B Bas. b: ex ε et ε *Mog.* || 9. progredi] M: procedere || ut intercluderent iter] M: intercluderentur B₅ (Voss.) ut intercluderentur al. ε. || 10. simul etiam tentaturus ε (Voss.) *edd. vet.*: simul et tentaturus M simul etiam (et Lov. 3) tentaturus ε *plerique, Al-dus (Crev. Heus.)* simul etiam tentaturus Lov. 2 simul etiam temptaturus (mulet in lit.) B. || XXX, 4. et diripiunt] M (ε: Voss. f) Bas. b: *om. B₅, prob. I. F. Gr., ni corrigas ea (aut et ea) diripiunt || vix Mog.: uia (de ε v. l. cf. Dr.) || expediri] ε (Lov. 6): expedire || 6. transversae Duk.* || 8. inermem] *om. B.* || 9. ex] M Bas. b: cum ex B₅ (Mead. 1) *Otto l. l. p. 71 tum ex ε cum ε. || eduxisset, duarum Otto || Pharas] ε (Bustid.) et vel sic vel Pheras Valesius: phacas B; al. ap. Dr. || Barbothenem] edd. vg.: barbothenes (B) et barbothenes edd. vet.; al. ap. Dr. || 10. quicquam] M: qua || se recipiebant ε Bas. b. || e] *om. B₅.* || 11. praegressi ea sunt] B: ea sunt praegressi M; ε v. ap. Dr. || descenderunt] (ε: Gaertn. f) *Al-dus: descenderant B rell. ε; num descendebant? || ubi B. || XXXI, 1. circuire] B: circumire M ε circum- iere pars edd. vet. Ma. || solliciti so- ciorum urbes (M, ut vid.) edd. vet. Bas. b. || 3. flexere] M: direxere || 4. a Romanis edd. vet. || 7. fort. erat, ut ne Vossius l. l. || 10. vetere] M: noto || 13. hanc vocem *Mog.* || ad- sensu B adsentientium ε; al. ap. Dr. || indignatione B indignantium ε;**

al. ap. Dr. || manum B. || deos] *edd. vg.: ac deos || 15. ne] om. B. || XXXII, 1. inde] M: om.* || 2. et 8. phoas B. || redibat] *libri, quod servavi inter- punctione per totum h. l. mutata: re- dierat vg. || inde q. menippum B inde menippum quem M. || 4. ele- phantos accitos] repocavi ex M (idem prob. Ma.): elephantos ε elephant- es B₅; fort. elephantas accitos || ante] M: ad B₅ ac ε. || uti] B: ut || possit] M: posset B₅ posset ε. || 6. abacia- sa ε. || res] *Duk., in quod et ipse ante hos viginti annos incidi; nec hodie improbo || 7. et propter M pauci || vetustam societatem] M: amicitiam (amiciciam B) || 8. est in- tromissus] libri (Otto l. l. p. 70 sq.) || is optimum Otto fort. recte || 12. meritorum B. || XXXIII, 6. per- mitti e graecia edimicatuos (edi- micature corr.) B. || 7. thoans B. || 8. disceptandumque] B *edd. vet.*: dis- ceptatumque ε *plerique* || 9. (eorum) Vossius l. l. || 10. aliud] M *Spirens. teste Gelenio: primo aliud (alid B pr.) B₅ prius aliud ci. Wt; num pri- mo ex genetivo ad viri pertinente, ve- luti primarii, ortum est? || 11. tan- tusque] tantus B. || XXXIII, 1. inde ut quaeque] Aetoli ne quae- que Heus. || ut * * quaeque W (1207) ut quieti T. Faber || ut quaeque de Antiocho * *) (fort. add. fama allata erat, Aetoli excipiebant, et ne) Ma. || nihil] *om. B.* || moturi *Ascensius, I. Perizonius || 3. novari ex 'vet. lib.' Sigonius, Ma. || 4. consilium rei spe quoque Ma. || immodicum Kochius l. l. II, 14: uno die libri inde Seyffer- tus ann. ph. 83, 826 || 6. erat alia spes] M: alia erat B alia erat spes etc. ε. || 7. veste * * W (t praef.) || in] add. Ma. || adicerunt] aut adduxe- runt Ma.: adierunt MB₅ adire i- bent Bas. a. || 8. aetolios B. || et pro ae M. || 10. ex] M: *om.* || 12. dom] B. || XXXV, 1. turannus B. || erat] *om. B.* || 2. rei apparebat apud Heus. || 3. fatigaret M. || rebellaret M. || 4. iis] his ε duo, Crev. || concilio B₅ (Gaertn.) || 5. movisset] M₅: movi- set & B monuisset ε (I. F. Gr.) || 7. iam transisse in Europam] M: in Euro- pam transisse || viris [navibus] vel****

viris [classibus] Duk. || inpleturum B. || 8. toto] M: om. || 9. Nabidi] id M. || Nabidique et ipsi c. (Lov. 6) || ipsi] M Ma: et ipsi || 10. ac] M: et || 14. equitandi] MB₅ (Gaertn.): adequitandi || se ad tyrannum] c. (Gaertn.) edd. vetl.: ad tyrannum se c. ad tyrannum B₅. || 16. in] M₅: om. B₅. || 17. meo] in eo c. (I. Perizonius) || 18. transosso M. || 19. datis] M: om. || a] Bas. a: om. || XXXVI, 8. et spectatorum] M: spectatorum B (I. Gr., at v. Dr.) perpaucorum c. || 4. frequentibus inde retentis in armis Aetolis I. F. Gr. (cf. Wiedemannum obs. p. 12.) || retenti in armis] sic certe M. || retentis in armis aetolis B; de s. h. l. cf. Dr. || 6. absumpsit B. || 7. rei, simul] Bas. b: rei ac simul || cum] dum I. F. Gr.; tum in sqq. videtur requirit Dr., quod praebet B. || 8. lanonicus c. (Ox. L 1) Laonicus I. F. Gr. || 9. ibi Alexamenum] om. B. || XXXVII, 1. caede] M₅: clade B₅. || 4. lisdem] om. B. || legatorum B. || 6. locum] om. B. || 7. Thoas et] Crev.: et thoas B₅ Thoas s. || XXXVIII, 1. Micythio] App. Syr. 12, I. F. Gr.: myctilo B; rell. v. ap. Dr. et Kr. || Xenocides] Aldus: enocides || 2. et prodi et deseri] lac. rel. om. B. || 4. ne] neu Duk. || 6. et in] c. (Lov. 2) ? vg.: in || 8. et legati] M: legati || 14. nequiquam] om. B. || XXXVIII, 4. et ut] M: et || esset] MB: esse || Villium] om. B. || 5. ad ostium] I. F. Gr.: ad hostium B₅ ostium M ? Bas. b. || sese venisse] M: nenisse se B₅ (Lov. 6); rell. c. v. ap. Dr. || 7. ut] om. c. (Vict.), del. Crev. || praediceret] M: praedicaret || clades] BM₅: caedes c. plerique || XXXX, 3. Boii quieverunt M: Boii qui fuerunt c. boii; vi fuerunt B. || dederunt se] B: dederunt se c. dederunt sese c. || 4. potestatem] c. Vossius l. l. || 6. eos] om. B. || Crassipes] Bas. a: crassus B₅ (al. c. ap. Dr.) || equitibus M. || 7. diutinus] M: diutius B₅ diutior duo c. || dies per duodequadraginta M. || 8. uere] M. || versa] om. B. || XXXXI, 1. magis] magna B₅ plerique || et fama de bello antiochi M. cf. Kr. p. LXXX. || 3. iam] eam Ma. || 5. ne quid] M:

ne c. (Harl.) om. B. rell. || nouos (nouus b) quos B. || 6. est] om. B. || duae] duplex Ma. || urbana B. || 8. duae Iovi] M: iouis B₅ (Lov. 2.) Iovi rell. || 10. positae in cella Iovis, et supra fastigium aediculae duodecim vel positae supra fastigium aediculae, et in cella Iovis duodecim ci. Dr. || duodecim] c. (Lov. 6 m. alt.) Kr.: et duodecim aut et XII (B) || XXXXII, 2. zmirna B. || poterant Bpr. potuerat Crev. || 4. afferebat M: deferebat || 5. eius] om. B. || omnibus B. || 6. neque] om. B. || navium] om. B. || 7. si dimittendae B. || ei] om. c. (Vict.), () Crev. || 8. possit M (Lov. 2?) || 9. conciliatur M. || regem conspici] M: om. || 11. prope] om. B. (Lov. 3) || 12. laturus] om. B. || 13. et] om. B. || XXXXIII, 1. et] ut Crev., Rollinus, Ienickius ap. Wt. || 3. escendit] B₅ (Mead. 1) I. Gr. || 8. ita] om. B. || 9. vulgi significatur Aldus: vulgo significatur B₅ significabatur vulgo M vulgo significabatur c. duo || XXXXIII, 1. aegre] M: om. || aliis facto silentio Bekkerus: aliis in silentio facto B aliis introductus facto silentio M inde silentio facto c. aliis introductus: inde facto silentio (sive silentio facto) Kr. aliis in [tribunal est] productus; inde etc. Wi 207 sq. || rex dicere orsus M (de c. v. Dr.) || 2. excusantis] Mog.: primo excusantis || 5. equis] Bas. b: equisque (al. ap. Dr.) || 7. suppeditet c. (Gaertn.), Duk. (al. ap. Dr.) || XXXXV, 4. bellare necesse sit] M: bellarent || 5. thoans B. || 6. expertos I. F. Gr. || XXXXVI, 3. et decem] M: depem || constratis navibus] c: navibus constratis B rostratis naubus M (?) c. (al. ap. Dr.) || 4. portam] om. B. || 5. quoque] om. B. || 6. et liberandae re] Dr. (cf. Kr.): et re liberandae M liberandae re c. liberanda re B. || 7. tutas Duk. || 8. quod B. || his B (is aut sibi Vossius l. l. || 10. se] om. B || aut foedere] M: quae foedere || illigata I. F. Gr. || 12. neque c. || et id M; fort. sed id Modius || cedant B. || 13. non modo non] non c. (Lov. 4.); fort. non modo Dr. || ex auctoritate] autoritate (? aucto-

ritate sec. *Modium* M. || XXXXVII, 1. vi] *vg.*: uel B₅ illis (*Lov.* 3) || 2. vanum] M: inane ε in naue B. || Boeotos] add. *I. Perizonius cf. Heus.* || et Amynandrum ε (*al. ap. Dr.*) *vg.* || 4. gloriae] graeciae gloriae M. || 5. atque] et B. || Apamam] *ex App. Syr.* 13 *notante Sigonio utriusque Heus.* Kr.: apamiam || imposuerat M: imposuit (imposuit B) || 6. inclutam] B inelytam M: indultam et inductam ε inclusam Ma iunctam *Kochius l. l.* II, 14⁷ || e] B: ex ε *om.* ε *plerique* || 7. quod] quasi *I.F. Gr.* || quod — esset, regni Macedoniae (Macedonici ε ?) ε (*Voss.* ?) *vg.* || XXXXVIII, 2. Aetolorum *Glareanus* || 3. a quis *v. d. ap. Dr.* || tectis ita uersos refugientis B. || averso refugientis W. || 6. umquam nec arte nec] *om.* B. || 7. auro semper B. || unius] B: *om.* M; *de ε h. l. v. Dr.* || 8. uenit M. || 9. sed ut] M: sed || 10. petiit] ε (*Lov.* 1) ? Bas. a: peti B petiit ε. || tutissima] M: iustissima || XXXXVIII, 4. haberent] M₅: habent B₅ *plerique* || 5. esse secuturos] *om.* B. || 7. quam ut isti M quam iusti B quantum isti *ci. Wt. de ε Dr.* || 8. sint] M: sunt || et Medos] *edd. vet.*: *om.*; exciderunt haec *fort. post Elymaeos* || 11. in] *om.* B. || nihil] *om.* B. || 12. vos] M: *om.* || potius] M₅ duo (*Wi* 208): *tocius B* toties ε. || 13. dicunt ε (*Lov.* 3 *cf. Dr.*) *Grev.* Ma. interponi] M₅: interponendi B₅ *plerique* (*Haasius ad Reis. schol. adn.* 594) || L, 1. absurde] *om.* B. || 2. nec disceptatio nec dubitatio] M: disceptatio (disceptio B.) || genti Achaeorum hostes] M: fidos || 4. enim] autem B. || 5. tum] *om.* B₅ (*Lov.* 1) || 7. militum] M: *om.* || 8. et ab] ε (*Lov.* 6 m. 2) *I. F. Gr.*: ab || 9. ad Hermeum M₅ (*Ox. N.*): *om.* B; ε *ap. Dr.* || LI, 1. Apollonis] B *v. adn. ad lib. xxviii*, 10, 6. || 2. quo sunt templa quae] Bas. a: quoque (?) sunt templa quae M quoque sunt templa B₅ (*al. ap. Dr.*) || 3. gladios] *om.* B. || 4. eos] *caesorum numerum inesse censet Grev.* || pauci B. || 7. (causa) *Lipsius* || loci] M₅: locum B₅ *plerique* || 8. (non ? ut vid.) excesserant M *cf. Wt praef.* || 9. tamen] Bas. b: iam (*om. Lov.* 3) || adportari B. || 10. cum oppidum id *Kochius l. l.* II, 15. || tanta insula et] M *cf. Kr.*: tantae insulae.

LIB. XXXVI. I, 1. Cn. filium] M: *om.* || M₁.] *Sigonius*: m. || consules] M: *om.* || 6. ut] B₅ (*Harl.*): *om.* || ut] *om.* ε pauci, *del. I. F. Gr.* || 7. ut] *om.* *Mog.*, *del. I. F. Gr.* || acciperet et B₅ *plerique* || 9. mitterent B ante *corr.* || Romam] *om.* B. || II, 1. [haud] ad id Ma. [incerto] ad id *Kochius l. l.* || id] *om.* ε (*Lov.* 6) || quae] *om.* B. || quod cuiusque provinciae *Seyffertus ann. ph.* 83, 826. || 2. populus Romanus eo] *om.* ε *plerique*; *al. ap. Dr.* || eo tempore] *om.* B. || bellum M (?) duellum B. || (esse) *I. F. Gr.* || cum rege Antiocho esse *edd. vet.* || 3. erit] *om.* B. || 8. propraetore Bas. b., *at v. Wi* 208 praetore ε duo || est] M: *om.* || 9. citeriorem] ulteriorem B₅. || 10. successurus is esset M. || 14. triginta] B₅ (*Lov.* 2): cum (*vel a vel et*) triginta || 15. et in] Bas. b: ut in M in B₅. || III, 1. et] ε duo, *Mog.*: *om.* || 4. comparando impigre classem ε fere omnes comparando impigrum (classem) *I. F. Gr.* || 5. eis] B₅: his M iis ε. || 6. certarent B certarunt ε (*Lov.* 3) || 8. eis] *om.* B. || 13. conscripsisset et quos] *om.* B. || secum] *om.* B. || ut ii omnes] Wt: uti omnes ε ut omnes ε uti homines B₅ ut hi omnes *I. F. Gr. Grev.* uti hi omnes *Dr.* || IIII, 1. et] M₅ duo *cf. Wi* 208: *om.* || Philippo — rege] ε *vg.*: philippo ptolomaeo aegypti rege B Philippo et Ptolemaeo *I. F. Gr.* et vel sic vel (Philippo — rege) Ma. Philippo Macedoniae et Ptolemaeo Aegypti ε (*Vict.*) *Grev.* || Philippo pollicente] M *cf. Wt praef.* Ma: pollicentes || 2. a M. || etiam] *om.* M ? || viginti milia] sic certe *coll. Gelenio* M₅: xx (B) vel viginti etc. B₅ ducenta quinquaginta duo M ? || 5. triticu] B pr. || modia M. || decies centena] *Dr.*, num recte?: mille ε *vg. m^o ε* (*Pal.* 2) D. B *om.* ε (*Ox. N.*) sexcenta Wt. || quinquaginta ε (*Lov.* 3) *cf. Dr.* || milia] *om.* B₅ (*Ox. N.*) || sunt] *edd.*: *om.* || 6. Romani] *om.* B. || (suorum) *Duk. Wt.* || 8. quingenta modia tritici M₅ (*Gaertn.*) || trecenta

modia tritici M. || elephantēs § (Lov. 6 Voss.) || xxx B Lov. 6. || V, 1. agerentur Duk. || per] om. § (Barb.) cf. I. F. Gr. || (venerunt) I. F. Gr. || 2. credebant] § (Harl.)? edd. vetl.: om. || 6. (exercitus) I. F. Gr. || 8. et huic M. || ad eos] om. M. || VI, 3. a] om. B. || 4. eandem orationem teste Gelenio M.: eadem morationē (moratione b) B eadem oratione al. §. || est exorsus] Kr., quocum ed. Ascensionae et Duk. h. l. distinguendi rationem sequor: exorsus est Duk. exorsus libri || per] M Lov. 2.: ad || constitui B pr. || [quidem] quid Duk. || 5. tamen] om. B. || leni] B Bekkerus, Ma: leui || 6. indictam edd. vetl. dictum Ma. || 10. et alii] alii Lov. 2 Duk. || et alii cum Lov. 1. || VII, 2. consilio B. || de Achaeis deque Boeotia] M: deque Achaeis de Boeotia B₅ deque Achaeis et de Boeotia § (al. ap. Dr.) de Achaeis, de Boeotia Bas. b. || 3. in societatem belli § (Voss.)? Bas. b. || (censeo) Crev. || 4. sq. recte distinxit Ma. || cui] quid M cf. Modius Ma qui Wt. || est] esse M esse potest ci. Wt. || ut quibus] M: utriusque B cum utrisque al. §. || ac simul I. F. Gr. || noluerunt B₅. || 6. cui] qui B₅ plerique || cui simul in (si om. § aliquot) ci. Dr. || descenderint B. || futuri sint B. || per ipse B. || 7. ego] MB (§: Voss.?) : ergo || qui] M Lov. 2: quid || 10. meam] MB: in eam et eam § iam edd. vetl. iam meam Ascensius || utramque] offendit Duk.; inmerito || qui quid] Doujatius Ma: quicquid B quidquid § quid M Lov. 6 I. F. Gr. || erat] Ma: erit M₅ om. B. || comparatus] MB Mog.: comparatum || 12. hoc] M₅: haec B₅. || 13. ferae] § (Harl.)? Bas. b: ut ferae M? B₅ vel ferae ci. Wt praef. || cupienti] M Ven. 1495: cupientes B₅ cupientes § (Wt praef.) || 14. mouebit M. || coniungere M. || coniungi M. || 16. Romani] edd.: a romanis (cf. Dr. Kr.) || 20. te] om. B. || 21. optima] om. B Bekkerus || VIII, 2. ab Aetolis I. Gr. || cum exercitu I. F. Gr., Ma. p. 417 n. || indictus M fort. recte, vel Ma. coll., qui l. l. l. xxvii, 30, 6; fort. edictus Dr. || 3. ibi] M₅: ubi B₅ pauci || opperiretur M. || hominum] om. B. || 4. specie] om. B Harl. || VIII, 5. paussaniam B. || 9. itaque] om. B. || ab] M: om. || simul] om. B. || 11. dein] M: deinde || caperunt B: coepere § (om. § duo) || 12. castigationibus] M (Voss.?) : castigationes B castigatione §. || in ulterio-rem MWt. || cui] quibus B. || 13. quatuor milia] eg.: III B quatuor § unus mille trecentos M. || ditioni Duk. || 15. (ab rege) I. F. Gr. a rege §. || magno momento I. F. Gr. || (rex) alt. I. F. Gr. ci. esse ci. Wt. || X, 1. Cranonem] M: Cranonem B₅ (al. ap. Dr.) || profectus] M: om. || 2. Cieriam] scripsi cf. adn. xxxii, 15, 3: Cierium Wt Cierum B Bekkerus Cyerum al. §. || 4. praesentium Muretus || absentem B. || 5. Malloeam] Bas. b: Malleolam B₅ (al. ap. Dr.) || et depopulatus] Wt: depopulatus B₅ depopulatusque edd. || 7. afferendam uim M uim ad exhibendam § duo || apertae] B₅ Valesius: aperte § a parte § aperto et Duk. atque Vossius l. l. p. 286 || 8. aliis tunc M. || 11. ab Larisa] om. B. || 12. ibi] M₅: ubi B₅. || metatus] M edd. vetl.: om. || latius quam pro copiis metatus Wt praef. || quam pro copiis et plures M. || (et) || Wt praef. || quod B₅ (al. op. Dr.) || erat Bpr₅. || 13. stare § nonnulli ob- stare Duk. || rediit] M: redit B; de § v. Dr. || 15. excesserunt M. || XI, 1. a Chalcide (adalcide Bpr.) ad Demetriadem B₅ plerique ad Chalcidem a Demetriade Lov. 6 m. 2. || 2. celebrabat B₅. || quantas] M: quantum B₅ quantas tum § (Mead. 1) non improb. Wt; al. §. || 3. ad Boeotiam] ac Boeotiae I. F. Gr. || induit §. || 7. via] M₅: uiam B₅ plerique || praeter] per M. || chalydonem B Calidonem § Bas. b: chalcidem M; al. §. || Maliacum] medium Heus. || 9. quaeve] quae B₅ quaeque ci. Wt. || cephalaniam B (cephalaniae c. 12, 9 id.) quam scr. rationem ipsi, ut vid., Livio vindicandam (v. F. Köhler qua rat. Liv. ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. p. 87 sq.) tironum causa non recepti || 10. dixisset et B. || 11. in potestatem] potestatem B. || XII, 1. eos B. || 3.

Clyti] *om. B.* || accepta est] *M: accepta rel. (Duk.)* || 4. coniecti] collecti *M.* || 5. et mox] *MB: mox* || ab Clyto] *edd.: ab exalito (B) et ab eracito libri rex ab Clyto c. Wt.* || 6. (territos) *Wiedemannus l. l. p. 13* || 8. dato enim] *ε: dato ei edd. dato B.* || Romanorum imperatorum *ε Romanorum I. F. Gr.* || 9. legatus *I. Perizonius* || accepisset] *om. B.* || XIII, 1. ante niemem *B.* || 4. recepta] capta *M.* || 5. adventu] *libri cf. Dr. Kr.: adventum Mog.* || 7. et equitibus quadraginta] *M: om.* || 9. obpugnari — Limnaeum] *om. B.* || XIII, 1. consul] *om. B.* || decem] *coll. Duk. adn. num. mutare nolui: viginti ε (Vict.) App. Syr. 17 I. F. Gr.* || milibus] *alterutro loco (I. F. Gr.)* || 2. traditum *B.* || 6. ad] *om. B.* || ad quattuor millia *Bekkerus: ad III B ad tria millia ε vg.* || 6. ab] *ad B. Cieria] B: v. adn. xxxii, 15, 3: v. l. ap. Dr.* || 7. potiendae *B: duo* || 9. excessit] *discessit Bpr.* || 10. renovato] *M: reparato* || progressus] *M: profectus* || 12. circa ea castella *B: circa castella I. F. Gr.* || adpropinquante *Bas. b.* || 13. consul primo mittere] *M: primo missi (emissi pauci ε) B: consul primo misit Ma. primo missis pr. not. ed. I. F. Gr.* || 15. Spereheum] *Dr. in adn., Kr.: sperchium M Spergetum et Spargetum ε pergaetum B.* || XV, 1. tum] *om. B; de ε v. l. cf. Dr.* || et] *om. B.* || 2. misit] *B: mittit* || Lamiam,] *Duk.: iam* || 3. expleta] et creta *M excreta ci. Wt completa ε duo* || 4. antea] *M: ante* || 6. appennini *B.* || 7. est] *om. B.* || Achaei] *Bas. b: et achaei M om. B.* || 8. infra *B, Bekkerus* || poloponensus *B.* || 9. verso] *Bas. b: uersa B: plerique (al. ap. Dr.)* || 11. possent *B: plerique posset Lov. 3* || XVI, 1. portas] *om. B.* || 2. omnia] *M: om., non improbante Wt.* || 3. exercitum] *om. B. Bekkerus* || 5. utraque *ε duo I. F. Gr.* || 8. (ut) hanc] *I. F. Gr.* || ut vertices] *MB: uertices ε; de rel. h. l. v. l. cf. Dr.* || Romani possent] *libri, Wt: Romani posset vg.* || XVII, 1. postquam uidit occupata ab aetolis superiora loca *M.* || peditum] *militum ε pauci;*

( ) *Vossius l. l.* || 2. qui hac *B.* || 3. inexuperabilior] *M: inexsuperabilis* || 4. haec *B.* || inter] in *B.* || est] *et B.* || munitiones — fuerunt] *M: munitionibus tunc B: plerique; al. ε ap. Dr.; totum h. l. temptavit I. F. Gr.* || ualidiores impositae] *M; cf. ad h. l. Kr. ann. phil. Iahn. suppl. 1, 60 sq.: ualidioribus inpositi (impositi ε) B: al. ε ap. Dr.* || ille] *sic etiam M ut vid. coll. adn. Gelen.: multo M test. Mog.; si sic M, fort. multo ille Wt.* || aliquanto genere *M.* || 5. ferocissimae] *bellicosissimae M.* || vilissima] *B: leuissima* || seruitutis digna *M.* || 6. iam inde] *Ascensius: iam ille (om. Lov. 3)* || 7. omittam] *M (ε pauci): sileam* || is] *B (Lov. 1 f) Bas. b: om.* || 8. ingratiissima] *leuissima M; ε v. l. ap. Dr.* || 9. frequentes convenerunt] *M: uenerant frequentes* || Heracleae] *M: om. B: Heracleam Vossius muris ci. Wt.* || 12. atque] *M: (Gaertn.): antequae (o. l. ε ap. Dr.)* || 13. nunc regis *B: fere omnes.* || 14. ortus] *Lov. 6 m. 2 Sa- bellicus: ortu B portus et portas ε.* || aperturis] *I. F. Gr.* || 15. inde *B.* || qui in gadibus *B.* || XVIII, 3. montis] *om. B.* || hostium] *om. B.* || 4. (Macedonibus) *I. F. Gr.* || 6. prae se] *lac. rel. om. B.* || 7. ad pugnandum suis] *M: suis ad pugnandum B ad pugnandum ε.* || 8. occidissent *B: (Gaertn.)* || collem quum] *(f) apparuisset M cf. Dr.* || XVIII, 2. fuerant regis] *M: de ε v. Dr.* || 3. propinquo] *M: in (vel im) prouiso* || cognitae] *prorae B.* || 4. et angustiae] *angustiae B.* || omnium] *M: om.* || 5. edentibus] *M: dantibus* || et] *M: om.* || optinuit] *M: tenuit* || Scarpheam] *Dr. in adn., Kr. ad xxxiii, 3, 6: scarphiam ut vid. M tarpeiam B carpeiam al. ε ad Scarpheam ci. Wt.* || 6. poterant *B: duo potuerunt Lov. 3* || 9. rex] *om. B.* || ab effuso] *Bas. b: a confuso B: (al. ε ap. Dr.)* || constitisset] *M constitit et constitat bini ε.* || 10. subsistentes] *vel scribendum vel intellegendum esse admon. Crev. Ma.: subsistentis libri* || 11. toto] *M: isto (ipso Lov. 6)* || 12. quadraginta] *centum quadraginta M.* || 13. in ipso — quinquaginta] *M:*

post quinquaginta om. || XX, 1. Consule — ducenti] M: consulis per phocadem boeotiae exercitum ducenti B; *ap. Dr.* || ciuitatis B. || 2. (dies)] Ma.: dies libri fines vel potius fundos *Seyffertus ann. ph.* 83, 826 sq. || quam in *add. vett.* (Ma.) || violatione] M: uexatione || Coroneum B_r. || 3. Antiochi] om. B. || Itoniae] *I. F. Gr.*: itonaeae M, om. B_r. || statua] om. B. || 4. benefactis B benefactis b. || 5. Tronium Sabellicus: thorontum B; *de s. v. Dr.* || 6. tenuerant M. || 7 sq. naves. quae] navesq; B. || novissimi] B_r: nouissimae *q. plerique* || XXI, 1. sub aduentu *et aduentu* *Lov. 1* || Tenum] *Glareanus*: Teneum *et* (Ox. N.) Tenedum B_r (al. *et ap. Dr.*) || 3. post paucosque dies] M: paucosque per dies B_r paucosque dies *et duo* || multa B_r. || 4. dubium auctorem *I. F. Gr.* || 5. traiecit] B: traiecit || 8. eadem ibi] Bb. || 10. erat profectus] M: profectus (profectis B_r) est || 11. duodecim] M: x B *add. vett.*; *de s. v. Dr.* || XXII, 1. P. Acilius pauci, M. Acilius unus *et* M'. Acilius *Dr.* || 1 sq. venia: et] ueniae B. || 2. ceterae *I. F. Gr. ed. a. 1665 fort. operarum culpa*; ceterae aliquas *Lenickius ap. Wt.* || ab officio (*sic end. vett.*) discessissent *I. F. Gr.* || 3 et duces] duces B. || possint] possit *Lenizius in pr. gymn. Kneiphöf. Region. a. 1852 p. 22.* || incolomis B. || 4. est] om. B. || 6. aggredi (*s. pscr.*) constituit B. || 7. partem extra muros, quae] *Dr. in adn.*: arcem extra muros quae M om. B_r partem, qua extra muros *I. F. Gr.* extra muros, qua Ma. || urbs] M: in urbe B_r (*Gr. Ma., qui in ipsa urbe fortuito scripsit*) || oppugnanda Ma. || 7 sq. oppugnandam dedit regionem; a sinu al. Ma. ci. || 8. a sinu Maliaco, quae] M *Spir. test. Gelenio*: et regionem mella quoque B_r (al. *et ap. Dr.*) e regione Malliaci sinus, quae ci. Wt. || baebio B. || amniculo] M *Spir. test. Gelenio* (*et*) : amnis latere M *test. Mog. angulo B_r duo* || Melana] M: melena B_r; al. *et ap. Dr.* || 11. tum] nunc M. || deserta, quae] *I. F. Gr.*: desertaque || fort. deserta (quae)

... (erant) *I. F. Gr.* || XXIII, 1. armis magis quum moenibus *se I. F. Gr.* || 2. frequentes erumpebant; quidam *I. F. Gr.* || 4. et frequentes] frequentes *Harl.* || et impigre] *et* (*Lov. 2 Harl.*) *vg.*: impigre || 5. militum] om. B. || urente] urgente *et*. || 7. cum] et quum (?) M. || consul] om. B. || et exratione] (M) Bas. b: et expectatione *et* et expectatio B et expectationem *Lov. 3 et ex comparatione ci. Wt.* || 10. ipsi hoc] *et*: spe hac B et ipsi [hoc] ci. Wt ipsi etiam Ma. ipsi ex statione *Seyffertus l. l. p. 827; al. et ap. Dr.* || ex stationibus] M: ex statione *et* expectations B. || XXIII, 1. [iterum] intermisisset *Heus.* || partibus] om. B. || 2. ab una] M: una [Ti.] *Sigonius*: t. M om. B_r. || expectare M (Wt *prae*f. Ma.): expectantes || iussit] om. B. || 4. concurrant M. || 5. in — erant] M: qua progressi erant || (in) *Crev. Dr.* || 6. partim — partim] *ex* *quis* *Gelenius*: partim per erutos partim M *test. Mog.* partim prorutos, partim *I. F. Gr.* partim per dirutos, partim Wt partim *et* parti B. || 7. ex potestate] M: om. || receptis] ereptis] *Dr.* || 9. possent] MB: possint (possunt *cod. Voss.*) || (militum) *I. H. Vossius* || 12. traditus] *edd. vett.*: traditum (om. *Gaertn.*) || XXV, 1. obpugnabat] *et* duo, *Ascensius*: op(s. ob)pugnabant MB_r (circa thermopylas oppugnabant M) || 2. intersunt] sunt iter M. || 3. sed quia ci. Wt. || cum] om. B. || in tumulto est B. || tum — videtur] sic B. || saepe] poene M. || 7. absteret] M (*et*) : absteret (B) *et* absterent *eic. B_r.* || (quam Aetolos)] Ma.: quam aetolos M cum Aetolis *rell.* || habere victoriae M. || 8. itaque M_r (*Harl.*) || recessum est ab Lamia M. || XXVI, 2. qui antea M. || XXVII, 2. paucos] *Dr.*: ad paucos || dimiserant M Wt *prae*f. || 3. eique] B: ei || 5. his parantibus] M: parantibus (patantibus B) iis (his al.) B_r. || iura] M: om. || 6. ac rupissent] M: om. || 7. se] (M_r) Bas. b: om. || adfuturum] (M_r) Bas. b: profuturum || XXVIII, 1. compositam] om. B. || 2. in quo id] Bas. b: in id quod B (*Voss.*) id quod *Gaertn.*

in id quo ϵ *rell.* || 3. monoetam epirotarum B *cf. Dr.* || 4. tradidimus] M ϵ duo: tradimus] te] *om. B.* || 6. iubebo] B Ma.: iubeo || 7. imperarentur M. || 9. conditioni Bas. b: condic(vel t)ionis || XXVIII, 1. irae] uere M. || 2 sq. recte *distinxit I. Perizonius* || 5. romanorumque M. || 7. iussum] M: iussit || 9. magis] *om. B.* || XXX, 5. et facile] B ϵ : et id facile M id facile *Lov.* 3 facile *ci. I. F. Gr.* || 6. tum] tam *I. F. Gr.* || et uno] M: uno B et in ϵ et *Hari.* || Heraclea M *Gaetrn.* || XXXI, 2. etenim] *edd. vett.*: et B ϵ ; *om. Lov.* 2 || et Elis] *om. B.* || quae extra *edd. vett.* || 3. cogitatur] B: cogitatos se || 6. deducere *ci. Duk.* || 9. aut in posterum] M: in posterum aut || caveri] B ϵ *Duk.*: cauere M *Lov.* 2 || XXXI, 1. pecunia] B: pecuniam || pactis B *Lov.* 2 || tradit B. || 3. purgare sese B. || 4. increpabant] M: increpabant || imperatoris M. || 5. asper] M: asper ira ϵ fere omnes *cf. Dr.* asperae irae B asperior *I. F. Gr.* || igitur] M: *om.* || 7. mari—terminos] *Dr.*: mari, quae .. sunt (sint Bas. b) terminos Bas. a mariq; (*spat. vac.*) intra peloponnensem est termino B; de ϵ , qui omnes fere quod servant inter varias corruptelas *v. Dr.* || XXXIII, 2. tum turbatio] B ϵ : turbatio ϵ tum conturbatio ϵ caussa perturbationis *Lov.* 1 tum perturbatio Bas. b. || 3. omni spe] omni ope *I. Gr.* omnibus *I. F. Gr.* || infestiorum *I. Gr.* || exspectabant] Bas. a: exspectarent || 4. turba erat ibi incondita] Bas. b: turbae erant ibi conditae B et sic fere ϵ *v. Dr.* || adverso] M(ϵ f): adversa B ϵ fere omnes || 5. quia] qui ϵ (*Mead.* 2) *edd. vett.* || regi] *om. B.* || XXXIII, 2. et si] si b sic B. || internicionem B *Lov.* 6; de *rell.* ϵ *cf. Dr.* || 3. quod] quos *I. F. Gr.* || tum] cum *Dr.* || 7. fallit B. || rem publicum] ϵ f *Wt r. p.* ϵ reip. ϵ (*Al. ap. Dr.*) p. r. B rem M. || 8. in duabus] ** (*ab ut vid.*) | ab B. || 10. nostra] *om. B.* || (et victoriae—habere) *Bekkerus*; *ead.* §. 9 post adiunxisse *inserit Ma.* || duas] M: tot || Philippum tot] M B ϵ : quot Philippum ϵ f *edd. vett.* || XXXV, 5. in tantum] *scripsi*

(*cum Lallemando, ut edocet W*): tantum B ϵ tanti ϵ duo *Duk.*; pars *codd.* indut(s. c)ias post temporis collocant || 6. est et] M: et || 7. Eleis] M ϵ (*cum v. l. orthogr.*): Aetolis (vel Eto-
lis) B ϵ . || perfecta res] 'exemplaria' *Gelenii*: perfecta B ϵ perfecta sunt *edd. vett.* || veniam] *Seyffertus l. l. p.* 827: eam MB ea ϵ hanc vel illam *Duk.* alteram *Crev.* exulum causam Ma.; ipse *propositurus eram* alteram causam aut causam *Laconicam* || Elei] *om. B.* || se — Romanos] *om. B.* || 8. consulem] M: consilium B ϵ concilium ϵ . || 13. regis legatis] B ϵ : legatis regis *Lov.* 6 legatis *Voss.* f *edd. vett.* (regis) legatis *Wt.* || sed] et B ϵ sed et ϵ , *del. ci. Dr. cf. Wv ad xxiii, 40, 13 adn.* || XXXVI, 1. post proficisceretur *sqq.* — decerneretur *om. B.* || propraetor *Glareanus* || 2. ergo] *om. B.* || uti de] *I. F. Gr.*: ut idem (idē B) B ϵ uel de Mb *Wi210sq.* || 3. is] *om. B.* || 7. eo] M: *om.* || maiori B. || XXXVII, 1. eius] M ϵ : enim B ϵ . || quo] *om. MB.* || haec iam] M: iam haec B haec ϵ . || 4. sibullinos] M sibillinos B. || 6. duxit B. || XXXVIII, 4. posterius alia *om. B.* || milia] millia nonaginta M. || 5. fere] *om. B.* || 6. quadringentos] ccc B; de ϵ *v. Dr.* || equos — septem] M: *om.* || quattuor] M: in B vi ϵ *cf. Dr.* || 7. ubi ut] 'exemplaria' *Gelenii*: ubi B ϵ ut *edd. vett. cf. Dr.* || scriptori] M ϵ : scriptoris B ϵ . || XXXVIII, 1. est] *om. B.* || 2. duodecim millia] M: decem millia vel millia decem vel decem ϵ x ∞ B *cf. Wi211* || septem] M ϵ : in B viii b: de al. ϵ *v. Dr.* || 5. ipse] M: ille B ϵ fere omnes *cf. Dr.* ibi *ci. Wt.* || 8. etiamnum *Vossius l. l. p.* 287 etiam tum *ci. Wt.* || 10. triumphaverint *Crev.* || XXXX, 2. meritum] Bas. b: meritis B merito ϵ . || 3. exuerit] *om. B.* || 4. quot cum] ϵ (*Lov.* 3) *Rubenius (I. F. Gr. Ma.)*: quot cum ϵ (*Lov.* 1) quot cum tot B ϵ qui cum ϵ (*Buslid.*) || 5. parte dimidia *Lov.* 6 *I. F. Gr.* || caesum *I. F. Gr.* caesi *Lov.* 6. || 7. (credat) *Crev.* credant *Lov.* 6 || pro re ferentes] M: pro re ferentibus B ϵ ; *al. ap. Dr.* || dimittant] eo mittant *ci. Wt praef.* || 9. honorataque B

oneratamque ϵ (Voss.) ornatamque *I. F. Gr.* || nasicae hinc imaginem *M cf. Dr. Wt.* || 12. unum] *M: om.* || auri pondo] *M: auri* || quadraginta] sexaginta, quinquaginta *M; de ϵ cf. Dr.* || 13. militibus diuisit qui *M.* || centenos] *om. M* treceños *Bas.* *b.* || 14. se defraudaret ϵ nonnulli] XXXXI, 2. vel] ϵ (Pall. Mead. 2) *ed. Camp. (I. F. Gr.): ut B ϵ (I. F. Gr. pr. not. ed.) om. Lov. 1, Bas.* but quae *ci. I. F. Gr.* || dubitare] *Bas. b: dubitabat* || 3. enim] *om. ed. Camp., del. Vossius etiam I. Gr.* || 4. nuper] *om. B.* || 6. chersonensum *B.* || XXXXII, 2. et ab] *B: ab* || 3. adiit] ϵ (Lov. 6) *Aldus: adit MB ϵ ad id ϵ .* || 4. maturandum ratus omnium] *M: om.* || peloponensum *B.* || 5. Samen] *Sigonius: tamen (tam B) B ϵ samum M.* || Zacyanthumque] *M ϵ : Sagantumque B ϵ .* || petiit *B.* || et prospera *Bas. b; fort. recte ex M.* || 8. constratis] *Duk.: prostratis B* rostratis *vg.* || XXXXIII, 1. fere] *M: om. B ϵ forte ci. Wt.* || 2. Polyxenidas] *vg.: Polyxenides B ϵ et sic ϵ .* || 4. polyxenid ϵ *B. ci. 41, 7 polyxenida B. ci. 44, 1 etc.* || 3. potuit *M* potuerat *edd. aliquot veti. (Asc. Mog.)* || 5. non] 'velusta lectio' teste *Gelema (M): om.* || impares ferme pars ϵ . || se] *eadem 'velusta l.': ipse B ipsum ϵ I. F. Gr.* || superiores (sic 'vet. lect.') et] *Bas. b: superior esset B* superiorem esse et *M test. Mog.* superiorem esse (scilicet *add. al.*) ϵ superiorem, et *I. F. Gr.* || varietate] *virtute Dobree l. l.* || 6. cum] *om. B.* || tum ϵ . || inscite] *in aestate ϵ .* || in terram hostium] *B edd. veti.: in hosticum secundum ϵ (v. Dr.) vv. ll. I. F. Gr.* || 7. (se) *I. F. Gr.* || 11. tenerant] *cecidurunt] ci. Dr.: tenerant* cecidere *Bas. b* ceciderant *tenuerant B ϵ ceciderant tenerunt ϵ duo etc.* || 12. a Phocaea] *Phocaeam Lov. 6 m. 2 Duk. Crev. ad Phocaeam Lov. 3 Bas a (I. Perizonius, Crev.)* || 13. quinque] *I. Perizonius, I. Gr.: quinquaginta] paullulum Pal. 1 paulolum B: paullum* || XXXXIII, 1. sinistrum — extendit] *vg.: sinistro ipse cornu impetum extendit (ostendit al.) B ϵ cf. Dr.* || 3. ferme] *M (ϵ f):*

fere *B ϵ fere omnes* || dextrum hostium cornu *Heus.* || 5. iam] *om. B, Ma.* || omnibus] *MB ϵ : omnes edd. veti., I. Perizonius* || (erant) *Dobree l. l.* || totum *h. l. distinxi secundum Ma.* || 6. detergunt] *M ϵ Bas. b: defringunt B ϵ distringunt et destringunt al. ϵ .* || deinde] *om. B.* || 7. quae compari] (*M ϵ Bas. b: compari ϵ (Lov. 2) cum pari B ϵ quae pari edd. veti.* || quum pari Marte concurreret *ci. Dr.* || 8. quam] *quem B ϵ .* || 9. fecissent] *B I. F. Gr.: fecisset (fecisse Mead. 1)* || unam] *om. B ϵ .* || 11. extremus] *M: om. B ϵ () Wt.* || XXXXV, 1. fuga coepit] *vg.: fugam fecit B ϵ fuga incepit ci. Dr.* || 2. potuerunt] *de M cf. Kr. p. xc* || erant] *habuerunt B ante corr.* || 3. substituerunt *Bas. b.* || 5. [Cyssunte], unde *Crev.* || qui $\bar{q}$ et xxx *B.* || 7. Erythreo etc. ϵ rithreo *b* ritheo *B.* || terrae] *om. B ϵ .* || in] *om. B.* || 8. hiemps *B.* || 9. sunt] *M: om.* || cornelios *Bpr.* || Africanum] *Mead. 2, Ma. (cf. Mommsenium Casiod. chron. act. soc. sc. Sax. viii 588)* affricanum *B: Africanus ϵ Africanus legatus et Africanus legitur singuli ϵ Africani duo legatos Heus.* *om. vg. (I. F. Gr.)* || intuentibus] *B ϵ : annuentibus et et ruentibus et imminuentibus ϵ intentis I. F. Gr.*

LIB. XXXVII. in periocha a victo — triumphavit librorum ordinem servavi, ab Aldo prorsus mutatum, ab O. Iahnio restitutum, nisi quod is colonia — Bononia post concessae reliquit || Pergami, Attali] ϵ : attali pergami *Naz. ϵ (al. ϵ ap. Dr.)* Attali Pergameni *ed. princ.* || I, 1. institere] ϵ : institerunt *B* insistere *M ϵ tres* || 3. praebuerunt *B.* || 5. arbitrium] *om. B.* || eosdemque] *Ascensius: eosque* || 6. infecta] *incerta M.* || 7. coeptum agi est] *B ϵ plerique cf. Krs p. 71: coeptum est agi M ϵ tres agi coeptum est ϵ unus* || inter se] *om. B.* || 9. Graeciam] *om. B.* || se [ei] *ci. Duk.; [ei] iturum ci. Wt.* || II, 2. additi *M.* || Romanorum] *om. B ϵ unus* || tria milia] *trecenti M.* || equitum *B.* || quinque milia] *octoginta M* octo milia *ci. Wt.* || 5. Minucius] *om. B.* || deducere] *M: traducere (ad tradere adaptatum)* || 6.

[hic] victos *ci. Duk.* || quae] *om. B.* || 9. Brutus in Tuscos] *M: Brutus cos. (consul vel consulis) B; Brutus praetor et unus || 10. est] M: om. || 12. eo anno] eaeque proximae M cf. Dr. || pars (in Aetoliam) Crev. || III, 1. provincias] M; provinciam (prouintiam B) || 4. a Laurentibus codd. duo Krehliani Prisc. VI §. 17 p. 684 P., non improb. Krehlio, at cf. Kr. || 5. diis fieret, decemviri ex libris Crev. diis decemviri ex libris Vossius cf. A. G. Crameri opusc. p. 94. || 8. eosdem] eos B. || III, 1. ii omnes] *Dr. hi omnes MB: biduo omnes et plerique duo homines etc. al. et. || 3. Romani sociique] B: ex Romanis sociisque || 5. xxxv. remes B. || viginti triremes] M: om. || 8. quia] qui et unus? Bas. b. || 9. a] om. B. || V, 1. ingererent B congererent ci. Wt. || iam] M: om. || 2. tunc] M: quidem B; (om. Lov. 2) tunc quidem ci. Wt. || 3. pluribus] multis M. || 4. ire M. || habebant B habeant ci. Wt. || Amphissam] sic etiam B ex sil. Kr. c. 7, 11: amphisam B; et sic amphisam etc. B c. 6, 2 c. 7, 7 bis amplissimam eodem illo loco (6, 2) || 5. cominisci] spat. rel. om. B eminisci et. || 6. machinas et pauci (?) , vg. || VI, 1. decussus murus] B. || erat] om. B. || 2. tredecim] Sigonius: tribus || iam enim B. || in sinu Maliaco B; fere omnes cf. Gr. et Dr. || 4. Consul] M: om. || ab sex milibus (millibus M)] MWt: sex milia (millia al.) B; in sex milia etc. et cf. Tilmannus l. l. p. 53. || 6. ab Hypata] M (Lov. 6 f): ad Hypatam et; om. B. || Aetolorum] om. M? || et in hispania M. || 7. adito consule . . retulerunt Vossius || retulit] reddidit I. Gr. || VII, 1. metuebant redire ne in corpora sua saeuiretur M. || 2. redire] h. l. Bas. b (cf. M §. 1): venire. vel. venire (om. vid. M.) || 9. fidelis] M: fidus || destituit et cf. Duk. || 10. optime placet explorabitur M. || 12. noua re eum B. || quicquam velle] om. B. || 13. ubi] om. B. || 15. et] M: om. || excepit et unus || et prosecutus] M; plerique cf. Dr.: et ipsos secutus B et ipse prosecutus ci. Wt. || (ad) I. Gr. || egregium] regium M, ut**

'velustos codd.', qui egregium haberent, Gelenius h. l. dixerit unum cod. Spir. (et add. aliquot vet. a Dr. l.) || VIII, 2. fore] esse, ex adesset n. f. ortum. B. || et magnitudine] ut magnitudine B; plerique fort. recte || 5. obtinendas B. || 6. viginti] MB; plerique: decem et duo duobus edd. || equitibusque] M: equitibus || quintentis] MB: centum || 7. Thyatiram] M idemque varie corruptum rel.: Thyatira Bas. 6. || Iulius B. || VIII, 3. ad] om. B. || 8. Abydon] duo: abyde B; tres Abydum etc. et. || 8. Seston] M (et): sestum B; al. cap. Dr. || ob (et ob) pugnandam] M (et): op (et ob) pugnandum B. || 9. armatis] M: om. || X, 2. animi] unum I. F. Gr. cf. Duk. et Dr. adn. || 4. ea] haec B. || aut tegende B: aut agendae etc. et ac tegendae ci. Wt. || 5. aperit] M: om. rel., () I. F. Gr. || eius] om. M? || 6. ibique] ibi quum || 7. se ea] interea M. || 8. eo] M: et || eum] om. B. || 11. cum partem samum B cum * partem Samum Wt. || ipse Panormi substitit add. Crev. || XI, 3. (ad Sipylum] missum] Crev. prob. cum al. tum Ma. 402: missum ad sipulum M ad Sipylum (syphilum B) missum rel.; cf. Glareani et Doujatii adn. || tegi] regi et refici ci. Dr.; cf. Crev. || 4. in] add. ed. Mediol. 1505. || 6. hic M. || cum] M: om. || ut] M: om. || parte] M; classe B; || teneret] M: tenere || 8. portum] profundum B. || ex loco superiore telis] ci. Wt: ex libri (cf. Dr.) telis Ascensius || 10. fauces atque B. || 13. duabus Cois] sic 'vetus lectio' teste Gelenio, cois duabus M test. Mog.: duabus copiis || 14. procul ab rhodiis M? cf. Kr. || XII, 3. emissas] et duo? Aldus: omissa || 4. inflatus] elatus M. || 5. Seleuci] et duo? Aldus: Seleucia || 6. cum] in B. || 7. rhodi B. || clade B. || fuerat] om. B. || 10. Teiorum] Med. 1506: pelorum B; al. et ap. Dr. || 11. in incertam] MB (et duo?): incertam et incertam || miserunt] inmisertunt (aut se inmisertunt) recte fort. Seyffertus l. l. p. 827 ierunt Ma. transmiserunt Kochius l. l. II, 15. || 12. exaspera fluctibus maris sim. et non

unde exasperati fluctibus
ci. Dr. || XIII, 1, praeterve-
 rit classis B praeteruehentes
 praeteruehenti classi *ci. Wt.* ||
om. || adoraretur *ε* (*Lov.* 4),
rus || 4. noctem totam] Bas.
 cte tota B; *al. ε ap. Dr.* || de-
 M: currit || 9. (iam) *Crev.* ||
 M: *om.* B; in *ε.* || 10. inde M
 4): unde || 11. et] *om.* B. ||
 io] *I. Perizonius*: rhodiorum
 , 1. phirei B Piraeum *Vossius*
 hium] *h. l. add. Duk., ante tra-*
rev.: *om.* || crebris] *om.* B. || 5.
 i. B. || 6. reducere M deducere
 . || XV, 2. extracturi M: de-
 ri || obstruatur] (*Lov.* 6?) *ed.*
 .: instruat] *sin*] sive *Vossius*
 i] *cf. Wt praef.*: quit B sit,
add. || 4. possent M. || habe-
 3. || 6. Patara] B Bas. b.: Pa-
etc. ε. || adiungenda] *I. F. Gr.*:
 gendam B; adiungendum *ε.* ||
 c] M: *om.* B; ea *ci. Wt.* || XVI,
 irneis B. || 2. Halicarnassus,
 Cnidus] *Heus. cf. Kr.*: hali-
 ssus cnidus cous M; *om. rell.*
 7. post mare *sqq.* — mari] *om.*
 6. Phoenicunta] M: poeni
 a B; *ε v. ap. Dr.*; Phellum
 || 8. zmirneorum B. || 3. ad-
 s paucos leuibis et M. || ex-
 nibus] M: *om. rell.*, armis *ci.*
 post lacessebatur *sqq.* — con-
 atur] M: *om.* || 10. ab] ex B. ||
 m] *om.* B. || 11. etiam nauales
 remigum turbam] M; naua-
 remigum turbam B *edd. vett.*
 m remigum turbam *ε* (remi-
 turbam) aut et remigum tur-
 rev. || 12. atque in] M: ad B;
ε. || 13. omissa Patara (aut
 am) amplius temptandi (aut
 adi] *ε cf. Wi* 28, 209, t, *de*
dio et gerundivo p. 117 adn. 238
Isaio ad Reis. schol. adn. 594:
 ā amplius temptandi B omissio
 u Pataram amplius tentandi
 sius (*cf. W11, 12 adn. 3*) omissa
 a amplius tentandi spe Bas. b
 a spe Patara amplius tentandi
 . || 14. tramisit *ε* (*Lov.* 4) *Bek-*
 || in Italiam] *om.* B. || XVII,
 || *om.* B. || 4. respondebant

M. || 5. ii] Bas. b: ibi M *om.* B; ||
 perire sinerent] M: perire liceret
ε duo perisse liceret B. || 6. effu-
 gere vellent] M: effugerent || 7.
 suas] M: duas || oppugnatumne
 abstineretur M. || 8. pacatis ceteris]
 M: pacati. Ceterum *ε* coeterum B. ||
 9. deinde] inde B. || ab regia classe]
 Wt *praef.* ab classe regia *Modius*:
 ad regiam classem M (ad classem
 regiam *neglegenter inde Modius*),
om. rell. || 10. ea] M: *om.* || posset-
 ne .. stare] M: utrumnam (utrumne
Handius Tursell. IIII, 21) .. stare
 posset || cum] et *Vossius* || non
 posse] *om.* B. || XVIII, 1. filius]
 MB; duo: *om.* || 2. in fines] fines B.
 || dum .. obpugnat aut quum ob-
 pugnaret *ci. Dr.* || is] *om.* B. || op-
 pugnare M. || 3. ob(aut op)pugnand-
 dam] B; ob(aut op)pugnandum
 M; duo || 4. excursionibus] M: ex-
 cursione B; pauci excursionis *ε.* ||
 levisque] et leuis B. || 7. in] Bas. b
 ex Mut *vid.*: *om.* || erat] *om.* B. || pau-
 cis] *cf. Wt.* || admixtis] *ε* (*Voss.*) ?
edd.: admixtos || milites] *om.* Bas. b.
 || emisit B; || 8. cum praesto fuis-
 sent] M: cum profectus fuisset B;
 profecto cum praesto fuissent *ci.*
 Wt. || equites] MB: equum || expe-
 diti] M: expeditis || moverent *Röel-*
lius || 9. ibi rursus] ubi B. || ab Samo]
 M: *om.* || moverunt] uenerunt M.
 || 10. est et] est B. || 11. agendum pars
ε. || pace] *Moguntini*: pace esse libri
 in quo aliquid latere opinatur Wt. ||
 12. copiis] *om.* B. || sex] septem M;
ε v. ap. Dr. || XVIII, 1. adhibitis
 et] adhibitisque M adhibitis *ε unus* ||
 consilium habuit. Rhodii] M: *om.*
 || 2. moenibus] *om.* B. || non iussu]
 M: iussu B; iniussu *ε* (*I. F. Gr. al.*) et
 iussu *ε unus* || pepigerimus] M; pauci:
 peregerimus || 5. deinde] *om.* B. || 7.
 evastatis] *Modius*: euastandis MB
 uastatis et uastandis *ε.* || nobilita-
 tae *ε* (*Lov.* 1) *I. F. Gr.* nobilitatē *ε*
 (*Lips.*) || 8. Adramytteum] *om.* *Sigo-*
nus, del. Crev., Duk., at cf. Krs 70 ||
 XX, 2. temporibusque] M: stationi-
 busque || sumpserunt] *cf. Walchium*
 215: sumpserant M. || 3 *sq. ita etc.*
 recte distinxit Ma. || ne ut in *ε unus*]
 qui] *edd.*: *om.* || 4. postquam] M:

quicquam B nequicquam *rell.* || 5. pars] *om.* B. || versi] M₅ unus: *om.* || 6. iussa] M: portam] adiit M (ad id *5* unus) || 7. sexcentos *5* ducentos M. || consedit] *edd. vg.*: considet libri et *edd. princ.* || 8. paulisper] *om.* B. || nec ipsi quicquam] M: nec quicquam B₅ nequicquam *5*. || 9. quietus *5* plerique (*Besslerus n. ann. ph. suppl. x, 575*) || 10. quantum potuit] M: quam posset || 14. rediit M (*Lov. 2*) || XXI, 2. expectaverant] M: expectare B expectauere *5*. || 3. dum] M: cum (*quum Gaertn.*) || eodem] eo B. || 4. Romanus et Eumenem ad *edd. post Parm. a. 1480 vg.* || venisse] *om.* B. || 5. et Crene] *vg.*: crene 'vetus lectio' (M) teste *Gelenio* et *prinnae* B et *prinae* et *prime* et *prime* etc. *5*. || 8. videretur . . posse] B *Bekkerus Ma.*: uiderent . . non posse (*Krc 277*) || XXII, 1. et] *om.* B. || praeparare] *5* (*Lov. 6*)? Bas. b: praeparari || 3. Peraeae] *I. Gr.*: perea B per ea et perrea (*Thuan.*) et parua *5*. || 4. tres apertae naues B apertae tres naues M. || XXIII, 2. (ad) *Vossius* || 3. ab Aspendiis] M: ad aspendiis B₅ (*Lov. 2*); *al. 5* ap. Dr. || ad Sidam] M: *om.* || iam] *sic etiam* M ('*mss.*') teste *Gelenio*: *om.* M test. *Mog.*, del. *I. Perizonius* || *isse Perizonius* || 4. est] B: esset M; *de 5* h. l. v. Dr. || 5. et quattuor (*s. quattuor*) M₅: quattuor (*s. quattuor*; III B.) || (habebat) *I. F. Gr. Duk.* habebant *5*. || et hi] *5* suspectum Wt: et hii B₅ et ii *5* et alii *Paris. a. 1573* unde et illi *Perizonius* || cognoverunt] B: cognovere *vg.* || 6. et postquam] postquam B. || 7. ab regis MB *cf. Besslerum l. l. p. 569* ab regis *I. F. Gr.*: ab regio *5*, apud regios *ci. a Dr. et Dobreo spreta* (ab regio) *Dobree l. l.* || 8. agmen] *om.* B. || 10. nec sic in altum] M. ('*mss.*') teste *Gelenio*: nec in alto B *Eudamus* in altum M test. *Mog. et sic fere 5* v. Dr. || ut] *om.* B. || 11. agmini (*5* duo) *D. Heinsius*: agmine || XXIII, 2. rostro] MB, quod ante proram collocat *Heus.*: porro || si quae concurrebant M si qua concurrebat *Lov. 2* || naui M (*Voss.*) || 3. iam] *om.* B. || declinabat B. || 4. in dextro cornu] *cf. F. Lachmannum de font Liv. II, 82*: in altero cornu *ci. Perizonius et vel sic vel in laevo cornu Crev.* dextrum cornu aut (in dextro cornu) *ci. Dr., al. Heus.* || 6. reficerentur MB. || vires] *om.* B. || 7. trepidationem] M: expugnationem B₅ exsternationem *I. Gr.* || prope] *5* Ma. 215: ac prope MB *prob. Wt.* || 11. victus] MB: ictus *5* invictus *Heus.* || victus uno] ictus animo *Kochius l. l.* || . Nec tum quidem *Böttcherus progr. l. a. 1838 p. 9*, ni cum cuperet sit tum cum cupiebat; et id probavit in *progr. a. 1839 p. 79* || audebat] suspectum *Crev.* ** audebat, praeterea de desperabat et de desisibat cogitans Wt ambigebat *Doeringius (Heus.)*; locus nondum sanatus || 12. (et) *Heus.* || id ne (*5* duo), *vg.* || 13. ut] M: *om.* || patara expugnanda B pataram expugnandam *5* plerique || XXV, 1. laetitiam romanis M. || iam] M: *om.* || nuntius victoriae M. || 2. profectio Antiochi] MB₅ plerique: *al. 5* v. Dr., *edd., Vossius* || prohibuit] *5* (*Lov. 3*) *Modius*: prohibuerunt || 4. circa se] se circa *5* nonnulli circa *N. Heinsius (cf. Dr.)*, *Heumannus*; in se loci nomen latere censet Wt. || 6. et] *5* pauci: *om.* || 9. in Hispania reges] M ('*mss.*' teste *Gel.*): Hispaniae reges *5* hispaniae regem B. || 13. edocuit] M: docuit || XXVI, 1. post visendam intercidiisse quaedam censet *Tillmanns l. l. p. 53* || 6. Epheso] *om.* B. || 7. quos] et eos Ma. || 8. et ad] ad B. || 10. obfendebat] detinebat M. || 12. et [ante] tenuerat *Otto l. l. p. 77 (de 5* cf. Dr.) || et dicere,] ut duceret; M. || 13. hosti] (M?) Bas. b: *om.* || XXVII, 2. quae obiecta M. || 5. ad id] M: ob id *5* ob it B. || 6. profugerunt B. || 7. Samumque] Lebedumque *Glareanus* || superimpendentia *ci. Kr.* || promineant] *om.* B. || XXVIII, 1. oculis agris M. || 4. die] B₅: *om.* *5* pauci tempore *Crev.* || 6. portus] *om.* B. || 7. portus] *om.* B. || 8. nocte] (M?) Bas. b: inde nocte || XXVIII, 2. ad insulam] M: ante insulam || 5. suam] *vg.*: suas *vocc. vario modo collocatis libri* || 6. substitisset M₅ (*Harkl.*) || ad] in B. || conscenderet M conscenderetur *ci.*

Dr. || 7. cernerent] *B_g* plerique: cerneret *M_g*. || erant] *M* (s. duo?): erat *B_g* est s. duo || XXX, 1. quinque et viginti *Sigonius*, at *cf. Dr.* || 2. (naves) *I. F. Gr.* || romam *M?* || (Rhodios) *Ma.*: rhodios *M_g* rodios b lodios *B.*, al. *ap. Dr.*; regios *I. Perizonius* || 4. aduersae s. unus auersae duo aduersas *I. F. Gr.* || prora] *M* *cf. Wi* 204: prorae *Crev.* prope *B_g*. || 5. qua concurrerat] *M*: quae concurrerant] obruebatur] *M*: obruebantur || 6. obiecerunt *M.* || 7. periculo] *M_g* pauci: proelio || terrebantur *B_g*. || et — ventus] *M*: ephesum || secundus ventus petentibus (?) *ci.* *Wt.* || capessunt fugam] *MB*: petunt fugam s. pauci petunt fuga *rell.* || 8. tredecim *M*; de s. *v. Dr.* || 9. ancora] *Bas. a.*: in ancora (anchora *B.*) || excussa e] *Bas. b.*: excussae *B* excussa s. || XXXI, 1. pravo] *om. B.* || 2. per totam hyemem (?) *M*: tota hieme || occasionem] *B_g*: occasiones || 3. nec] *M*: non || 4. in Cappadociam] *M* (*Lov.* 6): Cappadociam || auxilia] *om. B.* || 5. hostibus s. unus (*Dr. adn.*) hostis et hostes al. s. || 7. traiciendas] et traiciendas libri *Ma.*: traiciendasque *vg.* || ire] *Ma.*: iere || 9. ubi] *M*: urbs *B_g*; al. *ap. Dr.* || XXXII, 1. aut scalis] *om. B.* || oppositos *B.* || 3. deinde s. plerique || 9. dari] *B. I. Perizonius*: dare || 10. nihil] *om. B.* || hostile] *M* (s. duo?): hostiliter || 13. imperio opulentiora *M.* || hiemps *B.* || XXXIII, 1. Aeniorum Maronitarumque] *cf. Heus.* || 2. id — fuit] *cf. Crev.*, *Dr.* || laetior (id sc. = propter id) *Vossius* || sibi] *h. l. addidi* || sibi proposuerant. *Bas. b.* proposuerant animis *Wt.* || 3. ibi] *om. Lov.* 1 sibi *B. Harl. mg.* || 4. cherronensium *B.* || 5. (tum)] *Wt. praef.*, *om. vg.*; videtur ex *v. l.* transitum, tum ad transire *spscr.*, ortum (transitum *edd. vett.*): tum *B_g* cum *Lov.* 1 || 7. erat] *om. B.* || diuinxerant] *M*: deiunxerat aut deuinxerat *B*; de s. *v. Dr.* || XXXIII, 1. impetrabilem] *M*: inpraestabilem *B* praestabilem s. || 3. ab rege s. || 5. Oreum] *Bas. a.*: Oricum (*al. Lov.* 1) || 6. in eo — equo] *M*: in eo tumultu delapso equo s. plerique (*al. ap. Dr.*)

in eo tumultu delapsum ex equo *Kr.* delapsum equo *B.* || 7. illud satis] *om. B.* || XXXV, 2. zmirniam *B.* || 3. Lysimachia iam] (*M?*) *Bas. b.*: lysimachiam *B* Lysimachia s. || eas — alias] aut Ionicas, quae .. esse et Aeolicas, si quas aut eas, quae .. esse Ionicas et Aeolicas, si quas *Tillmanns l. l. p. 54* || quas — ediderint] *Ma.*: quas — ediderant, *Dr. non improb.*, *M* quod — fuerint *B_g* quae — fuerint s. || 8. nam] *M*: *om.* || 10. sed s. et *B.* || XXXVI, 2. pollicitus est] *Wt.*: est pollicitus *Aldus* pollicitus libri || 4. chersonesum *B.* || tanquam *M*: *om.* || a *M_g*. || 7. desiderabit; publice] *Bas. b.*: desiderabit (*sed etiam M*) publici *B* desiderat. sed publice (publici al.) s. desiderabit. sed publice *Aldus* || habeo *B_g* nonnulli || 8. est] *om. B.* || abi, nuntia] *lac. rel. om. B* (de s. *cf. Dr.*) || XXXVII, 2. obiectus *B.* || 3. fort. (in) *Duk.*, *Crev.* || 4. et Eumenes rex] *Bas. b.*: et omnes Eumenes rex *B_g* omnes et Eumenes rex et et omnes rex Eumenes etc. s. et, omnis rebus, Eumenes *ci. Dr.* || deinde] *MB_g*: al. s. *ap. Dr.* || aliquot] (*M*) *Aldus*: aliquot deinde *B_g* (*v. l. ap. Dr.*) aliquot deinceps *ci. Wt.* || cum] *om. B.* || hiemps ex hiepmis *corr. B.* || 8. quam in] *B. I. F. Gr.*: quam ut in s. quam ubi in *Heus.* || 9. duo] *M*: *om.* || recepit se] (s. pauci) *vg.*: recepisce etc. s. recepit *B_g* unus || et] *B Kr.*: *om. rell. (I. F. Gr.)* || se trans Phrygium *I. F. Gr.* || circa] *Lov.* 2 *Kr.*: circaque || 10. ne, si] *Bas. b.*: nisi *M* ne *B* ne dum s. (*cf. Dr.*) || XXXVIII, 1. Hyrcanium *ci. Dr.*, *cf. s. ibid.* || 4. dein *B.* || et] *add. Duk. Crev. Dr.* || Romanorumque *Lov.* 3 *Glareanus* || 5. biduum] *om. B.* || 7. in statione] *B_g*: qui in statione s. (*I. Gr.*) || hi tamen] *B* (*cf. Kr. Wi* 210 *Ma.* 305): duo tamen millia (*al. ap. Dr.*) s. duo tantum millia *I. Gr.* et tamen *Bas. b.* || a] *om. B_g* plerique || 8. campum *M* || 9. ita ut — abessent. Antiochus — signa *ci. Wt.* || XXXVIII, 2. fore] *om. B* non improb. *Wt.* || 7. duae alae socium *Crev.* (*cf. Wt. praef.*) duae socium alae *Heus.* || quadringenos] *Bas. b.*

quadrigenos B₅ quadringentos M₅ *duo* ducenos *Duk.* ducenos illae, alae quina millia et quadringenos *Heus.* || 8. *deinde* *plerique* || postremo *Huschkius* *Vf. d. S. T.* 456 n. 47 || 9. ueluti *g.* || 11. laevo M (*de g. cf. Dr.*) || videbatur egere] M *cf. Ma.* 366: uerebatur obiectis B₅ (*al. g. ap. Dr.*) egere rebantur *I. F. Gr.* rebantur egere *ipse spernens Dr.* egere rebatur adiectis *Otto l. l. p.* 80 sq. || 12. hi] M: *om.* (*cf. I. F. Gr. Dr.*) || 13. in subsidio] *om. B.* || nam] M₅: nec B₅ *negunus* || uincuntur B. || XXXX, 1. fuit, in fronte] *l. sic a Kr. distincto concidunt Crev. et Heus. cū:* fuit in fronte, || 2. interpositi bini elephantes distinguebant *ci. Crev.* || 3. tantum] *om. B.* || 5. (*et 10*) equites] *Sigonius*: pedites B₅ *cf. Dr.* || equitum] *Sigonius*: peditum || 7. paululum] M₅ *tres*: paulum B₅. || producto] M: prupto *p. prupto B.* || erat] *om. B.* || 8. equites sagittarii] (*Lov. 3*) Bas. b: equites sagittariorum || *Mysi*] Bas. a: missi (*missis g. unus*) || sagittarii his] B: sagittariis *g. sagittarii g. (cod. Sig., Lov. 6 m. 2)* *Sigonius* || 9. quattuor milia] *sic certe, v. l. ad quatuor milia non adnotata*, B: et quatuor (*vel quattuor*) milia *g. mille octoginta M.* || misti] *sic M: om. B.* || *Cyrtaei*] *om. M (f)* || 10. et similiter Bas. b. || 13. duo milia et quingenti] quinquaginta et septem M. || tria milia] *g. vg.*: duo milia M *III B.* *g. v. l. ap. Dr.* || hi] M: *om.* || 14. quindecim *g. VII B.* || XXXXI, 1. cornu erat] *om. B.* || (*in laevo Vossius* || 2. in nubes] *cf. sqq.*: nubibus *ci. Wt.* || in nubibus dedit caliginem M. || in nubibus sedit. Caliginem humor inde (*vel inde humor*) Ma. in montibus sedens dedit caliginem. humor inde *Seyffertus l. l. p.* 827 || umor B *et sic §. 3. 4* || uelut] inuectus *ci. Wt.* secutus Ma. *Seyffertus l. l.* || 4. conspiciere *g. duo Ma.* || 6. cuspides duas circa temonem ab iugo duo item cubita *Heus.* || et ab iugo decem *aut ab iugo duo (s. bina) Dr.* || cubito *Schefferus* || 7. altera aequato iugo] aequato iugo B aequato iugo altera *Kr. (c. 278)* || contingeret] configeret *Kochius l. l.* || 9. ignarus [*generis eius*] *id. ibid.* || quam ut iusta M. || [*cum aliquot turmis*] equitum *Crev. . . . equitum Wt.* || et ex omnibus simul] *Bekkerus*: ex omnibus simul B₅ *plerique* et omnibus simul *g. duo* simul omnibus Bas. b. || 10. partim — coniectorum] M: *om.* || 11. impetus M: impetum || XXXXII, 1. subsidaria quae] M: subsidiaque quae *g. subsidiaq;* B(*g. f*) || proxime M₅ *duo* proximo *g. duo* || 2. (*pars*)] *ci. Dr.* || (*pars eorum*) *Crev., Ma.* || alii] *pars eorum Ma.* || (*sunt*) *aut h. l. aut infra post obpressi I. F. Gr.* || pressi B. || sunt] *inter lin. add. B.* || (*Ma. cf. supra* || 3. declinauit B. || equitem] B Bas. b (M): equites || et quos] Bas. b. (M?): quos || aciem terror] *om. B.* || 4. ubi semel] M: ibi simul (*Sig.*) || . Intulere *Sigonius* || 8. dein B. || XXXXIII, 1. (*qui — est*) *ci. Wt.* || paucos annos] B₅: paucos dies M annos paucos *g.* || 2. omni] (*g. Lov. 2*) *edd.*: omnium (*cf. Dr.*) || 3. exinde erant] non deerant M. || 4. redierunt M redire *g. tres* || autem] *om. B.* || sequenti] Bas. b: sequente || restitit M (*cf. Dr.*) || 5. ut] *add. Bas. a.* || 7. ita ut M itaque *g. (Gaertn.) edd. princ.* ita in *ci. Dr.* || impediabant M. || 9. intermistis] M: in permixtis B₅ ab intermistis *Crev.* || erat (et) *sua Heus. Ma.* || ipsius B. || ipsi turba cum. . . ruerent incursum. . . obtulerunt (*aut obterebantur*) *ci. Wt.* || ruentes *g.* || et incursum] (*Pal. 2*) Bas. b (Ma): et cursu *g. duo* incursum B *rell.* || 10. declinauit B. || qui. . . erant] (M *f*) *g. duo* Bas. b: quae. . . erat || XXXXIII, 1. tria milia (*al. millia*) || tria B *non improb. Kr.* quattuor millia M; *om. g. unus; de sqq. cf. Dr.* || 3. postera M. || 4. ad tyatira B. || Magnesia ab Sipylo (*sypilo B*) || *sic B₅ plerique, Bekkerus cf. Ma.*: a Magnesia et ab Sipylo *etc. g. a Magnesia ab Sipylo cum Spanhemio ci. Dr.* a Magnesia ad Sipyllum Bas. b Magnesia ad Sipyllum *Wt. (i 209)* a Magnesia sub Sipylo *I. F. Gr.* || 5. contendit] M: concessit || 6. praegressos *g.* || et ipse] M: *om.* || XXXXV, 1. et ab Magnesia] *g.*: et a Magnesia *g. et Magnesia B Gaertn.* ab Magnesia *g.*

unus || ad] legati ad ϵ (Mead. 1) ?
edd. || 2. navium] om. B. || 3. P.] om.
B. || 4. P.] M: om. || 5. erat B tum
erat Lov. 6. || [eius] filius ci. Wt. ||
6. hi prius] (Mead. 1. ?) Bas. b: is
(ii ? Dr.) prius M prius B ϵ . || et sua]
M: sua || 7. habemus] M (ϵ duo ?):
om. || quam..quaerimus] Ma: quam
ut..quaeramus || 8. animo] om. B.
|| 14. millia deinde Gruterus: deinde
mille Lov. 3 mille Lov. 6 deinde B
rell. || 15. XL B et vel sic vel quadra-
ginta Guertn. || 16. opsides B: || (ibi)
Voasius || 17. Mnasimachum] omnes
codd. vv. ll. indicant: Mnasilocho-
m. cf. Vrsinus cf. Dr. || Eubulum] M ϵ
unus: Eubulum B ϵ plerique (cf. Dr.)
Eubulidam Bas. b. || 19. condicio-
nem] om. B. || XXXXVI, 1. cum
triumphi spe proconsules de pro-
vinciis] add. vg.: cum triumphis
pede prointiis B cum triumphis
spe praetores de provinciis et cum
triumphis proconsules de provinciis
etc. ϵ ; fort. cum triumphis spe de pro-
vinciis procoss. || M'.] m. B. || 8. in-
fecti] om. B. || cistophorum] Gla-
reanus: cistophori (cisthophori B.) ||
octo] VIII B. || 7. Bastetanis] ϵ duo
Dr. Kr.: Vastetanis B ϵ plerique cf.
Dr., V. Beckerum Viriath etc. p. 84 sq.
(coll. F. Lachmanno l. l. II, 86.) || L.]
om. B. || propraetoris Glareanus ||
Lyconem] cf. V. Beckerum l. l. || sex]
septem M. || 8. ad] in M. || 10. sex]
septem M. || conscriberet] om. B. ||
XXXXVII, 2. fuissent B. || dedu-
cerentur] M (ϵ duo): dacerentur ||
sensuerant B. || 6. omnium fama]
fama hominum Bas. b. || 7. Volso]
add. Mediol. 1480: om. || messala B ϵ .
|| nam] om. B. || messala B ϵ . || iacuit]
B ϵ Ma: tacuit ϵ vg. || duxit B ϵ pleri-
que edixit Harl. || 8. Pictor et Labeo
— Pictor coll. ϵ ci. Dr. || Pictor—
Pictor] BWt: Pictor ϵ (cf. v. l. ap.
Dr.) Pictor — hic ci. Crev. || Sp.] ϵ
pauci Bas. b: L. B ϵ M. ϵ duo S. unus
|| L. Plantius Hypsaenus] om. B ϵ . ||
XXXXVIII, 4. imperata] M: imper-
ia || 6. subtegit] B ϵ : adiecit
(non subiecit) M; ϵ v. l. ap. Dr. ||
XXXXVIII, 1. ut] om. ϵ . || seu suae
culpa add. vg. se culpa B. || petere

dars ϵ . || 4. permetterent B ϵ ; al. ϵ
ap. Dr. || habiturosne B. || 5. per-
domandos M ϵ nonnulli || animos fe-
roces M. || 7. m. B. || 8. nuntiatum-
que B. || L, 1. placuit] M: om. || 2. qui
Asiam] om. ϵ et qui Asiam B ϵ . || 3.
octo] M: sex (cf. Dr.) || ut] M: om.
|| 4. ut in] B ϵ plerique: ut || eundem
numerum] om. B. || 6. rei publicae]
populi Romani partim compendii
scr. M ϵ pauci || rediret] M: ueniret
|| 9. novus] M: om. || 11. ducenti]
M: et ducenti B et ni f. codd. Dr.,
praeter duos, qui (et ?) ducentos ||
12. Plautio—ducenti equites] prae-
ter leves quasdam orihogr. discrep.
post ducenti equites om. rell. || 13.
in annum] om. B ϵ duo || LI, 3. est]
om. B ϵ duo || 5. ad] om. B. || et..
esse..iussus] Bas. b Ma: ut..esset
(essent B pr.)..iussus libri (cf. v. l. ap.
Dr.) ut..esset.. (om. iussus] add.
velt. ||, set] scripsi; et vg. est; Ma. ||
multa..ei remissa] M: multae ex..
remissae || 6. sed ut..dicere B. || 8.
deinde de] deinde B ϵ duo; dein de ci.
Dr. || 9. uictam Aetoliam ϵ duo Bas.
b (cf. v. l. ap. Dr.) victum in Aetolia
regem (aut Antiochum) Ma. || a ve-
tere fama] A. Rubenius: auerterunt
fama B ϵ duo auerterunt famam etc.
 ϵ . || LII, 1. L.] M: om. || fort. Rho-
dique legati Crev. || 3. tum] M: om.
|| est] om. M ? || 4. post et] et B postea
M post Harl. || 5. (eos)..cognosci
ci. Wt. || cognoscere] (Lov. 2 ?) Bas.
b: cognosci libri cognosse I. F.
Gr. || 7. possit M. || 9. ex] B: om.
(Wi 210.) || 10. ut..dicere Lov. 3 et
..dicere I. Gr. || LIII, 2. quod ea]
M: quod B ϵ quidem ea ϵ unus cf.
Dr. || sint M ϵ unus || 3. a uobis B. ||
4. ipsi] (M cf. Ma. 362 n. 1; ϵ duo ?)
Bas. b: sibi B ϵ si ϵ unus || 6. tule-
runt Lov. 3 Crev. || in] MB: om. ϵ ,
del. I. F. Gr. || aut] B ϵ : et ϵ duo ?
Aldus || 7. aliis] M: his (B) aut
hiis || mallem M. || nostrae M. || mi-
nime a quoquam aequo Lov. 1 Kr.
(cf. Pol. xxii, 3. Kr. ep. ad Or. p. xxix,
Wt praef.) || possim ci. Kr. || 9. in
vos] M: uobis || 11. voluntati] Bas.
a: uoluntate ϵ uolunte B. || 12. ut
superare possem] om. B. || 13. ampli-

ficandi regni] M: ampliandi regna
 || 14. uestrae B. || 15. ut] aut B ita ut
 ci. Kr. || 17. meis rebus] B₅: rebus
 meis ϵ rebus ϵ duo I. F. Gr. || 18.
 posteaquam B. || 19. sum] om. B. ||
 24. peloponense B. || 27. qui in bello
 B. || 28. fuerint D. Heinsius || LIII.
 2. aderat] Walchius l. l. p. 49: ade-
 rant || 3. meritis B. || 4. patres con-
 scripti] om. B. || 5. privatim] B₅
 (Lov. 6): priuatum (priuatis ϵ unus)
 || 9. gloriamque] B: et gloriam || 11.
 et Pisidica omnis [et Hellespon-
 tica] Tilmanns l. l. p. 55. || cherso-
 nensus B. || 12. regi] regio Kochius
 l. l. p. 15 sq. || 13. aduersus] om.
 B. || 16. numen Freinsheimius || (ac)
 Crev. || pugnat] M₅: pugnat] B.
 || 17. ad libertatem B. || et in] M:
 et] gentis] MB: om. ϵ () I. F. Gr.
 et sic aut genti Bauerus || 18. fort.
 (modo) Crev. || antiquo] Attico Vr-
 sinus || illino] lac. rel. om. B. || 19.
 ac] et Prisc. xvii, 165 p. 1103 P. || et
 conditoribus] om. Prisc. l. l. || 20.
 adistis Graeciae] M: additis grae-
 ciae B om. ϵ . || adistis] ad istas B. ||
 21. audiuius B₅. || 22. a] om. B. ||
 23. sq. Taurus et quicquid T. Faber
 || decet id. || 24. regis B. || gerunt]
 om. B. || 28. et in hoc] edd. vetl.: om.
 || quam] om. B. || comprobare] ϵ :
 comprobaueritis M₅ duo (al. ap. Dr.).
 probabitis B. || LV, 1. obtestati sunt
 patres conscriptos] sic certe M, ex
 quo l. obtestati sunt: obtestati (ob-
 testari ϵ duo) p. c. (aut patres con-
 scriptos) B₅ obtestati patres con-
 scriptos sunt ci. Wt. || 3. censuit]
 om. B. || 4. est] om. B. || 5. fore] om.
 B. || montemque regni B. || ea ut] B
 Dr., qui cf. || 7. Merulam] Merendam
 Duk. || LVI, 7. Mysiam] M: Mysias
 (vel Myssias vel Misias) || Mysiam +
 regias (num regiam, ?) et Milyas Ma.
 || Lydiae Ioniaeque] cf. Duk., Crev.,
 Ma.: fort. Lydiam Ioniameque Crev.
 || oppida extra ea Ma. || ea] om.
 M. || est] esset Vossius l. l. 288. || 3.
 fort. Cariae Dobree l. l. || adpelletur
 Vossius || 4. ad] M v. Ma.. trans || et
 oppida] M: om. || sunt] sint Vos-
 sius || iussere dari ϵ duo iussi dari
 totidem iussi dare ci. Dr. || 5. hic et

ab Eumene et ab Rhodiis exceptus
 Rupertius hic ab Eumene et Rho-
 diis, illa ab Rhodiis excepta ali-
 quando Heus. cf. Dr. || et ab Eumene
 et Rhodiis] B₅; v. l. ap. Dr. || 6.
 propior] B Bas. b et sic certe M, ex
 quo prope l. Mog. || pugnatum esset
 Vossius || 7. caritatem] gratiam M.
 || 9. exposuissent] exposuissent pa-
 tres ϵ duo? Aldus || 10. caussam M
 (Lov. 2?): causas vel caussas || tur-
 bandas paucis B. || LVII, 3. traditis
 ϵ plerique || 6. duo milia] II B₅ unus:
 aut tria millia aut M (cf. Dr.) || 7.
 Flaccus — L. Valerius] post L. Va-
 lerius om. B. || 9. multo] om. B. || 10.
 Marcellus] 'vel. lectio' (M) teste
 Gelenio (ϵ unus?): Gellius (B) etc. ||
 11. congiaria] MB: consilia et con-
 cilia ϵ . || exhibuerat Vrsinus; al.
 Heus. cf. Ma. || obligauerat M₅ unus
 || 12. tribuni plebis post Rutilus add.
 edd. || neque — retulisset] post tu-
 lisset om. B. || retulisset] M: detu-
 lisset ϵ . || 15. id neque Vossius, qui
 cf.; de ϵ v. Dr. || intestabili] B I. F.
 Gr.: v. l. ap. Dr. || LVIII, 1. re] M:
 om. || 3. eosdem dies ϵ . || 4. (tanta)
 I. F. Gr. prob. Ma (cf. ibid. p. 402):
 tanta libri tanta nec Seyffertus l. l.
 p. 827 sq. || 5. in Hispania] in Grae-
 cia, Hispania ϵ (al. ϵ ap. Dr.) in
 graecia B. || rem gessisset? Stgo-
 nius cf. Dr. || 8. vere] om. B. || quod
 enim partae B. || in Asia] Magnesia
 ci. Wt, quod probabile videtur Ma. ||
 ultimis oris] Seyffertus l. l. p. 828:
 ultimis orientis (sic ut vid. ex Gel.
 adn. M), ϵ Bas. b ultimi Orientis, ϵ
 ultimi orientis in B ultimi Orientis
 sinu Ma ultimi Orientis partibus
 edd. vetl. ultimis Orientis partibus
 ϵ ? I. F. Gr. || LVIII, 1. et impera-
 tori] Bas. a: imperatori || 3. vigin-
 ti] triginta M (ϵ unus?) || 4. quadra-
 ginta septem M. || quadringenta]
 ccc B; ϵ ad h. l. v. l. ap. Dr. || cccxiii
 millia recte fort. et cccxiii B₅. || cisto-
 phorum] Budaus: cistophori libri
 cistophoros I. F. Gr. || nummorum
 aureorum Philippeorum id. || milia]
 ex more librarum om. B, ϵ duo, unde
 [* milia] centum quadraginta (nam
 sic l. pro quinquaginta) ci. Ma. || 6.

tria] *utrubique* quatuor *vel* *iiii* etc. s. || et purpurati] purpurati B. || 6. aut frumentum triplex *aut* *infra* triplex dederat Ma. || item] *addidi*: iam *add.* Heus.; *post* facto *part.* quoque *vel* iam *vel* *itidem* *add.* Crev. || LX, 2. cogitanti Q.] M (ci. Crev.): cogitante (cogitantiq; B; *al. ap. Dr.*) || 3. gnosis B. || 6. timuerint Bekkerus (Ma. 410) || 7. a Creta] M: ac etc.

LIB. XXXVIII in periocha quo modo] Wt, O. Iahnus: quoniam Ns quemadmodum etc. s. || Literum] (s?) *ed. princ.*: om. Ns. || missi essent] I. F. Gr.: misissent || I, 4. remissique nuntii ab eo ad principes M: remissique ab eo nuntiant (nuntiant et nunciavit *al.*) principibus || agit deinde] *add.* Ma. || cum delectis Aetolorum] M: cum delectis *Ascensius* delectis Bs. || quod consilium est] *scripsi secundum* ci. Ma: quod concilium (*sic* cum Modio) est Ma. quod consilium esset libri id consilium est *ci.* Wt; *erat cum de l. transponendo cogitare* impetrato ab delectis Aetolorum, quod consilium est gentis, et Nicandro praetore auxilium in Athamaniam se venturum cum Aetolis (*aut* (cum Aetolis)] || 5. paratos] M(s): paratiores || 6. fuerunt B. || consumpserunt B. || 7. custodiā B. || esse solita] *om.* B. || quarta Argitheam] *om.* B. || eum *post* patrium *add.* F. L. *Lentius in progr. gymn. Regiom. Kneiphöf. a. 1852 p. 22; de s. h. l. cf. Dr. coll. I. F. Gr. et Duk. adn.* || II, 2. suffecissent M; *cf. Dr.* || milibus] *om.* B. || a] *om.* B. || 5. Iovis Acræi (acrei M) posuit] M *Modius*: ioui sacra inposuit B Iouis sacra (*al. al.*) posuit s. || 6. signa totoque] s: signatoque B (signa?) concitatoque s. || 10. ut] *om.* B. || flumen [...] Crev. Ma., *nomen fluminis excidisse* rati: flumen s, *om.* B, iugum H. I. *Hellerus phil. xii, 700 sqq.* || traiecerit B traicerent s. || 13. parum] *om.* B. || ab Ethiopia] *om.* B. || quo pluribus locis *edd. vett.* ex quo, pluribus locis *ci. Dr.* || 14. postea] Bs: postera die M postero die (*Harl.?*) *Paris. 1573* || III, 1. recuperando

B. || 4. Aetolorum] Bs: in aetolorum imperio M Aetolorum. Inde s. || in Aperantiam transcendunt] *om.* B; *cf. Dr.* || 6. legati .. redire Bs duo legatos .. redire s *unus* || 7. temptandam] *vel* tentandam Bs Ma. *op. ac. 386*: tentandum s. || 11. Arethontem] Bs *Bergkii* *progr. Thielemannium Hal. a. 1859 p. 8 cf. ann. ph. 83, 622*: s *v. l. v. ap. Dr.*, Arachthum *Vrsinus* Aratum *vel* Arratum *ci. Wt.* || III, 2. imposita est tumulo] M: posita est tumulo s *duo* posita tumulo est Bs posita in tumulo est (*Lov. 2*) *edd. vett. Wt praef.* || 3. Aretho] Bs *et id, non Arethon* (*Lov. 3*) *edd. vett. lectionem defensurus certe erat Bergkii l. l.*: Arocho s *unus* Arachthus *Vossius cf. c. 3, 11.* || || Athamania] *Palmerius*: Acarnania || 4. quod] *om.* B. || tria millia s: *iiii* B; *de s. v. l. v. Dr.* || 6. ac] atque B. || ita] M: *om.* || 7. opsidionem B. || dein] Bs: deinde s. || 9. cetera manu] M: cetera s *coetera* B ceteris s. || 10. dein B. || praegressus B. || in tutum (*Gaertn.?*) *Aldus cf. de h. l. Kr (s. 54)* || V, 1. saepienda] *om.* B. || 2. tria [opera] paribus *ci. Wt.* || *faciliore* *edd. vett.*: *faciliora* || *adito* s *unus* || e regione Aesculapii unum] M: *post* unum *om.* || 4. stipites B. || 5. et nocturnis Bas. b. || 6. a] *om.* B. || praetor] M: *om.* || solvendae] *om.* B. || 7. hostium] *om.* B. || 8. perrupissent Crev. || aliquantum s *plerique* || 10. est] *om.* B. || recipiendos] *om.* B. || VI, 2. inpetu] *om.* B. || 4. uno in loco] *om.* B, *del.* Ma. || ab] B: a || *fort. duobus* [locis] Ma. || 5. pugna] *om.* B. || 7. receptu] regressu B. || 8. ab suis] B: a suis || VII, 1. adesse] *om.* B. || Amphilochia] s: amphilocia B amphilocheiam Ms (*Wi 211*) || excessit — Macedoniam] MB: *om.* || rediit M. || 2. adiunctis] M: *om.* || Patris] B (s *duo?*) Bas. b: partis Ms Patras s *cf. Dr.* || 3. recte *distinxit Duk.* || 4. potuerant s *duo* potuerunt *ci. Dr.* || 6. agere statuit B. || cum] *om.* B. || 7. repente cumulus M. *cf. v. l. ap. Dr.* || terrae] Ms *duo*: terra B terram s *unus* || acta uia esset in urbem M. ||

8. facto] *om.* M. || 9. futuris] (M) Bas. b Ma.: furculis B₅, *al. & ap. Dr.*; de fulcris *cogitavit* Wt. || 10. sub terra] (*Lov. 3*) I. F. Gr. *cf. Ww ad xxvi*, 9, 2 *ed. pr. adn.*: sub terram || 11. quasi fistula B. || 12. foramina bina vel ii (*i. e. bina*) foramina vel foramina binae I. Gr. || 13. foetor & unus || nidore] *edd. vet.*: modore B more & odore B₅. || adimplerent & adimpleret &. || VIII, 2. consilio B₅ *cf. Dr.* || Aetoliae] & aliquot (*Wt praef.*): Aetoli B₅ (*deinde* consulunt & duo) Aetolos &. || 6. iniuris B. || miseriis] M: dicere miserae Bb; *de & h. l. cf. Dr.* || 7. vere umquam] *post quam om.* B. || 10. argenti] *om.* B₅ duo (argenti) Wt. || VIII, 2. quam diu] M (Ma.): quod B₅ quod diu '*vet. lib.*' Sigonii quod tam diu Wt. || Acarnanum, quibuscum (*sic vet. edd.*) bellum erat, insidiis prope viam positus *Crev.* || 3sq. *distinxi sec. Ma.*; 3sq. *coll. Pol. xxii*, 12sq. *lacunas inesse censet Tillmanns l. l. p. 56.* || 4. urbe] M: *om.* || 7. (id) aut et ci. *Crev.*, in id *Dr.* || 9. Aetoli] *add. I. Perizonius*; *plura fort. om. opinatur Wt.* || 10. esset] *om.* B & unus || 11. erant] M: essent || 12. quae] quas *Muretus* || X, 1. abest] (*Voss. f.*) Bas. b: est || quod] quid I. F. Gr. || 3. uenerunt B. || ereptos vel ereptam (*sic & unus*) desiderat I. F. Gr., erepta (*sic & duo*) aut ereptam *Crev.* || 4. Leo Hicesiae] *scripsi Leon Hicesiae Bekkerus* Leon Icesiae *vg.*: leochicensiae B leochicensie *etc. & cf. Tillmanns l. l.* || 5. cum] dum I. F. Gr. || 6. ab Asia] *om.* B. || ad - intulisset] M *et sic Bekkerus*, Wi211t, nisi quod sicut in *cum vg. ante Dr.*: apud antiochum eos sicuti (B₅ sicut & sicuti *ad edd. vet.*) scopulum intulisset (intulissent B.) || XI, 1. ut] Bas. b: ut ad || 2. hae] haec B. || [ipsos] socios *Tillmanns l. l. p. 56 sq.* || 5. traduntur ci. I. F. Gr. || reddantur & (*I. F. Gr. Dr.*) redduntur ci. I. F. Gr. || 6. [in sex annos] dato *Tillmanns l. l. p. 57* || 7. fuit] B: fuerit || 8. darent] *om.* B. || 9. t. quinctius B L. Quintio Glareanus, Sigonius, *at cf.*

Dr., F. Lachmannum l. l. ii, 88. [ne quem eorum] Bas. b: neque eorum B₅ *plerique cf. Dr.* || recepiisse velint. Aeniadae (Oeniadae *corr. Sigonius*) cum urbe agrisque] (M' '*ant. lectio*') Bas. b: recepiissent uel in Aetolia x. urbes agrosque B₅ *plerique cf. Dr.* || XII, 1. prope] M: *om.* || 3. auxiliis] M: auxilio [adeo] ante B₅ *plerique* tam ci. Wt. || 4. amotus M semotus B. || pauca] M: *om.* (*cf. Dr.*) || 4 sq. adiecit. laeti] Wt: adiecit. laeti B₅ acciti (adeciti) M. || 5. audierunt & unus (*Dr.*) adierunt M. || 8. ab Epheso consuli] M: Epheso consuli B₅ consuli Epheso *etc. &.* || equitibusque quingentis] M: equitibus (equitibusque unus) ducentis & equitibusque *etc. & equitibus B.* || fratre eius iusso B. || regnoque eius fidos B. || 9. posterius ad] *om.* B. || Hieran] Bas. a: phileram M *om. B₅*. || comenen B₅, *al. v. ap. Dr.* || XIII, 1. dicunt B *cf. Dr.* || 2. perventum] M: uentum || ut quod castellum] & duo Wt: ut castellum quod M quod castellum B₅ *cf. Dr.* || armis] *om.* B. || 4. vi cepit (caepit) B captum] B Bekkerus (Ma. 365): u captum *etc. &* captum M. || 4. degressus] &: degressus B digressus &. || 5. Apama sorore] & (*Lov. 6*) Kr: aphama sorore B Apamea (*vel Apamia*) sorore & Apame uxore *Salmasius* || 8. filius] frater B₅ duo; *fort. del. Dr.* || 10. discussa] M: decussa || (quoque), ni corruptum sit, *Crev.* || qui misso & quod misso B. || 11. quod] (& unus?) Bas. a: quos || 12. (in) I. F. Gr. || se] *om.* B. || in urbem] *deinde B.* || 13. medium M₅. || XIII, 1. Casum] B: Chaum (*Lov. 1*) *vg.*; & *ap. Dr.* || 2. cui - deiectus suspectum Wt. || 3. ab cibra B. || 4. Helvium (*et 6 Helvius*) Bas. b: muluium (*et muluius*) B₅, *al. & ap. Dr.* || quingentis] x. B *cf. Dr.* || fineis (f) ingredienti legati M: primis ingredientibus B₅ (*cf. Dr.*) primis finis ingredientibus legati Wt primos finis ingredienti legati *Kochius l. l.* || 5. in coronam auream .. talenta] Bas. b: in corona aurea .. talenta & coronam auream .. talentum &

(Gaertn.) *Aldus* cf. v. l. ap. Dr.; al. Otto l. l. p. 81 sq. || 6. integros] om. B Lov. 6 || agros] om. Lov. 6 || 7. nobis] om. B. || 8. aliud] om. B. || et copiam] M(ε): copiam B ac copiam ε. || 10. sub eo] om. B; post Cibyram collocant ε. || ad Limnen] *Tillmanns* l. l. p. 57: allymnē B allimnem M Alimnem ε Alimne etc. ε. || confecturum] M: collecturum || 11. nos] M: nunc B; nisi *Aldus* nos, nisi Bas. b cf. Dr. || impudentia persistas M impudentia persistis Dr. || 12. exhaurirent ε. || 13. perterritus instare B cf. Dr. || 14. modium M ε duo || XV, 2. et] est Bas. b del. Kr.; profecti vel simile voc. excidisse ci. Wt. || Mandamprum] B; (Pal. 2) edd. vett.: Mandamprum sim. ε; fort. Mandropolin *Gelenius*, *Sigonius* || progredientes I. F. Gr. || ab Lago] ε: ab laco B ad Lagon Bas. b. || proximam urbem Bas. b. || 3. et — copia] M: om. || Cobulatum] coriatum M; al. ap. Dr. cf. *Tillmanns* l. l. p. 58 || 5. ferro] om. B. || 8. erat] est B. || 9. fecit] Lov. 6, Ma.: facit ε om. B. || 11. modium M ε duo || 12. Rhotrinos] ε: Rotrinos B; (al. ε ap. Dr.) Obri-mae *Glareanus* || *Acaridos*] I. Gr.: acoridos B aporidos M; de ε v. Dr. Adonidos *Wesselingius* || 14. quorum praeda] om. B. || ad Beudos] B corr. (ad biudos pr.), *Glareanus*, *Sigonius*: v. l. v. ap. Dr. Kr. || 15. Alandri] *Sigonius*: Alexandri || Tolostobogiorum] sic ap. Liv. scribendum v. V. Köhlerum qua rat. T. Livii ann. usi sint hist. Lat. atq. Gr. p. 85 sqq., ubi codd. ll. allatae sunt: || XVI, 1. Hi] M: om. || quas] (M) B Bas. b: quam || 2. orta est; ad] B *Bekkerus*: orta et ad || 3. vectigalis] (vel uectigales) B; Ma: uectigalem || 7. multo] om. B. || 8. Ziboetam] sic scribendum v. I. F. Gr., *Naberum* mnem. 6, 117: v. l. hic et §. sq. ap. Dr. Kr. || 9. concessit] M: decessit (om. ε unus) || decem] decem millia hominum M. || 13. cepere B. || 14. fortuna unde et M fortunam et *Harl.* absisterent] abstinerent M Lov. 6 || 15. ad se non] ad senatum B; de tum non cogitat Wt. || XVII, 1. iam] M: om. || 4. ineuntium] M ε unus cf. Ma.: inchoantium || 5. Gallico tumultu *Seuffertus* l. l. p. 828 || assueti B v. Ma.: adsueta (*Seuffertus* l. l.) || assuetis iam vanitates *Dobree* l. l. || 6. ad Aliam eos olim fugerunt maiores nostri] *Modius*: ad alliam eos olim fuderunt maiores uestri M ad alias olim fugerunt maiores nostros B ad Alliam olim fuderunt maiores nostros ε; al. al. ε, *Heus.* || 7. usu] M: om. || 8. vinceret] om. B. || 12. gallos ita M. || ab adcolis] om. M? || Tarentinis] M (Bas. b): in his B; de ε per h. l. cf. Dr. || 13. in sua] om. B. || quiequid] B cf. F. *Lachmanni* ad *Lucr.* v, 264 adn.: quidquid ε quidque ε unus *Florebelius* I. F. Gr. || quo] *Ascensius*: quod || uertentes phrigas B. || 15. recens] *Ascensius*: recentis vel recentes || dein B; unus || aluntur] B: alantur || 16. emersi *Freinsheimius* || 17. omnis illa] ea (?) M. || 18. Martis viris] v. *Besslerum* l. l. x 569 = Martis uiris B; = Martis viris *Freinsheimius*, *Perizonius*, *Duk.*: in arte uiris ε duo in arte nitidis unus Marte genitis Kr. (n. ann. ph. suppl. 1, 61) at v. *Besslerum* l. l. Wi211 || tantum contagio] (ε duo?) Bas. b: quantum contagio || XVIII, 2. precantibus B. || 3. reguli] cf. Ma. || Tectosagis] immo Tolistoboiis I. *Perizonius*, et sic corr. *Heus.* || 5. tumulto B pr. || 7. inde consul — deinde] *addubitat* Wt. || et cum] cum B. || 8. Tymbreti] M: Tymbri (*Sigonius*) et Tymbri (edd. vett.) etc. ε tibri B. || Bithyniam] urbis nomen desiderat Wt. || Propontidem] imo Pontum *Cellarius*, *Crev.* et sic ci. Dr. adn. || proponti dense se B. || magnae] om. B. || 12. ad Hellespontum edd. vett. Hellespontium I. *Perizonius* || Hellespontum, pontum ad Sinopen *Freinsheimius* || contingit] om. B. || 15. ex] om. B. || demigrare] M: migrare || cum] om. B. || possint] M: possent || XVIII, 1. prius montem] om. B. || 2. tunc] M ε: tum ε; om. B. || conbolomarus B; ε ap. Dr. || Gaulotus] M: gaudotus ε gaudatus B. || 5. et cum] ac cum B. || XX, 1. ob-

pugnandis s. oppugnandis (M) M₅ unus: expugnandis || mitti] om. B. || 3. effusus e] B₅ plerique (Wt praef.): effusi Bas. b effusi e Kr. effusum se s duo || 4. a septentrione B: ad septentrionem M septentrione s. || arduas et rectas] M: ardua et rectas B arduae erectas etc. s. || 6. postero die s nonnulli || 10. ut opem ferre.. possint *Lov. 3 non improb.* Wt || postulet res] b *Crev.*: res postulet B postulent res s. || possint] possent s unus properent *edd. vg.* || XXI, 1. et ab tergo et ab] *scripsi e ci. Kochii l. l.* a tergo et a: et ab B₅ et a s ab s *del.* Bas. b. || 2. Trallis et] *scripsi Tralles et Harl.*: Tralli et '*vet. lib.*' *Sigonii* Trallis (B) *vel* Tralles *vel* Tralli B₅. || 4. male] om. B. || 5. manu B. || 6. temere] M: om. || ut] et ut *Crev.* || ut insueti] *aut ante aut post* adiuvantes ictum collocat *Kochius l. l.* || arte nec] *post* nec om. B. || 8. habent] om. B. || 9. detegebant B₅ detegebantur ci. Wt. || 10. ubi altior, quam latior ci. *I. Perizonius* || 11. qua evellant] *I. Perizonius*: quae uellant s plerique quo uellant (*aut uellent*) s quae uellent b quae uellet B. || . sic ut passim procumbabant,] *scripsi sec. ci. Ma.* Sic cum passim procumberent: , sicut (*al. sic ut*) passim procumberent. *codd. vg. cf. Walchium l. l. p. 265*, sicut tum passim procubuerunt *Bauerus (Heus.)* || 13. pugnandum est] pugnandum B. || 14. instare] M: stare || XXII, 1. L. Manlius] om. B. || flexer B. || 2. factum B₅. || 3. subsidio s. || maximo saepe usui] M: maxime saepe suis B₅ maxime spei suis (s?) *edd. vett.* || fuerunt] M? ('*antiqua scriptura*' *Gelenius*) Bas. b: fuerant M *test. Mog. rell.* || 4. uenerunt B. || 5. (et) Ma.; *mecum facere video Seyffertum l. l. p. 828 sq.* || 7. teli] om. B. || 8. coiciebatur B. || 9. coiecerunt B. || iis] B: hi || XXII, 1. obstant] om. B. || 2. (aut)] Ma. (aut debilitati om. s unus) || praedaque] M₅ unus: praeda quibus B praeda quibusque s praedatibusque *I. F. Gr.* || abstinet militem; sequi] *Duk.*: abstinet. militem sequi *edd. vett.* abstinere mili-

tem, sequi *I. Perizonius* || 4. facta est] om. B. || 5. quantum equis] M: quidem (B *del. b om. s*) quantum equi in (om. s nonnulli) colles || 6. per omnes M₅ duo: romanis B inter omnes s. || amfractus] M: anfractus B₅. || 7. ualles B. || 8. immodicus M: om. || 9. quadraginta] om. B. || 10. (in) uno Ma. || per] inter ci. *Dr.* || 11. iuvenis] M: uires Buir s. || XXIII, 2. captivos] om. B captivas s pauca || 3. primo eius animum (*Gaertn. f*) *Aldus* || erat] fecerat *I. F. Gr.* || 3 sq. vim (fecit); deinde . . fecit *I. F. Gr.* || 4. amans] avarus *Kochius l. l.* || 5. quo duo, ne] om. B. || insequente B₅ plerique || 6. stationes] M (s pauci?) : custodiam || 9. prius B. || 10. mulieris B. || et iniuriam corporis] M₅ cf. *V. Köhlerum l. l. p. 71: ante* et om. B. || 11. aliaque] cf. *Walchium l. l. p. 216 sq. Schadebergium nov. ann. ph. suppl. 1, 430: illaque s duo* reliquaque *Burmans* || XXV, 1. Ad Ancyram (angiram M) in stativa] M Bas. b: ancyram ad statua B Ancyram (?) in (om. al.) statua s Ad Angiram statua erant et *Lov. 3* || oratores Tectosagum] B *Lov. 3* || ab Ancyra (angira M)] M Bas. b: om. || 2. tempus] om. B. || 5. actae M iactatae *I. F. Gr.* dictae *Sigonius* || pacis] om. B. || 7. (quod) *I. F. Gr.* || 8. elegerunt M. || fraudi] M: fraus || quous M. || 9. ducti sunt] om. B. || quia] qui quamquam ci. Wt (qui s duo cf. *Dr.*) || 10. sescentorum] cf. *Tillmanns l. l. p. 59* || 11. Attalo] om. B. || 12. et] om. B. || eques iussus, *I. F. Gr.* || accepit] cepit B excepit *A. Perizonius* || 13. conservandis] om. B. || Galli] om. B. || 16. perfide s duo *H. Grotius, A. Perizonius (al. h. l. s ap. Dr.)* || ira] (M) Bas. b: om. || XXVI, 3. locaverant Ma. || 4. Cappadocis] Ma: Cappadoes (cappadoes B) || Morzi] libri = Morzii ci. *Dr.*: Morziae *alt. ci. Dr. Morzis Sigonius* || 5. appro] (pinquarunt om.) B. || fractos] om. B. || 7. aut [promovere eam, aut] *Heus.* || nudaret B₅ duo *Mog.* || audebat s duo *Mog.* || plura, [Romanis] *Heus.* || [ab] destinatum *I. F. Gr.* || XXVII, 1. et

stando uulneribus B₅. || 2. palati perlati *ε unus* || (fugerunt) *I. F. Gr.* fuerunt B. || 3. in] om. B. || 4. quidem] om. B cf. Wt. || 5. qui] quia B. || XXVIII, 1. quintius B et sic c. 31 §. 2 || elegerunt M legerunt *Modius* || 2. et in] et B. || 3. in] et in *Ryquius*, at cf. *Beckerum ant. R.* 1; 485 sqq. (486 n. 1011) || 4. aquae] pluuias M. || 5. percontatum B. || 6. recusarent] M₅ pauci: excusarent || opsidem B. || inopes] B₅ Ma.: inopis || quadraginta Pronnaei] *add. Ma., qui cf.* || autem] Nesiotas Bas. b, at v. Ma. Pronesotae *Doujatius Pronaei ci. Dr. et vel sic vel Pronesii Crev.* || Cranii] *Sigonius (non Bas. b, quae Cranonii): grannoni B₅, al. Dr. et Cranii ci. Dr.* || tam ei h. l. B, §. 7 samei, etc.; de *ε cf. Dr.* || dederunt] om. B. || 8. quietem exuerint] Bas. b et vel sic vel quietem exuerunt *coll. Gel. adn. M (cf. Ma. 362 n. 1): quietum excitauerunt malum B₅ excitauerint malum ε unus quietum excitauerint malum (Bieste Goell.) Wt.* || 9. voluerunt] om. B. || XXVIII, 1. posset pauci *ε.* || 3. magna] M: om. || 4. harenae B. || 5. longiore B pr. || certiusque] M: certiore B₅ (Wt praef.) || 8. nec] neue *ε nonnulli neu duo ne unus* || ut parumper] parumper B. || 9. cottidie B. (eorum) *Crev.* || supererant] M₅: superarent *ε* superabant B. || XXX, 1. Samae] Bas. a: same M om. B₅. || peloponensum B et sic c. sq. §. 6; 32, 3 || 3. philopoemenen B. || 4. philopoemenes B et sic *infra saepius* || 5. ferme B; *ε ap. Dr.* || 6. castellis, quae omnis adempta erat] (M^f) Bas. b: castellisq; omis ademptae erant B castellis quae omnes (omnis al.) adempti erant *ε* castellis qui omnis adempti erant *ε* et castellis quae omnes adempti erant et castellis quae omnis adempta erant *singuli ε* castellis quae omnia adempta erant *ci. Dr.* castellis vicisque, qui omnes adempti erant, Wt. || 7. simul ut B simul id *I. F. Gr.* || Lan] Bas. b. *Glareanus*: lamin B₅; *al. ap. Dr.* || occupauerunt B. || 8. Lacedaemonios] om. B. || XXXI, 2. Las] Bas.

b: Lace B₅; *al. ε ap. Dr.* || 3. est] om. B. || 4. Philopoemen] *sic hic certe M.* || XXXII, 3. in] *ε: om. B₅.* || exciti] M: adacti vel acciti || 4. misissent] om. B. || 8. *distinxi cum Heus.* || XXXIII, 2. fecissent *ε*; cf. *Büttnerum obs. Liv. p. 91* || 3. vim ab] lac. rel. om. B. || 7. summovere turbas (turbam M turbatus *ε* duo) et protegere MB₅ (Wt): submoueret turbas et protegeret *ε* vg. submouerent (s. summouerent) turbas et protegerent *ε unus I. F. Gr.* || arce-re.] Wt: arceret, (M)B₅ vg. arcerent, *ε unus I. F. Gr.* || tumultu concitato (concita *ε unus*) turba] B₅: turba tumultu concitato M tumultu concitata turba *ε duo (al. ap. Dr.)* Wt praef. tumultu concita turba *I. F. Gr.* || 9. de] om. M^f || foedere integro M. || obligarentur] M: obligentur || 10. decem septem] B. || XXXIII, 4. reduci B. || 6. ac lacedaemonis B. || ab B. || sqq. recte *distinzerunt Duk., Crev.* || comprehendendi M. || 7. permissu] persensu B consensu Kr. || 9. septingentos] *ε nonnulli: octingentos B add. vett.; al. ε ap. Gr.* || assuerant B₅ unus: adsueverant (adsueverat duo) || XXXV, 1. ad] B₅: apud M (ε?) || messalam (et sic *simplici* §. 7. 9) B. || quum (M^f) . . deiecisset M Bas. b: om. . . decessisset B; de *ε v. Dr.* || 4. aede] B Duk. *Bekkerus*: aedem *ε* vg. Kr. (c. 278) || signum] om. B. || a P.] *Sigonius*: ab Cn. B₅; *al. ap. Dr.* || 5. clypea B. || aurata] *ε* pauci, *Pighius*: aerata || Pulchro] M: om. || Servio] M: P. || 6. accusauerant] *Mog.*: accusauerunt M accusati erant *ε.* || 9. quina dena] xv *Glareanus* quina M. || et millenos et duenos *ci. Dr.* || 10. temptauit *I. F. Gr.* || XXXVI, 1. e] ex B. || 2 sq. reducere — Hispaniis] M ('*antiquior lectio*' *Gel.*) Bas. b: reduceret M. Sempronius praetor . Hispaniis B (Wt) reduceret M. Sempronius pro Hispaniis (s. Hispanis) *etc. ε.* || 4. triduum] M: primum B₅ in triduum *Aldus* || 5. fuerat] erat B. || 7. ut iis B₅. || antea B. || habuerunt B (Wt praef.) || 8. plebis] om. B. || 9. et Fundani, in]

om. B. || 10. sorte] om. B. || XXXVII. 1. deinde] deinde in B dein & duo || 6. huic sexcenta M: his sescenta B ei (vel et vel ex vel om.) ducenta &. || leges] Bas. b: legem || 9. mille et quingenta] &: mille et quingenta B; duo millia et quingenta A. Rubenius || 10. praesidio decessum est. Bas. b: decessit praesidio. et B; praesidio decessum M praesidio decessum. et Wt praef. || 11. Oroanda] om. B; de & v. l. v. Dr. || XXXVIII. 1. fere] M: om. || cum Antiocho] om. B. || 2. Antiocho] M: om. || 3. praestant & unus praestanto Muretus || cum iis Bas. b. || 4. ad Halyn] Budaeus: achanim sm. & ad Tanaim B; || 5. praeter] add. Boeclerus, I. Perizonius (Ma.) praeter militum add. ci. Dr. nisi Tillmanns l. l. p. 59 || quo quaeque I. Perizonius (Ma.) || 6. fines] vires Walchius l. l. p. 16 sq., at v. cens. act. Lips. 1815, 1638 Wi 211 || redeunto] B Muretus: redeunt & duo redeant vg. || 7. nunc] M: om. || 8. de h. l. in unum cf. Tillmanns l. l. || fugitivos] captivos B. || quis] qui & pauci? (cf. Dr.), Ascensius || actuarias] M; unus: om. B; tectas et quinquaginta actuarias Meibomius tectas neve plures quam * naves Ma. tectas Dederichius quaest. phil. p. 26; al. ad h. l. v. ap. Dr. || actuariam nullam, quae .. agatur I. F. Gr. || quarum nulla] Io. Schefferus (Ma.): nulla quarum M nulla B; quae (tum agantur) Meibomius || triginta] in (i B) xxx B; in xx &. || monerem (ex)] monerem † ex Ma.; ortum vid. ex ex v. l. es (moneres sc.) spscr.: monerem ex 'anti-qua lectio' i. e. M teste Gel. Bas. b minorem ex M teste Mog. (non igitur 'graviter errat Kreys.') monerem ea Lov. 4 minorem ea & minore ea B. || 9. pecunias B. || 13. argenti — milia (s. millia)] v. l. & et vv. dd. adn. v. ap. Dr. (cf. Ma.) || pondo] sic etiam Prisc. de fig. num. §. 13. p. 1349 P: om. & duo l. B; num libras? || 14. fit] & plerique Ma.: sit B; unus fiet & duo, om. Lov. 6 (cf. Dr.) fiat vg. fuit ci. Dr. finierat Heus. || septem [drachmas CCCCIII] ex Pol. add. Tillmanns

l. l. || 17. disceptando et disceptanda & pauci disceptant & unus? I. F. Gr. || XXXVIII. 6. remissa] 'antiquior lectio' (M) teste Gel.: demissa & unus demissa B dimissa &. || 9. Drymusam] M: dremysam B, de & cf. Dr. Drymussam Vrsinus || 13. datae eis usque & unus, Gebhardus; de & cf. Dr. || 14. chersonensum B. || agros M test. Mog. agros eius (&) Bas. b. || 17. integra ad senatum res] scripsi, res ante reicitur addens; integra res ad senatum vg.: integra ad senatum B; ad senatum integra &. || XXXX. 2. denuntiauitque & complures || agrorum & nonnulli || 4. chersonessum B. || 7. ita] itaque & nonnulli || Asti] M: Astii B; al. ad h. l. Dr. Kr. || 10. postremos] supremos B. || 11. primum] om. B. || 12. Thracas h. l. sine v. l. libri || 14. aequumque B. || enim] M: om. || XXXXI. 1. Bendidium] Bas. a: Vendidium Mediol. 1506 Mendidium libri || 3. iam] M: et B; om. & duo || et milites] milites B. || plurimum] 'sincera lectio' (M) teste Gel., & unus (Mead. 1.): om. || damni] (M) teste Gel.: amissum B; omissum &. || acceptum] (M) B Mead. 1: inceptum id. in mg., rel. & (Wt ad h. l. ci. eo nitiur, quod voc. morte a codd. abesse opinatur). || 4. (quem) Crev. || incolae] om. & unus, non improb. Dr. || 6. ut] om. B & tres, ante procul collocat unus || 8. Saven] M: Salen & unus Salent B; Salentum etc. &. || posuerunt castra] om. B. || triaticus M; al. ap. Dr. || 12. tunc quoque B; || 13. hostes] Mead. 2? hosteis (?) M: hostium || quinquaginta] om. B & complures || delectis equitibus] add.: delectis peditibus || 15. adeo] M: ab eo B ab &. || XXXXII. 4. L.] M (& duo): Q. || 4. Massiliota] M: Massiliota B Mead. 1; al. ap. Dr. || m. turius B. || Crassipes] Bas. a: grassus (B) et crassus || 8. utrisque] M: utrique (utique & unus) || 11. venditantis] B: uadentes M; & v. l. ap. Dr. || optinere B. || M. Acitio] (Harl. ?) Sigonius: m. aulio B; & ap. Dr. || 12. M.] c. B. || 13. fuluium B. || decedere — deducere] decedere

XXXXIII, 3. imperata quae B
 rataque a *nonnulli* || 4. pri-
 om. B. || 5. opsessos B. || ha-
 edita *Ascensus* || 6. (ablato)
Heraldis || non superesse *g*
 ius || 8. Ambracienses] M: om.
 f.] m. B. || M': M: m. B. || 10.
 fulvium B. || 11. postulaturus
 ostulet B. || 13. utique] om. B.
 vult] una vult M. || XXXXIII,
 iret] M: rediret || 4. portoria
 o?] *Ascensus*: portari ea B
 ria ea Mog. || XXXXV, 1. esse]
Bekkerus, al. v. Kr. (c278.) || 3.
 in ipsis ci. Wt. || 4. inuenisset
 i] *improb.* Wt. || 5. facere] om.
 m *improb.* Wt. || 6. iussisse] cf.
 scivisse Kr. *improb.* Wi 211
 iussisse, per legatos ante] Ma:
 e saepe legatos ante B iussisse.
 e legatos ante missos, *cf. vg.* || 7.
 cum B. || 8. at eo] Bas. b: ad
 deo Ban eo etc. *cf.* || desumpse-
 M (desumseras *Mead.* 1?): as-
 seras B assumseras etc. *cf.*
 an etc.] *negationem inseri iubet*
ertus l. l. p. 880 sq. || ad bivia]
 as. b: aua Buias. || XXXXVI,
 xum] om. B. || vitiat] M: mu-
 || 2. cum] om. B. || nostro *cf.* ||
 ius illinc redisset] *post lac.*
 disset B. || 4. in vocc. igitur inci
 B. || *distinxi ex Duk. et Crev. sent.*
 nitae *cf. tres, Mog.* || erant tan-
 moles, fundis *Mog.* || conste-
 e] M: duo *Mog.*: consternati ||
 ium] apium (?) et apum pauci
 1. bellum] Bas. b: bella || nun-
 iaretur] *libri Bas. b: nunt(s.c.)ia-*
edd. veti. || 12. uelitis *cf. pauci,*
 || 13. placeat *cf. pauci* || ad po-
 ni ferri] M: adferri et afferri *cf.*
 ri *edd. veti.* || 14. audientes] M: *g*
 ientes *cf.* || XXXXVII, 1. acce-
 s *cf. pauci* || 2. esset—esse] 'an-
 lectio' i. e. (M), qua nota in *sqq.*
sine additamento ad enotandas
nes antiquas a Gelenio ex cod.
vel deserto testimonio addito vel
desumptas: esse uideretur, pra-
 essent || 3. honestandae *cf. peri-*
 || 4. et] om. *Mog.* || 5. P. C. add.
 Bas. b: om. || vos] post M *cf.*
 || 7. meis ipse] M: me his ipse

et me his etc. *cf. Dr.* || 9. Asiam]
 M: terras has vel has terras (*sic*
Besslerus adn. ad lib. XXXI, 2, 2, cf.
act. ant. 1842, 482) *cf. terras Asiae*
Otto l. l. p. 82. || 9. *sq.* Gallis; re-
 mota] *cf. Mog. et sic, ni malis.* (Gallos)
 remota I. *Perizonius*: . Gallos, re-
 mota *cf. Sigonius* || 10. accusantes *cf.* ||
 11. omnes Asiae] (M): Asiam ad
 omnes *cf.* fort. Asiae omnes || ultra
 graviori] (M): utrum (al. utrum a)
 graviori (al. graviore) || emoto] (M):
 moto (*cf. Dr.*) || 12. sed *cf. om. cf. et*
edd. || referant] *edd.*: referam ||
 XXXXVIII, 1. *sq.* quidem ista vera.
 verum] *scripsi*: quidem ista vera M
 haec ita. verum *cf. fere omnes (al. ap.*
Dr.) quidem ista: verum ci. Dr. || 2.
 quondam,] *Walchius l. l. p. 118 sq.*
 , quondam *vg.* || 4. immunitatem] *libri*
 immunitatem Wt: immunitatemve
 s. immunitatemve *vg.* || aliis veeti-
 gal] (M?) Bas. b: uectigal (*deg v. l.*
cf. Dr.) || mareque I. *F. Gr.* || 5. ar-
 cibus] (M?) Bas. b: partibus || 7.
 sciatisne] M (Lov. 2?): scitisne et
 satisne || 9. cum Antiocho, non cum
 Gallis] M: cum Gallis *cf. plerique*
 cum Antiocho *cf. pauci* || senatus]
 M: et senatus *cf. (v. l. ap. Dr.) his*
 senatus Bas. b. || 14. sed si ego *cf.*
 pauci *Aldus* || vel quae ideo nullius—
 comprobaverunt, quia omnibus—
 adhibet vel quae ideo, quia omni-
 bus—adhibet, nullius—compro-
 baverunt *Heus.* || nullus M: duo ||
 15. at pro *cf. (Lov. 2)* si pro *Crev.*;
 fort. immo pro || [potius] postula-
 rem *Heus.* || 16. mihi] M: militiae *cf.*
 militiae aut (uel al. uel aut al.) *cf.* ||
 XXXXVIII, 5. earum] (M?) *Voss.* ?
 Bas. b: eorum *cf. bonorum cf. unus*
 || 6. de me] M: om. || facit *Lcv. 2*
Heus. || 7. et praestare potui *Lov. 8.*
 || necubi notis sibi] M: necubi in
 his *Lov. 3* ne ibi vel ne qui in (in om.
 al.) his etc. *cf.* || 9. hoc casu, quo]
 (*Gaertn.*) *Aldus*: hoc iniquo casu
 quo *Lov. 3* hoc quo casu *cf. hoc casu*
cf. hoc uno casu, quo Otto l. l. p.
82 sq., at v. Wi 31, 179, hoc, quod
Ma., num hoc, quod casu? || 12.
 proconsul] (M) Bas. b: per *cf. tres,*
 om. *rell.* || 13. vellem] M *Ma. et sic*

ipse ex M restitueram: uolui. || L, 1. ¹ § cum rel. ad h. l. v. l. v. ap. Dr.) || LV, crimina] M Aldus: crimen || valuis-
sent Aldus || produxissent Sigonii
ed. tert., Duk. || 4. et clariore] M:
om. || 9. quouiam M. || 12. ab eo]
P. Burmannus: ab libri (ab) Ruhn-
kenius v. mnemos. III, 58 sq. || (a)
Burmannus, Ruhnkenius || LI, 1.
plebis] edd.: vel § tres illis § unus,
om. § plerique || 3. versus typotheta
ut vid. I. F. Gronovii || 4. nutum]
M: nutus || parum perperam afferri
vid. ex M v. Kr. cvii. || 14. vera I.
Perizonius || LII, 2. reus] res per-
peram afferri vid. ex M v. Kr. 393.
inciperet] M: sciret || submittere]
M § Bas. b: submitteret § pleri-
que || 5. de Po. Romano M: populi
Romani vel P. R. || secessionem-
que—fecisset] Bas. a: § ap. Dr. || 7.
ut] M: om. || ante annos septem-
decim] Crev. Dr. qui cf.: ante annis
XVII Aldus ante annos quindecim
M antea §. || tribunum M cf. Dr. || 10.
excusasset] M: excuset || LIII, 2.
fugavitque] §: necavitque M fuga-
uit §. || 3. recepit — L. Scipio] (M)
Bas. b recepit — L. Cornelius Scipio
Gelenius in adn.: de § cf. Dr. || re-
cipit Ma. || succumberet? Vos—peti-
feretis? Ma. || P. Africano] M:
pacia Africani || peteretis] impe-
traretis Seyffertus l. l. p. 829 sq. || 4.
(vestris) scripsi: uestris libri, Seyf-
fertus l. l. 830; fort. nostris Ma. || un-
quam (cum qua M)—saltem M Bas.
a: om. || 5. et deliberaturos] §: de-
liberatos §. || 9., et illustrior s., et
clarior add. Ma, idemque significarat
Wt praef.: om. || prima pars—prae-
bita] M: cui par habita || 10. quid
ad] (M) Bas. b: quoad (quo ad al.)
M teste Mog. § qui ad §; ad sqq. § v.
l. ap. Dr. || 11. unus] (M) Bas. b:
unam (uiam unus) §. || LIII, 1. ad-
latrare] et allatrare edd. v. Quint.
VIII 6, 9: ac lacerare § duo lacerare
rell. || 2. rem ingressi] M: § v. ap.
Dr. || 3. Quirites] Brissonius, Crev.:
quaeratur || 8. post mortem] edd.:
morte || 10. et ipsius] M: ipsius || 11.
exstat] (M?) Bas. b: exstat et § esse
et § plerique || rogassent] § pauci edd.
vell.: rogasset § rogass Sigonius (al.
§ cum rel. ad h. l. v. l. v. ap. Dr.) || LV,
1. rogatione Petilia (M § unus)? Bas.
b: rogatione Petilii etc. §. || 4. Acu-
leonis] (M?) Bas. b: culleonis M
test. Mog., Aldus; de § v. Dr. || 5. A.]
M (§ unus?): om. || 6. sqq. v. Mom-
msenium Gesch. d. r. Münzw. p. 402 sq.
n. 115; v. l. ap. Dr. || retulerit M: re-
tulerat || 9. et 12. num ad quadragies
(s. quadragiens) subst. HS nota addi
debeat dubitat Ma 594 n. 1. || 11. con-
cerpsisse] (§?) Sabellicus, Budae-
us: compressisse § comprensisse §
unus 'conscriptisse vel consc'psisse'
i
(immo c non c') Gaertn. || LVI, 1.
fine tum maxime] M: exitu maxime
§ fine cum maxime Wt cf. praef.
exitu cum maxime Mortius || 2. (et 6.)
M. Naevium (et M. Naevii)] M. || non
ubi mortuus] M (Voss.?): om. § (rel.
v. l. ap. Dr.) || 3. deiectam] Dr.:
disiectam || 5. recte distinxit Heus. ||
6. nebulonem modo] § duo: modo
nebulonem M nebulonem § I. F.
Gr. || appellantis M. || 9. currisse §
unus accurrisse ci. Duk. Dr. || dictum
erat] M (Gaertn.?): iussum erat et in-
uenerat || 10. hinc enim ipse] M: haec
enim ipsa (sic Bas. b) vel haec enim
ipse vel haec enim || 11. degenera-
rit] Bas. b: degenerauit et degene-
rauerit etc. §. || cumulas et] Bas. a:
cumulas et etc. §. || LVII, 1. mode-
rantis ad civilem] Dr.: moderandis
ad civilem vg. moderantis uilem
M. || 3. desponsata M § tres; al. ap.
Dr. || 6. inter] M: in || 8. ei ipsi]
Walchius l. l. p. 101: et ipsi § ipsi
(M) §. || desponsatam § duo || quam-
quam] quam § Sigonius || LVIII, 1.
Furius] l. furius M. || 6. re publica]
populo Romano §. || 7. superieciisse]
§: subieciisse § unus superanisse
§. || 8. consulem—visum] addubitat
Wt. || 9. viam ci. Dr. || 10. regulos
duces M Rhodios duces et duces §
singuli reges ducesque mg. Ascens.
egregios duces Ma. || 11. argui] (M)
Bas. b: arguique et argui quoque ||
12. quamquam extitisse] M: quam
extitisse etc. § quin extitisse
Mediol. 1480 quin extitisset Ascen-
sius quamquam extitissent ci. Dr.

quin exstitisse et *ci. Kr. cviii.* || LVIII, 2. quum (?) uim magnam habuisset M: uim magnam habuerit || 3. an] *libri*, *edd. vet.*, Ma: an non *Ascensius*, *vg.*, *Seyffertus l. l. p. 830.* || omnes .. conferantur *unus*, *Crev.* || est] *Seyffertus*: sit *libri* (sit) *Crev. Ma.* || 6. in longitudinem] M: longitudinem *et* longitudine *Wt praef.* || maria in latitudinem] M: maria latitudinem *et* in maria latitudinem *et* maria *duo* latitudine *Wt praef.* || 7. quum (*Mcf. Ma. 362 n. 1.*; *nonne cum?*) Bas. b: *om.* || 8. ubi] (*M*) Bas. b: id ubi || 10. in carcerem inter *et tres* || LX, 1. et S. C. (*M*) Bas. b: ex senatus consulto || 5. propagaverit] M: prorogauerit || 6. in carcere] *et quattuor*, *Sigonius, I. F. Gr.*: L. Scipionem in carcere || et in vinculis (*Lov. 6 vg.* || 7. homines] omnes et omnes homines *et singuli* || 9. ea pecunia] *et edd. vet.*: pecunia illa et illa pecunia *et* pecunia *vg.* tanta pecunia *Heumannus* || amicisque] M: amicis || 10. accusatores] M (*Mead. 1.*): accusatorem.

LIB. XXXVIII in periocha Flaminius frater et Flaminii frater *et* Flaminii frater *ci. Dr.* || T.] O. Iahnus: *om.* Naz. *et* Quintii *et* T. Quin(c)tii *et* *vg.* || rogatus in conuiuio a *et* iungente] *ludente Naz.* *et* || Potentia] *Sigonius*: potentia *Naz. et*; *al. et ap. Dr.* || I, 1. si—sunt] M: *om.* || 2. inter magnorum intervalla bellorum] M: per intervalla magnorum bellorum *et* ? per intervalla bellorum *et* per magnorum intervalla bellorum *Crev.* || 5. et ipsa] *Schellius* (*prob. I. F. Gr. Crev. Heus.*) *et vel sic vel ipsis et Krc. 268:* et ipsis *libri* (ipsis *et unus*) || erat] est *et* esset *Crev.* || hostem, et] hostem, metus *Heus.* || et (*om. Bas. b.*) itinera—insidiis] M: et infra ardua accepta (*ac septa etc. al. obsepta I. F. Gr.*) infesta ab insidiis || 6. usquam] umquam *ci. Wt.* || inops] M: insidiis || regio] *om. et nonnulli* || quae] M *Lov. 2:* quae si *etc. et* quae sicut *ci. Wt.* || parsimoniam adstringeret militis *et* (*Lov. 2, al.*), *al. ap. Dr.* || 7. extendebat] M: expediebat *et* inpe-

diebat *ci.*, *sed ipse spreuit Dr.* || 8. nec tamen] M: numquam tamen || II, 1. C.] (*M Voss. f.*) Bas. b: *om.* || cum Friniatibus] (*g*) Bas. b: confirmatis *et* || 2. ea] et Bas. b. || 3. celerrime (*s. celerrume*) effusi] *scripsi*: celerriter fusi *Kochius l. l. p. 16 sq.* ceterum effusi *et* ceteri effusi (*Voss. f.*) *edd. vet.* || et expugnati] M: expugnati || 5. possent *et unus* Bas. b. || 9. Frinates] *Lov. 2 vg.*: erisinales M Frisinales *etc.* *et* Briniates *Sigonius* || III, 2. inde et M in *et pauci* id Bas. b. || questi] M: conquesti || 3. reddere] M: reddita || 4. ibi] M: *om.* || ut redire] redire *et* || III, 1. sq. Priusquam—redit; isque] (*nisi quod re-ditisque*) M: *v. l. ap. Dr.* || 2. ut si aequum Ma. || diis] *Lov. 3. I. F. Gr.*: et diis *rell.* ut diis *Dr.* || (iuberent] *I. F. Gr.*, in quod et ipse incideram: iuberent M (*Dr. Ma.*) iubere *et* uti iuberent *ci. Wt.* || decernerent] M (*Gr. etc.*): decernere; num ut (aequum censerent) ob rem publicam.. et diis .. iuberent et .. decernerent? || 3. ante M.] M: ante || 4. Fulvium] *Mog.*: fulvii M Fulvius *et* || 5. tum Fulvius] *Muretus, Sigonius*: M. Fulvius *et om. et plerique* Fulvius *unus* || 8. nobilissimae] notissimae M *Lov. 2.* || cum m. M. || posse] (*M?*) Bas. b: *om.* || infrequentiam] Patrum factum] furtim *Tan. Faber* || 11. iam—adtulerit] *cf. Ma. Seyffertum p. 831.* || 12. Ambracia una capta] *et* Ma: Ambraciam unam captam || 13. se] (*M?*) Bas. b: *om.* || V, 3. alieni] *Prisc.* VIII, 21. p. 792 (794) P. (*M?*) Bas. b: alienis || stipularique *Prisc. l. l.* || 4. mandatum—mandatum] M: mandatum || 5. ne—mandetur] M: *et ap. Dr.* || 7. sibi centum] M: centum, *et duo* centum decem *et* || 8. delatam M. || id aurum] M: in aerarium || iuberent] M: iuberet || 9. necessum] (*M*) Bas. b. *cf. tamen* Ma: necesse M *test. Mog.* necessarium *et* || 11. consulem M.] M *Lov. 3:* consulem || M. Aburii] *Dr. adn.*: M. Amburii et Mamburii *etc. et* Aburii *et* *vg.* || 12. retulit H. Valesius || 13. A. D. Sigonius: ad || 14. duodecim pondo] M: decem pondo duae *et* (*cf. Dr.*), duo-

dena pondo *Crev.* || tetrachma Attica] *Bekkerus*: tetrachina Attica etc. || 15. duodecim] *M*: decem & cf. *Dr.* || trecenta *M*: quadringenti & cf. *Dr.* || septingenta] ducenta & cf. *Dr.* || 17. videnos quinos] *Aldus*: quinos uicenos & (cf. *Dr.*) uiginti quinque *M*. || VI, 1. quibus] *M*: om. || eo decreti *M* eoque creati *ci. Wt.* || *Sp.*] *M*: om. || 3. A. D. *Sigonius*: ad s. om. (ad tertium v. l. ap. *Dr.*) || 5. successorem ipsum] *Kr.*: successor ipse & *vg.* successorem se *Dr. adn.* successorem ibi se *ci. Wt.* (de *M* taceretur) || corrupisse fama attulerat *M* (*Dr. adn.*, *Kr. Wt.*): con(s. cor)rupterat || 6. aspiciebantur] *M*: conspiciebantur & prospiciebantur & duo || 8. conuivialia alia ludorum] *M* *Ma.* 139 sq., de ipsa voc. ludio falsus cf. et *D. Hal.* II, 71 et quos *l. K. E. Georges ann. ph.* 83, 858: conuivialia ludorum et conuiuia alia ludorum etc. & conuivialia ludionum *Lov.* 2 *vg.* || VII, 1. ducenta duodecim pondo] *Kr.*: ducentas duodecim pondo *M* cc decem duas & cf. *Dr.* ducentas duodena pondo *Crev.* ducentas duodecim (pondo) *F. L. Lentzius progr. l. p.* 22 sq. || argenti — tria (*M*) *Bas. b.* & ap. *Dr.* || tetrachmum Atticum] *Bekkerus* cf. *I. F. Gr. Dr.*, eosdemque de sqq. || 2. triplex in equites, et stipendium duplex dedit *Ma.*: triplex in equites: et stipendium duplex in milites dedit *ci. Dr. praeuente quadamtenus Duk.* et stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites *vg.* || 3. ordinum homines donati *M*. || 6. *L.*] *Bas. b.* *Cn.* (cf. *Dr.*) || 8. quos] *vg.*: quo libri || 9. celebritati] *vg.*: cā *Lov.* 3, om. *rell.* || VIII, 2. *L. Quinctius* (quintius *M*) — ulteriorem] *M*: & ap. *Dr.* || (*Hispaniam*) ulteriorem *I. F. Gr.* || 3. nobis .. invexit] cf. *Büttnerum obs.* p. 92. || 4. errore] horrore & aliquot, *Sigonius* || et nocturnorum] *M*: om. || 5. coepta sunt] *M*: coepta || 6. animos mosset [num commosset?] et] scripsi: animos et libri, excidisse aliquid adnotavit *Duk.* animos incendisset et *Ma.*, animos mersisset et *Seyffertus* l. l., clamores, *I. F. Gr.*, amor, et *Clericus*, amores, *ci. Wt.* || 7. ingenuorum feminarumque] cf. *A. G. Cramerum exc. ad Gell.* IV, p. 42. n. 87 = *opusc.* p. 114 n. 3. || (falsi testes)] *Ma.*: falsi testes et et falsi testes] testamentaque *Matth. Roeverus* cf. *Cramerum* l. l. || 8. audebantur & *Bas. b.* || occultabat — poterat] *M*: om. & ex c. 10 translata videntur *Wt.* || crepitu *ci. Dr.* || VIII, 1. labes] *M* cf. *Hofmanum Peerlkamp* ad *Hor.* c. iii 6, 19: tabes || ea] *M*: om. || 3. et mater] *M*: mater || 4. adolescentulum] *M*: adolescentem || 5. non digna] *M*: nomine digna & digna & unus || 5. sq. etiam — substinebatur] nisi quod ebutio et appetitusque *M*: libera huic uni adolescenti animum applicuit; adeo non damno sae famae rei que, ut maligne (digne al.) praebentibus suis ipsa cum magna ex parte opibus suis sustentaret. sic aut sic fere omnes & similia *Otto* l. l. p. 46 sqq., at v. *Wi* 31, 183. || iuxta vicinitatem] cf. *Handium Turs.* III, 542 coll. 538: iuncta vicinitate *Heerwagenus* act. ant. 1846, 526 sq. 529. || aut rei aut *Bas. b.* || 7. quim] *M*: iamque || *X*, 3. quum (?) *M*: tum || 4. famam] formam famam & duo || 5. enuntiasset] *M*: nunc(t)iasset || 6. et iam] *edd.*: etiam *Mc* et etiam & duo || constare] *M*: consultare || 7. quisque] *M*: quis et qui etc. & fort. quisquis *Wt.* || inferatur] *M*: inferretur et inferetur || possit] *M* (& duo?) : posset || 8. inde] deinde & pauci || XI, 1. sibi] *M*: se (cf. *Dr.*) || 3. ei — eiectus] *M*: eur eiectus esset || XII, 2. consularem et consulem] *M*: et consulem & unus consulemque & || 4. in ludo & aliquot] *Semelae* *Matth. Aegyptius*: Semeles aut Stimulae *I. F. Gr.* Similae et Simile et simili et simul & cf. *Ov. fast.* vi, 503 (497) *Prellerum myth. R.* p. 286. 717 || Bacchanalium *I. H. Vossius* l. l. p. 288 || 5. pavor] (*Lov.* 3) *vg.*: pallor et palor || 6. manu emissas & aliquot || 7. quod] *M*: quum et cum || 8. ac per se fatenti *Mog.*; de

§ h. l. cf. Dr. || eum — audisset] M: al. § (v. Dr.) Otto l. l. p. 49 sq., at v. Wi 81, 183 sq. || XIII, 2. quod] M: quo § I. F. Gr. || 3. illam] etiam M eam ci. Dr. || 4. optimi in eo ipso meriti] (M) § duo: optime in eo ipso merita § optime de eo (eo om. Ma.) ipso merita Ascensius Ma. || 5. oculta initia] cf. Wt praef.; sed futile est Modii de M testimonium || 5. enuntiaret] M: nuntiaret etc. §. || 6. amandarent] M: ablegarent (cf. Dr.) || 8. statos] M: statutos cf. Dr. || 9. ex] pro § nonnulli || dies] om. § nonnulli || 10. in promiscuo] M: inde promiscua (cf. Dr.) || 12. sparsis] §: passis etc. §. || 14. captari] M (cf. Wt praef.): captare || XIII, 3 sq. recte distinguit I. F. Gr. || inquisita] M: inuestigata || ne] (M?) Bas. b: om. || cuiusque] Ma: quisque libri quemque I. F. Gr. || ei noxae] M: noxae et noxae etc. §. || 5. ullo] M: om. || 6. consulibus] M: om. || mandant] sic etiam M. || indices praemiis invitare] M: illicere (v. l. ap. Dr.) praemiis inuitari || iubet M. || 7. edicta mitti] M: emitti (cf. Dr.) || 8. ut] M: dum || coierint coniuraverint] M: coissent coniurassentque (cf. Dr.) || 9. viderent ci. I. F. Gr. || 10. utque] M (§ pauci): utique (cf. Dr., Wt praef.) || uti] v. l. § ap. Dr.; dati uti Sigonius dati I. F. Gr. uls et Crev. uls Heus. || XV, 1. praefari] M: fari || solent] § duo: om. rell., post magistratus add. edd. || consul, ita] consul tum Lov. 3 Postumius (ita?) Heus. || 2. Quirites, tam] Aldus: quirites M quidem (equidem al.) tam §. || 6. solum] M: modo || strepitibus ci. Dr. || ea] M: haec || 8. quod ad multitudinem eorum attinet M: quod (al. quos) multitudinem eorum || illico M: om. || exterreamini] M: exterreri animos (cf. Dr.) || qualesque] M: quales || 9. vigiliis] Crev.: uigiles || strepitibus clamoribusque] M: strepitibusque || 11. eductus] Gruterus: edictus etc. § indictus ci. Wt. || aliquis .. vocasset] M: aliqui .. uocassent || voluerunt] M: noluerunt (I. F. Gr.) || 13. his Bauerus || XVI, 2. quicquid iis (his Amstelod. 1633) annis — fraude M: om. || 8. necdum] Bas. b: nec || coniurauerunt § pauci || ad Po. Romanum opprimendum M. || ut] (M) Bas. b: om. || 5. nostrum M: duo || 6. quoque] (§ unus?) Bas. b: quod et quidem || 8. vaticinios] M Wt: v. l. ap. Dr. || 11. (ea) faciemus Bauerus || XVII, 1 sq. distinzi sec. Crev. Duk. || 3. neve (vel neu) quis reciperet Bauerus || 6. M. et C. Atinios] Sigonius: m. et l. catinios M M. Catinios etc. §. || 7. data opera] §: datam operam esse § data opera est Bas. a. || ad consulem et ad cos. §. || indicio] M: (Wt praef. Ma.): iudicio § vg. || XVIII, 1. multis actiones] (M) Bas. b: multae sanctiones (vel sanctiones) etc. || proferre I. F. Gr. || 2. respondebant] M: possidebant || 3. praeunte verba sacerdote] M: om. || ullam] § I. F. Gr.: ullam rem § ulla res M. || aut in alios § aliquot || 8. duceret] Ascensius: duceret et || id dimittere] M test. Mog.: dimittere § id omittere Bas. b (M?) || urbanum] M: ut etc. §. || 9. plus quinque] M: plus quam qui (plus qui unus) §. || interessent] M Voss.: essent || XVIII, 4. ut singulis his] M: uti singulis § unus ut in singulis § uti singula his I. F. Gr. || consuli etc. §. || plebis ageret] M: placeret (placere al.) || censor ei inscio] scripsi: censor licinius M censor ei Bas. b censor ei ullus vel censor ei civi Ma. censores §. || assignaret] M: assignarent §. || 5. cf. vv. dd. adn. ap. Dr. xv, 1, 419 sqq. ed. Stutig. Huschkium de privilegio Feceniae Hispalae Gott. 1822 || 5. capitis deminutio] Huschkius l. l. p. 23 cf. Savinium syst. iur. hod. R. II, 502 adn. d. Rudorffum de mai. ac min. Latio Berol. 1860 p. 25: datio deminutio (diminutio al. iminutio unus) § (Göttingius hist. reip. R. p. 120. 518) || ita §. || quasi etc.] cf. Savinium opp. misc. I, 274 adn. 1 quemque l. Hugonem || 6 sq. ut ita fieret. ea] Bas. b: ut ita fierent, ea M ut ita fierent ea § unus ut ea fierent. ea etc. §. || 7. permissum est consulibus] M: consuli permissum est etc. §. || XX, 1. Et iam] Etiam §

pauci iam *unus* Ita M. || 3. mille trecentos] M: octingentos || 7. undecim] quadraginta M. || 8. nec prius M et prius ci. Wt. || XXI, 1. venerunt] M: recitatae sunt || 2. C. Atinius] *Sigonius et sic* §. 6: C. Catinius etc.] Oscensi] M: Astensi § (v. l. ap. Dr.) || Astam] cf. V. Beckerum *Virath. etc.* p. 87: Hastam §. || 6. provinciam ierat] (M?) Bas. b: provincia erat || 8. Calagurim] Bas. a: calagurim M Calagurrim et Caligurym etc. §. || 9. firmiores] *Harl. vg.*: infirmiores || non fecerit *Harl.* || potitus *edd.* || XXII, 1. ad(s. app)paratos] (M?) *Lov.* 6 Bas. b: decem adparatos § per dies decem apparatus *Sigonius* || 2. venerunt] M: uenerant || 5. abominantes aruspices arceri *coll. Iul. Obs. c.* 3(56) p. 112, 3 *Iahn. ci. Dr.* || XXIII, 2. Afranius] Bas. a: Aranius et Arranius || Marcellus § nonnulli Bas. b I. Gronovius, *Kr. de rell. ex pal. Tol. erut. p.* 18 || 4. T.] *Mog.*: L. || 5. et is ipse] M: et si ipse § *unus et ipse rell.* || 12. gentem] Bas. b: gentes || 13. sese] M: se (cf. v. l. ap. Dr.) || XXIII, 7. iam Aeni et Maroneae affectari possessionem audierant (M) Bas. b: eum aeni et maroniae affectare possessionem audieret *M test. Mog.*; § *ap. Dr.* || 8. uenerant *Lov.* 2 cf. *Heus.* || 9. distinxi sec. *Dr.* || erant] qui erant § duo venerant *ci. Crev. Dr.* aderant *ci. Wt.* || narrabant esse Philippi] M: nunciabant philippi esse (cf. *Dr.*) || 14. adventum] Bas. b: aduentu || XXV, 2. (et) gratia s. aut gratia *Walchius l. l. p.* 188 sq., at cf. *Wt.* || 3. Philippolis — Eurymenae] Bas. b: v. l. ap. *Dr.* || (eas) *Crev.* || 4. iuris quum [essent], vi Ma. || Aetolis ademisse eas (ea *Wt. praef.*) || Bas. b: et odisse ac dimisisse ea M ademisse eas *vg.* || 5. fuissent: et si Bas. b. || 9. in eo auertisse (uertisse et aduertisse *al.*) § inde auertisse § *unus* iam eo auertisse *ci. Wt.* || 13. ut — esse] M: post esse *om.* || tenacem] sternacem *Doujatius, Crev.* || vocc. non parentem ad *Philippum referenda esse putat Duk.*; (non parentem) *ci. idem, Crev., prob. Dobreo*

l. l. || 16. Gonnos et Condylum .. restituerentur *C. Bursianus mus. phil.* xvi, 416; *de s. cf. Dr.* || XXVI, 1. Petram in Pieria] Bas. a: Petram Imperiam etc. || 4. deridiculum esse, se] M: ridiculum esse || 7. meram] *seram etc. §.* || 8. itaque] ita Bas. b. || et iactare] M: *om.* || 12. eos facturos §. || 14. querantur] (§ *duo?*) Bas. b: querebantur || XXVII, 2. re] M: regem, ut || 4. Po. Romanus] M: *om.* || qui] *I. F. Gr.*: quo § quod (*Voss.?*) *Mog.* || 6. aut merito] (M?) Bas. b: merito || 7. loco — esse] M: tantum loco praesidium esse regum (cf. *Dr.*) || 10. veterem — postea] (M) Bas. b: § *ap. Dr.* || XXVIII, 1. Maronitis] *Mog.*: Maronitanis; *sim. infra c.* 34 || 6. (in) mercedem Ma. || 7. prae me tuli *edd. vg.* || 11. Eumenes ad me, tamquam Antiochum, spoliandum *I. F. Gr.* || spoliandum] ad spoliandum § *unus, Dr.* spoliatum *ci. Wt.* || calumniae impudentissimae (M): pecuniae (pecunie, pecūne, plenum *al.*) calumniae impudentissimae § specimen calumniae impudentissimae *edd. vet.*; *al. Otto l. l. p.* 62 sq., *Kaestnerus cf. Heerwagenium act. ant.* 1846, 523 *Wt.* || in quo maxime et refelli] M: quo maxime repelli § quo maxime et refelli Bas. b. || 13. apud vos esse velitis] (*Lov.* 6) *Aldus*: apud uos esse uelletis M esse apud uos uelitis § (cf. *Dr.*) || refert] *Ascensius*: referte (referre *duo*) || XXVIII, 1. aliquantulum §. || eae] *om. §.* || 2. in] *om. § unus* || integro] (M) Bas. b: integrum §. || remanerent § nonnulli || 3. causae] res §. || 4. proconsul] cf. *Duk.*: propraetor *I. Perizonius (du Rieu de gent. Fab. p.* 231 sq.) || 7. decem] M: quinque || illaturum Bas. b (M?) || 9. (inde) *Crev.* || XXX, 1. progressi — gerere] M: progressi sunt, communi animo consilioque rem gerere § *unus* progressi, communi animo consilioque rem gesserunt *rell.* || 2. Dipone] §. *al. § ap. Dr.* Hippone *Mog.* || 5. derelicta] M: relicta || quieti statuis] *Lov.* 2 (Ma.): quietis hi statuis (i. e. histatuis = statuis), non quietis his statuis, M

quieti his (iis Ma.) stativis *Dr.* (Ma.) quieti isdem stativis *Seyffertus l. l.* quietis in stativis *ci. Wt.* || 7. et] *om. s. plerique* || 8. duodecim millia passuum *M.*: profecti duodecim (xi unus) millia (milliaria unus) || 10. exercitum *s. pauci* || 12. totius exercitus] *M.*: toto exercitu || 12. locatae] (*M?* *Lov.* 6) *Bas. b.*: locata || XXXI, 2. praelium *M.*: pugna aut ante aut post fuit || inflatis] *M.*: ferocibus || 3. et usque] *M.*: sed (sic unus) || 5. eius] *M.*: huius || 6. paullum *s. plerique* || 7. suis] fort. sociis *Heus.*, qui *cf.* || 10. ex] *M.*: *om.* || sustineri] *s. duo l. Perizonius*: sustinere (*al. ad h. l. v. ap. Dr.*) || 11. et coacti *s. unus* coactique *Bas. b.* || 14. duo] tria *Mog.* (*M?*) || 18. fibulis] *Mog.* (*M?*): fistulis || XXXII, 2. Macram fluvium] *s. (Pal. 2)*: fluvium macras *M.* Meras fluvium etc. *s. v. Dr.* || 3. antiquam] *montis nomen in h. v. latere censet Wt.*; *interisse videbatur Cluverio* || 8. repulsis *I. F. Gr. Ma.* 605 n. || 10. volitando] *cf. Wt.*: volitare vel volitabat *Dr.* volitans *Rupertius* || clamitantibus] *M.*: clamantibus || 11. prius se *edd.* || 13. vi Claudiana] (*M?*) *Bas. b.*: ut Claudiana etc. *s.* || 14. *cf. v. l. ap. Dr.* || XXXIII, 1. insequentis] *M.*: *om.* || quum (*f?*) *M.*: *om.*; *rel. h. l. v. l. ap. Dr.* || renuntiassent] *M.*: renuntis. c) iauerunt; renunciauerint unus || 3. in Macedoniam et in Graeciam *s.* || XXXIII, 1. effundit] *M.* (*s. pauci*): effudit || 3. (id), ex fecit *sc. ortum, probabiliter Ma.* ipse *Seyffertus l. l. p.* 829 sq. || abnuebat] *M.*: abnuerat || 4. scituros] *M.*: scitu (scitur etc. *al.*) || si percunctarentur *s. percunctaretur s. si percunctaretur s.* || 6. evidentem] *M.* (*s. duo*): eminentem || 7. si utique] quem utique si *M.* eum utique si *ci. Wt.*; fort. Casandrum Maroneae fuisse, quem utique si || utique, si uellent, missurum *s. unus* se, si utique uellent, missurum tres || 8. eam rem pertinere] *M.*: ea pertinerent || regione] *M.*: regni (regi unus) || XXXV, 2. dubius] (*M.*) *ut vid.*: dubius quidem et dubius qui dum || quia tamen] *M?* *Mog.*: quia (quid unus) || 4. re

ipsa] *M.*: retro *s. om. s.* || uno] *M.*: *om.* || 6. usos; nunc] *edd.*: usos tunc *s. unus* ausos tunc *rell.* || 8. referri *M.* referretur *s. unus* referretur *nonnulli*; referri nominatim [iubentium] *ci. Wt.* || XXXVI, 1. quam non] *M.* (*Harl.?*): quod nunquam et nunquam et quod non etc. *s.* || 2. Alcibiadem *codd. RB Prisc.* vii, 16 p. 738 P. || 3. Compasium] *Crev. Dr.*: conflictum || 4. nec] *M.* (*Wt. praef.*): ne in || 8. Q. Caecilium] p. sulpitium *M. cf. Dr.* || a te] quae a te *s. aliquot cf. Otto l. l. p.* 61 || credam] *Bas. a.*: credebam || 15. ex] *M.*: in] erant: quod *Bas. b.* || XXXVII, 5. veluti cicatrices] *M.*: notae || 6. ego—suas ademisse] (*M.*) *Bas. b.*: nego antiquas Lacedaemonis leges tyrannos (s. nos) ademisse *rel. om. s. (v. l. ap. Dr.)* || 8. ut] *M.*: *om.* || indignari] *M.*: uilicari etc. *s.* || 9. sociorum] *M.*: *om.* || 12. et muros *s. pauci* ad muros *ci. Dr.* || urbes agros *s. duo* urbem et agros et urbem agrosque et urbes agrosque *s. singuli* sed urbem, sed agros *ci. Dr.* || 14. et, si non oportet, non] *cf. Dr. Walchium l. l. p.* 217; *num* et, [et] si (non) oportet, non? || 15. Achaici *I. F. Gr.* || 17. et veremur] *s. pauci* *Bas. b.*: ueremur || 20. metum iniecit] *M.*: metu iniecto (*cf. Dr.*) || XXXVIII, 1. provinciis] *M.*: comitiis || est] esset *edd.* || 3. (Hispaniam) ulteriorem *I. F. Gr.* || 9. deportandos] *M.*: reportandos || 10. ut praetores etc.] *cf. Heus.* (*Wt. praef.*) || trecentos] *M.*: quadringentos || 11. eos in] *I. F. Gr.* (*Ma.*): eas || quattuor] *cf. Crev.* (*Heus. Ma. Wt.*) || descripsissent] *scripsi*: descripsissent || quod] quo *Ma.* || quina] *M.* (*s. unus?*): quinque || trecenti *s. duo* || esset] (*s. unus?*) *Aldus*: essent || XXXVIII, 2. petebat *ci. Wt.* || flamine] (*M?* *s. duo?*) *Bas. b.*: flamine *Diale* || 6. ad eos] fort. de eo *Crev.* || 8. quidem se quod] quod se *s. duo* quidem se *unus* || 13. ipsis *I. F. Gr.* || XXXX, 1. de re et] decreto et *s. fort.* de re erat, et *ci. Duk.* || 2. L. Furius] *M.* Furius || 4. fuisse] *M.*: *om.* || 5. uersabile *s. plerique* || 6. et idem] et id *s. duo* idem *Bas. b.* || 7.

is] M: ista (*cf. Dr.*) || vigetque] vi-
vetque *T. Faber* || 9. eas ipse exer-
cuit *idem* || 10. a] *om.* Bas. b. || 12.
nonagesimo] octogesimo *Sigonius*;
at cf. Dr. || XXXXI, 1. prepsantem]
Lipsius: praesentem (praesentem et
pntem *al.*) & petentem &. || consen-
serantque] (M?) Bas. b: coierant
etc. & (*Lips. I. F. Gr.*) coierantque
vg. || praeter] (M?) Bas. b: apud
praetorem et a populo *etc.* & autem
praeter *I. F. Gr.* propalam praeter
Lipsius || deiciendum honore] (*Lov.*
2) Bas. b: deiciendum honore eum
edd. vett. deiciendum honorem *etc.*
&. || 2. etiam] *om.* & duo || 6. immo pro-
praetor et sic *I. Perizonius* || cum
omni (duo omni unus) exsecutus est
cura &. || 7. aut citati] M: citati *etc.*
&. || XXXXII, 1. fuerant, et] fue-
runt Bas. b. || et ceterior] (M) Bas.
b: in citiore || 3. octoginta tres]
M: LXXIII *etc.* || XII. M. (aut duodecim
test. Mog.) M: decem (decem millia
unus) || 4. praelatum] M: translatum
|| 6. motis ex et moti e & singuli mo-
tis *Curio* || 9. amatori iactaret] M:
amator ei uenditaret *et sim.* & amato-
ri venditaret *Gruterus* || XXXXIII,
1. et libidine et crudelitate] *Aldus*:
et libidini et crudelitati M *cf. Wt*
libidine et crudelitate &. || 2. depe-
rierat M deperibat *ci. Wt.* || 3. feriri
I. F. Gr. || illis miseris] (M): damna-
tis || 4. siue eo — atrox] M: atrox
siue eo modo quo censor obicit siue
ut Valerius tradit commissum est
|| 5. quintio M: *om.* || XXXXIII, 1.
Asiageni] *cf. Bernays ub. d. Chronik*
d. Sulp. Sev. p. 62 sq.: v. l. ap. Dr. ||
2. ferre & unus deferre *I. F. Gr.* || re-
ferre [x — i. e. deciens — pluris]
Huschkius Serv. Tull. p. 506 cf. Mommsenium
d. röm. Tribus p. 21. 28 || iu-
ratores iussi] *Kr. cf. Mommsenium*
l. l. p. 21 Beckerum ant. R. II, 2, 202
Ritschelium prolegg. in Plaut. p. xx
F. L. Lentium l. l. p. 23: iuratores
(uatores *al.*) iussit & viatores iussi
Bas. b iuratos iussit *I. F. Gr.* cura-
tores iussi *Heus.* || 3. decies] *Sigo-*
nus: decem vel x || 5. detergendas-
que (detergendas?)] (M): & ap. *Dr.*
|| 5. decreto ('imo decreta' *Kr.*) in

eam rem pecunia] M: pecunia de-
creta || 6. et, ut iter populo esset,
viam *Duk.* || XXXV, 2. Cn. Sici-
nius] sic Cn. Sicinio & plerique §. 5:
Cn. Sulpicius *etc.* || 8. comitia au-
guris creandi habita, post auguris
subficiendi *om. Mog.*; *de h. l. cf.*
Duk., Dr., Heus., Marquardium ant.
R. II, 3 n. 561 quosq. l. || Lentuli] M:
om. || XXXXVI, 1 sq. est coopta-
tus — creatus] M: maximus est
creatus || visceratio data] (M) Bas.
b: uisceratione data & uisceratione
data ludos fecit & unus *cf. Dr.* || 2.
centum viginti] LXX (pro CXX) *Lip-*
sius || 4. post, quum] M: post, quam et
posteaquam || conserenasset *fort.*
recte M; & v. l. ap. Dr. || 8. defendendae]
defendendae M. || XXXXVII, 1—3.
recte distinguit Ma. || 2. aut gratiam &
plerique || 3. docere dilucide] M:
dilucide dicere || 5. doceret] diceret
& aliquot plerumque deterioris *lect.*
testes; at Epaphrodit. Pol. XXXIII, 2 p.
969, 18 Bk. || 9. credendum esset &
nonnulli; *om. duo, qui §. 4 perperam*
om. responsa, coll. Pol. l. l. lin. 28 sqq.
del. Ma. || 10. populi Romani &. ||
XXXVIII, 2. parvulae] M: par-
uae || 2 sq. continerent, hae (n id
est duae?) erant: Vtrum .. occide-
rant, certabatur, et utrum interpun-
ctione *edd. vett. revocata Ma.* || 4. re-
stitui] 'vel intellige vel adde damna-
tos' *Crev.* || placuit] M (& unus?)
placet et placeret *etc.* || 5. Messenii
desciverant] M: Messene descie-
rat || XXXXVIII, 1. Coronen] Bas.
b: Coronam et Coroneam; post hoc
voc. profectus add. *Lugd. 1553, vg.*
|| profectus atque ibi] ut aliquo mo-
do lacuna expleretur *h. l. addidi: lac.*
notam add. Wt cf. praef. in via,
Heus. || 3. electos] M: unus: lectos
|| 8. clauserat .. turba] (M?) Bas. b:
clauserant .. turbae et clauserant ..
turba *etc.* &. || dum .. videtur aut
quum .. videretur *Crev.* || 9. aequae]
Walchius l. l. p. 102 cf. Büttnerum l. l.
p. 92 sq.: atque || 10. maxima ex-
clusa] M: maxima clausa *etc.* || eo]
M: *om.* || 12. inde abducto eo] *Dr.*
inde adducto eo M abducto & *I. F.*
Gr. adducto &. || L, 6. sed defectio-

nis] *M test. Mog.*: sed factionis & defectionis (M?) & Bas. b at defectio- nis ci. *Dr.* || ambigebatur] *M* (& duo?): ambigebant || 8. exhausto] *M Lov. 2*: hausto (*cf. Dr.*) || 11. duarum] (M? *Lov. 4?*) Bas. b: duabus & unus duobus *rell.* duobus duarum ci. *Wt.* || *LI*, 3. ut gratificaretur] (M?) Bas. b: gratificaretur & gratificaturus ci. *Wt.* || 4. inexpiable] (*Lov. 6?*) *Ascensus*: inexplicable || fretus] *M*: confusus || 5. et ex] (M? & duo) Bas. b: ex || 6. vestigari] *M*: inuestigari || 7. postquam est nuntiatum] *Aldus*: postquam nuntiatum *M* postquam est enunciatum *etc.* & || 9. et liberemus *Sigonius* || inquit] *om.* & *plerique* || 11. horum patres] *M*: patres eorum || *LII*, 1. *L. Valerio L. Valerium principem senatus ipsum*] *scripsi*: *L. Valerio principem senatus ipsum & duo L. Valerio ipsum censorem tres L. Valerio censorem ipsum unus L. Valerio principem senatus ipsum censorem tres etc. L. Valerio, principem senatus ipsum L. Valerium censorem edd.* || duobus] *om. Lov. 3*; immo tribus *et sic Manutius, Sigonius* || 4. in — plebis] (*M*) Bas. b: v. *ap. Dr.* || *A. D. Sigonius*: ad || 6. ita et] ita (M?) *cf. Dr.* || *LIII*, 4. ad hoc] *M*: ac et at et et || 6. aiebat] *M*: censebat || 11. illis] aliis *M Wt.* || 11 *sq.* praeberet. etiam avertendos] *et si praeberet non enotatum est, M*: praeberet praeuertendos etiam *aut praeuertendos etiam etc.* & || 14 *sqq.* *de h. l. interpungendo cf. I. Perizonius Dr. Heus.* || *LIIII*, 1. Dum haec] (M?) Bas. b: Haec dum & duo Haec *rell.* || 8. agerentve Bas. b. || 10. fecisse recte] *M*: recte gessisse || venerint] *M*: uenirent || 12. fore qui] *libri* (Ma.): fore quam qui (& duo?) *Sigonius* || 13. Purpurio] *M*: *om.* || *LV*, 2. sint] & unus, *edd. veti. (Crev.)*: sunt || dimiserint] *M*: dimiserunt & unus dimisissent *rell.* || 4. et] dona & unus ut ci. *Wt.* || et] ita *M Wt in praef.*, ni potius exciderit adverbium ad exceperunt referendum || 5. haud add. Ma.: *om.* || *Aquileia*] *M*: *om.* || 7. in agro] (*Lov. 6?*) Bas. b: in agrum

Liri vol. III.

(*cf. Dr.*) || 9. (Labeo) aut Buteo du Rieu de gent. *Fab. p. 372* || *Ti*] t. *M* (&?) || *Gracchus*] *M om.* || in — decem] *M*: iugera in singulos data & iugera trina in singulos data et iugera in singulos data trina & singuli || *LVI*, 1. proconsul] *om.* & duo propraetor *Aldus* || 2. ulterior] *Glareanus*: citerior || 2. proconsul] *om.* & duo, propraetor *Aldus* || 3. ex istria reuocatus m. marcellus *M*: Marcellus ex Istria reuocatus (*cf. Dr.*) || 6. sanguinem & unus *Iul. Obseq. ed. Ald.* 4 (59) sanguine quem & unus || ara & aliquot, *Iul. Obseq. l. l. cf. du Rieu l. l. p. 370 sq.*

LIB. XXXX in periocha nobilissimum Naz.; *cf. de h. l. Dr.* || inter quae] inter quem *Naz.* & || affectati Bas. b: ad(s. af)fectionem *Naz.* & affectatione et affectionem & || primus *Naz.* & || *pleraque*] *O. Iahnus*: plura quae (*cf. Dr.*) || .ex] et ex & || de] & unus, *Duk.*: et de || *I*, 1. urbana *M.*] *edd.*: urbana || 5. octingenti] trecenti *M D.* & unus || *II*, 2. posticis parietibus] *M*: posticis partibus *al.* & || 4. et a] et & (*Pall.*) *I. F. Gr. Dr.* || aedem ... (aedem *Iovis Heus.*), item aedem *Apollinis Dr.* || *Caetae*] & *Iul. Obs. c. 5 Dr. cf. Wt praef.*: ac *Caetae & (Voss.) I. F. Gr.*; *al. & ap. Dr.* || sacrificatum est] *M* Bas. b: sacrificatum || 5. A.] *M*: *om.* || 6. primae *Crev. Heus.* || *III*, 1. eum] (M?) Bas. b: *om.* || 6. his] huius & hinc *A. Perizonius* || *IIII*, 4. cuidam] & eiusdem & || *Aenianum*] *M*: *om.* & *Aeneatum Sigonius Aeniatum ci. Wt.* || libidini] *Sigonius*: libidinis *libri* libidinibus ci. *Dr.* || 8. Athenas] *M*: *Atheneo al.* & || 9. Aeniam *Mog.* || 10. in Thessalonicam] *Thessalonicam I. F. Gr.* || 11. retrahendam *I. Perizonius*; *de & cf. Dr.* || 12. deos ut ferrent opem] *M*: opem ut ferrent & opem ut dii ferrent et opem dii ut ferrent & singuli || *V*, 1. liberosque eius & pauci *cf. Wt.* || 2. et dignitatem] dignitatemque (M?) Bas. b. || 5. incauti — iuvenis] *M*: incautius *al.* & || sese] *Prisc. vii, 16 p. 738 P.*: se || 6. agenda] (M?) Bas. b: *om.* || 7. rem] *Wl r, 20 cf. ii, 10 n. 6 t*

E

(Otto l. l. p. 42 sq.): spem libri spreptionem edd. vetl. speciem Sigonius contemptionem aut mentionem I. F. Gr. despectionem Crev., Ruhnkenius (mnemos. III, 59) || singulos (M) Bas. b: in singulos || 9. Perseum] Prisc. l. l., Lov. 3: Persea || 10. redierant] (Voss.) vg.: redierunt || forte quos ci. Wt (Kochius l. l. II, 17) || 11. in fraude aut a fraude I. F. Gr. || 12. certe — cuius (M): ε ap. Dr. || 13. habituros esse aiunt] (M): habituros esse et rentur habituros esse || dederint Crev. || VI, 1. caput — praecisae et (prior add. Bas. b) pars ad dexteram cum extis M: dextra s. dextera ε prior hostiae pars dextra edd. vetl. (Lov. 6 m. 2); distincti sec. Dr. adn. || 4. esset] fuisset (ε pauci) vg. || 6. dimicaretur — vulnera] M: om. || rudibus] I. F. Gr.: audibus (et subidus al.) ε. || VII, 2. hilaritas] M (Voss. f): om. || iuvenalis] M: iuuenilis ε. || 7. praecurrit] M: praecurrit (percurrit unus) || (nuncians) Crev. || 8. infamandae] libri, Wt praef.: tamen infamandae edd. || VIII, 1. quum ε? Ascensius: quam et quod || potetas patris] ε perpauci: patris potestas et patris tempus singuli patris rell. || 2. (cui) I. F. Gr. || eum] om. ε pauci, I. F. Gr. (cf. Dr.) || de lucro tibi] I. F. Gr.: de lucro pater Sigonius de ludicro tibi ε fere omnes de ludicro ter ε. || scito] Curio: scio || 4. expertes] et expertis ε: expertos M. || iuvenaliu] M: om. || 7. commissi] M: admissi || 11. earum aut in sqq. qui se T. Faber || se stirpemque] M: stirpem || 14. a perquam] Seyffertus l. l. p. 832: a quam libri ab tam Ma. || 16. similisque — potuit] M: ε ap. Dr. || 17. crevistis] M: petitis (petistis unus) || 18. nec fratrem] M: om. || nihil sancti — regni] (M): ε ap. Dr. || 19. quicquid aut M: quid || VIII, 1. et eadem] Bas. b (M f): eadem M test. Mog. eiusdem (eisdem unus) ε. 4. sit] add. edd. || 6. licet I. F. Gr. || 7. per (aut per ego), te, patrium nomen, I. F. Gr. || 8. (in) vicem Seyffertus l. l. || vitam] add., 'nisi ritu, more, modo aut simile mavis,' Do-

bree l. l.: om. libri; animis vel hic vel ante vivimus add. Ma. || Macedonum Duk. || 9. resistit ε. || 11. nihil mihi] s. mihi nihil Wt: nihil || periculi] I. F. Gr.: periculum libri periculi mi aut periculi mihi I. Gr. || fuisset] fuisset mihi ε duo || rudibus] I. F. Gr.: sudibus || 12. quid ut inimicus ε plerique quid ut inimicus ci. Wt. || venientem] M: om. || 13. argumenta Kochius l. l. || 14. quid enim neget? se I. F. Gr. || X, 1. et dispice Bas. b. || incesse] A. Rubenius: hinc esse ε aliquot huic esse ε plerique his incesse Crev. Heus. tu incesse Walchius l. l. 104 sq. || 6. sed si] si (ε?) Bas. b. || ne ea] I. F. Gr.: nec ea (al. Harl. v. Dr.) || 7. quid — ferrum?] M: om. || assumerunt s. adsumserunt etc. (ε) Aldus: sumserunt ε || 8. regi et patri] M: ε ap. Dr., cf. Wt praef. || 10. gaudent] M: gaudebant || XI, 1. et cum — Macedonum?] M: ε ap. Dr. || legatis ex primoribus ci. Dr. || 2. rerum] M: om. || iste et magister etc. ε iste est magister I. Gr. || te] om. ε plerique || concocta] M. (cf. Kr. lib. XXXIII p. 225 sq.): concreta ε coacta ε unus cocta ci. Duk. Dr. concepta edd. vetl. || 6. ut ipse me vult esse M (Wt praef.) et ipse me vult esse ci. Dr. || 8. tollatur — ulciscatur] (M) Bas. b, nisi quod uncus om.: ε ap. Dr. || (filio) solus (orbatus)] Ma: filio solus orbatus libri filio orbatus, solus vel solus, filio orbatus Duk. || quam filii necem ulciscetur I. F. Gr. || XII, 2. diu fuit silentium] M: silentium fuit || 4. colloquia Ven. 1495: col- (vel con)loquens libri cf. Wt. || insidietur ultro, mihi I. F. Gr. cf. Dr. || 7. meorum] M: om. || 9. regnique — patris] M: post patris om. || me ante (me)] Ma: meae ante me M me ante me I. F. Gr. iam ante me ci. Wt. || 10. si illa separata ab hac] Bas. b: si illa separata ac M si illa separata hoc Wt (cf. Ma.) si (om. unus, sed unus) illa criminosa ac (ac om. nonnulli) ε nisi illa separata ab hac Dr. Heus. || hodieque eam I. F. Gr. || eam aut] M: iam aut (aut iam unus) || 11. per se quaeretur] Ma.

(*cf. phil. xv, 553 xvi, 571*): persequeretur *Ms* (*cf. Dr.*) perspiceretur *edd.* || utrum ego tibi, an tu ipse mihi *Röellus* || ipse] *M*: *om.* & prius *ci.* *Wt.* || 17. virtute] *cf. Walchium p. 217 sq.*: auctoritate *Crev.* nutu *Ma.* hortatu *Seyffertus l. l.* || me] & *Ascensus*: mea & || 18. Macedonum poene omnium iudicia ac Deorum hominumque *T. Faber* || poene (?) omnium deorum hominumque *M*: ac deorum poene omniumque & *plerique*; *al. ap. Dr.* || crediderim] *Ma.*: crediderit || 19. idem] ideo & duo dein *I. F. Gr.* || in] *del. I. F. Gr.* || insimulas & *plerique* || XIII, 1. post contulit vocc. et quidem — diem (*sic pro die*) *ex §. sq. transfert Ma.* || 2. accincti *M*: cincti || 3. regis] regii iuvenes *Kochius l. l.* || soli tua tegentes] (*M?*) *Bas. b.*: & *ap. Dr.* || 8. eo die] *M*: eo & eodem die *Ma.* || 9. vitasse et vitaturum *Ma.* || XIII, 2. illo] *M*: illic et illi et ille et illum & || gaudio] *Bas. b.*: odio *M test. Mog. &* (*cf. Ma. 362 n. 1.*) || 4. milites] fort. comites *I. F. Gr.* || 5. nihil arguo] (*M?* *Voss.?*) *Bas. b.*: neque arguo || 6. si] *M*: *om.* || sciam *M*; *al. ap. Dr., Wt.* || te fateri] (*M?*) *Bas. b.*: *om.* || 7. an] num *ci. Wt.* || convictis] *M*: uictis || 8. (et) sui .. (dicunt) *I. F. Gr. (cf. Bauerum)* at sui .. dicunt *Ruperti* ei sui .. dicunt *Ma.* || 9. sui facti] *M*: sui *al. &* || 10. tuum] tum *M.* || 11. — ut .. adgrederentur? — [quum tamen inscio me armati ad te traherentur:] *Heus.* || fuerunt] *Bauerus* (*Ma. cf. op. ac. alt. 228 sq. Wt.*): fuerint || XV, 1. dolet *ci. Dr.* || invidia] & *plerique cf. Dr. Ma.*: inuidiam || 2. regni ut tui aut in regno tui *I. F. Gr. (regni) tui Ma.* || fit] (*M?*) *Bas. b.*: fuit || 4. ut te patre & duo non improb. *I. F. Gr. pr. not. ed. al.* ut indignus tibi, pater, *ci. I. F. Gr.* ut indignus eo patri, *I. Perizonius*; *al. ci. Bauerus, Wt.* ut indignus te, patre *Walchium p. 119 sq., al. cf. Büttnerum l. l. p. 93 sq.* || ut indignus, te patre indignus, omnibus *Heus.* || indignus omnibus *Schelius* indignus maioribus *I. F. Gr. (Ma.)* indignus bonis omnibus *Wt. praeft.* (indignus)

omnibus *Ma.* || non cedendi — modestia] & *nonnulli Dr. in adn., Ma.*: non cedendo .. modestia & *plerique* non cedendo .. non modestia *vg.* || 8. tantum — coepit] *M*: *om.* || 9. si quid — pater] *M*: ante si quid *om.* || 10. meo.] *Ma.*: in eo (eo *nonnulli*, sed unus] *libri* (in eo) *Crev.* .. nunc *Bauerus* (*Wt.*) || 11. comesationibus *M* comesationibus (*Lov. 2*): comissionibus || semisomnis & *aliquot* || 14. momento illo horae] *M*: illo momento || 15. caritate a fratre maiore] (*M?*: 'antiqua lectio') *Bas. b.*: a fratre caritate *al. &* a fratre maiore *M test. Mog.* a fratre amore *Wt.* || 16. sanguinem meum] *Lov. 2 in mg., Dr. adn., Ma.*: sanguinem meum eo etc. & sanguine meo & *vg.* || XVI, 2. vitam ac mores *Duk.* || 3. nimiam] *edd.*: nimium || maxime] mox *Ma.* mox maximum *Seyffertus l. l. p. 832 sq.* || 6. quid — decernere] *Mead. 2 in mg., edd.*: *om.* || placere, nisi per deditionem *Ligures* recipi; et] *Ma.*: placere (*sic Gaertn.; de M cf. Ma.*) si per deditionem *ligures* recipiet (reciperet *I. F. Gr.* recipiat *Bekkerus*) *M Gaertn.* placerent si per deditionem *Ligures* recipi et & duo; *al. ap. Dr.* || atque] Itaque *Sigonius* || consules] *Glareanus, Sigonius, I. F. Gr.*: consulem || remitti *I. F. Gr.* || 7. quam et] et quam is *Heus. cf. Sigonii et Duk. adn.* || ab A. Terentio] *Ma. cf. Wt.*: a Terentio || propaetorius *Aldus* || 8. Vrbicuam] *Ascensus, vg.*: & *ap. Dr.* || dura] dubia *I. F. Gr.* || facta & || victi perseverantia *Fulvii*, quod] & *Bas. b.*: uicit perseverantia *Fulvii*, qui *I. F. Gr.* || 10. P.] *om.* & duo, *Dr. adn.* || exercitus] exercitum *M.* || 11. ix millia cccxx auri lxxx pondo et duae coronae aureae pondo lxxvii *M*: novem millia trecenta viginti: auri octoginta pondo et duo (*sic & nonnulli*; lxxx duo *ed. princ. lxxxii edd. vet.*), coronae aureae pondo sexaginta septem (pondo lxxvii *ed. princ.*) *ci. Dr., apud quem v. &* || octoginta duo pondo et coronae aureae (pondo) sexaginta septem *F. L. Lentizius l. l.*

p. 23. || XVII, 4. quod] ϵ pauci: quod
more ϵ plerique (cf. Dr.) quod primo
edd. vg. || se uenisset ϵ duo (Lov. 4.
Mead. 2) || 5. suos] M: om. || 6. inte-
gram] in integrum M. || XVIII, 1.
Lentulus] immo Cethegus et sic Si-
gonius; at cf. Val. Max. II, 5, 1 ibique
Kempffii adn. et V. Köhlerum l. I. p.
72. || 2. 3. Ti.] Voss. §. 2, Sigonius:
T. libri C. Pighius, Grulerus || Rusca]
Wexius mus. phil. III, 1845, 283 sq. cf.
Cic. de or. II, §. 261: Pusca ϵ plerique
Pisca unus, om. duo Posca vg. || 5.
consulibus, quae] (M?) Bas. b: b:
consulibus s. coas. ϵ (consulibus ut
unus) consules Aldus || — quina ..
equites — ... octingenti (octingen-
tos libri) equites Crev. — quina ..
equites — et quina dena millia ..
octingeni equites Dr. adn. || 6. ha-
bebant vel habuerant mavult Dr. ||
8. inde dextram] Wt: in dextram
libri dextram I. F. Gr. || XVIII, 2.
Lanuvii et ci. Wt. || 3. funeribus]
praeunte quadamtenus Wt Ma: tunc
|| 6. placuisset scribi] M: ire (scire
unus) placuisset ϵ . || 8. (militum) I.
F. Gr. || 10. L.] Aldus: T. (Ti. unus)
|| propraetorem I. Perizonius || 11.
legem] ϵ : leges Mg. || senatus —
XX, 1. senatum M: de ϵ cf. Dr. || re-
gum introduxerunt prima M; al. ap.
Dr. || 5. fraterni sceleris (Lov. 2)
Bas. a. || cum] cuius I. F. Gr. || 6.
nec huius et ne huius ϵ (de sqq. cf.
Dr.) ne eius Kochius l. I. || animum]
om. ϵ unus; patris animum duo; ani-
mum eius Kochius || XXI, 3. viam
exercitui nullam] M: exercitui ui-
ma et exercitui viam non etc. || per
difficillimum] libri, edd. vett. (Ma. cf.
de Q. Asc. Ped. p. 146 sq. n. 9): per-
difficillimum Aldus per difficillima
I. F. Gr. || 5. cum] vel quum post se-
cum al. collocant, om. al. ϵ , ante in
vg. || 6. subsidii spem Kochius l. I. p.
17 sq. || 7. consultarent ϵ unus Wt;
al. ap. Dr. || 8. tum] (Lov. 3) Bas. a:
tutum ϵ (tutum) Wt. || XXII, 1. ter-
tio] postero Sigonius, at v. Crev.
Duk. || 4. altis locis est] Ma. v. ad
Cic. de fin. p. 537 sq. Wt: aliis locis
esset || 7. qua triduo] I. F. Gr.: qua-
triduo || 11. passim per uillas M;
intercidisse aliquid censet Wt. || ua-
starunt ϵ nonnulli || XXIII, 6. prae-
meditati ϵ duo I. F. Gr. || in Mace-
doniam M ϵ (om. ϵ unus) || XXIII,
1. accusavit Perseus. fuga — argue-
batur] (M) Bas. b: accusavit fuga
per Paconiam praeparata. argue-
bant (arguebantur duo) ϵ plerique; al.
ap. Dr. || 3. Aestraeum Glareanus
Astraeam Dr. adn. || Amphipolin] M
Amphipolim Prisc. VII, 16 p. 738 P.
Sigonius: de ϵ cf. Dr. || 7. Beroeaeus]
(Lov. 1) Sigonius: Bereus etc. ||
XXV, 1. duxit] ci. Dr.: introduxit
 ϵ exercitum introduxit edd. vg. exer-
citum induxit (vel traduxit) ci. Dr. ||
3. negante (ϵ pauci) I. F. Gr. || 4. ad
hoc quum darentur induciae ex
M fort. ob verborum tantum colloc.
affertur, ut decem dierum non
a cod., sed a collatoribus, ut verbo
utar, om. sit || (decem dierum) Wt. ||
6. aut ut nec .. (quidem) aut in sqq.
nedum ad I. F. Gr. || 7. Cn.] Glarea-
nus, Sigonius: M. || 8. praetori] M:
om. || facit] M: fecit || XXVI, 1. sq.
(magnam) .. fecerunt eo I. F. Gr. ||
5. sese ituros] Dr. adn.: esse ituros
M ituros se ϵ . || quo] quod I. F.
Gr. || perficeretur] M: perficerent
 ϵ proficiscerentur ϵ . || 6. ut] M:
om. || 8. C. Matienus] M (ϵ duo) et sic
C. Matieno duo tresve ϵ c. 28, 7: ϵ ap.
Dr. || Matienoque, cuius] (M?) Bas.
b: cuiusque ϵ (I. F. Gr.) || si qua T.
Faber || XXVII, 3. extraordinarias
cohortes duabus adiunctis I. F. Gr.
|| adiunxit et Duk. || extraordinaria]
(M?) Bas. b: extraordinariis a et
extraordinarios a || 4. M. — praepo-
siti] (M?) Bas. b: M. — praepositis ϵ
duo M. Servilium et L. Sulpicium
tribunos militum his praepositis
sim. ϵ rell. M. Servilio et L. Sulpicio
tribunis militum his praepositis
edd. vett. et sic uno voc. his inducto
I. F. Gr. M. Servilium et L. Sulpi-
cium tribunos militum his praepo-
suit supscr. in Lov. 3. || L.] fort. C.
Duk. Dr. || 6. Aurelius] Bas. a et sic
libri c. 28, 8: Valerius || 7. duae] cf.
Crev. Dr. || 13. devios] indeuios ϵ
unus in devios duo cf. Dr. || 14. mili-
tum clamor] M: clamor ϵ (I. F. Gr.)

|| XXVIII, 2. prope] *Muretus*: pro se libri pro spe edd. || 4. et fugientium] edd.: effugientium etc. & cf. *Dr.* || 6. capti] *M*: capta || et trecenti tres] *M*: et quingenti et quingenti || 7. qui in praedatoriis *Crev.* || 8. C.] *Cn. & unus, cf. Dr.* || XXVIII, 2. memoriae (& duo) *Bas. b.* || proditum est *Bas. b.* || 3. cultores agri] *M* (*Voss.*?) || cultores & cf. *V. Köhlerum l. l. p. 72.* || 4. inscripta edd. || 5. omnibus] ossibus *Sigonius* || 8. accommodata fide (*M*?) *Bas. b.*: accommodat fidem &; fort. accommodans fidem *Dr.* || 11. id] edd.: om. || 12. se] (*M*?) *Bas. b.*: post paratum, om. esse, *Lov. 6.*: om. & duo eis et eius et ei rel. || XXX, 4. quam proxime—iustum] *Bas. b* (*M*?) proxime—iustum ex 'suis exemplaribus' i. e. *M l. Gelenius*: om. || iussit ut ad lacus causam aperiendam c. *Wt.* || 5. abstinerere recipereque *I. F. Gr.* || 7. locum recte distinxit atque et add. *Ma.* || XXXI, 4. datum et datus & (*cf. Dr.*) || 5. equestrem] *I. F. Gr.*: equestrium || 6. haut] s. haud &; et &; fort. nec *Dr.* || expugnatos *I. F. Gr.*; de & *cf. Dr.* || 7. abstractos edd.: om. || 9. captis] *Ma.*: castris || a pugnantibus edd. *vg.* || XXXII, 1. ardere] (*M*?) *Bas. b.*: arderent || 2. accidebat] (*M*?) *Bas. b.*: accendebat etc. || 6. passim] *M.*: om. || ad viginti tria] *M.*: & *ap. Dr.* || eo die] om. *M* (?) || capta quattuor millia—quingentis] *M.*: & *ap. Dr.* || octoginta octo] *M lxxxviii* et octuaginta octo & singuli: *lxxxvii* & plerique || 7. ducenti &. || ferme duo millia] *M.*: & *ap. Dr.* || XXXIII, 2. urbs] *M* (& duo): urbe || cunctati sint *Kr.* || 4. omnibus] *M* (*Voss.*) *Ascensius*: omnibus || 7. unquam (*l. unquam*) *M.* || 8. qui palati] (*M*?) *Bas. b.*: quidam latini qui &. || 9. oppugnando, donec ut vid. *M.* *Wt praef.*: oppugnando nec et oppugnando & *cf. Dr.* oppugnavit, donec *Bas. b.* expugnavit, donec *I. F. Gr.* || XXXIII, 1. in ulteriore] *M.* ut vid.; *Lov. 2.*: et in ulteriore || m. manlius *M. P. Manlius Kr. lib. xxxiii p. cxxi Wt.* || 2. agrum] *M.*: agro || tria millia—ac-
 ceperunt (*M*): & *ap. Dr.* || quinquagena] *Huschkius Serv. Tull. p. 377, Nipperdeius phil. I.*, 669: quadragena || 5. (quae—est) *Wt praef.*, at v. *Ma.*, *V. Köhlerum l. l. p. 71 sq.* || statuta] *I. F. Gr.* (*Ma.*): statua libri (*Köhlerus l. l.*) || patri Glabrioni *Sigonius* || 6. aedem] om. *M.* || depugnatumst *Ma.*, depugnatus erat *Seuffertus l. l. p. 833.* || 8. quinque] mille *M.* || tricenot &. || 11. crediturum (esse) *I. F. Gr.* || sincera—esse] post esse om. *Vict.*, del. censui *Crev.* (in ed. min. pravam hanc ci. omisi) || 13. omni perpacata *I. Gr.* || 14. (cum) iis] *I. F. Gr.* (*Ma.*): cum iis & (*Wt*) tum iis & unus (*Harl.*) *Kr.* || qui cum praesidio & duo (*Harl. Vict.*) *Crev. Kr.* || XXXV, 2. Mammula] *Pighius*: Mamercus sim. || *Ti.*] 'vet. lib.' *Sigonii*, *Sigonius*: *T. libri ut vid. omnes, et sic certe M §. 9.* || 3. Fulvio] *Mediol. 1480*: om. || 4. inde deditio-nem] sec. *Dr. adn.* *Wt.* in deditio-nem *M* deditio-nem || 6. esse] *I. F. Gr.*: esset || 8. obvenit] *M.*: euenit (uenit unus) || 11. utique] *Bas. a.*: utile et ut illum etc. || 13. est] *Ma.*: sit || 14. lecturum] *M.*: electurum || XXXVI, 3. an—eius] *M.*: & *ap. Dr. cf. Otto l. l. p. 61sq.* || qui scire possit] (*M*) *Bas. b.*: & *ap. Dr.* || illud] (*M*): illis etc. || 4. succlamationibus] *M.*: clamationibus etc. || 6. quantus tum semper] *Lipsius cf. g. p. 148 sq.* quantus saepe ci. *Wt.* || xx millia] *Lipsius (Marquardti ant. R. III, 2 n. 1678)* || et octingenti & et mille du-centi] *Lipsius (Marquardti l. l.)* || 7. donec eo consules & nonnulli || 9. nomine latino & *cf. Dr.* || 10. Sp. Postumium, Q. Marcium consules] *Lov. 2.*: Sp. Postumium consulem, Q. Marcium eo sim. rel. || quo] & *Ma p. 457 (v. em. in Cic. lib. phil. I, 73)* *Wt.*: que & unus quot edd. vet. quod *Hearnus* || 10. et 11. sexcenti] mille centum *M.* || 11. eos, si videretur,] (*Lov. 2*) *vg.*: quos si uideret || 13. Gallia] (*Gaertn.*) *vg. (I. F. Gr.)*: Galliam & (*Sigonius*) || erant & aliquot *cf. Dr.* || XXXVII, 3. in urbe] *M.*: om. || post edixerunt desinunt rel. praeter *M.*; 'quae sequuntur ex ve-

TVSTO SVNT CODICE.' *Mog.* || 6. ex-
 probratum ei a matre] *Bas. a:* ex-
 probratam, etiam hac re *Mog.* || ad-
 iecisse] *Bas. a:* adiecisset *Mog.* ||
 XXXVIII, 1. oppressi *Bas. b:* op-
 pressi sunt *Mog.* || 2. (alium) *vel po-*
tius (ante) *I. F. Gr.* || 3. fuerat. eo
 cum] *add. Wt cf. praef.: om. Mog.*
 fuerat. cum *Bas. b* fuerat. In eum
 cum *Sigonius* || ut (*cf. Dr.*) *Ligures*
Apuani de montibus descenderent
Muretus (*cf. Krg 466*): *Ligures* ab
 Anido montibus descendere || 5. re-
 bellandum] *Bas. b:* bellandum *Mog.*
 || 6. sedes] *Crev.:* aedes || 9. hostiae
 ductae] *Ma:* hostes ducti *edd. ob-*
sides ducti I. F. Gr. || quod] *ter*
Pighius, I. F. Gr.: quid *ter Mog.*
 quid .. quid .. quod *Wt praef.* ||
 XXXVIII, 1. propraetor *Aldus* ||
 2. ut clam .. obsederint *I. Gr.* || 4.
 dimittere *I. F. Gr.* || 5. omissis quae]
Bas. a: omissae quae *Mog. cf.*
Wt. ||, *Flaccus*] *Bas. b:* *Flaccus,*
Mog. || 9. ignobilem] *Bas. b:* nobi-
 lem *Mog.* non nobilem *ci. Wt qui*
cf. || XXXX, 1. aliquanto *Ma.* || 3.
fort. quaecumque in partem T. Fa-
ber || pertulere impetus suos *Crev.*
Ma: perculere impetu suo *Mog.*
 pertulere impetum suum *T. Faber* ||
 acie *ci. Duk. Dr.* || 4. et, ni quid .. est,
 actum .. erit. *I. F. Gr. (Ma)* || est?
 an actum *ci. Wt (et sic aliquando*
Ma) || 5. (equorum) *T. Faber* || 6.
 (quod — proditum est.) *Wt praef.* ||
 11. quattuor milia ducenti] *Ma:*
 quattuor milia, ducentis *Dr.* tria
 milia, mille ducenti *Mog.* tria mil-
 lia, ducentis *Bas. a.* || cum signis
 militariibus LXXVII *Ma.* || equi prope
 sexcenti . nullis *ci. Wt.* || 11. sq.
 ceterum immobilis] *Seyffertus l. l.:*
 centum, in illis *Mog.* centum nullis
Bas. b. || Celtibericis *Ma.* || 13. cum]
Bas. a: in *Mog.* || 15. exauthora-
 tis *Bas. a:* ex autoritate *Mog.* ||
 XXXXI, 2. Balistam Suismontium-
 que] *Bas. a:* vallis vero tum tam-
 quam *Mog.* valles primum tum etiam
ci. Wt. || 8. impositos (*M?*) *Bas. b:*
 imposita || 6. oram] *Bas. a:* *Amar-*
ram || 7. indictus] *Sigonius:* in-
 ductus *Bas. b* ductus *Mog.* || prae-
 erat] *Ma:* praeerant ||. frater] *Ma:*
 frater *Mog.* et frater *Bas. a* frater-
 que *Dr.* || — secundae. (*Fulvius*) .. is
 erat] aut secundae. *Fulvius* .. erat;
 is *Ma:* .. secundae. *Fulvius* tribunus
 militum is erat *Mog.* .. secundae le-
 gionis *Fulvius* tribunus militum
 erat. is *Bas. a.* || 9. Aulo] *Sigonius:*
Fulvio Mog. Bass. || reduxit *I. F. Gr.*
 || 10. S. C. factum est: ut *Bas. a:*
 factum est, ut eos. *Mog.* senatus
 factum est consultum, ut *Wt.* || 11.
 causa ignominiae] *cf. Ma.* || XXXXII,
 1. fuerat] *add. Ma.* || rediit] *Ma:* re-
 disset *M.* || 2. legatos] *Mog. I. F.*
Gr.: se legatos *Bas. b.* || 4. quae
 inimici — Romanis] *Bas. b cf. Wt.*
praef.: Quintius ad ea dedisset *Du-*
ronius multis civibus adiecit *Roma-*
nis Mog. || detineri *I. Perizonius*
 || 5. placuit] *Bas. b:* placere *Mog.* ||
 7. P.] *Aldus:* C. *Mog.* || tum] dum
I. Perizonius || 8. sacrificulo *ci. Dr.*
 || *Cn.] Sigonius:* C. *Mog.* || 10. ulti-
 mum] vitium *Sigonius;* al. *Glarea-*
nus || 11. Cloelium] *Bas. a:* *Coe-*
lium Mog. || nominatus erat] *Rubino*
Unters. etc. I, 1, 243 n.1. cf. Merckli-
nium Coopt. p. 80 sqq.: inauguratus
 erat *Mog. Bass.* inaugurandus erat
Gutherius inauguratus est *Duk.* in
 auguratu erat *Heus.* || 11. a collegio
 — Flaccus] *M teste Gel.:* L. *Acilius*
 cooptatus. Q. *Fulvius Flaccus Mog.*
 || 12. inde pontifex maximus *M. Aem-*
ilius] *Wt, ipse recte fort. plura ex*
Crev. sententia intercidisse censens:
 in pontificem maximum *aemilius*
M teste Gel. ante pontificem maxi-
 mum *Aemilius Mog.* at pontifex
 maximus *M. Aemilius Sigonius* crea-
 to ante pontifice maximo *M. Aemil-*
io I. F. Gr. || Lepido *I. F. Gr.* ||
 XXXXIII, 1. Popilii *Bas. a:* Porcii
Mog. || 3. deserendam] *Sigonius:*
 defendendam *Mog.* || 6. argenti in-
 fecti *] *add. Ma.* || XXXXVIII, 1.
 Villio] *Sigonius:* Iulio *Mog.* || 2.
 quae] *Vascosanus:* qui *M.* || *Cn.]*
et hic et §. 7 Sigonius: C. *Mog.* || C] et
hic et §. 7 Sigonius: L. §. 2, om. §. 7.
Mog. L. utriusque Bas. b. || Q. filii]
Sigonius: P. filii *Mog. om. Bas. b.* ||
 6. propius — passuum] *cf. Ma.* || 9.

se quo Bas. b. || 10. finitum
ntius l. l. || causa ludorum
 473 sq. || facienti] Bas. b:
 Mog. || 11. Cn.] *Glareanus*:
 || 12. Ti.] *Sigonius*: T. Mog.
 XV, 1. saeva et] Bas. b: et
 || fort. et omni tempesta-
 nere saeva Dr. || et ea tum
 im I. F. Gr. etiam Ma eadem
 is l. l. || 2. mox] nox Crev.
 . Wt nix *Kochius l. l. p. 18.* ||
 ravit] v. d. ap. Dr. cf. Krg.
 stravit Mog. || albam Bas. a:
 og. || 5. (fulminibus—Iovis)]
 epetita incl. Ma: fulminibus
 Mog. ob fulminibus com-
 loca deformata ad aedem
 as. a; al. Wt. || 7. atrocibus]
 civibus atrox Mog. atrox
 s *Gruterus* || 8. confectis, ut
 n] Bas. a: confecti sunt tra-
 og. || XXXXVI, 2. malint]
 malit Mog. malimus I. F. Gr.
 . singulos vos cum || te, M.
 , te, M. Fulvi v. d. ad mg.
 s || 6. lacunae signum add. Kr.;
 tentamina v. ap. Dr.; al. Ru-
 Doeringius, Heus.; locus
 tus || hos] Mog.: hac Bas. b.
 atis] Bas. b: eligatis Mog. ||
 nibus] Mog.: omnibus Bas.
 incupabitis] Bas. b: nuncu-
 is Mog. || id] Mog.: om. Bas. b.
 re] et vere v. d. ad mg. Cu-
 || 12. mortales inimicitias]
 .: inimicitias Mog. inimici-
 ortales Bas. a. || 14. questus
 ] Bas. a: questus cum alla-
 s a M. Fulvio secreto Mog. ||
 tantibus] Bas. a: stantibus
 qui aderant, dexterar: Bas.
 aderant, dederant dexterar:
 mittere vere ac] remittere se
 iras] Ma.; fort. remittere (sef)
 || cura] Bas. 1555: quum
 urae Bas. a. || 16. attribuere]
 . Bas. a. || annum] Bas. b:
 Mog. || XXXXVII, 1. sq. in-
 eriam iter verteret Gracchus.
 maius—penetraturus, Mun-
 cyffertus l. l. p. 833 sq. || si—
 chus]] scripsi sec. Ma, qui si-
 traret scribens, recte monet
 se quae de Gr. partibus dicta
 erant usque adiungi haec ad eundem
 Gr. pertinentia Mundam etc.: si
 Gracchus maius sibi bellum.. pe-
 netraret. Mog. . Gracchus, quod
 maius.. penetravit. Bas. b, si maius
 ibi bellum esset; Gracchus in..
 penetraret. I. F. Gr. Gracchus, si..
 penetraret. Dr. || 2. primo] Mog.:
 primum Bas. b. || expugnare I. F.
 Gr. || agros] Bas. b: deinde agros
 Mog. || praevalidam] Bas. b: per-
 validam Mog. || 3. ubi] cui Crev.
 4. accienda] T. Faber: accipienda
 Mog. || separatim eos] cf. *Walchium*
 l. l. p. 220 coll. Heus.: separatim
 (eos), fort. separatos Wt. || eos ab
 illis se] oppidanos sibi I. F. Gr. ab
 illis sibi Crev. sibi ab illis se ci. Dr.
 suos ab illis sibi (aut rem) *Rupertius*
 sese ab illis esse F. L. *Lentzius l. l.* ||
 post paucis diebus] cf. Ma 474.
 || 8. tribunoque... iubeat] Mog.: tri-
 bunisque... iubeant Bas. b. || dimissi
 Duk. || 9. nocte e] Duk. et aut sic aut
 noctu e Crev.: nocte Mog. || nequi-
 quam] non suo loco positum videtur
 Wt. || 10. sestertium nummum Bas.
 b, quod vid. ex cod. desumptum nec
 gloss. foedatum esse: nummum Mog.
 sestertium I. F. Gr. || XXXXVIII,
 2. immittendo Bas. b: mittendo Mog.
 || 3. petebat is Mog.: petebat Bas. a
 petebatur Bas. b. || XXXXVIII, 1.
 depopulandam] Ma. op. ac. 387: de-
 populandum Mog. populandam I.
 F. Gr. || 4. ditionem Bas. b cf.
 Kr. lib. xxxiii p. 39 g 447: dediti-
 onem Mog. || 6. ab eo, sibine]
 I. F. Gr.: ab eo ne sibi Mog.
 ab eo, num sibi et liberone (aut
 pacatone) sibi etc. I. F. Gr. cū.
 ab eo, liberone sibi Ma. , adeone
 sibi Krg 467, sub eone sibi Wl II,
 10t, anne sibi *Clericus* ab eo dediti-
 one sibi Heus. || ab eo, liceretne
 sibi *Glareanus* || 7. ac me P. R. oport-
 uit suspicere] scripsi: ac ne popu-
 lum Romanum (P. Ri ope?) di vo-
 lunt suspicere Ma. ad me propiunt
 suspicere Mog. ad me piguit suspi-
 cere (respicere I. F. Gr.) ci. a *Gla-*
reano l. ad me poenituit suspicere
 Heus.; al. v. ap. Krg 468. || L, 2.
 Eam] Bas. a: iam Mog. || 2. abdu-

xissent Krg 469, *de toto h. l. agens* p. 468 sqq. || eum] *add.* Bas. b: *om. Mog., del. Krg; Gracchi nomen excidisse censet Wt.* || Chaunum] Cajum *Is. Vossius* || 3. cur vicisse crederes, fecisse] Ma: Berbice crederes fuisset *Mog.; al. Bas. a, Sigonius, I. F. Gr., Perizonius op. Dr., Krg (at cf. s. 106), Wl I, 23 sq. t (cf. praef.)* || nisi quod (ut Wt) — vallum] *I. F. Gr. (Ma.): nisi qui . . arcessierint manentes praelio spolia intra vallum Mog. nisi quod . . manentes intra vallum praelio lacessierint Bas. a.* || : spolia . . legiasse Bas. a: per totum diem legisset *Mog.; cf. Sigonius, I. F. Gr. Dr.* || 5. debellatum] Bas. a: bellatum *Mog.* || non fluxa, ut ante] Bas. a: non ut fluxa ante *Mog.* || Celtiberorum fuisse Krg Celtibero fuisse *Wl I, 24.* || fecisse] *Sigonius: fuisse* || 6. Vaccaeis] *Sigonius Vacceis Bas. b: Brachis Mog. Bracharis Bas. a.* || expugnasse] *I. F. Gr.: oppugnasse* || est] Bas. a: et *Mog. est, quam quod traditum a Valerio est Heus.* || LI, 1. legerunt] Bas. a: elegerunt || lectus] *Crev. Duk. Dr.: electus* || 2. haec fecerunt Ma. || inseruerat] *Doujatius (Kr. p. cxxii Krs. 106): insuerat Mog. miscuerat Dobree advers. l. l.; al. ap. Dr.* || 3. theatrum et proscenium] Bas. a (cf. *Ritschl. parerg. I p. 217 sqq. xxii sq.*): Theatrum ut proscenium *Mog.* || 4. in Tiberi, quibus aut in Tiberi, in quibus Ma. || a Tiberi ad aedem Apollinis Medici *G. A. Beckerus r. Topogr. in Rom p. 59 (ant. R. II, 1, 400) ad Tiberim (aedem Apollinis Medici) C. F. Hermannus de loco Ap. in carm. Hor. saec. Gott. 1843 p. 10 sqq.* || 6. et ad] *add. Prellerus myth. R. p. 269 adn. 1; num adque (s. atque) ad?* || 7. praeterea pecuniam] *Sigonius: praetores pecuniam Mog. partem pecuniae I. F. Gr.* || 8. (publicae sua)] *scripti, ex ditto gr. orta censens: publicae sua Mog. publica quae fuerant I. F. Gr. publica quasi sua Walchius p. 102 sqq. publica quaestui Wl I, 20 sq. publica vetusta Ig p. 394.* || publica quaesita (i. e. acquisita), occupata *Doe-*

derleinii orr. et comm. II, 311. || publica — paterentque] *Pighius: publicae sacra ut paterent, essentque populo Mog.; al. I. F. Gr.* || LII, 1. causa] *add. Ma. 474.* || ante annis] *Mog.: ante annos aut annis ante Dr. cf. Ma. l. l.* || 4. undecim] *i. e. xi pro xl Sigonius: quadraginta Mog. duodecim Glareanus* || 5 sqq. *Saturnius versibus coll. Atil. Fort. p. 2680 P. 324 Gsf. describere G. Hermannus elem. doct. metr. p. 616 (at cf. eund. epit. doct. metr. p. 223 ed. tert.) et F. Ritschilius inscr. q. f. col. Duell. I, 21 sqq.; equidem criticorum inventis ita usus sum, ut sententiam certe loci corrupti et lacunosam instaurarem* || duello — subigendis] *Atil. Fort. l. l. I. Perizonius; caussa add. Dr. (caput h. l. Bekkerus): duello magno regibus dirimendo caput subigendis Mog.* || ad pugnam] *Ritschilius: haec pugna Mog. (Sigonius) hac pugna Heus. haec pugnata est pugna ci. Wt.* || lacunam indic. *Sigonius, qui l. l. Aemilio M. F. Regillo praetori ***; Lucio Aemilio Marci — filio praetori* || Res cecisit gloriose. *Ritschilius l. l. Aemilio M. F. Regillo I. Perizonius* || Samum Chiumque] *Glareanus, Sigonius, Fulv. Vrsinus: Camachumque Mog.* || eos ipso *Fulv. Vrsinus: eos ipso Mog. eopse Ritschilius* || cum] *add. G. Hermannus, Ritschilius* || antea invicta] *ci. Wt: antea sic victa Mog. ante D. XI Kal. Ian. victa Sigonius cf. Heus. incensa, victa Hermannus victa Fulv. Vrsinus, Ritschilius* || quadraginta duae] *Glareanus, Sigonius: sexaginta duae Mog. XIII Fulv. Vrsinus (Heus.); demersarum et incensarum navium numerum desiderat Heus. (cf. Ritschilius)* || eius in mari omne fractum, subactum est. || *Ritschilius: om. Mog. [eius ***] ante eius excidisse ci. Sigonius eius in potestatem populi Romani redactum. Vrsinus eius mari debellatum. Heus.* || LIII, 1. vallesque] *callesque v. d. misc. obs. II (Amstelod. MDCCXXXIII), 307 difficilesque Crev.* || valles saltusque *v. d. ad mg. Curionis* || saltuosas *Krg 475 sq. (montium calles saltus-*

que *ci. ab eod. spreta*) || 2. hostium [caesi sunt, + capti.] omnisque Ma. || 3. et] , ut (*tum venerunt*.) I. Gr. || *lac. a Wt indicatam supplevi sec. Ma.* || 5. in] Bas. b: *om. Mog.* || LIIII, 2 sq. suae. stimulabat] *Florebellius*: suae, quae stimulabat *Mog.* suae. quin stimulabat *Gruterus* suae saevitiaequae. stimulabat *Wt.* || 3. dubius *ci. Dr.* || 4. et] *add. Bas. b.* || 6. nequaquam] neque antea I. F. Gr. || 7. regni ventura] Bas. b: ventura regni *Mog.* || 8. adsoleat] Bas. b: adsoleat *Mog.* ut adsoleat, *tum praeheret ci. Wt.* || 9. ut ministri] *Bekkerus*: et ministri *Mog.* ex ministris *Crev.* || LV, 1. a Zychoscriba *Heus.* || 2. Xychus] *forti. Eutyclus (etsic §. 4. 6. 7) Ma.* || perductus] Bas. a: productus *Mog.* || 4. oblatum] *T. Faber*: vocatum *Mog.* || iube I. F. Gr. iube. Et *Kr.*; *lac. indicavit Sigonius* || 6. missi ... comprehenderent.] Bas. a: misit ... comprehenderent. *Mog.* || 7. vulgatum] Bas. b: negatum *Mog.* || negantem . . Xychus, . . adfirmant] Bas. a: negant. . . Xychum . . adfirmabant *Mog.* || 8. superesset quam quod alter perisset] *Ma*: superesset cuius scelere alter perisset *Heus.* perisset *Mog.* superesset *Florebellius Muretus* || LVI, 1. Perseus - omnia] Bas. b: Omnia Perseus certior factus *Mog.* || 2. is] *Wt.*: qui Bas. a, *om. Mog.* || 3. Antigonum] Bas. a: Antiochus eum *Mog.* || neque] Bas. a: et neque *Mog.* || 4. eius custoditum] Bas. a: eius concustoditum *Mog.* et custoditum *Wt cf. praef.* || 9 sq. agitent, - alterius.] *Dr.*: cum diris agitent, extinctum esse, execrationibus alterius Bas. a eum diris agitent, extinctum esse cum execrationibus alterius. Bas. b; *al. Sigonius, I. F. Gr.* || tamen admovent] *Ma*: admoventi tamen *ed. Par. 1573* tamen admoneri *Mog.* (*Bekkerus*) admoneri tamen Bas. b. || aut (*tum add. Crev.*) adfuisset aut] *A. Perizonius praevenit fere Glareano*: haud *Mog., del. Roëllius (Bekkerus, Ma.)* haud * * *Wt cf. praef.* illa die *Wl* 1,

27. || 11. praedispositos] Bas. b: perdispositos *Mog.* per dispositos equos *Sigonius* || LVII, 2. Peropportuna] *Peropportune Romanis Heus.* Populo Romano peropportune aut Peropportune populo Romano *Wt*; *adverbium uterque v. d. errore ni f. posuit* || post paucis diebus] *cf. Ma. 474.* || 1d, praegressis, . . Antigono et Cottoni I. F. Gr. || Cotto: Cotto *Wl* 1, 27 t. || is] *add. Sigonius* || 3. (ea res)] *del., quia posuit esse v. l. ad quae res §. extr. huc ex mg. delata, sed in loco desperato nihil decerno*: ea res *Mog.* ea de re *ci. a Sig. l. erat Sig. et I. F. Gr.* a rege *Wl. l.* || saepius] *Wt*: saepe *Iunius Mog.* saepe invitus Bas. b perinvitus *Sig. (I. F. Gr.)* saepe iunctus *Wl.* || *forti. missus. (iis) Wl.* || fama, inde certi] *Dr.* fama incerti *Mog.* fama, dein certi I. Perizonius || 4. praestaret] Bas. b: daret *Mog.* || 5. sedes fundare] *I. F. Gr.*: se fundare *Mog.* sedes dare Bas. a. || 7. aequales] (aequales) *Duk.* praedandi animo aequales *Heus.* ab illis *ci. Wt.* || 8. accommodabantur *Sigonius*: commodabantur || *Bastarnae, Dardanos*] Bas. a: Dardani *Bastarnae Mog.* || 9. rem] *add. Dr.* || *aversis*] Bas. a: reversis *Mog.* || LVIII, 1. Digressu — deinde] *Ma, qui cf.; locus nondum persanatus*: Digressi sunt pacato agro deinde *Mog.* Ingressi sunt pacato agmine fide (ductu *ci. Wt*) Bas. a. || *posterius et] Mog. Ma.*: sed Bas. a. || post ob famam aut post propter famam *etc. ci. Dr.* post ad famam *ci. Wt.* || fama] *Ma*: famam *Mog.* || neque] *add. Bas. a (Ma.)* || *empto contenti*] Bas. a (*Ma., qui de sqq. cf.*): evito contentio *Mog.* || 3. quo cum subire] *ci. Wt*: quo ubi ire *Mog.* cum subire *I. F. Gr.* || 7. procella cum] Bas. a: procellarum *Mog.* vi procellarum cum *ci. Wt.* || plerique semiennes Bas. a: proelique se inermes *Mog.* || consultari] Bas. a: consularique *Mog.* || 8. quo] *add. Ma.* || *aquiloniam*] *Ma*: Apolloniam meridianam *Mog.* || 9. dum firmaret res] Bas. b: tum firmare tres *Mog.* || LVIII, 2.

trecenos] *Paris. 1529 al. (Drumannus d. Arbeiter u. Communisten etc. p. 179 n. 97): tricenot Mog. || 4. A. Manlius] Bas. a cf. Th. Mommsen Cassiod. chron. (act. soc. sc. Sax. VIII) ad h. a. p. 614 sq. coll. p. 696: M. Attilius Mog. || 5. tribus creatis] nomina horum praetorum excidisse et Glareanus et Crev. coniecerunt idemque ante hos viginti annos, cum Livium primum perlegerem, adnotaveram addens, eo facilius librarium h. l. errare potuisse, quod duo M. Titinii h. a. praetores fuerint || quartum] v.*

Dodwellus || Ti.] Pighius: C. Mog. || 7. in fanis Duk. || capita qui ci. Duk. (du Rieu mnemos. I, 101.) || 8. lanxque] Gisb. Cuperus (Oudendorpius, Ma.): lanaque Mog. (Iul. Obsequens c. 61) laenaque Schefferus || intrinsecus Oudendorpius || apposita Iul. Obseq. l. l. ibique inpp. (Ma.): opposita] fuit] imperf. ex Iul. Obseq. praefert Wt praef. || de mensa.] Heus. (Ma.): . de mensa Mog.*

* [ad lib. XXXIII, 1, 7 cf. C. F. W. Meierum ann. ph. 85, 261 sqq., ad lib. XXXI, 19, 2 eund. ibid. p. 263 sqq., 44, 6. p. 277 sq.]

[PERIOCHA LIBRI XXXI.]

[Belli adversus Philippum Macedoniae regem, quod intermissum erat, repetiti causae referuntur hae: tempore initiorum duo iuvenes Acarnanes, qui non erant initiati, Athenas venerunt et in sacrarium Cereris cum aliis popularibus suis intraverunt. ob hoc, tamquam summum nefas commisissent, ab Atheniensibus occisi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt et Athenas obpugnaverunt, Athenienses auxilium a Romanis petierunt. post pacem Carthaginiensibus datam paucis mensibus coeptum est, ab urbe condita autem anno quingentesimo quinquagesimo. cum Atheniensium, qui a Philippo obsidebantur, legati auxilium a senatu petissent et id senatus ferendum censuisset, plebe, quod tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente tenuit auctoritas patrum, ut sociae civitati ferri quoque opem populus iuberet. id bellum P. Sulpicio consuli mandatum est, qui exercitu in Macedoniam ducto equestribus proeliis prospere cum Philippo pugnavit. Aboedeni a Philippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos seque occiderunt. L. Furius praetor Gallos Insubres rebellantes et Hamilcarem Poenum bellum in ea parte Italiae molientem acie vicit. Hamilcar eo bello occisus est et milia hominum **xxxv**. praeterea expeditiones Philippi regis et Sulpicii consulis expugnationesque urbium ab utroque factas continet. Sulpicius consul bellum gerebat adiuvantibus rege Attalo et Rhodiis. triumphavit de Gallis L. Furius praetor.]

TITI LIVI AB VRBE CONDITA LIBER XXXI.

I. Me quoque iuvat, velut ipse in parte laboris ac periculi fuerim, ad finem belli Punici pervenisse. nam etsi profiteri ausum perscripturum res omnis Romanas in partibus singulis tanti operis fatigari minime conveniat, tamen, 3

cum in mentem venit tris et sexaginta annos — tot enim sunt a primo Punico ad secundum bellum finitum —
4 aequae multa volumina occupasse mihi quam occupaverint
quadringenti octoginta septem anni a condita urbe ad Ap.
Claudium consulem qui primum bellum Carthaginiensibus
5 intulit, iam provideo animo, velut qui proximis litori
vadis inducti mare pedibus ingrediuntur, quidquid pro-
gredior, in vastiorem me altitudinem ac velut profundum
invehi et crescere paene opus, quod prima quaeque per-
ficiendo minui videbatur.

6 Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit, peri-
culo haudquaquam comparandum aut virtute ducis aut
7 militum robore, claritate regum antiquorum vetustaque
fama gentis et magnitudine imperii, quo multa quondam
Europae, maiorem partem Asiae obtinuerant armis, prope
8 nobilius. ceterum coeptum bellum adversus Philippum
decem ferme ante annis triennio prius depositum erat,
9 cum Aetoli et belli et pacis fuissent causa. vacuos de-
inde pace Punica iam Romanos et infensos Philippo cum
ob infidam adversus Aetolos aliosque regionis eiusdem
10 socios pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Afri-
cam missa Hannibali Poenisque preces Atheniensium,
quos agro pervastato in urbem compulerat, excitaverunt
ad renovandum bellum.

1 II. Sub idem fere tempus et ab Attalo rege et Rho-
diis legati venerunt nuntiantes, Asiae quoque civitates
2 sollicitari. his legationibus responsum est, curae eam
rem senatui fore; consultatio de Macedonico bello integra
3 ad consules, qui tunc in provinciis erant, reiecta est. in-
terim ad Ptolemaeum Aegypti regem legati tres missi,
C. Claudius Nero, M. Aemilius Lepidus, P. Sempronius
Tuditanus, ut nuntiarent victum Hannibalem Poenosque
4 et gratias agerent regi, quod in rebus dubiis, cum finitimi
etiam socii Romanos desererent, in fide mansisset, et
peterent, ut, si coacti iniuriis bellum adversus Philippum
suscepissent, pristinum animum erga populum Romanum
conservaret.

5 Eodem fere tempore P. Aelius consul in Gallia, cum
audisset a Boiis ante suum adventum incursiones in agros

sociorum factas, duabus legionibus subitariis tumultus 6
 eius causa scriptis additisque ad eas quattuor cohortibus
 de exercitu suo C. Ampium praefectum socium hac tu-
 multuaria manu per Umbriam, qua tribum Sapiniam
 vocant, agrum Boiorum invadere iussit; ipse eodem aperto
 itinere per montes duxit. Ampius ingressus hostium 7
 fines primo populationes satis prospere ac tuto fecit.
 delecto deinde ad castrum Mutilum satis idoneo loco ad
 demetenda frumenta — iam enim maturae erant segetes
 — profectus neque explorato circa nec stationibus satis 8
 firmis, quae armatae inermis atque operi intentos tuta-
 rentur, positis inproviso inpetu Gallorum cum frumen-
 tatoribus est circumventus. inde pavor fugaque etiam
 armatos cepit. ad septem milia hominum palata per se 9
 getes sunt caesa, inter quos ipse C. Ampius praefectus,
 ceteri in castra metu compulsi. inde sine certo duce 10
 consensu militari proxima nocte relicta magna parte re-
 rum suarum ad consulem per saltus prope invios perve-
 nere. qui nisi quod populatus est Boiorum finis et cum 11
 Ingaunis Liguribus foedus icit, nihil quod esset memo-
 rabile aliud in provincia cum gessisset, Romam rediit.

III. Cum primum senatum habuit universis postu- 1
 lantibus, ne quam prius rem quam de Philippo ac socio-
 rum querellis ageret, relatum extemplo est, decrevitque 2
 frequens senatus, ut P. Aelius consul quem videretur ei
 cum imperio mitteret, qui classe accepta, quam ex Sicilia
 Cn. Octavius reduceret, in Macedoniam traiceret. M. Va- 3
 lerius Laevinus propraetor missus circa Vibonem duode-
 quadraginta navibus ab Cn. Octavio acceptis in Mace-
 doniam transmisit. ad quem cum M. Aurelius legatus 4
 venisset edocuissetque eum, quantos exercitus, quantum
 navium numerum comparasset rex, quem ad modum circa 5
 omnis non continentis modo urbes, sed etiam insulas par-
 tim ipse adeundo, partim per legatos conciret homines ad
 arma, maiore conatu Romanis id capessendum bellum 6
 esse, ne cunctantibus iis auderet Philippus, quod Pyrrus
 prius ausus ex aliquanto minore regno esset. haec scri-
 bere eadem Aurelium consulibus senatuique placuit.

IIII. Exitu huius anni cum de agris veterum mili- 7

tum relatum esset, qui ductu atque auspicio P. Scipionis
2 in Africa bellum perfecissent, decreverunt patres, ut M.
Iunius praetor urbis, si ei videretur, decemviros agro
Samniti Apuloque, quod eius publicum populi Romani
3 esset, metiendo dividendoque crearet. creati P. Servilius,
Q. Caecilius Metellus, C. et M. Servilii — Geminis am-
bobus cognomen erat —, L. et A. Hostilii Catones, P.
Villius Tappulus, M. Fulvius Flaccus, P. Aelius Paetus,
T. Quinctius Flamininus.

4 Per eos dies P. Aelio consule comitia habente creati
consules P. Sulpicius Galba, C. Aurelius Cotta. prae-
tores exinde facti Q. Minucius Rufus, L. Furius Purpurio,
5 Q. Fulvius Gillo, C. Sergius Plancus. ludi Romani
scaenici eo anno magnifice adparateque facti ab aedilibus
curulibus L. Valerio Flacco et T. Quinctio Flaminio.
6 biduum instauratum est. frumentique vim ingentem,
quod ex Africa P. Scipio miserat, quaternis aeris populo
7 cum summa fide et gratia dividerunt. et plebei ludi ter
toti instaurati ab aedilibus plebi L. Apustio Fullone et
Q. Minucio Rufo, qui ex aedilitate praetor creatus erat. et
Iovis epulum fuit ludorum causa.

1 V. Anno quingentesimo quinquagesimo primo ab
urbe condita, P. Sulpicio Galba, C. Aurelio consulibus,
bellum cum rege Philippo initum est, paucis mensibus
2 post pacem Carthaginensibus datam. omnium primum
eam rem idibus Martiis, quo die tum consulatus inibatur,
3 P. Sulpicius consul retulit, senatusque decrevit, uti con-
sules maioribus hostiis rem divinam facerent quibus diis
4 ipsis videretur cum precatione ea: quod senatus popu-
lusque Romanus de re publica deque ineundo novo bello
in animo haberet, ea res uti populo Romano sociisque ac
nomini Latino bene ac feliciter eveniret; secundum rem
divinam precationemque ut de re publica deque pro-
5 vinciis senatum consulerent. per eos dies oportune
irritandis ad bellum animis et litterae ab M. Aurelio
legato et M. Valerio Laevino propratore adlatæ et
6 Atheniensium nova legatio venit, quae regem adpropin-
quare finibus suis nuntiaret brevique non agros modo,
sed urbem etiam in ditione eius futuram, nisi quid in

romanis auxilii foret, cum renuntiassent consules, rem
 ivinam rite peractam esse et precationi adnuisse deos
 aruspices respondere laetaque exta fuisse et prolationem
 nium victoriamque et triumphum portendi, tum litterae
 'alerii Aureliique lectae et legati Atheniensium auditi.
 enatus inde consultum factum est, ut sociis gratiae age- 8
 entur, quod diu sollicitati ne obsidionis quidem metu
 de decessissent: de auxilio mittendo tum responderi 9
 lacere, cum consules provincias sortiti essent atque is
 onsul, cui Macedonia provincia evenisset, ad popu-
 um tulisset, ut Philippo regi Macedonum indiceretur
 ellum.

VI. P. Sulpicio provincia Macedonia sorti evenit, 1
 ique rogationem promulgavit, vellent iuberent Philippo
 egi Macedonibusque, qui sub regno eius essent, ob in-
 urias armaque inlata sociis populi Romani bellum indici.
 lteri consulum Aurelio Italia provincia obtigit. prae- 2
 lores exinde sortiti sunt, C. Sergius Plancus urbanam,
 Q. Fulvius Gillo Siciliam, Q. Minucius Rufus Bruttios,
 L. Furius Purpurio Galliam. rogatio de bello Macedo- 3
 nico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata
 est. id cum fessi diuturnitate et gravitate belli sua sponte
 homines taedio periculorum laborumque fecerant, tum Q. 4
 Baebius tribunus plebis viam antiquam criminandi patres
 ingressus incusaverat bella ex bellis seri, ne pace um-
 quam frui plebs posset. aegre eam rem passi patres 5
 laceratusque probris in senatu tribunus plebis et consulem
 pro se quisque hortari, ut de integro comitia rogationi
 ferendae ediceret castigaretque segnitiam populi atque 6
 edoceret, quanto damno dedecorique dilatio ea belli futura
 esset.

VII. Consul in campo Martio comitiis, priusquam 1
 centurias in suffragium mitteret, contione advocata 'igno- 2
 rare' inquit 'mihi videmini, Quirites, non utrum bellum
 an pacem habeatis vos consuli — neque enim liberum id
 vobis Philippus permittet, qui terra marique ingens bel-
 um molitur —, sed utrum in Macedoniam legiones trans-
 portetis an hostes in Italiam accipiat. hoc quantum in- 3
 ersit, si numquam alias, (Punico) proximo certe bello

experti estis. quis enim dubitat, quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram inplorantibus impigre tulissemus opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando
4 cum summa clade nostra in Italiam accepimus? ne illud quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum pactum iam per legatos litterasque cum Hannibale, ut in Italiam traiceret, misso cum classe Laevino, qui ultro ei bellum
5 inferret, in Macedonia continuerimus. et quod tunc fecimus, cum hostem Hannibalem in Italia haberemus, id nunc pulso Italia Hannibale, devictis Carthaginiensibus
6 cunctamur facere? patiamur expugnandis Athenis, sicut Sagunto expugnando Hannibalem passi sumus, segnitiam
7 nostram experiri regem: non quinto inde mense, quem ad modum ab Sagunto Hannibal, sed quinto (inde) die quam
8 ab Corintho solverit naves in Italiam perveniet. ne aequaveritis Hannibali Philippum, ne Carthaginiensibus Macedonas. Pyrrus certe aequabitur. [aequabitur] dico?
9 quantum vel vir viro vel gens genti praestat! minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, et hodie est. Peloponnesum totam in ditione Philippus habet
Argosque ipsos, non vetere fama magis quam morte
10 Pyrrhi nobilitatos. nostra nunc compara. quanto magis florentem Italiam, quanto magis integras res salvis ducibus, salvis tot exercitibus, quos Punicum postea bellum absumpsit, adgressus Pyrrus tamen concussit et victor
11 prope ad ipsam urbem Romanam venit! nec Tarentini modo oraque illa Italiae, quam maiorem Graeciam vocant, ut linguam, ut nomen secutos crederes, sed Lucanus et
12 Bruttius et Samnis ab nobis defecerunt. haec vos, si Philippus in Italiam transmiserit, quietura aut mansura in fide creditis? manserunt enim Punico postea bellumnumquam isti populi, nisi cum deerit ad quem desciscant,
13 ab nobis non deficient. si piguisset vos in Africam traicere, hodie in Italia Hannibalem et Carthaginiensis hostis haberetis. Macedonia potius quam Italia bellum habeat,
14 hostium urbes agrique ferro atque igni vastentur. experti iam sumus foris nobis quam domi feliciora potentioraque arma esse. ite in suffragium bene invantibus divis et,

quae patres censuerunt, vos iubete. huius vobis sententiae non consul modo auctor est, sed iam dii immortales, qui mihi sacrificanti precantique, ut hoc bellum mihi senatui vobisque, sociis ac nomini Latino, classibus exercitibusque nostris bene ac feliciter eveniret, laeta omnia prosperaque portendere.'

VIII. Ab hac oratione in suffragium missi, uti rogaret, bellum iusserunt. supplicatio inde a consulibus in triduum ex senatus consulto indicta est obsecratique circa omnia pulvinaria dii, ut quod bellum cum Philippo populus iussisset, id bene ac feliciter eveniret, consultiue fetiales ab consule Sulpicio, bellum quod indiceretur regi Philippo, utrum ipsi utique nuntiari iuberent an satis esset, in finibus regni quod proximum praesidium esset, eo nuntiari. fetiales decreverunt, utrum eorum fecisset, recte facturum. consuli a patribus permissum, ut quem videretur ex iis, qui extra senatum essent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum.

Tum de exercitibus consulum praetorumque actum. consules binas legiones scribere iussi, veteres dimittere exercitus. Sulpicio, cui novum ac magni nominis bellum decretum erat, permissum, ut de exercitu, quem P. Scipio ex Africa deportasset, voluntarios, quos posset, duceret: invitum ne quem militem veterem ducendi ius esset. praetoribus L. Furio Purpurioni et Q. Minucio Rufo quina milia socium Latini nominis consules darent, quibus praesidiis alter Galliam, alter Bruttios provinciam obtineret. Q. Fulvius Gillo ipse iussus ex eo exercitu, quem P. Aelius consul habuisset, ut quisque minime multa stipendia haberet, legere, donec et ipse quinque milia socium ac nominis Latini effecisset: id praesidio Siciliae provinciae esset. M. Valerio Faltoni, qui praetor priore anno Campaniam provinciam habuerat, prorogatum in annum imperium est, uti propraeor in Sardiniam traiceret: is quoque de exercitu, qui ibi esset, quinque milia socium nominis Latini, qui eorum minime multa stipendia haberent, legeret. et consules duas urbanas legiones scribere iussi, quae, si quo res posceret, multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate

iraque inde tumentibus, mitterentur. sex legionibus Romanis eo anno usura res publica erat.

- 1 VIII. In ipso adparatu belli legati a rege Ptolemaeo venerunt, qui nuntiarent Athenienses adversus Philippum
- 2 petisse ab rege auxilium: ceterum, etsi communes socii sint, tamen nisi ex auctoritate populi Romani neque classem neque exercitum defendendi aut obpugnandi cuiusquam causa regem in Graeciam missurum esse.
- 3 vel quieturum eum in regno, si populo Romano socios defendere liceat, vel Romanos quiescere, si malint, passurum atque ipsum auxilia, quae facile adversus Philippum tueri Athenas possent, missurum. gratiae regi ab senatu actae responsumque tutari socios populo Romano in animo esse: si qua re ad id bellum opus sit, indicaturos regi, regnique eius opes scire subsidia firma ac
- 4 fidelia suae rei publicae esse. munera deinde legatis in singulos quinque milium aeris ex senatus consulto missa.

- Cum dilectum consules haberent pararentque, quae ad bellum opus essent, civitas religiosa, in principibus
- 6 maxime novorum bellorum, supplicationibus habitis iam et obsecratione circa omnia pulvinaria facta, ne quid praetermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Iovi donumque votum consulem, cui provincia Macedonia evenisset, iussit. moram voto publico Licinius pontifex maximus adtulit, qui negavit ex incerta pecunia votum debere, quia ea pecunia non posset in bellum usui esse seponique statim deberet nec cum alia pecunia misceri:
  - 8 quod si factum esset, votum rite solvi non posse. quamquam et res et auctor movebat, tamen ad collegium pontificum referre consul iussus, si posset recte votum incertae pecuniae suscipi. posse, rectiusque etiam esse
  - 9 pontifices decreverunt. vovit in eadem verba consul praeunte maximo pontifice, quibus antea quinquennalia
  - 10 vota suscipi solita erant, praeterquam quod tanta pecunia, quantam tum, cum solveretur, senatus censuisset, ludos donaque facturum vovit. totiens ante ludi magni de certa pecunia voti erant, hi primi de incerta.
  - 1 X. Omnium animis in bellum Macedonicum versis

repente nihil minus eo tempore timentibus Gallici tumultus fama exorta. Insubres Cenomanique et Boii excitis 2
Celinibus Ilvatibusque et ceteris Ligustinis populis Hannilcare Poeno duce, qui in iis locis de Hasdrubalis exercitu substiterat, Placentiam invaserant. et direpta urbe 3
ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus milibus hominum inter incendia ruinasque relictis trajecto Pado 4
ad Cremonam diripiendam pergunt. vicinae urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas praesidiaque per muros disponenda, ut obsiderentur tamen 5
prius quam expugnarentur nuntiosque mitterent ad praetorem Romanum. L. Furius Purpurio tum provinciae 6
praeerat cetero ex senatus consulto exercitu dimisso praeter quinque milia socium ac Latini nominis; cum iis copiis in proxima regione provinciae circa Ariminum substiterat. is tum senatui scripsit, quo in tumultu provincia 7
esset: duarum coloniarum, quae ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram obpugnari. nec in exercitu 7
suo satis praesidii colonis laborantibus fore nisi quinque milia socium quadraginta milibus hostium — tot enim in armis esse — trucidanda obicere velit et tanta sua clade iam inflatos excidio coloniae Romanae augeri hostium animos.

XI. His litteris recitatis decreverunt, ut C. Aurelius 1
consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem edixerat, Arimini eadem die adesse iuberet et aut ipse, si 2
per commodum rei publicae posset, ad obprimendum Gallicum tumultum proficisceretur aut Q. Minucio praetori scriberet, ut, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, missis in vicem earum quinque milibus sociorum, quae interim Etruriae praesidio essent, proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione.

Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eosdem Carthaginem, eosdem in Numidiam ad Masinissam: Carthaginem, ut nuntiarent, civem eorum Hamilcarem 5
relictum in Gallia — haut satis scire ex Hasdrubalis prius an ex Magonis postea exercitu — bellum contra foedus 6
facere, exercitus Gallorum Ligurumque excivisse ad arma

- contra populum Romanum: eum, si pax placeret, revo-
7 candum illis et dedendum populo Romano esse. simul
nuntiare iussi, perfugas sibi non omnis redditos esse ac
magnam partem eorum palam Carthagini observari dici:
quos comprehendi conquirique debere, ut sibi ex foedere
8 restituantur. haec ad Carthaginienses mandata. Masi-
nissae gratulari iussi, quod non patrium modo recuperasset
regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta
9 etiam auxisset. nuntiare praeterea iussi bellum cum rege
Philippo susceptum, quod Carthaginienses auxiliis iuvisset,
10 iniuriasque inferendo sociis populi Romani flagrante bello
Italia coegisset classes exercitusque in Graeciam mitti et
distinendo copias causa in primis fuisset serius in Afri-
cam traiciendi; peterentque ut ad id bellum mitteret
11 auxilia Numidarum equitum. dona ampla data, quae
ferrent regi, vasa aurea argenteaque, toga purpurea et
palmata tunica cum eburneo scipione et toga praetexta
12 cum curuli sella; iussique polliceri, si quid eis ad firman-
dum augendumque regnum opus esse indicasset, enixe id
populum Romanum merito eius praestaturum.
- 13 Verminae quoque Syphacis filii legati per eos dies
senatum adierunt excusantes errorem adulescentiamque
et culpam omnem in fraudem Carthaginensium avertentes:
14 et Masinissam Romanis ex hoste amicum factum; Vermi-
nam quoque adnissurum, ne officiis in populum Romanum
aut a Masinissa aut ab ullo alio vincatur; petere, ut rex
15 sociusque et amicus ab senatu adpellaretur. responsum
legatis est, et patrem eius Syphacem sine causa ex socio
et amico hostem repente populi Romani factum et eum
ipsum rudimentum adulescentiae bello lacessentem Ro-
16 manos posuisse: itaque pacem illi prius petendam ab
populo Romano esse quam ut rex sociusque et amicus
adpelleretur. nominis eius honorem pro magnis erga se
17 regum meritis dare populum Romanum consuesse. legatos
Romanos in Africa fore, quibus mandaturum senatum,
ut Verminae pacis dent leges, liberum arbitrium eius
populo Romano permittenti. si quid ad eas addi, demi-
mutarive vellet, rursus ab senatu ei postulandum fore.
18 legati cum iis mandatis in Africam missi C. Terentius

Varro, Sp. Lucretius, Cn. Octavius. quinquereemes singulis
atae.

XII. Litterae deinde in senatu recitatae sunt. Q. 1
finucii praetoris, cui Bruttii provincia erat: pecuniam
Locris ex Proserpinae thesauris nocte clam sublatam
ec ad quos pertineat facinus vestigia ulla extare.
indigne passus senatus non cessari ab sacrilegis et ne 2
pleminium quidem, tam clarum recensque noxae simul
c poenae exemplum, homines detertere. C. Aurelio 3
consuli negotium datum, ut ad praetorem in Bruttios
criberet: senatui placere quaestionem de expilatis the-
sauris eodem exemplo haberi, quo M. Pomponius praetor
riennio ante habuisset; quae inventa pecunia esset, re- 4
poni; si quo minus inventum foret, expleri ac piacularia,
si videretur, sicut ante pontifices censuissent, fieri. curam 5
expiandae violationis eius templi prodigia etiam sub idem
tempus pluribus locis nuntiata accenderunt: in Lucanis
caelum arsisse adferebant, Priverni sereno per diem totum
rubrum solem fuisse, Lanuvii templo Sospitae Iunonis 6
nocte strepitum ingentem exortum. iam animalium ob-
sceni fetus pluribus locis nuntiabantur: in Sabinis incer-
tus infans natus masculus an femina esset, alter sexdecim
iam annorum item ambiguo sexu inventus; Frusinone 7
agnus cum sullo capite, Sinuessae porcus cum capite
humano natus, in Lucanis in agro publico eculeus cum
quinque pedibus. foeda omnia et deformia errantisque 8
in alienos fetus naturae visa; ante omnia abominati semi-
mares iussique in mare extemplo deportari, sicut proxime
C. Claudio, M. Livio consulibus deportatus similis pro-
digii fetus erat. nihilo minus decemviro adire libros de 9
portento eo iusserunt. decemviri ex libris res divinas
easdem, quae proxime secundum id prodigium factae
essent, imperarunt. carmen praeterea ab ter novenis
virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni
reginae ferri. ea uti fierent C. Aurelius consul ex de- 10
cemvirorum responso curavit. carmen, sicut patrum me-
moriam Livius, ita tum condidit P. Licinius Tegula.

XIII. Expiatis omnibus religionibus — nam etiam 1
Locris sacrilegium pervestigatum ab Q. Minucio erat pe-

cuniaeque ex bonis noxiorum in thesauros reposita —
 2 cum consules in provincias proficisci vellent, privati frequen-
 tes, quibus ex pecunia, quam M. Valerio, M. Claudio
 consulibus mutuam dederant, tertia pensio debebatur eo
 3 anno, adierunt senatum, quia consules, cum ad novum
 bellum, quod magna classe magnisque exercitibus geren-
 dum esset, vix aerarium subficeret, negaverant esse, unde
 4 iis in praesentia solveretur. senatus querentes eos non
 sustinuit: si in Punicum bellum pecunia data in Mace-
 donicum quoque bellum uti res publica vellet, aliis ex
 aliis orientibus bellis quid aliud quam publicatam pro
 5 beneficio tamquam noxia suam pecuniam fore? cum et
 privati aecum postularent nec tamen solvendo aere alieno
 res publica esset, quod medium inter aecum et utile erat
 6 decreverunt, ut, quoniam magna pars eorum agros volgo
 venales esse diceret et sibimet emptis opus esse, agri
 publici, qui intra quinquagesimum lapidem esset, copia
 7 iis fieret: consules agrum aestimaturos et in iugera asses
 vectigal testandi causa publicum agrum esse inposituros,
 8 ut si quis, cum solvere posset populus, pecuniam habere
 9 quam agrum mallet, restitueret agrum populo. laeti eam
 condicionem privati acceperunt. trientabulumque is ager,
 quia pro tertia parte pecuniae datus erat, adpellatus.

1 XIII. Tum P. Sulpicius secundum vota in Capitolio
 nuncupata paludatis lictoribus profectus ab urbe Brum-
 2 disium venit et veteribus militibus voluntariis ex Africano
 exercitu in legiones discriptis navibusque ex classe Cn.
 Cornelii electis, altero die quam a Brundisio solvit in
 3 Macedoniam traiecit. ibi ei praesto fuere Atheniensium
 legati orantes, ut se obsidione eximeret. missus extemplo
 Athenas est C. Claudius Centho cum viginti longis na-
 4 vibus et mille militum. neque enim ipse rex Athenas
 obsidebat: eo maxime tempore Abydum obpugnabat,
 iam cum Rhodiis et Attalo navalibus certaminibus, neutro
 5 feliciter proelio, vires expertus. sed animos ei faciebat
 praeter ferociam insitam foedus ictum cum Antiocho
 Syriae rege divisaeque iam cum eo Aegypti opes, cui
 morte audita Ptolemaei regis ambo iminebant.

6 Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum Athe-

nienses haudquaquam digna causa, dum ex vetere fortuna nihil praeter animos servant. Acarnanes duo iuvenes 7 per initiorum dies non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cetera turba ingressi sunt. facile 8 eos sermo prodidit absurde quaedam percontantis, deductique ad antistites templi, cum palam esset per errorem ingressos, tamquam ob infandum scelus interfecti sunt. id tam foede atque hostiliter gens Acarnanum 9 factum ad Philippum detulit impetravitque ab eo, ut datis Macedonum auxiliis bellum se inferre Atheniensibus pateretur. hic exercitus primo terram Atticam ferro igni- 10 que depopulatus cum omnis generis praeda in Acarnaniam rediit. et irritatio quidem animorum ea prima fuit: postea iustum bellum decretis civitatis ultro indicendo factum. Attalus enim rex Rhodiique persecuti cedentem 11 in Macedoniam Philippum cum Aeginam venissent, rex Piraeum renovandae confirmandaeque cum Atheniensibus societatis causa traiecit. civitas omnis obviam effusa cum 12 coniugibus ac liberis, sacerdotes [in] insignibus suis intrantem urbem ac dii prope ipsi exciti sedibus suis acceperunt.

XV. In contionem extemplo populus vocatus, ut rex 1 quae vellet coram ageret; deinde ex dignitate magis visum scribere eum de quibus videretur, quam praesentem aut 2 referendis suis in civitatem beneficiis erubescere aut significationibus adclamationibusque multitudinis adsentatione inmodica pudorem onerantis. in litteris autem, 3 quae missae in contionem recitataeque sunt, commemoratio erat beneficiorum primum in civitatem suorum, deinde rerum, quas adversus Philippum gessisset, ad 4 postremum adhortatio capessendi belli, dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos haberent: nequiquam postea, si tum cessassent, praetermissam occasionem quaesituros. Rhodii deinde legati auditi sunt; 5 quorum recens erat beneficium, quod naves longas quattuor Atheniensium captas nuper ab Macedonibus recuperatasque remiserant. itaque ingenti consensu bellum adversus Philippum decretum. honores regi primum 6 Attalo inmodici, deinde et Rhodiis habiti. tum primum

quoque' inquit 'ultro tibi intulerunt arma?' insueto
vera audire ferocior oratio visa est, quam quae habenda
apud regem esset. 'aetas' inquit 'et forma et super
omnia Romanum nomen te ferociorem facit. ego autem
primum velim vos foederum memores servare mecum
pacem; sin bello lacessitis, mihi quoque animos facere et
regnum et Macedonum nomen haud minus quam Roma-
num nobile sentietis.' ita dimisso legato Philippus auro
argentoque, quae coacervata erant, accepto hominum
praedam omnem amisit. tanta enim rabies multitudinem
invasit, ut repente proditos rati, qui pugnantes mortem
obcubuissent, periuriumque alius alii exprobrantes et sa-
cerdotibus maxime, qui quos ad mortem devovissent,
eorum deditionem vivorum hosti fecissent, repente omnes
ad caedem coniugum liberorumque discurrerent seque
ipsi per omnes vias leti interficerent. obstupefactus eo
furore rex subpressit inpetum militum et triduum se ad
moriendum Abydenis dare dixit. quo spatio plura faci-
nora in se victi ediderunt quam infesti edidissent victores
nec, nisi quem vincula aut alia necessitas mori prohibuit,
quisquam vivus in potestatem venit. Philippus inposito
Abydi praesidio in regnum rediit. cum velut Saguntii
excidium Hannibali, sic Philippo Abydenorum clades ad
Romanum bellum animos fecisset, nuntii occurrerunt,
consulem iam in Epiro esse et Apolloniam terrestriis
copias, navalis Corcyram in hiberna deduxisse.

XIX. Inter haec legatis, qui in Africam missi erant,
de Hamilcare, Gallici exercitus duce, responsum a Car-
thaginiensibus est, nihil ultra se facere posse, quam ut
exilium eum multarent, bona eius publicarent: perfugas et
fugitivos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse
et de ea re missuros legatos Romam, qui senatui satis-
facerent. ducenta milia modium tritici Romam, ducenta
ad exercitum in Macedoniam miserunt. inde in Numi-
diam ad reges profecti legati. dona data Masinissae
mandataque edita. equites mille Numidiae, cum duo milia
daret, accepti. ipse in navis inponendos curavit et cum
ducentis milibus modium tritici, ducentis hordei in Mace-
doniam misit. tertia legatio ad Verminam erat. is ad

rimos fines regni legatis obviam progressus, ut scribe-
ent ipsi quas vellent pacis condiciones permisit: omnem
pacem bonam iustamque fore sibi cum populo Romano.
latae leges pacis iussusque ad eam confirmandam mittere
legatos Romam.

XX. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus pro
consule ex Hispania rediit. qui cum in senatu res ab se
per multos annos fortiter feliciterque gestas exposuisset
ostulassetque, ut triumphanti sibi invehi liceret in urbem,
es triumpho dignas esse censebat senatus, sed exemplum
maioribus non accepisse, ut qui neque dictator neque
consul neque praetor res gessisset triumpharet: pro con-
sule illum Hispaniam provinciam, non consulem aut prae-
torem obtinuisse. decurrebatur tamen eo, ut ovans urbem
nirer, intercedente Ti. Sempronio Longo tribuno plebis,
qui nihilo magis id more maiorum aut ullo exemplo futu-
rum diceret. postremo victus consensu patrum tribunus
cessit et ex senatus consulto L. Lentulus ovans urbem
est ingressus. argenti tulit ex praeda quadraginta tria
milia pondo, auri duo milia quadringenta quinquaginta;
militibus ex praeda centum viginti asses divisit.

XXI. Iam exercitus consularis ab Arretio Ariminum
transductus erat et quinque milia socium Latini nominis
ex Gallia in Etruriam transierant. itaque L. Furius,
magnis itineribus ab Arimino adversus Gallos Cremonam
tum obsidentes profectus, castra mille quingentorum pas-
suum intervallo ab hoste posuit. occasio egregie rei ge-
rendae fuit, si protinus de via ad castra obpugnanda
duxisset. palati passim vagabantur per agros nullo satis
firmo relicto praesidio. lassitudinem militum timuit, quod
raptim ductum agmen erat. Galli clamore suorum ex
agris revocati omissa praeda, quae in manibus erat,
castra repetivere et postero die in aciem progressi. nec
Romanus moram pugnandi fecit. sed vix spatium in-
struendi fuit: eo cursu hostes in proelium venerunt.
dextra ala — in alas divisum socialem exercitum habe-
bant — in prima acie locata est, in subsidiis duae Ro-
manae legiones. M. Furius dextrae alae, legionibus M.
Caecilius, equitibus L. Valerius Flaccus — legati omnes

9 erant — praepositi. praetor secum duos legatos, C. Lae-
torium et P. Titinium, habebat, cum quibus circumspicere
10 et obire ad omnis hostium subitos conatus posset. primo
Galli omni multitudine in unum locum conixi obruere
atque obterere sese dextram alam, quae prima erat, spe-
11 rarunt posse. ubi id parum procedebat, circuire a cor-
nibus et amplecti hostium aciem, quod multitudine ad-
12 versus paucos facile videbatur, conati sunt. id ubi vidit
praetor, ut et ipse dilaret aciem, duas legiones ex sub-
sidiis dextra laevaue alae, quae in prima acie pugnabat,
circumdat aedemque Vediovi vovit, si eo die hostis fudisset.
13 L. Valerio imperat, ut parte una duarum legionum equi-
tes, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat
14 nec circuire eos aciem patiat. simul et ipse, ut ex-
tenuatam mediam diductis cornibus aciem Gallorum vidit,
signa inferre confertos milites et perrumpere ordines
15 iubet. et cornua ab equitibus et medii a pedite puls-
ac repente, cum in omni parte caede ingenti sternerentur,
Galli terga verterunt fugaue effusa repetunt castra.
16 fugientes persecutus eques, mox et legiones insecutae in
17 castra inpetum fecerunt. minus sex milia hominum inde
effugerunt, caesa aut capta supra quinque et triginta
milia cum signis militaribus septuaginta, carpentis Gal-
18 licis multa praeda oneratis plus ducentis. Hamilcar dux
Poenus eo proelio cecidit et tres imperatores nobiles
Gallorum. Placentini captivi ad duo milia liberorum
capitum redditi colonis.

1 XXII. Magna victoria laetaque Romae fuit. litteris
2 adlatis supplicatio in triduum decreta est. Romanorum
sociorumque ad duo milia eo proelio ceciderunt, plurimi
dextrae alae, in quam primo inpetu vis hostium ingens
3 inlata est. quamquam per praetorem prope debellatum
erat, consul quoque C. Aurelius, perfectis quae Romae
agenda fuerant profectus in Galliam, victorem exercitum
a praetore accepit.

4 Consul alter cum autumno ferme exacto in provin-
5 ciam venisset, circa Apolloniam hibernabat. ab classe,
quae Corcyrae subducta erat, C. Claudius triremesque
Romanae, sicut ante dictum est, Athenas missae cum

Piraeum pervenissent, despondentibus iam animos sociis
 spem ingentem adtulerant. nam et terrestres ab Corintho 6
 quae per Megaram incursiones in agros fieri solitae erant
 non fiebant, et praedonum a Chalcide naves, quae non 7
 mare solum infestum, sed etiam omnis maritimos agros
 Atheniensibus fecerant, non modo Sunium superare,
 sed ne extra fretum Euripi [quidem] committere aperto
 mari se audebant. supervenerunt his tres Rhodiae qua- 8
 driremes, et erant Atticae tres apertae naves, ad tuendos
 maritimos agros comparatae. hac classe si urbs agrique
 Atheniensium defenderentur, satis in praesentia existi-
 manti Claudio esse maioris etiam rei fortuna oblata est.

XXIII. Exules ab Chalcide regionum iniuriis pulsi 1
 adtulerunt, occupari Chalcidem sine certamine ullo posse:
 nam et Macedonas, quia nullus in propinquo sit hostium 2
 metus, vagari passim et oppidanos praesidio Macedonum
 fretos custodiam urbis neglegere. his auctoribus pro- 3
 fectus quamquam Sunium ita mature pervenerat, ut inde
 provehi ad primas angustias Euboeae posset, ne superato
 promunturio conspiceretur, classem in statione usque ad
 noctem tenuit; primis tenebris movit et tranquillo per- 4
 vectus Chalcidem paulo ante lucem, qua infrequentissima
 urbis sunt, paucis militibus turrim proximam murumque
 circa scalis cepit alibi sopitis custodibus, alibi nullo cu-
 stodiente. progressi inde ad frequentia aedificiis loca 5
 custodibus interfectis refractaque porta ceteram multitu-
 dinem armatorum acceperunt. inde in totam urbem dis- 6
 cursum est aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis
 tectis iniectus erat: conflagrarunt et horrea regia et ar- 7
 mamentarium cum ingenti adparatu machinarum tormen-
 torumque. caedes inde passim fugientium pariter ac re-
 pugnantium fieri coepta est. nec ullo iam qui militaris 8
 aetatis esset non aut caeso aut fugato, Sopatro etiam
 Acarnane praefecto praesidii interfecto praeda omnis
 primo in forum conlata, deinde in naves inposita. carcer 9
 etiam ab Rhodiis refractus emissisque captivi, quos Phi-
 lippus tamquam in tutissimam custodiam condiderat.
 statuis inde regis deiectis truncatisque, signo receptui 10
 dato conscenderunt naves et Piraeum, unde profecti erant,

- 11 redierunt. quodsi tantum militum Romanorum fuisset,
ut et Chalcis teneri et non deseri praesidium Athenarum
potuisset, magna res principio statim belli, Chalcis et
12 Euripus adempta regi forent. nam ut terra Thermopy-
larum angustiae Graeciam, ita mari fretum Euripi claudit.
- 1   XXIII. Demetriade tum Philippus erat. quo cum
esset nuntiata clades sociae urbis, quamquam serum
auxilium perditis erat, tamen, quae proxima auxilio est,
2 ultionem petens, cum expeditis quinque milibus et tre-
centis equitibus extemplo profectus cursu prope Chalci-
dem contendit haudquaquam dubius obprimi Romanos
3 posse. a qua destitutus spe nec quicquam aliud quam
ad deforme spectaculum semirutae ac fumantis sociae
urbis cum venisset, paucis vix qui sepelirent bello ab-
sumptos relictis, aequè raptim ac venerat, transgressus
4 ponte Euripum per Boeotiam Athenas ducit, pari incepto
haut disparem eventum ratus responsurum. et respon-
disset, ni speculator — hemerodromos vocant Graeci,
ingens die uno cursu emetientis spatium — contemplatus
regium agmen ex specula quadam praegressus nocte me-
5 dia Athenas pervenisset. idem ibi somnus eademque
neglegentia erat, quae Chalcidem dies ante paucos pro-
6 diderat. excitati nuntio trepido et praetor Atheniensium
et Dioxippus praefectus cohortis mercede militantium
auxiliorum convocatis in forum militibus tuba signum ex
7 arce dari iubent, ut hostis adesse omnes scirent. ita un-
dique ad portas, ad muros discurrunt. paucas post horas
Philippus, aliquanto tamen ante lucem, adpropinquans
urbi conspectis luminibus crebris et fremitu hominum tre-
8 pidantium, ut in tali tumultu, exaudito sustinuit signa et
considerare ac conquiescere agmen iussit vi aperta propa-
9 lam usus, quando parum dolus profuerat. ab dipylo
accessit. porta ea, velut in ore urbis posita, maior ali-
quanto patentiorque quam ceterae est et intra eam extra-
que latae viae sunt, ut et oppidani derigere aciem a foro
10 ad portam possent et extra limes mille ferme passus lon-
gus, in Academiae gymnasium ferens, pediti equitque
hostium liberum spatium praeberet. eo limite Athenienses
cum Attali praesidio et cohorte Dioxippi acie intra por-

tam instructa signa extulerunt. quod ubi Philippus vidit, 11
 habere se hostis in potestate ratus et diu optata caede —
 neque enim ulli Graecarum civitatum infestior erat —
 expleturum, cohortatus milites, ut se intuentes pugnarent 12
 scirentque ibi signa, ibi aciem esse debere, ubi rex esset,
 concitat eum non ira tantum, sed etiam gloria elatus,
 quod ingenti turba completis etiam ad spectaculum muris 13
 conspici se pugnantem egregium ducebat. aliquantum 14
 ante aciem cum equitibus paucis evectus in medios hostis
 ingentem cum suis ardorem, tum pavorem hostibus iniecit.
 plurimos manu sua comminus eminusque vulneratos com- 15
 pulsosque in portam consecutus et ipse cum maiorem in
 angustiis trepidantium edidisset caedem, in temerario in-
 cepto tutum tamen receptum habuit, quia qui in turribus 16
 portae erant sustinebant tela, ne in permixtos hostibus
 suos coicerent. intra muros deinde tenentibus milites Athe- 17
 niensibus Philippus signo receptui dato castra ad Cynos-
 arges — templum Herculis gymnasiumque et lucus erat
 circumiectus — posuit. sed et Cynosarges et Lycium et 18
 quidquid sancti amoenive circa urbem erat incensum est
 dirutaque non tecta solum, sed etiam sepulcra, nec divini
 humanique iuris quicquam prae inpotenti ira est ser-
 vatum.

XXV. Postero die cum primo clausae fuissent por- 1
 tae, deinde subito apertae, quia praesidium Attali ab Ae-
 gina Romanique ab Piraeo intraverant urbem, castra ab
 urbe retulit rex tria ferme milia passum. inde Eleusi- 2
 nam profectus spe inproviso templi castellicae, quod et
 imminet et circumdatum est templo, capiendi, cum haut-
 quaquam neglectas custodias animadvertisset et classem
 a Piraeo subsidio venire, omisso incepto Megaram ac
 protinus Corinthum ducit et, cum Argis Achaeorum con-
 cilium esse audisset, inopinantibus Achaeis contioni ipsi
 supervenit. consultabant de bello adversus Nabim, ty- 3
 rannum Lacedaemoniorum, qui tralato imperio a Philo-
 poemene ad Cyliadam, nequaquam parem illi ducem,
 dilapsa cernens Achaeorum auxilia redintegraverat bel-
 lum agrosque finitimorum vastabat et iam urbibus quoque
 erat terribilis. adversus hunc hostem cum quantum ex 4

- quaque civitate militum scriberetur consultarent, Philippus dempturum se eis curam, quod ad Nabim et Lacedaemonios adtineret, pollicitus nec tantum agros sociorum populationibus prohibiturum, sed terrorem omnem belli in ipsam Laconicam ducto eo extemplo exercitum tralaturum. haec oratio cum ingenti adsensu hominum acciperetur, 'ita tamen aequum est,' inquit 'me vestra meis armis tutari, ne mea interim nudentur praesidiis. itaque, si vobis videtur, tantum parate militum, quantum ad Oreum et Chalcidem et Corinthum tuenda satis sit, ut meis ab tergo tutis securus bellum Nabidi inferam et Lacedaemoniis.' non fefellit Achaeos, quo spectasset tam benigna pollicitatio auxiliumque oblatum adversus Lacedaemonios: id quaeri, ut obsidem Achaeorum iuventutem educeret ex Peloponneso ad inligandam Romano bello gentem. et id quidem coarguere Cycliadas praetor Achaeorum nihil adtinere ratus, id modo cum dixisset, non licere legibus Achaeorum de aliis rebus referre quam propter quas convocati essent, decreto de exercitu parando adversus Nabim facto concilium fortiter ac libere habitum dimisit, inter adsentatores regio ante eam diem habitus.
- Philippus, magna spe depulsus, voluntarius paucis militibus conscriptis Corinthum atque in Atticam terram rediit.
- XXVI. Per eos ipsos dies quibus Philippus in Achaia fuit Philocles praefectus regius ex Euboea profectus cum duobus milibus Thracum Macedonumque ad depopulandos Atheniensium fines regione Eleusinis salutum Cithaeronis transcendit; inde dimidia parte militum ad praedandum passim per agros dimissa, cum parte ipse occultus loco ad insidias oportuno consedit, ut si ex castello ab Eleusine in praedantis suos inpetus fieret, repente hostis effusus ex improviso adoriretur. non fefelere insidiae. itaque revocatis qui discurrerant ad praedandum militibus instructisque ad obpugnandum castellum Eleusinem profectus cum multis inde vulneribus recessit.
- Philippoque se venienti ex Achaia coniunxit. temptata et ab ipso rege obpugnatio eiusdem castelli est. sed naves Romanae a Piraeo venientes intromissumque praesidium absistere incepto coegerunt. diviso deinde exercitu

rex cum parte Philoclem Athenas mittit, cum parte Piraeum pergit, ut, dum Philocles subeundo muros et comminanda obpugnatione contineret urbe Athenienses, ipsi Piraeum levi cum praesidio relictum expugnandi facultas esset. ceterum nihilo ei Piraei quam Eleusinis 7 facilius isdem fere defendentibus obpugnatio fuit. a Piraeo Athenas repente duxit. inde eruptione subita pedi- 8 tum equitumque inter angustias semirutum muri, qui brachiis duobus Piraeum Athenis iungit, repulsus omnia obpugnatione urbis, diviso cum Philocle rursus exercitu 9 ad agros vastandos profectus, cum priorem populationem sepulcris circa urbem diruendis exercuisset, ne quid in- 10 violatum relinqueret, templa deum, quae pagatim sacrata habebant, dirui atque incendi iussit. exornata eo genere 11 operum eximie terra Attica et copia domestici marmoris et ingeniis artificum praebuit huic furori materiam. neque 12 enim diruere modo ipsa templa ac simulacra evertere satis habuit, sed lapides quoque, ne integri cumlarent ruinas, frangi iussit. et postquam non tam ira satiata 13 quam irae exercendae materia deerat, agro hostium in Boeotiam excessit nec aliud quicquam dignum memoria in Graecia egit.

XXVII. Consul Sulpicius eo tempore inter Apollo- 1 niam ac Dyrrachium ad Apsum flumen habebat castra, quo arcessitum L. Apustium legatum cum parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit. Apustius, extrema 2 Macedoniae populatus, Corrago et Gerrunio et Orgesso castellis primo inpetu captis ad Antipatream, in faucibus angustis sitam urbem, venit. ac primo evocatos princi- 3 pes ad colloquium, ut fidei Romanorum se committerent, pericere est conatus; deinde ubi magnitudine ac moenibus situque urbis freti dicta aspernabantur, vi atque 4 armis adortus expugnavit puberibusque interfectis, praeda omni militibus concessa diruit muros atque urbem in- 5 cendit. hic metus Codrionem, satis validum et munitum oppidum, sine certamine ut dederetur Romanis effecit. praesidio ibi relicto Cnidus — nomen propter alteram in 6 Asia urbem quam oppidum notius — vi capitur. revertentem legatum ad consulem cum satis magna praeda

Athenagoras quidam, regius praefectus, in transitu fluminis a novissimo agmine adortus postremos turbavit. ad quorum clamorem et trepidationem cum revectus equo propere legatus signa convertisset et coniectis in medium sarcinis aciem direxisset, non tulere inpetum Romanorum militum regii. multi ex iis occisi, plures capti. legatus, incolumi exercitu reducto ad consulem, remittitur inde extemplo ad classem.

1 XXVIII. Hac satis felici expeditione bello commisso reguli ac principes adcolae Macedonum in castra Romana veniunt, Pleuratus Scerdilaedi filius et Amynder Athenam rex et ex Dardanis Bato Longari filius. bellum suo nomine Longarus cum Demetrio, Philippi patre, gesserat. pollicentibus auxilia respondit consul, Dardanorum et Pleurati opera, cum exercitum in Macedoniam induceret, se usurum; Amyandro Aetolos concitandos ad bellum adtribuit. Attali legatis — nam ii quoque per id tempus venerant — mandat, ut Aeginae rex, ubi hibernabat, classem Romanam opperiretur, qua adiuncta bello maritimo, sicut ante, Philippum urgeret. ad Rhodios quoque missi legati, ut capesserent partem belli. nec Philippus segnius — iam enim in Macedoniam pervenerat — adparabat bellum. filium Persea, puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui aetatem eius regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quae ad Pelagoniam sunt, mittit; Sciathum et Peparethum, haut ignobiles urbes, ne classi hostium praedae ac praemio essent, diruit; ad Aetolos mittit legatos, ne gens inquieta adventu Romanorum fidem mutaret.

1 XXVIII. Concilium Aetolorum stata die, quod Pan-aetolium vocant, futurum erat. huic ut obcurrerent, et regis legati iter adcelerarunt, et a consule missus L. Furius Purpurio legatus venit. Atheniensium quoque legati ad id concilium obcurrerunt. primi Macedones, cum quibus recentissimum foedus erat, auditi sunt. qui nulla nova re nihil se novi habere quod adferrent dixerunt: quibus enim de causis experta inutili societate Romana pacem cum Philippo fecissent, compositam semel pacem servare eos debere. 'an imitari' inquit unus ex legatis

‘Romanorum licentiam, an levitatem dicam, mavultis? qui cum legatis vestris Romae responderi ita iussissent: “quid ad nos venitis, Aetoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis?”, idem nunc ut bellum secum 5 adversus Philippum geratis postulant. et antea propter vos et pro vobis arma sumpta adversus eum simulabant; nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messa- 6 nae ut auxilio essent, primo in Siciliam transcenderunt, iterum ut Syracusas obpressas ab Carthaginiensibus in libertatem eximerent; et Messanam et Syracusas et to- 7 tam Siciliam ipsi habent vectigalemque provinciam securibus et fascibus subiecerunt. scilicet sicut vos Nau- 8 pacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos concilium habetis, socium hostemque libere quem velitis lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro, sic Siculorum civitatibus Syracusas aut Messanam aut Lilybaeum indicitur concilium: praetor Romanus conventus 9 agit; eo imperio evocati conveniunt; excelso in suggestu superba iura reddentem, stipatum lictoribus vident; virgae tergo, secures cervicibus inminent et quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. nec id mirari debent 10 aut possunt, cum Italiae urbes, Regium, Tarentum, Capuam, ne finitimas, quarum ruinis crevit urbs Roma, nominem, eidem subiectas videant imperio. Capua quid- 11 dem, sepulcrum ac monumentum Campani populi, elato et extorri eiecto ipso populo superest, urbs trunca, sine senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda quam si deleta foret. furor est, si 12 alienigenae homines, plus lingua et moribus et legibus quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum. Philippi re- 13 gnum obficere aliquid videtur libertati vestrae; qui, cum merito vestro vobis infensus esset, nihil a vobis ultra quam pacem petiit fidemque hodie pacis pactae desiderat. aduefacite his terris legiones externas et iugum accipite: 14 sero ac nequiquam, cum dominum Romanum habebitis, socium Philippum quaeretis. Aetolos, Acarnanas, Mace- 15 donas, eiusdem linguae homines, leves ad tempus ortae causae diiungunt coniunguntque; cum alienigenis, cum

barbaris aeternum omnibus Graecis bellum est eritque:
 natura enim, quae perpetua est, non mutabilibus in diem
 16 causis hostes sunt. sed unde coepit oratio mea, ibi desinet: hoc eodem loco idem homines de eiusdem Philippi pace triennio ante decrevistis isdem inprobantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam et compositam turbare volunt. in qua consultatione nihil fortuna mutavit, cur vos mutetis non video.'

- 1 XXX. Secundum Macedonas ipsis Romanis ita concedentibus iubentibusque Athenienses, qui foeda passi iustius in crudelitatem saevitiamque regis invehi poterant,
 2 introducti sunt. deploraverunt vastationem populationemque miserabilem agrorum: neque id se queri, quod hostilia ab hoste passi forent — esse enim quaedam belli
 3 iura, quae ut facere, ita pati sit fas: sata exuri, dirui tecta, praedas hominum pecorumque agi misera magis
 4 quam indigna patienti esse —, verum enim vero id se queri, quod is, qui Romanos alienigenas et barbaros vocet, adeo omnia simul divina humanaque iura polluerit, ut
 5 priore populatione cum infernis deis, secunda cum superis bellum nefarium gesserit. omnia sepulcra monumentaque diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes,
 6 nullius ossa terra tegi. delubra sibi fuisse, quae quondam pagatim habitantes in parvis illis castellis vicisque consecrata ne in unam urbem quidem contributi maiores
 7 sui deserta reliquerint. circa ea omnia templa Philippum infestos circumtulisse ignes, semusta, truncata simulacra
 8 deum inter prostratos iacere postes templorum. qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam opulentamque, talem eum, si liceat, Aetoliam Graeciamque omnem
 9 facturum. urbis quoque suae similem deformitatem futuram fuisse, nisi Romani subvenissent. eodem enim scelere urbem colentis deos praesidemque arcis Minervam petitam, eodem Eleusinae Cereris templum, eodem Piraei
 10 Iovem Minervamque; sed ab eorum non templis modo, sed etiam moenibus vi atque armis repulsum in ea delubra, quae sola religione tuta fuerint, saevisse. itaque
 11 se orare atque obsecrare Aetolos, ut miseriti Atheniensium ducibus diis immortalibus, deinde Romanis,

qui secundum deos plurimum possent, bellum susci-
perent.

XXXI. Tum Romanus legatus 'totam orationis meae 1
ormam Macedones primum, deinde Athenienses muta-
unt. nam et Macedones, cum ad conquerendas Philippi 2
niurias in tot socias nobis urbes venissem, ultro accu-
sando Romanos, defensionem ut accusatione potio-
riorem haberem effecerunt, et Athenienses in deos inferos su- 3
perosque nefanda atque inhumana scelera eius referendo
quid mihi aut cuiquam reliquerunt, quod obicere ultra
possim? eadem haec Cianos, Abydenos, Aeneos, Maro- 4
uitas, Thasios, Parios, Samios, Larisenses, Messenios
hinc ex Achaia existimate queri, graviora acerbioraque
eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit. nam 5
quod ad ea adtinet, quae nobis obiecit, nisi gloria digna
sunt, fateor ea defendi non posse. Regium et Capuam
et Syracusas nobis obiecit. Regium Pyrrhi bello legio 6
Reginis ipsis, ut mitteremus, orantibus in praesidium
missa urbem, ad quam defendendam missa erat, per
scelus possedit. comprobavimus ergo id facinus? an bello 7
persecuti sceleratam legionem, in potestatem nostram re-
ductam tergo et cervicibus poenas sociis pendere cum
coegissemus, urbem, agros suaeque omnia cum libertate
legibusque Reginis reddidimus? Syracusanis oppressis ab 8
externis tyrannis, quo indignius esset, cum tulissemus
opem et fatigati prope per triennium terra marique urbe
munitissima obpugnanda essemus, cum iam ipsi Syra-
cusani servire tyrannis quam capi a nobis mallent, captam
isdem armis et liberatam urbem reddidimus. neque in- 9
finitas imus Siciliam provinciam nostram esse et civitates
quae in parte Carthaginiensium fuerunt et uno animo
cum illis adversus nos bellum gesserunt, stipendiarias ac
vectigales esse: quin contra hoc et vos et omnes gentes
scire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam esse.
an Campanorum poenae, de qua ne ipsi quidem queri 10
possunt, nos paeniteat? hi homines, cum pro iis bellum
adversus Samnites per annos prope septuaginta cum
magnis nostris cladibus gessissemus, ipsos foedere pri- 11
mum, deinde conubio atque cognationibus, postremo civi-

12 tate nobis coniunxissemus, tempore nostro adverso primi
omnium Italiae populorum, praesidio nostro foede inter-
fecto, ad Hannibalem defecerunt, deinde, indignati se
obsideri a nobis, Hannibalem ad obpugnandam Romam
13 miserunt. horum si neque urbs ipsa neque homo quis-
quam superesset, quis id durius quam pro merito ipsorum
14 statutum indignari posset? plures sibimet ipsi conscientia
scelerum mortem consciverunt quam ab nobis supplicio
adfecti sunt. ceteris ita oppidum, ita agros ademimus,
ut agrum locumque ad habitandum daremus, urbem in-
15 noxiam stare incolumem pateremur, ut qui hodie videat
eam nullum obpugnatae captaeve ibi vestigium inveniat.
sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini victae pacem
16 ac libertatem dederimus? magis illud est periculum, ne
nimis facile victis ignoscendo plures ob id ipsum ad ex-
17 periundam adversus nos fortunam belli incitemus. haec
pro nobis dicta sint, haec adversus Philippum, cuius do-
mestica parricidia et cognatorum amicorumque caedes et
libidinem inhumaniorem prope quam crudelitatem vos,
18 quo propiores Macedoniae estis, melius nostis. quod ad
vos adtinet, Aetoli, nos pro vobis bellum suscepimus ad-
versus Philippum, vos sine nobis cum eo pacem fecistis.
19 et forsitan dicatis, bello Punico occupatis nobis coactos
metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat, acce-
pisse. et nos, cum alia maiora urgerent, depositum a
20 vobis bellum et ipsi omisimus. nunc et nos deum be-
nignitate Punico perfecto bello totis viribus nostris in
Macedoniam incubuimus, et vobis restituendi vos in ami-
citiā societatemque nostram fortuna oblata est, nisi
perire cum Philippo quam vincere cum Romanis ma-
vultis.

1 XXXII. Haec dicta ab Romano cum essent, incli-
natis omnium animis ad Romanos Damocritus praetor
Aetolorum pecunia, ut fama est, ab rege accepta, nihil
2 aut huic aut illi parti adsensus, rem magni discriminis
consiliis nullam esse tam inimicam quam celeritatem
dixit: celerem enim paenitentiam, sed eandem seram at-
que inutilem sequi, cum praecipitata raptim consilia neque
3 revocari neque in integrum restitui possint. deliberationis

eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse: cum legibus cautum esset, ne de pace belloque nisi in Panaetolico et Pylaico concilio ageretur, decernerent extemplo, ut praetor sine fraude, 4 cum de bello et pace agere velit, advocet concilium et quod tum referatur decernaturque ut perinde ius ratumque [sit] ac si in Panaetolico aut Pylaico concilio actum esset. dimissis ita suspensa re legatis egregie consultum 5 genti aiebat: nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad eius societatem inclinatu- haec in concilio Aetolorum acta.

XXXIII. Philippus inpigre terra marique parabat 1 bellum. navalis copias Demetriadem in Thessaliam contrahebat. Attalum Romanamque classem principio veris 2 ab Aegina ratus moturos, navibus maritumaeque orae praefecit Heraclidem, quem et ante praefecerat; ipse ter- 3 restris copias comparabat, magna se duo auxilia Romanis detraxisse credens, ex una parte Aetolos, ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam a filio Perseo interclusis. ab consule non parabatur, sed gerebatur iam bellum. per 4 Dassaretiorum fines exercitum ducebat, frumentum quod ex hibernis extulerat integrum vehens, quod in usum militi satis esset praebentibus agris. oppida vicique par- 5 tim voluntate, partim metu se tradebant; quaedam vi expugnata, quaedam deserta in montis propinquos refugientibus barbaris inveniebantur. ad Lyncum stativa 6 posuit prope flumen Bevum; inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum mittebat. Philippus consternata quidem omnia circa pavoremque ingentem hominum cernebat, sed parum gnarus, quam partem petisset consul, alam equitum ad explorandum, quonam hostis iter intendissent, misit. idem error apud consulem erat: movisse 7 ex hibernis regem sciebat, quam regionem petisset ignorans. is quoque speculatum miserat equites. hae duae 8 alae ex diverso, cum diu incertis itineribus vagatae per Dassaretios essent, tandem in unum iter convenerunt. neutros fefellit, ut fremitus procul hominum equorumque exauditus est. itaque prius quam in conspectum venirent, equos armaque expedierant. nec mora, ubi primum hostem

9 videre, concurrendi facta est. forte et numero et virtute,
utpote lecti utrimque, haut inpaes aequis viribus per
aliquot horas pugnarunt. fatigatio ipsorum equorumque
10 incerta victoria diremit proelium. Macedonum quadra-
ginta equites, Romanorum quinque et triginta ceciderunt.
neque eo magis explorati quicquam, in qua regione castra
hostium essent, aut illi ad regem aut hi ad consulem
11 rettulerunt; per transfugas cognitum est, quos levitas
ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus
bellis praebebat.

1 XXXIII. Philippus aliquid et ad caritatem suorum
et ut promptius pro eo periculum adirent ratus profectu-
2 rum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepe-
liendorum curam habuisset, adferri eos in castra iussit,
3 ut conspiceretur ab omnibus funeris honos. nihil tam
incertum nec tam inaeestimabile est quam animi multitu-
dinis. quod promptiores ad subeundam omnem dimica-
tionem videbatur facturum, id metum pigritiamque in-
4 cussit; nam qui hastis sagittisque et rara lanceis facta
vulnera vidissent cum Graecis Illyriisque pugnare adsu-
postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora brachiis
cum humero absceps aut tota cervice desecta divisa a
corpore capita patentiaque viscera et foeditatem aliam
5 vulnorum viderunt, adversus quae tela quosque viros
pugnandum foret, pavidi vulgo cernebant. ipsum quoque
regem terror cepit nondum proelio cum Romanis con-
6 gressum. itaque revocato filio praesidioque, quod in fau-
cibus Pelagoniae erat, ut iis copiis suas augeret, Pleurato
7 Dardanisque iter in Macedoniam patefecit. ipse cum
viginti milibus peditum, duobus milibus equitum ducibus
transfugis ad hostem profectus, paulo plus mille passus
a castris Romanis tumulum propinquum Athaco fossa ac
8 vallo communivit; ac subiecta cernens Romana castra,
admiratus esse dicitur et universam speciem castrorum
et discripta suis quaeque partibus cum tendentium ordine,
tum itinerum intervallis, et negasse, barbarorum ea castra
9 ulli videri posse. biduum consul et rex, alter alterius
conatus expectantes, continuere suos intra vallum, tertio
die Romanus omnis in aciem copias eduxit.

XXXV. Rex vero tam celerem aleam universi cer- 1
taminis timens, quadringentos Trallis — Illyriorum id,
sicut alio diximus loco, est genus — et Cretenses tre-
centos addito his peditibus pari numero equitum cum
duce Athenagora, uno ex purpuratis, ad lacesendos ho-
stium equites misit. ab Romanis autem — aberat acies 2
eorum paulo plus quingentos passus — velites et equitum
duae ferme alae emissae, ut numero quoque eques pedes-
que hostem aequarent. credere regii genus pugnae quo 3
adsueverant fore, ut equites in vicem insequentes refu-
gientesque nunc telis uterentur, nunc terga darent, Illy-
riorum velocitas ad excursiones et inpetus subitos usui
esset, Cretenses in invehentem se effuse hostem sagittas
conicerent. turbavit hunc ordinem pugnandi non acrior 4
quam pertinacior inpetus Romanorum. nam haud secus 5
quam si tota acie dimicarent et velites emissis hastis
comminus gladiis rem gerebant et equites, ut semel in
hostem evecti sunt, stantibus equis, partim ex ipsis equis,
partim desilientes inmiscentesque se peditibus pugnabant.
ita nec eques regius equiti par erat, insuetus ad stabilem 6
pugnam, nec pedes concursator et vagus et prope semi-
nudus genere armorum veliti Romano parmam gladium-
que habenti pariterque et ad se tuendum et ad hostem
petendum armato. non tulere itaque dimicationem, nec 7
alia re quam velocitate tutantes se in castra refugerunt.

XXXVI. Uno deinde intermisso die, cum omnibus 1
copiis equitum levisque armaturae pugnaturus rex esset,
nocte caetratos, quos peltastas vocant, loco oportuno in-
ter bina castra in insidiis abdiderat praeceperatque Athe- 2
nagorae et equitibus, ut, si aperto proelio procederet res,
uterentur fortuna, si minus, cedendo sensim ad insidiarum
locum hostem pertraherent. et equitatus quidem cessit, 3
duces caetratae cohortis non satis expectato signo ante
tempus excitatis suis occasionem bene gerendae rei ami-
sere. Romanus et aperto proelio victor et tutus a fraude
insidiarum in castra sese recepit.

Postero die consul omnibus copiis in aciem descendit 4
ante prima signa locatis elephantis, quo auxilio tum pri-
mum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant,

5 usi sunt. ubi latentem intra vallum hostem vidit, in tumu-
los quoque ac sub ipsum vallum exprobrans metum succes-
sit. postquam ne tum quidem potestas pugnandi dabatur,
quia ex tam propinquis stativis parum tuta frumentatio
6 erat, dispersos milites per agros equitibus extemplo in-
vasuris, octo fere inde milia, intervallo tutiorem frumen-
tationem habiturus, castra ad Ortholophum — id est loco
7 nomen — movit. cum in propinquo agro frumentarentur
Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, ut cresceret
8 simul et negligentia cum audacia hosti. ubi effusos vidit,
cum omni equitatu et Cretensium auxiliariis, quantum
equitem velocissimi pedites cursu aequare poterant, citato
profectus agmine inter castra Romana et frumentatores
9 constituit signa. inde copiis divisus partem ad consectan-
dos vagos frumentatores emisit dato signo, ne quem
vivum relinquerent, cum parte ipse substitit itineraque,
quibus ad castra recursuri videbantur hostes, obsedi-
10 iam passim caedes ac fuga erat, ne dum quisquam in
castra Romana nuntius cladis pervenerat, quia refugien-
11 tes in regiam stationem incidebant et plures ab obsiden-
tibus vias quam ab emissis ad caedem interficiebantur.
tandem inter medias hostium stationes elapsi quidam
trepidi tumultum magis quam certum nuntium intulerunt
castris.

1 XXXVII. Consul equitibus iussis qua quisque pos-
set opem ferre laborantibus, ipse legiones e castris educit
2 et agmine quadrato ad hostem ducit. dispersi equites
per agros quidam aberrarunt decepti clamoribus aliis ex
3 alio existentibus loco, pars obvios habuerunt hostis. plu-
ribus locis simul pugna coepit. regia statio atrocissimum
proelium edebat; nam et ipsa multitudine equitum pedi-
tumque prope iusta acies erat, et Romanorum, quia me-
4 dium obsederat iter, plurimi in eam inferebantur. eo
quoque superiores Macedones erant, quod et rex ipse
hortator aderat et Cretensium auxiliares multos ex in-
proviso vulnerabant conferti praeparatique in dispersos
5 et effusos pugnantes. quodsi modum in insequendo ha-
buissent, non in praesentis modo certaminis gloriam, sed
6 in summam etiam belli profectum foret: nunc aviditate

aedis intemperantius secuti in praegressas cum tribunis
 alitum cohortes Romanas incidere, et fugiens eques, ut 7
 rimo signa suorum vidit, convertit in effusum hostem
 quos, versaque momento temporis fortuna pugnae est
 erga dantibus, qui modo secuti erant. multi comminus 8
 congressi, multi fugientes interfecti. nec ferro tantum
 eriere, sed in paludes quidam coniecti profundo limo
 um ipsis equis hausti sunt. rex quoque in periculo fuit; 9
 am ruente saucio equo praeceps ad terram datus haud
 vultum afuit, quin iacens obprimeretur. saluti fuit eques, 10
 ui raptim ipse desiluit pavidumque regem in equum
 ubiecit. ipse, cum pedes aequare cursu fugientes non
 osset equites, ab hostibus ad casum regis concitatis
 onfossus perit. rex circumvectus paludes per vias in- 11
 iaque trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus
 lerisque incolumem evasurum, pervenit. ducenti Mace- 12
 lonum equites eo proelio periere, centum ferme capti,
 ctoginta admodum ornati equi spoliis simul armorum
 relatis abducti.

XXXVIII. Fuere qui hoc die regem temeritatis, 1
 consulem segnitiae accusarent. nam et Philippo quie-
 scendum fuisse, cum paucis diebus hostes exhausto circa
 omni agro ad ultimum inopiae venturos sciret, et consu- 2
 lem, cum equitatum hostium levemque armaturam fudisset
 ac prope regem ipsum cepisset, protinus ad castra ho-
 stium ducere debuisset: nec enim mansuros ita perculos 3
 hostis fuisse debellarique momento temporis potuisse. id
 dictu quam re, ut pleraque, facilius erat. nam si omni- 4
 bus peditum quoque copiis congressus rex fuisset, forsi-
 tan inter tumultum, cum omnes victi metuque perculsi
 ex proelio intra vallum protinus inde supervadentem mu-
 nimenta victorem hostem fugerent, exui castris potuerit
 rex. cum vero integrae copiae peditum in castris man- 5
 sissent, stationes ante portas praesidiaque disposita
 essent, quid, nisi ut temeritatem effuse paulo ante secuti
 perculos equites imitaretur, profecisset? neque enim 6
 ne regis quidem primum consilium, quo inpetum in fru-
 mentatores palatos per agros fecit, reprehendendum foret,
 si modum prosperae pugnae inposuisset. eo quoque 7

minus est mirum temptasse eum fortunam, quod fama erat Plenratum Dardanosque ingentibus copiis profectos
8 domo iam in Macedoniam transcendisse; quibus si undique circumventus copiis foret, sedentem Romanum de-
9 bellaturum credi poterat. itaque secundum duas adversas equestris pugnās multo minus tutam moram in isdem
stativis fore Philippus ratus, cum abire inde et fallere abiens hostem vellet, caduceatore sub occasum solis
10 misso ad consulem, qui indutias ad sepeliendos equites peteret, frustratus hostem, secunda vigilia multis ignibus per tota castra relictis silenti agmine abit.

1 XXXVIII. Corpus iam curabat consul, cum venisse caduceatorem et quid venisset nuntiatum est.
2 responso tantum dato, mane postero die fore copiam conveniendi, id quod quaesitum erat, nox dieique insequentis pars ad praecipendum iter Philippo data est.
montes, quam viam non ingressurum gravi agmine Romanum sciebat, petit. consul, prima luce caduceatore
3 datis indutiis dimisso, haud ita multo post abisse hostem cum sensisset, ignarus, qua sequeretur, isdem stativis
4 frumentando dies aliquot consumpsit. Stuberram deinde petit atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, convexit. inde ad Pluinnam est progressus nondum
5 comperto, quam regionem hostes petissent. Philippus cum primo ad Bruanium stativa habuisset, profectus inde transversis limitibus terrorem praeibit subitum
hosti. movere itaque ex Pluinna Romani et ad Osphagum
6 flumen posuerunt castra. rex haud procul inde et ipse vallo super ripam amnis ducto — Erigonum incolae
7 vocant — consedit. inde satis comperto Eordaeam peti-
turos Romanos, ad occupandas angustias, ne superare hostes artis faucibus inclusum aditum possent, praecessit.
8 ibi alia vallo, alia fossa, alia lapidum congerie, ut pro muro essent, alia arboribus obiectis, ut aut locus postu-
9 labat aut materia subpeditabat operi, permuniit, atque, ut ipse rebatur, viam suapte natura difficilem obiectis per
10 omnes transitus operibus inexpugnabilem facit. erant pleraque silvestria circa, incommoda phalangi maxime Macedonum, quae, nisi ubi praelongis hastis velut vallum

ante clipeos obiecit, quod ut fiat, libero campo opus est, nullius admodum usus est. Thracas quoque rumpiae, 11 ingentis et ipsae longitudinis, inter obiectos undique ramos inpediebant. Cretensium una cohors non inutilis 12 erat; sed ea quoque ipsa, ut, si quis inpetum faceret, in patentem vulnere eum equitemque sagittas coicere poterat, ita adversus scuta Romana nec ad traiciendum satis magnam vim habebat, nec aperti quicquam erat quod peterent. itaque id ut vanum teli genus senserunt esse, 13 saxis passim tota valle iacentibus incessebant hostem. ea maiore cum sonitu quam vulnere ullo pulsatio scutorum parumper succedentis Romanos tenuit. deinde iis 14 quoque spretis, partim testudine facta per adversos vadunt hostis, partim brevi circuitu cum in iugum collis 15 evasissent, trepidos ex praesidiis stationibusque Macedonas deturbant et, ut in locis inpeditis difficili fuga, plerosque etiam obtruncant.

XXXX. Ita angustiae minore certamine, quam quod 1 animis proposuerant, superatae et in Eordaeam perventum, ubi pervastatis passim agris in Elimiam se recepit. inde inpetum in Orestidem facit et oppidum Celetrum est adgressus in paeneinsula situm. lacus moenia cingit; 2 angustis faucibus unum ex continenti iter est. primo, situ ipso freti, clausis portis abnuere imperium; 3 postquam signa ferri ac testudine succedi ad portam obsessasque fauces agmine hostium viderunt, priusquam experirentur certamen, metu in deditionem venerunt. ab 4 Celetro in Dassaretios processit urbemque Pelion vi cepit. servitia inde cum cetera praeda abduxit et libera capita sine pretio dimisit oppidumque iis reddidit praesidio valido inposito, nam et sita opportune urbs erat ad inpe- 5 tus in Macedoniam faciendos. ita peragratis hostium 6 agris consul in loca pacata ad Apolloniam, unde orsus bellum erat, copias reduxit.

Philippum averterant Aetoli et Athamanes et Dardani 7 et tot bella repente alia ex aliis locis exorta. adversus Dardanos iam recipientes ex Macedonia sese Athenagoran cum expeditis peditibus ac maiore parte equitatus misit, iussum instare ab tergo abeuntibus et carpendo

postremum agmen segniores eos ad movendos domo
 9 exercitus efficere. Aetolos Damocritus praetor, qui mo-
 rae ad decernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat,
 idem proximo concilio ad arma conciverat post famam
 10 equestris ad Ortholophum pugnae Dardanorumque et
 Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam, ad hoc
 classis Romanae adventum Oreum et super circumfusas
 tot Macedoniae gentes maritimam quoque instantem obsi-
 dionem.

1 XXXXI. Hae causae Damocritum Aetolosque re-
 stituerant Romanis; et Amyndro rege Athamanum
 2 adiuncto profecti Cercinium obsedere. clausurant portas,
 incertum vi an voluntate, quia regium habebant praesi-
 3 dium. ceterum intra paucos dies captum est Cercinium
 atque incensum, qui superfuerunt e magna clade, liberi
 4 servique, inter ceteram praedam abducti. is timor omnis,
 qui circumcolunt Boeben paludem, relictis urbibus montis
 5 coegit petere. Aetoli inopia praedae inde aversi in Per-
 rhaebiam ire pergunt. Cyretias ibi vi capiunt foedeque
 diripiunt; qui Maloeam incolunt voluntate in deditionem
 6 societatemque accepti. ex Perrhaebia Gomphos petendi
 Amynder auctor erat: et inminet Athamania huic
 urbi, videbaturque expugnari sine magno certamine posse.
 7 Aetoli campos Thessaliae opimos ad praedam petiere
 sequente, quamquam non probante Amyndro nec effu-
 sas populationes Aetolorum nec castra, quo fors tulisset
 8 loco, sine ullo discrimine aut cura muniendi posita. ita-
 que ne temeritas eorum negligentiaque sibi ac suis etiam
 cladis alicuius causa esset, cum campestribus locis subi-
 9 cientis eos castra Phaecae urbi videret, ipse paulo plus
 mille passuum inde tumulum suis, quamvis levi muni-
 10 mento tutum, cepit. cum Aetoli, nisi quod populabantur,
 vix meminisse viderentur se in agro hostium esse, alii
 palati semermes vagarentur, alii in castris sine stationibus
 per somnum vinumque dies noctibus aequarent, Philippus
 11 inopinantibus advenit. quem cum adesse refugientes ex
 agris quidam pavidi nuntiassent, trepidare Damocritus
 ceterique duces — et erat forte meridianum tempus, quo
 12 plerique graves cibo sopiti iacebant —, excitare alii alios,

ubere arma capere, alios dimittere ad revocandos, qui
 palati per agros praedabantur: tantaque trepidatio fuit,
 ut sine gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique
 non induerent. ita raptim educti, cum sescentorum aegre 13
 simul equites peditesque numerum explessent, incidunt
 in regium equitatum, numero, armis animisque praestan-
 tem. itaque primo inpetu fusi vix temptato certamine 14
 turpi fuga repetunt castra. caesi captique quos equites
 ab agmine fugientium intercludere.

XXXXII. Philippus iam suis vallo adpropinquantibus
 receptui cani iussit, fatigatos enim equos virosque
 non tam proelio quam itineris simul longitudine, simul
 praepropera celeritate habebat. itaque turmatim equites, 2
 in vicem manipulos levis armaturae aequatum ire et pran-
 dere iubet, alios in statione armatos retinet opperiens 3
 agmen peditum tardius ductum propter gravitatem armo-
 rum. quod ubi advenit, et ipsis imperatum, ut statutis 4
 signis armisque ante se positis raptim cibum caperent
 binis ternisque summum ex manipulis aquandi causa mis-
 sis; interim eques cum levi armatura paratus instructus-
 que stetit, si quid hostis moveret. Aetoli — iam enim 5
 et quae per agros sparsa multitudo fuerat receperant se
 in castra — ut defensuri munimenta circa portas vallum-
 que armatos disponunt, dum quietos hostes ipsi feroces
 ex tuto spectabant. postquam mota signa Macedonum 6
 sunt et succedere ad vallum parati atque instructi coepere,
 repente omnes relictis stationibus per aversam partem
 castrorum ad tumulum, ad castra Athamanum perfugiunt.
 multi in hac quoque tam trepida fuga capti caesique sunt
 Aetolorum. Philippus, si satis diei superesset, non du- 7
 bins, quin Athamanes quoque exui castris potuissent,
 die per proelium, deinde per direptionem castrorum ab-
 sumpto sub tumulo in proxima planitie consedit prima
 luce insequentis diei hostem adgressurus. sed Aetoli 8
 eodem pavore, quo sua castra reliquerant, nocte proxima
 dispersi fugerunt. maximo usui fuit Amynander, quo
 duce Athamanes iterum periti summis montibus per
 calles ignotas sequentibus eos hostibus in Aetoliam per-
 duxerunt. non ita multos in dispersa fuga error intulit in 9

Macedonum equites, quos prima luce Philippus, ut desertum tumultum videt, ad carpendum hostium agmen misit.

1 XXXXIII. Per eos dies et Athenagoras regius praefectus Dardanos recipientes se in finis adeptus, postremum agmen turbavit; dein, postquam Dardani conversis signis direxere aciem, aequa pugna iusto proelio erat. ubi rursus procedere Dardani coepissent, equite et levi armatura regii nullum auxilii genus habentes Dardanos oneratosque immobilibus armis vexabant; et loca ipsa
3 adiuvabant. occisi perpauci sunt, plures vulnerati, captus nemo, quia non excedunt temere ordinibus suis, sed confertim et pugnant et cedunt.

4 Ita damna Romano accepta bello duabus per opportunas expeditiones coercitis gentibus restituerat Philippus incepto forti, non prospero solum eventu. minuit deinde
5 ei forte oblata res hostium Aetolorum numerum. Scopas, princeps gentis ab Alexandria magno cum pondere auri ab rege Ptolemaeo missus, sex milia peditum et quingentos equites mercede conductos Aegyptum vexit. nec ex
6 iuventute Aetolorum quemquam reliquisset, ni Damocritus nunc belli quod instaret, nunc futurae solitudinis admonens, incertum cura gentis an ut adversaretur Scopae parum donis cultus, partem iuniorum castigando domi continuisset. haec ea aestate ab Romanis Philippoque gesta terra.

1 XXXXIII. Classis a Corcyra eiusdem principio aestatis cum L. Apustio legato profecta Maleo superato circa Scyllaeum agri Hermionici Attalo regi coniuncta
2 est. tum vero Atheniensium civitas, cui odio in Philippo per metum iam diu moderata erat, id omne in auxilii
3 praesentis spem effundit. nec umquam ibi desunt linguae promptae ad plebem concitandam; quod genus cum in omnibus liberis civitatibus, tum praecipue Athenis, ubi
4 oratio plurimum pollet, favore multitudinis alitur. rogationem extemplo tulerunt plebesque scivit, ut Philippi statuae imagines[que] omnes nominaque earum, item maiorum eius virile ac muliebre secus omnium tollerentur delerenturque, diesque festi, sacra, sacerdotes, quae ipsius maiorumque eius honoris causa instituta essent

omnia profanarentur: loca quoque, in quibus positum aliquid
 ascriptumve honoris eius causa fuisset, detestabilia esse
 eque in iis quicquam postea poni dedicarique placere
 orum, quae in loco puro poni dedicarique fas esset.
 acerdotes publicos, quotienscumque pro populo Athe-
 iensi sociisque, exercitibus et classibus eorum precaren-
 ur, totiens detestari atque exsecrari Philippum, liberos
 ius regnumque, terrestres navalesque copias, Macedo-
 num genus omne nomenque. additum decreto: si quis
 uid postea, quod ad notam ignominiamque Philippi per-
 ineret, ferret, id omne populum Atheniensem iussurum;
 i quis contra ignominiam prove honore eius dixisset
 ecissetve, qui occidisset eum, iure caesurum. postremo
 aclusum, ut omnia quae adversus Pisistratidas decreta
 quondam erant, eadem in Philippo servarentur. Athe-
 nienses quidem litteris verbisque, quibus solis valent,
 bellum adversus Philippum gerebant.

XXXXV. Attalus Romanique cum Piraeum primo
 ab Hermione petissent, paucos ibi morati dies oneratique
 aequae inmodicis ad honores sociorum atque in ira ad-
 versus hostem fuerant Atheniensium decretis, navigant a
 Piraeo Andrum. et cum in portu, quem Gaurion vocant,
 constitissent, missis qui temptarent oppidanorum animos,
 si voluntate tradere urbem quam vim experiri mallent,
 postquam praesidio regio arcem teneri nec se potestatis
 suae esse respondebant, expositis copiis adparatuque
 omni urbium obpugnandarum diversis partibus rex et
 legatus Romanus ad urbem subeunt. plus aliquanto
 Graecos Romana arma signaque non ante visa animique
 militum tam prompte succedentium muros terruere. ita
 que fuga extemplo in arcem facta est, urbe hostes potiti.
 et in arce cum biduum loci se magis quam armorum
 fiducia tenuissent, tertio die pacti ipsi praesidiumque, ut
 cum singulis vestimentis Delium Boeotiae transveheren-
 tur, urbem arcemque tradiderunt. ea ab Romanis regi
 Attalo concessa, praedam ornamentaque urbis ipsi avexe-
 runt. Attalus, ne desertam haberet insulam, et Macedo-
 num fere omnibus et quibusdam Andriorum ut mane-
 rent persuasit. postea et ab Delio, qui ex pacto travecti

adsiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisque et vulneribus
 15 confectum. muri quoque pars ariete incusso subruta
 multis iam locis prociderat, perque apertum ruina iter
 nocte Romani [maritumam], quae super portum est, in
 16 arcem perruperunt. Attalus luce prima signo ex arce
 dato ab Romanis et ipse urbem invasit stratis magna ex
 parte muris; praesidium oppidanique in arcem alteram
 perfugere, unde biduo post deditio facta. urbs regi, captiva
 corpora Romanis cessere.

1 XXXXVII. Iam autumnale aequinoctium instabat:
 et est sinus Euboicus, quem Coela vocant, suspectus
 nautis. itaque ante hiemales motus evadere inde cupien-
 tes Piraeum, unde profecti ad bellum erant, repetunt.
 2 Apustius triginta navibus ibi relictis super Maleum na-
 vigat Corcyram. regem statum initiorum Cereris, ut
 sacris interesset, tenuit; secundum initia et ipse in Asiam
 3 se recepit Agesimbroto et Rhodiis domum remissis. haec
 ea aestate terra marique adversus Philippum sociosque
 eius ab consule et legato Romanis adiuvantibus rege
 Attalo et Rhodiis gesta.

4 Consul alter C. Aurelius ad confectum bellum cum
 in provinciam venisset, haud clam tulit iram adversus
 5 praetorem, quod absente se rem gessisset. misso igitur
 eo in Etruriam ipse in agrum hostium legiones induxit
 populandoque cum praeda maiore quam gloria bellum
 6 gessit. L. Furius, simul quod in Etruria nihil erat rei
 quod gereret, simul Gallico triumpho imminens, (quem)
 absente consule irato atque invidente facilius impetrari
 posse ratus, Romam inopinato cum venisset, senatum in
 7 aede Bellonae habuit, expositisque rebus gestis ut trium-
 phanti sibi in urbem invehi liceret petit.

1 XXXXVIII. Aput magnam partem senatus et magni-
 2 tudine rerum gestarum valebat et gratia. maiores natu
 negabant triumphum, et quod alieno exercitu rem ges-
 sisset et quod provinciam reliquisset cupiditate rapiendi
 per occasionem triumphi: id vero eum nullo exemplo fe-
 3 cisse. consulares praecipue expectandum fuisse consulem
 4 censebant: potuisse enim castris prope urbem positis tu-
 tanda colonia ita, ut acie non decerneret, in adventum

eius rem extrahere; quod praetor non fecisset, senatui faciendum esse, ut consulem expectaret; ubi coram 5 disceptantis consulem et praetorem audissent, verius de causa existimatuos esse. magna pars senatus nihil 6 praeter res gestas et an in magistratu suisque auspiciis gessisset, censebant spectare senatum debere: ex duabus 7 coloniis, quae velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus obpositae fuissent, cum una direpta et incensa esset traiecturumque id incendium velut ex continentibus tectis in alteram tam propinquam coloniam esset, quid tandem praetori faciendum fuisse? nam si sine consule 8 geri nihil oportuerit, aut senatum peccasse, qui exercitum praetori dederit — potuisse enim, sicut non praetoris, sed consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire senatus consulto, ne per praetorem, sed per consulem gereretur —, aut consulem, qui non, cum exercitum ex Etruria transire 9 in Galliam iussisset, ipse Arimini obcurrerit, ut bello interesset, quod sine eo geri fas non esset. non expectare 10 belli tempora moras et dilationes imperatorum et pugnandum esse interdum, non quia velis, sed quia hostis cogat. pugnam ipsam eventumque pugnae spectari debere. fusos 11 caesosque hostis, castra capta ac direpta, coloniam liberatam obsidione, alterius coloniae captivos recuperatos restitutosque suis, debellatum uno proelio esse. non ho- 12 mines tantum ea victoria laetatos, sed diis quoque immortalibus per triduum supplicationes habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere res publica a L. Furio praetore gesta esset. data fato etiam quodam Furiae genti Gallica bella.

XXXXVIII. Huius generis orationibus ipsius ami- 1 corumque victa est praesentis gratia praetoris, absentis consulis maiestas, triumphumque frequentes L. Furio decreverunt. triumphavit de Gallis in magistratu L. Furius 2 praetor et in aerarium tulit trecenta viginti milia aeris, argenti centum milia quingenta. neque captivi ulli ante 3 currum ducti neque spolia praelata neque milites secuti. omnia praeter victoriam penes consulem esse adparebat.

Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos consul in 4 Africa voverat, magno adparatu facti. et de agris mili- 5

tum eius decretum, ut quot quisque eorum annos in Hispania aut in Africa militasset, in singulos annos bina iugera agri acciperet: eum agrum decem viri adsignarent.

6 triumviri item creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod bello Hannibalis adtenuatae vires eius coloniae erant, C. Terentius Varro, T. Quinctius Flaminius, P. Cornelius Cn. f. Scipio. hi colonos Venusiam

7 adscripserunt.

Eodem anno C. Cornelius Cethegus, qui proconsul Hispaniam optinebat, magnum hostium exercitum in agro Sedetano fudit. quindecim milia Hispanorum eo proelio dicuntur caesa, signa militaria capta octo et septuaginta.

8 C. Aurelius consul cum ex provincia Romam comitiorum causa venisset, non id, quod animis praeceperant,

9 questus est, non expectatum se ab senatu neque discipendi cum praetore consuli potestatem factam, sed ita triumphum decresse senatum, ut nullius, nisi eius qui triumphaturus esset, (et) eorum qui bello interfuissent,

10 verba audiret: maiores ideo instituisse, ut legati, tribuni, centuriones, milites denique triumpho adessent, ut testes rerum gestarum eius cui tantus honos haberetur populus

11 Romanus videret. eequem ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnaverit, si non militem, lixam saltem fuisse, quem percunctari posset senatus, quid veri praetor vanive ad-

12 ferret? comitiis deinde diem edixit, quibus creati sunt consules L. Cornelius Lentulus, P. Villius Tappulus. praetores inde facti L. Quinctius Flamininus, L. Valerius Flaccus, L. Villius Tappulus, Cn. Baebius Tamphilus.

1 L. Annona quoque eo anno pervilis fuit. frumenti vim magnam ex Africa advectam aediles curules M. Claudius Marcellus et Sex. Aelius Paetus binis aeris in

2 modios populo diviserunt. et ludos Romanos magno adparatu fecerunt, diem unum instaurarunt, signa aenea quinque ex multatio argento in aerario posuerunt.

3 plebei ludi ab aedilibus L. Terentio Massiliota et Cn. Baebio Tamphilo, qui praetor designatus erat, ter toti

4 instaurati. et ludi funebres eo anno per quadriduum in foro mortis causa [M.] Valeri Laevini a P. et M. filiis eius facti et munus gladiatorium datum ab iis; paria

quinque et viginti pugnarunt. M. Aurelius Cotta de- 5
cemvir sacrorum mortuus; in eius locum M'. Acilius
Glabrio suffectus.

Comitiis aediles curules creati sunt forte ambo, qui 6
statim occipere magistratum non possent. nam Gaius
Cornelius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam
optineret provinciam; C. Valerius Flaccus, quem prae- 7
sentem creaverant, quia flamen Dialis erat, iurare in
leges non poterat, magistratum autem plus quinque dies,
nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere. petente 8
Flacco, ut legibus solveretur, senatus decrevit, ut, si
aedilis qui pro se iuraret arbitrato consulum daret, con-
sules, si iis videretur, cum tribunis plebis agerent, uti ad
plebem ferrent. datus qui iuraret pro fratre L. Valerius
Flaccus, praetor designatus. tribuni ad plebem tulerunt, 9
plebesque scivit, ut perinde esset ac si ipse aedilis
iurasset. et de altero aedile scitum plebi est factum. 10
rogantibus tribunis, quos duos in Hispaniam cum imperio
ad exercitus ire iuberent, ut C. Cornelius aedilis curulis
ad magistratum gerendum veniret et L. Manlius Acidinus 11
decederet de provincia multos post annos, plebes Cn.
Cornelio Lentulo et L. Stertinio pro consulibus imperium
esse in Hispania iussit.

[PERIOCHA LIBRI XXXII.]

[Conplura prodigia ex diversis regionibus nuntiata referuntur,
inter quae, in Macedonia in puppe longae navis lauream esse
natam. T. Quinctius Flamininus consul adversus Philippum feliciter
pugnavit in faucibus Epiri fugatumque coegit in regnum reverti.
ipse Thessaliam, quae est vicina Macedoniae, sociis Aetolis et
Athamanibus vexavit, L. Quinctius Flamininus frater consulis na-
vali proelio Attalo rege et Rhodiis adiuvantibus Euboeam et
maritimam oram. Achaei in amicitiam recepti sunt. praetorum
numerus ampliatus est, ut seni crearentur. coniuratio servorum
facta de solvendis Carthaginiensium obsidibus oppressa est, duo
milia quingenti necati. Cornelius Cethegus consul Gallos Insu-
bres proelio fudit. cum Lacedaemoniis et tyranno eorum Nabide
amicitia iuncta est. praeterea expugnationes urbium in Macedonia
referuntur.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXII.

- 1 I. Consules praetoresque, cum idibus Martiis magistrat-
 2 tum inissent, provincias sortiti sunt. L. Lentulo Italia,
 Q. Villio Macedonia; praetoribus L. Quinctio urbana, Cn.
 Baebio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia
 3 evenit. Lentulus consul novas legiones scribere iussus,
 Villius a P. Sulpicio exercitum accipere; in supplemen-
 4 tum eius quantum militum videretur ut scriberet, ipsi
 praetori Baebio legiones, quas C. Aurelius
 consul habuisset, ita decretae, ut retineret eas, donec
 5 consul novo cum exercitu succederet: in Galliam ubi is
 venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur
 6 praeter quinque milia socium; iis optineri circa Arimi-
 num provinciam satis esse. prorogato imperio praetori-
 bus prioris anni – C. Sergio, ut militibus, qui in Hispania,
 Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent,
 7 agrum adsignandum curaret; Q. Minucio, ut in Bruttis
 idem de coniurationibus quaestiones, quas praetor cum
 8 fide curaue exercuisset, perficeret et eos, quos sacrilegii
 compertos in vinculis Romam misisset, Locros mitteret
 ad supplicium quaeque sublata ex delubro Proserpinae
 9 essent reponenda cum piaculis curaret –, feriae Latinae
 pontificum decreto instauratae sunt, quod legati ab Ardea
 questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis car-
 nem, ut adsolet, datam non esse.
 10 Ab Suessa nuntiatum est, duas portas quodque inter
 eas muri erat de caelo tactum, et Formiani legati aedem
 Iovis, item Ostienses aedem Iovis, et Veliterni Apollinis
 et Sangus aedes, et in Herculis aede capillum enatum;
 11 et ex Bruttis abs Q. Minucio propraetore scriptum,
 equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tris

cum ternis pedibus natos esse. a P. Sulpicio proconsule 12
ex Macedonia litterae adlatae, in quibus inter cetera
scriptum erat, lauream in puppi navis longae enatam.
priorum prodigiorum causa senatus censuerat, ut con- 13
sules maioribus hostiis, quibus diis videretur, sacrificarent;
ob hoc unum prodigium haruspices in senatum vocati 14
atque ex responso eorum supplicatio populo in diem
unum edicta et ad omnia pulvinaria res divinae factae.

II. Carthaginienses eo anno argentum in stipendium 1
impositum primum Romam advexerunt. id quia probum 2
non esse quaestores renuntiaverant experientibusque pars
quarta decocta erat, pecunia Romae mutua sumpta inter-
rimentum argenti expleverunt. petentibus deinde, ut, si 3
am videretur senatui, obsides sibi redderentur, centum
redditi obsides; de ceteris, si in fide permanerent, spes
acta. petentibus isdem, qui non reddebantur obsides ut 4
ab Norba, ubi parum commode essent, alio traducerentur,
concessum, ut Signiam et Ferentinum transirent. Gadi- 5
tanis item petentibus remissum, ne praefectus Gadis mitteretur
adversus id, quod iis in fidem populi Romani
venientibus cum L. Marcio Septimo convenisset. et 6
Narniensium legatis querentibus, ad numerum sibi colonos
non esse et inmixtos quosdam non sui generis pro
colonis se gerere, earum rerum causa tres viros creare L.
Cornelius consul iussus. creati P. et Sex. Aelii — Paetis 7
fuit ambobus cognomen — et Cn. Cornelius Lentulus.
quod Narniensibus datum, ut colonorum numerus augeretur,
id Cosani petentes non impetraverunt.

III. Rebus, quae Romae agenda erant, perfectis 1
consules in provincias profecti. P. Villius in Macedo- 2
niam cum venisset, atrox seditio militum iam ante irritata
nec satis in principio compressa excepit. duo milia ea 3
militum fuere, quae ex Africa post devictum Hannibalem
in Siciliam, inde anno fere post in Macedoniam pro vol-
untariis transportata erant. id voluntate factum nega-
bant: ab tribunis recusantes in naves inpositos. sed ut- 4
rumque, seu iniuncta seu suscepta foret militia, et eam
exhaustam, et finem aliquem militandi fieri aequum esse.
multis annis sese Italiam non vidisse; consensisse sub 5

armis in Sicilia, Africa, Macedonia; confectos iam se labore, opere, exangues tot acceptis vulneribus esse. consul causam postulandae missionis probabilem, si modeste peteretur, videri dixit: seditionis nec eam nec ullam aliam satis iustam causam esse. itaque si manere ad signa et dicto parere velint, se de missione eorum ad senatum scripturum. modestia facilius quam pertinacia quod velint impetraturos.

1 III. Thaumacos eo tempore Philippus summa vi obpugnabat aggeribus vineisque, et iam arietem muris admoturus erat. ceterum incepto absistere eum coegit subitus Aetolorum adventus, qui Archidamo duce inter custodias Macedonum moenia ingressi nec nocte nec die finem ullum erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant. et adiuuabat eos natura ipsa loci. namque Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, quam Coelen vocant Thessali; atque transeunti confragosa loca implicatasque flexibus vallium vias ubi ventum ad hanc urbem est repente velut maris vasti sic universa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas. ab eo miraculo Thaumaci adpellati. nec altitudine solum tuta urbs, sed quod saxo undique absiso rupibus inposita est. hae difficultates et quod haud satis dignum tanti laboris periculique pretium erat, ut absisteret incepto Philippus effecerunt. hiems quoque iam instabat, cum inde abscessit et in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

1 V. Ibi ceteri quidem data quanticumque quiete temporis simul animos corporaque remiserant, Philippum, quantum ab adsiduis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat animum, tanto magis intentum in universum eventum belli curae angunt, non hostis modo timentem qui terra marique urgebant, sed nunc sociorum, nunc etiam popularium animos, ne et illi ad spem amicitiae Romanorum deficerent et Macedonas ipsos cupido novandi res caperet. itaque et in Achaia legatos misit, simul qui ius iurandum — ita enim pepigerant, quotannis iuratos in verba Philippi — exigerent, simul qui red-

derent Achaeis Orchomenon et Heraean et Triphylian, 5
 Megalopolitis Alipheran, contententibus numquam eam
 urbem fuisse ex Triphylia, sed sibi debere restitui, quia una
 esset ex iis, quae ad condendam Megalen polin ex concilio
 Arcadum contributae forent. et cum Achaeis quidem per 6
 haec societatem firmabat; [ad] Macedonum animos cum
 Heracliden amicum maxime invidiae sibi esse cerneret, 7
 multis criminibus oneratum in vincla coniecit ingenti popu-
 larium gaudio. bellum si quando umquam ante alias, tum 8
 magna cura adparavit exercuitque in armis et Macedonas et
 mercennarios milites principioque veris cum Athenagora 9
 omnia externa auxilia quodque levis armaturae erat in
 Chaoniam per Epirum ad occupandas, quae ad Antigo-
 neam fauces sunt — Stena vocant Graeci —, misit. ipse 10
 post paucis diebus graviore secutus agmine, cum situm
 omnem regionis adspexisset, maxime idoneum ad munien-
 dum locum credidit esse praeter amnem Aoum. is inter 11
 montes, quorum alterum Meropum, alterum Asnaum in-
 colae vocant, angusta valle fluit iter exiguum super ripam
 praebens. Asnaum Athenagoram cum levi armatura
 tenere et communire iubet, ipse in Meropo posuit castra.
 qua abscisae rupes erant, statio paucorum armatorum te- 12
 nebat, qua minus tuta erant alia fossis, alia vallo, alia
 turribus muniebat. magna tormentorum etiam vis, ut 13
 missilibus procul arcerent hostem, idoneis locis disposita
 est. tabernaculum regium pro vallo in conspecto maxime
 tumulo, ut terrorem hostibus suisque spem ex fiducia fa-
 ceret, positum.

VI. Consul per Charopum Epiroten certior factus, 1
 quos saltus cum exercitu insedisset rex, et ipse, cum
 Corcyrae hibernasset, vere primo in continentem trave-
 ctus ad hostem ducere pergit. quinque milia ferme ab 2
 regis castris cum abesset, loco munito relictis legionibus
 ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca postero
 die consilium habuit, utrum per insessum ab hoste sal- 3
 tum, quamquam labor ingens periculumque proponeretur,
 transitum temptaret an eodem itinere, quo priore anno
 Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias.
 hoc consilium per multos dies agitanti ei nuntius venit, 4

T. Quinctium consulem factum sortitumque provinciam Macedoniam maturato itinere iam Corcyram traiecisse.

5 Valerius Antias intrasse saltum Villium tradit, quia
recto itinere nequiverit omnibus ab rege insessis, secu-
6 tum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis, ponte
raptim facto in ripam, in qua erant castra regia, trans-
gressum acie conflixisse: fusum fugatumque regem castris
7 exutum; duodecim milia hostium eo proelio caesa, capta
duo milia et ducentos et signa militaria centum triginta duo,
equos ducentos triginta; aedem etiam Iovi in eo proelio
8 votam, si res prospere gesta esset. ceteri Graeci Latini-
que auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil
memorabile a Villio actum integrumque bellum insequen-
tem consulem T. Quinctium accepisse tradunt.

1 VII. Dum haec in Macedonia geruntur, consul alter
L. Lentulus, qui Romae substiterat, comitia censoribus
2 creandis habuit. multis claris petentibus viris creati cen-
sore P. Cornelius Scipio Africanus et P. Aelius Paetus.
3 ii magna inter se concordia et senatum sine ullius nota
legerunt et portoria venalicium Capuae Puteolisque, item
Castrum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruen-
dum locarunt colonosque eo trecentos — is enim nume-
rus finitus ab senatu erat — adscripserunt et sub Tifatius
Capuae agrum vendiderunt.

4 Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania
decedens, prohibitus a P. Porcio Laeca tribuno plebis
ne ovans rediret, cum ab senatu impetrasset, privatus
urbem ingrediens mille ducenta pondo argenti, triginta
pondo ferme auri in aerarium tulit.

5 Eodem anno Cn. Baebius Tamphilus, qui ab C. Au-
rello consule anni prioris provinciam Galliam acceperat,
temere ingressus Gallorum Insubrum finis prope cum
toto exercitu est circumventus, supra sex milia et septin-
6 gentos milites amisit: tanta ex eo bello, quod iam timere
7 desierat, clades accepta est. ea res L. Lentulum consu-
lem ab urbe excivit. qui ut in provinciam venit plenam
tumultus, trepido exercitu accepto praetorem multis pro-
bris increpitum provincia decedere atque abire Romam
8 iussit. neque ipse consul memorabile quicquam gessit,

comitiorum causa Romam revocatus, quae ipsa per M. Fulvium et M'. Curium tribunos plebis inpediebantur, quod T. Quinctium Flamininum consulatum ex quaestura 9 petere non patiebantur: iam aedilitatem praeturamque 10 fastidiri nec per honorum gradus, documentum sui dantis, nobiles homines tendere ad consulatum, sed transcendo media summa imis continuare. res ex campestri 11 certamine in senatum pervenit. patres censuerunt, qui honorem quem sibi capere per leges liceret peteret, in eo populo creandi quem velit potestatem fieri aequum esse. in auctoritate patrum fuere tribuni. creati consules Sex. 12 Aelius Paetus et T. Quinctius Flamininus. inde prae- 13 torum comitia habita. creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui aediles plebis fuerant.

Ab iis ludi plebei instaurati; et epulum Iovis fuit ludorum causa. et ab aedilibus curulibus C. Valerio Flacco 14 flamine Diali et C. Cornelio Cethego ludi Romani magno adparatu facti.

Ser. et C. Sulpicii Galbae pontifices eo anno mortui 15 sunt: in eorum locum M. Aemilius Lepidus et Cn. Cornelius Scipio pontifices suffecti sunt.

VIII. Sex. Aelius Paetus, T. Quinctius Flamininus 1 magistratu inito senatum in Capitolio cum habuissent decreverunt patres, ut provincias Macedoniam atque Italiam 2 consules compararent inter se sortirentur: utri eorum 3 Macedonia evenisset, in supplementum legionum tria milia militum Romanorum scriberet et trecentos equites, item sociorum Latini nominis quinque milia peditum, quingentos equites. alteri consuli novus omnis exercitus 3 decretus. Lucio Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium vetitusque aut ipse provincia decedere prius aut veterem deducere exercitum quam cum legionibus novis consul venisset. sortiti consules provincias: 4 Aelio Italia, Quinctio Macedonia evenit. praetores L. 5 Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Galliam est sortitus. di- 6 lectus inde haberi est coeptus. nam praeter consulares exercitus praetoribus quoque iussi scribere milites erant:

7 Marcello in Siciliam quattuor milia peditum sociū et
Latini nominis et trecentos equites, Catoni in Sardiniam
ex eodem genere militum duo milia peditum, ducentos
8 equites, ita ut hi praetores ambo, cum in provincias venissent, veteres dimitterent pedites equitesque.

9 Attali deinde regis legatos in senatum consules introduxerunt. ii regem classe sua copiisque omnibus terrarumque rem Romanam iuvare quaeque imperarent Romani consules inpigre atque oboedienter ad eam diem
10 fecisse cum exposuissent, vereri dixerunt, ne id praestare ei per Antiochum regem ultra non liceret: vacuum namque praesidiis navalibus terrestribusque regnum Attali
11 Antiochum invasisse. itaque Attalum orare patres conscriptos, si sua classi suaeque opera uti ad Macedonicum bellum vellent, mitterent ipsi praesidium ad regnum eius tutandum; si id nollent, ipsum ad sua defendenda cum
12 classe ac reliquis copiis redire paterentur. senatus legatis ita responderi iussit: quod rex Attalus classe copiisque aliis duces Romanos iuvisset, id gratum senatui esse;
13 auxilia nec ipsos missuros Attalo adversus Antiochum, socium et amicum populi Romani, nec Attali auxilia retenturos ultra quam regi commodum esset; semper populum Romanum alienis rebus arbitrio alieno usum; et principium et finem in potestatem ipsorum, qui ope sua
15 velint adiutos Romanos, esse; legatos ad Antiochum missuros, qui nuntient Attali naviumque eius et militum opera adversus Philippum communem hostem uti populum Romanum: gratum eum facturum senatui, si regno Attali abstineat belloque absistat; aequum esse socios et amicos populi Romani reges inter se quoque ipsos pacem servare.

1 VIII. Consulem T. Quinctium ita habito dilectu, ut eos fere legeret qui in Hispania aut Africa meruissent spectatae virtutis milites, properantem in provinciam prodigia nuntiata atque eorum procuratio Romae tenuerunt.
2 de caelo tacta erant via publica Veis, forum et aedes Iovis Lanuvi, Herculis aedes Ardeae, Capuae murus et
3 turre et aedes, quae Alba dicitur; caelum ardere visum erat Arreti; terra Velitris trium iugerum spatio caverna

ingenti desederat; Suessae Aurunca nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum et Sinuessae porcum [cum] humano capite. eorum prodigiorum causa supplicatio 4 unum diem habita, et consules rebus divinis operam dederunt placatisque diis in provincias profecti sunt: Aelius cum Helvio praetore in Galliam. exercitumque ab L. 5 Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, praetori tradidit, ipse novis legionibus, quas secum adduxerat, bellum gesturus. neque memorabilis rei quicquam gessit.

Et T. Quinctius alter consul maturius quam priores 6 soliti erant consules, a Brundisio cum tramisisset, Corcyram tenuit cum octo milibus peditum, equitibus octingentis. ab Corcyra in proxima Epiri quinquere mi traiecit 7 et in castra Romana magnis itineribus contendit; inde 8 Villio dimisso paucos moratus dies, dum se copiae ab Corcyra adsequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium vim facere conaretur an ne 9 temptata quidem re tanti laboris ac periculi per Dassaretios potius Lyncumque tuto circuitu Macedoniam intraret. vicissetque ea sententia, ni timuisset, ne, cum a mari 10 longius recessisset emissio e manibus hoste, si, quod antea fecerat, solitudinibus silvisque se tutari rex voluisset, sine ullo effectu aestas extraheretur. utcumque esset 11 igitur, illo ipso tam iniquo loco adgredi hostem placuit. sed magis fieri id placebat quam quomodo fieret satis expediebant.

X. Diesque quadraginta sine ullo conatu sedentes in 1 conspectu hostium absumpserant. inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem temptandae pacis: ha- 2 bitoque concilio delecti ad eam rem agendam Pausanias praetor et Alexander magister equitum consulem et regem, ubi in artissimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. summa postulatorum consulis erat: 3 praesidia ex civitatibus rex deduceret; iis, quorum agros urbesque populatus esset, redderet res, quae comparerent; ceterorum aequo arbitrio aestimatio fieret. Philippus 4 aliam aliarum civitatum condicionem esse respondit: quas ipse cepisset, eas liberaturum; quae sibi traditae a maioribus essent, earum hereditaria ac iusta possessione

5 non excessurum. si quas quererentur belli clades eae
civitates, cum quibus bellatum foret, arbitro quo vellent
populorum, cum quibus pax utrisque fuisset, se usurum.
6 consul nihil ad id quidem arbitro aut iudice opus esse
dicere: cui enim non adparere ab eo, qui prior arma in-
tulisset, iniuriam ortam? nec Philippum ab ullis bello
7 laceffitum priorem vim omnibus fecisse. inde cum age-
retur, quae civitates liberandae essent, Thessalos primos
omnium nominavit consul. ad id vero adeo accensus
indignatione est rex, ut exclamaret 'quid victo gravius
8 imperares, T. Quincti?' atque ita se ex conloquio proripuit;
et temperatum aegre est, quin missilibus, quia
dirempti medio amni fuerant, pugnam inter se consere-
9 rent. postero die per excursiones ab stationibus primo
in planitie satis ad id patenti multa levia commissa
10 proelia sunt, deinde recipientibus se regiis in arcta et
confragosa loca aviditate accensi certaminis eo quoque
11 Romani penetravere. pro his ordo et militaris disciplina
et genus armorum erat aptum tegendis corporibus, pro
hoste loca et catapultae ballistaeque in omnibus prope
12 rupibus quasi in muro dispositae. multis hinc atque illinc
vulneribus acceptis cum etiam, ut in proelio iusto, aliquot
cecidissent, nox pugnae finem facit.

1 XI. Cum in hoc statu res esset, pastor quidam a
Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad con-
sulem. is se in eo saltu, qui regiis tum teneretur castris,
2 armentum pascere solitum ait omnes montium eorum
3 amfractus collesque nosse: si secum aliquos consul mittere
velit, se non iniquo nec perdifficili aditu super caput
4 hostium eos deducturum. haec ubi consul audivit, per-
cunctatum ad Charopum mittit, satisne credendum super
tanta re agresti censeret. Charopus renuntiari iubet, ita
crederet, ut [si] suae potius omnia quam illius potestatis
5 essent. cum magis vellet credere quam auderet mixtum-
que gaudio et metu animum gereret, auctoritate motus
6 Charopi experiri spem oblatam statuit et, ut averteret
rem ab suspitione, biduo insequenti laceessere hostem
dispositis ab omni parte copiis succedentibusque integris
7 in locum defessorum non destitit. quattuor milia inde

lecta peditum et trecentos equites tribuno militum tradit. equites quoad loca patiantur, ducere iubet: ubi ad invia equiti ventum sit, in planitie aliqua locari equitatum; pedites, qua dux monstraret viam, ire: ubi, ut polliceatur, 8 super caput hostium perventum sit, fumo dare signum nec antea clamorem tollere quam ab se signo recepto pugnam coeptam arbitrari posset. nocte itinera fieri iubet 9 — et pernox forte luna erat —: interdium cibi quietisque sumeret tempus. ducem promissis ingentibus oneratum, 10 si fides extet, vinctum tamen tribuno tradit. his copiis ita dimissis eo intentius Romanus undique instat apud stationes.

XII. Interim die tertio cum verticem, quem petierant 1 Romani, cepisse ac tenere se fumo significarent, tum vero trifariam divisis copiis consul valle media cum militum robore succedit, cornua dextra laevaue admovet castris. nec segnius hostes obviam eunt. et dum aviditate certa- 2 minis provecti extra munitiones pugnant, haud paulo superior est Romanus miles virtute et scientia et genere armorum; postquam multis vulneratis interfectisque rece- 3 pere se regii in loca aut munimento aut natura tuta, verterat periculum in Romanos temere in loca iniqua nec facilis ad receptum angustias progressos. neque impunita 4 temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum ab tergo auditus, dein pugna etiam coepta amentis repentino terrore regios fecisset. pars in fugam effusi sunt, pars, 5 quia magis locus fugae deerat quam quod animi satis easset ad pugnam, cum substitissent, ab hoste et a fronte et ab tergo urgente circumventi sunt. deleri totus exer- 6 citus potuit, si fugientis persecuti victores essent; sed equitem angustiae locorumque asperitas, peditem armorum gravitas inpediit. rex primo effuse ac sine respectu 7 fugit, dein quinque milium spatium progressus, cum ex 8 iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse hostem, substitit in tumultu quodam dimisitque vos per omnia iuga vallesque, qui palatos in unum con- 9 gerent. non plus duobus milibus hominum amissis castra omnis multitudo velut signum aliquod secuta in unum 10 um convenisset, frequenti agmine petunt Thessaliam.

10 Romani, quoad tutum fuit insecuti caedentes spoliantes-
que caesos, castra regia etiam sine defensoribus difficili
aditu diripiunt. atque ea nocte in suis castris manse-
runt.

1 XIII. Postero die consul per ipsas angustias, qua se
2 intervallis flumen insinuat, hostem sequitur. rex primo
die ad castra Pyrrhi pervenit; locus, quem ita vocant, est
in Triphylia terrae Molotidis. inde postero die — ingens
iter agmini, sed metus urgebat — in montes Lyncon per-
3 rexit. ipsi Epiri sunt, interiecti Macedoniae Thessaliae-
que: latus quod vergit in Thessaliam oriens spectat,
septentrio a Macedonia obicitur. vestiti frequentibus
silvis sunt, iuga summa campos patentes aquasque
4 perennis habent. ibi stativis rex per aliquot dies habitis
fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reci-
5 peret an praeverti in Thessaliam posset. inclinavit sen-
tentia, ut in Thessaliam agmen demitteret, Triccamque
proximis limitibus petit, inde obvias urbes raptim pera-
6 gravit. homines, qui sequi possent, sedibus excibat, op-
pida incendebat. rerum suarum, quas possent, ferenda-
rum secum dominis ius fiebat, cetera militis praeda erat.
7 nec quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quic-
8 quam fuit, quam quae ab sociis patiebantur. haec etiam
facienti Philippo acerba erant, sed e terra mox futura
9 hostium corpora saltem eripere sociorum volebat. ita
evastata oppida sunt Phacium, Iresiae, Euhydrium, Ere-
tria, Palaepharsalus. Pheras cum peteret exclusus, quia
res egebat mora si expugnare vellet nec tempus erat,
10 omisso incepto in Macedoniam transcendit. nam etiam
Aetolos adpropinquare fama erat. qui audito proelio,
quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius
evastatis circa Sperchias et Macran quam vocant comen,
transgressi inde in Thessaliam Cymines et Angeas primo
11 inpetu potiti sunt. a Metropoli, dum vastant agros,
concursu oppidanorum ad tuenda moenia facto repulsi
sunt. Callithera inde adgressi similem inpetum oppida-
12 norum pertinacius sustinuerunt, compulsisque intra moe-
nia qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla
admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde

et Celathara vicos expugnant diripiuntque. Acharras 13
per deditionem receperunt. Xyniae simili metu a cultoribus desertae sunt. hoc sedibus suis extorre agmen in 14
praesidium incidit, quod ad Thaumacum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur; incondita inermisque multitudo mixta inbelli turba ab armatis caesa est. Xyniae desertae diripiuntur. Cyphaera inde Aetoli capiunt, oportune Dolopiae imminens castellum. haec raptim 15
intra paucos dies ab Aetolis gesta. nec Amynander atque Athamanes post famam prosperae pugnae Romanorum quieverunt.

XIII. Ceterum Amynander quia suo militi parum 1
fidebat, petito a consule modico praesidio cum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phaecam, situm inter Gomphos faucesque angustas, quae ab Athamania Thessaliam dirimunt, vi cepit. inde Gomphos adortus, et post 2
aliquot dies summa vi tuentes urbem, cum iam scalas ad moenia erexisset, eo demum metu perpulit ad deditionem. haec traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis 3
intulit. dedidit deinceps sese qui Argenta quique Pherinium et Timarum et Ligynas et Strymonem et Lampseum habent aliaque castella iuxta ignobilia.

Dum Athamanes Aetolique submoto Macedonum 4
metu in aliena victoria suam praedam faciunt Thessaliaque ab tribus simul exercitibus, incerta quem hostem quemve socium crederet, vastatur, consul faucibus, quas 5
fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transgressus, etsi probe scit, cui parti Charopo principe excepto Epirotae favissent, tamen, quia ab satisfaciendi quoque cura 6
imperata enixe facere videt, ex praesenti eos potius quam ex praeterito aestimat habitu et ea ipsa facilitate veniae animos eorum in posterum conciliat. missis deinde nuntiis 7
Corecyram, ut onerariae naves in sinum venirent Ambracium, ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodem Amynandro cum 8
suis auxiliis adcito, non tam virium eius egens quam ut duces in Thessaliam haberet. ab eodem consilio et plerique Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

XV. Primam urbem Thessaliae Phaloriam est ad- 1

- libertas concessa est, Macedonibus treceni nummi in capita statutum pretium est et ut armis traditis abirent.
- 3 hac summa redempti inermes in Boeotiam traieci. navales copiae duabus claris urbibus Euboeae intra dies paucos captis circumvectae Sunium, Atticae terrae promunturium, Cenchreas, Corinthiorum emporium, petierunt.
- 4 Consul interim omnium spe longiorem atrocioremque obpugnationem habuit, et ea, qua minimum credidisset, 5 resistebant hostes. nam omnem laborem in muro crediderat diruendo fore: si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde caedemque hostium fore, qualis 6 captis urbibus fieri solet. ceterum postquam parte muri arietibus decussa per ipsas ruinas transcenderunt in urbem armati, illud principium velut novi atque integri 7 laboris fuit. nam Macedones, qui in praesidio erant et multi et delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis 8 potius et virtute quam moenibus urbem tuerentur, conferti, pluribus introrsus ordinibus acie firmata, cum transcendere ruinas sensissent Romanos, per imped- 9 tum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. id consul aegre passus nec eam ignominiam ad unius modo obpugnandae moram urbis, sed ad summam universi belli pertinere ratus, quod ex momentis parvarum plerum- 10 que rerum penderet, purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat, turrem ingentis altitudinis magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem promovit, 11 et cohortes in vicem sub signis, quae cuneum Macedonum — phalangem ipsi vocant — si possent vi perrumperent, emittebat. sed ad loci angustias, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnaeque 12 hosti aptius erat. ubi conferti hastas ingentis longitudinis prae se Macedones obiecissent, velut in constructam densitate clipeorum testudinem Romani pilis nequiquam emissis 13 cum strinxissent gladios, neque congregi propius neque praecidere hastas poterant et, si quam incidissent aut praefregissent, hastile fragmento ipso acuto inter spicula 14 integrarum hastarum velut vallum explebat. ad hoc et 15 muri pars adhuc integra utraque tuta praestabat latera

nec ex longo spatio aut cedendum aut inpetus faciendus erat, quae res turbare ordines solet. accessit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos: nam cum turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in altiore orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationem insanam superstantibus armatis praeberit.

XVIII. Cum parum quicquam succederet, consul minime aequo animo comparationem militum generis armorumque fieri patiebatur, simul nec maturam expugnandi spem nec rationem procul a mari et in evastatis bellis cladibus locis hibernandi ullam cernebat. itaque relicta obsidione, quia nullus in tota Acarnaniae atque Aetoliae ora portus erat, qui simul et omnis onerarias, quae comestum exercitui portabant, caperet et tecta ad hibernandum legionibus praeberet, Anticyra in Phocide, in Corinthium versa sinum, ad id opportunissime sita visa, quia nec procul Thessalia hostiumque locis aberat et ex adverso Peloponnesum exiguo maris spatio divisam, ab tergo Aetoliam Acarnaniamque, ab lateribus Locridem ac Boeotiam habebat. Phocidis primo inpetu Phanotea sine certamine cepit. Anticyra haut multum in obpugnando morae praebeuit. Ambrusus inde Hyampolisque receptae. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis nec operibus capi poterat. lacescendo missilibus eos, qui in praesidio erant, cum ad excursiones eliciissent, refugiendo in vicem sequendoque et levibus sine effectu certaminibus eo negligentiae et contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti inpetum Romani facerent. et alia ignobilia castella Phocidis terrore magis quam armis in potestatem venerunt. Elatea clausit portas nec, nisi vi cogerentur, recepturi moenibus videbantur aut ducem aut exercitum Romanum.

XVIII. Elateam obsidenti consuli rei maioris spes adfulsit, Achaeorum gentem ab societate regia in Romanam amicitiam avertendi. Cycliadan, principem factionis ad Philippum trahentium, res expulerant; Aristaeus, qui Romanis gentem iungi volebat, praetor erat. classis Romana cum Attalo et Rhodiis Cenchreis stabat parabant-

que communi omnes consilio Corinthum obpugnare.
4 optimum igitur ratus est, priusquam eam rem adgrederentur, legatos ad gentem Achaeorum mitti pollicentis, si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis contributuros in anticum gentis concilium. auctore consule legati a fatre eius L. Quinctio et Attalo et Rhodiis et
5 Atheniensibus ad Achaeos missi. Sicyone datum est iis concilium. erat autem non admodum simplex habitus inter Achaeos animorum: terrebat Nabis Lacedaemonius,
7 gravis et adsiduus hostis; horrebant Romana arma; Macedonum beneficiis et veteribus et recentibus obligati erant; regem ipsum suspectum habebant pro eius crudelitate perfidiaque, neque ex iis quae tum ad tempus faceret aestimantes, graviores post bellum dominum
8 futurum cernebant. neque solum quid in senatu quisque civitatis suae aut in communibus conciliis gentis pro
10 sententia dicerent ignorabant, sed ne ipsis quidem secum cogitantibus quid vellent aut quid optarent satis constabat. ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi
11 facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodii disseruerunt;
12 Philippi deinde legatis potestas dicendi facta est; postremi Athenienses, ut refellerent Macedonum dicta, auditi sunt. ii fere atrocissime in regem, quia nulli nec
13 plura nec tam acerba passi erant, invecti sunt. et illa quidem contio sub occasum solis tot legatorum perpetuis orationibus die absumpto dimissa est.

1 XX. Postero die advocatur concilium; ubi cum per praeconem, sicut Graecis mos est, suadendi, si quis vellet, potestas a magistratibus facta esset nec quisquam prodiret,
2 diu silentium aliorum alios intuentium fuit. neque mirum, si quibus sua sponte volutantibus res inter se repugnantes obtorpuerant quodam modo animi, eos si orationes quoque insuper turbaverant utrumque quae difficilia essent
3 promendo admonendoque per totum diem habitae. tandem Aristaeus, praetor Achaeorum, ne tacitum concilium dimitteret, 'ubi' inquit 'illa certamina animorum, Achaei, sunt, quibus in conviviis et circulis, cum de Philippo et
4 Romanis mentio incidit, vix manibus temperatis? nunc

in concilio ad eam rem unam indicto, cum legatorum utrumque verba audieritis, cum referant magistratus, cum praeco ad suadendum vocet, obmutuistis? si non cura salutis communis, ne studia quidem, quae in hanc aut in illam partem animos vestros inclinarunt, vocem cuiquam possunt exprimere? cum praesertim nemo tam hebes sit, qui ignorare possit, dicendi ac suadendi quod quisque aut velit aut optimum putet nunc occasionem esse priusquam quicquam decernamus, ubi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit pro bono atque utili fore defendendum.' haec adhortatio praetoris non modo quemquam unum elicit ad suadendum, sed ne fremitum quidem aut murmur contionis tantae ex tot populis congregatae movit.

XXI. Tum Aristaenus praetor rursus 'non magis consilium vobis, principes Achaeorum, deest quam lingua; sed suo quisque periculo in commune consultum non vult. forsitan ego quoque tacerem, si privatus essem: nunc praetori video aut non dandum concilium legatis fuisse aut sine responso eos non dimittendos esse. respondere autem, nisi ex vestro decreto, qui possum? et quoniam nemo vestrum, qui in hoc concilium advocati estis, pro sententia quicquam dicere vult aut audet, orationes legatorum hesterno die dictas pro sententiis perenseamus, perinde ac non postulaverint quae e re sua essent, sed suaserint quae nobis censereut utilia esse. Romani Rhodiique et Attalus societatem amicitiamque nostram petunt et in bello, quod adversus Philippum gerunt, se a nobis adiuvari aequum censent. Philippus societatis secum admonet et iuris iurandi et modo postulat, ut secum stemus, modo, ne intersimus armis, contentum ait se esse. nulline venit in mentem, cur, qui nondum socii sunt, plus petant quam socius? non fit hoc neque modestia Philippi neque inpudentia Romanorum, Achaei: fortuna et dat fiduciam postulanti et demit. Philippi praeter legatum videmus nihil; Romana classis ad Cenchreas stat urbium Euboeae spolia prae se ferens, consulem legionesque eius, exiguo maris spatio diiunctas, Phocidem ac Locridem pervagantis videmus: miramini,

cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi ut pro rege
9 arma caperemus adversus Romanos modo egerit? qui, si
ex eodem foedere ac iure iurando, cuius nobis religionem
iniebat, rogemus eum, ut nos Philippus et ab Nabide
ac Lacedaemoniis et ab Romanis defendat, non modo
praesidium, quo tueatur nos, sed ne quid respondeat qui-
10 dem nobis sit inventurus, non hercule magis quam ipse
Philippus priore anno, qui pollicendo se adversus Nabi-
dem bellum gesturum cum temptasset nostram iuventu-
11 tem hinc in Euboeam extrahere, postquam nos neque
decernere id sibi praesidium neque velle inligari Romano
bello vidit, oblitus societatis eius, quam nunc iactat,
vastandos populandosque Nabidi ac Lacedaemoniis reli-
12 quit. ac mihi quidem minime conveniens inter se oratio
Cleomedontis visa est. elevabat Romanum bellum,
eventumque eius eundem fore, qui prioris belli, quod
13 cum Philippo gesserint, dicebat. cur igitur nostrum ille
auxilium absens petit potius quam praesens nos socios
veteres simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico?
quid ita passus est Eretriam Carystumque capi? quid ita
tot Thessaliae urbes? quid ita Locridem Phocidemque?
14 quid ita nunc Elateam obpugnari patitur? cur excessit
faucibus Epiri claustrisque illis inexpugnabilibus super
Aoum amnem (aut vi aut metu aut voluntate) relictoque
15 quem insidebat saltu penitus in regnum abiit? si sua vo-
luntate tot socios reliquit hostibus diripiendos, qui recu-
sare potest, quin et socii sibi consulant? si metu, nobis
quoque ignoscat timentibus; si victus armis cessit, Achai
Romana arma sustinebimus, Cleomedon, quae vos Mace-
16 dones non sustinistis? an tibi potius credamus Romanos
non maioribus copiis nec viribus nunc bellum gerere
quam antea gesserint, potius quam res ipsas intueamur?
17 Aetolos tum classe adiuverunt; nec duce consulari nec
exercitu bellum gesserunt; sociorum Philippi maritimae
tum urbes in terrore ac tumultu erant, mediterranea adeo
tuta ab armis Romanis fuerunt, ut Philippus Aetolos
nequiquam opem Romanorum inplorantis depopularetur:
18 nunc autem defuncti bello Punico Romani, quod per
sexdecim annos velut intra viscera Italiae toleraverunt,

non praesidium Aetolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terra marique simul Macedoniae intulerunt. tertius iam consul summa vi gerit bellum. Sul- 19 picus in ipsa Macedonia congressus fudit fugavitque regem, partem opulentissimam regni eius depopulatus; nunc Quinctius tenentem claustra Epiri, natura loci, munimentis, exercitu fretum castris exiit, fugientem in Thessaliam persecutus praesidia regia sociasque eius urbes prope in conspectu regis ipsius expugnavit.

Ne sint vera quae Atheniensis modo legatus de crudelitate, avaritia, libidine regis disseruit, nihil ad nos pertineant, quae in terra Attica scelera in superos inferosque deos sunt admissa, multo minus, quae Ciani Abydenique, qui procul ab nobis absunt, passi sunt, nostrorum ipsi vulnere, si vultis, obliviscamur, caedes direptionesque bonorum Messenae in media Peloponneso factas et hospitem Cyparissiae Charitelen contra ius omne ac fas inter epulas prope ipsas occisum et Aratum patrem filiumque Sicyonios, cum senem infelicem parentem etiam adpellare solitus esset, interfectos, filii eius uxorem libidinis causa in Macedoniam asportatam, cetera stupra virginum matronarumque oblivioni dentur: ne sit cum Philippo res, cuius crudelitatis metu obmutuistis omnes — nam quae alia tacendi advocatis in concilium causa est? —: cum Antigono, mitissimo ac iustissimo rege et de nobis omnibus optime merito, existimemus disceptationem esse: num id postulare facere nos quod fieri non posset? paeneinsula est Peloponnesus angustis Isthmi faucibus continenti adhaerens, nulli apertior neque opportunior quam navali bello. si centum tectae naves et quinquaginta leviores apertae et triginta Issaici lembi maritimam oram vastare et expositas prope in ipsis litoribus urbes coeperint obpugnare, in mediterraneas scilicet nos urbes recipiemus, tamquam non intestino et haerente in ipsis visceribus uramur bello? cum terra Nabis et Lacedaemonii, mari classis Romana urgebunt, unde regiam societatem et Macedonum praesidia inplorem? an ipsi nostris armis ab hoste Romano tutabimur urbes, quae obpugnabuntur? egregie enim Dymas priore bello

29 sumus tutati! satis exemplorum nobis alienae clades
praebent, ne quaeramus, quem ad modum ceteris exem-
plo simus.

30 Nolite, quia ultro Romani petunt amicitiam, id quod
optandum vobis ac summa ope petendum erat, fastidire.

31 metu enim videlicet compulsi et deprensi in aliena terra,
quia sub umbra vestri auxilii latere volunt in societatem
vestram confugiunt, ut portibus vestris recipiantur, ut

32 commeatibus utantur! mare in potestate habent, terras,
quascumque adeunt, extemplo dicionis suae faciunt; quod
rogant, cogere possunt; quia pepercisse vobis volunt,

33 committere vos cur pereatis non patiuntur. nam quod
Cleomedon modo tamquam mediam et tutissimam vobis
viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque armis, osten-

34 debat, ea non media, sed nulla via est. etenim praeter-
quam quod aut accipienda aut spernenda vobis Romana
societas est, quid aliud quam nusquam gratia stabili,
velut qui eventum expectaverimus, ut fortunae adplicare-

35 mus nostra consilia, praeda victoris erimus? nolite, si
quod omnibus votis petendum erat, ultro offertur, fasti-
dire. non quemadmodum hodie utrumque vobis licet,

36 sic semper licitum est. nec saepe nec diu eadem oc-
casio erit. liberare vos a Philippo iam diu magis vultis
quam audetis. sine vestro labore et periculo qui vos in

37 libertatem vindicarent cum magnis classibus exercitibus
que mare traiecerunt. hos si socios aspernamini, vix
mentis sanae estis; sed aut socios aut hostes habeatis
oportet.

1 XXII. Secundum orationem praetoris murmur ortum
aliorum cum adsensu, aliorum inclementer adsistentes

2 increpantium; et iam non singuli tantum, sed populi uni-
versi inter se altercabantur. tum inter magistratus gentis
— damiurgos vocant, decem numero creantur — certa-

3 men nihilo segnius quam inter multitudinem esse: quin-
que relatores de societate Romana se aiebant suffragium-
que daturos, quinque lege cautum testabantur, ne quid
quod adversus Philippi societatem esset aut referre ma-
gistratibus aut decernere concilio ius esset. is quoque
dies iurgiis est consumptus.

Supererat unus iusti concilii dies: tertio enim lex 4
iubebat decretum fieri. in quem adeo exarsere studia,
ut vix parentes ab liberis temperaverint. Risias Pelle- 5
nensis erat; filium damiurgum nomine Memnonem habe-
bat, partis eius, quae decretum recitari perrogarique
sententias prohibebat. is diu obtestatus filium, ut con- 6
sulere Achaeos communi saluti pateretur neu pertinacia
sua gentem universam perditum iret, postquam parum 7
proficiebant preces, iuratus se eum sua manu interemptu-
rum nec pro filio sed pro hoste habiturum, minis pervicit, 8
ut postero die coniungeret iis se, qui referebant. qui
cum plures facti referrent, omnibus fere populis haud
dubie adprobantibus relationem ac prae se ferentibus, quid
decreturi essent, Dymaei ac Megalopolitani et quidam 9
Argivorum priusquam decretum fieret consurrexerunt ac
reliquerunt concilium neque mirante ullo nec improbante.
nam Megalopolitanos avorum memoria pulsos ab Lace- 10
daemoniis restituerat in patriam Antigonus et Dymaeis
captis nuper direptisque ab exercitu Romano, cum redimi
eos ubicumque servirent Philippus iussisset, non liberta-
tem modo, sed etiam patriam reddiderat; iam Argivi, 11
praeterquam quod Macedonum reges ab se oriundos cre-
dunt, privatis etiam hospitibus familiarique amicitia pleri-
que inligati Philippo erant. ob haec concilio quod incli- 12
naverat ad Romanam societatem iubendam excesserunt,
veniaque iis huius secessionis fuit et magnis et recentibus
obligatis beneficiis.

XXIII. Ceteri populi Achaeorum cum sententias 1
perrogarentur, societatem cum Attalo ac Rhodiis prae-
senti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia iniussu 2
populi non poterat rata esse, in id tempus, quo Romam
mitti legati possent, dilata est; in praesentia tris legatos 3
ad L. Quinctium mitti placuit et exercitum omnem Achaeo-
rum ad Corinthum admoveri captis Cenchreis iam urbem
ipsam Quinctio obpugnante.

Et hi quidem e regione portae, quae fert Sicyonem, 4
posuerunt castra. Romani [in] Cenchreas versam partem
urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu ab Lechaeo,
alterius maris portu, obpugnabant, primo segnius, spe-

- rantes seditionem intus fore inter oppidanos ac regium
5 praesidium. postquam uno animo omnes, et Macedones
tamquam communem patriam tuebantur, et Corinthii du-
cem praesidii Androthenen haud secus quam civem et
suffragio creatum suo imperio in se uti patiebantur, omnis
inde spes pugnantibus in vi et armis et operibus erat.
6 undique aggeres haud facili aditu ad moenia admoveban-
7 tur. aries ex ea parte quam Romani obpugnabant ali-
quantum muri diruerat; in quem locum, quia nudatus
munimento erat, protegendum armis cum Macedones
concurrerent, atrox proelium inter eos ac Romanos ortum
8 est. ac primo multitudine facile expellebantur Romani;
adsumptis deinde Achaeorum Attalique auxiliis aequabant
certamen, nec dubium erat, quin Macedonas Graecosque
9 facile loco pulsuri fuerint. transfugarum Italicorum
magna multitudo erat, pars ex Hannibalis exercitu metu
poenae a Romanis Philippum secuta, pars navales socii
relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiae
transgressi. hos desperata salus, si Romani vicissent,
ad rabiem magis quam audaciam accendebat.
- 10 Promunturium est adversus Sicyonem Iunonis, quam
vocant Acraeam, in altum excurrent; traiectus inde Co-
11 rinthum septem fere milium passuum. eo Philocles, re-
gius et ipse praefectus, mille et quingentos milites per
Boeotiam duxit. praesto fuere ab Corintho lembi, qui
12 praesidium id acceptum Lechaeum traicerent. auctor
erat Attalus incensis operibus omittendae extemplo ob-
pugnationis: pertinacius (Quinctius) Romanus in incepto
perstabat. is quoque, ut pro omnibus portis disposita
videt praesidia regia nec facile erumpentium inpetus
13 sustineri posse, in Attali sententiam concessit. ita irrito
incepto dimissis Achaeis reditum ad naves est. Attalus
Piraeum, Romani Corecyram petierunt.
- 1 XXXIII. Dum haec ab navali exercitu geruntur,
consul in Phocide ad Elateam castris positus primo con-
2 loquiis rem per principes Elatensium temptavit: postquam
nihil esse in manu sua et plures validioresque esse regiones
quam oppidanos respondebatur, tum simul ab omni parte
3 operibus armisque urbem est adgressus. ariete admoto

cum quantum inter [tres] turres muri erat prorutum cum ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, simul et cohors Romana per apertum recenti strage iter invasit et 4 ex omnibus oppidi partibus relictis suis quisque stationibus in eum, qui premebatur inpetu hostium, locum concurrerunt. eodem tempore Romani et ruinas muri super- 5 vadebant et scalas ad stantia moenia inferebant. et dum in unam partem oculos animosque hostium certamen averterat, pluribus locis scalis capitur murus, armatique in urbem transcenderunt. quo tumultu audito territi 6 hostes relicto, quem conferti tuebantur, loco in arcem omnes inermi quoque sequente turba confugerunt. ita 7 urbe potitur consul. qua direpta missis in arcem, qui vitam regiis, si inermes abire vellent, libertatem Elaten- sibus pollicerentur, fideque in haec data post dies paucos arcem recipit.

XXV. Ceterum adventu in Achaïam Philoclis regi 1 praefecti non Corinthus tantum liberata obsidione, sed Argivorum quoque civitas per quosdam principes Philocli prodita est temptatis prius animis plebis. mos erat co- 2 mitiorum die primo velut ominis causa praetores pronuntiare Iovem Apollinemque et Herculem; additum lege erat, ut his Philippus rex adiceretur. cuius nomen post 3 pactam cum Romanis societatem quia praeco non adiecit, fremitus primo multitudinis ortus, deinde clamor subicien- 4 tium Philippi nomen iubentiumque legitimum honorem usurpare, donec cum ingenti adsensu nomen recitatum est. huius fiducia favoris Philocles arcessitus nocte oc- 5 cupat collem imminem urbi — Larisam eam arcem vocant —, positoque ibi praesidio cum lucis principio signis infestis ad subiectum arci forum vaderet, instructa acies ex adverso obcurrit. praesidium erat Achaeorum, 6 nuper inpositum, quingenti fere iuvenes delecti omnium civitatum; Aenesidemus Dymaeus praeerat. ad hos 7 orator a praefecto regio missus, qui excedere urbe iuberet — neque enim pares eos oppidanis solis, qui idem quod Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedonibus esse, quos ne Romani quidem ad Corinthum sustinuissent —, primo nihil nec ducem nec ipsos movit; post paulo, ut 8

Argivos quoque armatos ex parte altera venientis magno agmine viderunt, certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, videbantur subituri. Aenesidemus, ne flos Achaeorum iuventutis simul cum urbe amitteretur, pactus a Philocle, ut abire illis liceret, ipse quo loco steterat armatus cum paucis clientibus non excessit. missus a Philocle qui quaereret, quid sibi vellet. nihil statu moto, cum proiecto prae se clipeo staret, in praesidio creditae urbis moriturum se armatum respondit. tum iussu praefecti a Thraecibus coniecta tela interfectique omnes. et post pactam inter Achaeos ac Romanos societatem duae nobilissimae urbes, Argi et Corinthus, in potestate regis erant. haec ea aestate ab Romanis in Graecia terra marique gesta.

1 XXVI. In Gallia nihil sane memorabile ab Sex.
2 Aelio consule gestum. cum duos exercitus in provincia habuisset, unum retentum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius proconsul praefuerat — ipse ei C. Helvium praetorem praefecit —, alterum, quem in provinciam adduxit, totum prope annum Cremonensibus Placentinisque cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumpsit.

4 Quem ad modum Gallia praeter spem quieta eo anno fuit, ita circa urbem servilis prope tumultus est excitatus.
5 obsides Carthaginensium Setia custodiebantur. cum iis,
6 ut principum liberis, magna vis servorum erat. augebant eorum numerum ut ab recenti Africo bello et ab ipsis Setinis captiva aliquot nationis eius empta ex praeda
7 mancipia. cum coniurationem fecissent missis ex eo numero, primum qui in Setino agro, deinde circa Norbam et Cerceios servitia sollicitarent, satis iam omnibus praeparatis ludis, qui Setia prope diem futuri erant, spectaculo intentum populum adgredi statuerant, Setia per eadem et repentinum tumultum capta Norbam et Cerceios occupare [.....] servitia. huius rei tam foedae indicium Romam ad L. Cornelium Lentulum praetorem urbis delatum est. servi duo ante lucem ad eum venerunt atque ordine omnia, quae acta futuraque erant, exposuerunt.
10 quibus domi custodiri iussis praetor senatu vocato edocto-

que, quae indices adferrent, proficisci ad eam coniurationem quaerendam atque obprimendam iussus, cum 11
 quinque legatis profectus obvius in agris sacramento rogatos arma capere et sequi cogebat. hoc tumultuario 12
 dilectu duobus milibus ferme hominum armatis Setiam omnibus, quo pergeret, ignaris venit. ibi raptim principibus 13
 coniurationis comprehensis fuga servorum ex oppido facta est. dimissis deinde per agros qui vestigarent [. . . . .]. egregia duorum opera servorum indicum 14
 et unius liberi fuit. ei centum milia gravis aeris dari patres iusserunt, servis vicena quina milia aeris et libertatem; pretium eorum ex aerario solutum est dominis.

Haut ita multo post ex eiusdem coniurationis reliquiis 15
 nuntiatum est servitia Praeneste occupatura. eo L. Cornelius 16
 Aelius praetor profectus de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, supplicium sumpsit. in timore civitas fuit obsides captivosque Poenorum ea moliri. itaque 17
 et Romae vigiliae per vicos servatae iussique circumire eas minores magistratus et triumviri carceris lautumiarum
 intentiorem custodiam habere iussi; et circa nomen Laetium 18
 a praetore litterae missae, ut et obsides in privato servarentur neque in publicum prodeundi facultas daretur et captivi ne minus decem pondo compedibus vincti in
 nulla alia quam in carceris publici custodia essent.

XXVII. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam 1
 auream ducentum quadraginta sex pondo in Capitolio posuerunt gratiasque senatui egere, quod Antiochus legatorum 2
 Romanorum auctoritate motus finibus Attali exercitum deduxisset.

Eadem aestate equites ducenti et elephantes decem et 2
 tritici modium ducenta milia ab rege Masinissa ad exercitum, qui in Graecia erat, pervenerunt. item ex Sicilia
 Sardiniaque magni commeatus et vestimenta exercitui missa. Siciliam M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius 3
 Cato obtinebat, sanctus et innocens, asperior tamen in faenore coercendo habitus. fugatique ex insula faeneratores 4
 et sumptus, quos in cultum praetorum socii facere soliti erant, circumcisi aut sublati.

Sex. Aelius consul ex Gallia comitiorum causa Romam 5

- cum redisset, creavit consules C. Cornelium Cethegum et
 6 Q. Minucium Rufum. biduo post praetorum comitia habita. sex praetores illo anno primum creati crescentibus
 7 iam provinciis et latius patescente imperio. creati autem hi: L. Manlius Volso, C. Sempronius Tuditanus, M. Sergius Silus, M. Helvius, M. Minucius Rufus, L. Atilius
 — Sempronius et Helvius ex iis aediles plebis erant —,
 8 curules aediles Q. Minucius Thermus et Ti. Sempronius Longus. ludi Romani eo anno quater instaurati.
- 1 XXVIII. C. Cornelio et Q. Minucio consulibus omnium primum de provinciis consulum praetorumque
 2 actum. prius de praetoribus transacta res, quae transigi sorte poterat. urbana Sergio, peregrina iurisdictio Minucio obtigit; Sardiniam Atilius, Siciliam Manlius, Hispanias Sempronius citeriorem, Helvius ulteriorem est
 3 sortitus. consulibus Italiam Macedoniamque sortiri parantibus L. Oppius et Q. Fulvius tribuni plebis inpedimento erant, quod longinqua provincia Macedonia esset
 4 neque ulla alia res maius bello inpedimentum ad eam diem fuisset quam quod vixdum inchoatis rebus in ipso
 5 conatu gerendi belli prior consul revocaretur: quantum iam annum esse ab decreto Macedonico bello. quaerendo regem et exercitum eius Sulpicium maiorem partem anni absumpsisse. Villium congredientem cum hoste infecta
 6 re revocatum. Quinctium rebus divinis Romae maiorem partem anni retentum ita gessisse tamen res, ut, si aut maturius in provinciam venisset aut hiems magis sera
 7 fuisset, potuerit debellare. nunc prope in hiberna perfectum ita comparare dici bellum, ut, nisi successor inpediat, perfecturus aestate proxima videatur. his orationibus pervicerunt, ut consules in senatus auctoritate fore dicerent se, si idem tribuni plebis facerent. permittentibus utrisque liberam consultationem patres consulibus ambobus Italiam provinciam decreverunt, T. Quinctio prorogarunt imperium, donec successor ex senatus consulto venisset. consulibus binae legiones decretae et ut bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo
 10 Romano, gererent. Quinctio in Macedoniam supplementum decretum, sex milia peditum, trecenti equites, socio-

rum navalium milia tria. praeesse idem qui praeerat classi 11
 L. Quinctius Flamininus iussus. praetoribus in Hispanias
 octona milia peditum socium ac nominis Latini data et
 quadringeni equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis
 militem, et terminare iussi, qua ulterior citeriorve pro-
 vincia servaretur. Macedoniae legatos P. Sulpicium et 12
 P. Villium, qui consules in ea provincia fuerant, adiece-
 runt.

XXVIII. Priusquam consules praetoresque in pro- 1
 vincias proficiscerentur, prodigia procurari placuit, quod
 aedes Vulcani Summanique Romae, et quod Fregenis
 murus et porta de caelo tacta erant, et Frusinone inter 2
 noctem lux orta, et Aesulae agnus biceps cum quinque
 pedibus natus, et Formis duo lupi oppidum ingressi ob-
 vios aliquot laniaverant, Romae non in urbem solum, sed
 in Capitolium penetraverat lupo.

C. Atinius tribunus plebis tulit, ut quinque coloniae 3
 in oram maritimam deducerentur, duae ad ostia fluminum
 Volturni Liternique, una Puteolos, una ad castrum Sa-
 lerni. his Buxentum adiectum. trecenae familiae in 4
 singulas colonias iubebantur mitti. triumviri deducendis
 iis, qui per triennium magistratum haberent, creati M.
 Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempro-
 nius Longus.

Dilectu rebusque aliis divinis humanisque, quae per 5
 ipsos agenda erant, perfectis consules ambo in Galliam
 profecti: Cornelius recta ad Insubres via, qui tum in 6
 armis erant Cenomanis adsumptis; Q. Minucius in laeva
 Italiae ad inferum mare flexit iter Genuamque exercitu
 educto ab Liguribus orsus bellum est. oppida Clastidium 7
 et Litubium, utraque Ligurum, et duae gentis eiusdem
 civitates, Celeiates Cerdiciatesque, sese dediderunt. et
 iam omnia cis Padum praeter Gallorum Boios, Ilvates
 Ligurum sub ditione erant. quindecim oppida, hominum 8
 viginti milia esse dicebantur, quae se dediderant. inde
 in agrum Boiorum legiones duxit.

XXX. Boiorum exercitus haud ita multo ante traie- 1
 cerat Padum. iunxerat se Insubribus et Cenomanis, quod 2
 ita acceperant, coniunctis legionibus consules rem gesturos,

3 ut et ipsi conlatas in unum vires firmarent. postquam
fama accidit alterum consulem Boiorum urere agros, se-
ditio extemplo orta est. postulare Boi, ut laborantibus
opem universi ferrent, Insubres negare se sua deserturos.
4 ita divisae copiae, Boisque in agrum suum tutandum
profectis Insubres cum Cenomanis super amnis Minci
5 ripam consederunt. infra eum locum duo milia et consul
6 Cornelius eidem flumini castra adplicuit. inde mittendo
in vicos Cenomanorum Brixiamque, quod caput gentis
erat, ut satis comperit, non ex auctoritate seniorum iuven-
tutem in armis esse nec publico consilio Insubrum de-
7 fectioni Cenomanos sese adiunxisse, excitis ad se prin-
cipibus id agere ac moliri coepit, ut desciscerent ab In-
subribus Cenomani et sublati signis aut domos redirent
8 aut ad Romanos transirent. et id quidem impetrari ne-
quirit: in id fides data consuli est, ut in acie aut quiesce-
rent aut, si qua etiam occasio fuisset, adiuvarent Roma-
9 nos. haec ita convenisse Insubres ignorabant; suberat
tamen quaedam suspitio animis, labare fidem sociorum.
itaque, cum in aciem eduxissent, neutrum iis cornu com-
mittere ausi, ne, si dolo cessissent, rem totam inclinarent,
10 post signa in subsidiis eos locaverunt. consul principio
pugnae vovit aedem Sospitae Iunoni, si eo die hostes
fusi fugatique essent. a militibus clamor sublatus, com-
potem voti consulem se facturos, et inpetus in hostis est
11 factus. non tulerunt Insubres primum concursum. qui-
dam et a Cenomanis terga repente in ipso certamine ad-
gressis tumultum ancipitem iniectum auctores sunt, caesa-
que in medio quinque et triginta milia hostium, quinque
12 milia et ducentos vivos captos, in iis Hamilcarem Poeno-
rum imperatorem, qui belli causa fuisset, signa militaria
13 centum triginta et carpenta [supra ducenta. oppida] Gal-
lorum, quae Insubrum defectionem secuta erant, dedide-
runt se Romanis.

1 XXXI. Minucius consul primo effusis populationibus
peragraverat finis Boiorum, deinde, ut relictis Insubribus
ad sua tuenda receperant sese, castris se tenuit, acie
2 dimicandum cum hoste ratus. nec Boi detrectassent
pugnam, ni fama Insubres victos adlata animos fregisset.

itaque relicto duce castrisque dissipati per vicos sua quisque ut defenderent, rationem gerendi belli hosti mutarunt. omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendae 3 rursus populari agros et urere tecta vicosque expugnare coepit. per eosdem dies Clastidium incensum. inde in 4 Ligustinos Ilvates, qui soli non parebant, legiones ductae. ea quoque gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita ut 5 temptare spem certaminis non auderent, territores audivit, in dicionem venit. literae consulum amborum de rebus 6 in Gallia gestis prope sub idem tempus Romam adlatae. M. Sergius praetor urbis in senatu eas deinde ex auctoritate patrum ad populum recitavit. supplicatio in quadriduum decreta. hiems iam eo tempore erat.

XXXII. Cum T. Quinctius capta Elatea in Phocide 1 ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. factio una Aetolos, qui propiores erant, altera Romanos accersebat. Aetoli priores venerunt; set opulentior factio exclusis Aetolis missoque ad imperatorem Romanum nuntio usque in adventum eius tenuit urbem. arcem regium tenebat praesidium, neque ut decederent 4 inde aut Opuntiorum minis aut auctoritate imperatoris Romani perPELLI potuerunt. mora, cur non extemplo obpugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege venerat locum ac tempus petens colloquio. id gravate regi concessum est, non quin cuperet Quinctius per se partim armis, partim condicionibus confectum videri bellum — necdum enim sciebat utrum successor sibi alter ex 7 novis consulibus mitteretur an, quod summa vi ut tenderent amicis et propinquis mandaverat, imperium prorogaretur —; aptum autem fore colloquium credebat, ut 8 sibi liberum esset vel ad bellum manenti vel ad pacem decedenti rem inclinare. in sinu Maliaco prope Nicaeam 9 litus elegere. eo rex ab Demetriade cum quinque lembis et una nave rostrata venit. erant cum eo principes Macedonum et Achaeorum exul, vir insignis, Cyliadas. cum imperatore Romano rex Amynder erat et Dionysidorus Attali legatus et Agesimbrotus praefectus Rhodiae classis et Phaeneas princeps Aetolorum et Achaeduo, Aristaeus et Xenophon. inter hos Romanus ex- 12

tremum [in] litus progressus, cum rex in proram navis
 13 in ancoris stantis processisset, 'commodius,' inquit 'si in
 terram egrediaris, ex propinquo dicamus in vicem audia-
 14 musque.' cum rex facturum se id negaret, 'quem tan-
 dem' inquit Quinctius 'times?' ad hoc ille superbo et
 regio animo 'neminem equidem timeo praeter deos im-
 mortalis; non omnium autem credo fidei, quos circa te
 15 video, atque omnium minime Aetolis.' 'istuc quidem'
 ait Romanus 'par omnibus periculum est, qui cum hoste
 16 ad conloquium congrediuntur, si nulla fides sit.' 'non
 tamen,' inquit 'Tite Quincti, par perfidiae praemium est,
 si fraude agatur, Philippus et Phaeneas. neque enim
 aequae difficulter Aetoli praetorem alium ac Macedones
 regem in meum locum substituant.' secundum haec si-
 lentium fuit.

- 1 XXXIII. Cum Romanus eum aecum censeret prio-
 rem dicere, qui petisset conloquium, rex eius esse prio-
 rem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet,
- 2 tum Romanus: simplicem suam orationem esse; ea enim
- 3 se dicturum, quae ni fiant nulla sit pacis condicio. dedu-
 cenda ex omnibus Graeciae civitatibus regi praesidia esse,
 captivos et transfugas sociis populi Romani reddendos,
 restituenda Romanis ea Illyrici loca, quae post pacem in
- 4 Epiro factam occupasset, Ptolemaeo Aegypti regi red-
 dendas urbes, quas post Philopatoris Ptolemaei mortem
 occupavisset. suas populi Romani condiciones has
 esse; ceterum et socium audiri postulata verum esse.
- 5 Attali regis legatus naves captivosque, quae ad Chium
 navali proelio capta essent, et Nicephorium Venerisque
 templum, quae spoliasset evastassetque, pro incorruptis
- 6 restitui. Rhodii Peraeam — regio est continentis adver-
 sus insulam, vetustae eorum dicionis — repetebant postu-
 labantque praesidia deduci ab Iaso et a Bargyliis et
- 7 Euromensium urbe et in Hellesponto Sesto atque Abydo,
 et Perinthum Byzantiis in antiqui formulam iuris restitui,
- 8 et liberari omnia Asiae emporia portusque. Achaei Co-
 rinthum et Argos repetebant. praetor Aetolorum Phae-
 neas, cum eadem fere, quae Romani, ut Graecia decede-
 retur, postulasset, redderenturque Aetolis urbes quae

quondam iuris ac dicionis eorum fuissent, excepit ora- 9
tionem eius princeps Aetolorum Alexander, vir ut inter
Aetolos facundus. iam dudum se reticere ait, non quo 10
quicquam agi putet eo conloquio, sed ne quem sociorum
dicentem interpellat: neque de pace cum fide Philippum
agere nec bella vera virtute umquam gessisse. in con- 11
loquiis insidiari et captare, in bello non congredi aequo
campo neque signis conlatis dimicare, sed refugientem
incendere ac diripere urbes et vincentium praemia victum
conrumpere. at non antiquos Macedonum reges, sed 12
acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent,
quo opulentius haberent imperium. nam de quorum pos- 13
sessione dimicetur tollentem nihil sibi praeter bellum
relinquere, quod consilium esse? pluris priore anno so- 14
ciorum urbes in Thessalia evastasse Philippum quam
omnes, qui umquam hostes Thessaliae fuerint. ipsis 15
quoque Aetolis eum plura socium quam hostem ademisse:
Lysimachiam pulso praetore et praesidio Aetolorum oc-
cupasse eum; Cium item suae dicionis urbem funditus 16
evertisse ac delesse; eadem fraude habere eum Thebas,
Phthias, Echinum, Larisam, Pharsalum.

XXXIII. Motus oratione Alexandri Philippus na- 1
vem, ut exaudiretur, propius terram adplicuit. orsum 2
eum dicere, in Aetolos maxime, violenter Phaeneas in-
terfatus non in verbis rem verti ait: aut bello vincendum
aut melioribus parendum esse. 'adparet id quidem' in- 3
quit Philippus 'etiam caeco,' iocatus in valetudinem ocu-
lorum Phaeneae. et erat dicacior natura quam regem
debet et ne inter seria quidem risu satis temperans. in- 4
dignari inde coepit, Aetolos tamquam Romanos decedi
Graecia iubere, qui quibus finibus Graecia sit dicere non
possent. ipsius enim Aetoliae Agraeos Apodotosque et
Amphilochos, quae permagna eorum pars sit, Graeciam
esse. 'an quod a sociis eorum non abstinerim, iustam 5
querellam habent, cum ipsi pro lege hunc antiquitus mo-
rem servant, ut adversus socios ipsi suos publica tantum
auctoritate dempta iuventutem suam militare sinant et
contrariae persaepe acies in utraque parte Aetolica auxi-
lia habeant? neque ego Cium expugnaui, sed Prusiam 6

Quinctius cum sociorum legatis Amynandrum, Athamanum regem, ut speciem legationi adiceret, et Q. Fabium — uxoris Quincti sororis filius erat — et Q. Fulvium et Ap. Claudium misit.

1 XXXVII. Ut ventum Romam est, prius sociorum
legati quam regis auditi sunt. cetera eorum oratio con-
2 vitiis regis consumpta est; moverunt cum maxime sena-
tum demonstrando maris terrarumque regionis eius situm,
3 ut omnibus adpareret, si Demetriadem in Thessalia, Chal-
cidem in Euboea, Corinthum in Achaia rex teneret, non
4 posse liberam Graeciam esse, et ipsum Philippum non
contumeliosius quam verius compedes eas Graeciae ad-
5 pellare. legati deinde regis intromissi; quibus longiorem
exorsis orationem brevis interrogatio, cessurusne iis tribus
urbibus esset, sermonem incidit, cum mandati sibi de his
nominatim negarent quicquam. sic infecta pace regii
dimissi; Quinctio liberum arbitrium pacis ac belli permis-
6 sum. quo ut satis adparuit non taedere belli senatum,
et ipse victoriae quam pacis avidior neque conloquium
postea Philippo dedit neque legationem aliam quam quae
omni Graecia decedi nuntiaret admissurum dixit.

1 XXXVIII. Philippus cum acie decernendum videret
et undique ad se contrahendas vires, maxime de Achaiae
2 urbibus, regionis ab se diversae, et magis tamen de Argis
quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Nabidi eam
Lacedaemoniorum tyranno velut fiduciarium dare, ut
victori sibi restitueret, si quid adversi accidisset, ipse
haberet, Philocli, qui Corintho Argisque praeerat, scribit,
3 ut tyrannum ipse conveniret. Philocles, praeterquam
quod iam veniebat cum munere, adicit, ad pignus futurae
regi cum tyranno amicitiae, filias suas regem Nabidis filius
4 matrimonio coniungere velle. tyrannus primo negare,
aliter urbem eam se accepturum, nisi Argivorum ipsorum
5 decreto accersitus ad auxilium urbis esset, deinde, ut
frequenti contione non aspernatos modo, sed abominatos
etiam nomen tyranni audivit, causam se spoliandi eos
nactum ratus, tradere ubi vellet urbem Philoclen iussit.
6 nocte ignaris omnibus acceptus in urbem est tyrannus,
prima luce occupata omnia superiora loca portaeque

clausae. paucis principium inter primum tumultum elapsis 7
eorum absentium direptae fortunae, praesentibus aurum
atque argentum ablatum, pecuniae imperatae ingentes.
qui non cunctanter contulere sine contumelia et lacera- 8
tione corporum dimissi, quos oculere aut retrahere ali-
quid suspitio fuit in servilem modum lacerati atque ex-
torti. contione inde advocata rogationes promulgavit, 9
unam de tabulis novis, alteram de agro viritim dividendo,
duas faces novantibus res ad plebem in optimates accen-
dendam.

XXXVIII. Postquam in potestate Argivorum civi- 1
tas erat, nihil eius memor tyrannus, a quo eam civitatem
et in quam condicionem accepisset, legatos Elateam ad 2
Quinctium et Attalum Aeginae hibernantem mittit, qui
nuntiarent Argos in potestate sua esse: eo si veniret
Quinctius ad colloquium, non diffidere, sibi omnia cum
eo conventura. Quinctius, ut eo quoque praesidio Phi- 3
lippum nudaret, cum adnuisset se venturum, mittit ad
Attalum, ut ab Aegina Sicyonem sibi obcurreret; ipse 4
ab Anticyra decem quinquereimis, quas iis forte ipsis
diebus L. Quinctius frater eius adduxerat ex hibernis Cor-
cyrae, Sicyonem tramisit. iam ibi Attalus erat; qui cum 5
tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad ty-
rannum eundum diceret, in sententiam suam Quinctium
traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. haud procul 6
urbe Mycenica vocatur; in eo loco ut congredierentur con-
venit. Quinctius cum fratre et tribunis militum paucis, 7
Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achaeorum prae-
tor cum auxiliariis paucis venit. tyrannum ibi cum 8
omnibus copiis opperientem invenerunt. progressus ar-
matus cum satellitibus armatis est in medium fere inter-
iacentis campi; inermis Quinctius cum fratre et duobus
tribunis militum, inermi item regi praetor Achaeorum et 9
unus ex purpuratis latus cingebant. initium sermonis ab
excusatione tyranni ortum, quod armatus ipse armatisque
saepius, cum inermes Romanum imperatorem regemque
cerneret, in colloquium venisset: neque enim se illos
timere dixit, sed exules Argivorum. inde ubi de condi- 10
tionibus amicitiae coeptum agi est, Romanus duas postu-

lare res, unam, ut bellum cum Achaeis finiret, alteram, ut adversus Philippum mitteret secum auxilia. ea se missurum dixit; pro pace cum Achaeis indutiae impetratae, donec bellum cum Philippo finiretur.

- 1 XXXX. De Argis quoque disceptatio ab Attalo
rege est mota, cum fraude Philoclis proditam urbem vi
ab eo teneri argueret, ille ab ipsis Argivis se defenderet
2 adcitum. contionem rex Argivorum postulabat, ut id
sciri posset, nec tyrannus abnuere; sed deductis ex urbe
praesidiis liberam contionem non inmixtis Lacedaemoniis
declaraturam, quid Argivi vellent, praebere debere dice-
3 bat rex, tyrannus negavit deducturum. haec disceptatio
4 sine exitu fuit. de conloquio discessum sescentis Cre-
tensibus ab tyranno datis Romano indutiisque inter Ni-
costratum praetorem Achaeorum et Lacedaemoniorum
tyrannum in quattuor menses factis.
- 5 Inde Quinctius Corinthum est profectus et ad portam
cum Cretensium cohorte accessit, ut Philocli praefecto
6 urbis adpareret tyrannum a Philippo descisse. Philocles
et ipse ad imperatorem Romanum in conloquium venit
hortantique, ut extemplo transiret urbemque traderet, ita
respondit, ut distulisse rem magis quam negasse videre-
7 tur. a Corintho Quinctius Anticyram traiecit, inde fra-
8 trem ad temptandam Acarnanum gentem misit. Attalus
ab Argis Sicyonem est profectus. ibi et civitas novis
honoribus veteres regis honores auxit et rex ad id, quod
sacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia rede-
9 merat is, tum quoque, ne sine aliqua munificentia prae-
teriret civitatem sociam atque amicam, decem talenta
argenti dono dedit et decem milia medimnū frumenti.
10 atque ita Cenchreas ad naves redit. et Nabis firmatus
praesidio Argis Lacedaemonem regressus, cum ipse viros
spoliasset, ad feminas spoliandas uxorem Argos remisit.
11 ea nunc singulas inlustres, nunc simul plures genere
inter se iunctas accersendo blandiendoque ac minando
non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mun-
dumque omnem muliebrem ademit.
-

[PERIOCHA LIBRI XXXIII.]

[T. Quintius Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flamininus ille frater proconsulis Acarnanas, Leucade urbe quod caput est Acarnanum expugnata, in deditionem accepit. pax petenti Philippo Graecia liberata data est. Attalus ab Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus praetor ab Celtiberis cum exercitu caesus est. L. Furius Purpurio et Claudius Marcellus consules Boios et Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal frustra in Africa bellum molitus et ob hoc Romanis per epistulas [ab] adversae factionis principibus delatus propter metum Romanorum, qui legatos ad senatum Carthaginiensium de eo miserant, profugus ad Antiochum Syriae regem se contulit bellum adversus Romanos parantem.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIII.

I. Haec per hiemem gesta. initio autem veris Quintius Attalo Elateam excito Boeotiorum gentem, incertis ad eam diem animis fluctuantem, dicionis suae facere cupiens, profectus per Phocidem quinque milia ab Thebis, quod caput est Boeotiae, posuit castra. inde postero die [cum] unius signi militibus et Attalo legationibusque, quae frequentes undique convenerant, pergit ire ad urbem, iussis legionis hastatis — ea duo milia militum erant — sequi se mille passuum intervallo distantis. ad medium ferme viae Boeotiorum praetor Antiphilus obvius fuit; cetera multitudo e muris adventum imperatoris Romani regisque prospectulabatur. rara arma paucique milites 4

circa eos adparebant; hastatos sequentes procul anfractus
5 viarum vallesque interiectae occulebant. cum iam ad-
propinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam sa-
lutarer, tardius incedebat. causa erat morae, ut hastati
6 consequerentur. oppidani, ante lictorem turba acta, in-
secutum confestim agmen armatorum non ante quam ad
7 hospitium imperatoris ventum est conspexere. tum velut
prodita dolo Antiphili praetoris urbe captaque obstipu-
erunt omnes. et adparebat nihil liberae consultationis
concilio, quod in diem posterum indictum erat Boeotis,
8 relictum esse. texerunt dolorem, quem et nequiquam et
non sine periculo ostendissent.

1 II. In concilio Attalus primus verba fecit. orsus a
maiorum suorum suisque et communibus in omnem Grae-
2 ciam et propriis in Boeotiorum gentem meritis, senior
iam et infirmior, quam ut contentionem dicendi sustineret,
3 obmutuit et concidit. et dum regem auferunt perferunt-
que parte membrorum captum, paulisper contio inter-
4 missa est. Aristaenus inde Achaeorum praetor eo cum
maiore auctoritate auditus, quod non alia quam quae
5 Achaeis suaserat Boeotis suadebat. pauca ab ipso
Quinctio adiecta, fidem magis Romanam quam arma aut
6 opes extollente verbis. rogatio inde a Plataeensi Dicae-
archo lata recitataque [de societate] cum Romanis iun-
7 genda, nullo contra dicere audente, omnium Boeotiae
civitatum suffragiis accipitur iubeturque. concilio dimisso
Quinctius tantum Thebis moratus, quantum Attali repens
8 casus coegit, postquam non vitae praesens periculum vis
morbi adtulisse, sed membrorum debilitatem visa est,
9 relicto eo ad curationem necessariam corporis, Elateam,
unde profectus erat, redit Boeotis quoque, sicut prius
Achaeis, ad societatem adscitis et, quoniam tuta ea
pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus iam cogita-
tionibus in Philippum et quod relicum belli erat con-
versis.

1 III. Philippus quoque primo vere, postquam legati ab
2 Roma nihil pacati rettulerant, dilectum per omnia oppida
regni habere instituit in magna inopia iuniorum. ab-
sumpserant enim per multas iam aetates continua bella

lacedonas; ipso quoque regnante et navalibus bellis 3
 lversus Rhodios Attalumque et terrestribus adversus
 omanos ceciderat magnus numerus. ita et tirones ab 4
 decim annis milites scribebat, et emeritis quidam sti-
 endiis, quibus modo quicquam reliqui roboris erat, ad
 gna revocabantur. ita suppleto exercitu secundum ver- 5
 um aequinoctium omnis copias Diu contraxit, ibique
 tativis positis exercendo cotidie milite hostem opperieba-
 r. et Quinctius per eosdem ferme dies ab Elatea pro- 6
 ectus praeter Thronium et Scarpheam ad Thermopylas
 ervenit. ibi concilium Aetolorum Heracleam indictum 7
 enuit consultantium, quantis auxiliis Romanum ad bel-
 um sequerentur. cognitis sociorum decretis tertio die 8
 ab Heraclea Xynias praegressus in confinio Aenianum
 Thessalorumque positis castris Aetolica auxilia opperie-
 batur. nihil morati Aetoli sunt: Phaenea duce sescenti 9
 pedites cum equitibus quadringentis venerunt. ne dubium
 esset, quid expectasset, confestim Quinctius movit castra.
 transgresso in Phthioticum agrum quingenti Gortynii 10
 Cretensium, duce Cydante, et trecenti Apolloniatae, haut
 dispari armatu, se coniungere, nec ita multo post Amy-
 nander cum Athamanum peditum ducentis et mille.

Philippus cognita profectione ab Elatea Romanorum, 11
 ut cui de summa rerum adesset certamen, adhortandos
 milites ratus, multa saepe memorata de maiorum virtu-
 tibus, simul de militari laude Macedonum cum disseruis- 12
 set, ad ea, quae tum maxime animos tenebant quibusque
 [erigi] ad aliquam spem poterant, venit.

III. Acceptae ad Aoum flumen in angustiis cladi 1
 ter a Macedonum phalange ad Atracem vi pulsos Roma-
 nos obponebat: et illic tamen, ubi insessas fauces Epiri 2
 non tenuissent, primam culpam fuisse eorum, qui negle-
 genter custodias servassent, secundam in ipso certamine 3
 levis armaturae mercennariorumque militum; Macedo-
 num vero phalangem et tunc stetisse et loco aequo iusta-
 que pugna semper mansuram invictam. decem et sex 4
 milia militum haec fuere, robur omne virium eius regni.
 ad hoc duo milia caetratorum, quos peltastas adpellant,
 thracumque et Illyriorum — Trallis est nomen gentis —

5 par numerus bina milia erant, et mixti ex pluribus gen-
tibus mercede conducti auxiliares mille ferme et quingenti,
et duo milia equitum. cum iis copiis rex hostem oppe-
6 riebatur. Romanis ferme par numerus erat; equitum
copiis tantum, quod Aetoli accesserant, superabant.

1 V. Quinctius ad Thebas Phthioticas castra cum mo-
visset, spem nactus per Timonem principem civitatis
prodi urbem, cum paucis equitum levisque armaturae ad
2 muros successit. ibi adeo frustrata spes est, ut non cer-
tamen modo cum erumpentibus, sed periculum quoque
atrox subiret, ni castris exciti repente pedites equitesque
3 in tempore subvenissent. et postquam nihil conceptae
temere spei succedebat, urbis quidem amplius temptan-
4 dae in praesentia conatu absistit; ceterum satis gnarus
iam in Thessalia regem esse, nondum comperto quam in
regionem venisset, milites per agros dimissos vallum cae-
dere et parare iubet.

5 Vallo et Macedones et Graeci usi sunt, sed usum nec
ad commoditatem ferendi nec ad ipsius munitionis firma-
6 mentum aptaverunt. nam et maiores et magis ramosas
arbores caedebant quam quas ferre cum armis miles
posset et, cum castra his ante obiectis saepsissent, facilis
7 molitio eorum valli erat. nam et quia rari stipites ma-
gnarum arborum eminebant multique et validi rami
praebebant quod recte manu caperetur, duo aut summum
8 tres iuvenes conixi arborem unam evellebant, qua evulsa
portae instar extemplo patebat, nec in promptu erat quod
9 obmolirentur. Romanus levis et bifurcos plerosque et
trium aut cum plurimum quattuor ramorum vallos caedit,
ut et suspensis ab tergo armis ferat pluris simul apte
10 miles; et ita densos obfigunt implicantque ramis, ut neque
[quis cuiusque palmae stipes neque] quae cuiusque sti-
11 pitis palma sit pervideri possit; et adeo acuti aliusque
per alium inmissi radii locum ad inserendam manum non
12 relinunt, ut neque prehendi quod trahatur, neque trahi,
cum inter se innexi rami vinculum in vicem praebeant,
possit; et, si evulsus forte est unus, nec loci multum
aperit et alium reponere perfacile est.

1 VI. Quinctius postero die vallum secum ferente milite,

it paratus omni loco castris ponendis esset, progressus 2
 nodicum iter sex ferme milia a Pheris cum consedisset,
 speculatum, in qua parte Thessaliae hostis esset quidve
 pararet, misit. circa Larisam erat rex. certior iam 3
 factus Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi
 quam primum et ipse certamine cupiens ducere ad hostem
 pergit, et quattuor milia fere a Pheris posuit castra. inde 4
 postero die cum expediti utrimque ad occupandos super
 urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab
 iugo, quod capiendum erat, cum inter se conspecti essent,
 constiterunt, nuntios in castra remissos, qui quid sibi, 5
 quoniam praeter spem hostis obcurrisset, faciendum esset
 consularent, quieti opperientes. et illo quidem die nullo 6
 inito certamine in castra revocati sunt; postero die circa
 eosdem tumulos equestre proelium fuit, in quo non mi-
 nimum Aetolorum opera regii fugati atque in castra com-
 pulsi sunt. magnum utris[que] impedimentum ad rem 7
 gerendam fuit ager consitus crebris arboribus hortique,
 ut in suburbanis locis, et coartata itinera maceris et qui-
 busdam locis interclusa. itaque pariter ducibus consilium 8
 fuit excedendi ea regione, et velut ex praedicto ambo
 Scotusam petierunt, Philippus spe frumentandi inde, Ro-
 manus ut praegressus conrumperet hosti frumenta. per 9
 diem totum, quia colles perpetuo iugo intererant, nullo
 conspecta inter se loco agmina ierunt. Romani [ad] 10
 Eretriam Phthiotici agri, Philippus super amnem On-
 chestum posuit castra. ne postero quidem die, cum Phi- 11
 lippus ad Melambium quod vocant Scotusaei agri, Quin-
 ctius circa Thetideum Pharsaliae terrae posuisset castra,
 aut hi aut illi ubi hostis esset satis compertum habuerunt.
 tertio die primo nimbus effusus, dein caligo noctis simil- 12
 lima Romanos metu insidiarum tenuit.

VII. Philippus maturandi itineris causa, post imbrem 1
 nubibus in terram demissis nihil deterritus, signa ferri
 iussit. sed tam densa caligo obcaecaverat diem, ut ne- 2
 que signiferi viam nec signa milites cernerent, agmen ad
 incertos clamores vagum velut errore nocturno turbare-
 tur. supergressi tumulos, qui Cynoscephalae vocantur, 3
 relicta ibi statione firma peditum equitumque posuerunt

- 4 castra. Romanus eisdem ad Thetideum castris cum se tenuisset, exploratum tamen, ubi hostis esset, decem turmas equitum et mille pedites misit monitos, ut ab insidiis, quas dies obscurus apertis quoque locis tecturus
5 esset, praecaverent. ubi ventum ad insessos tumulos est, pavore mutuo iniecto velut torpentes quieverunt; dein nuntiis retro in castra ad duces missis, ubi primus terror ab necopinato visu consedit, non diutius certamine abstinere.
6 principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est, deinde subsidiis tuentium pulsos aucta. in qua cum hautquam pares Romani alios super alios nuntios ad ducem
7 mitterent premi sese, quingenti equites et duo milia pedum, maxime Aetolorum, cum duobus tribunis militum pro
8 pere missa rem inclinatam restituerunt, versaque fortuna Macedones laborantes opem regis per nuntios inplorabant. sed, ut qui nihil minus illo die propter effusam caliginem quam proelium expectasset, magna parte hominum omnis generis pabulatum missa aliquamdiu inops consilii trepidavit;
9 deinde, postquam nuntii instabant et iam iugamontium detexerat nebula et in conspectu erant Macedones in tumultum maxime editum inter alios compulsi
10 loco se magis quam armis tutantes, committendam rerum summam in discrimen utcumque ratus, ne partis infensae iactura fieret, Athenagoram ducem mercede militantium cum omnibus praeter Thracas auxiliis et equitatu
11 Macedonum ac Thessalorum mittit. eorum adventu depulsi ab iugo Romani non ante restiterunt quam in pluriorem vallem perventum est. ne effusa detruderentur fuga, plurimum in Aetolis equitibus praesidii fuit. is longum optimus eques in Graecia erat; pedite inter finitimos vincebantur.
1 VIII. Laetior res quam pro successu pugnae nuntiata, cum alii super alios recurrentes ex proelio clamarent
2 fugere pavidos Romanos, invitum et cunctabundum et dicentem [regem] temere fieri, non locum sibi placere, non tempus, perpulit, ut educeret omnes copias in aciem.
3 idem et Romanus, magis necessitate quam occasione pugnae inductus, fecit. dextrum cornu elephantis ante signa instructis in subsidiis reliquit; laevo cum omni levi

armatura in hostem vadit, simul admonens cum isdem 4
 Macedonibus pugnatu-⁵ros, quos ad Epiri fauces, montibus
 fluminibusque saeptos, victa naturali difficultate locorum
 expulsi-⁶erant acieque expugnassent, cum iis, quos P. Sul-
 picii prius ductu obsidentes in Eordaeam aditum vicis-
 sent: fama stetisse, non viribus Macedoniae regnum.
 eam quoque famam tandem evanuisse. iam perventum 6
 ad suos in ima valle stantes erat, qui adventu exercitus
 imperatorisque pugnam renovant inpetuque facto rursus
 avertunt hostem. Philippus cum caetratis et cornu dextro 7
 peditum, robore Macedonici exercitus, quam phalangem
 vocabant, prope cursu ad hostem vadit, Nicanori, ex pur- 8
 puratis uni, ut cum reliquis copiis confestim sequatur im-
 perat. primo, ut in iugum evasit et iacentibus ibi paucis 9
 armis corporibusque hostium proelium eo loco fuisse pul-
 sosque inde Romanos et pugnari prope castra hostium
 vidit, ingenti gaudio est elatus; mox refugientibus suis 10
 et terrore verso paulisper incertus, an in castra reciperet
 copias, trepidavit; deinde ut adpropinquabat hostis et 11
 praeterquam quod caedebantur aversi nec nisi defende-
 rentur servari poterant, ne ipsi quidem in tuto iam re-
 ceptus erat, coactus nondum adsecuta parte suorum peri- 12
 culum summae rerum facere, equites levemque armaturam,
 qui in proelio fuerant, dextro in cornu locat cum caetratis.
 Macedonum phalangem hastis positis, quarum longitudo 13
 impedimento erat, gladiis rem gerere iubet. simul ne 14
 facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demptum
 introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius
 quam lata acies esset, simul et densari ordines iussit, ut
 vir viro, arma armis iungerentur.

VIII. Quinctius iis, qui in proelio fuerant, inter signa 1
 et ordines acceptis tuba dat signum. raro alias tantus 2
 clamor dicitur in principio pugnae exortus; nam forte
 utraque acies simul conclamavere, nec solum qui pugna-
 bant, sed subsidia etiam quique tum maxime in proelium
 veniebant. dextro cornu rex loci plurimum auxilio ex 3
 iugis altioribus pugnans vincebat; sinistro tum cum
 maxime adpropinquante phalangis parte, quae novissimi
 agminis fuerat, sine ullo ordine trepidabatur. media 4

acies, quae propior dextrum cornu erat, stabat spectaculo
5 velut nihil ad se pertinentis pugnae intenta. phalanx
quae venerat, agmen magis quam acies aptiorque itineri
6 quam pugnae, vixdum in iugum evaserat. in hos incom-
positos Quinctius, quamquam pedem referentes in dextro
cornu suos cernebat, elephantis prius in hostem actis in-
petum facit, ratus partem profigatam cetera tracturam.
7 non dubia res fuit; extemplo terga vertere Macedones
terrore primo bestiarum aversi. et ceteri quidem hos
8 pulsos sequebantur; unus e tribunis militum extemplo
capto consilio, cum viginti signorum militibus, relicta ea
parte suorum, quae haut dubie vincebat, brevi circuitu
9 dextrum cornu hostium aversum invadit. nullam aciem
ab tergo adortus non turbasset; ceterum ad communem
10 omnium in tali re trepitationem accessit, quod phalanx
Macedonum gravis atque immobilis nec circumagere se
poterat nec hoc qui a fronte paulo ante pedem referentes
11 tunc ultro territis instabant patiebantur. ad hoc loco
etiam premebantur, quia iugum ex quo pugnaverant,
dum per proclive pulsos insecuntur, tradiderant hosti ad
terga sua circumducto. paulisper in medio caesi, deinde
omissis plerique armis capessunt fugam.

1 X. Philippus cum paucis peditum equitumque primo
tumulum altiore inter ceteros cepit, [ut] specularetur,
2 quae in laeva parte suorum fortuna esset; deinde, post-
quam fugam effusam animadvertit et omnia circa iuga
signis atque armis fulgere, tum et ipse acie excessit.
3 Quinctius cum institisset cedentibus, repente quia erigentes
hastas Macedonas conspexerat, quidnam pararent incer-
4 tus, paulisper novitate rei constituit signa; deinde, ut
accepit hunc morem esse Macedonum trudentium sese,
5 parcere victis in animum habebat. ceterum ab ignavis
militibus, omissam ab hoste pugnam et quid imperator
vellet, inpetus in eos est factus et primis caesis ceteri
6 in fugam dissipati sunt. rex effuso cursu Tempe petit.
ibi ad Gonnos diem unum substitit ad excipiendos, si qui
proelio superessent. Romani victores in castra hostium
spe praedae [inruunt]: ea magna iam [ex parte] direpta
7 ab Aetolis inveniunt. caesa eo die octo milia hostium,

quinque] capta. ex victoribus septingenti ferme ceciderunt. si Valerio qui credat, omnium rerum inmodice numerum augenti, quadraginta milia hostium eo die sunt caesa; capta — ibi modestius mendacium est — quinque milia septingenti, signa militaria ducenta undequinquaginta. Claudius quoque duo et triginta milia hostium caesa scribit, capta quattuor milia et trecentos. nos non minimo potissimum numero credidimus, sed Polybium secuti sumus, non incertum auctorem cum omnium Romanarum rerum tum praecipue in Graecia gestarum.

XI. Philippus collectis ex fuga, qui variis casibus pugnae dissipati vestigia eius secuti fuerant, missisque Larisam ad commentarios regiones comburendos, ne in hostium venirent potestatem, in Macedoniam concessit. Quinticius captivis praedaeque venundatis [partim], partim militi concessis Larisam est profectus, hautdum satis gnarus quam regionem petisset rex quidve pararet. caudeator eo regius venit, specie ut indutiae essent, donec tollerentur ad sepulturam qui in acie cecidissent, re vera ad petendam veniam legatis mittendis. utrumque ab Romano impetratum. adiecta etiam illa vox, bono animo esse regem ut iuberet, quae maxime Aetolos obfendit iam tumentis querentisque mutatum victoria imperatorem: ante pugnam omnia magna parvaeque communicare cum sociis solitum; nunc omnium expertes consiliorum esse, suo ipsum arbitrio cuncta agere, cum Philippo iam gratiae privatae locum quaerere, ut dura atque aspera belli Aetoli exhauserint, pacis gratiam et fructum Romanus in se vertat. et haut dubie decesserat iis aliquantum honoris; sed cur neglegerentur ignorabant. donis regis inminere credebant invicti ab ea cupiditate animi virum; sed et suscensebat non inmerito Aetolis ob insatiabilem aviditatem praedae et adrogantiam eorum victoriae gloriam in se rapientium, quae vanitate sua omnium aures obfendebat, et Philippo sublato, fractis opibus Macedonici regni Aetolos habendos Graeciae dominos cernebat. ob eas causas multa sedulo, ut viliores levioresque aput omnis essent et viderentur, faciebat.

XII. Indutiae quindecim dierum datae hosti erant et

cum ipso rege constitutum colloquium; cuius priusquam
 2 tempus veniret, in consilium advocavit socios. rettulit,
 quas leges pacis placeret dici. Amynder Athamanum
 rex paucis sententiam absolvit: ita componendam pacem
 esse, ut Graecia etiam absentibus Romanis satis potens
 3 tuendae simul pacis libertatisque esset. Aetolorum aspe-
 rior oratio fuit, qui pauca praefati: recte atque ordine
 imperatorem Romanum facere, quod, quos belli socios
 4 habuisset, cum iis communicaret pacis consilia. falli
 autem eum tota re, si aut Romanis pacem aut Graeciae
 libertatem satis firmam se credat relicturum nisi Philippo
 aut occiso aut regno pulso; quae utraque proclivia esse,
 5 si fortuna uti vellet. ad haec Quinctius negare Aetolos
 aut moris Romanorum memorem aut sibi ipsis conve-
 6 nientem sententiam dixisse: et illos prioribus omnibus
 conciliis colloquiisque de condicionibus pacis semper,
 7 [haut] ut ad internecionem bellaretur, disservisse et Ro-
 manos praeter vetustissimum morem victis parcendi
 praecipuum clementiae documentum dedisse pace Han-
 8 nibali et Carthaginensibus data. omittere se Carthagi-
 nienses; cum Philippo ipso quotiens ventum in conlo-
 quium? nec umquam, ut cederet regno, actum esse. an
 9 quia victus proelio foret, inexpiabile bellum factum? cum
 armato hoste infestis animis concurri debere, adversus
 victos mitissimum quemque animum maximum habere.
 10 libertati Graeciae videri graves Macedonum reges; —
 si regnum gensque tollatur, Thracas, Illyrios, Gallos de-
 inde, gentes feras et indomitas, in Macedoniam se et in
 11 Graeciam effusuras. ne proxima quaeque amoliendo ma-
 12 ioribus gravioribusque aditum ad se facerent. interfanti
 deinde Phaeneae praetori Aetolorum testificantique, si
 elapsus eo tempore Philippus foret, mox gravius eum
 rebellaturum, ‘desistite tumultuari,’ inquit ‘ubi consul-
 13 tandum est. non iis condicionibus inligabitur pax, [rex]
 ut movere bellum possit.’

1 XIII. Hoc dimisso concilio postero die rex ad fauces,
 quae ferunt in Tempe — is datus erat locus colloquio —,
 2 venit, tertio die datur ei Romanorum ac sociorum fre-
 3 quens concilium. ibi Philippus perquam prudenter iis,

quibus pax impetrari non poterat, sua potius voluntate omissis quam altercando extorquerentur, quae priore quoque aut imperata a Romanis aut postulata ab sociis sunt, omnia se concedere, de ceteris senatui permissum dixit. quamquam vel inimicissimis omnibus praesse vocem videbatur, Phaeneas tamen Aetolus cunctantibus 'quid? nobis,' inquit 'Philippe, reddisne em Pharsalum et Larisam Cremasten et Echinum et bas Phthias?' cum Philippus nihil morari diceret, minus reciperent, disceptatio inter imperatorem Romanum et Aetolos orta est de Thebis: nam eas populi Iani iure belli factas esse Quinctius dicebat, quod in his rebus, exercitu ab se admoto, vocati in amicitiam, potestas libera desciscendi ab rege esset, regiam statem Romanae praeposuisent. Phaeneas et pro state belli, quae ante bellum habuissent restitui Aetolae censebat et ita in foedere primo cautum esse, belli praeda rerum, quae ferri agique possent, Romanis urbesque captae Aetolos sequerentur. 'vos' inquit 'ipsi' Quinctius 'societatis istius leges rupistis, quod iure relictis nobis cum Philippo pacem fecistis. quae si non haberet, captarum tamen urbium illa lex foret: Thebae civitates sua voluntate in dicionem nostram venerunt.' haec cum omnium sociorum adsensu dicta Aetolis [in] praesentia modo gravia auditu, sed mox etiam causa magnarumque ex eo cladum iis fuerunt. cum Philippo ita convenit, ut Demetrium filium et quosdam amicorum numero obsides et ducenta talenta daret, ceteris Romam mitteret legatos: ad eam rem quattuor sum indutiae essent. si pax non impetrata ab senatu esset, obsides pecuniamque reddi Philippo receptum est. a Romano imperatori non alia maior fuisse dicitur irrandae pacis, quam quod Antiochum bellum transire in Europam moliri constabat.

KIII. Eodem tempore atque, ut quidam tradidere, in die ad Corinthum Achaei ducem regum Andromachem iusto proelio fuderunt. eam urbem pro arce tuturus Philippus adversus Graeciae civitates et principes inde evocatos per speciem conloquendi, quantum

equitum dare Corinthii ad bellum possent, retinuerat pro
 3 obsidibus et praeter quingentos Macedonas mixtosque
 4 ex omni genere auxiliorum octingentos, quot iam ante
 ibi fuerant, mille Macedonum eo miserat et mille ac du-
 centos Illyrios, Thracasque et Cretenses, qui in utraque
 5 parte militabant, octingentos. his additi Boeoti Thessa-
 lique et Acarnanes mille, scutati omnes, et [septingenti
 ex] ipsorum Corinthiorum iuventute, impleta ut essent
 sex milia armatorum, fiduciam Androsthene fecerunt acie
 6 decernendi. Nicostratus praetor Achaeorum Sicyone
 erat cum duobus milibus peditum, centum equitibus, sed
 inparem se et numero et genere militum cernens moeni-
 7 bus non excedebat. regiae copiae peditum equitumque
 vagae Pellenensem et Phliasium et Cleonaeum agrum
 8 depopulabantur. postremo exprobrantes metum hosti in
 finis Sicyoniorum transcendebant, navibus etiam circum-
 9 vecti omnem oram Achaiae vastabant. cum id effusus
 hostes et, ut fit ab nimia fiducia, neglegentius etiam fa-
 cerent, Nicostratus spem nactus necopinantis eos adgre-
 diendi circa finitimas civitates nuntium occultum mittit,
 10 quo die et quot ex quaque civitate armati ad Apelaurum
 11 — Stymphaliae terrae is locus est — convenirent. omni-
 bus ad diem edictam paratis profectus inde extemplo
 per Phliasiorum fines nocte Cleonas insciis omnibus,
 12 quid pararet, pervenit. erant autem cum eo quinque
 milia peditum, ex quibus armaturae levis [mille], et
 trecenti equites. cum iis copiis, dimissis qui specularen-
 tur quam in partem hostes effunderent sese, opperie-
 batur.

1 XV. Androsthene omnium ignarus Corintho profe-
 ctus ad Nemeam — amnis est Corinthium [et] Sicyonium
 2 interfluens agrum — castra locat. ibi partem dimidiam
 exercitus (dimissa dimidiam trifariam divisit) et omnes
 equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensem
 3 Sicyoniumque agros et Phliasium iubet. haec tria diversa
 agmina discessere. quod ubi Cleonas ad Nicostratum
 perlatum est, extemplo validam mercennariorum manum
 4 praemissam ad occupandum saltum, per quem transitus
 in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut pra-

aderentur locatis ipse confestim agmine duplici sequi-
. parte una mercennari milites ibant cum levi arma- 5
a, altera clipeati; id in illarum gentium exercitibus
ur erat. iam haut procul castris aberant pedites equi- 6
que, et Thracum quidam in vagos palatosque per agros
stis impetum fecerant, cum repens terror castris infer-
t. trepidare dux, ut qui hostes nusquam nisi raro in 7
libus ante Sicyonem non audentis agmen demittere in
mpos vidisset, ab Cleonis quidem accessuros numquam
didisset. revocari tuba iubet vagos a castris dilapsos. 8
se raptim capere arma iussis militibus infrequenti agmine
rta egressus super flumen instruit aciem, ceterae copiae 9
conligi atque instrui cum potuissent, primum hostium
petum non tulerunt. Macedones et maxime omnium 10
equentes ad signa fuerant et diu ancipitem victoriae
sem fecerunt; postremo fuga ceterorum nudati, cum 11
iae iam acies hostium ex diverso, levis armatura ab
tere, clipeati caetratique a fronte urgerent, et ipsi re-
clinata primo rettulere pedem, deinde impulsu terga 12
artunt, et plerique abiectis armis, nulla spe castrorum
nendorum relicta Corinthum petierunt. Nicostratus 13
ercennariis militibus ad hos persequendos, equitibus
hracumque auxiliis in populatores agri Sicyonii missis
agnam ubique caedem edidit, maiorem prope quam in
oelio ipso. ex iis quoque, qui Pellenen Phliuntaque 14
epopulati erant, incompositi partim omniumque ignari
l castra revertentes in hostium stationes tamquam in
as inlati sunt, partim ex discursu id quod erat suspi- 15
ti ita se in fugam passim sparserant, ut ab ipsis agre-
ibus errantes circumvenirentur. ceciderunt eo die mille 16
quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno libe-
ta metu.

XVI. Priusquam dimicaretur ad Cynoscephalas, L. 1
unctius Coreyram excitis Acarnanum principibus, quae
la Graeciae gentium in societate Macedonum manserat,
itium quoddam ibi motus fecit. duae autem maxime 2
usae eos tenuerant in amicitia regis, una fides insita
nti, altera metus odiumque Aetolorum. concilium Leu- 3
dem indictum est. eo neque cuncti convenere Acar-

primo castra ad ipsa Tendebe movet, inde ad alterum
7 castellum in Stratonicensi agro, Astragon vocant. omni-
busque ex praesidiis, quae multifariam disiecta erant,
devocatis et ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliariis
8 ad Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. nec Rhodi
pugnam detractaverunt. ita castris in propinquo locatis
9 extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos
Macedonas dextro cornu, laevo Agrianas locat, in me-
dium accepit contractos ex castellorum — Cares maxime
erant — praesidiis, equites cornibus circumdat et Creten-
10 sium auxiliares Thracumque. Rhodi Achaeos dextro
cornu, sinistro mercennarios milites, lectam peditum ma-
11 num, habuere, medios mixta ex pluribus gentibus auxilia;
equites levisque armaturae quod erat cornibus circumie-
12 ctum. eo die steterunt tantum acies utraque super ripam,
qui tenui tum aqua interfluebat, torrentis paucisque telis
emissis in castra receperunt sese. postero die eodem
ordine instructi maius aliquanto proelium quam pro nu-
13 mero edidere pugnantium. neque enim plus terna milia
14 peditum fuere et centeni ferme equites; ceterum non nu-
mero tantum nec armorum genere, sed animis quoque
15 paribus et aequa spe pugnarunt. Achaei primi torrente
superato in Agrianas inpetum fecerunt, deinde tota prope
16 cursu transgressa amnem acies est. diu anceps pugna
stetit. numero Achaei, mille ipsi, quadringentos loco
pepulere. inclinato deinde laevo cornu in dextrum omnes
17 conisi. Macedones, usque dum ordine et veluti stipata
18 phalanx constabat, moveri nequiverunt; postquam laevo
latere nudato circumagere hastas in venientem ex trans-
verso hostem conati sunt, turbati extemplo tumultum
primo inter se fecerunt, terga deinde vertunt, postremo
abiectis armis in praecipitem fugam effunduntur. Bargy-
lias petentes fugerunt: eodem et Dinocrates perfugit.
19 Rhodii quantum diei superfuit secuti receperunt sese in
castra. satis constat, si confestim victores Stratoniceam
petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse.
20 praetermissa eius rei occasio est, dum in castellis vicis-
21 que recipiendis Peraeae tempus teritur. interim animi
eorum, qui Stratoniceam praesidio obtinebant, confirmati

sunt, mox et Dinocrates cum iis quae proelio superfuerant copiis intravit muros. nequiquam inde obsessa 22 obpugnataque urbs est, nec recipi nisi aliquanto post per Antiochum potuit. haec in Thessalia, haec in Achaia, haec in Asia per eosdem dies ferme gesta.

XVIII. Philippus cum audisset Dardanos, trans- 1 gressus finis ab contemptu concussi tum regni, superiora Macedoniae evastare, quamquam toto prope orbe terrarum, undique se suosque exigente fortuna, urgebatur, tamen morte tristius ratus Macedoniae etiam possessione pelli, dilectu raptim per urbes Macedonum habito cum sex milibus peditum et quingentis equitibus circa Stobos Paoniae inproviso hostes obpressit. magnâ multitudo 4 hominum in proelio, maior cupidine praedandi palata per agros caesa est. quibus fuga in expedito fuit ne temptato quidem casu pugnae in finis suos redierunt. ea 5 una expeditione non pro reliquo statu fortunae facta reffectis suorum animis Thessalonicam sese recepit.

Non tam in tempore Punicum bellum terminatum 6 erat, ne simul et cum Philippo foret bellandum, quam oportune iam Antiocho ex Syria movente bellum Philippus est superatus; nam praeterquam quod facilius cum 7 singulis quam si in unum ambo simul contulissent vires bellatum est, Hispania quoque sub idem tempus magno tumultu ad bellum consurrexit.

Antiochus cum priore aestate omnibus, quae in Coele 8 Syria sunt, civitatibus ex Ptolemaei dicione in suam potestatem redactis in hiberna Antiocheam concessisset, nihilo quietiora ea ipsis aestivis habuit. omnibus enim 9 regni viribus conixus cum ingentis copias terrestres maritimasque comparasset, principio veris praemissis terra cum exercitu filiis duobus Ardye ac Mithridate iussisque Sardibus se opperiri, ipse cum classe centum tectarum 10 navium ad hoc levioribus navigiis cercyrisque ac lembis ducentis proficiscitur, simul per omnem oram Ciliciae 11 Lyciaeque et Cariae temptaturus urbes, quae in dicione Ptolemaei essent, simul Philippum — necdum enim debellatum erat — exercitu navibusque adiuturus.

XX. Multa egregie Rhodii pro fide erga populum 1

Romanum proque universo nomine Graecorum terra mari-
 2 que ausi sunt, nihil magnificentius quam quod ea tem-
 pestate non territi tanta mole imminentis belli legatos ad
 regem miserunt, ne Chelidonias — promunturium Ciliciae
 est, inclutum foedere antiquo Atheniensium cum regibus
 Persarum — superaret: si eo fine non contineret classem
 3 copiasque suas, se obviam ituros, non ab odio ullo, sed
 ne coniungi eum Philippo paterentur et impedimento esse
 4 Romanis liberantibus Graeciam. Coracesium eo tempore
 Antiochus operibus obpugnabat, Zephyrio et Solis et
 Aphrodisiade et Coryco et, superato Anemurio — pro-
 munturium id quoque Ciliciae est —, Selinunte recepto.
 5 omnibus his aliisque huius orae castellis aut metu aut
 voluntate sine certamine in dicionem acceptis Coracesium
 6 praeter spem clausis portis tenebat eum. ibi legati Rho-
 diorum auditi. et quamquam ea legatio erat, quae accen-
 7 dere regium animum posset, temperavit irae et legatos se
 Rhodum missurum respondit iisque mandaturum, ut re-
 novarent vetusta iura cum ea civitate sua maiorumque
 suorum et vetarent eos pertimescere adventum regis nihil
 8 aut iis aut sociis eorum noxiae futurum fraudive: nam
 Romanorum amicitiam se non violaturum argumento et
 suam recentem ad eos legationem esse et senatus honori-
 9 fica in se decreta responsaque. tum forte legati redierant
 ab Roma comiter auditi dimissique, ut tempus postulabat,
 10 incerto adhuc adversus Philippum eventu belli. cum
 haec legati regis in contione Rhodiorum agerent, nuntius
 venit, debellatum ad Cynoscephalas esse. hoc nuntio
 accepto Rhodii dempto metu a Philippo omiserunt consi-
 11 lium obviam eundi classe Antiocho, illam alteram curam
 non omiserunt tuendae libertatis civitatum sociarum Pto-
 12 lemaei, quibus bellum ab Antiocho imminebat. nam
 alias auxilii iuverunt, alias providendo ac praemonendo
 conatus hostis causaque libertatis fuerunt Caunias, Myndias,
 13 Halicarnassensibus Samiisque. non operae est persequi,
 ut quaeque acta in his locis sint, cum ad ea quae pro-
 pria Romani belli sunt vix subficiam.

1 XXI. Eodem tempore Attalus rex aeger ab Thebis
 Pergamum advectus moritur altero et septuagensimo

anno, cum quattuor et quadraginta annos regnasset. huic 2 viro praeter divitias nihil ad spem regni fortuna dederat. iis simul prudenter, simul magnifice utendo effecit primum, ut sibi, deinde, ut aliis non indignus videretur regno, victis deinde proelio uno Gallis, quae tum gens 3 recenti adventu terribilior Asiae erat, regium adscivit nomen, cuius magnitudini semper animum aequavit. summa iustitia suos rexit, unicam fidem sociis praestitit, 4 comis uxori ac liberis — duos superstites habuit —, mitis ac munificus amicis fuit, regnum adeo stabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam stirpem possessio eius descenderet.

Cum hic status rerum in Asia Graeciaque et Macedonia esset, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania ulteriore coortum est bellum. M. Helvius eam provinciam obtinebat. is litteris senatum certiore fecit Culcham et Luxinium regulos in armis esse, cum Culcha decem et 8 septem oppida, cum Luxinio validas urbes Carmonem et Baldonem, in maritima ora Malacinos Sexetanosque et Baeturiam omnem et quae nondum animos nudaverint, ad finitimorum motus consurrectura. his litteris a M. 9 Sergio praetore, cuius iurisdictio inter civis et peregrinos erat, recitatis decreverunt patres, ut comitis praetorum perfectis, cui praetori provincia Hispania obvenisset, is primo quoque tempore de bello Hispaniae ad senatum referret.

XXII. Sub idem tempus consules Romam venerunt; 1 quibus in aede Bellonae senatum habentibus postulantisque triumphum ob res prospere bello gestas C. Atinius Labeo et C. Afranius tribuni plebis, ut separatim de triumpho agerent consules, postularunt: communem se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos in dispari merito esset. cum Q. Minucius utrique Italiam 3 provinciam obtigisse diceret, communi animo consilioque se et collegam res gessisse, et C. Cornelius adiceret, 4 Boios adversus se transgredientis Padum, ut Insubribus Cenomanisque auxilio essent, depopulante vicis eorum atque agros collega ad sua tuenda aversos esse, tribuni 5

bigati quinquaginta tria milia et ducenti. militibus centurionibusque et equitibus idem in singulos datum, quod dederat collega.

XXIII. Secundum triumphum consularia comitia habita. creati consules L. Furius Purpurio et M. Claudius Marcellus. praetores postero die facti Q. Fabius Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Laelius.

Exitu ferme anni litterae a T. Quinctio venerunt, se signis conlatis cum rege Philippo in Thessalia pugnassee, hostium exercitum fustum fugatumque. hae litterae prius in senatu a Sergio praetore, deinde ex auctoritate patrum in contione sunt recitatae, et ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes decretae. brevi post legati et ab T. Quinctio et ab rege Philippo venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam, ibique eis locus et lautia praebita et ad aedem Bellonae senatus datus. ibi haut multa verba facta, cum Macedones, quodcumque senatus censuisset, id regem facturum esse dicerent. decem legati more maiorum, quorum ex consilio T. Quinctius imperator leges pacis Philippo daret, decreti adiectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius et P. Villius essent, qui consules provinciam Macedoniam obtinuissent.

Cosanis eo dieulantibus, ut sibi colonorum numerus augeretur, mille adscribi iussi, dum ne quis in eo numero esset qui post P. Cornelium et Ti. Sempronium consules hostis fuisset.

XXV. Ludi Romani eo anno in circo scaenaeque ab aedilibus curulibus P. Cornelio Scipione et Cn. Manlio Vulsonae et magnificentius quam alias facti et laetius propter res bello bene gestas spectati totique ter instaurati. plebei septies instaurati. M. Acilius Glabrio et C. Laelius eos ludos fecerunt et de argento multatio tria signa aenea, Cererem Liberumque et Liberam, posuerunt.

L. Furius et M. Claudius Marcellus consulatu inito cum de provinciis ageretur et Italiam utrique provinciam senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia sortirentur tendebant. Marcellus provinciae cupidior, pacem simu-

latam ac fallacem dicendo et rebellaturum, si exer
inde deportatus esset, regem, dubios sententiae p
6 fecerat. et forsitan obtinisset consul, ni Q. Ma
Ralla et C. Atinius Labeo tribuni plebis se intercesi
dixissent, ni prius ipsi ad plebem tulissent, vellent
7 rentne cum rege Philippo pacem esse. ea rogatio in
8 pitolio ad plebem lata est. omnes quinque et tri
tribus 'uti rogas' iusserunt. et quo magis pacem r
esse in Macedonia vulgo laetarentur, tristis ex His
9 adlatus nuntius effecit vulgataeque litterae, C. Sempro
Tuditanum proconsulem in citeriore Hispania pr
victum, exercitum eius fustum fugatum, multos in
viros in acie cecidisse, Tuditanum cum gravi vulner
10 latum ex proelio haut ita multo post expirasse. consu
ambobus Italia provincia cum iis legionibus quas super
consules habuissent decreta et ut quattuor legiones r
scriberent, duas urbanas, duas quae quo senatus censi
11 mitterentur. et T. Quinctius Flamininus (cum du
legionibus) provinciam eodem exercitu obtinere iu
imperium ei prorogatum satis iam ante videri esse.

1 XXVI. Praetores deinde provincias sortiti, L.
stius Fullo urbanam iurisdictionem, M. Acilius Gl
inter civis et peregrinos, Q. Fabius Buteo Hispania
2 ulteriorem, Q. Minucius Thermus citeriorem, C. La
3 Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam. Q. I
Buteoni et Q. Minucio, quibus Hispaniae provi
evenerant, consules legiones singulas ex quattuor
4 scriptis quas videretur ut darent decretum est et sc
ac Latini nominis quaterna milia peditum, tres
equites, iique primo quoque tempore in provincia
5 iussi. bellum in Hispania quinto post anno motur
quam simul cum Punico bello fuerat finitum.

6 Priusquam hi praetores ad bellum prope novum,
tum primum suo nomine sine ullo Punico exerciti
duce ad arma ierant, proficiscerentur aut ipsi consul
urbe moverent, procurare, ut adsolet, prodigia quae
7 tiabantur iussi. P. Villius eques Romanus in Sa
proficiscens fulmine ipse equusque exanimati fue
8 aedis Feroniae in Capenati de caelo tacta erat; ad

netae duarum hastarum spicula arserant; lupus Esquilina 9
 porta ingressus, frequentissima parte urbis, eum in forum
 decurrisset, Tusco vico atque inde Cermalo per portam
 Capenam prope intactus evaserat. haec prodigia maiori-
 bus hostiis sunt procurata.

XXVII. Isdem diebus Cn. Cornelius Blasio, qui 1
 ante C. Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam
 obtinuerat, ovans ex senatus consulto urbem est in-
 gressus. tulit prae se auri mille et quingenta quindecim 2
 pondo, argenti viginti milia, signati denarium triginta
 quattuor milia et quingentos. L. Stertinius ex ulteriore 3
 Hispania, ne temptata quidem triumphi spe, quinquaginta
 milia pondo argenti in aerarium intulit, et de manubiis 4
 duos fornices in foro bovario ante Fortunae aedem et
 matris Matutae, unum in maximo circo fecit et his forni-
 cibus signa aurata inposuit. haec per hiemem ferme acta. 5

Hibernabat eo tempore Elateae T. Quinctius, a quo
 cum multa socii peterent, Boeoti petierunt impetraverunt-
 que, ut qui suae gentis militassent apud Philippum sibi
 restituerentur. id a Quinctio facile impetratum, non quia 6
 satis dignos eos credebat, sed quia Antiocho rege iam
 suspecto favor conciliandus nomini Romano apud civitates
 erat. restitutis iis confestim adparuit, quam nulla inita 7
 apud Boeotos gratia esset. nam ad Philippum legatos
 gratias agentes ei pro redditis hominibus, perinde atque
 ipsis iis et non Quinctio et Romanis id datum esset, mi-
 serunt et comitiis proximis Boeotarchen ob nullam aliam 8
 causam Brachyllem quendam, quam quod praefectus
 Boeotorum apud regem militantium fuisset, fecerunt prae- 9
 teritis Zeuxippo et Pisistrato aliisque, qui Romanae socie-
 tatis auctores fuerant. id aegre et in praesentia hi passi 10
 et in futurum etiam metum ceperunt: cum ad portas
 prope sedente exercitu Romano ea fierent, quidnam se
 futurum esse profectis in Italiam Romanis, Philippo ex 11
 propinquo socios adiuvante et infesto iis, qui partis ad-
 versae fuissent?

XXVIII. Dum Romana arma in propinquo haberent, 1
 tollere Brachyllem, principem fautorum regis, statuerunt.
 et tempore ad eam rem capto, cum in publico epulatus 2

reverteretur domum temulentus prosequentibus mollibus
3 viris, qui ioci causa convivio celebri interfuerant, ab sex
armatis, quorum tres Italici, tres Aetoli erant, circum-
ventus occiditur. fuga comitum et quiritatio facta et tu-
multus per totam urbem discurrentium cum luminibus.
4 percussores proxima porta evaserunt. luce prima contio
frequens velut ex ante indicto aut voce praeconis convo-
5 cata in theatro erat. palam ab suo comitatu et obscenis
illis viris fremebant interfectum, animis autem Zeuxip-
6 pum auctorem destinabant caedis. in praesentia placuit
comprehendi eos qui simul fuissent quaestionemque ex
7 his haberi. qui dum quaeruntur, Zeuxippus, constanti
animo avertendi ab se criminis causa in contionem pro-
gressus, errare ait homines, qui tam atrocem caedem
8 pertinere ad illos semiviros crederent, multaue in eam
partem probabiliter argumentatus quibus fidem apud quos-
dam fecit, numquam, si sibi conscius esset, oblatum se
multitudini mentionemve eius caedis nullo lacescente
9 facturum fuisse. alii non dubitare, impudenter obviam
crimini eundo suspicionem averti. torti post paulo in-
sones, cum scirent ipsi nihil, opinione omnium pro indicio
Zeuxippum et Pisistratum nominaverunt nullo adiecto, cur
10 scire quicquam viderentur, argumento. Zeuxippus tamen
cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, suam
magis conscientiam quam indicium hominum nullius rei
11 consciorum metuens. Pisistratus spretis indicibus Thebis
mansit. servus erat Zeuxippi, totius internuntius et mi-
nister rei, quem indicem Pisistratus timens eo ipso timore
ad indicium protraxit. litteras ad Zeuxippum mittit, ut
12 servum conscium tolleret: non tam idoneum ad celandum
rem eum videri sibi quam ad agendam fuerit. has qui
13 tulerat litteras iussus Zeuxippo dare quam primum, quia
non statim conveniendi eius copia fuit, illi ipsi servo
quem ex omnibus domino fidissimum credebatur tradit et
adicit, a Pisistrato de re magno opere pertinente ad
14 Zeuxippum esse. conscientia ictus, cum extemplo tradi-
turum eas adfirmasset, aperit perlectisque litteris pavidus
Thebas refugit et ad magistratus indicium defert. et
Zeuxippus quidem fuga servi motus Anthedonem, tu-

io rem exilio locum ratus, concessit; de Pisistrato alii- 15
que quaestiones tormentis habitae et sumptum suppli-
cium est.

XXVIII. Efferavit ea caedes Thebanos Boeotosque 1
omnis ad execrabile odium Romanorum, credentis, non
sine consilio imperatoris Romani Zeuxippum principem
gentis id facinus conscisse. ad rebellandum neque vires
neque ducem habebant. proximum bello quod erat, in 2
latrocinium versi, alios in hospitibus, alios vagos per hiberna
milites ad varios commeantis usus excipiebant. quidam 3
in ipsis itineribus ad notas latebras ab insidiantibus, pars
in deserta per fraudem deversoria deducti obprimebantur;
postremo non tantum ab odio, sed etiam aviditate praedae 4
ea facinora fiebant, quia negotiandi ferme causa argen-
tum in zonis habentes in commeatibus erant. cum primo 5
pauci, deinde in dies plures desiderarentur, infamis esse
Boeotia omnis coepit et timidius quam in hostico egredi
castris miles. tum Quinctius legatos ad quaerendum de 6
latrociniiis per civitates mittit. plurimae caedes circa Co-
paidem paludem inventae: ibi ex limo eruta extractaque
ex stagno cadavera saxis aut amphoris, ut pondere tra-
herentur in profundum, adnexa. multa facinora Acrae-
phiae et Coroneae facta inveniebantur. Quinctius primo 7
noxios tradi sibi iussit et pro quingentis militibus — tot
enim interempti erant — quingenta talenta Boeotos con-
ferre. quorum cum fieret neutrum, verbis tantum civitates 8
excusarent nihil publico consilio factum esse, missis
Athenas et in Achaiam legatis, qui testarentur socios
iusto pioque se bello persecuturum Boeotos, et cum parte 9
copiarum Ap. Claudio Acraephiam ire iusso, ipse cum
parte Coroneam circumsidit vastatis prius agris, qua ab
Elatea duo diversa agmina iere. hac percussi clade 10
Boeoti, cum omnia terrore ac fuga completa essent, lega-
tos mittunt. qui cum in castra non admitterentur, Achaei
Atheniensesque supervenerunt. plus auctoritatis Achaei 11
habuerunt deprecantes, quia, ni impetrassent pacem
Boeotis, bellum simul gerere decreverant. per Achaeos 12
et Boeotis copia adeundi adloquendique Romanum facta
est, iussisque tradere noxios et multae nomine triginta

conferre talenta pax data, et ab obpugnatione recessum.

- 1 XXX. Paucos post dies decem legati ab Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges
- 2 est, ut omnes Graecorum civitates, quae in Europa quaeque in Asia essent, libertatem ac suas haberent leges: quae earum sub ditione Philippi fuissent, praesidia ex
- 3 Isthmiorum tempus, deduceret et ex his, quae in Asia essent, Euromio Pedasisque et Bargyliis et Iaso et Myrina
- 4 et Abydo et Thaso et Perintho; eas quoque enim placere liberas esse, de Cianorum libertate Quinctium Prusiaie Bithynorum regi scribere quid senatui et decem legatis
- 5 placuisset, captivos transfugasque reddere Philippum Romanis et navis omnis tectas tradere praeter quinque et
- 6 regiam unam inhabilis prope magnitudinis, quam sedecim versus remorum agebant. ne plus quinque milia armorum haberet neve elephantum ullum. bellum extra
- 7 Macedoniae fines ne iniussu senatus gereret. mille talentum daret populo Romano, dimidium praesens, dimidium pensionibus decem annorum. Valerius Antias
- 8 quaternum milium pondo argenti vectigal in decem annos inpositum regi tradit; Claudius in annos triginta quaterna milia pondo et ducena, [in] praesens viginti milia pondo.
- 9 idem nominatim adiectum scribit, ne cum Eumene Attali
- 10 filio — novus is tum rex erat — bellum gereret. in haec obsides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. adicit Antias Valerius, Attalo absenti Aeginam insulam
- 11 elephantosque dono datos, et Rhodiis Stratoniceam Cariaeque alias urbes, quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas Lemnum, Imbrum, Delum, Seyrum.

- 1 XXXI. Omnibus Graeciae civitatibus hanc pacem adprobantibus soli Aetoli decretum legatorum clam musantes carpebant: litteras inanis vana specie libertatis
- 2 adumbratas esse; cur enim alias Romanis tradi urbes nec nominari eas, alias nominari et sine traditione liberas
- 3 iuberi esse, nisi quod quae in Asia sint liberentur longinquitate ipsa tutiores, quae in Graecia sint, ne nominatae quidem intercipiuntur, Corinthus et Chalcis et Oreus cum

Eretria et Demetriade? nec tota ex vano criminatio erat. 4
dubitabatur enim de Corintho et Chalcide et Demetriade,
quia in senatus consulto, quo missi decem legati ab urbe
erant, ceterae Graeciae atque Asiae urbes haud dubie
liberabantur, de iis tribus urbibus legati, quod tempora 5
rei publicae postulassent, id e re publica fideque sua fa-
cere ac statuere iussi erant. Antiochus rex erat, quem 6
transgressurum in Europam, cum primum ei vires suae
satis placuissent, non dubitabant. ei tam opportunas ad
occupandum patere urbes nolebant. ab Elatea profectus 7
Quinctius Anticyram cum decem legatis inde Corinthum
traiecit. ibi consilia de libertate Graeciae dies prope totos
in concilio decem legatorum agitabantur. identidem 8
Quinctius, liberandam omnem Graeciam, si Aetolorum
linguas retundere, si veram caritatem ac maiestatem apud
omnis nominis Romani vellent esse, si fidem facere, ad 9
liberandam Graeciam, non ad transferendum a Philippo
ad se imperium sese mare traiecisse. nihil contra ea de 10
libertate urbium alii dicebant: ceterum ipsis tutius esse
manere paulisper sub tutela praesidii Romani quam pro
Philippo Antiochum dominum accipere. postremo ita 11
decretum est: Corinthum redderetur Achaeis, ut in Acro-
corintho tamen praesidium esset; Chalcidem ac Deme-
triadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.

XXXII. Isthmiorum statum ludicrum aderat, sem- 1
per quidem et alias frequens cum propter spectaculi stu-
dium insitum genti, quo certamina omnis generis artium
viriumque et pernicitatis visuntur, tum quia propter 2
oportunitatem loci per duo diversa maria omnium rerum
usus ministrantis humano generi concilium Asiae Grae-
ciaeque is mercatus erat; tum vero non ad solitos modo 3
usus undique convenerant, sed expectatione erecti, qui
deinde status futurus Graeciae, quae sua fortuna esset,
alii alia non taciti solum opinabantur, sed sermonibus
etiam ferebant Romanos facturos; vix cuiquam persua-
debatur, Graecia omni cessuros. ad spectaculum conse- 4
derant; et praeco cum tubicine, ut mos est, in mediam
aream, unde sollemni carmine ludicrum indici solet, pro-
cessit et tuba silentio facto ita pronuntiat: 'senatus Ro- 5

manus et T. Quinctius imperator Philippo rege Macedonibusque devictis liberos, immunes, suis legibus esse iubet Corinthios, Phocenses, Locrensesque omnis et insulam Euboeam et Magnetas, Thessalos, Perrhaebos, 6 Achaeos Phthiotas.' percensuerat omnis gentis, quae sub ditione Philippi regis fuerant. audita voce praeconis maius gaudium fuit quam quod universum homines acci- 7 perent; vix satis credere se quisque audisse et alii alios intueri, mirabundi velut ad somni vanam speciem; quod ad quemque pertinebat, suarum aurium fidei minimum 8 credentes, proximos interrogabant. revocatus praeco, cum unusquisque non audire modo, sed videre libertatis 9 suae nuntium averet, iterum pronuntiavit eadem. tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus totiensque repetitus, ut facile adpareret nihil omnium 10 honorum multitudini gratius quam libertatem esse. ludicrum deinde ita raptim peractum est, ut nullius nec animi nec oculi spectaculo intenti essent: adeo unum gaudium praeoccupaverat omnium aliarum sensum voluptatum.

1 XXXIII. Ludis vero dimissis cursu prope omnes
2 tendere ad imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum adire, contingere dextram cupientium, coronas
3 lemniscosque iacentium haut procul periculo fuerit. sed erat trium ferme et triginta annorum et cum robur iuventae, tum gaudium ex tam insigni gloriae fructu vires
4 suppeditabat. nec praesens tantummodo effusa est laetitia, sed per multos dies gratis et cogitationibus et sermonibus renovata: esse aliquam in terris gentem, quae
5 sua inpena, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum, nec hoc finitimis aut propinquae vicinitatis
6 hominibus aut terris continentibus iunctis praestet, sed maria traiciat, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, ubique ius, fas, lex potentissima sint. una
7 voce praeconis liberatas omnis Graeciae atque Asiae
8 urbes. hoc spe concipere audacis animi fuisse, ad effectum adducere et virtutis et fortunae ingentis.

1 XXXIII. Secundum Isthmia Quinctius et decem
2 legati legationes regum gentiumque audivere. primi omnium regis Antiochi vocati legati sunt. iis eadem fere,

quae Romae egerant, verba sine fide rerum iactantibus nihil iam perplexe ut ante, cum dubiae res incolumi Philippo erant, sed aperte denuntiatur; ut excederet Asiae urbibus, quae Philippi aut Ptolemaei regum fuissent, abstineret liberis civitatibus neu quam lacesseret armis: et in pace et in libertate esse debere omnis ubique Graecas urbes. ante omnia denuntiatur, ne in Europam aut ipse transiret aut copias traiceret. dimissis regis legatis conventus civitatum gentiumque est haberi coeptus; eoque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorum [in] civitates nominatim pronuntiabantur. Orestis — Macedonum ea gens est —, quod primi ab rege defecissent, suae leges redditae. Magnetes et Perrhaebi et Dolopes quoque liberi pronuntiati. Thessalorum genti praeter libertatem concessam Achaei Phthiotae dati, Thebis Phthioticis et Pharsalo excepta. Aetolos de Pharsalo et Leucade postulantes, ut ex foedere sibi restituerentur, ad senatum reiecerunt. Phocenses Locrensesque, sicut ante fuerant, adiecta decreti auctoritate iis contribuerunt. Corinthus et Triphylia et Heraea — Peloponnesi et ipsa urbs est — reddita Achaeis. Oreum et Eretriam decem legati Eumeni, regis Attali filio, dabant. dissentiente Quinctio ea una res in arbitrium senatus reiecta est; senatus libertatem his civitatibus dedit Carysto adiecta. Pleurato Lychnidus et Parthini dati; Illyriorum utraque gens sub ditione Philippi fuerant. Amynandrum tenere iusserunt castella, quae per belli tempus Philippo capta ademisset.

XXXV. Dimisso conventu decem legati, partiti munia inter se, ad liberandas suae quisque regionis civitates discesserunt, P. Lentulus Bargylas, L. Stertinius Hephaestiam et Thasum et Thraeciae urbes, P. Villius et L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philippum. qui de minoribus rebus editis mandatis percontatus, si consilium non utile solum, sed etiam salutare admittere auribus posset, cum rex gratias quoque se acturum diceret, si quid quod in rem suam esset expromeret, magno opere ei suasit, quoniam pacem impetrasset, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Romanos legatos, ne, si quid Antiochus moveret, expectasse

et temporum oportunitates captasse ad rebellandum
7 videri posset. ad Tempe Thessalica Philippus est con-
8 ventus. qui cum se missurum extemplo legatos respon-
disset, Cornelius Thermopylas, ubi frequens Graecia
statis diebus esse solet — Pylaicon conventus appellant
9 —, venit; Aetolos praecipue monuit, constanter et fide-
10 liter in amicitia populi Romani permanerent. Aetolorum
principes alii leniter questi sunt, quod non idem erga
suam gentem Romanorum animus esset post victoriam,
11 qui in bello fuisset; alii ferocius incusarunt exprobrarunt-
que, non modo vinci sine Aetolis Philippum, sed ne trans-
12 ire quidem in Graeciam Romanos potuisse. adversus ea
respondere, ne in altercationem cresceret res, cum super-
sedisset Romanus, omnia eos aequa impetraturos, si Ro-
mam misissent, dixit. itaque ex auctoritate eius decreti
legati sunt. hunc finem bellum cum Philippo habuit.

1 XXXVI. Cum haec in Graecia Macedoniae et
Asia gererentur, Etruriam infestam prope coniuratio ser-
2 vorum fecit. ad quaerendam obprimendamque eam M.
Acilius Glabrio praetor, cui inter civis peregrinosque
iurisdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana
3 est missus, alios iam congregatos pugnando vicit — ex
his multi occisi, multi capti —, alios verberatos crucibus
adfixit, qui principes coniurationis fuerant, alios dominis
restituit.

4 Consules in provincias profecti sunt. Marcellum Boio-
rum ingressum finis, fatigato per diem totum milite via
facienda castra inter tumulos quosdam ponentem Coro-
lamus quidam regulus Boiorum cum magna manu ador-
5 tus ad tria milia hominum occidit; et illustres viri aliquot
in illo tumultuario proelio ceciderunt, inter quos praefecti
socium T. Sempronius Gracchus et M. Iunius Silanus et
tribuni militum de legione secunda M. Ognulnius et P.
6 Claudius. castra tamen ab Romanis impigre permunita
retentaque, cum hostes prospera pugna elati nequiquam
7 obpugnassent. stativis deinde isdem per dies aliquot
sese tenuit, dum et saucios curaret et [ex] tanto terrore
8 animos militum reficeret. Boi, ut est gens minime ad
morae taedium ferendum patiens, in castella sua vicosque

assim dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecto 9
 i agrum Comensem, ubi Insubres Comensibus ad arma
 excitis castra habebant, legiones ducit. Galli feroces
 boiorum ante dies paucos pugna in ipso itinere proelium
 committunt, et primo adeo acriter invaserunt, ut antesi-
 gnanos inpulerint. quod ubi Marcellus animadvertit, 10
 veritus, ne moti semel pellerentur, cohortem Marsorum
 cum obposuisset, equitum Latinorum omnis turmas in
 hostem emisit. quorum cum primus secundusque inpe- 11
 tus rettudisset inferentem se ferociter hostem, confirmata
 et reliqua acies Romana restitit primo, deinde signa acri-
 ter intulit. nec ultra sustinere certamen Galli, quin 12
 targa verterent atque effuse fugerent. in eo proelio supra 13
 quadraginta milia hominum caesa Valerius Antias scribit,
 octingenta septem signa militaria capta, et carpenta se-
 pingenta triginta duo et aureos torques multos, ex qui-
 bus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Iovi
 donum in aede positum scribit. castra eo die Gallorum 14
 expugnata direptaque et Comum oppidum post dies pau-
 cos captum. castella inde duodetriginta ad consulem
 defecerunt. id quoque inter scriptores ambigitur, utrum 15
 in Boios prius an Insubres consul exercitum duxerit ad-
 versamque prospera pugna oblitteraverit, an victoria ad
 Comum parta deformata clade in Boiis accepta sit.

XXXVII. Sub haec tam varia fortuna gesta L. Fu- 1
 rius Purpurio alter consul per tribum Sapiniam in Boios
 venit. iam castro Mutilo adpropinquabat, cum veritus, 2
 ne intercluderetur simul a Boiis Liguribusque, exercitum
 eadem via qua adduxerat reduxit et magno circuitu per
 aperta eoque tuta loca ad collegam pervenit. inde iun- 3
 ctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsi-
 nam oppidum populantes peragraverunt. ea urbs cetera- 4
 que circa castella et Boi fere omnes praeter iuventutem,
 quae praedandi causa in armis erat — tunc in devias
 silvas recesserat —, in deditionem venerunt. in Ligures 5
 inde traductus exercitus. Boi neglegentius coactum
 agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur,
 improviso adgressuros se rati per occultos saltus secuti
 sunt. quos non adepti Pado repente navibus traiecto 6

- Laevos Libuosque cum pervastassent, redeuntes inde per
 Ligurum extremos fines cum agresti praeda in agme
 7 incidunt Romanum. proelium celerius acriusque con
 missum quam si tempore locoque ad certamen destinat
 8 praeparatis animis concurrissent. ibi quantam vim a
 stimulos animos ira haberet adparuit; nam ita caed
 magis quam victoriae avidi pugnarunt Romani, ut vi
 9 nuntium cladis hosti relinquerent. ob has res gesti
 consulum litteris Romam adlatis supplicatio in triduum
 decreta est. brevi post Marcellus consul Romam ven
 triumphusque ei magno consensu patrum est decretu
 10 triumphavit in magistratu de Insubribus Comensibusque
 Boiorum triumphi spem collegae reliquit, quia ipsi pro
 prie adversa pugna in ea gente evenerat, cum collega se
 11 cunda. multa spolia hostium captivis carpentis travecti
 multa militaria signa; aeris lata trecenta viginti milia
 12 argenti bigati ducenta triginta quattuor milia. in pedite
 singulos dati octogeni aeris, triplex equiti centurionique
 1 XXXVIII. Eodem anno Antiochus rex, cum hiber
 nasset Ephesi, omnes Asiae civitates in antiquam imperi
 2 formulam redigere est conatus. et ceteras quidem, au
 quia locis planis positae erant aut quia parum moenibus
 armisque ac iuventuti fidebant, haut difficulter videba
 3 iugum accepturas; Zmyrna et Lampsacus libertatem usur
 pabant, periculumque erat, ne, si concessum iis fore
 quod intenderent, Zmyrnam in Aeolide Ioniaque, Lam
 4 psacum in Hellesponto aliae urbes sequerentur. igitur
 et ipse ab Epheso ad Zmyrnam obsidendam misit
 quae Abydi copiae erant praesidio tantum modico relicto
 5 duci ad Lampsacum obpugnandam iussit. nec vi tantum
 terrebat, sed, per legatos leniter adloquendo castigando
 que temeritatem ac pertinaciam, spem conabatur facere
 6 brevi quod peterent habituros, sed cum satis et ipsis
 omnibus aliis adpareret, ab rege impetratam eos liberta
 7 tem, non per occasionem raptam habere. adversus quod
 respondebatur, nihil neque mirari neque suscensere An
 tiochum debere, si spem libertatis differri non satis aequo
 animo paterentur.
- 8 Ipse initio veris navibus ab Epheso profectus Helles

um petit, terrestres copias traici ab Abydo Chersonesi iussit. cum ad Madytum, Chersonesi urbem, terrestrem navalem exercitum iunxisset, quia clausuerant portas, imdedit moenia armatis; set iam opera admoventio facta est. idem metus Sestum incolentis aliasque Chersonesi urbes in deditionem dedit. Lysimachiam inde libus simul navalibus, terrestribus copiis venit. quam desertam ac stratam prope omnem ruinis invenisset sperant autem direptamque incenderant Thraces paulo ante annis —, cupido eum restituendi nobilem urbem loco sitam oportuno cepit. itaque omnia simul est repressus: et tecta, muros restituere et partim redimere cientes Lysimachenses, partim fuga sparsos per Heliontum Chersonesumque conquirere et contrahere, iam novos colonos spe commodorum proposita adscribere et omni modo frequentare; simul ut Thracum subiretetur metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum depopulanda proxima Thraciae est profectus, partem alisque omnis socios reliquit in operibus reficiendae urbis.

XXXVIII. Sub hoc tempus et L. Cornelius, missus a senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemaeumque res certamina, Selymbriae substitit et decem legatorum Lentulus a Bargyllis, P. Villius et L. Terentius ab ipso Lysimachiam petierunt. eodem et ab Selymbria Cornelius et ex Thracia paucos post dies Antiochus venerunt. primus congressus cum legatis et deinceps statio benigna et hospitalis fuit. ut de mandatis statim praesenti Asiae agi coeptum est, animi exasperatio. Romani omnia acta eius, ex quo tempore ab Syria sem solvisset, displicere senatui non dissimulabant, itaque et Ptolemaeo omnes civitates, quae ditionis fuissent, aequum censebant: nam quod ad eas civitates adtineret, quas a Philippo possessas Antiochus per rationem, averso Philippo in Romanum bellum, interisset, id vero ferendum non esse, Romanos per tot annos terra marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli praemia habere. sed ut in Asiam aditus eius dissimulari ab Romanis tamquam nihil ad

eos pertinens poterit. — quid? quod iam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transierit, quantum a bello aperte Romanis indicto abesse? illum quidem, etiam si in Italiam traiciat, negaturum; Romanos autem non expectaturos, ut id posset facere.

- 1 XXX. Adversus ea Antiochus mirari se dixit, Romanos tam diligenter inquirere, quid regi Antiocho faciendum aut quousque terra marique progrediundum
- 2 fuerit, ipsos non cogitare. Asiam nihil ad se pertinere, nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Romanus
- 3 faciat. quod ad Ptolemaeum adineat, cui ademptas civitates querantur, sibi cum Ptolemaeo et amicitiam esse,
- 4 et id agere, ut brevi etiam adfinitas iungatur. nec ex Philippi quidem adversa fortuna spolia ulla se petisse aut adversus Romanos in Europam traiecisse; sed quae
- 5 Lysimachi quondam regnum fuerit, quo victo omnia quae illius fuissent iure belli Seleuci facta sint, existimare suae
- 6 dicionis esse. occupatis maioribus suis rerum aliarum cura primo quaedam ex iis Ptolemaeum, inde et Philip-
- 7 pum usurpanda aliena possessionis causa tenuisse. Chersonesum quidem et proxima Thraciae, quae circa Lysimachiam sint, quem dubitare quin Lysimachi fuerint? ad ea recipienda in antiquum ius venisse et Lysimachiam deletam Thracum inpetu de integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni habeat.

- 1 XXXXI. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo auctore adlatus de morte Ptolemaei regis, ut nullus exitus inponeretur sermonibus,
- 2 effecit. nam et dissimulabat pars utraque se audisse, et L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemaeumque, mandata erat, spatium modici temporis ad
- 3 conveniendum Ptolemaeum petebat, ut, priusquam moveretur aliquid in nova possessione regni, praeveniret in Aegyptum, et Antiochus suam fore Aegyptum, si tum
- 4 occupasset, censebat. itaque dimissis Romanis relictoque Seleuco filio cum terrestribus copiis ad restituendam,
- 5 ut instituerat, Lysimachiam, ipse omni classe navigat Ephesum, legatis ad Quinctium missis, qui ad fidem

ciendam nihil novaturum regem de societate agerent. am Asiae legens pervenit in Lyciam, Patarisque co-
nito vivere Ptolemaeum, navigandi quidem in Aegyptum
nissum consilium est; Cyprum nihilo minus tendens, 6
um Chelidoniarum promunturium superasset, paulisper
ditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eury-
edontem amnem. inde profectum eum ad capita quae 7
ocant Sari fluminis foeda tempestas adorta prope cum
nni classe demersit. multae fractae, multae eiectae
aves, multae ita haustae mari, ut nemo in terram enaret.
magna vis hominum ibi interiit, non remigum modo mi- 8
tumque ignotae turbae, sed etiam insignium regis ami-
orum. conlectis reliquiis naufragii, cum res non in eo 9
assent, ut Cyprum temptaret, minus opulento agmine
quam profectus erat Seleuciam rediit. ibi subduci navi-
bus iussis — iam enim et hiems instabat — ipse in
hiberna Antiochiam concessit. in hoc statu regum
erant res.

XXXXII. Romae eo primum anno tresviri epulones 1
facti C. Licinius Lucullus tribunus plebis, qui legem de
creandis his tulerat, et P. Manlius et P. Porcius Laeca.
iis triumviris item ut pontificibus lege datum est togae
praetextae habendae ius. sed magnum certamen cum 2
omnibus sacerdotibus eo anno fuit quaestoribus urbanis,
Q. Fabio Labeoni et L. Aurelio. pecunia opus erat, 3
quod ultimam pensionem pecuniae in bellum conlatae per-
solvī placuerat privatis. quaestores ab auguribus ponti- 4
ficibusque quod stipendium per bellum non contulissent
petebant. ab sacerdotibus tribuni plebis nequiquam ad-
pellati, omniumque annorum, per quos non dederant,
exactum est. eodem anno duo mortui pontifices, novi- 5
que in eorum locum subfecti, M. Marcellus consul in
locum C. Semproni Tuditani, qui praetor in Hispania
loccesserat, et L. Valerius Flaccus in locum M. Corneli
Jethegi. et Q. Fabius Maximus augur mortuus est ad- 6
modum adolescens, priusquam ullum magistratum cape-
ret; nec eo anno augur in eius locum est subfectus.

Comitia inde consularia habita a M. Marcello consule. 7
reati consules L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato.

praetores inde facti Cn. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Porcius Laeca, C. Fabricius [Luscinus, C. Atinius] Labeo, P. Manlius.

8 Eo anno aediles curules M. Fulvius Nobilior et C. Flaminius tritici deciens centena milia binis aeris populo
discripserunt. id C. Flamini honoris causa ipsius patri-
que advexerant Siculi Romam, Flaminius gratiam eius
9 communicaverat cum collega. ludi Romani et adparati
10 magnifice sunt et ter toti instaurati. aediles plebis Cn.
Domitius Ahenobarbus et C. Scribonius Curio, [curio]
maximus, multos pecuarios ad populi iudicium adduxerunt:
tres ex his condemnati sunt; ex eorum multatitia pecunia
aedem in insula Fauni fecerunt. ludi plebei per biduum
instaurati, et epulum fuit ludorum causa.

1 XXXXIII. L. Valerius Flaccus et M. Porcius Cato
consules idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, de
provinciis cum ad senatum rettulissent, patres censuerunt,
2 quoniam in Hispania tantum glisceret bellum, ut iam
consulari et duce et exercitu opus esset, placere consules
Hispaniam citeriorem Italiamque provincias aut compa-
3 rare inter se aut sortiri: utri Hispania provincia evenis-
set, eum duas legiones et quindecim milia sociùm Latini
nominis et octingentos equites secum portare et naves
4 longas viginti ducere; alter consul duas scriberet legiones:
iis Galliam obtineri provinciam satis esse fractis proximo
5 anno Insubrum Boiorumque animis. Cato Hispaniam,
Valerius Italiam est sortitus. praetores deinde provincias
sortiti, C. Fabricius Luscinus urbanam, C. Atinius La-
beo peregrinam, Cn. Manlius Volso Siciliam, Ap. Clau-
dius Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Laeca Pisas,
ut ab tergo Liguribus esset; P. Manlius in Hispaniam
6 citeriorem adiutor consuli datus. T. Quinctio, suspectis
non solum Antiocho et Aetolis, sed iam etiam Nabide
Lacedaemoniorum tyranno, prorogatum in annum impe-
rium est, duas legiones ut haberet. in eas si quid sup-
7 plementi opus esset, consules scribere et mittere in Ma-
cedoniam iussi. Ap. Claudio praeter legionem, quam
Q. Fabius habuerat, duo milia [peditum] et ducentos
8 equites novos ut scriberet permissum. par numerus

peditum equitumque novorum et P. Manlio in citeriorem Hispaniam decretus, et legio eadem, quae fuerat sub Q. Minucio praetore, data. et P. Porcio Laecae ad Etruriam circa Pisas decem milia peditum et quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. in Sardinia prorogatum imperium Ti. Sempronio Longo.

XXXXIII. Provinciis ita distributis consules prius-
quam ab urbe proficiscerentur ver sacrum ex decreto pontificum iussi facere, quod A. Cornelius Mammula praetor voverat de senatus sententia populique iussu Cn. Servilio, C. Flaminio consulibus. annis post uno et viginti factum est quam votum. per eosdem dies C. Claudius Ap. filius Pulcher augur in Q. Fabi Maximi locum - is priore anno mortuus erat - lectus inauguratusque est.

Mirantibus iam vulgo hominibus, quod cum Hispania movisset bellum neglegerent, litterae a Q. Minucio adlatæ sunt, se ad Turdam oppidum cum Budare et Baesadine, imperatoribus Hispanis, signis conlatis prospere pugnassee: duodecim milia hostium caesa, Budarem imperatorem captum, ceteros fusos fugatosque. his litteris lectis minus terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum expectatum fuerat. omnes curae, utique post adventum decem legatorum, in Antiochum regem conversae. hi expositis prius, quae cum Philippo acta essent et quibus legibus data pax, non minorem belli molem instare ab Antiocho docuerunt: ingenti classe, egregio terrestri exercitu in Europam eum traecisse et, nisi avertisset vana spes ex vaniore rumore orta Aegypti invadendae, mox bello Graeciam arsuram fuisse. neque enim ne Aetolos quidem quieturos, cum ingenio inquietam tum iratam Romanis gentem. haerere et aliud in visceribus Graeciae ingens malum, Nabim, nunc Lacedaemoniorum, mox, si liceat, universae Graeciae futurum tyrannum, avaritia et crudelitate omnis fama celebratos tyrannos aequantem. cui si Argos velut arcem Peloponneso inpositam tenere liceat, deportatis in Italiam Romanis exercitibus nequiquam liberatam a Philippo Graeciam fore, pro rege, si nihil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominum habituram.

1 XXXXV. Haec cum ab tam gravibus auctoribus,
tum qui omnia per se ipsos explorata adferrent audiren-
2 tur, maior res quod ad Antiochum adtineret, maturanda
magis — quoniam rex quacumque de causa in Syriam
3 concessisset — de tyranno consultatio visa est. cum diu
disceptatum esset, utrum satis iam causae videretur, cur
decerneretur bellum, an permitterent T. Quinctio, quod
4 ad Nabim Lacedaemonium adtineret faceret quod e re
publica censeret esse, permiserunt, eam rem esse rati,
5 quae maturata dilatare non ita magni momenti ad sum-
mam rem publicam esset. magis id animadvertendum
esse, quid Hannibal et Carthaginienses, si cum Antiocho
bellum motum foret, acturi essent.

6 Adversae Hannibali factionis homines principibus
Romanis, hospitibus quisque suis, identidem scribebant,
nuntios litterasque ab Hannibale ad Antiochum missas
7 et ab rege ad eum clam legatos venisse: ut feras quas-
dam nulla mitescere arte, sic innitem et inplacabilem
eius viri animum esse: marcescere otii situ queri civita-
tem et inertia sopiri nec sine armorum sonitu excitari
8 posse. haec probabilia memoria prioris belli, per unum
illum non magis gesti quam moti, faciebat. irritaverat
etiam recenti facto multorum potentium animos.

1 XXXXVI. Iudicum ordo Carthagine ea tempestate
dominabatur, eo maxime, quod idem perpetui iudices
2 erant. res, fama vitaeque omnium in illorum potestate
erat. qui unum eius ordinis obfendisset, omnis adversos
habebat, nec accusator apud infensos iudices deerat.
3 horum in tam inpotenti regno — neque enim civiliter
nimis opibus utebantur — praetor factus Hannibal vocari
4 ad se quaestorem iussit. quaestor id pro nihilo habuit,
nam et adversae factionis erat et, quia ex quaestura in
iudices, potentissimum ordinem, referebatur, iam pro
5 futuris mox opibus animos gerebat. enimvero indignum
id ratus Hannibal viatorem ad prendendum quaestorem
misit, subductumque in contionem non ipsum magis
quam ordinem iudicum, prae quorum superbia atque opi-
bus nec leges quicquam essent nec magistratus, accusavit.
6 et ut secundis auribus accipi orationem animadvertit et

infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum, legem extemplo promulgavit pertulitque, in singulos annos iudices legerentur, neve quis biennium continuum iudex esset. ceterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnae partis principum obfenderat animos. adiecit et aliud, quo bono publico sibi proprias simultates irritavit. vectigalia publica partim negligentia dilabebantur, partim praedae ac divisui et principum quibusdam et magistratibus erant, quin et pecunia, quae in stipendium Romanis suo quoque anno penderetur, deerat, tributumque grave privatis imminere videbatur.

XXXXXVII. Hannibal postquam vectigalia quanta 1 terrestria maritimaque essent et in quas res erogarentur animadvertit et quid eorum ordinari rei publicae usus consumerent, quantum peculatus averteret, omnibus residuis pecuniis exactis, tributo privatis remisso, satis locupletem rem publicam fore ad vectigal praestandum Romanis pronuntiavit in contione, et praestitit promissum.

Tum vero ii, quos paverat per aliquot annos publicus 3 peculatus, velut bonis ereptis, non furtorum manibus extortis infensi et irati, Romanos in Hannibalem et ipsos causam odii quaerentis instigabant. ita diu repugnante 4 P. Scipione Africano, qui parum ex dignitate populi Romani esse ducebat, subscribere odiis accusatorum Hannibalis et factionibus Carthaginensium inserere publicam auctoritatem nec satis habere bello vicisse Hannibalem, 5 nisi velut accusatores calumniam in eum iurarent ac nomen deferrent, tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem 6 mitterentur, qui ad senatum eorum arguerent, Hannibalem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. legati 7 tres missi, Cn. Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. qui cum Carthaginem venissent, ex consilio inimicorum Hannibalis quaerentibus causam adventus dici iusserunt, venisse se ad controversias, quae cum 8 Masinissa rege Numidarum Carthaginensibus essent, dirimendas. id creditum vulgo: unum Hannibalem se 9 peti ab Romanis non fallebat, et ita pacem Carthaginensibus datam esse, ut inexpressibile bellum adversus se unum maneret. itaque cedere tempori et fortunae statuit, et 10

praeparatis iam ante omnibus ad fugam, obversatus eo die in foro avertendae suspicionis causa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consili est egressus.

- 1 XXXXVIII. Cum equi, quo in loco iusserat, praesto fuissent, nocte Byzacium — ita regionem quandam agri vocant — transgressus, postero die ad mare inter
- 2 Acyllam et Thapsum ad suam turrem pervenit. ibi eum parata instructaque remigio excepit navis. ita Africa Hannibal excessit saepius patriae quam suum eventum
- 3 miseratus. eodem die in Cercinam insulam traiecit. ubi cum in portu naves aliquot Phoenicum onerarias cum mercibus invenisset et ad egressum eum e nave concursus salutantium esset factus, percunctantibus legatum se
- 4 Tyrum missum dici iussit. veritus tamen, ne qua earum navis nocte profecta Thapsum aut Hadrumetum nuntiaret se Cercinae visum, sacrificio adparari iusso magistros
- 5 navium mercatoresque invitari iussit et vela cum antennis ex navibus conrogari, ut umbrae — tum media aestas
- 6 forte erat — cenantibus in littore fierent. quanto res et tempus patiebatur adparatu celebratae eius diei epulae sunt multoque vino in serum noctis convivium perductum.
- 7 Hannibal, cum primum fallendi eos qui in portu erant
- 8 tempus habuit, navem solvit. ceteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulae surrexissent, ad id quod serum erat aliquot horas referendis in naves [et] conlocandis armamentis absumpserunt.
- 9 Carthagine (et) multitudinis adsuetae domum Hannibalis frequentare concursus ad vestibulum aedium est
- 10 factus. ut non comparere eum vulgatum est, in forum
- 11 turba convenit principem civitatis quaerentium. et alii fugam conscisse, id quod erat, alii fraude Romanorum interfectum, idque magis, vulgo fremebant, variosque vultus cerneret ut in civitate aliorum alias partes foventium et factionibus discordi. visum deinde Cercinae eum tandem adlatum est.
- 1 XXXXVIII. Et Romani legati cum in senatu exposuissent, compertum patribus Romanis esse, et Philip-pum regem ante ab Hannibale maxime accensum bellum

populo Romano fecisse, et nunc litteras nuntiosque ab eo 2
ad Antiochum et Aetolos missos consiliaque inita in-
pellendae ad defectionem Carthaginis, nec alio eum quam
ad Antiochum regem profectum; haut quieturum ante quam
bellum toto orbe terrarum concisset: id ei non debere 3
inpune esse, si satisfacere Carthaginienses populo Ro-
mano vellent, nihil eorum sua voluntate nec publico con-
silio factum esse —; Carthaginienses responderunt, quid- 4
quid aecum censuissent Romani, facturos esse.

Hannibal prospero cursu Tyrum pervenit, exceptusque 5
a conditoribus Carthaginis, ut ab altera patria, vir tam cla-
rus omni genere honorum paucos moratus dies Antio-
chiam navigat. ibi profectum iam regem in Asiam cum 6
audisset filiumque eius sollemne ludorum ad Daphnen cele-
brantem convenisset, comiter ab eo exceptus nullam moram
navigandi fecit. Ephesi regem est consecutus fluctuan- 7
tem adhuc animo incertumque de Romano bello. sed
haud parvum momentum ad animum eius moliendum ad-
ventus Hannibalis fecit.

Aetolorum quoque eodem tempore alienati ab socie- 8
tate Romana animi sunt, quorum legatos Pharsalum et
Leucadem et quasdam alias civitates ex primo foedere
repetentis senatus ad T. Quinctium reiecit.

[PERIOCHA LIBRI XXXIII.]

[Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de
finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione
abrogata est, cum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex abolere-
tur. is in Hispaniam profectus bello, quod Emporis orsus est,
citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum
adversus Lacedaemonios et tyrannum eorum Nabidem prospere
gestum data his pace, qualem ipse volebat, liberatisque Argis,
qui sub ditione tyranni erant, finivit. res praeterea in Hispania
et adversus Boios et Insubres Gallos feliciter gestae referuntur.
senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit. id ut fieret
Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus censores interven-
erunt cum indignatione plebis. coloniae plures deductae sunt. M.
Porcius Cato de Hispania triumphavit. T. Quintius Flamininus,
qui Philippum Macedonum regem et Nabidem Lacedaemoniorum

tyrannum vicerat Graeciamque omnem liberaverat, ob hanc gestarum multitudinem triduo triumphavit. legati Carthagium nuntiaverunt Hannibalem, qui ad Antiochum confu bellum cum eo moliri. temptaverat autem Hannibal per A nem Tyrium sine litteris Carthaginem missum ad bellandum nos concitare.]

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA

LIBER XXXIII.

- 1 I. Inter bellorum magnorum aut vixdum finit
aut imminetium curas intercessit res parva dictu.
- 2 quae studiis in magnum certamen excesserit. M.
danius et L. Valerius tribuni plebi ad plebem tul
- 3 de Oppia lege abroganda. tulerat eam M. Oppius
bunus plebis Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus in
dio ardore Punici belli, ne qua mulier plus semur
auri haberet nec vestimento versicolori uteretur neu
cto vehiculo in urbe oppidove aut propius inde
- 4 passus nisi sacrorum publicorum causa veheretur. .
P. Iuni Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur
eam se abrogari passuros aiebant; ad suadendum di
dendumque multi nobiles prodibant; Capitolium
hominum faventium adversantiumque legi compleb
- 5 matronae nulla nec auctoritate nec verecundia nec i
rio virorum contineri limine poterant, omnis vias
aditusque in forum obsidebant, viros descendentem
forum orantes, ut florente re publica, crescente in
privata omnium fortuna matronis quoque pristinum
- 6 tum reddi paterentur. augebatur haec frequentia
lierum in dies, nam etiam ex oppidis conciliabul
- 7 convenerant. iam et consules praetoresque et
magistratus adire et rogare audebant, ceterum m
exorabilem alterum utique consulem M. Porcium
nem habebant, qui pro lege quae abrogabatur ita
seruit:

II. 'Si in sua quisque nostrum matre familiae, Quirites, ius et maiestatem viri retinere instituisset, minus cum universis feminis negotii haberemus; nunc domi victa libertas nostra in potentia muliebri hic quoque in foro obteritur et calcatur, et, quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. equidem fabulam et fictam rem ducebam esse virorum omne genus in aliqua insula coniuratione muliebri ab stirpe sublatum esse; ab nullo genere non summum periculum est, si coetus et concilia et secretas consultationes esse sinas. atque ego vix statuere apud animum meum possum, utrum peior ipsa res an peiore exemplo agatur. quorum alterum ad nos consules reliquosque magistratus, alterum ad vos, Quirites, magis pertinet. nam utrum e re publica sit necne id quod ad vos fertur, vestra existimatio est qui in suffragium ituri estis; haec consternatio muliebris, sive sua sponte sive auctoribus vobis, M. Fundani et L. Valeri, facta est, haud dubie ad culpam magistratuum pertinens nescio, vobis, tribuni, an consulibus magis sit deformis: vobis, si feminas ad concitandas tribunicias seditiones iam adduxistis; nobis, si, ut plebis quondam, sic nunc mulierum secessione leges accipiendae sunt. equidem non sine rubore quodam paulo ante per medium agmen mulierum in forum perveni. quod nisi me verecundia singularum magis maiestatis et pudoris quam universarum tenuisset, ne compellatae a consule viderentur, dixissem: qui hic mos est in publicum procurrenti et obsidendi vias et viros alienos adpellandi? istud ipsum suos quaeque domi rogare non potuistis? blandiores in publico quam in privato et alienis quam vestris estis? quamquam ne domi quidem vos, si sui iuris finibus matronas contineret pudor, quae leges hic rogerentur abrogarenturve curare decuit. maiores nostri nullo, ne privatam quidem rem agere feminas sine tutore auctore voluerunt, in manu esse parentium, fratrum, virorum; nos, si diis placet, iam etiam rem publicam capessere eas patimur et foro prope et contionibus et comitiis immisceri. quid enim nunc aliud per vias et compita faciunt quam rogationem tribunorum plebi suadent, (aliam)

13 legem abrogandam censent? date frenos inpotenti natura
14 tiae facturas, nisi vos facietis. minimum hoc eorum est
quae iniquo animo feminae sibi aut moribus aut legibus
iniuncta patiuntur. omnium rerum libertatem, immo
licentiam, si vere dicere volumus, desiderant. quid enim
si hoc expugnaverint, non temptabunt?

1 III. Recensete omnia muliebria iura, quibus licentiam
earum adligaverint maiores vestri per quaeque subiecerint
2 viris, quibus omnibus constrictas vix tamen continere po
3 testis. quid? si carpere singula et extorquere et aequar
ad extremum viris patiimini, tolerabiles vobis eas fore
4 creditis? extemplo, simul pares esse coeperint, superiores
erunt. at hercule, ne quid novum in eas rogetur, recu
5 sant, non ius, sed iniuriam deprecantur. immo, ut quae
accepistis, iussistis suffragiis vestris legem, quam usu
tot annorum et experiendo comprobastis, hanc ut abro
6 getis, id est, ut unam tollendo legem ceteras infirmetis.
7 nulla lex satis commoda omnibus est; id modo quaeritur,
si maiori parti et in summam prodest. si, quod cuique
privatim obiciet ius, id destruet ac demolietur, quid ad
8 nebit universos rogare leges, quas mox abrogare in quos
9 latae sunt possint? volo tamen audire, quid sit, propter
quod matronae consternatae procucurrerint in publicum
ac vix foro se et contione abstineant? ut captivi ab Han
10 nibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum?
procul abest absitque semper talis fortuna rei publicae;
sed tamen, cum fuit, negastis hoc piis precibus earum.
11 at non pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio congre
gavit eas: matrem Idaeam a Pessinunte ex Phrygia
12 venientem accepturae sunt. quid honestum dictu saltem
seditioni praetenditur muliebri? “ut auro et purpura ful
geamus,” inquit “ut carpentis festis profestisque diebus
velut triumphantes de lege victa et abrogata et captis et
ereptis suffragiis vestris per urbem vectemus, ne ullus
modus sumptibus, ne luxuriae sit.”

1 IIII. Saepe me querentem de feminarum, saepe de
viroorum, nec de privatorum modo, sed etiam magistra
2 tuum sumptibus audistis, diversisque duobus vitiis, ava

ritia et luxuria, civitatem laborare, quae pestes omnia
 magna imperia everterunt. haec ego, quo melior laetior- 3
 que in dies fortuna rei publicae est imperiumque crescit
 — et iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus
 libidinum inlecebris repletas et regias etiam adtrectamus
 gazas —, eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint
 quam nos illas. infesta, mihi credite, signa ab Syracusis 4
 inlata sunt huic urbi. iam nimis multos audio Corinthi
 et Athenarum ornamenta laudantis mirantisque et ante-
 fixa fictilia deorum Romanorum ridentis. ego hos malo 5
 propitios deos, et ita spero futuros, si in suis manere
 sedibus patiemur. patrum nostrorum memoria per lega- 6
 tum Cineam Pyrrhus non virorum modo, sed etiam mu-
 lierum animos donis temptavit. nondum lex Oppia ad
 coercendam luxuriam muliebrem lata erat, tamen nulla
 accepit. quam causam fuisse censetis? eadem fuit, quae 7
 maioribus vestris nihil de hac re lege sanciundi: nulla
 erat luxuria, quae coerceretur. sicut ante morbos necesse 8
 est cognitos esse quam remedia eorum, sic cupiditates
 prius natae sunt quam leges, quae iis modum facerent.
 quid legem Liciniam excitavit de quingentis iugeribus 9
 nisi ingens cupido agros continuandi? quid legem Cin-
 ciam de donis et muneribus, nisi quia vectigalis iam et
 stipendiaria plebs esse senatui coeperat? itaque minime 10
 mirum est nec Oppiam nec aliam ullam tum legem de-
 sideratam esse, quae modum sumptibus mulierum faceret,
 cum aurum et purpuram data et oblata ultro non accipie-
 bant. si nunc cum illis donis Cineas urbem circumiret, 11
 stantis in publico invenisset quae acciperent. atque ego 12
 nonnullarum cupiditatum ne causam quidem aut rationem
 inire possum. nam ut, quod alii liceat, tibi non licere
 aliquid fortasse naturalis aut pudoris aut indignationis
 habeat, sic aequato omnium cultu quid unaquaeque ve-
 strum veretur, ne in se conspiciatur? pessimus quidem 13
 pudor est vel parsimoniae vel paupertatis, sed utrumque
 lex vobis dedit, cum id quod habere non licet non ha-
 betis. “hanc” inquit “ipsam exaequationem non fero” illa 14
 locuples. “cur non insignis auro et purpura conspicior?
 cur paupertas aliarum sub hac legis specie latet, ut quod

habere non possunt habiturae, si liceret, fuisse videantur?"
15 vultis hoc certamen uxoribus vestris inicere, Quirites, ut
divites id habere velint quod nulla alia possit, pauperes, ne
16 ob hoc ipsum contemnantur, supra vires se extendant? ne,
simul pudere quod non oportet coeperit, quod oportet non
pudebit. quae de suo poterit parabit, quae non poterit vi-
17 rum rogabit. miserum illum virum, et qui exoratus et qui
non exoratus erit, cum quod ipse non dederit datum ab
18 alio videbit. nunc vulgo alienos viros rogant et, quod
maius est, legem et suffragia rogant et a quibusdam
impetrant, adversus te et rem tuam et liberos tuos exora-
bilis es; simul lex modum sumptibus uxoris tuae facere
19 desierit, tu numquam facies. nolite eodem loco existi-
mare futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur.
et hominem inprobum non accusari tutius est quam
absolvi, et luxuria non mota tolerabilior esset quam erit
nunc, ipsis vinculis sicut ferae bestiae irritata, deinde
20 emissa. ego nullo modo abrogandam legem Oppiam
censeo, vos quod faxitis deos omnis fortunare velim.'

1 V. Post haec tribuni quoque plebi, qui se interces-
suros professi erant, cum pauca in eandem sententiam
adiiecissent, tum L. Valerius pro rogatione ab se promul-
gata ita disseruit: 'Si privati tantummodo ad suadendum
dissuadendumque id quod ab nobis rogatur processissent,
ego quoque, cum satis dictum pro utraque parte existi-
2 marem, tacitus suffragia vestra expectassem; nunc cum
vir gravissimus, consul M. Porcius, non auctoritate solum,
quae tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam
longa et adcurata insectatus sit rogationem nostram, ne-
cessum est paucis respondere. qui tamen plura verba in
3 castigandis matronis quam in rogatione nostra dissua-
denda consumpsit, et quidem ut in dubio poneret, utrum
id quod reprehenderet matronae sua sponte an nobis aucto-
4 ribus fecissent. rem defendam, non nos, in quos iecit
magis hoc consul verbo tenus quam ut re insimularet.
5 coetum et seditionem et interdum secessionem muliebrem
adpellavit quod matronae in publico vos rogassent, ut
legem in se latam per bellum temporibus duris in pace
6 et florenti ac beata re publica abrogaretis. verba magna,

quae rei augendae causa conquirantur, et haec et alia esse scio, et M. Catonem oratorem non solum gravem, sed interdum etiam trucem esse scimus omnes, cum ingenio sit mitis. nam quid tandem novi matronae fecerunt quod frequentes in causa ad se pertinente in publicum processerunt? numquam ante hoc tempus in publico adparuerunt? tuas adversus te Origines revolvam. accipe quotiens id fecerint, et quidem semper bono publico. iam a principio, regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto medio in foro signis conlatis dimicaretur, nonne intercurso matronarum inter acies duas proelium sedatum est? quid? regibus exactis cum Coriolano Marcio duce regiones Volscorum castra ad quintum lapidem posuissent, nonne id agmen, quo obruta haec urbs esset, matronae averterunt? iam urbe capta a Gallis, quo redempta urbs est? nempe aurum matronae consensu omnium in publicum contulerunt. proximo bello, ne antiqua repetam, nonne et, cum pecunia opus fuit, viduarum pecuniae adaverunt aerarium et, cum dii quoque novi ad opem erendam dubiis rebus accerserentur, matronae universae ad mare profectae sunt ad matrem Idaeam accipiendam? dissimiles, inquis, causae sunt. nec mihi ausas aequare propositum est, nihil novi factum purgare atis est. ceterum quod in rebus ad omnis pariter viros, a minas pertinentibus fecisse eas nemo miratus est, in causa proprie ad ipsas pertinente miramur fecisse? quid item fecerunt? superbas, me dius fidius, aures habemus, si, cum domini servorum non fastidiant preces, nos ogari ab honestis feminis indignamur.

VI. Venio nunc ad id, de quo agitur. in quo duplex consulis oratio fuit: nam et legem ullam omnino abrogari et indignatus, et eam praecipue legem quae luxuriae muliebris coercendae causa lata esset. et illa communis re legibus visa consularis oratio est, et haec adversus curiam severissimis moribus conveniebat. itaque periculum est, nisi quid in utraque re vani sit docuerimus, quis error vobis obfundatur. ego enim quem ad modum ex iis legibus, quae non in tempus aliquod, sed perpetuae utilitatis causa in aeternum latae sunt, nullam

abrogari debere fateor, nisi aut usus coarguit aut si
 5 aliquis rei publicae inutilem fecit, sic quas tempora a
 desiderarunt leges, mortales, ut ita dicam, et tempore
 6 ipsis mutabiles esse video. quae in pace latae sunt,
 rumque bellum abrogat, quae in bello, pax, ut in
 administratione alia in secundam, alia in adversam
 7 pestatem usui sunt. haec cum ita natura distincta
 ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam
 8 gamus? quippe vetus regia lex, simul cum ipsa urbe
 aut, quod secundum est, ab decemviris ad condenda
 creatis in duodecim tabulis scripta, sine qua cum ma
 nostri non existimarint decus matronale servari p
 nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem sa
 9 tatemque feminarum abrogemus! quis igitur nescit
 vam istam legem esse, Q. Fabio et Ti. Sempronio
 sulibus viginti ante annis latam? sine qua cum pe
 annos matronae optimis moribus vixerint, quod tander
 10 abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum est?
 si ista lex aut [antiqua aut] ideo lata esset, ut fi
 libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata
 11 taret; cur sit autem lata, ipsum indicabit tempus.]
 nibal in Italia erat victor ad Cannas; iam Tarentum,
 Arpos, iam Capuam habebat; ad urbem Romam ac
 12 turus exercitum videbatur; defecerant socii; non m
 in supplementum, non socios navalis ad classem t
 dam, non pecuniam in aerario habebamus; servi, qu
 arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto d
 13 nis solveretur, emebantur; in eandem diem pecu
 frumentum et cetera quae belli usus postulabant p
 benda publicani se conducturos professi erant; serv
 remum numero ex censu constituto cum stipendio n
 14 dabamus; aurum et argentum omne ab senatoribus
 rei initio orto in publicum conferebamus; viduae et
 pilli pecunias suas in aerarium deferebant; cautum
 quo ne plus auri et argenti facti, quo ne plus si
 15 argenti et aeris domi haberemus —: tali tempore
 luxuria et ornatu matronae occupatae erant, ut ad
 coercendam Oppia lex desiderata sit, cum, quia C
 sacrificium ludentibus omnibus matronis intermi

erat, senatus finire luctum triginta diebus iussit. cui non 16
adparet inopiam et miseriam civitatis et quia omnium
privatorum pecuniae in usum publicum vertendae erant,
istam legem scripsisse, tam diu mansuram, quam diu
causa scribendae legis mansisset? nam si quae tunc 17
temporis causa aut decrevit senatus aut populus iussit,
in perpetuum servari oportet, cur pecunias reddimus pri-
vatis? cur publica praesenti pecunia locamus? cur servi,
qui militent, non emuntur? cur privati non damus remi- 18
ges, sicut tunc dedimus?

VII. Omnes alii ordines, omnes homines mutationem 1
in meliorem statum rei publicae sentient; ad coniuges
tantum vestras pacis et tranquillitatis publicae fructus
non perveniet? purpura viri utemur, praetextati in magi- 2
stratibus, in sacerdotiis; liberi nostri praetextis purpura
togis utuntur; magistratibus in colonis municipisque, hic
Romae infimo generi magistris vicorum togae praetextae
habendae ius est, nec ut vivi (solum) habeant tantum in- 3
signe, sed etiam ut cum eo crementur mortui: feminis
dumtaxat purpurae usu interdicemus? et, cum tibi viro
liceat purpura in veste stragula uti, matrem familiae
tuam purpureum amiculum habere non sines et equus
tuus speciosius instratus erit quam uxor vestita? sed in 4
purpura, quae teritur (absumitur), iniustam quidem, sed
aliquam tamen causam tenacitatis video; in auro vero, in
quo praeter manupretium nihil intertrimenti fit, quae ma-
lignitas est? praesidium potius in eo est et ad privatos
et ad publicos usus, sicut experti estis. nullam aemula- 5
tionem inter se singularum, quoniam nulla haberet, esse
aiebat. at hercule universis dolor et indignatio est,
cum sociorum Latini nominis uxoribus vident ea concessa
ornamenta, quae sibi adempta sint, cum insignis eas esse 6
auro et purpura, cum illas vehi per urbem, se pedibus
sequi, tamquam in illarum civitatibus, non in sua impe-
rium sit. virorum hoc animos vulnerare posset; quid 7
muliercularum censetis, quas etiam parva movent? non 8
magistratus nec sacerdotia nec triumphi nec insignia nec
dona aut spolia bellica iis contingere possunt: munditiae 9
et ornatus et cultus, haec feminarum insignia sunt.

gaudent et glorianur, hunc mundum muliebrem adpellant maiores vestri. quid aliud in luctu quam purpuram atque aurum deponunt? quid, cum eluxerunt, sumunt? quid in gratulationibus supplicationibusque nisi excellentiorem ornatum adiciunt? scilicet si legem Oppiam abrogarit, non vestri arbitrii erit, si quid eius vetare voluerit, quod nunc lex vetat; minus filiae, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt; — numquam salvis suis exiit servitus muliebris, et ipsae libertatem, quam viduitas et orbitas facit, detestantur. in vestro arbitrio suum ornatum quam in legis malunt esse. et vos in manu et tutela, non in servitio debetis habere eas et malle patres vos aut viros quam dominos dici. invidiosis nominibus utebatur modo consul seditionem muliebrem et secessionem adpellando. id enim periculum est, ne Sacrum montem, sicut quondam irata plebs, aut Aventinum capiant; — patiendum huic infirmitati est quodcumque vos censueritis. quo plus potestis, eo moderatius imperio uti debetis.

1 VIII. Haec cum contra legem proque lege dicta essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die
2 sese in publicum effudit, unoque agmine omnes Brutorum ianuas obsederunt, qui collegarum rogationi intercedebant, nec ante abstiterunt, quam remissa intercessio ab tribunis
3 est. nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent. viginti annis post abrogata est quam lata.

4 M. Porcius consul, postquam abrogata lex Oppia est, extemplo viginti quinque navibus longis, quarum quinque sociorum erant, ad Lunae portum profectus est eodem
5 exercitu convenire iusso, et edicto per oram maritimam misso navibus omnis generis contractis ab Luna proficiscens edixit, ut ad portum Pyrenaei sequerentur: inde
6 se frequenti classe ad hostis iturum. praetervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum ad diem, quam edixerat, convenerunt. inde Rhodam ventum et praesidium Hispanorum quod in castello erat, vi deiecit. ab Rhoda secundo vento Emporias perventum. ibi copiae omnes praeter socios navales in terram expositae.

1 VIII. Iam tunc Emporiae duo oppida erant mur

divisa. unum Graeci habebant, a Phocaea, unde et Mas-
 silienses, oriundi, alterum Hispani. sed Graecum oppi- 2
 dum in mare expositum totum orbem muri minus qua-
 dringentos passus patentem habebat, Hispanis retractior
 a mari trium milium passuum in circuitu murus erat.
 tertium genus Romani coloni ab divo Caesare post devi- 3
 ctos Pompei liberos adiecti. nunc in corpus unum confusi
 omnes Hispanis prius, postremo et Graecis in civitatem
 Romanam adscitis. miraretur, qui tum cerneret aperto 4
 mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam ferae et
 bellicosae genti, obiectos, quae res eos tutaretur. disci-
 plina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optime
 timor continet. partem muri versam in agros egregie 5
 munitam habebant, una tantum in eam regionem porta
 imposita, cuius assiduus custos aliquis ex magistratibus
 erat. nocte pars tertia civium in muris excubabat, neque 6
 moris causa tantum aut legis, sed quanta si hostis ad
 portus esset et servabant vigilias et circumibant cura.
 Hispanum neminem in urbem recipiebant. ne ipsi qui 7
 dem temere urbe excedebant. ad mare patebat omnibus
 exitus. porta ad Hispanorum oppidum versa numquam 8
 nisi frequentes, pars tertia fere, cuius proxima nocte vi-
 giliae in muris fuerant, egrediebantur. causa exeundi 9
 haec erat. commercio eorum Hispani imprudentes maris
 gaudebant mercarique et ipsi ea, quae externa navibus
 inveherentur, et agrorum exigere fructus volebant. huius
 mutui usus desiderium, ut Hispana urbs Graecis pateret,
 faciebat. erant etiam eo tutiores, quod sub umbra Ro- 10
 manae amicitiae latebant, quam sicut minoribus viribus
 quam Massilienses, pari colebant fide. tum quoque con-
 sulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. pau- 11
 cos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi et quan-
 tae hostium copiae essent, ut ne mora quidem segnis esset,
 omne id tempus exercendis militibus consumpsit. id erat 12
 forte tempus anni, ut frumentum in areis Hispani habe-
 rent. itaque redemptoribus vetitis frumentum parare ac
 Romam dimissis 'bellum' inquit 'se ipsum alet.' pro- 13
 fectus ab Emporis agros hostium urit vastatque, omnia
 fuga et terrore complet.

1 X. Eodem tempore M. Helvio decedenti ex ulteriore
Hispania cum praesidio sex milium dato ab Ap. Claudio
praetore Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Ilturgi
2 obcurrunt. viginti milia armatorum fuisse Valerius scri-
bit, duodecim milia ex iis caesa, oppidum Ilturgi rece-
3 ptum et puberes omnis interfectos. inde ad castra Ca-
tonis Helvius pervenit et, quia tuta iam ab hostibus regio
erat, praesidio in ulteriorem Hispaniam remisso Roman-
est profectus et ob rem feliciter gestam ovans urbem est
4 ingressus. argenti infecti tulit in aerarium decem quat-
tuor milia pondo septingenta triginta duo et signati biga-
5 torum decem et septem milia viginti tria et Oscensis
argenti centum undeviginti milia quadringentos undequa-
draginta. causa triumphi negandi senatui fuit, quod alieno
auspicio et in aliena provincia pugnasset; ceterum bien-
nio post redierat, cum provincia successori Q. Minucio
tradita annum insequentem retentus ibi longo et gravi
6 fuisset morbo. itaque duobus modo mensibus ante Hel-
vius ovans urbem est ingressus quam successor eius Q.
7 Minucius triumpharet. hic quoque tulit argenti pondo
triginta quattuor milia octingenta et bigatorum septua-
ginta tria milia et Oscensis argenti ducenta septuaginta
octo milia.

1 XI. In Hispania interim consul haud procul Emporiis
2 castra habebat. eo legati tres ab Ibergetum regulo Bili-
stage, in quibus unus filius eius erat, venerunt querentes
castella sua obpugnari nec spem ullam esse resistendi,
3 nisi praesidium Romanus misisset: tria milia militum satis
esse, nec hostis, si tanta manus venisset, mansuros. ad
4 ea consul moveri quidem se vel periculo eorum vel metu
dicere, sed sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut,
cum magna vis hostium haud procul absit et quam mox
signis conlatis dimicandum sit in dies expectet, dividendo
5 exercitum minuere tuto vires posset. legati ubi haec
audiverunt, flentes ad genua consulis provolvuntur, orant,
6 ne se in rebus tam trepidis deserat: quo enim se, repul-
sos ab Romanis, ituros? nullos se socios, nihil usquam
7 in terris aliud spei habere. potuisse se extra id pericu-
lum esse, si decedere fide, si coniurare cum ceteris

oluisent. nullis minis, nullis terriculis se motos, spe-
antis satis opis et auxilii sibi in Romanis esse. id si 8
ullum sit, si sibi a consule negetur, deos hominesque se
stis facere, invitos et coactos se, ne eadem quae Sagun-
ni passi sint patiantur, defecturos et cum ceteris potius
hispanis quam solos perituros esse.

XII. Et illo quidem die sic sine responso dimissi. 1
onsulem nocte, quae insecuta est, anceps cura agitare:
olle deserere socios, nolle minuere exercitum, quod aut 2
noram sibi ad dimicandum aut in dimicando periculum
adferre posset. stat sententia non minuere copias, ne 3
quid interim hostes inferant ignominiae; sociis spem pro
re ostentandam censet: saepe vana pro veris, maxime in 4
bello, valuisse, et credentem se aliquid auxilii habere,
perinde atque haberet, ipsa fiducia et sperando atque
audendo servatum. postero die legatis respondit, quam- 5
quam vereatur, ne suas vires aliis eas commodando minuat,
tamen se illorum temporis ac periculi magis quam sui
rationem habere. denuntiari militum parti tertiae ex 6
omnibus cohortibus iubet, ut cibum, quem in naves in-
ponant, mature coquant, navesque in diem tertium expe-
diri iussit. duos ex legatis Bilstagi atque Hergetibus 7
nuntiare ea iubet, filium reguli comiter habendo et mune-
ribus apud se retinet. legati non ante profecti quam 8
impositos in naves milites viderunt: id pro haud dubio
iam nuntiantes, non suos modo, sed etiam hostis fama
Romani auxilii adventantis impleverunt.

XIII. Consul, ubi satis quod in speciem fuit osten- 1
tatum est, revocari ex navibus milites iubet; ipse, cum 2
iam id tempus anni adpeteret, quo geri res possent, ca-
stra hiberna tria milia passuum ab Emporis posuit. inde
per occasiones nunc hac parte, nunc illa modico prae-
sidio castris relicto praedatum milites in hostium agros
ducebat. nocte ferme proficiscebantur, ut et quam lon- 3
gissime a castris procederent et inopinantis obrprimerent.
et exercebat ea res novos milites, et hostium magna vis
excipiebatur; nec iam egredi extra munimenta castello-
rum audebant. ubi admodum et suorum et hostium ani- 4
mos est expertus, convocari tribunos praefectosque et

5 equites omnis et centuriones iussit. 'tempus' inquit
'quod saepe optastis, venit, quo vobis potestas fieret vir-
tutem vestram ostendere. adhuc praedonum magis quam
6 bellantium militastis more: nunc iusta pugna hostes cum
hostibus conseretis manum. non agros inde populari, sed
7 urbium opes exhaurire licebit. patres nostri, cum Hispania
Carthaginiensium, [Carthaginiensium] et imperatores ibi et
exercitus essent, ipsi nullum in ea militem haberent, tamen
addere hoc in foedere voluerunt, ut imperii sui Hiberus
8 fluvius esset finis. nunc cum duo praetores, cum consul,
cum tres exercitus Romani Hispaniam obtineant, Cartha-
giniensium decem iam prope annis nemo in his provinciis
9 sit, imperium nobis citra Hiberum amissum est. hoc
armis et virtute reciperetis oportet et nationem rebellan-
tem magis temere quam constanter bellantem iugum, quo
10 se exuit, accipere rursus cogatis.' in hunc modum ma-
xime adhortatus pronuntiat, se nocte ad castra hostium
ducturum. ita ad corpora curanda dimissi.

1 XIII. Nocte media, cum auspicio operam dedisset,
profectus, ut locum quem vellet, priusquam hostes sen-
tirent, caperet, praeter castra hostium circumducit et
prima luce acie instructa sub ipsum vallum tres co-
2 hortas mittit. mirantes barbari, ab tergo adparuisse Ro-
3 manum, discurrere ipsi ad arma. interim consul apud
suos 'nusquam nisi in virtute spes est, milites,' inquit
4 'et ego sedulo, ne esset, feci. inter castra nostra et nos
medii hostes et ab tergo hostium ager est. quod pul-
cherrimum, idem tutissimum: in virtute spem positam
habere.' sub haec cohortes recipi iubet, ut barbaros
5 simulatione fugae eliceret. id, quod crediderat, evenit.
pertimuisse et cedere rati Romanos porta erumpunt et
quantum inter castra sua et aciem hostium relictum erat
6 loci armatis complent. dum trepidant acie instruenda,
consul iam paratis ordinatisque omnibus incompósitos
adgreditur. equites primos ab utroque cornu in pugnam
educit. sed in dextro extemplo pulsī cedentesque trepidi
7 etiam pediti terrorem intulere. quod ubi consul vidit,
duas cohortes delectas ab dextro latere hostium circum-
duci iubet et ab tergo se ostendere, priusquam concur-

erent peditum acies. is terror obiectus hosti rem metu 8
Romanorum equitum inclinatam aequavit: tamen adeo
urbati erant dextrae alae pedites equitesque, ut quosdam
consul manu ipse rependerit verteritque in hostem. ita 9
t quamdiu missilibus pugnatum est, anceps pugna erat:
t iam ab dextra parte, unde terror et fuga coeperat,
egre Romanus restabat, ab sinistro cornu et a fronte 10
urgebantur barbari et cohortes a tergo instantes pavid
espiciebant. ut emissis soliferreis falaricisque gladios 11
strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna. non cae
sis ictibus procul ex improviso vulnerabantur, sed pede
conlato tota in virtute ac viribus spes erat.

XV. Fessos iam suos consul ex secunda acie subsi- 1
liaris cohortibus in pugnam inductis accendit. nova acies 2
facta; integri recentibus telis fatigatos adorti hostis pri
mum acri impetu velut cuneo perculerunt, deinde dissi
pato in fugam averterunt: effuso per agros cursu castra
repetebantur. ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipse 3
ad secundam legionem, quae in subsidio posita erat, re
vehitur et signa prae se ferri plenoque gradu ad castra
hostium obpugnanda succedere iubet. si quis extra or- 4
linem avidius procurrit, et ipse interequitans sparo per
cutit et tribunos centurionesque castigare iubet. iam 5
castra obpugnabantur, saxisque et sudibus et omni ge
nere telorum submovebantur a vallo Romani. ubi recens
admota legio est, tum et obpugnantibus animus crevit, et
confensius hostes pro vallo pugnabant. consul omnia ocu- 6
lis perlustrat, ut, qua minima vi resistatur, ea parte
irumpat. ad sinistram portam infrequentis videt: ea
secundae legionis principes hastatosque inducit. non su- 7
stinuit impetum eorum statio, quae portae adposita erat;
et ceteri, postquam intra vallum hostem vident, ipsi ca
stris exuti signa armaque abiciunt. caeduntur in portis, 8
momet ipsi agmine in arto haerentes. secundani terga
hostium caedunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias 9
supra quadraginta milia hostium caesa eo die scribit.
Cato ipse, haud sane detractator laudum suarum, multos
caesos ait, numerum non adscribit.

XVI. Tria eo die laudabilia fecisse putatur, unum 1

quod circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem [non] nisi in virtute haberent, inter medios
 2 hostes proelium commisit; alterum, quod cohortes ab tergo hostibus obiecit; tertium, quod secundam legionem ceteris omnibus effusis ad sequendos hostes pleno gradu sub signis compositam instructamque subire ad portam
 3 castrorum iussit. nihil deinde a victoria cessatum. cum receptui signo dato suos spoliis onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis ad praedandum
 4 in agros duxit. effusius, ut sparsis hostibus fuga, praedati sunt. quae res non minus quam pugna pridie adversa Emporitanos Hispanos adcolasque eorum in deditionem compulit. multi et aliarum civitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt se. quos omnes adpellatos benigne vinoque et cibo curatos domos dimisit.
 6 confestim inde castra movit; et quacumque incedebat agmen, legati dedentium civitates suas obcurrerant, et cum Tarraconem venit, iam omnis cis Iberum Hispania
 7 perdomita erat captivique et Romani et socium ac Latini nominis, variis casibus in Hispania oppressi, donum consuli a barbaris reducebantur. fama deinde vulgata, consulem in Turdetaniam exercitum ducturum, et ad devios montanos profectum etiam falso perlatum est. ad hunc vanum et sine auctore ullo rumorem Bergistanorum civitatis septem castella defecerunt. eos deducto exercitu consul sine memorando proelio in potestatem redegit.
 10 haud ita multo post eidem, regresso Tarraconem consule, priusquam inde quoquam procederet, defecerunt [iterum] iterum subacti; sed non eadem venia victis fuit: sub corona venire omnes, ne saepius pacem sollicitarent.

1 XVII. Interim P. Manlius praetor exercitu veteri a Q. Minucio, cui successerat, accepto, adiuncto et Ap. Claudii Neronis ex ulteriore Hispania veteri item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. omnium Hispanorum
 2 maxime inbelles habentur Turdetani. freti tamen multitudine sua obviam ierunt agmini Romano. eques immissus turbavit extemplo aciem eorum. pedestre proelium nullius ferme certaminis fuit; milites veteres, periti
 4 hostium bellique, haud dubiam pugnam fecerunt. neo

tamen ea pugna debellatum est. decem milia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alienisque armis parabant bellum. consul interim rebellione Bergistanorum ictus, 5 ceteras quoque civitates ratus per occasionem idem facturam, arma omnibus cis Hiberum Hispanis adimit. quam 6 rem adeo aegre passi, ut multi mortem sibi ipsi consciscerent, ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. quod ubi consuli nuntiatum est; senatores omnium civi- 7 tatium ad se vocari iussit atque iis 'non nostra' inquit 'magis quam vestra refert vos non rebellare, siquidem id maiore Hispanorum malo quam exercitus Romani labore 8 semper adhuc factum est. id ut ne fiat, uno modo arbitror caveri posse, si effectum erit, ne possitis rebellare. volo id quam molliissima via consequi. vos quoque in ea 9 re consilio me adiuvate. nullum libentius sequar, quam quod vosmet ipsi adtuleritis.' tacentibus spatium se ad 10 deliberandum dierum paucorum dare dixit. cum revocati 11 secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in quamque regionem venerat, omnes qui circa incolebant populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, 12 gravem atque opulentam civitatem, vineis et pluteis cepit.

XVIII. Eo maiorem habebat difficultatem in sub- 1 gendis hostibus quam qui primi venerant in Hispaniam, quod ad illos taedio imperi Carthaginensium Hispani deficiebant, huic ex usurpata libertate in servitutem velut 2 adserendi erant. et ita mota omnia accepit, ut ali in armis essent, ali obsidione ad defectionem cogerentur, nec, nisi in tempore subventum foret, ultra sustentaturi fuerunt. sed in consule ea vis animi atque ingeni fuit, ut 3 omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret, nec cogitaret modo imperaretque, quae in rem essent, sed pleraque ipse per se transigeret, nec in quemquam 4 omnium gravius severiusque quam in semet ipsum imperium exerceret, parsimonia et vigiliis et labore cum 5 ultimis militum certaret, nec quicquam in exercitu suo praecipui praeter honorem atque imperium haberet.

XVIII. Difficilius bellum in Turdetania praetori P. 1

Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. itaque eo consul accersitus litteris
2 praetoris legiones duxit. ubi eo venit, castra separatim Celtiberi et Turdetani habebant. cum Turdetanis extemplo levia proelia incursantes in stationes eorum Romani facere semperque victores et quamvis temere coepto
3 certamine abire; ad Celtiberos in colloquium tribunos militum ire consul atque is trium condicionum electionem
4 ferre iubet: primam, si transire ad Romanos velint et duplex stipendium accipere quam quantum a Turdetanis
5 pepigissent; alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxiae futuram, quod hostibus se Romanorum iunxissent; tertiam, si utique bellum placeat, diem
6 locumque constituent, ubi secum armis decernant. a Celtiberis dies ad consultandum petita. concilium inmixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu; eo minus
7 decerni quicquam potuit. cum incerta bellum an pax cum Celtiberis essent, commeatus tamen haud secus quam in pace ex agris castellisque hostium Romani portabant, deni saepe munimenta eorum, velut communi
8 pacto commercio privatis indutiis, ingredientes. consul ubi hostis ad pugnam elicere nequit, primum praedatum sub signis aliquot expeditas cohortis in agrum integram
9 regionis ducit, deinde audito, Saguntiae Celtiberum omnis sarcinas impedimentaue relictas, eo pergit ducere ad obpugnandum. postquam nulla moventur re, persoluta stipendio non suis modo, sed etiam praetoris militibus relictoque omni exercitu in castris praetoris ipse cum septem cohortibus ad Hiberum est regressus.

1 XX. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. de
2 fecere ad eum Sedetani, Ausetani, Suessetani. Lacetanos, deviam et silvestrem gentem, cum insita feritas continebat in armis, tum conscientia, dum consul exercitusque Turdulo bello est occupatus, depopulorum sub
3 tis incursionibus sociorum. igitur ad oppidum eorum obpugnandum consul ducit non Romanas modo cohortes, sed iuventutem etiam merito infensorum iis sociorum.
4 oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantum
5 dem patens habebant. quadringentos inde ferme passus

onstituit signa. ibi delectarum cohortium stationem elinquens, praecepit eis, ne se ex eo loco ante moverent quam ipse ad eos venisset. ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. maximum ex omnibus auxiliis numerum Suessetanae iuventutis habebat; eos ad murum impugnandum subire iubet. quorum ubi arma signaque Lacetani cognovere, memores, quam saepe in agro eorum impune persultassent, quotiens ipsos signis conlatis fudissent fugassentque, patefacta repente porta universi in eos rumpunt. vix clamorem eorum, nedum inpetum Suessetani tulerunt. quod postquam, sicut futurum ratus erat, consul fieri etiam vidit, equo citato subter murum hostium ad cohortes avehitur, atque eas adreptas, effusis omnibus ad sequendos Suessetanos, qua silentium ac solitudo erat in urbem inducit, priusque omnia cepit quam se recipere Lacetani. mox ipsos nihil praeter arma habentis in leditionem accepit.

XXI. Confestim inde victor ad Bergium castrum lucit. receptaculum id maxime praedonum erat et inde incursiones in agros pacatos provinciae eius fiebant. ransugit inde ad consulem princeps Bergistanus et purpare se ac popularis coepit: non esse in manu ipsis rem publicam, praedones receptos totum suae potestatis id castrum fecisse. consul eum domum redire conficta aliqua probabili, cur afuisset, causa iussit: cum se muros subisset cerneret intentosque praedones ad tuenda moenia esse, tum uti cum suae factionis hominibus meminisset arcem occupare. id, uti praeceperat, factum; repente anceps terror hinc muros ascendentibus Romanis, illinc arce capta barbaros circumvasit. huius potitus loci conatus eos, qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis itaque habere iussit, Bergistanos ceteros quaestori ut venderet imperavit, de praedonibus supplicium sumpsit. pacata provincia vectigalia magna instituit ex ferraris argentariisque, quibus tum institutis locupletior in dies provincia fuit. ob has res gestas in Hispania supplicionem in triduum patres decreverunt.

XXII. Eadem aetate alter consul L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu propter Litanam silvam

- 2 signis conlatis secundo proelio confixit. octo milia
 lorum caesa traduntur, ceteri omisso bello in vicos
 3 atque agros dilapsi. consul relicum aestatis circa Pa-
 Placentiae et Cremonae exercitum habuit restitui
 quae in iis oppidis bello diruta fuerant.
- 4 Cum hic status rerum in Italia Hispaniaque es-
 T. Quinctio in Graecia ita hibernis actis, ut, exce-
 Aetolis quibus nec pro spe victoriae praemia contige-
 nec diu quies placere poterat, universa Graecia si-
 pacis libertatisque perfruens bonis egregie statu
 5 gauderet nec magis in bello virtutem Romani ducis q-
 in victoria temperantiam iustitiamque et moderatio-
 miraretur, senatus consultum, quo bellum adversus Na-
 6 Lacedaemonium decretum erat, adfertur. quo l-
 Quinctius conventum Corinthum omnium sociarum
 tatum legationibus in diem certam edicit. ad quam
 frequentes undique principes convenerunt, ita uti ne
 7 toli quidem abessent, tali oratione est usus. 'bellum
 versus Philippum non magis communi animo consilio
 Romani et Graeci gesserunt quam utrique suas cau-
 8 belli habuerunt. nam et Romanorum amicitiam i-
 Carthaginiensis hostis eorum iuvando, nunc hic se-
 9 nostris obpugnandis violaverat, et in vos talis fuit
 nobis, etiamsi nostrarum oblivisceremur iniuriarum,
 strae iniuriae satis digna causa belli fuerit. hodi-
 10 consultatio tota ex vobis pendet. refero enim ad
 utrum Argos, sicut scitis ipsi ab Nabide occupatos,
 11 velitis sub dicione eius esse, an aequum censeatis n-
 lissimam vetustissimamque civitatem, in media Gra-
 sitam repeti in libertatem et eodem statu quo cet-
 12 urbes Peloponnesi et Graeciae esse. haec consult-
 ut videtis, tota de re pertinente ad vos est, Rom-
 nihil contingit, nisi quatenus liberatae Graeciae u-
 civitatis servitus non plenam nec integram gloriam
 13 sinit. ceterum, si vos nec cura eius civitatis nec ex-
 plum nec periculum movet, ne serpat latius contagio
 mali, nos aequi bonique facimus. de hac re vos con-
 staturus eo, quod plures censueritis.'
- 1 XXIII. Post orationem Romani imperatoris pe-

seri aliorum sententiae coeptae sunt. cum legatus Athe- 2
niensium, quantum poterat gratis agendis Romanorum in
Graeciam merita extulisset — inploratos (auxilium) ad-
versus Philippum tulisse opem, non rogatos ultro adver- 3
sus tyrannum Nabim offerre auxilium — indignatusque
esset haec tanta merita sermonibus tamen aliquorum
carpi, futura calumniantium, cum fateri potius praeteri- 4
torum gratiam deberent, adparebat incessi Aetolos. igi- 5
tur Alexander princeps gentis invectus primum in Athe-
niensis, libertatis quondam duces et auctores, adsentationis
propriae gratia communem causam prodentis, questus 6
deinde, Achaeos Philippi quondam milites, ad postremum
inclinata eius fortuna transfugas, et Corinthum recepisse
et id agere, ut Argos habeant, Aetolos primos hostis 7
Philippi, semper socios Romanorum, pactos in foedere
suas urbes agrosque fore devicto Philippo, fraudari Echino
et Pharsalo, insinulavit fraudis Romanos, quod vano 8
titulo libertatis ostentato Chalcidem et Demetriadem
praesidiis tenerent, qui Philippo cunctanti deducere inde
praesidia obicere semper soliti sint, numquam, donec 9
Demetrias Chalcisque et Corinthus tenerentur, liberam
Graeciam fore; postremo quia manendi in Graecia reti- 10
nendique exercitus Argos et Nabim causam facerent.
leportarent legiones in Italiam; Aetolos polliceri aut 11
conditionibus et voluntate sua Nabim praesidium Argis
leducturum, aut vi atque armis coacturos in potestate
consentientis Graeciae esse.

XXIII. Haec vaniloquentia primum Aristaenum 1
tractorem Achaeorum excitavit. 'ne istuc' inquit 'Iup- 2
iter optimus maximus sirit Iunoque regina, cuius in tu-
ela Argi sunt, ut illa civitas inter tyrannum Lacedae-
monium et latrones Aetolos praemium sit posita in eo
scrimine, ut miserius a vobis recipiatur quam ab illo
capta est. mare interiectum ab istis praedonibus non 3
laetetur nos, T. Quincti. quid, si in media Peloponneso
arcem sibi fecerint, futurum nobis est? linguam tantum
Graecorum habent, sicut speciem hominum; moribus 4
ritibusque efferatioribus quam ulli barbari, immo quam
manes beluae vivunt. itaque vos rogamus, Romani,

et ab Nabide Argos reciperetis et ita res Graeciae constituatis, ut ab latrocinio quoque Aetolorum satis pacata
5 haec relinquatis.' Romanus, cunctis undique increpantibus Aetolos, responsurum se fuisse iis dixit, nisi ita infensos omnis in eos videret, ut sedandi potius quam
6 irritandi essent. contentum itaque opinione ea, quae de Romanis Aetolisque esset, referre se dixit, quid de Nabidis bello placeret, nisi redderet Achaeis Argos. cum omnes bellum decressent, auxilia ut pro viribus suis quaque civitates mitterent est hortatus. ad Aetolos legatum etiam misit, magis ut nudaret animos — id quod evenit — quam spe impetrari posse.

1 XXV. Tribunus militum, ut exercitum ab Elatea ar-
2 cesserent, imperavit. per eosdem dies et Antiochi legatis de societate agentibus respondit, nihil se absentibus decem legatis sententiae habere, Romam eundum ad sen-
3 tum iis esse. ipse copias adductas ab Elatea ducere Argos pergit; atque ei circa Cleonas Aristaenus praetor cum decem milibus Achaeorum, equitibus mille obcurrit, et haud procul inde iunctis exercitibus posuerunt castra.
4 postero die in campum Argivorum descenderunt, et quatuor ferme milia ab Argis locum castris capiunt. praefectus praesidi Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni et uxoris eius frater, qui sub adventum Romanorum et utrasque arces — nam duas habent Argi — et loca alia, quae oportuna aut suspecta erant, validis praesidiis firmavit, sed inter haec agenda pavorem iniectum adventu Romanorum dissimulare haudquaquam poterat.

Et ad externum terrorem intestina etiam seditio accessit. Damocles erat Argivus, adulescens maioris animi quam consilii, qui primo, iure iurando interposito de praesidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires adicere coniurationi studet, incautior fidei aestimator fuit.
8 conloquentem eum cum suis satelles a praefecto missum cum accerseret, sensit proditum consilium esse, hortaturque coniuratos, qui aderant, ut potius quam extorti morerentur arma secum caperent. atque ita cum paucis in forum pergit ire clamitans, ut qui salvam rem publicam vellent auctorem et ducem se libertatis sequerentur.

haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei pro- 10
pinquae, nedum satis firmi praesidi cernebant. haec voci- 11
ferantem eum Lacedaemoni circumventum cum suis inter-
fecerunt. comprehensi deinde quidam et alii; ex iis occisi 12
plures, pauci in custodiam coniecti proxima nocte funibus
per murum demissi ad Romanos perfugerunt.

XXVI. Quinctius adfirmantibus iis, si ad portas 1
exercitus Romanus fuisset, non sine effectu motum eum
futurum fuisse et, si propius castra admoventur, non 2
quieturos Argivos, misit expeditos pedites equitesque,
qui circa Cylarabim — gymnasium id est minus trecen-
tos passus ab urbe — cum erumpentibus a porta Lace- 3
daemonis proelium commiserunt atque eos haud magno
certamine compulerunt in urbem. et castra eo ipso loco,
ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. diem 4
inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oreretur.
postquam obpressam metu civitatem vidit, advocat consi-
lium de obpugnandis Argis. omnium principum Graeciae 5
praeter Aristaeum eadem sententia erat, cum causa belli
non alia esset, inde potissimum ordiundi belli. Quinctio 6
id nequaquam placebat: et Aristaeum contra omnium
consensum disserentem cum haud dubia adprobatione
audivit, et ipse adiecit, cum pro Argivis adversus tyran- 7
num bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse,
quam omissa hoste Argos obpugnari? se vero caput belli 8
Lacedaemonem et tyrannum petiturum, et dimisso con-
silio frumentatum expeditas cohortes misit. quod maturi-
rat circa demessum et convectum est, viride, ne hostes
nox haberent, protritum et corruptum. castra deinde 9
novit et Parthenio superato monte praeter Tegeam tertio
lie ad Caryas posuit castra. ibi priusquam hostium in-
raret agrum, sociorum auxilia expectavit. venerunt Ma- 10
edones a Philippo mille et quingenti et Thessalorum
equites quadringenti. nec iam auxilia, quorum adfatim
erat, sed commeatus finitumis urbibus imperati moraban-
tur Romanum. navales quoque magnae copiae convenie- 11
bant. iam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navi-
bus venerat, iam Rhodiae decem et octo tectae naves,
cum Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum decem

tectis navibus, triginta lembis mixtisque aliis min
 12 formae navigiis. ipsorum quoque Lacedaemoniorum
 exules permulti, tyrannorum iniuria pulsī, spe recipere
 13 dae patriae in castra Romana convenerunt. multi aut
 erant, iam per aliquot aetates, ex quo tyranni teneba
 14 Lacedaemonem, alii ab aliis expulsi. princeps erat e
 lum Agesipolis, cuius iure gentis regnum Lacedaemone
 erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem
 Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedaemone fuit.

1 XXVII. Cum terra marique tantum belli circū
 stare tyrannum et prope nulla spes esset vere suas
 2 stiumque aestimanti vires, non tamen omisit bellum, et
 et a Creta mille delectos iuventutis eorum excivit, et
 mille iam haberet, et tria milia mercennariorum militum
 decem milia popularium cum castellanis agrestibus
 3 armis habuit, et fossa valloque urbem communivit;
 ne quid intestini motus oreretur, metu et acerbitate po
 narum tenebat animos, quoniam ut salvum vellent tyran
 4 num sperare non poterat. cum suspectos quosdam
 vium haberet, eductis in campum omnibus copiis
 5 Dromon ipsi vocant — positis armis ad contionem vocat
 iubet Lacedaemonios, atque eorum contioni satellit
 6 armatos circumdedit. et pauca praefatus, cur sibi omni
 timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret,
 ipsorum referre, si quos suspectos status praesens rem
 faceret, prohiberi potius ne quid moliri possint qua
 7 puniri molientis, itaque quosdam se in custodiam hal
 turum, donec ea quae instet tempestas praetereat, hos
 bus repulsis — a quibus, si modo proditio intestina sal
 caveatur, minus periculi esse — extemplo eos emissurum
 8 —: sub haec citari nomina octoginta ferme principum
 iuventutis iussit atque eos, ut quisque ad nomen respo
 derat, in custodiam tradidit; nocte insequenti omnes in
 9 terfecti. Notarum deinde quidam — hi sunt iam in
 antiquitus castellani, agreste genus — transfugere
 luisse insimulati per omnis vicos sub verberibus
 necantur. hoc terrore obstipuerant multitudinis animi
 10 omni conatu novorum consiliorum. intra munitionum
 copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare

vellet, et urbem relinquere tam suspensis et incertis omnium animis metuens.

XXVIII. Quinctius satis iam omnibus paratis profectus ab stativis die altero ad Sellasiam super Oenunta fluvium pervenit, quo in loco Antigonus Macedonum rex cum Cleomene Lacedaemoniorum tyranno signis conlatis dimicasse dicebatur. inde cum audisset descensum difficilis et arctae viae esse, brevi per montis circuitu praemissis qui munirent viam, lato satis et patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis prope fluentem moenibus pervenit. ubi castra metantis Romanos Quinctiumque ipsum cum equitibus atque expeditis praegressum auxiliares tyranni adorti in terrorem ac tumultum coniecerunt nihil tale expectantis, quia nemo iis obvius toto itinere fuerat ac velut pacato agro transierant. aliquamdiu pedibus equites, equitibus pedites vocantibus, cum in se cuique minimum fiduciae esset, trepidatum est: tandem signa legionum supervenerunt; et, cum primi agminis cohortes inductae in proelium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani cum tantum a muro recessissent, ut extra ictum teli essent, acie directae paulisper steterunt. postquam nemo hostium contra exibat, redierunt in castra. postero die Quinctius prope flumen praeter urbem sub ipsas Menelai montis adices ducere copias instructas pergit. primae legionariae cohortes ibant, levis armatura et equites agmen cogeant. Nabis intra murum instructos paratosque sub ignis habebat mercennarios milites, in quibus omnis fiducia erat, ut ab tergo adgrederetur. postquam extremum agmen praeteriit, tum ab oppido, eodem quo pridie ruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogeant; qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, praeparatis suorum animis signa ex templo convertit totumque in hostem agmen circumegit. atque velut rectae acies concurrissent, iustum aliquamdiu proelium fuit. tandem Nabidis milites in fugam inclinant. quae minus [effusa] ac trepida fuisset, si Achaei eorum prudentes institissent. ii et caedem ingentem liderunt, et dispersos passim fuga plerosque armis

- 12 exuerunt. Quinctius prope Amyclas posuit castra. u
cum perpopulatus omnia circumiecta urbi frequenti
amoeni agri loca esset, nullo iam hostium portam ex
dente castra movit ad fluvium Eurotam. inde val
Taygeto subiectam agrosque ad mare pertinentis eva
- 1 XXVIII. Eodem fere tempore L. Quinctius u
timae orae oppida partim voluntate, partim metu au
2 recepit. certior deinde factus, Gytheum oppidum om
maritimarum rerum Lacedaemonis receptaculum esse
procul a mari castra Romana abesse, omnibus id co
3 adgredi constituit. erat eo tempore valida urbs et i
titudine civium incolarumque et omni bellico adpa
4 instructa. in tempore Quinctio rem haut facilem ad
dienti rex Eumenes et classis Rhodiorum supervener
5 ingens multitudo navalium sociorum e tribus contr
classibus intra paucos dies omnia, quae ad obpugna
nem urbis terra marique munitae faciunda opera er
6 effecit. iam testudinibus admotis murus subruebatur,
arietibus quatiebatur. itaque una crebris ictibus ev
est turris quodque circa muri erat casu eius prostrat
7 et Romani simul a portu, unde aditus planior erat,
distenderent ab apertiore loco hostis, simul per p
8 factum ruina iter inrumpere conantur. nec multum a
quin qua intenderant penetrarent, sed tardavit inpe
eorum spes obiecta dedendae urbis, mox deinde ea
turbata. Dexagoridas et Gorgopas pari imperio p
9 erant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Roman
10 traditurum se urbem. et cum ad eam rem tempu
ratio convenisset, a Gorgopa proditor interficitur, in
tiusque ab uno urbs defendebatur. et difficilior f
obpugnatio erat, ni T. Quinctius cum quattuor mil
11 delectorum militum supervenisset. is cum supercilio h
procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem os
disset et ex altera parte L. Quinctius ab operibus
12 terra marique instaret, tum vero desperatio Gorgo
quoque cogit id consilii, quod in altero morte vinc
13 verat, capere, et pactus, ut abducere inde milites c
praesidii causa habebat liceret, tradit Quinctio url
14 priusquam Gytheum traderetur, Pythagoras, praefe

Argis relictus, tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi cum mille mercennariis militibus et duobus milibus Argivorum Lacedaemonem ad Nabim venit.

XXX. Nabis sicut primo adventu Romanae classis 1 et traditione oppidorum maritimae orae conterritus erat, sic parva spe cum adquievisset Gytheo ab suis retento, postquam id quoque traditum Romanis audivit esse [et], 2 cum ab terra omnibus circa hostibus nihil spei esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunae ratus caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si 3 paterentur legatos ad se mitti. qua impetrata re Pythagoras ad imperatorem venit nullis cum aliis mandatis quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceret. con- 5 silio advocato cum omnes dandum conloquium censuissent, dies locusque constituitur. in mediae regionis tumulos modicis copiis sequentibus cum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus Nabis cum delectis custodibus corporis, Quinctius cum fratre et 7 Eumene rege et Sosila Rhodio et Aristaeo Achaeorum praetore tribunisque militum paucis descendit.

XXXI. Ibi permissio, ut seu dicere prius seu audire 1 mallet, ita coepit tyrannus: 'si ipse per me, T. Quincti vosque qui adestis, causam excogitare cur mihi aut indicissetis bellum aut inferretis possem, tacitus eventum fortunae meae expectassem; nunc imperare animo nequeo, 2 quin, priusquam perirem, cur periturus essem scirem. et 3 Hercules, si tales essetis, qualis esse Carthaginienses fama est, apud quos nihil societatis fides sancti haberet, in me quoque vobis quid faceretis minus pensi esse non mirarer; nunc cum vos intueor, Romanos esse video, qui rerum 4 humanarum foedera, humanarum fidem socialem sanctissimam habeatis, cum me ipse respexi, eum esse spero, cui 5 et publice sicut ceteris Lacedaemonis vobiscum vetustissimum foedus sit et meo nomine privatim amicitia ac societas, nuper Philippi bello renovata. at enim ego eam 6 violavi et everti, quod Argivorum civitatem teneo. quomodo hoc tuear? re an tempore? res mihi duplicem demensionem praebet: nam et ipsis vocantibus ac tradentibus urbem eam accepi, non occupavi, et accepi urbem

8 cum Philippi partium, non in vestra societate esset. tempus autem eo me liberat, quod, cum iam Argos haberem, societas mihi vobiscum convenit, et ut vobis mitterem ad bellum auxilia, non ut Argis praesidium deducerem pepigistis. at hercule in ea controversia, quae de Argis est, superior sum et aequitate rei, quod non vestram urbem, sed hostium, quod volentem, non vi coactam
10 accepi, et vestra confessione, quod in condicionibus societatis Argos mihi reliquistis: ceterum nomen tyranni et facta me premunt, quod servos ad libertatem voco,
12 quod in agros inopem plebem deduco. de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eum esse, qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quincti, societatem pepigisti. tum me regem adpellari a vobis memini, nunc tyrannum vocari video. itaque si ego nomen imperi mutassem, mihi meae inconstantiae, cum vos mutetis, vobis
14 vestrae reddenda ratio est. quod ad multitudinem servis liberandis auctam et egentibus divisum agrum adinet, possum quidem et in hoc me iure temporis tutari: iam feceram haec, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis et auxilia in bello adversus Philippum accepistis.
16 sed si nunc ea fecissem, non dico, quid in eo vos laesissem aut vestram amicitiam violassem, sed illud, me more atque instituto maiorum fecisse. nolite ad vestras leges atque instituta exigere ea, quae Lacedaemone fiunt. nihil comparare singula necesse est. vos a censu equitem, a censu peditem legitis et paucos excellere opibus, plebem
18 subiectam esse illis vultis; noster legum lator non in paucorum manu rem publicam esse voluit, quem vos senatum adpellatis, nec excellere unum aut alterum ordinem in civitate, sed per aequationem fortunae ac dignitatis fore credit, ut multi essent qui arma pro patria
19 ferret. pluribus memet ipse egisse quam pro patria sermonis brevitate fateor. et breviter peroratum esse potuit, nihil me, postquam vobiscum institui amicitiam, cur eius vos paeniteret commisisse.

1 XXXII. Ad haec imperator Romanus: 'amicitia et societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedaemoniorum iusto ac legitimo facta est, cuius ius tyranni

quoque, qui postea per vim tenuerunt Lacedaemone imperium, quia nos bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia ex aliis occupaverant, usurparunt, sicut tu quoque hoc Macedonico bello fecisti. nam quid minus conveniret 3 quam eos, qui pro libertate Graeciae adversus Philippum gereremus bellum, cum tyranno instituere amicitiam? et tyranno (quam) qui umquam fuit saevissimo et violentissimo in suos? nobis vero, etiamsi Argos nec cepisses 4 per fraudem nec teneres, liberantibus omnem Graeciam Lacedaemon quoque vindicanda in antiquam libertatem erat atque in leges suas, quarum modo tamquam aemulus Lycurgi mentionem fecisti. an ut ab Iaso et Bargyliis 5 praesidia Philippi deducantur curae erit nobis, Argos et Lacedaemonem, duas clarissimas urbes, lumina quondam Graeciae, sub pedibus tuis relinquemus, quae titulum nobis liberatae Graeciae servientes deforment? at enim 6 cum Philippo Argivi senserunt. remittimus hoc tibi, ne nostram vicem irascaris. satis compertum habemus, duorum aut summum trium in ea re, non civitatis culpam esse, tam hercule, quam in te tuoque praesidio accersendo 7 accipiendoque in arcem nihil est publico consilio actum. Thessalos et Phocensis et Locrensis consensu omnium 8 scimus partium Philippi fuisse, tamen cum cetera liberavimus Graecia; quid tandem censes in Argivis, qui insonantes publici consilii sint, facturos? servorum ad libertatem 9 vocatorum et egentibus hominibus agri divisi crimina tibi obici dicebas, non quidem nec ipsa mediocria; sed quid ista sunt prae iis, quae a te tuisque cotidie alia super alia facinora eduntur? exhibe liberam contionem 10 vel Argis vel Lacedaemone, si audire iuvat vera dominationis impotentissimae crimina. ut alia omnia vetustiora 11 omittam, quam caedem Argis Pythagoras iste gener tuus paene in oculis meis edidit? quam tu ipse, cum iam prope in finibus Lacedaemoniorum essem? agedum, quos in 12 contione comprehensos omnibus audientibus civibus tuis te in custodia habiturum esse pronuntiasti, iube vinctos produci; miseri parentes, quos falso lugent, vivere sciant. at enim, ut iam ita sint haec, quid ad vos, Romani? hoc 13 et dicas liberantibus Graeciam? hoc iis, qui ut liberare

possent mare traiecerunt, terra marique gesserunt bellum?
 14 vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem
 proprie non violavi. quotiens vis te id arguam fecisse?
 15 sed nolo pluribus; summam rem complectar. quibus
 igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus,
 si socios meos pro hostibus habeas, si cum hostibus te
 16 coniungas. utrumque a te factum est; nam et Messenam,
 uno atque eodem iure foederis quo et Lacedaemonem in
 amicitiam nostram acceptam, socius ipse sociam nobis
 17 urbem vi atque armis cepisti, et cum Philippo hoste nostro
 non societatem solum, sed, si diis placet, adfinitatem
 18 etiam per Philoclen praefectum eius pepigisti, et bellum
 adversus nos gerens mare circa Maleum infestum navibus
 piraticis fecisti, et plures prope cives Romanos quam
 19 Philippus cepisti atque occidisti, tutiorque Macedonise
 ora quam promunturium Maleae commeatus ad exercitus
 20 nostros portantibus navibus fuit. proinde parce, sis,
 fidem ac iura societatis iactare et omissa populari ora-
 tione tamquam tyrannus et hostis loquere.'

1 XXXIII. Sub haec Aristaenus nunc monere Nabim,
 nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi
 2 ac fortunis suis consularet. referre deinde nominatim
 tyrannos civitatum finitimarum coepit, qui deposito im-
 perio restitutaque libertate suis non tutam modo, sed
 3 etiam honoratam inter civis senectutem egissent. his
 dictis in vicem auditisque nox prope diremit conloquium.
 postero die Nabis Argis se cedere ac deducere praesi-
 dium, quando ita Romanis placeret, et captivos et per-
 4 fugas redditurum dixit. aliud si quid postularent, scrip-
 tum ut ederent petiit, ut deliberare cum amicis posset.
 5 ita et tyranno tempus datum ad consultandum est, et
 Quinctius sociorum etiam principibus adhibitis habuit
 6 consilium. maximae partis sententia erat perseverandum
 in bello esse et tollendum tyrannum: numquam aliter
 7 tutam libertatem Graeciae fore. satius multo fuisse non
 8 moveri bellum adversus eum quam omitti motum. et
 ipsum velut comprobata dominatione firmiorem futurum
 auctore iniusti imperi adsumpto populo Romano, et
 exemplo multos in aliis civitatibus ad insidiandum liber-

tati civium suorum incitaturum. ipsius imperatoris ani- 9
 mus ad pacem inclinatio erat. videbat enim compulso
 intra moenia hoste nihil praeter obsidionem restare, eam 10
 autem fore diuturnam: non enim Gytheum, quod ipsum
 tamen traditum, non expugnatum esset, sed Lacedaemo-
 nem, validissimam urbem viris armisque, obpugnatorios.
 unam spem fuisse, si qua admoventibus exercitum dis- 11
 sensio inter ipsos ac seditio excitari posset. cum signa
 portis prope inferri cernerent, neminem se movisse.
 adiciebat et cum Antiocho infidam pacem Villium lega- 12
 tum inde redeuntem nuntiare: multo maioribus quam
 ante terrestribus navalibusque copiis in Europam eum
 transisse. si occupasset obsidio Lacedaemonis exercitum, 13
 quibus aliis copiis adversus regem tam validum ac po-
 tentem bellum gesturos? haec propalam dicebat; illa 14
 tacita suberat cura, ne novus consul Graeciam provin-
 ciam sortiretur et inchoata belli victoria successoribus tra-
 denda esset.

XXXIII. Cum adversus tendendo nihil moveret 1
 socios, simulando se transire in eorum sententiam omnis
 in adsensum consilii sui traduxit. 'bene vertat,' inquit 2
 'obsideamus Lacedaemonem, quando ita placet: illud
 modo ne fallat. ceterum, cum res tam lenta quam ipsi
 scitis obpugnatio urbium sit et obsidentibus prius saepe
 quam obsessis taedium adferat, iam nunc hoc ita propo-
 nere vos animis oportet, hibernandum circa Lacedaemonis
 moenia esse. quae mora si laborem tantum ac periculum 3
 haberet, ut et animis et corporibus ad sustinenda ea
 parati essetis hortarer vos, nunc inpena quoque magna 4
 eget in opera, in machinationes et tormenta, quibus tanta
 urbs obpugnanda est, in commeatus vobis nobisque in
 hiemem expediendos. itaque, ne aut repente trepidetis, 5
 aut rem inchoatam turpiter destituatis, scribendum ante
 vestris civitatibus censeo [et] explorandum, quid quaeque
 unum, quid virum habeat. auxiliorum satis superque 6
 habeo; sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus.
 nihil iam praeter nudum solum ager hostium habet. ad
 hoc hiems accedet ad comportandum ex longinquo diffi-
 lis.' haec oratio primum animos omnium ad respicienda 7

cuique domestica mala convertit, segnitiam, invidiam
 8 obtrectationem domi manentium adversus militantis, lib
 tatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, n
 9 lignitatem conferendi ex privato. versis itaque sul
 voluntatibus faceret, quod e re publica populi Rom
 sociorumque esse crederet, imperatori permiserunt.

- 1 XXXV. Inde Quinctius adhibitis legatis tantum
 bunisque militum condiciones, in quas pax cum tyrar
 2 fieret, has conscripsit: sex mensium indutiae ut ess
 Nabidi Romanisque et Eumeni regi et Rhodis; lega
 extemplo mitterent Romam T. Quinctius et Nabis, ut p
 3 ex auctoritate senatus confirmaretur. ex qua die scrip
 condiciones pacis editae Nabidi forent, ea dies ut incip
 tiarum principium esset, et ut ex ea die intra decim
 diem ab Argis ceterisque oppidis, quae in Argivorum
 agro essent, praesidia omnia deducerentur vacuaque
 4 libera traderentur Romanis, et ne quod inde mancipii
 regium publicumve aut privatum educeretur, sine d
 malo si qua publice aut privatim anteeducta forent
 5 minis recte restituerentur. naves, quas civitatibus ma
 timis ademisset, redderet, neve ipse navem ullam prae
 duos lembos, qui non plus quam sexdecim remis aq
 6 rentur, haberet. perfugas et captivos omnibus soc
 populi Romani civitatibus redderet et Messeniis om
 7 quae comparerent quaeque domini cognoscent. exulil
 quoque Lacedaemoniis liberos, coniuges restitueret, q
 earum viros sequi voluissent, invita ne qua exulis con
 8 esset. mercennariorum militum Nabidis, qui aut in ci
 tates suas aut ad Romanos transissent, iis res suae om
 9 recte redderentur. in Creta insula ne quam urbem l
 beret, quas habuisset redderet Romanis; ne quam soc
 tatem cum ullo Cretensium aut quoquam alio institue
 10 neu bellum gereret. civitatibus omnibus, quasque ip
 restituisset quaeque se suaque in fidem ac dicionem
 puli Romani tradidissent, omnia praesidia deduceret
 11 que ipse suosque ab iis abstineret. ne quod oppid
 neu quod castellum in suo alienove agro conderet.
 sides, ea ita futura, daret quinque, quos imperatori
 mano placuisset, et filium in iis suum, et talenta cent

argenti in praesenti et quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo.

XXXVI. Haec conscripta castris propius urbem 1 motis Lacedaemonem mittuntur. nec sane quicquam eorum satis placebat tyranno, nisi quod praeter spem re- 2 ducendorum exulum mentio nulla facta erat; maxime autem omnium ea res obfendebat, quod et naves et maritimae civitates ademptae erant. fuerat autem ei magno 3 fructui mare, omnem oram [a] Maleo praedatoris navibus infestam habenti. iuventutem praeterea civitatum earum (ad) supplementum longe optimi generis militum habebat. has condiciones quamquam ipse in secreto voluta- 4 verat cum amicis, vulgo tamen omnes fama ferebant, vanis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regionum ingeniis. non tam omnia universi quam ea 5 quae ad quemque pertinerent singuli carpebant. qui exulum coniuges in matrimonio habebant aut ex bonis eorum aliquid possederant, tamquam amissuri, non reddituri, indignabantur. servis liberatis a tyranno non irrita modo 6 futura libertas, sed multo foedior quam fuisset ante servitus redeuntibus in iratorum dominorum potestatem ante oculos obversabatur. mercennari milites et pretia mili- 7 tiae casura in pace aegre ferebant, et reditum sibi nullum in civitates videbant, infensas non tyrannis magis quam satellitibus eorum.

XXXVII. Haec inter se primo circulos serentes fre- 1 mere; deinde subito ad arma discurrerunt. quo tumultu 2 cum per se satis irritatam multitudinem cerneret tyrannus, contionem advocari iussit. ibi cum ea quae impe- 3 rarentur ab Romanis exposuisset et graviora atque indigniora quaedam falso adfinxisset et ad singula nunc ab universis, nunc a partibus contionis adclamaretur, interrogavit, quid se respondere ad ea aut quid facere vellent. prope una voce omnes nihil responderi et bellum geri 4 iusserunt. et pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere et bene sperare iubentes, fortis fortunam adiuvare aiebant. his vocibus incitatus tyran- 5 nus et Antiochum Aetolosque adiuturos pronuntiat et sibi ad obsidionem sustinendam copiarum adfatim es-

6 exciderat pacis mentio ex omnium animis, et in statu
non ultra quieturi discurrunt. paucorum excursio la-
sentium et emissa iacula extemplo et Romanis dubita-
7 nem, quin bellandum esset, exemerunt. levia inde pro-
per quadriduum primum sine ullo satis certo ev-
8 commissa. quinto die prope iusta pugna adeo pave-
in oppidum Lacedaemoni compulsi sunt, ut quidam
lites Romani terga fugientium caedentes per intermi-
ut tunc erant, moenia urbem intrarint.

1 XXXVIII. Et tunc quidem Quinctius satis eo-
rore coercitis excursionibus hostium nihil praeter ip-
obpugnationem urbis superesse ratus, missis qui o-
navalis socios a Gytheo accerserent, ipse interim
tribunis militum ad visendum urbis situm moenia circ-
2 vehitur. fuerat quondam sine muro Sparta; tyranni
per locis patentibus planisque obiecerant murum, alt-
loca et difficilia aditu stationibus armatorum pro m-
3 mento obiectis tutabantur. ubi satis omnia inspe-
corona obpugnandum ratus omnibus copiis — erant
tem Romanorum sociorumque, simul peditum equitum
simul terrestrium ac navalium copiarum, ad quinquag-
4 milia hominum — urbem cinxit. alii scalas, alii igni-
alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam te-
rent, portabant. iussi sublato clamore subire undi-
omnes, ut qua primum obcurrerent quave opem fer-
5 ad omnia simul paventes Lacedaemoni ignorarent. q-
roboris in exercitu erat, trifariam divisum. parte ur-
Phoebeo, altera a Dictynneo, tertia ab eo loco, q-
Heptagonias appellant — omnia autem haec aperta
6 muro loca sunt — adgredi iubet. cum tantus undi-
terror urbem circumvasisset, primo tyrannus et ad-
mores repentinos et ad nuntios trepidos motus, ut q-
que maxime laborabat locus, aut ipse obcurrerebat
7 aliquos mittebat, deinde circumfuso undique pavore
obtorpuit, ut nec dicere quod in rem esset nec au-
posset, nec inops modo consilii, sed vix mentis con-
esset.

1 XXXVIII. Romanos primo sustinebant in angu-
Lacedaemonii, ternaeque acies tempore uno locis div-

pugnabant; deinde crescente certamine nequaquam erat 2
 proelium par. missilibus enim Lacedaemonii pugnabant,
 a quibus se et magnitudine scuti perfacile Romanos tue-
 batur miles, et quod alii vani, alii leves admodum ictus
 erant. nam propter angustias loci confertamque turbam 3
 non modo ad emittenda cum procursu, quo plurimum
 concitantur tela, spatium habebant, sed ne ut de gradu
 quidem libero ac stabili conarentur; itaque ex adverso 4
 missa tela nulla in corporibus, rara in scutis haerebant.
 ab circumstantibus ex superioribus locis vulnerati qui- 5
 dam sunt; mox progressos iam etiam ex tectis non tela
 modo, sed tegulae quoque inopinantis perculerunt. sub- 6
 latis deinde supra capita scutis continuatisque ita inter
 se, ut non modo ad caecos ictus, sed ne ad inserendum
 quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, testudine
 facta subibant. et primae angustiae paulisper sua hosti- 7
 umque refertae turba tenuerunt; postquam in patentiorem
 viam urbis paulatim urgentes hostem processere, non
 ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant. cum 8
 terga vertissent Lacedaemoni et fuga effusa superiora pete-
 rent loca, Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quam
 ipse evaderet circumspectabat; Pythagoras cum ad cetera 9
 animo officioque ducis fungebatur, tunc vero unus, ne
 caperetur urbs, causa fuit: succendi enim aedificia pro-
 xima muro iussit. quae cum momento temporis arsissent, 10
 ut adiuvantibus ignem qui alias ad extinguendum opem
 ferre solent, ruere in Romanos tecta, nec tegularum modo 11
 fragmenta, sed etiam ambusta tigna ad armatos pervenire
 et flamma late fundi, fumus terrorem etiam maiorem
 quam periculum facere. itaque et qui extra urbem erant 12
 Romanorum, tum maxime inpetum facientes, recessere
 a muro, et qui iam intraverant, ne incendio ab tergo
 oriente intercluderentur ab suis, receperunt sese; et Quin- 13
 ctius, postquam quid rei esset vidit, receptui canere iussit.
 ita iam capta prope urbe revocati in castra redierunt.

XXXX. Quinctius plus ex timore hostium quam ex 1
 re ipsa spei nactus, per triduum insequens territavit eos
 nunc proeliis lacessendo, nunc operibus intersaepiendo
 quaedam, ne exitus ad fugam esset. his comminationibus 2

compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit, quem Quinctius primo aspernatus excedere castris iussit, dein suppliciter orantem advolutumque genibus tandem
 3 audivit. prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio
 4 Romanorum; dein cum ea velut vana et sine effectu nihil proficerent, eo deducta est res, ut iis condicionibus quae ex scripto paucis ante diebus editae erant indutiae fierent, pecuniaque et obsides accepti.

5 Dum obpugnatur tyrannus, Argivi nuntiis aliis prope super alios adferentibus, tantum non iam captam Lacedaemonem esse, erecti et ipsi, simul eo quod Pythagoras cum parte validissima praesidii excesserat, contempta paucitate eorum qui in arce erant, duce Archippo quodam
 7 praesidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer praefuerat, vivum fide data emiserunt. huic laetitiae Quinctius supervenit pace data tyranno dimissisque ab Lacedaemone Eumene et Rhodis et L. Quinctio fratre ad classem.

1 XXXXI. Laeta civitas celeberrimum festorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli mala praetermissum, in adventum Romani exercitus ducisque indixerunt praefeceruntque ludis ipsum imperato-
 2 rem. multa erant quae gaudium cumularent: reducti cives ab Lacedaemone erant, quos nuper Pythagoras
 3 quosque ante Nabis abduxerat; redierant qui post compertam a Pythagora coniurationem et caede iam coepta effugerant; libertatem ex longo intervallo libertatisque auctores Romanos, quibus causa bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant. testata quoque ipso Nemeorum
 4 die voce praeconis libertas est Argivorum. Achaeis quantum restituti Argi in commune Achaiae concilium laetitiae adferebant, tantum serva Lacedaemon relicta et lateri adhaerens tyrannus non sincerum gaudium praebant; Aetoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare: cum Philippo non ante desitum bellari quam omnibus
 5 excederet Graeciae urbibus; tyranno relictam Lacedaemonem, regem autem legitimum, qui in Romanis fuerit castris, ceterosque nobilissimos cives in exilio victuros, Nabidis dominationis satellitem factum populum Romanum.

Quinctius ab Argis Elateam, unde ad bellum Spartanum 7 profectus erat, copias reduxit.

Sunt qui non ex oppido proficiscentem bellum ges- 8 sisse tyrannum tradant, sed castris adversus Romana 9 positis castra, diuque cunctatum, quia Aetolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie configere inpetu in pabulatores suos a Romanis facto: eo proelio victum 10 castrisque exutum pacem petisse, cum cecidissent quattuordecim milia militum, capta plus quattuor milia essent.

XXXXII. Eodem fere tempore et a T. Quinctio de 1 rebus ad Lacedaemonem gestis et a M. Porcio consule ex Hispania litterae adlatae. utriusque nomine in dies ternos supplicatio ab senatu decreta est.

L. Valerius consul cum post fusos circa Litanam sil- 2 vam Boios quietam provinciam habuisset, comitiorum 3 causa Romam rediit et creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum et Ti. Sempronium Longum. horum patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant. praetoria inde comitia habita: creati P. Corne- 4 lius Scipio et duo Cn. Cornelii, Merenda et Blasio, et Cn. Domitius Ahenobarbus et Sex. Digitius et T. Iuven- tius Thalna. comitiis perfectis consul in provinciam rediit.

Novum ius eo anno a Ferentinatibus temptatum, ut 5 Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent. Puteolos Salernumque et Buxentum ad- 6 scripti coloni, qui nomina dederant; et cum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus iudicavit non esse eos civis Romanos.

XXXXIII. Principio anni, quo P. Scipio Africanus 1 iterum et Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam venerunt. iis extra urbem in 2 aede Apollinis senatus datus est. pax, quae cum T. Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt impetra- runtque. de provinciis cum relatum esset, senatus fre- 3 quens in eam sententiam ibat, ut quoniam in Hispania et Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia provincia esset. Scipio satis esse Italiae unum consulem 4 censebat: alteri Macedoniam decernendam esse. bellum

grave ab Antiocho imminere. iam ipsum sua sponte in
5 Europam transgressum; quid deinde facturum censerent,
cum hinc Aetoli haud dubie hostes vocarent ad bellum,
illinc Hannibal Romanis cladibus insignis imperator sti-
6 mularet? dum de provinciis consulum disceptatur, prae-
tores sortiti sunt: Cn. Domitio urbana iurisdictio, T.
7 Inventio peregrina evenit, P. Cornelio Hispania ulterior,
Sex. Digitio citerior, duobus Cn. Corneliis, Blasioni Si-
8 cilia, Merendae Sardinia. in Macedoniam novum exer-
citus transportari non placuit, eum, qui esset ibi, reduci
in Italiam a Quintio ac dimitti; item eum exercitum
dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset;
9 consulibus ambobus Italiam provinciam esse et duas
urbanas scribere eos legiones, ut dimissis quos senatus
censuisset exercitibus octo omnino Romanae legiones
essent.

1 XXXXIII. Ver sacrum factum erat priore anno,
2 M. Porcio et L. Valerio consulibus. id cum P. Licinius
pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde
ex auctoritate collegi patribus renuntiasset, de integro
faciendum arbitrato pontificum censuerunt ludosque
magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta ad-
3 soleret, faciendos: ver sacrum videri pecus, quod natum
esset inter kal. Martias et pridie kal. Maias P. Cornelio
et Ti. Sempronio consulibus.

4 Censuram inde comitia sunt habita. creati censores
Sex. Aelius Paetus et C. Cornelius Cethegus principem
senatus P. Scipionem consulem, quem et priores censores
legerant, legerunt. tris omnino senatores, neminem curuli
5 honore usum, praeterierunt. gratiam quoque ingentem
apud eum ordinem pepererunt, quod ludis Romanis aedi-
libus curulibus imperarunt, ut loca senatoria secernerent
a populo; nam antea in promiscuo spectarant. equitibus
quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum ordinem
saevitum. atrium Libertatis et villa publica ab isdem
refecta amplificataque.

6 Ver sacrum ludique Romani votivi, quos voverat Ser.
Sulpicius Galba consul, facti. cum spectaculo eorum
occupati animi hominum essent, Q. Pleminius, qui propter

multa in deos hominesque scelera Locris admissa in carcerem coniectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus simul locis urbis nocte incendia facerent, ut in consternata nocturno tumultu civitate refringi carcer posset. ea res indicio conscriptorum palam facta delataque ad senatum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est necatusque.

XXXXV. Coloniae civium Romanorum eo anno deductae sunt Puteolos, Volturnum, Litternum, treceni homines in singulas. item Salernum Buxentumque coloniae civium Romanorum deductae sunt. deduxere triumviri Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat, M. Servilius, Q. Minucius Thermus. ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Iunius Brutus, M. Baebius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempsam item et Crotonem coloniae civium Romanorum deductae. Tempsanus ager de Bruttiis captus erat; Brutti Graecos expulerant; Crotonem Graeci habebant. triumviri Cn. Octavius, L. Aemilius Paulus, C. Laetorius Crotonem, Tempsam L. Cornelius Merula, Q. et C. Saloniis deduxerunt.

Prodigia quoque alia visa eo anno Romae sunt, alia nuntiata. in foro et comitio et Capitolio sanguinis guttae visae sunt, et terra aliquotiens pluit, et caput Vulcani arsit. nuntiatum est Nare amni lac fluxisse; pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso et in Piceno agro non pedes, non manus habentem natum. ea prodigia ex pontificum decreto procurata. et sacrificium novemdiale factum est, quod Hadriani nuntiaverant in agro suo lapidibus pluvisse.

XXXXVI. In Gallia L. Valerius proconsul circa Mediolanium cum Gallis Insubribus et Boiis, qui Dorulato duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis conlatis depugnavit. decem milia hostium sunt caesa. per eos dies collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit. tulit in eo triumpho argenti infecti viginti quinque milia pondo, bigati centum viginti tria milia, Oscensis quingenta quadraginta, auri pondo

3 mille quadringenta. militibus ex praeda divisit in sin-
 los ducenos septuagenos aeris, triplex equiti.
 4 Ti. Sempronius consul in provinciam profectus
 Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix
 regulus eorum cum duobus fratribus tota gente concii
 ad rebellandum castra locis apertis posuit, ut adpar-
 5 dimicatu-ros, si hostis finis intrasset. consul ubi qua-
 copiae, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuntium
 collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire:
 6 tergiversando in adventum eius rem extracturum. (
 causa consuli cunctandi, eadem Gallis, praeterquam c
 cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandae c
 ut priusquam coniungerentur consulum copiae, rem tr
 7 igerent. per biduum tamen nihil aliud quam stete-
 parati ad pugnam, si quis contra egrederetur: te
 subiere ad vallum castraque simul ab omni parte adgr
 8 sunt. consul arma extemplo capere milites iussit; ar-
 tos inde paulisper continuit, ut et stolidam fiduciam h
 augetet et disponderet copias, quibus quaeque portis er
 9 perent. duae legiones duabus principalibus portis si
 efferre iussae. sed in ipso exitu ita conferti obsti
 10 Galli, ut clauderent viam. diu in angustiis pugna
 est. nec dextris magis gladiisque gerebatur res qu
 11 scutis corporibusque ipsis obnixi urgebant, Roman
 signa foras efferrent, Galli ut aut in castra ipsi pene
 12 rent aut exire Romanos prohiberent. nec ante in h
 aut illam partem moveri acies potuerunt quam Q. Vi
 rius primi pili centurio et C. Atinius tribunus milit
 quartae hic, ille secundae legionis, rem in asperis pro
 saepe temptatam, signa adempta signiferis in hostis in
 13 runt. dum repetunt enise signum, priores secundan
 porta eiecere.

1 XXXXVII. Iam hi extra vallum pugnabant qu
 legione in porta haerente, cum alius tumultus ex av
 parte castrorum est exortus. in portam quaestor
 2 inruperant Galli, resistentisque pertinacius occiderant
 Postumium quaestorem, cui Tympano fuit cognomen
 M. Atinium et P. Sempronium praefectos socium et
 3 centos ferme milites. capta ab ea parte castra ei

donec cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam
 quaestoriam portam et eos qui intra vallum erant, partim
 occidit, partim expulit castris et inrumpentibus obstitit.
 eodem fere tempore et quarta legio cum duabus extra- 4
 ordinariis cohortibus porta erupit. ita simul tria proelia
 circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni
 ad incertos suorum eventus a praesenti certamine animos
 pugnantium avertebant. usque ad meridiem aequis viri- 5
 bus ac prope pari spe pugnatum est. labor et aestus
 mollia et fluida corpora Gallorum et minime patientia
 sitis cum decedere pugna coegisset, in paucos restantis
 impetum Romani fecerunt, fusosque compulerunt in ca-
 stra. signum inde receptui ab consule datum est; ad 6
 quod pars maior receperunt sese, pars certaminis studio
 et spe potiundi castris hostium perstitit ad vallum. eorum 7
 paucitate contempta Galli universi ex castris eruperunt;
 fusi inde Romani, quae imperio consulis noluerant, suo
 pavore ac terrore castra repetunt. ita varia hinc atque
 illinc nunc fuga, nunc victoria fuit; Gallorum tamen ad
 undecim milia, Romanorum quinque milia sunt occisa.

XXXXVIII. Galli recepere in intima finium sese, 1
 consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii con-
 iuncto exercitu cum collega per Boiorum Ligurumque
 agros populantem isse, quoad progredi silvae paludesque
 passae sint, scribunt, alii nulla memorabili gesta re Ro-
 mam comitiorum causa redisse.

Eodem anno T. Quinctius Elatiae, quo in hiberna 2
 reduxerat copias, totum hiemis tempus iure dicundo con-
 sumpsit mutandisque iis, quae aut ipsius Philippi aut
 praefectorum eius licentia in civitatibus facta erant, cum
 suae factionis hominum vires augendo ius ac libertatem
 aliorum deprimerent. veris initio Corinthum conventu 3
 edicto venit. ibi omnium civitatum legationes in con-
 tentionis modum circumfusas est adlocutus, orsus ab inita 4
 primum Romanis amicitia cum Graecorum gente et im-
 peratorum qui ante se in Macedonia fuissent suisque
 ebus gestis. omnia cum adprobatione ingenti sunt au- 5
 dita, praeterquam cum ad mentionem Nabidis ventum
 esset; id minime conveniens liberanti Graeciam videbatur,

6 tyrannum reliquisse non suae solum patriae gravem omnibus circa civitatibus metuendum haerentem visibus nobilissimae civitatis.

1 XXXXVIII. Nec ignarus huius habitus animi Quinctius, si sine excidio Lacedaemonis fieri potuisset, fatebatur pacis cum tyranno mentionem admittenda auribus non fuisse: nunc, cum aliter quam ruinissima civitatis obprimi non posset, satius visum esset tyrannum debilitatum ac totis prope viribus ad nocendum cuiquam adeptis relinqui, quam inter mori vehementibus quam quae pati possit remedium civitatem si in ipsa vindicta libertatis perituram. praeteritorum memoratori subiicit, proficisci sibi in Italiam: omnem exercitum deportare in animo esse: Demetrii Chalcidisque praesidia intra decimum diem audi deducta, Acrocorinthum ipsis extemplo videntibus vana Achaeis traditurum, ut omnes scirent, utrum Romanis an Aetolis mentiri mos esset, qui male commissam libertatem populo Romano sermonibus distulerint et multum pro Macedonibus Romanos dominos. sed illis nec dicerent nec quid facerent quicquam umquam pensi fore reliquas civitates monere, ut factis, non ex dictis arripensent intellegantque, quibus credendum et a quibus cavendum sit. libertate modice utantur; temperatam salubrem et singulis [et] civitatibus esse, nimiam et gravem et ipsis qui habeant praecipitem et effrenam esse. concordiae in civitatibus principes et ordines servare, et in commune omnes civitates consulerent. adversum consentientis nec regem quemquam satis validum tyrannum fore; discordiam et seditionem omnia opera insidiantibus facere, cum pars, quae domestico certa inferior sit, externo potius se adplicet quam civi ceteris alienis armis partam, externa fide redditam libertatem sua cura custodirent servarentque, ut populus Romanus dignis datam libertatem ac munus suum bene possideret.

1 L. Has velut parentis voces cum audirent, multum omnibus gaudio lacrimae, adeo ut ipsum quoque commoverent dicentem. paulisper fremitus adprobantium

fuit monentiumque aliorum alios, ut eas voces velut oraculo missas in pectora animosque demitterent. silentio 3
deinde facto petiit ab iis, ut civis Romanos, si qui apud eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam: ne ipsis quidem honestum esse in liberata terra liberatores eius servire. omnes ad- 4
clamarunt, gratias se inter cetera etiam ob hoc agere, quod admoniti essent, ut tam pio ac necessario officio fungerentur. ingens numerus erat bello Punico captorum, quos Hannibal, cum ab suis non redimerentur, venum dederat. multitudinis eorum argumentum est, quod 6
Polybius scribit, centum talentis eam rem Achaeis stetit, cum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. mille enim ducentos ea 7
ratione Achaia habuit. adice nunc pro portione, quot verisimile sit Graeciam totam habuisse.

Nondum conventus dimissus erat, cum respiciunt 8
praesidium ab Acrocorintho descendens protinus duci ad portam atque abire. quorum agmen imperator secutus 9
prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adclamantibus, salutatis dimissisque iis eadem, qua venerat, via Elatiam rediit. inde cum omnibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit. per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum iubet atque se ibi opperiri: inde namque 11
in animo esse exercitum in Italiam traicere. et L. Quinctio fratri, legato et praefecto classis, scribit, ut onerarias ex omni Graeciae ora eodem contraheret.

LI. Ipse Chalcidem profectus, deductus non a Chalcide solum, sed etiam ab Oreo atque Eretria praesidiis, conventum ibi Euboicarum habuit civitatum, admonitos- 2
que, in quo statu rerum accepisset eos et in quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur; deductoque praesidio, prosequentibus cunctis sicut Corinthi et Chalcide, pergit ire in Thessaliam, ubi non liberandae 4
modo civitates erant, sed ex omni conlutione et confusione in aliquam tolerabilem formam redigendae. nec 5
enim temporum modo vitiis ac violentia regia turbati erant, sed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia nec conventum nec concilium ullum non per seditionem ac tu-

multum iam inde a principio ad nostram usque aetatem
 6 traducentis. a censu maxime et senatum et iudices legit
 potentiolemque eam partem civitatum fecit, cui salva et
 tranquilla omnia esse magis expediebat.

1 LII. Ita cum percensuisset Thessaliam, per Epirum
 2 Oricum, unde erat traiecturus, venit. ab Orico copiae
 omnes Brundisium transportatae. inde per totam Italiam
 ad urbem prope triumphantes non minore agmine rerum
 3 captarum quam suo prae se acto venerunt. postquam
 Romam ventum est, senatus extra urbem Quinctio ad res
 gestas edisserendas datus est triumphusque meritis ab
 4 lubentibus decretus. triduum triumphavit. die primo
 arma, tela signaque aerea et marmorea transtulit, plura
 Philippo adempta quam quae ex civitatibus ceperat; se-
 cundo aurum argentumque factum infectumque et signa-
 5 tum. infecti argenti fuit decem et octo milia pondo et
 ducenta septuaginta, facti vasa multa omnis generis,
 caelata pleraque, quaedam eximiae artis, et ex aere multa
 6 fabrefacta. ad hoc clupea argentea decem. signati ar-
 genti octoginta quattuor milia fuere Atticorum — tetrachma
 vocant, trium fere denariorum in singulis argenti est
 7 pondus —. auri pondo fuit tria milia septingenta decem
 quattuor et clipeum unum ex auro totum et Philippi
 nummi aurei quattuordecim milia quingenti quattuorde-
 8 cim. tertio die coronae aureae, dona civitatum, tralatae
 9 centum quattuordecim, et hostiae ductae et ante currum
 multi nobiles captivi obsidesque, inter quos Demetrius
 regis Philippi filius fuit et Armenes Nabidis tyranni
 10 filius, Lacedaemonius. ipse deinde Quinctius in urbem
 est invectus. secuti currum milites frequentes, exercitu
 11 omni ex provincia deportato. his duceni quinquageni
 aeris in pedites divisi, duplex centurioni, triplex equiti.
 12 praebuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui
 servitute exempti fuerant.

1 LIII. Exitu anni huius Q. Aelius Tubero tribunus
 plebis ex senatus consulto tulit ad plebem plebesque
 scivit, uti duae Latinae coloniae, una in Bruttios, altera
 2 in Thurinum agrum deducerentur. his deducendis trium-
 viri creati, quibus in triennium imperium esset, in Brut-

tios Q. Naevius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes, in Thurinum agrum A. Manlius, Q. Aelius, L. Apustius. ea bina comitia Cn. Domitius praetor urbanus in Capitolio habuit.

Aedes eo anno aliquot dedicatae sunt: una Iunonis 3 Matutae in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello: censor idem dedicavit; altera Fauni: aediles eam biennio ante ex multa- 4 ticio argento faciendam locarant C. Scribonius et Cn. Domitius, qui praetor urbanus eam dedicavit. et aedem 5 Fortunae primigeniae in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus; voverat eam 6 decem annis ante Punico bello P. Sempronius Sophus consul, locaverat idem censor. et in insula Iovis aedem 7 C. Servilius duumvir dedicavit; vota erat sex annis ante Gallico bello ab L. Furio Purpurione praetore, ab eodem postea consule locata. haec eo anno acta.

LIII. P. Scipio ex provincia Gallia ad consules 1 subrogandos rediit. comitia consulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius Merula et Q. Minucius Thermus. po- 2 stero die creati sunt praetores L. Cornelius Scipio, M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Messalla, L. Porcius Licinus et C. Flaminius. Megalesia ludos 3 scaenicos A. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo aediles curules primi fecerunt. horum aedilium ludos Roma- 4 nos primum senatus a populo secretus spectavit prae- buitque sermones, sicut omnis novitas solet, aliis tandem quod multo ante debuerit tributum existimantibus am- 5 plissimo ordini, aliis demptum ex dignitate populi quid- quid maiestati patrum adiectum esset interpretantibus, et 6 omnia discrimina talia, quibus ordines discernentur, et concordiae et libertatis aequae minuendae esse: ad quin- gentesimum [quingagesimum] octavum annum in pro- 7 miscuo spectatum esse; quid repente factum, cur inmi- sceri sibi in cavea patres plebem nollent? cur dives 8 pauperem consessorem fastidiret? novam superbam libidinem, ab nullius ante gentis senatu neque desideratam neque institutam. postremo ipsum quoque Africanum, 9 quod consul auctor eius rei fuisset, paenituisse ferunt.

adeo nihil motum ex antiquo probabile est; veteribus, nisi quae usus evidenter arguit, stari malunt.

1 LV. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minucius
consules fuerunt, terrae motus ita crebri nuntiabantur, ut
non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id indi-
2 ctarum homines taederet; nam neque senatus haberi
neque res publica administrari poterat sacrificando ex-
3 piandoque occupatis consulibus. postremo decemviris
adire libros iussis, ex responso eorum supplicatio per
4 triduum fuit. coronati ad omnia pulvinaria supplicave-
runt, edictumque est, ut omnes, qui ex una familia essent,
supplicarent pariter. item ex auctoritate senatus consules
edixerunt, ne quis, quo die terrae motu nuntiatio feriae
indictae essent, eo die alium terrae motum nuntiaret.
5 provincias deinde consules prius, tum praetores sortiti.
6 Cornelio Gallia, Minucio Ligures evenerunt; sortiti praeto-
res C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam,
L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flami-
nius Hispaniam citeriorem, M. Fulvius Hispaniam ulte-
riorem.

1 LVI. Nihil eo anno belli expectantibus consulibus
litterae M. Cinci — praefectus is Pisis erat — adlatae,
2 Ligurum viginti milia armatorum coniuratione per omnia
conciliabula universae gentis facta Lunensem primum
agrum depopulatos, Pisanum deinde finem transgressos
3 omnem oram maris peragrasse. itaque Minucius consul,
cui Ligures provincia evenerat, ex auctoritate senatus in
4 rostra escendit et edixit, ut legiones duae urbanae, quae
superiore anno conscriptae essent, post diem decimum
Arreti adessent: in earum locum se duas legiones urba-
5 nas scripturum. item sociis et Latino nomini, magistrati-
bus legatisque eorum, qui milites dare debebant, edixit,
6 ut in Capitolio se adirent. iis quindecim milia peditum et
quingentos equites, pro numero cuiusque iuniorum, di-
7 scripsit et inde ex Capitolio protinus ire ad portam et, ut
8 maturaretur res, proficisci ad dilectum iussit. Fulvio
Flaminioque terna milia Romanorum peditum, centeni
equites in supplementum et quina milia socium Latini
nominis et duceni equites decreti, mandatumque prae-

toribus, ut veteres dimitterent milites, cum in provinciam venissent. cum milites, qui in legionibus urbanis erant, 9 frequentes tribunos plebei adissent, uti causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia aut morbus causae essent quo minus militarent, eam rem litterae Ti. Sempronii discusserrunt, in quibus scriptum erat, Ligu- 10 rum decem milia in agrum Placentinum venisse et eum usque ad ipsa coloniae moenia et Padi ripas cum caedibus et incendiis perpopulatos esse, Boiorum quoque gentem ad rebellionem spectare. ob eas res tumultum esse 11 decrevit senatus: tribunos plebi non placere causas militaris cognoscere, quo minus ad edictum conveniretur. adiecerunt etiam, ut socii nominis Latini, qui in exercitu 12 P. Cornelii, Ti. Sempronii fuissent et dimissi ab iis consulibus essent, ut ad quam diem L. Cornelius consul edixisset et in quem locum edixisset Etruriae convenirent, et uti L. Cornelius consul in provinciam proficiscens 13 in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos ei videretur milites scriberet armaretque et duceret secum, dimittendique ei quos eorum quandoque vellet ius esset.

LVII. Postquam consules dilectu habito profecti in 1 provincias sunt, tum T. Quinctius postulavit, ut de iis, quae cum decem legatis ipse statuisset, senatus audiret eaque, si videretur, auctoritate sua confirmaret: id eos 2 facilius facturos, si legatorum verba, qui ex universa Graecia et magna parte Asiae quique ab regibus venissent, audissent. eae legationes a C. Scribonio praetore 3 urbano in senatum introductae sunt, benigneque omnibus responsum.

Cum Antiocho quia longior disceptatio erat, decem 4 legatis, quorum pars aut in Asia aut Lysimachiae apud regem fuerant, delegata est. T. Quinctio mandatum, ut 5 adhibitis iis legatorum regis verba audiret responderetque iis, quae ex dignitate atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus et Hegesianax principes 6 regiae legationis erant. ex iis Menippus ignorare se dixit, quidnam perplexi sua legatio haberet, cum simpliciter ad amicitiam petendam iungendamque societatem enisset: esse autem tria genera foederum, quibus inter 7

se paciscerentur amicitias civitates regesque; unum, cum bello victis dicerentur leges — ubi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent, quae ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium
8 esse —; alterum, cum pares bello aequo foedere in pacem atque amicitiam venirent: tunc enim repeti reddique per conventionem res et, si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula iuris antiqui aut ex partis utriusque
9 commodum componi; tertium esse genus, cum, qui numquam hostes fuerint, et amicitiam sociali foedere inter se iungendam coeant: eas neque dicere nec accipere
10 leges, id enim victoris et victi esse. ex eo genere cum Antiochus esset, mirari se, quod Romani aequum censeant leges ei dicere, quas Asiae urbium liberas et immunis, quas stipendiarias esse velint, quasnam intrare
11 praesidia regia regemque vetent. cum Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico societatis foedus ita sanciendum esse.

1 LVIII. Ad ea Quinctius: 'quoniam vobis distincte agere libet et genera iungendarum amicitiarum enumerare, ego quoque duas condiciones ponam, extra quas nullam esse regi nuntietis amicitiae cum populo Romano
2 iungendae, unam, si nos nihil quod ad urbes Asiae adinet curare velit, ut et ipse omni Europa absteat; alteram, si se ille Asiae finibus non contineat et in Europam transscendat, ut et Romanis ius sit Asiae civitatum amicitias
3 et tueri quas habeant et novas complecti.' enimvero id auditu etiam dicere indignum esse Hegesianax, Thraciae
4 et Chersonesi urbibus arceri Antiochum, [cum] quae Seleucus proavus eius Lysimacho rege bello victo et in acie caeso per summum decus parta reliquerit, pari cum laude eadem, ab Thracibus possessa, partim armis receperit
5 Antiochus, partim deserta, sicut ipsam Lysimachiam, et revocatis cultoribus frequentaverit et, quae strata ruinis atque incendiis erant, ingentibus impensis aedificaverit:
6 quid igitur simile esse ex ea possessione ita parta, ita recuperata, deduci Antiochum et Romanos abstinere Asia,
7 quae numquam eorum fuerit? amicitiam expetere Romanorum Antiochum, sed quae impetrata gloriae sibi, non

pudori sit. ad haec Quinctius 'quandoquidem' inquit 8
 'honesta pensamus, sicut aut sola aut prima certe pen-
 sari decet principi orbis terrarum populo et tanto regi,
 utrum tandem videtur honestius, liberas velle omnis, quae 9
 ubique sunt, Graeciae urbis an servas et vectigalis facere?
 si sibi Antiochus pulchrum esse censet, quas urbes proa- 10
 vus belli iure habuerit, avus paterque umquam usurpa-
 verint pro suis, eas repetere in servitute, et populus 11
 Romanus susceptum patrocinium libertatis Graecorum non
 deserere fidei' constantiaeque suae ducit esse. sicut a 12
 Philippo Graeciam liberavit, ita et ab Antiocho Graecas
 Asiae urbes liberare in animo habet. neque enim in 13
 Aeolidem Ioniamque coloniae in servitute regiam missae
 sunt, sed stirpis augendae causa gentisque vetustissimae
 per orbem terrarum propagandae.'

LVIII. Cum haesitaret Hegesianax nec infitiri 1
 posset, honestiorem causam libertatis quam servitutis
 praetexti titulo, 'quin mittimus ambages?' inquit P. Sul-
 picius, qui maximus natu ex decem legatis erat, 'alteram 2
 ex duabus condicionibus, quae modo diserte a Quinctio
 latae sunt, legite aut supersedete de amicitia agere.' 'nos 3
 vero' inquit Menippus 'nec volumus nec possumus paci-
 sci quicquam, quo regnum Antiochi minuatur.'

Postero die Quinctius legationes universas Graeciae 4
 Asiaeque cum in senatum introduxisset, ut scirent, quali
 animo populus Romanus, quali Antiochus erga civitates
 Graeciae essent, postulata et regis et sua exposuit: re- 5
 nuntiarent civitatibus suis, populum Romanum, qua vir-
 tute quaque fide libertatem eorum a Philippo vindicaverit,
 eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturum.
 tum Menippus deprecari et Quinctium et patres institit, 6
 ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem
 terrarum essent: tempus et sibi sumerent et regi ad co-
 gitandum darent. cogitaturum, cum renuntiatae condi- 7
 ciones essent, et impetraturum aliquid aut pacis causa
 concessurum. ita integra dilata res est. legatos mitti ad 8
 regem eosdem, qui Lysimachiae apud eum fuerant, pla-
 zit, P. Sulpicius, P. Villius, P. Aelium.

LX. Vixdum hi profecti erant, cum a Carthagine 1

legati bellum haud dubie parare Antiochum Hannibale ministro addulerunt inieceruntque curam, ne simul et Punicum excitaretur bellum. Hannibal patria profugus pervenerat ad Antiochum, sicut ante dictum est, et erat apud regem in magno honore, nulla alia arte nisi quod volutanti diu consilia de Romano bello nemo aptior super tali re particeps esse sermonis poterat. sententia eius una atque eadem semper erat, ut in Italia bellum gereretur: Italiam et commeatus et militem praebituram externo hosti. si nihil ibi moveatur liceatque populo Romano viribus et copiis Italiae extra Italiam bellum gerere, neque regem neque gentem ullam parem Romanis esse. sibi centum tectas naves et decem milia peditum, mille equites deprecabat: ea se classe primum Africam petiturum; magno pere confidere et Carthaginienses ad rebellandum ab eo compelli posse. si illi cunctentur, se aliqua parte Italiae excitaturum Romanis bellum. regem cum ceteris omnibus transire in Europam debere et in aliqua parte Graeciae copias continere neque traicientem et, quod in speciem famamque belli satis sit, paratum traicere.

LXI. In hanc sententiam cum adduxisset regem, praeparandos sibi ad id popularium animos ratus litteras, ne quo casu interceptae palam facerent conata, scribere non est ausus: Aristonem quendam Tyrium nactus Ephesi expertusque sollertiam levioribus ministeriis, partim donis, partim spe praemiorum oneratum, quibus etiam ipse rex adnuerat, Carthaginem cum mandatis mittit. edit nomina eorum quibus conventis opus esset, instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse. hunc Aristonem Carthagine observantem non prius amici quam inimici Hannibalis quae de causa venisset cognoverunt. et primo in circulis convivisque celebrata sermonibus res est; deinde in senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Hannibalis, si absens quoque novas moliri res et sollicitando animos hominum turbare statum civitatis posset: Aristonem quendam, Tyrium advenam, instructum mandatis ab Hannibale et rege Antiocho venisse, certos homines cotidie cum eo secreta colloquia serere; in occulto coqui, quod mox in

omnium perniciem erupturum esset. conclamare omnes, 8
 vocari Aristonem debere et quaeri, quid venisset, et, nisi
 expromeret, cum legatis Romam mitti: satis pro temeritate
 minus hominis suppliciorum pensum esse. privatos suo 9
 periculo peccaturos; rem publicam non extra noxam modo,
 sed etiam extra famam noxae conservandam esse. voca- 10
 tus Ariston purgare sese et firmissimo propugnaculo uti,
 quod litterarum nihil ad quemquam adtulisset. ceterum 11
 nec causam adventus satis expediebat et in eo maxime
 aestitabat, quod cum Barcinae solum factionis hominibus
 conlocutum eum arguebant. orta inde altercatio est aliis 12
 pro speculatore comprehendi iam et custodiri iubentibus,
 aliis negantibus tumultuandi causam esse: mali rem ex-
 emplum esse de nihilo hospites corripere. idem Carthaginien- 13
 sibus et Tyri et in aliis emporiis, quo frequenter com-
 muneant, eventurum. dilata eo die res est. Ariston Punico 14
 ingenio inter Poenos usus tabellas conscriptas celeberrimo
 loco super sedem cotidianam magistratum prima vespera
 suspendit, ipse de tertia vigilia navem conscendit et pro-
 fugit. postero die cum sufetes ad ius dicendum conse- 15
 lissent, conspectae tabellae demptaeque et lectae. scri-
 ptum erat, Aristonem, privatim ad neminem, publice ad
 maiores — ita senatum vocabant — mandata habuisse.
 publicato crimine minus intenta de paucis quaestio erat. 16
 mitti tamen legatos Romam qui rem ad consules et sena-
 tum deferrent placuit, simul qui de iniuriis Masinissae
 quaererentur.

LXII. Masinissa postquam et infames Carthaginien- 1
 ses et inter se ipsos discordes sensit, principes propter
 conloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium
 eiusdem Aristonis populo suspectum, locum iniuriae esse 2
 in agro agrum maritimum eorum et depopulatus est et quas-
 dam urbes vectigalis Carthaginiensium sibi coegit stipen-
 sium pendere. Emporia vocant eam regionem: ora est 3
 minoris Syrtis et agri uberis; una civitas eius Leptis; ea
 ingula in dies talenta vectigal Carthaginiensibus dedit.
 hanc tum regionem et totam infestam Masinissa et ex 4
 eadem parte dubiae possessionis, sui regni an Carthagini-
 ensium esset, effecerat. et quia simul ad purganda crimina 5

et questum de se Romam eos ituros comperit, qui e
onerarent suspicionibus et de iure vectigalium disc
6 rent, legatos et ipse Romam mittit. auditi de Tyri
vena primum Carthaginienses curam inicere patribu
7 cum Antiocho simul et Poenis bellandum esset. ma
ea suspitio crimen urgebat, quod quem comprehensum
mam mitti placuisset, nec ipsum nec navem eius c
8 dissent. de agro deinde cum regis legatis disceptari
9 ptum. Carthaginienses iure finium causam tutaba
quod intra eos terminos esset quibus P. Scipio
10 agrum qui iuris esset Carthaginiensium finisset, et
fessione regis, qui, cum Aphthirem profugum ex
suo cum parte Numidarum vagantem circa Cyrenas
sequeretur, precario ab se iter per eum ipsum a
tamquam haud dubie Carthaginiensium iuris pet
11 Numidae et de terminatione Scipionis mentiri eos a
bant et, si quis veram originem iuris exigere vellet,
12 proprium agrum Carthaginiensium in Africa esse?
venis, quantum secto bovis tergo amplecti loci potu
tantum ad urbem communiendam precario datum: quic
Bursam sedem suam excesserint, vi atque iniuria pa
13 habere. neque eum, de quo agatur, probare eos posse
non modo semper, ex quo coeperint, sed ne diu quidem
possedissee. per oportunitates nunc illos, nunc reges N
darum usurpasse ius, semperque penes eum possessi
14 fuisse qui plus armis potuisset. cuius condicionis res f
priusquam hostes Romanis Carthaginienses, socius
amicus rex Numidarum esset, eius sinerent esse nec
15 terponerent, quo minus qui posset teneret. responde
gatis utriusque partis placuit missuros se in African
inter populum Carthaginiensem et regem in re prae
16 disceptarent. missi P. Scipio Africanus et C. Corneliu
thegus et M. Minucius Rufus audita inspectaque re c
17 suspensa neutro inclinatis sententiis reliquere. id utru
sponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam
tum est quam videtur tempori aptum fuisse integro
18 mine eos relinqui. nam ni ita esset, unus Scipi
notitia rei vel auctoritate, ita de utrisque meritis,
nutu disceptationem potuisset.

[PERIOCHA LIBRI XXXV.]

[P. Scipio Africanus legatus ad Antiochum missus Ephesi cum Hannibale, qui se Antiocho iunxerat, conlocutus est, ut, si fieri posset, metum ei quem ex populo Romano conceperat eximeret. inter alia cum quaereret, quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet, respondit, Alexandrum Macedonum regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset quodque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhum inquit: castra metari primum docuisse; ad hoc neminem elegantius loca cepisse, praesidia disposuisse. exsequenti, quem tertium diceret, semet ipsum dixit. ridens Scipio 'quidnam tu diceres, si me' inquit 'vicisses?' 'tunc vero me' inquit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios posuisssem.' inter cetera prodigia, quae plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutam 'Roma cave tibi' refertur. Nabis Lacedaemoniorum tyrannus incitatus ab Aetolis, qui et Philippum et Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, a populo Romano descivit et, bello adversus Philopoemenen Achaeorum praetorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt; cum societate [cum his] iuncta Antiochus Syriae rex bellum Graeciae intulisset, complures urbes occupavit, inter quas Chalcidem et totam Euboeam. res praeterea in Liguri- bus gestas et adparatum belli ab Antiocho continet.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXV.

I. Principio anni quo gesta sunt haec Sex. Digitius 1
praetor in Hispania citeriore cum civitatibus iis, quae
post profectionem M. Catonis permultae rebellaverant,
crebra magis quam digna dictu proelia fecit et adeo ple- 2
raque adversa, ut vix dimidium militum quam quod acce-

3 perat successori tradiderit. nec dubium est, quin omnis
Hispania sublatura animos fuerit, ni alter praetor P.
Cornelius Cn. f. Scipio trans Hiberum multa secunda
4 proelia fecisset, quo terrore non minus quinquaginta
oppida ad eum defecerunt. praetor haec gesserat Scipio;
5 idem pro praetore Lusitanos, pervastata ulteriore provincia
cum ingenti praeda domum redeuntis, in ipso itinere adgres-
sus ab hora tertia diei ad octavam incerto eventu pugnavit,
6 numero militum inpar, superior aliis: nam et acie fre-
quenti armatis adversus longum et inpeditum turba pec-
corum agmen, et recenti milite adversus fessos longo
7 itinere concurrerat. tertia namque vigilia exierant hostes;
huic nocturno itineri tres diurnae horae accesserant, nec
8 ulla quiete data laborem viae proelium exceperat. itaque
principio pugnae vigoris aliquid in corporibus animisque
fuit, et turbaverant primo Romanos; deinde aequata pau-
lisper pugna est. in hoc discrimine ludos Iovi, si fudisset
9 cecidissetque hostis, praetor vovit. tandem gradum acinus
intulere Romani cessitque Lusitanus, deinde prorsus terga
dedit. et cum institissent fugientibus victores, ad duo-
10 decim milia hostium sunt caesa, capti ducenti quadraginta,
omnes fere equites, et signa militaria capta centum tri-
ginta quattuor. de exercitu Romano septuaginta et tres
11 amissi. pugnatum haud procul Ilipa urbe est. eo victo-
rem opulentum praeda exercitum P. Cornelius reduxit.
12 ea omnis ante urbem exposita est potestasque dominus
suas res cognoscendi facta est; cetera vendenda quaestori
data, quod inde refectum, militi divisum.

1 II. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius
2 praetor, cum haec in Hispania gerebantur. itaque adver-
sae quam secundae res per ipsum amicosque eius magni
3 sermonibus celebrabantur; et temptaverat, quoniam bel-
lum ingens in provincia exarsisset et exiguas reliquias
exercitus ab Sex. Digitio atque eas ipsas plenas pavore
ac fugae accepturus esset, ut sibi unam ex urbanis legio-
4 nibus decernerent, ad quam cum militem ab se ipso scri-
ptum ex senatus consulto adiecisset, eligeret ex omni
numero sex milia et ducentos pedites, equites trecentos:
5 ea se legione — nam in Sex. Digitio exercitu haud multum

spei esse — rem gesturum. seniores negare, ad rumores 6
 et privatis temere in gratiam magistratuum confictos se-
 natus consulta facienda esse: nisi quod aut praetores ex
 rovinciis scriberent aut legati renuntiarent, nihil ratum
 fieri debere. si tumultus in Hispania esset, placere, 7
 tumultuarios milites extra Italiam scribi a praetore. mens
 a senatus fuit, ut in Hispania tumultuari milites lege-
 rentur. Valerius Antias et in Siciliam navigasse dilectus 8
 C. Flaminius scribit, et ex Sicilia Hispaniam pe-
 nitentem, tempestate in Africam delatum vagos milites de
 exercitu P. Africanus sacramento rogasse, his duarum pro- 9
 vinciarum dilectibus tertium in Hispania adieciisse.

III. Nec in Italia segnius Ligurum bellum crescebat. 1
 Pisas iam quadraginta milibus hominum, adfluente quoti-
 e multitudine ad famam belli spemque praedae, circum-
 debant. Minucius consul Arretium die quam edixerat 2
 illi conveniendum militibus venit. inde quadrato agmine
 Pisas duxit, et cum hostes non plus mille passuum ab
 oppido trans fluvium movissent castra, consul urbem haud
 longe servatam adventu suo est ingressus. postero die et 3
 se trans fluvium quingentos ferme passus ab hoste po-
 nit castra. inde levibus proeliis a populationibus agrum
 viciorum tutabatur: in aciem exire non audebat novo 4
 milite et ex multis generibus hominum conlecto necdum
 satis inter se, ut fidere alii aliis possent. Ligures 5
 multitudine freti et in aciem exibant, parati de summa
 agrum decernere, et abundantes militum numero passim
 ultas manus per extrema finium ad praedandum mitte-
 bant, et, cum coacta vis magna pecorum praedaeque esset, 6
 praeratum erat praesidium, per quos in castella eorum vi-
 sique ageretur.

III. Cum bellum Ligustinum ad Pisas constitisset, 1
 consul alter L. Cornelius Merula praeter extremos Ligu-
 rum fines exercitum in agrum Boiorum induxit, ubi longe
 a belli ratio quam cum Liguribus erat. consul in aciem 2
 ibat, hostes pugnam detractabant, praedatumque ubi
 non obviam exiret discurrebant Romani; Boi diripi
 impune quam tuendo ea conserere certamen male-
 bat. postquam omnia ferro ignique satis vastata erant, 3
Livi vol. III.

consul agro hostium excessit, et ad Mutinam agmine in-
 4 cauto, ut inter pacatos, ducebat. Boi ut egressum suis
 finibus hostem sensere, sequebantur silenti agmine, lo-
 cum insidiis quaerentes. nocte praetergressi castra Ro-
 mana saltum, qua transeundum erat Romanis, insederunt.
 5 id cum parum occulte fecissent, consul, qui multa nocte
 solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario
 proelio augeret, lucem expectavit et, cum luce moveret,
 6 tamen turmam equitum exploratum misit. postquam rela-
 tum est, quantae copiae et in quo loco essent, totius agmi-
 nis sarcinas in medium coici iussit et triarios vallum cir-
 cumicere, cetero exercitu instructo ad hostem accessit.
 7 idem et Galli fecerunt, postquam apertas esse insidias et
 recto ac iusto proelio, ubi vera vinceret virtus, dimican-
 dum viderunt.

1 V. Hora secunda ferme concursum est. sinistra
 sociorum ala et extraordinari prima in acie pugnabant
 praeerant duo consulares legati, M. Marcellus et Ti.
 2 Sempronius, prioris anni consul. novus consul nunc
 prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidio
 ne certaminis studio prius procurrerent quam datum si-
 3 gnum esset. equites earum extra aciem in locum pater-
 tem Q. et P. Minucios tribunos militum educere iussit
 unde, cum signum dedisset, inpetum ex aperto facerent
 4 haec agenti nuntius venit a Ti. Sempronio Longo, ne
 sustinere extraordinarios inpetum Gallorum: et caeso
 5 permultos esse, et qui supersint partim labore, partim
 metu remisisse ardorem pugnae. legionem alteram
 6 acciperetur. secunda missa est legio, et extraordinaria
 recepti. tum redintegrata est pugna cum et recens miles
 et frequens ordinibus legio successisset. et sinistra ala
 ex proelio subducta est, dextra in primam aciem sub-
 7 sol ingenti ardore torrebat minime patientia aestus Gallo-
 rum corpora; densis tamen ordinibus nunc alii in aliis
 nunc in scuta incumbentes sustinebant inpetus Romano-
 8 rum. quod ubi animadvertit consul, ad perturbandos or-
 dines eorum C. Livium Salinatorem, qui praeerat alae
 equitibus, quam concitatissimos equos inmittere iubet

onarios equites in subsidiis esse. haec procella eque- 9
 primo confudit et turbavit, deinde dissipavit aciem
 lorum, non tamen ut terga darent. obstabant duces, 10
 ilibus caedentes terga trepidantium et redire in ordi-
 cogentes; sed interequitantes alari non patiebantur.
 sul obtestabatur milites, ut paululum adniterentur: vi- 11
 iam in manibus esse; dum perturbatos et trepidantis
 rent, instarent; si restitui ordines sivissent, integro
 us eos proelio et dubio dimicatu-ros. inferre vexilla- 12
 iussit signa. omnes conisi tandem averterunt hostem.
 quam terga dabant et in fugam passim effundebantur,
 ad persequendos eos legionari equites inmissi. quat- 13
 decim milia Boiorum eo die sunt caesa, vivi capti
 e nonaginta duo, equites septingenti viginti unus, tres
 s eorum, signa militaria ducenta duodecim, carpenta
 ginta tria. nec Romanis incruenta victoria fuit; supra 14
 que milia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa,
 uriones tres et viginti, praefecti socium quattuor et
 Genucius et Q. et M. Marci tribuni militum secundae
 onis.

VI. Eodem fere tempore duorum consulum litterae 1
 tae sunt, L. Corneli de proelio ad Mutinam cum Bois
) et Q. Minuci a Pisis: comitia suae sortis esse; 2
 rum adeo suspensa omnia in Liguribus se habere, ut
 edi inde sine pernici- e sociorum et damno rei publi-
 non posset. si ita videretur patribus, mitterent ad 3
 gam, ut is, qui proffigatum bellum haberet, ad comitia
 iam rediret. si id facere gravaretur, quod non suae 4
 is id negotium esset, se quidem facturum quodcum-
 senatus censuisset, sed etiam atque etiam viderent,
 nagis e re publica esset interregnum iniri quam ab
 eo statu relinqui provinciam. senatus C. Scribonio 5
 otium dedit, ut duos legatos ex ordine senatorio mit-
 : ad L. Cornelium consulem, qui litteras collegae ad
 tum missas deferrent ad eum et nuntiarent, senatum, 6
 : ad magistratus subrogandos Romam veniret, potius
 n Q. Minucium a bello integro avocaret, interregnum
 passurum. missi legati renuntiarunt, L. Cornelium ad 7
 istratus subrogandos Romam venturum. de litteris 8

L. Cornelii, quas scripserat secundum proelium cum
factum, disceptatio in senatu fuit, quia privatim pleris
9 senatoribus legatus M. Claudius scripserat, fortunae po
Romani et militum virtuti gratiam habendam, quod
bene gesta esset: consulis opera et militum aliquan
amissum et hostium exercitum, cuius delendi oblata
10 tuna fuerit, elapsum. milites eo plures perisse, quod
dius ex subsidiis, qui laborantibus opem ferrent, suc
sissent; hostes e manibus emissos, quod equitibus le
naris et tardius datum signum esset et persequi fugien
non licuisset.

1 VII. De ea re nihil temere decerni placuit, ad
2 quentiores consultatio dilata est. instabat enim cura
quod civitas faenore laborabat et quod, cum multis
nebris legibus constricta avaritia esset, via fra
inita erat, ut in socios qui non tenerentur iis legibus
mina transscriberent; ita libero faenore obruebant de
3 tores. cuius coercendi cum ratio quaereretur, diem fi
placuit Feralia, quae proxime fuissent, ut qui post
diem socii civibus Romanis credidissent pecunias, pr
tererentur et ex ea die pecuniae creditae, quibus deb
4 vellet legibus, ius creditori redderetur. inde postq
professionibus detecta est magnitudo aeris alieni
hanc fraudem contracti, M. Sempronius tribunus pl
ex auctoritate patrum plebem rogavit, plebesque sc
5 ut cum sociis ac nomine Latino creditae pecuniae
idem quod cum civibus Romanis esset.

6 Haec in Italia domi militiaeque acta. in Hisp
nequaquam tantum belli fuit, quantum auxerat fa
7 C. Flaminius in citeriore Hispania oppidum Illucian
Oretanis cepit, deinde in hibernacula milites deduxit
per hiemem proelia aliquot nulla memoria digna adver
latronum magis quam hostium excursionses, vario tar
8 eventu nec sine militum iactura sunt facta. mai
gestae res a M. Fulvio. is apud Toletum oppidum
Vaccaeis Vectonibusque et Celtiberis signis conlatis di
cavit, exercitum earum gentium fudit fugavitque, reg
Hilernum vivum cepit.

1 VIII. Cum haec in Hispania gerebantur, comitio

adpetebat dies. itaque L. Cornelius consul relicto ad
 citum M. Claudio legato Romam venit. is in senatu
 de rebus ab se gestis disseruisset quoque statu pro-
 cia esset, questus est cum patribus conscriptis, quod
 to bello una secunda pugna tam feliciter perfecto non
 et habitus diis immortalibus honos. postulavit deinde,
 plicationem simul triumphumque decernerent. prius
 nen quam relatio fieret, Q. Metellus, qui consul dicta-
 que fuerat, litteras eodem tempore dixit et consulis
 Corneli ad senatum et M. Marcelli ad magnam partem
 aitorum adlatas esse inter se pugnantis, eoque dilatam
 e consultationem, ut praesentibus auctoribus earum
 erarum disceptaretur. itaque expectasse sese, ut con-
 , qui sciret ab legato suo adversus se scriptum aliquid,
 n ipsi veniendum esset, deduceret eum secum Romam,
 n etiam verius esset Ti. Sempronio imperium habenti
 di exercitum quam legato: nunc videri esse amotum
 7 industria ne ea quae scripsisset praesens diceret [et]
 : argueret coram, aut, si quid vani adferret, argui pos-
 , donec ad liquidum veritas explorata esset. itaque
 il eorum quae postularet consul, decernendum in prae-
 ctia censere. cum pergeret nihilo segnius referre, ut
 plicatio decerneretur triumphantique sibi urbem inveni-
 ret, M. et C. Titini tribuni plebis se intercessuros, si
 ea re fieret senatus consultum, dixerunt.

VIII. Censores erant priore anno creati Sex. Aelius
 etus et C. Cornelius Cethegus. Cornelius lustrum con-
 it. censa sunt civium capita centum quadraginta tria
 ia septingenta quattuor. aquae ingentes eo anno fue-
 it, et Tiberis loca plana urbis inundavit. circa portam
 umentanam etiam conlapsa quaedam ruinis sunt; et
 ta Caelimontana fulmine icta est, murusque circa mul-
 locis de caelo tactus. et Ariciae et Lanuvii et in
 antino lapidibus pluvit; et a Capua nuntiatum est exa-
 n vesparum ingens in forum advolasse et in Martis
 le consedissee; eas conlectas cum cura et igni crematas
 e. horum prodigiorum causa decemviri libros adire
 5 si, et novemdiale sacrum factum, et supplicatio indicta
 atque urbs lustrata. iisdem diebus aediculam Victo-

rae Virginis prope aedem Victoriae M. Porcius dedicavit biennio post quam vovit.

7 Eodem anno coloniam Latinam in castrum I
num triumviri deduxerunt A. Manlius Volso, L. A.
Fullo, Q. Aelius Tubero, cuius lege deducebatur
8 milia peditum iere, trecenti equites, numerus exigua
copia agri. dari potuere tricena iugera in pedites,
gena in equites. Apustio auctore tertia pars agri d
est, quo postea, si vellent, novos colonos adsc
posset. vicena iugera pedites, quadradena equit
ceperunt.

1 X. In exitu iam annus erat, et ambitio magis
umquam alias exarserat consularibus comitiis. m
2 potentes petebant patrici plebeique: P. Cornelius
filius Scipio, qui ex Hispania provincia nuper dece
magnis rebus gestis, et L. Quinctius Flamininus, qui
3 in Graecia praefuerat, et Cn. Manlius Volso — hi p
plebei autem C. Laelius, Cn. Domitius, C. Livius Sal
4 M'. Acilius. sed omnium oculi in Quinctium Corneliu
coniecti; nam et in unum locum petebant patricii
et rei militaris gloria recens utrumque commen
5 ceterum ante omnia certamen accendebant fratres
datorum, duo clarissimi aetatis suae imperatores.
gloria in P. Scipione, et quo maior, eo propior invi
6 Quincti recentior, ut qui eo anno triumphasset. a
bat, quod alter decimum iam prope annum assidu
oculis hominum fuerat, quae res minus verendos m
homines ipsa satietate facit — consul iterum post dev
7 Hannibalem censorque fuerat —; in Quinctio nova
centia omnia ad gratiam erant, nihil nec petierat a p
8 post triumphum nec adeptus erat. pro fratre ger
non patrueli se petere aiebat, pro legato et partici
ministrandi belli: se terra, fratrem mari rem ges
9 his obtinuit, ut praeferretur candidato, quem Afri
frater ducebat, quem Cornelia gens Cornelio consu
mitia habente, quem tantum praeiudicium senatus,
e civitate optimum iudicatum, qui matrem Idaeam
sinunte venientem in urbem acciperet.

10 L. Quinctius et Cn. Domitius Ahenobarbus coi

acti; adeo ne in plebeio quidem consule, cum pro C. Laelio niteretur, Africanus valuit. postero die praetores 11 creati L. Scribonius Libo, M. Fulvius Centumalus, A. Atilius Serranus, M. Baebius Tamphilus, L. Valerius Appo, Q. Salonius Sarra. aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemili Lepidi et L. Aemili Pauli. multos pe- 12 cuarios damnarunt, ex ea pecunia clipea inaurata in fastigio Iovis aedis posuerunt. porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto, alteram ab porta Fontinali ad Martis aram, qua in Campum iter esset, perduxerunt.

XI. Diu nihil in Liguribus dignum memoria gestum 1 erat, extremo eius anni bis in magnum periculum res adlucta est. nam et castra consulis obpugnata aegre sunt 2 defensa, et non ita multo post per saltum angustum cum laceretur agmen Romanum, ipsas fauces exercitus Ligum insedit. qua cum exitus non pateret, converso agmine 3 edire institit consul. et ab tergo fauces saltus occupatae parte hostium erant Caudinaeque cladis memoria non nimis modo, sed prope oculis obversabatur. Numidas 4 centingentos ferme equites inter auxilia habebat. eorum raeffectus consuli pollicetur, se parte utra vellet cum suis rupturum, tantum uti diceret, utra pars frequentior vicis 5 esset: in eos se insetum facturum et nihil prius quam ammam tectis iniecturum, ut is pavor cogeret Ligures excedere saltu, quem obsiderent, et discurrere ad opem erendam suis. conlaudatum eum consul spe praemiorum 6 nerat. Numidae equos conscendunt, et obequitare stationibus hostium, neminem lacessentes, coeperunt. nihil 7 primo adspectu contemptius: equi hominesque paululi et faciles, discinctus et inermis eques, praeterquam quodacula secum portat, equi sine frenis, deformis ipse cur- 8 us rigida cervice et extento capite currentium. hunc contemptum de industria augentes labi ex equis et per ludicrium spectaculo esse. itaque qui primo intenti paratique, 9 i lacesserentur, in stationibus fuerant, iam inermes selentesque pars maxima spectabant. Numidae adequitare, 10 dein refugere, sed propius saltum paulatim evehi, velut uos impotentis regendi equi invitos efferrent. postremo

subditis calcaribus per intermissas stationes hostium eru-
11 pere, et in agrum latiore eveci omnia propinqua viae
tecta incendunt. proximo deinde vico inferunt ignem,
12 ferro flammaque omnia pervastant. fumus primo conspec-
tus, deinde clamor trepidantium in vicis auditus, postre-
mo seniores puerique refugientes tumultum in castris
13 fecerunt. itaque sine consilio, sine imperio, pro se quis-
que currere ad sua tutanda, momentoque temporis castra
relicta erant, et obsidione liberatus consul quo intenderat
pervenit.

1 XII. Sed neque Boi neque Hispani, cum quibus eo
anno bellatum erat, tam inimice infesti erant Romanis
2 quam Aetolorum gens. ii post deportatos ex Graecia ex-
ercitus primo in spe fuerant, et Antiochum in vacuam Eu-
ropae possessionem venturum nec Philippum aut Nabim
3 quieturos. ubi nihil usquam moveri viderunt, agitandum
aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent
4 consilia, concilium Naupactum indixerunt. ibi Thoas
praetor eorum conquestus iniurias Romanorum statumque
Aetoliae, quod omnium Graeciae gentium civitatumque
inhonoratissimi post eam victoriam essent, cuius causa
5 ipsi fuissent, legatos censuit circa reges mittendos, qui
non solum temptarent animos eorum, sed suis quemque
6 stimulis moverent ad Romanum bellum. Damocritus ad
Nabim, Nicander ad Philippum, Dicaearchus frater prae-
7 toris ad Antiochum est missus. tyranno Lacedaemonio Da-
mocritus adeptis maritimis civitatibus enervatam tyran-
nidem dicere: inde militem, inde naves navalesque socios
8 habuisse. inclusum suis prope muris Achaeos videre do-
minantis in Peloponneso. numquam habiturum recipe-
randi sua occasionem, si eam quae tum esset praetermi-
sisset. et nullum exercitum Romanum in Graecia esse, nec
(propter) Gytheum aut maritimos alios Laconas dignam
causam existimaturos Romanos, cur legiones rursus in
9 Graeciam transmittant. haec ad incitandum animum ty-
ranni dicebantur, ut, cum Antiochus in Graeciam traie-
cisset, conscientia violatae per sociorum iniurias Roma-
10 nae amicitiae coniungeret se cum Antiocho. et Philippum
Nicander haud dissimili oratione incitabat. erat etiam

maior orationis materia, quo ex altiore fastigio rex quam tyrannus detractus erat, quoque plures ademptae res. ad 11 hoc vetusta regum Macedoniae fama peragratuque orbis terrarum victoriis eius gentis referebatur: et tutum vel incepto vel eventu se consilium adferre; nam neque ut 12 ante se moveat Philippus quam Antiochus cum exercitu transierit in Graeciam, suadere, et qui sine Antiocho adversus Romanos Aetolosque tam diu sustinuerit bellum, ei adiuncto Antiocho, sociis Aetolis, qui tum graviore hostes quam Romani fuerint, quibus tandem viribus resistere Romanos posse? adiciebat de duce Hannibale, 14 nato adversus Romanos hoste, qui plures et duces et milites eorum occidisset quam quot superessent. haec Philippo Nicander. alia Dicaearchus Antiocho. et omnium 15 primum praedam de Philippo Romanorum esse dicere, victoriam Aetolorum: et aditum in Graeciam Romanis nullos alios quam Aetolos dedisse, et ad vincendum vires eosdem praebuisse. deinde quantas peditum equitumque 16 copias praebituri Antiocho ad bellum essent, quae loca terrestribus copiis, quos portus maritimis. tum de Philippo et Nabide libero mendacio abutebatur: paratum 17 utrumque ad rebellandum esse, et primam quamque occasionem recipiendi ea quae bello amisissent arrepturos. ita per totum simul orbem terrarum Aetoli Romanis con- 18 citabant bellum. et reges tamen aut non moti aut tardius moti sunt.

XIII. Nabis extemplo circa omnis maritimos vicos 1 dimisit ad seditiones in iis miscendas et alios principum donis ad suam causam perduxit, alios pertinaciter in societate Romana manentis occidit. Achaeis omnium maritum 2 timorum Laconum tuendorum a T. Quintio cura mandata erat. itaque extemplo et ad tyrannum legatos miserunt, qui admonerent foederis eum Romani denuntiarentque, 3 ne pacem quam tantopere petisset turbaret, et auxilia ad Gytheum, quod iam obpugnabatur ab tyranno, et Romanam, qui ea nuntiarent, legatos miserunt.

Antiochus rex ea hieme Raphiae in Phoenice Ptolemaeo regi Aegypti filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset, per Ciliciam Tauro monte superat

5 extremo iam hiemis Ephesum pervenit. inde principio
veris, Antiocho filio misso in Syriam ad custodiam ultimarum partium regni, ne quid absente se ab tergo moveretur, ipse cum omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Sindam incolunt, obpugnandos est profectus.
6 eo tempore legati Romani P. Sulpicius et P. Villius, qui ad Antiochum, sicut ante dictum est, missi erant, iussu prius Eumenem adire Elaeam venire; inde Pergamum —
7 ibi regia Eumenis fuit — escenderunt. cupidus belli adversus Antiochum Eumenes erat, gravem, si pax esset, adcolam tanto potentio rem regem credens: eundem, si motum bellum esset, non magis parem Romanis fore
8 quam Philippus fuisset et aut funditus sublatum iri aut, si pax victo daretur, multa illi detracta sibi accessura, ut facile deinde se ab eo sine ullo auxilio Romano tueri posset. etiam si quid adversi casurum foret, satius esse Romanis sociis quamcumque fortunam subire quam solum aut imperium pati Antiochi aut abnuentem vi atque armis
10 cogi. ob haec, quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum.

1 XIII. Sulpicius aeger Pergami substitit: Villius cum Pisidiae bello occupatum esse regem audisset, Ephesum
2 profectus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Hannibale, qui tum ibi forte erat, saepe congrederetur, ut animum eius temptaret et, si qua posset, metum demeret, periculi quicquam ei ab Romanis esse. his conloquiis aliud quidem actum nihil est; secutum tamen sua sponte est, velut consilio petatum esset, ut vilior ob ea regi Hannibal et suspectior ad omnia fieret.

5 Claudius, secutus Graecos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradit, eumque Ephesi conlocutum cum Hannibale, et sermonem unum etiam refert, quo quaerenti Africano quem fuisse maximum imperatorem Hannibal crederet respondisse, Alexandrum Macedonem regem, quod parva manu innumerabiles exercitus fudisset [et] quod ultimas oras, quas visere supra spem
8 humanam esset, peragrasset. quaerenti deinde, quem secundum poneret, Pyrrhum dixisse: castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, prae-

sidia disposuisse, artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicae gentes regis externi quam populi Romani tam diu principis in ea terra imperium esse mal-
lent. exequenti, quem tertium duceret, haud dubie semet 10
ipsum dixisse. tum risum obortum Scipioni et subiecisse
'quidnam tu diceres, si me vicisses?' 'tum vero me' in- 11
quit 'et ante Alexandrum et ante Pyrrhum et ante alios
omnis imperatores esse.' et perplexum Punico astu re- 12
sponsum et inprovisum adsentationis genus Scipionem
movisse, quod e grege se imperatorum velut inaestima-
bilem secrevisset.

XV. Villius ab Epheso Apameam processit. eo et 1
Antiochus audito legatorum Romanorum adventu occurrit.
Apameae congressis disceptatio eadem ferme fuit, quae 2
Romae inter Quinctium et legatos regis fuerat. mors nun-
tiata Antiochi filii regis, quem missum paulo ante dixe-
ram in Syriam, diremit colloquia. magnus luctus in regia 3
fuit magnumque eius iuvenis desiderium: id enim iam
specimen sui dederat, uti, si vita longior contigisset, magni
iustique regis in eo indolem fuisse adpareret. quo carior 4
acceptiorque omnibus erat, eo mors eius suspectior fuit,
gravem successorem eum instare senectuti suae patrem
credentem per spadones quosdam, talium ministerio faci-
norum acceptos regibus, veneno sustulisse. eam quoque 5
causam clandestino facinori adiciebant, quod Seleuco filio
Lysimachiam dedisset, Antiocho quam similem daret sed-
dem, ut procul ab se honore eum quoque ablegaret, non
habuisset. magni tamen luctus species per aliquot dies 6
regiam tenuit; legatusque Romanus ne alieno tempore
incommodus obversaretur, Pergamum concessit. rex Ephe- 7
sum omisso quod inchoaverat bello redit. ibi per luctum
regia clausa cum Minnione quodam, qui princeps amico-
rum eius erat, secreta consilia agitavit. Minnio ignarus 8
omnium externorum viresque aestimans regis ex rebus
in Syria aut Asia gestis, non causa modo superiorem esse
Antiochum, quod nihil aequi postularent Romani, sed
bello quoque superaturum credebat. fugienti regi disce- 9
ptionem cum legatis, seu iam experto eam minus pro-
peram seu maerore recenti confuso, professus Minnio,

se quae pro causa essent dicturum, persuasit, ut a Pergamo accenserentur legati.

- 1 XVI. Iam convaluerat Sulpicius; itaque ambo Ephesum venerunt. rex a Minnione excusatus, et absente eo
- 2 agi res coepta est. ibi praeparata oratione Minnio 'specioso titulo' inquit 'uti vos, Romani, Graecarum civitatum liberandarum video; sed facta vestra orationi non
- 3 conveniunt, et aliud Antiocho iuris statuistis, alio ipsi utimini. qui enim magis Smyrnaei Lampsacenique Graeci sunt quam Neapolitani et Regini et Tarentini, a
- 4 quibus stipendium, a quibus naves ex foedere exigitis? cur Syracusas atque in alias Siciliae Graecas urbes praetorem quotannis cum imperio et virgis et securibus mit-
- 5 titis? nihil aliud profecto dicatis quam armis superatis vos iis has leges inposuisse. eandem de Smyrna, Lam-
- 6 psaco civitatibusque quae Ioniae aut Aeolidis sunt causam ab Antiocho accipite. bello superatas a maioribus et
- 7 stipendiarias ac vectigales factas in antiquum ius repetit. itaque ad haec ei responderi velim, si ex aequo disce-
- 8 ptatur et non belli causa quaeritur.' ad ea Sulpicius 'fecit verecunde' inquit 'Antiochus, qui, si alia pro
- 9 causa eius non erant quae dicerentur, quemlibet ista quam se dicere maluit. quid enim simile habet civitatum earum quas comparasti causa? ab Reginis et Neapolitanis et Tarentinis ex quo in nostram venerunt potestatem, uno et perpetuo tenore iuris, semper usurpato, numquam
- 10 intermisso, quae ex foedere debent exigimus. potesne tandem dicere, ut ii populi non per se, non per alium quemquam foedus mutaverunt, sic Asiae civitates, ut semel venerint in maiorum Antiochi potestatem, in perpetua possessione regni vestri mansisse, et non alias earum in Philippi, alias in Ptolemaei fuisse potestate, alias per multos annos nullo ambigente libertatem usur-
- 11 passe? nam si, quod aliquando servierunt temporum iniquitate pressi, ius post tot saecula adserendi eos in
- 12 servitutem faciet, quid abest, quin actum nobis nihil sit quod a Philippo liberavimus Graeciam, et repetant posterius eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem et The-
- 13 salorum totam gentem? sed quid ego causam civitatum

ago, quam ipsis agentibus et nos et regem ipsum cognoscere aequius est?"

XVII. Vocari deinde civitatum legationes iussit 1
praeparatas iam ante et instructas ab Eumene, qui quantumcumque virium Antiocho decessisset, suo id accessurum regno ducebat. admissi plures, dum suas quisque 2
nunc querelas, nunc postulationes inserit et aequa iniquis miscent, ex disceptatione altercationem fecerunt. itaque, nec remissa ulla re nec impetrata, aequae ac venerant omnium incerti legati Romam redierunt.

Rex dimissis iis consilium de bello Romano habuit. 3
ibi alius alio ferocius, quia quo quisque asperius adversus Romanos locutus esset, eo spes gratiae maior erat, alius superbiam postulatorum increpare, tamquam Nabidi 4
victo, sic Antiocho, maximo Asiae regum, inponentium leges — quamquam Nabidi tamen dominationem in patriam 5
suam et patriam Lacedaemonem remissam, Antiocho si 6
Smyrna et Lampsacus imperata faciant, indignum videri —, alii parvas et vix dictu dignas belli causas tanto regi eas 7
civitates esse. sed initium semper a parvis iniusta impetrandi fieri, nisi crederent Persas, cum aquam terramque ab Lacedaemonis petierint, gleba terrae et haustu aquae eguisse. per similem temptationem Romanis de duabus 8
civitatribus agi. et alias civitates, simul duas iugum exuisse vidissent, ad liberatorem populum defecturas. si non 9
libertas servitute potior sit, tamen omni praesenti statu spem cuiusque novandi res suas blandiorem esse.

XVIII. Alexander Acarnan in consilio erat, Philippo 1
quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentiorum regiam Antiochi, et tamquam peritus Graeciae nec ignarus Romanorum, in eum gradum amicitiae regis, ut consiliis quoque arcanis interesset, acceptus erat. is, tamquam non utrum bellandum esset necne consuleretur, sed ubi et qua ratione bellum gereretur, victoriam se haut dubiam proponere animo adfirmabat, si in Europam transisset rex et in aliqua Graeciae parte sedem bello cepisset: iam primum Aetolos, qui umbilicum Graeciae incolerent, 4
in armis eum inventurum, antesignanos ad asperissima quaeque belli paratos. in duobus velut cornibus Grae- 5

ciae, Nabim a Peloponneso concitaturum omnia, repeten-
tem Argivorum urbem, repentem maritimas civitates,
6 quibus eum depulsum Romani Lacedaemonis muris in-
clusissent, a Macedonia Philippum, ubi primum bellicum
cani audisset, arma capturum. nosse se spiritus eius,
nosse animum; scire ferarum modo, quae claustris aut
vinculis tenentur, ingentis iam diu iras eum in pectore
7 volvere. meminisse etiam se, quotiens in bello precari
omnis deos solitus sit, ut Antiochum sibi darent adiutorem;
cuius voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi
8 facturum. tantum non cunctandum nec cessandum esse;
in eo enim victoriam verti, si et loca oportuna et socii
praeoccuparentur. Hannibalem quoque sine mora mit-
tendum in Africam esse ad distringendos Romanos.

1 XVIII. Hannibal non adhibitus est in consilium, pro-
pter conloquia cum Villio suspectus regi et in nullo postea
honore habitus. primo eam contumeliam tacitus tulit,
2 deinde melius esse ratus et percunctari causam repen-
tinae alienationis et purgare se, tempore apto quaesita
3 simpliciter iracundiae causa auditaque, ‘pater Hamilcar,’
inquit ‘Antioche, parvum admodum me, cum sacrificaret,
altaribus admotum iureiurando adegit, numquam amicum
4 fore populi Romani. sub hoc sacramento sex et triginta
annos militavi, hoc me in pace patria mea expulit, hoc
patria extorrem in tuam regiam adduxit, hoc duce, si tu
spem meam destitueris, ubicumque vires, ubi arma esse
sciam, huc veniam, toto orbe terrarum quaerens aliquos
5 Romanis hostis. itaque si quibus tuorum meis criminibus
apud te crescere lubet, aliam materiam crescendi ex me
6 quaerant. odi odioque sum Romanis. id me verum dicere
pater Hamilcar et dii testes sunt. proinde cum de bello Ro-
mano cogitabis, inter primos amicos Hannibalem habeto,
si qua res te ad pacem compellet, in id consilium alium
7 cum quo deliberes quaerito.’ non movit modo talis oratio
regem, sed etiam reconciliavit Hannibali. ex consilio ita
discessum est, ut bellum gereretur.

1 XX. Romae destinabant quidem sermonibus hostem
Antiochum, sed nihildum ad id bellum praeter animos pa-
2 rabant. consulibus ambobus Italia provincia decreta est

ita ut inter se compararent sortirentur, uter comitiis eius anni praesesset: ad utrum ea non pertineret cura, ut paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset ducere legiones. huic consuli permissum, ut duas legiones scriberet novas et socium nominis Latini milia viginta et equites octingentos. alteri consuli duae legiones decretae, quas L. Cornelius consul superioris anni habuisset, et socium Latini nominis ex eodem exercitu quindecim milia et equites quingenti. Q. Minucio cum exercitu quem in Liguribus habebat prorogatum imperium. additum in supplementum, ut quattuor milia peditum Romanorum scriberentur et centum quinquaginta equites et sociis eodem quinque milia peditum imperarentur, ducenti quinquaginta equites. Cn. Domitio extra Italiam quo senatus censuisset provincia evenit, L. Quinctio Gallia et comitia habenda. praetores deinde provincias sortiti, M. Fulvius Centumalus urbanam, L. Scribonius Libo peregrinam, L. Valerius Tappo Siciliam, Q. Salonius Sarra Sardiniam, M. Baebius Tamphilus Hispaniam citeriorem, A. Atilius Serranus ulteriorem. sed his duobus primum senatus consulto, deinde plebei etiam scito permutatae provinciae sunt: Atilio classis et Macedonia, Baebio Brutti decreti. Flaminio Fulvioque in Hispaniis prorogatum imperium. Atilio in Bruttios duae legiones decretae, quae priore anno urbanae fuissent, et ut sociis eodem milia peditum quindecim imperarentur et quingenti equites. Baebius Tamphilus triginta naves quinqueres facere iussus et ex navalibus veteres deducere, si quae utiles essent, et scribere navalis socios. et consulibus imperatum, ut ei duo milia socium ac Latini nominis et mille Romanos darent pedites. hi duo praetores et duo exercitus, terrestris navisque, adversus Nabim aperte iam obpugnantem socios populi Romani dicebantur parari. ceterum legati ad Antiochum missi exspectabantur, et priusquam ii redissent, vetuerat Cn. Domitium consulem senatus discedere ab urbe.

XXI. Praetoribus Fulvio et Scribonio, quibus ut ius dicerent Romae provincia erat, negotium datum, ut praeter eam classem, cui Baebius praefuturus erat, centum quinqueres pararent.

- 2 Priusquam consul praetoresque in provincias
 3 ficiſcerentur, supplicatio fuit prodigiorum cauſa. ca
 ſex haedos uno fetu edidiſſe ex Piceno nuntiatum e
 Arreti puerum natum unimanum, Amiterni terram plu
 4 Formis portam murumque de caelo tacta, et, quod me
 terrebat, conſulis Cn. Domiti bovem locutum 'B
 5 cave tibi.' ceterorum prodigiorum cauſa ſupplic
 eſt; bovem cum cura ſervari aliſque haruſpices iuſſe
 Tiberis infeſtiore quam priore inpetu inlatus urbi
 pontis, aedificia multa, maxime circa Flumentanam po
 6 evertit. ſaxum ingens, ſive imbris ſeu motu terrae
 ore quam ut alioqui ſentiretur, labefactatum in vicum
 rium ex Capitolio procidit et multos obpreſſit. in
 paſſim inundatis pecua ablata, villarum ſtrages facta
 7 Priusquam L. Quinctius conſul in provinciam
 veniret, Q. Minucius in agro Piſano cum Liguribus
 conlatis pugnavit; novem milia hoſtium occidit, ce
 8 fuſos fugatoſque in caſtra compulſit. ea uſque in no
 magno certamine obpugnata deſenſaque ſunt. nocte
 9 proſecti Ligures; prima luce vacua caſtra Romanu
 vaſit. praedae minus inventum eſt, quod ſubiūden
 10 agrorum capta domos mittebant. Minucius nihil d
 laxamenti hoſtibus dedit; ex agro Piſano in Ligures
 fectus caſtella vicoſque eorum igni ferroque pervas
 11 ibi praeda Etruſca, quae miſſa a populatoſibus f
 repletus eſt miles Romanus.
- 1 XXII. Sub idem tempus legati ab regibus Ro
 2 reverterunt. qui cum nihil quod ſatis maturam ca
 belli haberet niſi adverſus Lacedaemonium tyrannu
 tuſſent, quem et Achaei legati nuntiabant contra f
 maritimam oram Laconum obpugnare, Atilius p
 cum claſſe miſſus in Graeciam eſt ad tuendos ſ
 3 conſules, quando nihil ab Antiocho inſtaret, pro
 ambo in provincias placuit. Domitius ab Arimino
 4 proximum fuit, Quinctius per Ligures in Boios venit
 conſulum agmina diverſa late agrum hoſtium pervas
 primo equites eorum pauci cum praefectis, deinde uni
 ſenatus, poſtremo in quibus aut fortuna aliqua aut di
 erat, ad mille quingenti ad conſules transfugerunt.

Et in utraque Hispania eo anno res prospere gestae; 5
nam et C. Flaminius oppidum Licabrum munitum opu-
lentumque vineis expugnavit et nobilem regulum Corri-
bilonem vivum cepit, et M. Fulvius proconsul cum duobus 6
exercitibus hostium duo secunda proelia fecit, oppida duo
Hispanorum, Vesceliam Helonemque, et castella multa
expugnavit; alia voluntate ad eum defecerunt. tum in 7
Oretanos progressus et ibi duobus potitus oppidis, Noliba
et Cusibi, ad Tagum amnem ire pergit. Toletum ibi 8
parva urbs erat, sed loco munito. eam cum obpugnaret,
Vettonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit.
cum iis signis conlatis prospere pugnavit et fuis Vetto-
nibus operibus Toletum cepit.

XXIII. Ceterum eo tempore minus ea bella, quae 1
gerebantur, curae patribus erant quam exspectatio non-
dum coepta cum Antiocho belli. nam etsi per legatos 2
identidem omnia explorabantur, tamen rumores temere
sine ullis auctoribus orti multa falsa veris miscebant. inter 3
quae adlatum erat, cum in Aetoliam venisset Antiochus,
extemplo eum in Siciliam missurum. itaque se 4
natus, etsi praetorem Atilium cum classe miserat in Grae-
ciam, tamen, quia non copiis modo, sed etiam auctoritate 5
opus erat ad tenendos sociorum animos, T. Quinctium et
Cn. Octavium et Cn. Servilium et P. Villium legatos in
Graeciam misit; et ut M. Baebius ex Bruttis ad Tarentum
et Brundisium promoveret legiones decrevit, inde, si res 6
posceret, in Macedoniam traiceret; et ut M. Fulvius prae-
tor classem navium viginti mitteret ad tuendam Siciliae
orae; et ut cum imperio esset qui classem eam duceret
— duxit L. Oppius Salinator, qui priore anno aedilis 7
plebei fuerat —; et ut idem praetor L. Valerio collegae
scriberet, periculum esse, ne classis regis Antiochi ex 8
Aetolia in Siciliam traiceret: itaque placere senatui, ad
eum exercitum, quem haberet, tumultuariorum militum
ad duodecim milia et quadringentos equites scriberet, qui-
bus oram maritimam provinciae, qua vergeret in Graeciam,
tueri posset. eum dilectum praetor non ex Sicilia ipsa 9
tantum, sed ex circumiacentibus insulis habuit, oppidaque
omnia maritima, quae in Graeciam versa erant, praesidiis

quondam navigium — deduci ab Aegio putrem ia
 7 modum et vetustate dilabentem iussit. hac tum pra
 nave praecedente classem, cum in ea Patrensis Tiso
 fectus classis veheretur, obcurrerunt a Gytheo Lac
 8 naves. et primo statim incursu ad novam et firmam
 vetus, quae per se ipsa omnibus compagibus
 acciperet, divulsa est captique omnes qui in nave
 9 cetera classis praetoria nave amissa quantumquaeque
 valuit fugerunt. ipse Philopoemen in levi speculatore
 fugit nec ante fugae finem quam Patras ventum es
 10 nihil ea res animum militaris viri et multos experti
 inminuit. quin contra, si in re navali, cuius esset ig
 obfendisset, eo plus in ea quorum usu calleret spei n
 breve id tyranno gaudium se effecturum adfirmaba
 1 XXVII. Nabis cum prospera re elatus, tum
 etiam haud dubiam nactus nihil iam a mari pericul
 2 et terrestres aditus claudere oportune positus pra
 voluit. tertia parte copiarum ab obsidione Gythei al
 3 ad Pleias posuit [castra]. imminet is locus et Let
 Acris, qua videbantur hostes exercitum admoturi.
 ibi stativa essent, pauci tabernacula haberent, mul
 alia casas ex arundine textas fronde, quae umbram
 4 praeberet, texissent, priusquam in conspectum
 veniret Philopoemen, necopinantem eum improvis
 5 nere belli adgredi statuit. navigia parva in statione
 cultam agri Argivi contraxit: in ea expeditos n
 cetratos plerosque, cum fundis et iaculis et alio le
 6 nere armaturae inposuit. inde litora legens cu
 propinquum castris hostium promunturium venisset,
 sus callibus notis nocte Pleias pervenit et, sopitis vig
 ut in nullo propinquo metu, ignem casis ab omni
 7 castrorum iniecit. multi prius incendio absumpt
 quam hostium adventum sentirent, et qui senserant
 8 iam opem ferre potuerunt. ferro flammaque omn
 sumpta; perpauci ex tam ancipiti peste ad Gythe
 9 maiora castra perfugerunt. ita percussis hostibus
 lopoemen protinus ad depopulandam Tripolim La
 10 agri, qui proximus finem Megalopolitarum est, du
 magna vi pecorum hominumque inde abrepta priu

a Gytheo tyrannus praesidium agris mitteret, discessit. inde Tegeam exercitu contracto concilioque eodem et 11 Achaeis et sociis indicto, in quo et Epirotarum et Acarnanum fuere principes, statuit, quoniam satis et suorum 12 a pudore maritimae ignominiae restituti animi et hostium conterriti essent, ad Lacedaemonem ducere, eo modo uno ratus ab obsidione Gythei hostem abduci posse. ad 13 Caryas primum in hostium terra posuit castra. eo ipso die Gytheum expugnatum est. cuius rei ignarus Philopoemen (castra) ad Barbosthenem — mons est decem milia passuum ab Lacedaemone — processit. et Nabis recepto 14 Gytheo cum expedito exercitu inde profectus, cum praeter Lacedaemonem raptim duxisset, Pyrri quae vocant castra occupavit, quem peti locum ab Achaeis non dubitabat. inde hostibus obcurrit. obtinebant autem longo 15 agmine propter angustias viae prope quinque milia passuum. cogeatur agmen ab equitibus et maxima parte auxiliorum, quod existimabat Philopoemen tyrannum mercennariis militibus, quibus plurimum fideret, ab tergo suos adgressurum. duae res simul inopinatae perculerunt 16 eum: una praecoccupatus quem petebat locus, altera, quod primo agmini obcurrisse hostem cernebat, ubi, cum per loca confragosa iter esset, sine levis armaturae praesidio signa ferri non videbat posse.

XXVIII. Erat autem Philopoemen praecipuae in du- 1 cendo agmine locisque capiendis sollertiae atque usus, nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id maxime animum exercuerat. ubi iter quopiam faceret et ad diffi- 2 lem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam, cum solus iret, secum ipse agitabat animo, cum comites haberet, ab iis quaerebat, si hostis eo loco 3 adparisset, quid, si a fronte, quid, si ab latere hoc aut illo, quid, si ab tergo adoriretur, capiendum consilii foret: posse instructos recta acie, posse inconditum agmen et tantummodo aptum viae obcurrere. quem locum ipse ca- 4 pturus esset, cogitando aut quaerendo exequabatur, aut quot armatis, aut quo genere armorum — plurimum enim interesse — usus; quo impedimenta, quo sarcinas, quo turbam inermem reiceret; quanto ea aut quali praesidio 5

custodiret; et utrum pergere qua coepisset ire via an
 6 eam qua venisset repetere melius esset; castris quoque
 quem locum caperet, quantum munimento amplecteretur
 loci, qua oportuna aquatio, qua pabuli lignorumque copia
 esset; qua postero die castra moventi tutum maxime iter,
 7 quae forma agminis esset. his curis cogitationibusque
 ita ab ineunte aetate animum agitaverat, ut nulla ei
 8 nova in tali re cogitatio esset. et tum omnium primum
 agmen constituit; dein Cretensis auxiliares et quos Ta-
 rentinos vocabant equites, binos secum trahentis equos,
 ad prima signa misit et, iussis equitibus subsequi super
 9 torrentem unde aquari possent, rupem occupavit. eo
 impedimenta omnia et calorum turbam conlectam armatis
 circumdedit et pro natura loci castra communivit. taber-
 nacula statuere in aspretis et inaequabili solo difficile
 10 erat. hostes quingentos passus aberant. ex eodem rivo
 utrimque cum praesidio levis armaturae aquati sunt, et
 priusquam, qualia in propinquis castris solent, contra-
 11 heretur certamen, nox intervenit. postero die adparebat
 pugnandum pro aquatoribus circa rivum esse. nocte in
 valle a conspectu hostium avera, quantam multitudinem
 locus occultare poterat, condidit cetratorum.

1 XXVIII. Luce orta Cretensium levis armatura et
 Tarentini equites super torrentem proelium commiserunt.
 Telemnastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas
 2 Megalopolitanus praecerat. Cretenses et hostium auxiliares
 equitumque idem genus Tarentini praesidio aquatoribus
 erant. aliquamdiu dubium proelium fuit, ut eodem ex parte
 3 utraque hominum genere et armis paribus; procedente cer-
 tamine et numero vicere tyranni auxiliares, et quia ita prae-
 ceptum a Philopoemene praefectis erat, ut modico edito
 proelio in fugam inclinarent hostemque ad locum insidiarum
 pertraherent. effuse secuti fugientes per convallem, pleri-
 que et vulnerati et interfecti sunt, priusquam occultum ho-
 4 stem viderent. cetrati ita, quantum latitudo vallis patieba-
 tur, instructi sederant, ut facile per intervalla ordinum
 5 fugientes suos acciperent. consurgunt deinde ipsi integri,
 recentes, instructi et in hostis inordinatos, effusos, labore
 6 etiam et vulneribus fessos, inpetum faciunt: nec dubia

fuit. extemplo terga dedit tyranni miles, et haut
 concitatore cursu quam secutus erat fugiens in
 est compulsus; multi caesi captique in ea fuga sunt. 7
 castris quoque foret trepidatum, ni Philopoemen
 i cani iussisset, loca magis confragosa, quacumque
 processisset iniqua, quam hostem metuens.
 e et ex fortuna pugnae et ex ingenio ducis con- 8
 , in quo tum is pavore esset, unum de auxiliariis
 transfugae mittit ad eum, qui pro comperto ad-
 Achaeos statuisse postero die ad Eurotan amnem, 9
 pe ipsis adfluit moenibus, progredi, ut interclu-
 iter, ne aut tyrannus cum vellet receptum ad
 haberet aut commeatus ab urbe in castra porta- 10
 simul etiam temptaturus, si quorum animi solli-
 d defectionem a tyranno possent. non tam fidem 11
 erfuga fecit quam perculso metu relinquendi castra
 . probabilem praebuit. postero die Pythagoram 12
 xiliaribus et equitatu stationem agere pro vallo
 ipse tamquam in aciem cum robore exercitus
 is signa ocius ferri ad urbem iussit.

XX. Philopoemen postquam citatum agmen per 1
 um et proclivem viam duci raptim vidit, equitatum
 et Cretensium auxiliares in stationem hostium,
 ro castris erat, emittit. illi ubi hostis adesse et a 2
 desertos viderunt, primo in castra recipere se conati
 leinde postquam instructa acies tota Achaeorum 3
 batur, metu ne cum ipsis castris caperentur sequi
 . agmen aliquantum praegressum insistunt. extem- 4
 rati Achaeorum in castra inpetum faciunt et diri-
 xeteri ad persequendos hostes ire pergunt. erat iter
 r quod vix tranquillum ab hostili metu agmen ex-
 posset; ut vero ad postremos proelium ortum est, 5
 que terribilis ab tergo paventium ad prima signa est
 s, pro se quisque armis abiectis in circumiectas
 silvas diffugiunt, momentoque temporis strage ar-
 saepta via est, maxime hastis, quae pleraeque 6
 se cadentes velut vallo obiecto iter inpediebant.
 oemen, utcumque possent, instare et persequi au- 7
 us iussis — utique enim equitibus haud facilem

- futuram fugam —, ipse gravius agmen via patientiore ad
8 Eurotan amnem deduxit. ibi castris sub occasum solis
positis levem armaturam, quam ad persequendum reli-
querat hostem, opperiebatur. qui ubi prima vigilia vene-
runt, nuntiantes tyrannum cum paucis ad urbem pene-
trasse, ceteram multitudinem inermem toto sparsam vagari
9 saltu, corpora curare eos iubet. ipse ex cetera copia mi-
litum, qui quia priores in castra venerant, refecti et cibo
sumpto et modica quiete erant, delectos, nihil praeter
gladios secum ferentis, extemplo educit, et duarum por-
tarum itineribus, quae Pharas quaeque Barbothenem
ferunt, eos instruxit, qua ex fuga recepturos sese hostis
10 credebat. nec eum opinio fefellit. nam Lacedaemoni,
quoad lucis superfuit quicquam, deviis callibus medio
saltu recipiebant se; primo vespere ut lumina in castris
hostium conspexere, e regione eorum occultis semitis se
11 tenuerunt; ubi praegressi ea sunt, iam tutum rati in pa-
tentis vias descenderunt. ibi excepti ab insidente hoste
passim ita multi caesi captique sunt, ut vix quarta pars
12 de toto exercitu evaserit. Philopoemen incluso tyranno
in urbem insequentis dies prope triginta vastandis agris
Laconum absumpsit debilitatisque ac prope fractis ty-
ranni viribus domum rediit, aequantibus eum gloria rerum
13 Achaeis imperatori Romano et, quod ad Laconum bellum
adtineret, praeferentibus etiam.
- 1 XXXI. Dum inter Achaeos et tyrannum bellum erat,
legati Romanorum circuire sociorum urbes solliciti, ne
Aetoli partis alicuius animos ad Antiochum avertissent.
2 minimum operae in Achaeis adeundis consumpserunt,
quos, quia Nabidi infesti erant, ad cetera quoque satis
3 fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem,
inde in Thessaliam iere, adlocutique concilio frequenti
Thessalos Demetriadem iter flexere. eo Magnetum concil-
4 lium indictum est. adcuratior ibi habenda oratio fuit, quod
pars principum alienati Romanis totique Antiochi et Ae-
5 tolorum erant, quia cum reddi obsidem filium Philippo
adlatum esset stipendiumque inpositum remitti, inter ce-
tera vana adlatum erat, Demetriadem quoque ei redditu-
6 ros Romanos esse. id ne fieret, Eurylochus princeps

Magnetum factionisque eius quidam omnia novari Aetorum Antiochique adventu malebant. adversus eos ita 7
 isserendum erat, ne timorem vanum iis demendo spes
 acisa Philippum abalienaret, in quo plus ad omnia mo-
 nenti quam in Magnetibus esset. illa tantum commemo- 8
 ata, cum totam Graeciam beneficio libertatis obnoxiam
 Romanis esse, tum eam civitatem praecipue: ibi enim non 9
 praesidium modo Macedonum fuisse, sed regiam exaedi-
 catam, ut praesens semper in oculis habendus esset do-
 minus. ceterum nequiquam ea facta, si Aetoli Antiochum 10
 in Philippi regiam adducerent et novus et incognitus pro
 vetere et experto habendus rex esset. Magnetarchen 11
 summum magistratum vocant. is tum Eurylochus erat.
 ac potestate ea fretus negavit dissimulandum sibi et Ma-
 gnetibus esse, quae fama vulgata de reddenda Demetriade
 Philippo foret: id ne fieret, omnia et conanda et audenda 12
 Magnetibus esse. et inter dicendi contentionem inconsultius
 vectus proiecit, tum quoque specie liberam Demetriadem
 esse, re vera omnia ad nutum Romanorum fieri. sub hac 13
 voce fremitus variantis multitudinis fuit partim adsensum
 partim indignationem, dicere id ausum eum; Quinctius
 quidem adeo exarsit ira, ut manus ad caelum tendens
 leos testes ingrati ac perfidi animi Magnetum invocaret.
 hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus unus, 14
 magnae cum ob eleganter actam vitam auctoritatis, tum
 quod semper Romanorum haud dubie partis fuerat, ab
 Quinctio legatisque aliis flens petit, ne unius amentiam civi- 15
 ati adsignarent: suo quemque periculo furere. Magnetes
 non libertatem modo, sed omnia, quae hominibus sancta
 atque sint, T. Quinctio et populo Romano debere. nihil 16
 quemquam ab diis immortalibus precari posse, quod non
 Magnetes ab illis haberent, et in corpora sua citius per
 furem saevituros quam ut Romanam amicitiam violarent.

XXXII. Huius orationem subsecutae multitudinis pre- 1
 ces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad por-
 tam atque inde protinus in Aetoliam profugit; iam enim, 2
 et id magis in dies, Aetoli defectionem nudabant. eoque
 ipso tempore forte Thoas princeps gentis, quem miserant ad
 Antiochum, redibat, indeque Menippum secum adduxerat

3 regis legatum. qui, priusquam concilium iis daretur, im-
 4 plevrant omnium aures terrestris navalisque copias com-
 memorando: ingentem vim peditum equitumque venire;
 ex India elephantos accitos; ante omnia, quo maxime cre-
 debant moveri multitudinis animos, tantum advehi auri,
 5 uti ipsos emere Romanos possit. adparebat, quid ea oratio
 in concilio motura esset; nam et venisse eos et quae age-
 6 rent omnia legatis Romanis deferebantur. et quamquam
 prope abscesa res erat, tamen non ab re esse Quintio vi-
 sum est, sociorum aliquos legatos interesse ei concilio,
 qui admonerent Romanae societatis Aetolos, qui vocem
 7 liberam mittere adversus regis legatum auderent. Athe-
 nienses maxime in eam rem idonei visi sunt propter et
 civitatis dignitatem et vetustam societatem cum Aetolia.
 ab iis Quintius petit, ut legatos ad Panaetolicum concilium
 8 mitterent. Thoas primus in eo concilio renuntiavit legationem.
 Menippus post eum est intromissus. optimum fuisse
 omnibus qui Graeciam Asiamque incolerent ait, integris
 9 rebus Philippi potuisse intervenire Antiochum: sua quem-
 que habiturum fuisse neque omnia sub nutum dicionemque
 10 Romanam perventura. 'nunc quoque,' inquit 'si modo vos
 quae inchoastis consilia constanter perducitis ad exitum,
 poterit diis iuvantibus et Aetolis sociis Antiochus quamvis
 inclinatas Graeciae res restituere in pristinam dignitatem.
 11 ea autem in libertate posita est, quae suis stat viribus
 12 non ex alieno arbitrio pendet.' Athenienses, quibus pri-
 mis post regiam legationem dicendi quae vellent potestas
 facta est, mentione omni regis praetermissa Romanae
 societatis Aetolos meritorumque in universam Graeciam
 13 T. Quincti admonuerunt, ne temere eam nimia celeritate
 consiliorum everterent: consilia calida et audacia prima
 specie laeta, tractatu dura, eventu tristia esse. legatos
 Romanos, et in his T. Quinctium, haud procul inde abesse.
 14 dum integra omnia essent, verbis potius de iis quae am-
 bigerentur disceptarent quam Asiam Europamque ad fu-
 nestum armarent bellum.

1 XXXIII. Multitudo avida novandi res Antiochi tota
 erat, et ne admittendos quidem in concilium Romanos
 censebant; principum maxime seniores auctoritate obti-

nuerunt, ut daretur iis concilium. hoc decretum Athenien- 2
 ses cum rettulissent, eundum in Aetoliam Quinctio visum
 est: aut enim moturum aliquid aut omnis homines testes 3
 fore, penes Aetolos culpam belli esse, Romanos iusta ac
 prope necessaria sumpturos arma. postquam ventum est 4
 eo, Quinctius in concilio orsus a principio societatis Aeto-
 lorum cum Romanis, et quotiens ab iis fides mota foederis
 esset, pauca de iure civitatum, de quibus ambigeretur,
 disseruit. si quid tamen aequi se habere arbitrarentur, 5
 quanto esse satius Romam mittere legatos, seu disceptare
 seu rogare senatum mallent, quam populum Romanum cum 6
 Antiocho, lanistis Aetolis, non sine magno motu generis
 humani et pernicie Graeciae dimicare? nec ullos prius
 cladem eius belli sensuros quam qui movissent. haec 7
 nequiquam velut vaticinatus Romanus. Thoas deinde
 ceterique factionis eiusdem cum adsensu omnium auditi
 pervicerunt, ut ne dilato quidem concilio et absentibus 8
 Romanis decretum fieret, quo accerseretur Antiochus ad
 liberandam Graeciam disceptandumque inter Aetolos et
 Romanos. huic tam superbo decreto addidit propriam 9
 contumeliam Damocritus praetor eorum. nam cum id
 ipsum decretum posceret eum Quinctius, non veritus
 maiestatem viri, aliud in praesentia quod magis instaret 10
 praevertendum sibi esse dixit: decretum responsumque
 in Italia brevi castris super ripam Tiberis positum datu-
 rum. tantus furor illo tempore gentem Aetolorum tantus- 11
 que magistratus eorum cepit.

XXXIII. Quinctius legatique Corinthum redierunt. 1
 inde, ut quaeque de Antiocho [...], nihil per se ipsi moti
 et sedentes exspectare adventum viderentur regis, con- 2
 cilium quidem universae gentis post dimissos Romanos
 non habuerunt, per apocletos autem — ita vocant san-
 ctius consilium: ex delectis constat viris — id agitabant,
 ponam modo in Graecia res novarentur. inter omnis 3
 constabat, in civitatibus principes et optimum quemque
 Romanae societatis esse et praesenti statu gaudere, mul-
 tudinem et quorum res non ex sententia ipsorum essent
 omnia novare velle. Aetoli consilium inmodicum spei 4
 quoque non audacis modo, sed etiam inprudens ceperunt

- 5 Demetriadem, Chalcidem, Lacedaemonem occupandū.
 guli in singulas principes missi sunt, Thoas Chalci
 6 Alexamenus Lacedaemonem, Diocles Demetriadem.
 exul Eurylochus, de cuius fuga causaque fugae ante dīc
 est, quia reditus in patriam nulla erat alia spes, adi
 7 litteris Eurylochi admoniti propinqui amique et
 eiusdem factionis erant, liberos et coniugem eius
 sordida veste, tenentes velamenta supplicium, [in] con
 nem frequentem adierunt singulos universosque ob
 stantes, ne insontem indemnatum consensere in exsi
 8 sinerent. et simplices homines misericordia et inprob
 seditiososque inmiscendi res tumultu Aetolico spes m
 9 vit: pro se quisque revocari iubebant. his praeparat
 Diocles cum omni equitatu — et erat tum praefectus equi
 tum — specie reducentis exsulem hospitem profectus, d
 ac nocte ingens iter emensus, cum milia sex ab urbe al
 esset, prima luce tribus electis turmis, cetera multitudi
 10 equitum subsequi iussa, praecessit. postquam port
 adpropinquabat, desilire omnes ex equis iussit et la
 ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus,
 11 comitatus magis praefecti videretur quam praesidium. i
 una ex turmis ad portam relictā, ne excludi subsequ
 equitatus posset, media urbe ac per forum, manu Euryl
 chum tenens, multis obcurrentibus gratulantibusque domū
 12 deduxit. mox equitum plena urbs erat et loca oportū
 occupabantur. tum in domos missi qui principes advers
 factionis interficerent. ita Demetrias Aetolorum factus e
 1 XXXV. Lacedaemone non urbi vis adferenda, s
 2 tyrannus dolo capiendus erat: quem spoliatus maritū
 oppidis ab Romanis, tunc intra moenia etiam Laceda
 monis ab Achaeis compulsus qui occupasset occide
 3 eum totius gratiam rei apud Lacedaemonios laturum. cu
 sam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precib
 ut auxilia sibi, cum illis auctoribus rebellasset, mittere
 4 tur. mille pedites Alexameno dati sunt et triginta delect
 ex iuventute equites. iis a praetore Damocrito in consili
 5 arcano gentis, de quo ante dictum est, denuntiatur, i
 se ad bellum Achaicum aut rem ullam, quam sua quicquid
 opinione praecipere posset, crederent missos esse: quod

Alexamenus res movisset subiti consilii capere, ad
amvis inopinatum, temerarium, audax, oboedienter
endum parati essent ac pro eo acciperent tamquam
unum agendum missos ab domo se scirent. cum 6
praeparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem
iens extemplo spei implevit: Antiochum iam trans- 7
Europam, mox in Graecia fore, terras, maria armis,
ompleturum. non cum Philippo rem esse credituros
ios; numerum iniri peditum equitumque ac navium
esse, elephantorum aciem conspectu ipso debella-
Aetolos toto suo exercitu paratos esse venire La- 8
ionem, cum res poscat; sed frequentis armatos
re advenienti regi voluisse. Nabidi quoque ipsi 9
um esse, ut quas haberet copias non sineret sub
arcescere otio; sed educeret et in armis decurrere
, simul animos acueret et corpora exerceret. con- 10
ne levio rem laborem fore, et comitate ac benigni-
cis etiam non iniucundum fieri posse. educi inde
ter ante urbem in campum ad Eurotan amnem
. satellites tyranni in media fere acie consiste- 11
tyrannus cum tribus summum equitibus, inter quos
que Alexamenus erat, ante signa vectabatur, cor-
trema invisens; in dextro cornu Aetoli erant et 12
e auxiliares tyranni fuerant et qui venerant mille
exameno. fecerat sibi morem Alexamenus nunc 13
anno inter paucos ordines circumeundi monendi-
n quae in rem esse videbantur, nunc in dextrum 14
ad suos equitandi, mox inde velut imperato, ad
es poposcisset, recipiendi se ad tyrannum. sed 15
iem patrando facinori statuerat, eo paulisper cum
vectatus cum ad suos concessisset, tum equitibus
o secum missis 'agenda' inquit 'res est, iuvenes, 16
aque, quam me duce inpigre exequi iussi estis.
animos, dextras, ne quis in eo quod me viderit
m cesset. qui cunctatus fuerit et suum consilium 17
terponet, sciat sibi reditum ad penates non esse.'
cunctos cepit, et meminerant cum quibus mandatis
t. tyrannus ab laevo cornu veniebat. ponere hastas 18
Alexamenus iubet et se intueri; conligit et ipse

animum confusum tantae cogitatione rei. postquam a
pinquabat, inpetum facit et transfixo equo tyrannum
19 bat, iacentem equites confodiunt. multis frustra in lo
ictibus datis tandem in nudum corpus vulnera perven
et priusquam [a] media acie subcurreretur, exspira

1 XXXVI. Alexamenus cum omnibus Aetolis
2 gradu ad regiam occupandam pergit. corporis cust
3 cum in oculis res gereretur, pavor primo cepit; d
postquam abire Aetolorum agmen videre, concu
ad relictum tyranni corpus, et spectatorum turba
4 custodibus vitae mortisque ultoribus facta est. nec
visset se quisquam, si extemplo positis armis voc
contionem multitudo fuisset et oratio habita tempori
veniens, frequentes inde retenti in armis Aetoli
5 iniuria cuiusquam; sed, ut oportuit in consilio fi
coepto, omnia in maturandam perniciem eorum qui
6 rant sunt acta. dux regia inclusus diem ac nocte
scrutandis thesauris tyranni consumpsit; Aetoli
capta urbe, quam liberasse videri volebant, in pra
7 versi. simul indignitas rei, simul contemptus animo
cedaemonis ad coeundum fecit. alii dicere exturbare
Aetolos et libertatem, cum restitui videretur, interce
reptendam, alii, ut caput agenda rei esset, regii ge
8 aliquem in speciem adsumendum. Laconicus eius s
erat puer admodum, eductus cum liberis tyranni. ei
equum inponunt et armis adreptis Aetolos vagos per u
9 caedunt. tum regiam invadunt; ibi Alexamenum cum
cis resistentem obruncant. Aetoli circa Chalcioecon
10 nervae aereum est templum — congregati caeduntur.]
armis abiectis, pars Tegeam, pars Megalen polin, p
giunt. ibi comprehensi a magistratibus sub corona venie

1 XXXVII. Philopoemen audita caede tyranni p
ctus Lacedaemonem cum omnia turbata metu inven
2 evocatis principibus et oratione habita, qualis hab
Alexameno fuerat, societati Achaeorum Lacedaem
3 adiunxit, eo etiam facilius, quod ad idem forte tes
A. Atilius cum quattuor et viginti quinquere mibu
Gytheum accessit.

4 Iisdem diebus circa Chalcidem Thoas per Euth

iam principem, pulsum opibus eorum qui Romanae societatis erant post T. Quincti legatorumque adventum, et 5 Herodorum Cianum mercatorem, sed potentem Chalcide propter divitias, praeparatis ad prodicionem iis qui Euthymidae factionis erant, nequaquam eandem fortunam, qua Demetrias per Eurylochum occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athenis — eum domicilio delegerat locum 6 — Thebas primum, hinc Salganea processit, Herodorus ad Thronium. inde haud procul in Maliaco sinu duo milia 7 peditum Thoas et ducentos equites, onerarias leves ad triginta habebat. eas cum sexcentis peditibus Herodorus traicere in insulam Atalanten iussus, ut inde, cum pedestris 8 copias adpropinquare iam Aulidi atque Euripo sensisset, Chalcidem traiceret. ipse ceteras copias nocturnis maxime 9 itineribus, quanta poterat celeritate, Chalcidem ducebat.

XXXVIII. Micythio et Xenoclides, penes quos tum 1 summa rerum pulso Euthymida Chalcide erat, seu ipsi per se suspicati, seu indicata re primo pavidi, nihil usquam spei nisi in fuga ponebant; deinde postquam resedit terror 2 et prodi et deserere non patriam modo, sed etiam Romanorum societatem cernebant, consilio tali animum adiecerunt.

Sacrum anniversarium eo forte tempore Eretriae 3 Amarynthidis Dianae erat, quod non popularium modo, sed Carystiorum etiam coetu celebratur. eo miserunt 4 qui orarent Eretrienses Carystiosque, ut et suarum fortunarum in eadem insula geniti misererentur et Romanam societatem respicerent: ne sinerent Aetolorum Chalcidem fieri; Euboeam habituros, si Chalcidem habuissent. gra- 5 ves fuisse Macedonas dominos; multo minus tolerabilis futuros Aetolos. Romanorum maxime respectus civitates 6 movit, et virtutem nuper in bello et in victoria iustitiam benignitatemque expertas. itaque quod roboris in iuven- 7 tute erat utraque civitas armavit misitque. his tuenda 7 moenia Chalcidis oppidani cum tradidissent, ipsi omnibus copiis transgressi Euripum ad Salganea posuerunt castra. inde caduceator primum, deinde et legati ad 8 Aetolos missi percunctatum, quo suo dicto factove socii atque amici ad se obpugnandos venirent. respondit Thoas 9 dux Aetolorum non ad obpugnandos, sed ad liberandos

- 10 ab Romanis venire sese: splendidiore nunc eos catena
sed multo graviore vinctos esse, quam cum praesidium
Macedonum in arce habuissent. se vero negare Chalcidenses
aut servire ulli aut praesidio cuiusquam egere.
- 11 ita digressi ex conloquio legati ad suos; Thoas et Aetoli,
ut qui spem omnem in eo ut inproviso obrimerent ha-
12 buissent, ad iustum bellum obpugnationemque urbis mari
ac terra munitae haudquaquam pares domum rediere.
- 13 Euthymidas postquam castra popularium ad Salganea
esse profectosque Aetolos audivit, et ipse a Thebis Athe-
14 nas rediit; et Herodorus cum per aliquot dies intentus ab
Atalante signum nequiquam exspectasset, missa specula-
toria nave, ut quid morae esset sciret, postquam rem
omissam ab sociis vidit, Thronium, unde venerat, repetit.
- 1 XXXVIII. Quinctius quoque his auditis ab Corintho
veniens navibus, in Chalcidis Euripo Eumeni regi occur-
2 rit. placuit quingentos milites praesidii causa relinqui
3 Chalcide ab Eumene rege, ipsum Athenas ire. Quinctius,
quo profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chal-
cidem liberatam momenti aliquid apud Magnetas ad re-
4 petendam societatem Romanam facturam. et ut praesidii
aliquid esset suae partis hominibus, Eunomo praetori
Thessalorum scripsit, ut armaret iuventutem, et Villium
ad Demetriadem praemisit ad temptandos animos, non
aliter, nisi pars aliqua inclinaret ad respectum pristinae
5 societatis, rem adgressurus. Villius quinquere mi nave ad
ostium portus est invectus. eo multitudo Magnetum omnis
cum se effudisset, quaesivit Villius, utrum ad amicos an
6 ad hostis sese venisse mallent. respondit Magnetarches
Eurylochus, ad amicos venisse eum: sed abstinere porta,
et sineret Magnetas in concordia et libertate esse, nec
7 per conloquii speciem multitudinem sollicitaret. altercatio
inde, non sermo fuit, cum Romanus ut ingratos increparet
Magnetas imminentisque praediceret clades, multitudo
obstreperet nunc senatum, nunc Quinctium accusando. ita
8 irritum incepto Villius ad Quinctium sese recepit. at Quin-
ctius nuntio ad praetorem misso, ut reduceret domum
copias, ipse navibus Corinthum rediit.
- 1 XXXX. Abstulere me velut de spatio Graeciae res

nmixtae Romanis, non quia ipsas operae pretium esset
 perscribere, sed quia causae cum Antiocho fuerunt belli.
 consulibus designatis — inde namque deverteram — L. 2
 Quinctius et Cn. Domitius consules in provincias profecti
 sunt, Quinctius in Ligures, Domitius adversus Boios.
 Boi quieverunt; atque etiam senatus eorum cum liberis et 3
 praefecti cum equitatu — summa omnium mille et quingenti
 — consuli dederunt se. ab altero consule ager Ligurum 4
 late est vastatus castellaque aliquot capta; unde non praeda
 modo omnis generis cum captivis parta, sed recepti quoque
 aliquot cives sociique, qui in hostium potestate fuerant.

Eodem hoc anno Vibonem colonia deducta est ex sena- 5
 tus consulto plebique scito. tria milia et septingenti pedites
 ierunt, trecenti equites. triumviri deduxerunt eos Q. Nae- 6
 vius, M. Minucius, M. Furius Crassipes. quina dena iugera
 agri data in singulos pedites sunt, duplex equiti. Bruttio-
 rum proxime fuerat ager; Bruttii ceperant de Graecis.

Romae per idem tempus duo maximi fuerunt terrores. 7
 Iustinus alter, sed segnior: terra dies duodequadraginta
 movit. per totidem dies feriae in sollicitudine ac metu
 fuisse; in triduum eius rei causa supplicatio habita est.
 Ille non pavor vanus, sed vera multorum clades fuit: in- 8
 cendio a foro bovario orto diem noctemque aedificia in
 liberim versa arsere tabernaeque omnes cum magni pretii
 mercibus conflagraverunt.

XXXXI. Iam fere in exitu annus erat, et in dies 1
 nagis fama de Antiochi bello et cura patribus crescebat;
 taque de provinciis designatorum magistratuum, quo in- 2
 entiores essent omnes, agitari coeptum est. decrevere, ut 3
 consulibus Italia et quo senatus censuisset — iam esse
 bellum adversus Antiochum regem omnes sciebant — pro-
 vinciae essent; cuius ea sors esset, quattuor milia peditum 4
 civium Romanorum et trecenti equites, sex milia socium
 Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta.
 eorum dilectum habere L. Quinctius consul iussus, ne quid 5
 moraretur, quo minus consul novus quo senatus censuis-
 set extemplo proficisci posset. item de provinciis prae- 6
 torum decretum est, prima ut sors duae, urbanae et
 inter civis ac peregrinos iurisdictio esset, secunda Bruttii,

- tertia classis, ut navigaret quo senatus censuisset, quarta
 7 Sicilia, quinta Sardinia, sexta Hispania ulterior. impera-
 tum praeterea L. Quintio consuli est, ut duas legiones
 civium Romanorum novas conscriberet et socium ac La-
 tini nominis viginti milia peditum et octingentos equites.
 eum exercitum praetori, cui Bruttii provincia evenisset,
 decreverunt.
- 8 Aedes duae Iovi eo anno in Capitolio dedicatae sunt.
 voverat L. Furius Purpurio praetor Gallico bello unam,
 alteram consul; dedicavit Q. Marcius Ralla duumvir.
 9 iudicia in faeneratores eo anno multa severe sunt facta,
 accusantibus privatos aedilibus curulibus M. Tuccio et P.
 10 Iunio Bruto. de multa damnatorum quadrigae inauratae
 in Capitolio positae, et in cella Iovis supra fastigium ae-
 diculae duodecim clupea inaurata, et idem porticum extra
 portam Trigeminam inter lignarios fecerunt.
- 1 XXXXII. Intentis in adparatum novi belli Romanis
 2 ne ab Antiocho quidem cessabatur. tres eum civitates
 tenebant, Smyrna et Alexandria Troas et Lampsacus, quas
 neque vi expugnare ad eam diem poterat neque condi-
 cionibus in amicitiam perlicere, neque ab tergo relinquere
 3 traiciens ipse in Europam volebat. tenuit eum et de Han-
 nibale deliberatio. et primo naves apertae, quas cum eo
 4 missurus in Africam fuerat, moratae sunt, deinde an
 omnino mittendus esset consultatio mota est, maxime a
 Thoante Aetolo, qui omnibus in Graecia tumultu com-
 5 pletis Demetriadem adferebat, in potestate esse, et quibus
 mendaciis de rege, multiplicando verbis copias eius, ere-
 xerat multorum in Graecia animos, isdem et regis spem
 inflabat: omnium votis eum accersi; concursum ad li-
 6 tora futurum, unde classem regiam prospexissent. hic
 idem ausus de Hannibale est movere sententiam prope
 iam certam regis. nam neque dimittendam partem navium
 7 a classe regia censebat, neque si mittendae naves forent,
 minus quemquam ei classi quam Hannibalem praeficien-
 8 dum: exsulem illum et Poenum esse, cui mille in dies
 nova consilia vel fortuna sua vel ingenium posset facere.
 9 et ipsam eam gloriam belli, qua velut dote Hannibal con-
 cilietur, nimiam in praefecto regio esse. regem conspici,

gem unum ducem, unum imperatorem videri debere. classem, si exercitum amittat Hannibal, idem damni fore 10
 : si per alium ducem amittantur; si quid prospere eve-
 iat, Hannibalis eam, non Antiochi gloriam fore. si vero 11
 niverso bello vincendi Romanos fortuna detur, quam
 pem esse sub rege victurum Hannibalem, uni subiectum,
 qui patriam prope non tulerit? non ita se a iuventa eum 12
 ressisse, spe animoque complexum orbis terrarum impe-
 ium, ut in senectute dominum laturus videatur. nihil 13
 pus esse regi duce Hannibale; comite et consiliario e-
 olem ad bellum uti posse. modicum fructum ex ingenio 14
 tali neque gravem neque inutilem fore; si summa petan-
 tur, et dantem et accipientem praegravatura.

XXXXIII. Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt 1
 quam eorum qui genus ac fortunam suam animis non ae-
 quant, quia virtutem et bonum alienum oderunt. extemplo
 consilium mittendi Hannibalis, quod unum in principio belli
 utiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetriadis maxime 2
 defectione ab Romanis ad Aetolos elatus non ultra differre
 protectionem in Graeciam constituit. priusquam solveret 3
 naues, Ilium a mari escendit, ut Minervae sacrificaret. inde
 ad classem regressus proficiscitur quadraginta tectis navi-
 bus, apertis sexaginta; et ducentae onerariae cum omnis
 generis commeatu bellicoque alio adparatu sequebantur.
 Imbrum primo insulam tenuit, inde Sciathum traiecit. ubi 4
 conlectis in alto quae dissipatae erant navibus, ad Pteleum
 primum continentis venit. ibi Eurylochus ei Magnetarches 5
 principesque Magnetum ab Demetriade occurrerunt; quo-
 rum frequentia laetus die postero in portum urbis navi-
 bus est invectus, copias haud procul inde exposuit. de- 6
 cem milia peditum fuere et quingenti equites, sex elephanti,
 vix ad Graeciam nudam occupandam satis copiarum, ne-
 dum ad sustinendum Romanum bellum.

Aetoli, postquam Demetriadem venisse Antiochum 7
 adlatum est, concilio indicto decretum quo accerserent
 eum fecerunt. iam profectus ab Demetriade rex, quia 8
 ita decreturos sciebat, Phalara in sinum Maliacum pro-
 cesserat. inde decreto accepto Lamiam venit, exce- 9
 ptus ingenti favore multitudinis cum plausibus clamo-

ribusque, et quibus aliis laetitia effusa significatur volgi.

1 **XXXXIII.** In concilium ut ventum est, aegre a
 2 Phaenea praetore principibusque aliis silentio facto dicere
 3 orsus rex. prima eius oratio fuit excusantis, quod tanto
 4 minoribus spe atque opinione omnium copiis venisset: id
 5 suae inpensae erga eos voluntatis maximum debere indi-
 6 cium esse, quod nec paratus satis ulla re et tempore ad
 7 navigandum immaturo vocantibus legatis eorum haud gra-
 8 vate obsecutus esset credidissetque, cum se vidissent
 9 Aetoli, omnia vel in se uno posita praesidia existimatos
 10 esse. ceterum eorum quoque se, quorum exspectatio
 11 destituta in praesentia videatur, spem abunde expleturum.
 12 nam simul primum anni tempus navigabile praeberet
 13 mare, omnem se Graeciam armis, viris, equis, omnam
 14 oram maritimam classibus completurum, nec inpensae nec
 15 labori nec periculo parsurum, donec depulso cervicibus
 16 eorum imperio Romano liberam vere Graeciam atque in
 17 ea principes Aetolos fecisset. cum exercitibus com-
 18 meatus quoque omnis generis ex Asia venturos. in praesentia
 19 curae esse Aetolis debere, ut copia frumenti suis et an-
 20 nona tolerabilis rerum aliarum suppeditetur.

1 **XXXXV.** In hanc sententiam rex cum magno omnium
 2 adsensu locutus discessit. post discessum regis inter duos
 3 principes Aetolorum, Phaeneam et Thoantem, contentio
 4 fuit. Phaeneas reconciliatore pacis et disceptatore de iis
 5 quae in controversia cum populo Romano essent utendum
 6 potius Antiocho censebat quam duce belli: adventum eius
 7 et maiestatem ad verecundiam faciendam Romanis vim
 8 maiorem habituram quam arma. multa homines, ne bel-
 9 lare necesse sit, voluntate remittere, quae bello et armis
 10 cogi non possint. Thoas negare paci studere Phaeneam,
 11 sed discutere adparatum belli velle, ut taedio et inpetus
 12 relanguescat regis et Romani tempus ad comparandum
 13 habeant. nihil enim aequi ab Romanis impetrari posse,
 14 totiens legationibus missis Romam, totiens cum ipso Quin-
 15 ctio disceptando satis expertum esse; nec nisi abscessu
 16 omni spe auxilium Antiochi imploratos fuisse. quo ce-
 17 lerius spe omnium oblato non esse elanguendum, sed

randum potius regem, ut, quoniam, quod maximum fuerat, ipse vindex Graeciae venerit, copias quoque terrestres navalisque accersat. armatum regem aliquid impetratum; inermem non pro Aetolis modo, sed ne pro se quidem ipso momenti ullius futurum apud Romanos. haec vicit sententia, imperatoremque regem adpellandum censuerunt, et triginta principes, cum quibus si qua vellet consultaret, delegerunt.

XXXXXVI. Ita dimisso concilio multitudo omnis in suas civitates dilapsa est. rex postero die cum apocletis eorum, unde bellum ordiretur, consultabat. optimum visum est Chalcidem, frustra ab Aetolis nuper temptatam, primum adgredi: et celeritate magis in eam rem quam magno conatu et adparatu opus esse. itaque cum mille peditibus rex, qui Demetriade secuti erant, profectus per Phocidem est; et alio itinere principes Aetoli, iuniorum paucis evocatis, ad Chaeroneam obcurrerunt et decem constratis navibus secuti sunt. rex ad Salganea castris positus, navibus ipse cum principibus Aetolorum Euripum traiecit; et cum haud procul portu egressus esset, magistratus quoque Chalcidensium et principes ante portam processerunt. pauci utrumque ad colloquium congressi sunt. Aetoli magnopere suadere, ut salva Romanorum amicitia regem quoque adsumerent socium atque amicum: neque enim eum inferendi belli, sed liberandae Graeciae causa in Europam traiecisse, et liberandae re, non verbis et simulatione, quod fecissent Romani. nihil autem utilius Graeciae civitatibus esse quam utramque complecti amicitiam; ita enim ab utriusque iniuria tutam alterius semper praesidio et fiducia fore. nam si non recepissent regem, viderent, quid patiendum iis extemplo foret, cum Romanorum procul auxilium, hostis Antiochus, cui resistere suis viribus non possent, ante portas esset. ad haec Micythio, unus ex principibus, mirari se dixit ad quos liberandos Antiochus relicto regno suo in Europam traiecisset: nullam enim civitatem se in Graecia nosse, quae aut praesidium habeat, aut stipendium Romanis pendat, aut foedere iniquo adligata quas nolit leges patiatur. itaque Chalcidenses neque vindice libertatis ullo egere, cum

liberi sint, neque praesidio, cum pacem eiusdem populi
 12 Romani beneficio et libertatem habeant. amicitiam regis
 non aspernari, nec ipsorum Aetolorum. id primum eos
 13 pro amicis facturos, si insula excedant atque abeant. nam
 ipsis certum esse non modo non recipere moenibus, sed
 ne societatem quidem ullam pacisci nisi ex auctoritate
 Romanorum.

1 XXXXVII. Haec renuntiata regi ad naves, ubi
 restiterat, cum essent, in praesentia — neque enim is
 venerat copiis, ut vi agere quicquam posset — reverti
 2 Demetriadem placuit. ibi quoniam primum vanum inceptum
 evasisset, consultare cum Aetolis rex, quid deinde fieret.
 placuit [Boeotos,] Achaeos, Amyndrum regem
 3 Athamanum temptare. Boeotorum gentem aversam ab
 Romanis iam inde a Brachyllae morte et quae secuta
 4 eam fuerant censebant; Achaeorum Philopoemenem principem
 aemulatione gloriae in bello Laconum infestum in-
 5 visumque esse Quintio credebant. Amynder uxorem
 Apamam, filiam Alexandri cuiusdam Megalopolitani, ha-
 bebat, qui se oriundum a magno Alexandro ferens filius
 duobus Philippum atque Alexandrum et filiae Apamam
 6 nomina inposuerat; quam regis inclutam nuptiis maior e
 7 fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. hunc
 forte ingenio vanum Aetoli et Antiochus inpulerant in
 spem regni Macedoniae, quod is vere regum stirpis esset,
 si Amyndrum Athamanesque Antiocho coniunxisset.
 8 et ea vanitas promissorum non apud Philippum modo,
 sed etiam apud Amyndrum valuit.

1 XXXXVIII. In Achaia legatis Antiochi Aetolorum-
 2 que coram T. Quintio Aegii datum est concilium. Antiochi
 legatus prior quam Aetoli est auditus. is, ut plerique quos
 opes regiae alunt, vaniloquus maria terrasque inani sonitu
 3 verborum complevit: equitum innumerabilem vim traici
 Hellesponto in Europam, partim loricated, quos cata-
 phractos vocant, partim sagittis ex equo utentis et, a quo
 nihil satis tecti sit, aversos refugiente equo certius figen-
 4 tes. his equestribus copiis quamquam vel totius Europae
 exercitus in unum coacti obrui possent, adiciebat multi-
 5 plicis copias peditum et nominibus quoque gentium vix

ando auditis terrebat, Dahas, Medos, Elymaeosque et Ca-
 lusios adpellans: navalium vero copiarum, quas nulli por- 6
 us capere in Graecia possent, dextrum cornu Sidonios
 et Tyrios, sinistrum Aradios et ex Pamphylia Sidetas
 tenere, quas gentes nullae umquam nec arte nec virtute
 navali aequassent. iam pecuniam, iam alios belli adpara- 7
 tus referre supervacaneum esse; scire ipsos, abundasse
 semper auro regna Asiae. itaque non cum Philippo nec
 Hannibale rem futuram Romanis, principe altero unius
 civitatis, altero Macedoniae tantum regni finibus incluso,
 sed cum magno Asiae totius partisque Europae rege.
 eum tamen, quamquam ab ultimis orientis terminis ad 8
 liberandam Graeciam veniat, nihil postulare ab Achaeis,
 in quo fides eorum adversus Romanos, priores socios
 atque amicos, laedatur. non enim ut secum adversus eos 9
 arma capiant, sed ut neutri parti sese coniungant petere.
 pacem utrique parti, quod medios deceat amicos, optent,
 bello se non interponant. idem ferme et Aetolorum lega- 10
 tus Archidamus petiit, ut, quae facillima et tutissima esset,
 quietem praestarent spectatoresque belli fortunarum alie-
 narum eventum sine ullo discrimine rerum suarum oppe-
 rirentur. proventus deinde est intemperantia linguae in 11
 maledicta nunc communiter Romanorum, nunc proprie
 ipsius Quincti, ingratos adpellans et exprobrans non 12
 victoriam modo de Philippo virtute Aetolorum partam,
 sed etiam salutem, ipsumque et exercitum sua opera ser-
 vatos. quo enim illum umquam imperatoris functum offi- 13
 cio esse? auspicantem immolantemque et vota nuncupan-
 tem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, cum ipse cor-
 pus suum pro eo telis hostium obiceret.

XXXXVIII. Ad ea Quinctius, coram quibus magis 1
 quam apud quos verba faceret dicere Archidamum ratio-
 nem habuisse: Achaeos enim probe scire, Aetolorum 2
 omnem ferociam in verbis, non in factis esse et in con-
 ciliis magis contionibusque quam in acie adparere. ita 3
 que parvi Achaeorum existimationem, quibus notos esse
 se scirent, fecisse, legatis regis et per eos absenti regi
 eum se iactasse. quod si quis antea ignorasset, quae res 4
 Antiochum et Aetolos coniunxisset, ex legatorum sermone

- potuisse adparere; mentiendo in vicem iactandoque
 quas non haberent, inflasse vana spe atque inflatos
 5 'dum hi ab se victum Philippum, sua virtute pro
 Romanos, et quae modo audiebatis narrant, vos ce
 que civitates et gentes suam sectam esse secutur
 rex contra peditum equitumque nubes iactat et cons
 6 maria classibus suis. est autem res simillima cenae
 cidensis hospitis mei, hominis et boni et sciti convivii
 apud quem solstitiali tempore comiter accepti cum
 remur, unde illi eo tempore anni tam varia et
 7 venatio, homo non quam isti sunt gloriosus, rei
 condimentis ait varietatem illam et speciem ferinae
 8 ex mansueto sue factam.' hoc dici apte in copias
 quae paulo ante iactatae sint, posse. varia enim g
 armorum et multa nomina gentium inauditarum, I
 [et Medos] et Cadusios et Elymaeos, Suros omnis
 haud paulo mancipiorum melius propter servilia in
 9 quam militum genus. 'et utinam subicere vestris c
 Achaei, possem concursationem regis magni a Deme
 nunc Lamiam in concilium Aetolorum, nunc Chalc
 10 videretis vix duarum male plenarum legiuncularum
 in castris regis, videretis regem nunc mendicantem
 11 frumentum ab Aetolis, quod militi admetiatur, nunc
 tuas pecunias faenore in stipendium quaerentem, nu
 portas Chalcidis stantem et mox inde exclusum,
 aliud quam Aulide atque Euripo spectatis in Aet
 redeuntem. male crediderunt et Antiochus Aeto
 12 Aetoli regiae vanitati. quo minus vos decipi de
 sed expertae potius spectataeque Romanorum fidei
 13 dere. nam quod optimum esse dicant, non interpor
 bello, nihil immo tam alienum rebus vestris est, q
 sine gratia, sine dignitate praemium victoris eritis.'
- 1 L. Nec absurde adversus utrosque respondisse
 est, et facile erat orationem apud faventis aequis at
 2 accipi. nulla enim nec disceptatio nec dubitatio
 quin omnes eosdem genti Achaeorum hostes et ar
 quos populus Romanus censuisset, iudicarent, bellu
 3 et Antiocho et Aetolis nuntiari iuberent. auxilia e
 quo censuit Quinctius, quingentorum militum Chalc

vingentorum Piraeum extemplo miserunt. erat enim 4
aut procul seditione Athenis res, trahentibus ad Antio-
hum quibusdam spe largitionum venalem pretio multitu-
linem, donec ab iis qui Romanae partis erant Quinctius
ad aditus et accusante Leonte quodam Apollodorus au-
tor defectionis damnatus atque in exsilium est eiectus.

Et ab Achaeis quidem cum tristi responso legatio ad 5
regem rediit. Boeoti nihil certi responderunt: cum An-
tiochus in Boeotiam venisset, tum quid sibi faciundum
asset se deliberaturos esse.

Antiochus cum ad Chalcidis praesidium et Achaeos 6
et Eumenem regem misisse audisset, maturandum ratus,
ut et praevenirent sui et venientis, si possent, exciperent,
Menippum cum tribus ferme milibus militum et omni classe 7
Polyxenidam mittit, ipse paucos post dies sex milia suo-
rum militum et ex ea copia, quae Lamiae repente colligi
potuit, non ita multos Aetolos ducit. Achaei quingenti et ab 8
Eumene rege modicum auxilium missum duce Xenoclide
Chalcidensi nondum obsessis itineribus tuto transgressi
Euripum Chalcidem pervenerunt. Romani milites, quin- 9
genti ferme et ipsi, cum iam Menippus castra ante Sal-
ganea ad Hermaeum, qua transitus ex Boeotia in Euboeam
insulam est, haberet, venerunt. Micythio erat cum iis, 10
legatus ab Chalcide ad Quinctium ad id ipsum praesidium
petendum missus. qui postquam obsessas ab hostibus 11
fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere Delium convertit,
ut inde in Euboeam transmissurus.

LI. Templum est Apollonis Delium, imminens mari; 1
quinque milia passuum ab Tanagra abest, minus quattuor
milium inde in proxima Euboeae est mari traiectus. ubi 2
et in fano lucoque ea religione et eo iure sancto, quo
sunt templa, quae asyla Graeci adpellant, et nondum aut
indicto bello aut ita commisso, ut strictos gladios aut 3
sanguinem usquam factum audissent, cum per magnum
otium milites alii ad spectaculum templi lucique versi,
alii in litore inermes vagarentur, magna pars per agros
lignatum pabulatumque dilapsa esset, repente Menippus 4
palatos passim adgressus eos cecidit, ad quinquaginta
vivos cepit. perpauci effugerunt, in quibus Micythio

- 5 parva oneraria nave exceptus. ea res Quintio Romanisque sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferen-
- 6 Antiocho belli adiecisse aliquantum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus orator partim ex suis, partim Aetolos Chalcidem misisset, quae eadem illa quae nuper cum minis gravioribus agere nequiquam contra Micythione et Xenoclide tendentibus
- 7 facile tenuit, ut portae sibi aperirentur. qui Romanae partis erant, sub adventum regis urbe excesserunt. Achaeorum et Eumenis milites Salganea tenebant, et in Euripum castellum Romani milites pauci custodiae causa loci communi-
- 8 muniebant. Salganea Menippus, rex ipse castellum Euripi obpugnare est adortus. priores Achaei et Eumenis milites pacti, ut sine fraude liceret abire, praesidio cesserunt; pertinacius Romani Euripum tuebantur. quoque tamen, cum terra marique obsiderentur et iam
- 9 machinas tormentaue comportari viderent, non tulit obsidionem. cum id quod caput erat Euboeae tene-
- 10 rex, ne ceterae quidem eius insulae urbes imperium minuerunt, magnoque principio sibi orsus bellum videbatur quod tanta insula et tot oportunae urbes in suam ditionem venissent.
-

TITI LIVI
AB VRBE CONDITA
LIBRI.

EDIDIT

MARTINUS HERTZ.

VOL. III. PARS II.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIÆ MDCCCLXII.

[PERIÔCHA LIBRI XXXVI.]

ilius Glabrio consul Antiochum ad Thermopylas, Philippo
liuvante, victum Graecia expulit idemque Aetolos subegit.
nelius Scipio Nasica consul aedem matris deûm, quam ipse
atium intulerat vir optimus a senatu iudicatus, dedicavit
te Boios Gallos victos in deditionem accepit et de iis trium-
praeterea navalia certamina prospera adversus praefectos
hi regis referuntur.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVI.

P. Cornelium Cn. filium Scipionem et M'. Acilium 1
onem consules inito magistratu patres, priusquam
vinciis agerent, res divinas facere maioribus ho- 2
asserunt in omnibus fanis, in quibus lectisternium
am partem anni fieri solet, precarique, quod sena-
novo bello in animo haberet, ut ea res senatui po-
ie Romano bene atque feliciter eveniret. ea omnia 3
cia laeta fuerunt, primisque hostiis perlitatum est,
haruspices responderunt, eo bello terminos populi
ni propagari, victoriam ac triumphum ostendi.
aec cum renuntiata essent, solutis religione animis 4
rogationem ad populum ferri iusserunt, vellent iu- 5
tne cum Antiocho rege quique eius sectam secuti
; bellum iniri? si ea perlata rogatio esset, tum, si
deretur consulibus, rem integram ad senatum refer-
P. Cornelius eam rogationem pertulit. tum senatus 6
vit, ut consules Italiam et Graeciam provincias sor-
ur: cui Graecia evenisset, ut praeter eum numerum

militum quem L. Quinctius consul in eam provinciam ex
 7 auctoritate senatus scripsisset imperassetve, ut eum exer-
 citum acciperet, quem M. Baebius praetor anno prior ex
 8 senatus consulto in Macedoniam traiecisset. et extra Ita-
 liam permissum ut, si res postulasset, auxilia ab sociis,
 ne supra quinque milium numerum, acciperet. L. Quin-
 ctium superioris anni consulem legari ad id bellum pla-
 9 cuit. alter consul, cui Italia provincia evenisset, cum Bo-
 iussus bellum gerere utro exercitu mallet ex duobus,
 quos superiores consules habuissent, alterum ut mitteret
 Romam eaeque urbanae legiones essent paratae quo sena-
 tus censuisset.

1 II. His ita in senatu ad id, quae cuius provincia
 2 foret, decretis, tum demum sortiri consules placuit. Acilio
 Graecia, Cornelio Italia evenit. certa deinde sorte sena-
 tus consultum factum est, quod populus Romanus eo
 tempore duellum iussisset esse cum rege Antiocho qui-
 que sub imperio eius essent, ut eius rei causa supplica-
 tionem imperarent consules, utique M. Acilius consul
 ludos magnos Iovi voveret et dona ad omnia pulvinaria.
 3 id votum in haec verba, praeunte P. Licinio pontifice
 maximo, consul nuncupavit. 'si duellum quod cum rege
 Antiocho sumi populus iussit, id ex sententia senatus
 4 populi que Romani confectum erit, tum tibi, Iuppiter,
 populus Romanus ludos magnos dies decem continuos
 faciet, donaque ad omnia pulvinaria dabuntur de pecunia,
 5 quantam senatus decreverit. quisquis magistratus eos
 ludos quando ubique faxit, hi ludi recte facti donaque
 data recte sunt.' supplicatio inde ab duobus consulibus
 edicta per biduum fuit.

Consulibus sortitis provincias extemplo et praetores
 6 sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdictio utraque evenit, A.
 Cornelio Mammulae Bruttii, M. Aemilio Lepido Sicilia,
 L. Oppio Salinatori Sardinia, C. Livio Salinatori classis,
 L. Aemilio Paulo Hispania ulterior. his ita exercitus de-
 7 creti: A. Cornelio novi milites, conscripti prior anno ex
 senatus consulto a L. Quinctio consule, dati sunt, iussus-
 que tueri omnem oram circa Tarentum Brundisiumque.
 8 L. Aemilio Paulo in ulteriorem Hispaniam, praeter eam

exercitum, quem a M. Fulvio proconsule accepturus esset, decretum est, ut novorum militum tria milia duceret et trecentos equites, ita ut in iis duae partes sociûm Latini nominis, tertia civium Romanorum esset. idem sup- 9
 plementi ad C. Flaminium, cui imperium prorogabatur, in Hispaniam citeriorem est missum. M. Aemilius Lepi- 10
 dus ab L. Valerio, cui successurus esset, simul provinciam exercitumque accipere iussus, L. Valerium, si ita vide- 11
 retur, pro praetore in provincia retinere, et provinciam ita dividere, ut una ab Agrigento ad Pachynum esset, altera a Pachyno Tyndareum: eam maritimam oram L. Valerius viginti navibus longis custodiret. eidem praetori 12
 mandatum, ut duas decumas frumenti exigeret, id ad mare comportandum devehendumque in Graeciam curaret. idem L. Oppio de alteris decumis exigendis in Sar- 13
 dinia imperatum: ceterum non in Graeciam, sed Romam id frumentum portari placere. C. Livius praetor, cui clas- 14
 sis evenerat, triginta navibus paratis traicere in Graeciam primo quoque tempore iussus et ab Atilio naves accipere. veteres naves, quae in navalibus erant, ut reficeret et 15
 armaret, M. Iunio praetori negotium datum est, et in eam classem socios navales libertinos legeret.

III. Legati terni in Africam ad Carthaginienses et 1
 in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Graeciam portaretur, missi, pro quo pretium solveret populus Romanus. adeoque in adparatum curamque eius belli 2
 civitas intenta fuit, ut P. Cornelius consul ediceret, qui 3
 senatores essent quibusque in senatu sententiam dicere liceret quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret quam unde eo die redire posset, neve uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent. in comparanda impigre classe C. Livium 4
 praetorem contentio orta cum colonis maritimis paulisper tenuit. nam cum cogerentur in classem, tribunos plebi 5
 adpellarunt; ab iis ad senatum reiecti sunt. senatus ita, ut ad unum omnes consentirent, decrevit, vacationem rei navalis eis colonis non esse. Ostia et Fregenae et Ca- 6
 strum novum et Pyrgi et Antium et Tarracina et Minturnae et Sinuessa fuerunt, quae cum praetore de vaca-

consuleretur, accepisse, nihil retine, ipse coram
10 praesidium nuntiaretur: amicitiam renuntiatam videri
legatis totiens repentibus res nec reddi nec sa
11 aequum censuissent. Aetolos ultro sibi bellum ind
cum Demetriadem sociorum urbem per vim occupa
12 Chalcidem terra marique obpugnatum essent, reges
tiochum in Europam ad bellum populo Romano ir
13 dum traduxissent. omnibus iam satis comparatis M
lius consul edixit, ut quos L. Quinctius milites co
psisset et quos sociis nominique Latino imperasset
secum in provinciam ire oporteret, et tribuni in
legionis primae et tertiae, ut ii omnes Brundisium
14 Maïs convenirent. ipse ante diem quintum nonas
paludatus urbe egressus est. per eosdem dies et
tores in provincias profecti sunt.

1 III. Sub idem tempus et legati ab duobus re
Philippo et Ptolemaeo Aegypti rege, Romam ven
Philippo pollicente ad bellum auxilia et pecuniam
2 mentum, ab Ptolemaeo etiam mille pondo auri,
3 milia pondo argenti adlata. nihil eius acceptum: g
regibus actae. et cum uterque se cum omnibus co
Aetoliam venturum belloque interfuturum pollice
4 Ptolemaeo id remissum; Philippi legatis responsu
tum eum senatui populoque Romano facturum,
5 Acilio consuli non defuisset. item ab Carthaginiensibus

modiūm tritici, trecenta hordei ad exercitum in Graeciam, Romam trecenta milia modiūm tritici, ducenta quinquaginta hordei; equites quingentos, elephantos viginti regem ad M'. Acilium consulem missurum. de frumento utrisque responsum, ita usurum eo populum Romanum, si pretium acciperent. de classe Carthaginiensibus remis, praeterquam si quid navium ex foedere deberent. le pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos.

V. Cum haec Romae agebantur, Chalciḗ Antiochus, 1 re cessaret per hibernorum tempus, partim ipse sollicitabat civitatum animos mittendis legatis, partim ultro ad eum veniebant, sicut Epirotae communi gentis consensu et Elei e Peloponneso venerunt. Elei auxilium adversus 2 Achaeos petebant, quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho primum civitati suae arma inlaturos credebant. mille iis pedites cum duce Cretensi Euphane 3 sunt missi. Epirotarum legatio erat minime in partem illam liberi aut simplicis animi. apud regem gratiam imitam volebant cum eo ut caverent, ne quid offenderent Romanos. petebant enim, ne se temere in causam dedu- 4 cēret, expositos adversus Italiam pro omni Graecia et primos inpetus Romanorum excepturos. sed si ipse pos- 5 set terrestribus navalibusque copiis praesidere Epiro, cupide eum omnis Epirotas et urbibus et portibus suis accepturos. si id non posset, deprecari, ne se nudos atque inermes Romano bello obiceret. hac legatione id 6 agi adparebat, ut sive, quod magis credebant, abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, conciliata satis apud regem gratia, quod accepturi fuissent venientem, sive venisset, sic quoque spes veniae 7 ab Romanis foret, quod non expectato longinquo ab se auxilio praesentis viribus subcubuissent. huic tam per- 8 plexae legationi quia non satis in promptu erat, quid responderet, legatos se missurum ad eos dixit, qui de iis rebus ad illos seque communiter pertinerent loquerentur.

VI. In Boeotiam ipse profectus est, causas in speciem 1 irae adversus Romanos eas quas ante dixi habentem, Brachyllae necem et bellum a Quinctio Coroneae propter Romanorum militum caedes inlatum, re vera per multa 2

qua in conloquio primo ad Chalcidem quaque
in concilio Achaeorum usus erat, ut amicitiam
stitui, non bellum indici Romanis postularet.
5 quid ageretur fallebat; decretum tamen sub len
praetextu pro rege adversus Romanos factum
6 Hac quoque gente adiuncta Chalcidem
praemissis inde litteris, ut Demetriadem conve
cipes Aetolorum, cum quibus de summa rer
7 raret, navibus eo ad diem indictum concilio
Amynder adcitatus ad consultandum ex Ath
Hannibal Poenus, iam diu non adhibitus, i
8 consilio. consultatum de Thessalorum gente e
9 omnibus qui aderant voluntas temptanda vide
eo modo diversae sententiae erant, quod ali
agendum, alii ex hieme, quae tum ferme medi
10 ferendum in veris principium, et alii legatos ta
mittendos, alii cum omnibus copiis eundum
terrendosque metu, si cunctarentur.

1 VII. Cum circa hanc fere consultationem
omnis verteretur, Hannibal nominatim interro
tentiam in universi belli cogitationem regem
2 qui aderant tali oratione avertit. 'si ex quo
in Graeciam, adhibitus essem in consilium, cum
de Achaeis deque Boeotia agebatur, eandem
dixissem quam hodie, cum de Thessalis agit

rtant nec iis noxiae futurum sit, quod, cum Romani
 abessent, vim tuam praesentis exercitusque tui
 ri noluerint? quanto igitur prius potiusque est Phi- 6
 a nobis coniungere quam hos? cui, si semel in cau-
 lesccnderit, nihil integri futurum sit, quique eas
 adferat, quae non accessio tantum ad Romanum
 ellum, sed per se ipsae nuper sustinere potuerint
 nos. hoc ego adiuncto — absit verbo invidia — 7
 abitare de eventu possim, cum quibus adversus
 pum valuerint Romani, his nunc fore videam ut ipsi
 mentur. Aetoli, qui Philippum, quod inter omnes 8
 at, vicerunt, cum Philippo adversus Romanos pugna-
 Amynder atque Athamanum gens, quorum se- 9
 um Aetolos plurima fuit opera in eo bello, nobiscum
 nt. Philippus tum te quieto totam molem sustine- 10
 belli; nunc duo maximi reges Asiae Europaeque
 is adversus unum populum, ut meam utramque for-
 itaceam, patrum certe aetate ne uni quidem Epiro-
 regi parem — qui quid tandem erat vobiscum
 ratus? — geretis bellum. quae igitur res mihi 11
 am praebet, coniungi nobis Philippum posse? una
 unis utilitas, quae societatis maximum vinculum
 ltera auctores vos Aetoli. vester enim legatus hic 12
 inter cetera quae ad exciendum in Graeciam An-
 m dicere est solitus, ante omnia hoc semper adfir-
 , fremere Philippum et aegre pati sub specie pacis
 servitutis sibi inpositas. ille quidem ferae bestiae 13
 e aut clausae et refringere claustra cupienti regis
 verbis aequabat. cuius si talis animus est, solva-
 os eius vincula et claustra refringamus, ut erumpere
 ercitam iram in hostes communes possit. quod si 14
 am legatio nostra moverit, at nos, quoniam nobis
 adiungere non possumus, ne hostibus nostris ille
 gi possit caveamus. Seleucus filius tuus Lysima- 15
 est; qui si eo exercitu, quem secum habet, per
 iam proxima Macedoniae coeperit depopulari, facile
 xilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimum
 a avertet. de Philippo meam sententiam habes. de 16
 e universi belli quid sentirem, iam ab initio non

ignorasti. quod si tum auditus forem, non in Eul
 Chalcidem captam et castellum Euripi expugnatum
 mani, sed Etruriam Ligurumque et Galliae Cisalpinae o
 bello ardere et, qui maximus iis terror est, Hanniba
 17 in Italia esse audirent. nunc quoque accersas cer
 omnis navalis terrestisque copias; sequantur clas
 onerariae cum com meatibus. nam hic sicut ad belli
 nera pauci sumus, sic nimis multi pro inopia com
 18 tūm. cum omnis tuas contraxeris vires, divisam clas
 partem Corcyrae in statione habebis, ne transitus Ro
 19 nis liber ac tutus pateat, partem ad litus Italiae, ■
 Sardiniam Africamque spectat, traicies, ipse cum o
 20 bus terrestribus copiis in Bullinum agrum procedes;
 Graeciae praesidebis, et speciem Romanis traiecturum
 praebens et, si res poposcerit, traiecturus. haec su
 qui ut non omnis peritissimus sim belli, cum Ro
 certe bellare bonis malisque meis didici. in quae C
 lium dedi, in eadem nec infidelem nec segnem op
 polliceor. dii adprobent eam sententiam, quae tibi o
 visa fuerit.

1 VIII. Haec ferme Hannibalis oratio fuit, quam
 darunt magis in praesentia qui aderant quam rebus
 exsecuti sunt: nihil enim eorum factum est, nisi C
 ad classem copiasque accersendas ex Asia Polyxenio
 2 misit. legati Larisam ad concilium Thessalorum s
 missi et Aetolis Amynandroque dies ad conveniend
 exercitui Pheras est dictus. eodem et rex cum suis cop
 3 confestim venit. ibi dum opperitur Amynandrum atq
 Aetolos, Philippum Megalopolitanum cum duobus milib
 hominum ad legenda ossa Macedonum circa Cynosceph
 4 las, ubi debellatum erat cum Philippo, misit, sive ab ip
 quaerente sibi commendationem ad Macedonum gente
 et invidiam regi, quod insepultos milites reliquisset, m
 nitus, sive ab insita regibus vanitate ad consilium spec
 5 amplum, re inane animo adiecto. tumulus est in unu
 ossibus, quae passim strata erant, coacervatis factus, q
 nullam gratiam ad Macedonas, odium ingens ad Philij
 6 pum movit. itaque qui ad id tempus fortunam esset i
 consilio habiturus, is extemplo ad M. Baebium propraec

torem misit, Antiochum in Thessaliam inpetum fecisse: si videretur ei, moveret ex hibernis; se obviam processurum, ut quid agendum esset consultarent.

VIII. Antiocho ad Pheras iam castra habenti, ubi 1
coniunxerant ei se Aetoli et Amynander, legati ab Larisa
venerunt, quaerentes, quod ob factum dictumve Thessa- 2
lorum bello lacesseret eos, simul orantes, ut remoto exer-
citu per legatos, si quid ei videretur, secum disceptaret.
eodem tempore quingentos armatos duce Hippolochō Phe- 3
ras in praesidium miserunt; hi exclusi aditu, iam omnia
itinerā obsidentibus regis, Scotusam se receperunt. lega- 4
tis Larisaeorum rex clementer respondit, non belli faciendi,
sed tuendae et stabiliendae libertatis Thessalorum causa
se Thessaliam intrasse. similia is qui cum Pheraeis ageret 5
missus. cui nullo dato responso, Pheraei ipsi legatum ad
regem principem civitatis Pausaniam miserunt; qui cum 6
haud dissimilia iis, ut in causa pari, quae pro Chalciden-
sibus in conloquio ad Euripi fretum dicta erant, quaedam
etiam ferocius egisset, rex etiam atque etiam deliberare 7
eos iussos, ne id consilii caperent, cuius, dum in futurum
animis cauti et providi essent, extemplo paeniteret, dimi-
sit. haec renuntiata Pheras legatio cum esset, ne paulum 8
quidem dubitarunt, quin pro fide erga Romanos, quid-
quid fors belli tulisset, paterentur. itaque et hi summa 9
ope parabant se ad urbem defendendam, et rex ab omni
parte simul obpugnare moenia est adgressus et — ut qui 10
satis intellexeret — neque enim dubium erat —, in eventu
eius urbis positum esse, quam primam adgressus esset,
aut sperni deinde ab universa gente Thessalorum aut
timeri se — omnem undique terrorem obsessis iniecit. pri- 11
num inpetum obpugnationis satis constanter sustinuerunt;
lein cum multi propugnantes caderent aut vulnerarentur,
abare animi coeperunt. revocati deinde castigationibus 12
principum ad perseverandum in proposito, relicto exte-
riore circulo muri, deficientibus iam copiis in interiorem
partem urbis concesserunt, cui brevior orbis munitionis
circumiectus erat. postremo victi malis cum timerent,
ne vi captis nulla apud victorem venia esset, dediderunt
se. nihil inde moratus rex quattuor milia armatorum, 13

dum recens terror esset, Scotusam misit. nec ibi
 deditionis est facta, cernentibus Pheraeorum recens
 14 emplum, qui quod pertinaciter primo abnuerant
 domiti tandem fecissent. cum ipsa urbe Hippolo
 15 Larisaeorumque deditum est praesidium. dimissi ab
 inviolati omnes, quod eam rem magni momenti futi
 rex ad conciliandos Larisaeorum animos credebat.

1 X. Intra decimum diem quam Pheras venerat
 perfectus Cranonem profectus cum toto exercitu
 2 adventu cepit. inde Cieriam et Metropolim et iis
 cumiecta castella recepit, omniaque iam regionis
 3 praeter Atracem et Gyrtonem in potestate erant.
 adgredi Larisam constituit, ratus vel terrore ceter
 expugnataram vel beneficio praesidii dimissi vel ex
 tot civitatum dedentium sese non ultra in pertinacia
 4 suros. elephantis agi ante signa terroris causa
 quadrato agmine ad urbem incessit, ut incerti fluctu
 tur animi magnae partis Larisaeorum inter metum
 5 sentem hostium et verecundiam absentium sociorum
 eosdem dies Amynder cum Athamanum iuventut
 cupat Pellinaeum, et Menippus cum tribus milibus
 tum Aetolorum et ducentis equitibus in Perrhaebiam
 fectus Malloeam et Cyretias vi cepit [et] depopulatu
 6 agrum Tripolitanum. his raptim peractis Larisam ad re
 redeunt; consultant, quidnam agendum de Larisa e
 7 supervenerunt. ibi in diversum sententiae tendebant
 vim adhibendam et non differendum censentibus,
 operibus ac machinis simul undique moenia adgrede
 tur urbis sitae in plano, apertae campestri undique ac
 8 aliis nunc vires urbis nequaquam Pheris conferendae
 morantibus, nunc hiemem et tempus anni nulli belli
 rei, minime obsidioni atque obpugnationi urbium apt
 9 incerto regi inter spem metumque legati a Pharsalo,
 ad dedendam urbem suam forte venerant, animos ad
 10 runt. M. Baebius interim cum Philippo in Dassaretis
 gressus Ap. Claudium ex communi consilio ad praesid
 Larisae misit, qui per Macedoniam magnis itineribus
 11 iugum montium, quod super Gonnos est, pervenit. quod
 dum Gonni viginti milia ab Larisa abest, in ipsis faucibus

altus, quae Tempe adpellantur, situm. ibi castra meta- 12
 us latius quam pro copiis (et) plures quam quot satis in
 sum erant ignes cum accendisset, speciem quam quae-
 ierat hosti fecit, omnem ibi Romanum exercitum cum
 rege Philippo esse. itaque hiemem instare apud suos 13
 causatus rex, unum tantum moratus diem ab Larisa re-
 cessit et Demetriadem rediit; Aetolique et Athamanes in
 suos receperunt se fines. Appius etsi, cuius rei causa 14
 minus erat, solutam cernebat obsidionem, tamen Lari-
 sam ad confirmandos in reliquum sociorum animos de-
 scendit; duplexque laetitia erat, quod et hostes excesse- 15
 rant finibus et intra moenia praesidium Romanum cer-
 nebant.

XI. Rex Chalcidem a Demetriade profectus, amore 1
 captus virginis Chalcidensis Cleoptolemi filiae, cum pa-
 trem primo adlegando, deinde coram ipse rogando fati-
 gasset, invitum se gravioris fortunae conditioni inligan- 2
 tem, tandem impetrata re tamquam in media pace nuptias
 celebrat, et relicum hiemis, oblitus quantas simul duas
 res suscepisset, bellum Romanum et Graeciam liberan-
 tem, omissa omnium rerum cura in conviviis et vinum
 frequentibus voluptatibus ac deinde ex fatigatione magis
 quam satietate earum in somno traduxit. eadem omnis 3
 praefectos regiones, qui ubique, ad Boeotiam maxime, prae-
 positi hibernis erant, cepit luxuria, in eandem et milites
 lapsi sunt, nec quisquam eorum aut arma induxit, aut
 rationem aut vigilias servavit aut quicquam quod mili- 4
 tariae operis aut muneris esset fecit. itaque principio veris, 5
 cum per Phocidem Chaeroneam, quo convenire omnem
 praedique exercitum iusserat, venisset, facile animadvertit,
 quanto severiore disciplina milites quam ducem hibernasse.
 Alexandrum inde Acarnana et Menippum Macedonem 6
 praetatum Aetoliae copias ducere iussit. ipse Delphis sacri-
 ficio Apollini facto Naupactum processit. consilio princi- 7
 pum Aetoliae habito via, quae praeter Calydonem et Lysi-
 machiam fert ad Stratum, suis, qui per Maliacum sinum
 veniebant, obcurrit. ibi Mnasilochus princeps Acarnanum, 8
 multis emptus donis, non ipse solum gentem regi concii-
 abat, sed Clytum etiam praetorem, penes quem tum

9 summa potestas erat, in suam sententiam adduxerat
cum Leucadios, quod Acarnaniae caput est, non
ad defectionem posse cerneret inpelli propter metum
manae classis, quae cum Atilio quaeve circa Ceph-
10 niam erat, arte eos est adgressus. nam cum in co-
dixisset, tuenda mediterranea Acarnaniae esse et
bus qui arma ferrent exeundum ad Medionem et Thy-
11 ne ab Antiocho aut Aetolis occuparentur, fuere qui
rent, nihil adtinere omnis tumultuose concitari, satis
quingentorum hominum praesidium. eam iuveni-
nactus, trecentis Medione, ducentis Thyrii in pra-
positis, id agebat, ut pro obsidibus futuri venirent i-
testatem regis.

1 XII. Per eosdem dies legati regis Medionem
runt. quibus auditis cum in contione quidnam re-
2 dendum regi esset consultaretur et alii manendu-
Romana societate, alii non aspernandam amicitiam
3 censerent, media visa est Clyti sententia eoque ac-
est, ut ad regem mitterent legatos peterentque a
ut Medionios super tanta re consultare in concilio
4 nanum pateretur. in eam legationem Mnasilochus
eius factionis erant de industria coniecti, clam missi
regem admovere copias iuberent, ipsi terebant ter-
5 itaque vixdum iis egressis legatis Antiochus in finem
et mox ad portas erat; et trepidantibus qui expertes
ditionis fuerant tumultuoseque iuventutem ad arma
cantibus, ab Clyto et Mnasilocho in urbem est indu-
6 et aliis sua voluntate adfluentibus metu coacti etiam
dissentiebant ad regem convenerunt. quos placida
tione territos cum permulsisset, ad spem vulgatae
7 mentiae aliquot populi Acarnaniae defecerunt. Thy-
a Medione profectus est Mnasilocho eodem et legatis
missis. ceterum detecta Medione fraus cautiore,
8 timidiore Thyrienses fecit; dato enim haut perplex-
sponso, nullam se novam societatem nisi ex auctori-
imperatorum Romanorum accepturos, portisque cla-
9 armatos in muris disposuerunt. et peropportune ad
firmandos Acarnanum animos Cn. Octavius missus a Cae-
ctio, cum praesidium et paucas naves ab A. Postu-

qui ab Atilio legato Cephalleniae praepositus fuerat, accepisset, Leucadem venit, implevitque spei socios, M'. 10 Acilium consulem iam cum legionibus mare traiecisse et in Thessalia castra Romana esse. hunc rumorem quia 11 similem veri tempus anni maturum iam ad navigandum faciebat, rex, praesidio Medione inposito et in quibusdam aliis Acarnaniae oppidis, Thyrio abscessit et per Aetoliae ac Phocidis urbis Chalcidem redit.

XIII. Sub idem tempus M. Baebius et Philippus rex 1 iam ante per hiemem in Dassaretis congressi, cum Ap. Claudium, ut obsidione Larisam eximeret, in Thessaliam misissent, quia id tempus rebus gerendis immaturum erat, 2 in hiberna regressi, principio veris coniunctis copiis in Thessaliam descenderunt. in Acarnania tum Antiochus 3 erat. advenientes Philippus Malloeam Perrhaebiae, Baebius Phacium est adgressus; quo primo prope inpetu capto Phaestum eadem celeritate capit. inde Atracem cum 4 se recepisset, Cyretias hinc et Eritium occupat, praesidiisque per recepta oppida dispositis Philippo rursus obidenti Malloeam se coniungit. sub adventu Romani exercitus, seu ad metum virium seu ad spem veniae, cum dedidissent sese, ad ea recipienda oppida quae Athamanes occupaverant uno agmine ierunt. erant autem haec: Aeginium, Ericinium, Gomphi, Silana, Tricca, Meliboea, Phaloria. inde Pellinaeum, ubi Philippus Megalopolitanus 7 cum quingentis peditibus et equitibus quadraginta in praesidio erat, circumsidunt et, priusquam obpugnarent, mittunt ad Philippum qui monerent, ne vim ultimam experiri vellet. quibus ille satis ferociter respondit, vel Romanis 8 vel Thessalis se crediturum fuisse, in Philippi se potestatem commissurum non esse. postquam adparuit vi agendum, quia videbatur et Limnaeum eodem tempore obpugnari posse, regem ad Limnaeum ire placuit, Baebius restitit ad Pellinaeum obpugnandum.

XIII. Per eos forte dies M'. Acilius consul cum decem milibus peditum, duobus milibus equitum, quindecim elephantis mari trajecto pedestris copias Larisam ducere tribunos militum iussit, ipse cum equitatu Limnaeum ad Philippum venit. adventu consulis deditio sine cunctatione 2

est facta traditumque praesidium regum et cum
 3 manes. ab Limnaeo Pellinaeum consul proficisc
 primi Athamanes tradiderunt sese, deinde et I
 4 Megalopolitanus; cui decedenti praesidio cum obv
 fuisset Philippus rex, ad ludibrium regem eum co
 iussit, ipse congressus fratrem haut sane deco
 5 stati suae ioco adpellavit. deductus inde ad
 custodiri iussus et haud ita multo post in vinculis
 missus. cetera multitudo Athamanum aut militum
 regis, quae in praesidis deditorum per eos dies o
 fuerat, Philippo tradita regi est; fuere autem ad
 6 milia hominum. consul Larisam est profectus
 summa belli consultaturus. in itinere ab Cieria et M
 7 legati tradentes urbes suas obcurrerunt. Philipp
 manum praecipue captivis indulgenter habitis, u
 conciliaret gentem, nactus spem Athamaniae p
 8 exercitum eo duxit, praemissis in civitates captiv
 magnam auctoritatem apud populares habuerunt
 9 tiam erga se regis munificentiamque commemor
 Amynder, cuius praesentis maiestas aliquos in
 tinuisset, veritus, ne traderetur Philippo iam prid
 et Romanis merito tunc propter defectionem infer
 conjuge ac liberis regno excessit Ambraciamque
 tulit. ita Athamania omnis in ius dicionemque
 10 concessit. consul ad reficienda maxime iumenta,
 navigatione et postea itineribus fatigata erant, pa
 risae moratus dies, velut renovato modica quiete
 11 Cranonem est progressus. venienti Pharsalus et
 et Pherae quaeque in eis praesidia Antiochi e
 duntur. ex iis interrogatis, qui manere secum
 mille volentis Philippo tradit, ceteros inermes D
 12 dem remittit. Proernam inde recepit, et quae c
 castella erant. ducere tum porro in sinum Maliacu
 adpropinquanti faucibus, super quas siti Thaum
 deserta urbe iuventus omnis armata silvas et it
 sedit et in agmen Romanum ex superioribus loc
 13 savit. consul primo mittere qui ex propinquo conl
 deterrerent eos a tali furore; postquam persev
 incepto vidit, tribuno cum duorum signorum :

cummisso interclusit ad urbem iter armatis vacuumque
 n cepit. tum clamore ab tergo captae urbis audito, 14
 ugentium undique ex silvis insidiatorum caedes facta
 . ab Thaumacis altero die consul ad Spercheum 15
 nem pervenit, inde Hypataeorum agros vastavit.

XV. Cum haec agebantur, Chalcide erat Antiochus, 1
 tum cernens, nihil se ex Graecia praeter amoena Chal-
 e hiberna et infames nuptias petisse. tunc Aetolorum
 ia promissa incusare et Thoantem, Hannibalem vero 2
 ut prudentem tantum virum, sed prope vatem omnium
 ae tum evenirent, admirari. ne tamen temere coepta
 gnitia insuper everteret, nuntios in Aetoliam misit, ut
 ni contracta inventute convenirent Lamiam, et ipse eo 3
 xem milia fere peditum ex his qui postea venerant ex
 ia expleta et equites quingentos duxit. quo cum ali- 4
 unto pauciores quam umquam antea convenissent, et
 ncipes tantummodo cum paucis clientibus essent, atque
 licerent, omnia sedulo ab se facta, ut quam plurimos ex
 itatibus suis evocarent, nec auctoritate nec gratia nec 5
 perio adversus detractantes militiam valuisse, destitutus
 lique et ab suis, qui morabantur in Asia, et ab sociis,
 ea in quorum spem vocaverant non praestabant, intra
 tum Thermopylarum sese recepit. id iugum, sicut 6
 ennini dorso Italia dividitur, ita mediam Graeciam diri-
 t. ante saltum Thermopylarum in septentrionem versa 7
 iros et Perrhaebia et Magnesia et Thessalia est et Phthio-
 : Achaei et sinus Maliacus; intra fauces ad meridiem 8
 tgun Aetoliae pars maior et Acarnania et cum Locride
 iocis et Boeotia adiunctaque insula Euboea et excur-
 te in altum velut promunturio Attica terra, sita ab tergo
 Peloponnesus. hoc iugum ab Leucate et mari ad occi- 9
 tem verso per Aetoliam ad alterum mare orienti obie-
 m tendens ea aspreta rupesque interiectas habet, ut
 a modo exercitus, sed ne expediti quidem facile ulla
 transitum calles inveniant. extremos ad orientem mon- 10
 Oetam vocant, quorum quod altissimum est, Callidro-
 m adpellatur, in cuius valle ad Maliacum sinum ver-
 nte iter est non latius quam sexaginta passus. haec 11
 a militaris via est, qua traduci exercitus, si non prohi-

benatur, possint. ideo Pylae, et ab aliis, quia ca-
aque in ipsis faucibus sunt, Thermopylae locus a-
atur. motus Lacedaemoniorum adversus Persas
memorabili quam pugna.

[illegible]

VII. Consul postquam insessa superiora loca

Aetolis vidit, M. Porcium Catonem et L. Valerium Flaccum consularis legatos cum binis milibus delectorum pedatum ad castella Aetolorum, Flaccum in Rhoduntiam et Tichiunta, Catonem in Callidromum mittit. ipse priusquam 2 ad hostem copias admoveret, vocatos in contionem milites paucis est adlocutus. 'plerosque omnium ordinum, milites, inter vos esse video, qui in hac eadem provincia T. Quincti ductu auspicioque militaveritis. Macedonico 3 bello inexuperabilior saltus ad amnem Aoum fuit quam hic: quippe portae sunt hae et unus inter duo maria 4 clausis omnibus velut naturalis transitus est, munitiones et locis opportunioribus tunc fuerunt et validiores inpositae; exercitus hostium ille et numero maior et militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thra- 5 cesque et Illyri erant, ferocissimae omnes gentes, hic Syri et Asiatici Graeci sunt, vilissima genera hominum et servituti nata; rex ille bellicosissimus, exercitatus iam 6 inde ab iuventa finitimis Thracum atque Illyriorum et circa omnium adcolarum bellis, hic, ut aliam omnem vitam omit- 7 tam, is est qui, cum ad inferendum populo Romano bellum ex Asia in Europam transisset, nihil memorabilius toto tempore hibernorum gesserit quam quod amoris causa ex domo privata et obscuri etiam inter popularis generis uxorem duxit et novus maritus, velut saginatus nuptiali- 8 bus cenis, ad pugnam processit. summa virum speique eius in Aetolis fuit, gente vanissima et ingratis- 9 sima, ut vos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. nam nec frequentes convenerunt nec contineri in castris potuerunt, et in seditione ipsi inter sese sunt, et cum Hypatam tuendam Heracleamque depoposcissent, neutrum tutati refugerunt in iuga montium, pars Heracleae incluserunt sese. rex ipse confessus nusquam aequo campo non 10 modo congregi se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relictis omni ante se regione ea, quam se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes, ne ante fauces quidem saltus, ut quondam 11 Lacedaemonios fama est, sed intra penitus retractis castris; quod quantum interest ad timorem ostendendum, an muris alicuius urbis obsidendum sese incluserit? sed 12

neque Antiochum tuebuntur angustias nec Aetolos vertices illi quos ceperunt. satis undique provisum atque praecautum est, ne quid adversus vos in pugna praeter
 13 hostis esset. illud proponere animo vestro debetis, non vos pro Graeciae libertate tantum dimicare, quamquam in quoque egregius titulus esset, liberatam a Philippo ante nunc ab Aetolis et ab Antiocho liberare, neque ea tantum in praemium vestrum cessura, quae nunc in regis castris
 14 sunt, sed illum quoque omnem adparatum qui in dies ab Epheso expectatur praedae futurum, Asiam deinde Syriamque et omnia usque ad ortus solis ditissima regna imperio Romano aperturos. quid deinde aberit, quin ab
 15 Gadibus ad mare rubrum Oceano finis terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit, et omne humanum genus
 16 secundum deos nomen Romanum veneretur? in haec tanta praemia dignos parate animos, ut crastino die bene iuvantibus diis acie decernamus.'

1 XVIII. Ab hac contione dimissi milites, priusquam corpora curarent, arma, tela parant. luce prima signe pugnae proposito instruit aciem consul, arta fronte, ad
 2 naturam et angustias loci. rex postquam signa hostium conspexit, et ipse copias educit. levis armaturae partem ante vallum in primo locavit, tum Macedonum robur, quos sarisophorus adpellabant, velut firmamentum circa ipse
 3 munitiones constituit. his ab sinistro cornu iaculatorum sagittariorumque et funditorum manum sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium
 4 incesserent. ab dextro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, qua loca usque ad mare invia palustri limo et voraginibus claudunt, elephantos cum adsueto praesidio posuit, post eos equites, tum modico intervallo relicto
 5 ceteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locati primo facile sustinebant Romanos, temptantis ab omni parte aditus, multum adiuvantibus qui ex loco superiore fundis, velut nimum, glandis et sagittas simul ac iacula
 6 ingerebant. deinde ut maior nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsus loco intra munimenta subductis ordinibus concesserunt; inde ex vallo prope alterum val-
 7 lum hastis prae se obiectis fecerunt. et ita modica alti-

valli erat, ut et locum superiorem ad pugnandum praeberet et propter longitudinem hastarum subum haberet hostem. multi temere subeuntes vallum affixi sunt; et aut incepto irrito recessissent aut plures lissent, ni M. Porcius ab iugo Callidromi, deiectis Aetolis et magna ex parte caesis — incautos enim lerosque sopitos obpresserat —, super imminentem is collem adparuisset.

XVIII. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta et 1 duntiam, nequiquam subire ad ea castella conato, at. Macedones quique alii in castris regis erant 2 no, dum procul nihil aliud quam turba et agmen adibat, Aetolos credere visa procul pugna subsidio ve; ceterum ut primum signaque et arma ex propinquo 3 uita errorem aperuerunt, tantus repente pavor omnis t, ut abiectis armis fugerent. et munimenta sequen- 4 npedierunt et angustiae vallis, per quam sequendi t, et maxime omnium quod elephanti novissimi agmirant, quos pedes aegre praeterire, eques nullo potemodo, timentibus equis tumultumque inter se maio- 5 quam in proelio edentibus; aliquantum temporis et pto castrorum optinuit. Scarpheam tamen eo die conti sunt hostem. multis in ipso itinere caesis captis- 6 non equis virisque tantum, sed etiam elephantis, capere non potuerant, interfectis, in castra revertet, quae temptata eo die inter ipsum pugnae tempus 7 Aetolis, Heracleam obtinentibus praesidio, sine ullo l parum audacis incepti effectu fuerant. consul 8 is insequentis tertia vigilia praemisso equitatu ad equendum hostem, signa legionum luce prima movit. tantum viae praeceperat rex, ut qui non ante quam 9 iae ab effuso constiterit cursu; ubi primum reliquis aequae et fugae conlectis, cum perexigua manu semium militum Chalcidem se recepit. Romanus equi- 10 ipsum quidem regem Elatae adsecutus non est, nam partem agminis aut lassitudine subsistentes aut re, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent, patos obpresserunt. nec praeter quingentos, qui circa 11 m fuerunt, ex toto exercitu quisquam effugit, etiam

ex decem milibus militum, quos Polybio auctore traie-
 cisse secum regem in Graeciam scripsimus, exiguus nu-
 merus; quid si Antiati Valerio credamus, sexaginta milia
 12 militum fuisse in regio exercitu scribenti, quadraginta
 inde milia cecidisse, supra quinque milia capta cum signis
 13 militaribus ducentis triginta? Romanorum centum quin-
 quaginta in ipso certamine pugnae, ab incurso Aetolorum
 se tuentes non plus quinquaginta interfecti sunt.

1 XX. Consule per Phocidem et Boeotiam exercitum
 ducente consciae defectionis civitates cum velamentis ante
 2 portas stabant metu, ne hostiliter diriperentur. ceterum
 per omnes (dies) haud secus quam pacato agro sine vio-
 latione ullius rei agmen processit, donec in agrum Co-
 3 ronaenum ventum est. ibi statua regis Antiochi posita in
 templo Minervae Itoniae iram accendit, permissumque mi-
 liti est, ut circumiectum templo agrum popularetur. dein
 cogitatio animum subit, cum communi decreto Boeotorum
 posita esset statua, indignum esse in unum Coronaense
 4 agrum saevire. revocato extemplo milite finis popula-
 factus, castigati tantum verbis Boeoti ob ingratum in tan-
 tis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos.

5 Inter ipsum pugnae tempus decem naves regiae cum
 praefecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaco stabant.
 eo gravis vulneribus Alexander Acarnan, nuntius adver-
 sae pugnae, cum perfugisset, trepidae inde recenti ter-
 rore naves Cenaenum Euboeae petierunt. ibi mortum
 6 sepultusque Alexander. tres, quae ex Asia profectae
 eundem portum tenuerunt, naves audita exercitus clade
 Ephesum redierunt. Isidorus ab Cenaeco Demetriadem
 7 si forte eo deferret fuga regem, traiecit. per eosdem
 dies A. Atilius praefectus Romanae classis magnos regio-
 commeatus, iam fretum, quod ad Andrum insulam est
 praetervectos, excepit; alias mersit, alias cepit naves
 8 quae novissimi agminis erant, cursum in Asiam verterunt.
 Atilius Piraeum, unde profectus erat, cum agmine capti-
 varum navium revectus magnam vim frumenti et Athenien-
 sibus et aliis eiusdem regionis sociis divisit.

1 XXI. Antiochus sub adventum consulis a Chalcide
 profectus Tenum primo tenuit, inde Ephesum transmisit.

consuli Chalcidem venienti portae patuerunt, cum adpro-
 pinquante eo Aristoteles praefectus regis urbe excessisset.
 et ceterae urbes in Euboea sine certamine traditae; post 3
 paucosque dies omnibus perpacatis sine ullius noxa urbis
 exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post
 victoriam quam ipsa victoria laudabilior. inde consul M. 4
 Catonem, per quem quae gesta essent senatus populus-
 que Romanus haud dubio auctore sciret, Romam misit.
 is a Creusa — Thespiensium emporium est, in intimo 5
 sinu Corinthiaco retractum — Patras Achaiae petit, a
 Patris Corcyram usque Aetoliae atque Acarnaniae litora
 legit, atque ita ad Hydruntum Italiae traicit. quinto die 6
 inde pedestri itinere Romam ingenti cursu pervenit. ante
 lucem ingressus urbem a porta ad praetorem M. Iunium
 iter intendit. is prima luce in senatum vocavit. quo L. 7
 Cornelius Scipio, aliquot diebus ante a consule dimissus,
 cum adveniens audisset praegressum Catonem in senatu
 esse, supervenit exponenti quae gesta essent. duo inde 8
 legati iussu senatus in contionem sunt producti atque ibi
 eadem quae in senatu de rebus in Aetolia gestis exposue-
 runt. supplicatio in triduum decreta est et ut quadra- 9
 ginta hostiis maioribus praetor, quibus diis ei videretur,
 sacrificaret. per eosdem dies et M. Fulvius Nobilior, qui 10
 biennio ante praetor in Hispaniam erat profectus, ovans
 urbem est ingressus; argenti bigati prae se tulit centum 11
 triginta milia et extra numeratum duodecim milia pondo
 argenti, auri pondo centum viginti septem.

XXII. Acilius consul ab Thermopylis Heracleam 1
 ad Aetolos praemisit, ut tunc saltem experti regiam va-
 nitatem resipiscerent traditaeque Heraclea cogitarent de
 petenda ab senatu seu furoris sui seu erroris venia: et 2
 ceteras Graeciae civitates defecisse eo bello ab optime
 meritis Romanis; sed quia post fugam regis, cuius fidu-
 cia officio decessissent, non addidissent pertinaciam cul-
 pae, in fidem receptas esse. Aetolos quoque, quamquam 3
 non secuti sint regem, sed accersierint, et duces belli,
 non socii fuerint, si paenitere possint, posse et incolumis
 esse. ad ea cum pacati nihil responderetur adpareretque 4
 armis rem gerendam et rege superato bellum Aetolicum

integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracl
movit eoque ipso die, ut situm nosceret urbis, ab
5 parte equo moenia est circumvectus. sita est Hera
in radicibus Oetae montis; ipsa in campo, arcem
6 minentem loco alto et undique praecipiti habet. con
platus omnia quae noscenda erant, quattuor simul
7 adgredi urbem constituit. a flumine Asopo, qua et gy
sium est, L. Valerium operibus atque obpugnationi
posuit; partem extra muros, quae frequentius prope
8 urbs habitabatur, Ti. Sempronio Longo obpugnari
dedit; a sinu Maliaco, quae aditum haud facilem
habebat, M. Baebium, ab altero amniculo, quem Mi
vocant, adversus Dianae templum Ap. Claudium c
9 suit. horum magno certamine intra paucos dies ti
arietesque et alius omnis adparatus obpugnandarum
10 bium perficitur. et cum ager Heracleensis paluster o
frequensque proceris arboribus benigne ad omne g
11 operum materiam subpeditabat, tum, quia refug
intra moenia Aetoli, deserta, quae in vestibulo
erant, tecta in varios usus non tigna modo et tab
sed laterem quoque et caementa et saxa variae m
tudinis praebebant.

1 **XXIII.** Et Romani quidem operibus magis c
armis urbem obpugnabant, Aetoli contra armis se
2 bantur. nam cum ariete quaterentur muri, non laq
ut solent, exceptos declinabant ictus, sed armati
quentes, quidam ignes etiam, quos aggeribus inice
3 ferebant. fornices quoque in muro erant apti ad e
rendum; et ipsi cum pro dirutis reficerent muros,
briores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis
4 ciebant. hoc primis diebus, dum integrae vires era
frequentes et inpigre fecerunt, in dies deinde pauc
5 et segnius. etenim cum multis urgerentur rebus,
eos res aequae ac vigiliae conficiebant, Romanis in m
copia militum succedentibus aliis in stationem alio
Aetolos propter paucitatem eosdem dies noctesque
6 siduo labore urente. per quattuor et viginti dies, i
nullum tempus vacuum dimicatione esset, adversus
tuor e partibus simul obpugnantem hostem nocti

urno continuatus labor est. cum fatigatos iam Aetolos 7
 iret consul et ex ratione temporis et quod ita transfugae
 firmabant, tale consilium init. media nocte receptui 8
 gnus dedit et ab obpugnatione simul omnes milites
 aductos usque ad tertiam diei horam quietos in castris
 nuit. inde coepta obpugnatio ad mediam rursus noctem 9
 arducta est, intermissa deinde usque ad tertiam diei
 oram. fatigationem rati causam esse Aetoli non con- 10
 muandae obpugnationis, quae et ipsos adfecerat, ubi
 Romanis datum receptui signum esset, velut ipsi hoc re-
 vocati pro se quisque ex stationibus decedebant nec ante
 tertiam diei horam armati in muris adparebant.

XXIII. Consul cum nocte media intermisisset ob- 1
 pugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus
 summa vi adgressus, ab una Ti. Sempronium tenere 2
 lentos milites signumque expectare iussit, ad ea in
 nocturno tumultu, unde clamor exaudiretur, haud dubie
 hostis concursuros. Aetoli pars sopiti adfecta la- 3
 ore ac vigiliis corpora ex somno moliebantur, pars vigi-
 lantia adhuc ad strepitum pugnantium in tenebris cur-
 rant. hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere 4
 conantur, partim scalis ascensus temptant; adversus quos
 undique ad opem ferendam obcurrunt Aetoli. pars una, 5
 qua aedificia extra urbem erant, neque defenditur ne-
 que obpugnatur: sed qui obpugnarent, intenti signum
 spectabant; defensor nemo aderat. iam dilucescebat, 6
 signum consul dedit; et sine ullo certamine partim
 semiruta, partim scalis integros muros transcendere.
 clamor, index capti oppidi, est exauditus, undique
 Aetoli desertis stationibus in arcem fugiunt. oppidum 7
 hostes permissu consulis diripiunt, non tam ab ira nec
 odio, quam ut miles, coercitus in tot receptis ex
 hostium urbibus, aliquo tandem loco fructum
 victoriae sentiret. revocatos inde a medio ferme die mi- 8
 les cum in duas divisisset partes, unam radicibus mon-
 tium circumduci ad rupem iussit, quae fastigio altitudinis
 ex media valle velut abrupta ab arce erat, sed adeo 9
 rope geminata cacumina eorum montium sunt, ut ex
 arce altero conici tela in arcem possent; cum dimidia

parte militum consul ab urbe escensurus in arcem, signum
 ab iis, qui ab tergo in rupem evasuri erant, exspectaba
 10 non tulere qui in arce erant Aetoli primum eorum qui
 rupem ceperant clamorem, deinde inpetum ab urbe Ro
 manorum, et fractis iam animis et nulla ibi praeparata
 11 re ad obsidionem diutius tolerandam, utpote congregat
 feminis puerisque et inbelli alia turba in arcem, quae vi
 capere, nedum tueri multitudinem tantam posset; itaque
 12 ad primum inpetum abiectis armis dederunt sese. tra
 ditus inter ceteros princeps Aetolorum Damocritus est
 qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum
 Antiochum consueverant, T. Quinctio poscenti respondera
 in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent. o
 eam ferociam maius victoribus gaudium traditus fuit.

1 XXV. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Phi
 lippus Lamiam ex composito obpugnabat, circa Thermo
 pylas cum consule redeunte ex Boeotia, ut victoriam ip
 populoque Romano gratularetur excusaretque, quod morti
 2 inpeditus bello non interfuisset, congressus. inde diver
 ad duas simul obpugnandas urbes profecti. intersunt
 3 ptem milia ferme passuum; et quia Lamia cum posita
 est in tumulo, tum regionem maxime Oetae spectat, quod
 pido quam breve intervallum videtur et omnia in conspectu
 4 spectu sunt. cum enixe, velut proposito certamine, Ro
 mani Macedonesque diem ac noctem aut in operibus aut
 in proeliis essent, hoc maior difficultas Macedonibus erat
 quod Romani aggere et vineis et omnibus supra terram
 5 operibus, subtus Macedones cuniculis obpugnabant; et
 in asperis locis silex saepe impenetrabilis ferro obcurr
 bat. et cum parum procederet inceptum, per conloqui
 principum oppidanos temptabat rex, ut urbem dederent
 6 haud dubius, quin, si prius Heraclea capta foret, Romani
 se potius quam sibi dedituri essent suamque gratiam con
 7 sul in obsidione liberanda facturum esset. nec eum opinio
 est frustrata; confestim enim ab Heraclea capta nuntius
 venit, ut obpugnatione absisteret: aequius esse Romano
 milites, qui acie dimicassent, (quam Aetolos) praemia vi
 8 ctoriae habere. ita recessum ab Lamia est et propinqua
 clade urbis ipsi, ne quid simile paterentur, effugerunt.

XXVI. Paucis priusquam Heraclea caperetur diebus 1
 Aetoli, concilio Hypatam coacto, legatos ad Antiochum 2
 miserunt, inter quos et Thoas idem qui et antea missus 3
 est. mandata erant, ut ab rege peterent, primum ut ipse
 coactis rursus terrestribus navalibusque copiis in Grae-
 ciam traiceret, deinde, si qua ipsum teneret res, ut pe-
 cuniam et auxilia mitteret: id cum ad dignitatem eius
 fidemque pertinere, non prodi socios, tum etiam ad inco-
 lumitatem regni, ne sineret Romanos vacuos omni cura, 4
 cum Aetolorum gentem sustulissent, omnibus copiis in
 Asiam traicere. vera erant quae dicebantur: eo magis 5
 regem moverunt. itaque in praesentia pecuniam, quae ad
 usus belli necessaria erat, legatis dedit; auxilia terrestria
 navaliaque adfirmavit missurum. Thoantem unum ex le- 6
 gatis retinuit, et ipsum haud invitum morantem, ut ex-
 actor praesens promissorum adesset.

XXVII. Ceterum Heraclea capta fregit tandem ani- 1
 mos Aetolorum; et paucos post dies quam ad bellum re- 2
 movandum adciendumque regem in Asiam miserant lega-
 tos, abiectis belli consiliis pacis petendae oratores ad
 consulem miserunt. quos dicere exorsos consul interfatus, 3
 cum alia sibi praevertenda esse dixisset, redire Hypatam
 eos, datis dierum decem indutiis et L. Valerio Flacco cum
 his misso, iussit, eique, quae secum acturi fuissent, exponere
 et si qua vellent alia. Hypatam ut est ventum, principes 4
 Aetolorum apud Flaccum concilium habuerunt consul-
 tantes, quonam agendum modo apud consulem foret. his 5
 parantibus antiqua iura foederum ordiri meritaque in po-
 pulum Romanum, absistere iis Flaccus iussit, quae ipsi 6
 violassent ac rupissent: confessionem iis culpae magis
 profuturam et totam in preces orationem versam; nec
 enim in causa ipsorum, sed in populi Romani clementia
 spem salutis positam esse. et se suppliciter agentibus iis 7
 adfuturum et apud consulem et Romae in senatu; eo quo-
 que enim mittendos fore legatos. haec una via omnibus 8
 ad salutem visa est, ut in fidem se permitterent Romano-
 rum: ita enim et illis violandi supplices verecundiam se
 imposituros, et ipsos nihilo minus suae potestatis fore, si
 quid melius fortuna ostendisset.

1 **XXVIII.** Postquam ad consulem ventum est, P
 neas legationis princeps longam orationem et varie ad
 gandam iram victoris compositam ita ad extremum fin
 ut diceret, Aetolos se suaque omnia fidei populi Ro
 2 mittere. id consul ubi audivit, 'etiam atque etiam vic
 inquit 'Aetoli, ut ita permittatis.' tum decretum Phaen
 3 in quo id diserte scriptum erat, ostendit. 'quando e
 inquit 'ita permittitis, postulo, ut mihi Dicaearchum c
 vestrum et Menestam Epirotam' — Naupactum is
 praesidium ingressus ad defectionem compulerat — 'et A
 4 nandrum cum principibus Athamanum, quorum cor
 ab nobis defecistis, sine mora dedatis.' prope dica
 interfatus Romanum 'non in servitutem,' inquit 'se
 fidem tuam nos tradidimus; et certum habeo te imprud
 labi, qui nobis imperes quae moris Graecorum non
 5 ad ea consul 'nec hercule' inquit 'magnopere nunc
 quid Aetoli satis ex more Graecorum factum esse cens
 dum ego more Romano imperium inhibeam in de
 6 modo decreto suo, ante armis victos. itaque ni prope
 quod impero, vinciri vos iam iubebo,' adferrique cas
 et circumstare lictores iussit. tum fracta Phaeneae
 cia Aetolisque aliis est, et tandem cuius condicionis e
 7 senserunt. et Phaeneas se quidem et qui adsint Ae
 rum scire facienda esse quae imperentur dixit, se
 decernenda ea concilio Aetolorum opus esse: ad id p
 8 ut decem dierum indutias daret. petente Flacco pro
 tolis indutiae datae et Hypatam reditum est. ubi cu
 consilio delectorum, quos apocletos vocant, Phaene
 quae imperarentur et quae ipsis prope accidissent e
 9 suisset, ingemuerunt quidem principes condicioni
 parendum tamen victori censebant et ex omnibus op
 convocandos Aetolos ad concilium.

1 **XXVIII.** Postquam vero coacta omnis multi
 eadem illa audivit, adeo saevitia imperii atque indign
 exasperati animi sunt, ut si in pace fuissent, illo in
 2 irae concitari potuerint ad bellum. ad iram accedebat
 difficultas eorum quae imperarentur — quonam modo
 3 utique regem Amynandrum se tradere posse? — et
 forte oblata, quod Nicander eo ipso tempore ab rege Ar

cho veniens implevit expectatione vana multitudinem, terra
 marique ingens parari bellum. duodecimo is die quam con- 4
 scenderat navem, in Aetoliam perfecta legatione rediens
 Phalara in sinu Maliaco tenuit. inde Lamiam pecuniam 5
 cum devexisset, ipse cum expeditis prima vespere inter
 Macedonum Romanaque castra medio agro, dum Hypatam
 totis callibus petit, in stationem incidit Macedonum, dedu-
 ctusque ad regem est nondum convivio dimisso. quod ubi 6
 nuntiatus est, velut hospitis, non hostis adventu motus
 Philippus adcumbere eum epularique iussum atque inde 7
 dimissis aliis solum retentum, ipsum quidem de se timere
 quicquam vetuit, Aetolorum prava consilia atque in ipsorum 8
 caput semper recidentia accusavit, qui primum Romanos,
 deinde Antiochum in Graeciam adduxissent: sed praeterito- 9
 rum, quae magis reprehendi quam corrigi possint, oblitum
 se non facturum, ut insultet adversis rebus eorum. Aetolos 10
 quoque finire tandem adversus se odia debere et Nicandrum
 privatim eius diei, quo servatus a se foret, meminisse. ita 11
 datis qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander
 consultantibus de pace Romam supervenit.

XXX. M^c. Acilius vendita aut concessa militi circa 1
 Heracleam praeda, postquam nec Hypatae pacata consilia
 nec et Naupactum concurrisset Aetolos, ut inde totum
 impetum belli sustinerent, audivit, praemisso Ap. Claudio 2
 cum quattuor milibus militum ad occupanda iuga, qua
 difficiles transitus montium erant, ipse Oetam descendit
 Herculi que sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod 3
 illi mortale corpus eius dei sit crematum, adpellant. inde
 toto exercitu profectus reliquum iter satis expedito agmine
 fecit. ut ad Coracem est ventum — mons est altissimus 4
 inter Callipolin et Naupactum —, ibi et iumenta multa ex
 agmine praecipitata cum ipsis oneribus sunt et homines
 vexati. et facile adparebat quam cum inerti hoste res 5
 esset, qui tam impeditum saltum nullo praesidio, ut clau-
 deret transitum, insedisset. tum quoque vexato exercitu 6
 ad Naupactum descendit et uno castello adversus arcem
 posito ceteras partis urbis divisis copiis pro situ moenium
 circumsegit. nec minus operis laborisque ea obpugnatio
 nam Heracleae habuit.

- 1 XXXI. Eodem tempore et Messene in Peloponneso
 ab Achaeis, quod concilii eorum recusaret esse, obpu-
 2 gnari coepta est. et[enim] duae civitates, Messene et Elia,
 extra concilium Achaicum erant, cum Aetolis sentiebant
 3 Elei tamen post fugatum ex Graecia Antiochum legati
 Achaeorum lenius responderant: dimisso praesidio regi
 4 cogitatu-ros, quid sibi faciendum esset. Messeni sine re
 5 sponso dimissis legatis moverant bellum; trepidique rerum
 suarum, cum iam ager effuso exercitu passim ureretur
 castraque prope urbem poni viderent, legatos Chalciden
 ad T. Quinctium auctorem libertatis miserunt, qui nuntia-
 rent, Messenios Romanis, non Achaeis, et aperire portas e-
 6 dedere urbem paratos esse. auditis legatis extemplo pro-
 fectus Quinctius, a Megalopoli ad Diophanen praetorem
 Achaeorum misit, qui extemplo reducere eum a Messene
 7 exercitum et venire ad se iuberet. dicto paruit Diopha-
 nes et soluta obsidione expeditus ipse, praegressus agmen
 circa Andaniam, parvum oppidum inter Megalopolim Mes-
 senenque positum, Quinctio occurrit; et cum causas obpu-
 8 gnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem
 sine auctoritate sua conatus esset, dimittere exercitum
 9 iussit nec pacem omnium bono partam turbare. Messenii
 imperavit, ut exsules reducerent et Achaeorum concilii
 essent: si qua haberent de quibus aut recusare aut in poste-
 10 rum caveri sibi vellent, Corinthum ad se venirent. Diopha-
 nen concilium Achaeorum extemplo sibi praebere iussit. ibi
 de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus postula-
 11 vit, ut restitueretur Romanis. Philippi Macedonum regis
 Zacynthus fuerat; eam mercedem Amynandro dederat, ut
 per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem
 Aetoliae liceret, qua expeditione fractis animis Aetolos com-
 12 pulit ad petendam pacem. Amynander Philippum Megalo-
 politanum insulae praefecit; postea per bellum, quo se An-
 tiocho adversus Romanos coniunxit, Philippo ad munera
 belli revocato Hieroclen Agrigentinum successorem misit.
 1 XXXII. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi
 Amynandrumque a Philippo Athamania pulsum, missis
 ultro ad Diophanen praetorem Achaeorum nuntiis pecunia
 2 pactus insulam Achaeis tradidit. id praemium belli suum

esse aequum censebant Romani: non enim M'. Acilium
 consulem legionesque Romanas Diophani et Achaeis ad
 Thermopylas pugnasse. Diophanes adversus haec purgare 3
 interdum sese gentemque, interdum de iure facti disserere.
 quidam Achaeorum et initio eam se rem aspernatos testa- 4
 bantur, et tunc pertinaciam increpitabant praetoris; aucto-
 ribusque iis decretum est, ut T. Quinctio ea res permit-
 teretur. erat Quinctius sicut adversantibus asper, ita, si 5
 cederes, idem placabilis. omissa igitur contentione vocis
 vultusque 'si utilem' inquit 'possessionem eius insulae
 censerem Achaeis esse, auctor essem senatui populoque
 Romano, ut eam vos habere sinerent. ceterum sicut testu- 6
 dinem, ubi conlecta in suum tegumen est, tutam ad omnis
 ictus video esse, ubi exserit partis aliquas, quodcumque
 audavit, obnoxium atque infirmum habere —, haud dissimi- 7
 liter vos, Achaei, clausos undique mari, quod intra Pello-
 ponnesi est terminos, ea et iungere vobis et iuncta tueri
 facile, simul aviditate plura amplectendi hinc excedatis, 8
 auda vobis omnia quae extra sint et exposita ad omnes
 ictus esse.' adsentienti omni concilio nec Diophane ultra
 tendere auso Zacynthus Romanis traditur.

XXXIII. Per idem tempus Philippus rex proficiscen- 1
 tem consulem ad Naupactum percunctatus, si se interim,
 quae defecissent ab societate Romana, urbes recipere
 vallet, permittente eo ad Demetriadem copias admovit, 2
 haud ignarus quanta ibi tum turbatio esset. destituti 3
 enim ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho, spem
 nullam in Aetolis esse cernerent, dies noctesque aut Phi-
 lippi hostis adventum aut infestiores etiam, quo iustius
 irati erant, Romanorum expectabant. turba erat ibi in- 4
 condita regionum, qui primo pauci in praesidio relictii,
 postea plures, plerique inermes ex proelio adverso fuga
 delati, nec virium nec animi satis ad obsidionem toleran-
 dam habebant. itaque praemissis a Philippo, quia spem 5
 impetrabilis veniae ostendebant, responderunt, patere por-
 tas regi. ad primum eius ingressum principum quidam 6
 urbe excesserunt, Eurylochus mortem sibi conscivit. An-
 tiochi milites — sic enim pacti erant — per Macedoniam
 Thraciamque prosequentibus Macedonibus, ne quis eos

7 violaret, Lysimachiam deducti sunt. erant et paucae na-
Demetriade, quibus praeerat Isidorus: eae quoque c
praefecto suo dimissae sunt. inde Dolopiam et Aper-
tiam et Perrhaebiae quasdam civitates recipit.

1 XXXIII. Dum haec a Philippo geruntur, T. Quinc-
recepta Zacyntho ab Achaico concilio Naupactum traie-
2 quae iam per duos menses — set iam prope excidi-
erat — obpugnabatur, et, si capta vi foret, omne nor-
ibi Aetolorum ad internecionem videbatur ventur-
3 ceterum quamquam merito iratus erat Aetolis, quod se
obtrectasse gloriae suae, cum liberaret Graeciam, me-
nerat et nihil auctoritate sua motos esse, cum quae
maxime acciderant casura praemonens a furioso ince-
4 eos deterreret, tamen sui maxime operis esse crede-
nullam gentem liberatae ab se Graeciae funditus eve-
obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis, coe-
5 confestim a primis stationibus cognitus est vulgatum
per omnes ordines, Quinctium esse. itaque concursu fa-
undique in muros, manus pro se quisque tendentes, c
sonante clamore nominatim Quinctium orare, ut opem f
6 ret ac servaret. et tum quidem, quamquam moveretur
vocibus, manu tamen abnuit quicquam opis in se ea-
7 ceterum postquam ad consulem venit, 'utrum fefellit'
quit 'te, M'. Acili, quid agatur, an, cum satis pervide-
nihil id magnopere ad summam rem publicam pertine-
8 censes?' erexerat expectatione consulem, et 'quin ex-
mis,' inquit 'quid rei sit?' tum Quinctius 'ecquid vide-
devicto Antiocho in duabus urbibus obpugnandis tem-
terere, cum iam prope annus circumactus sit imperii
9 Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium v-
non solum urbes, sed tot iam gentes, Athamaniam, E-
10 rhaebiam, Aperantiam, Dolopiam, sibi adiunxisse? a-
non tantum interest nostra, Aetolorum opes ac vires
nui, quantum non supra modum Philippum crescere,
victoriae tuae praemium te militesque tuos nondum di-
urbes, Philippum tot gentes Graeciae habere.'

1 XXXV. Adsentiebatur his consul: sed pudor, si irri-
incepto abscederet obsidione, obcurrerat. tota inde Quin-
2 otio res permissa est. is rursus ad eam partem muri, qui

paulo ante vociferati Aetoli fuerant, redit. ibi cum impensius orarent, ut misereretur gentis Aetolorum, exire aliquos ad se iussit. Phaeneas ipse principesque alii extemplo 3 egressi sunt. quibus provolutis ad pedes 'fortuna' inquit 'vestra facit, ut et irae meae et orationi temperem. eve- 4 nerunt quae praedixi eventura. et ne hoc quidem reliqui vobis est, ut indignis accidissee ea videantur. ego tamen sorte quadam nutriendae Graeciae datus ne ingratis quidem 5 benefacere abastam. mittite oratores ad consulem, qui indutias [in] tantum temporis petant, ut mittere legatos Romam possitis, per quos senatui de vobis permittatis. ego apud consulem deprecator defensorque vobis adero.' ita ut censuerat Quinctius fecerunt, nec asper- 6 natus est legationem consul; indutiisque in diem certam datis, qua legatio renuntiari ab Roma posset, soluta ob- sidio est et exercitus in Phocidem missus.

Consul cum T. Quinctio ad Achaicum concilium Ae- 7 gium traiecit. ibi de Eleis et de exsulibus Lacedaemoniorum restituendis actum est. neutra perfecta res, quia suae gratiae reservari veniam Achaei, Elei per se ipsi quam per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirota- 8 rum legati ad consulem venerunt, quos non sincera fide in amicitia fuisse satis constabat; militem tamen nullum Antiocho dederant. pecunia iuvisse eum insimulabantur, legatos ad regem ne ipsi quidem misisse infitabantur. iis 9 petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret, respondit consul, se utrum hostium an pacatorum eos numero haberet nondum scire, senatum eius rei iudicem fore: in- 10 tegram se causam eorum Romam reicere, indutias ad id dierum nonaginta dare. Epirotae Romam missi senatum 11 adierunt. iis magis quae non fecissent hostilia referentibus quam purgantibus ea, de quibus arguebantur, responsum datum est, quo veniam impetrasse, non causam probasse videri possent. et Philippi regis legati sub idem 12 tempus in senatum introducti, gratulantes de victoria. iis petentibus, ut sibi sacrificare in Capitolio donumque ex auro liceret ponere in aede Iovis optimi maximi, permisum ab senatu. centum pondo coronam auream posue- runt. non responsum solum benigne regis legatis est, 13

sed filius quoque Philippi Demetrius, qui obses Ro-
 14 erat, ad patrem reducendus legatis datus est. bellum q
 cum Antiocho rege in Graecia gestum est a M'. A
 consule hunc finem habuit.

1 XXXVI. Alter consul P. Cornelius Scipio Gal
 provinciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum
 gerendum erat, proficisceretur, postulavit ab senatu
 pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos praetor in
 2 spania inter ipsum discrimen pugnae vovisset. no
 atque iniquum postulare est visus; censuerunt ergo,
 ludos inconsulto senatu ex sua unius sententia vovi
 eos uti de manubiis, si quam pecuniam ad id reserva
 vel sua ipse impensa faceret. eos ludos per dies de
 P. Cornelius fecit.

3 Per idem fere tempus aedes matris magnae Ids
 dedicata est, quam deam is P. Cornelius advectam ex
 P. Cornelio Scipione, cui postea Africano fuit cognom-
 4 P. Licinio consulibus in Palatium a mari detulerat.
 verant aedem faciendam ex senatus consulto M. L.
 C. Claudius censores M. Cornelio, P. Sempronio co-
 bus; tredecim annis post quam locata erat dedicavit
 M. Iunius Brutus, ludique ob dedicationem eius facti, q
 primos scaenicos fuisse Antias Valerius est auctor, Me-
 5 lesia adpellatos. Item Iuventatis aedem in circo maximo
 6 Licinius Lucullus duumvir dedicavit. voverat eam sexi-
 cim annis ante M. Livius consul, quo die Hasdrubalem e-
 rcitumque eius cecidit; idem censor eam faciendam loca-
 7 M. Cornelio, P. Sempronio consulibus. huius quoque de-
 candae causa ludi facti, et eo omnia cum maiore religio-
 facta, quod novum cum Antiocho instabat bellum.

1 XXXVII. Principio eius anni, quo haec iam profect
 ad bellum M'. Acilio, manente adhuc Romae P. Cornel
 2 consule agebantur, boves duos domitos in Carinis p
 scalas pervenisse in tegulas aedificii proditum memori
 est. eos vivos comburi cineremque eorum deiici in Tiberi
 3 haruspices iusserunt. Tarracinae et Amiterni nuntiata
 est aliquotiens lapidibus pluvisse, Menturnis aedem Iov
 et tabernas circa forum de caelo tactas esse, Volturni
 4 ostio fluminis duas naves fulmine ictas conflagrasse. eoru

rum causa libros Sibyllinos ex senatus consulto
iri cum adissent, renuntiaverunt, ieiunium instituen-
teri esse et id quinto quoque anno servandum; et
ndiale sacrum fieret et unum diem supplicatio esset,
i supplicarent; et consul P. Cornelius quibus diis
ue hostiis edidissent decemviri sacrificaret. plac- 6
aunc votis rite solvendis, nunc prodigiis expiandis,
inciam proficiscitur consul, atque inde Cn. Domi-
oconsulem dimisso exercitu Romam decedere ius-
in agrum Boiorum legiones induxit.

XVIII. Sub idem fere tempus Ligures, lege sa- 1
acto exercitu, nocte inproviso castra Q. Minucii
ulis adgressi sunt. Minucius usque ad lucem in- 2
um militem instructum tenuit, intentus, ne qua
nderet hostis munimenta. prima luce duabus simul 3
ruptionem fecit. nec primo inpetu, quod spera-
Ligures pulsi sunt, duas amplius horas dubium
en sustinuerunt; postremo cum alia atque alia agmina 4
rent et integri fessis succederent ad pugnam, tan-
gures, inter cetera etiam vigiliis confecti, terga
it. caesa supra quattuor milia hostium, ex Roma-
isque minus trecenti perierunt.

bus fere post mensibus P. Cornelius consul cum 5
a exercitu signis conlatis egregie pugnavit. duo- 6
ta milia hostium occisa Antias Valerius scribit,
ia milia et quadringentos, signa militaria centum
quattuor, equos mille ducentos triginta, carpenta
quadragesima septem, ex victoribus mille quadrin-
octoginta quattuor cecidisse. ubi ut in numero 7
i parum fidei sit, quia in augendo eo non alius in-
ntior est, magnam tamen victoriam fuisse adparet,
castra capta sunt et Boi post eam pugnam extem-
iderunt sese et quod supplicatio eius victoriae
e creta ab senatu victimaeque maiores caesae.

XVIII. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior 1
iore Hispania ovans urbem est ingressus. ar- 2
anstulit duodecim milia pondo, bigati argenti
triginta, auri centum viginti septem pondo.

Cornelius consul, obsidibus a Boiorum gente acce- 3

ptis, agri parte fere dimidia eos multavit, quo, si v
 4 populus Romanus colonias mittere posset. inde Ro
 ut ad triumphum haud dubium decedens exercitum
 5 ait et adesse Romae ad diem triumphi iussit. ipse po
 die quam venit senatu in aedem Bellonae vocato cu
 rebus ab se gestis disseruisset, postulavit, ut sibi t
 6 phanti liceret urbem invehi. P. Sempronius Blaesus
 bunus plebis non negandum Scipioni, sed differre
 honorem triumphi censebat: bella Ligurum Gallicis
 per iuncta fuisse, eas inter se gentes mutua ex p
 7 quo ferre auxilia. si P. Scipio devictis acie Boïs au
 cum victore exercitu in agrum Ligurum transisset au
 tem copiarum Quinto Minucio misisset, qui iam ta
 ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Lige
 8 potuisset; nunc ad triumphum frequentandum deb
 esse milites, qui egregiam navare operam rei publicae
 tuissent, — possent etiam, si senatus quod festinus
 triumphus praetermissum esset, id restituere diffi
 9 triumpho vellet. iuberent consulem cum legionibus
 in provinciam, dare operam, ut Ligures subigantur
 illi cogantur in ius iudiciumque populi Romani, ne
 quidem quieturos; aut pacem aut bellum utrobique
 10 benda. devictis Liguribus, paucos post menses p
 sulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magis
 non triumphaverunt, triumphaturum esse.

1 XXXX. Ad ea consul neque se Ligures provi
 sortitum esse ait neque cum Liguribus bellum ge
 2 neque triumphum de iis postulare: Q. Minucium
 fidere brevi subactis iis meritum triumphum postula
 3 atque impetraturum esse. se de Gallis Boïs pos
 triumphum, quos acie vicerit, castris exuerit, q
 gentem biduo post pugnam totam acceperit in dediti
 4 a quibus obsides abduxerit, pacis futurae pignus.
 enim vero illud multo maius esse, quod tantum nun
 Gallorum occiderit in acie, quot cum milibus certe
 5 rum nemo ante se imperator pugnaverit. plus parte
 midiam ex quinquaginta milibus hominum caesam,
 6 milia capta; senes puerosque Boïs superesse. itaq
 quemquam mirari posse, cur victor exercitus, cum h

in provincia neminem reliquisset, Romam venerit ad celebrandum consulis triumphum? quorum militum si et in 7 alia provincia opera uti senatus velit, utro tandem modo promptiores ad aliud periculum novumque laborem ituros credat, si persoluta eis sine detractatione prioris periculi laborisque merces sit, an si spem pro re ferentes dimittant iam semel in prima spe deceptos? nam quod ad se 8 adtineat, sibi gloriae in omnem vitam illo die satis quaesitum esse, quo se virum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Idaeam misisset senatus. hoc titulo, 9 etsi nec consulatus nec triumphus addatur, satis honestam honoratamque P. Scipionis Nasicae imaginem fore. uni- 10 versus senatus non ipse modo ad decernendum triumphum consensit, sed etiam tribunum plebis auctoritate sua compulit ad remittendam intercessionem. P. Cornelius con- 11 sul triumphavit de Bois. in eo triumpho Gallicis carpentis arma signaque et spolia omnis generis travexit et vasa aenea Gallica, et cum captivis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit. aureos torques trans- 12 tulit mille quadringentos septuaginta unum, ad hoc auri pondo ducenta quadraginta septem, argenti infecti factique in Gallicis vasis, non infabre suo more factis, duo milia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum 13 ducenta triginta quattuor. militibus qui currum secuti sunt centenos vicanos quinos asses divisit, duplex centurioni, triplex equiti. postero die contione advocata de 14 rebus ab se gestis et de iniuria tribuni bello alieno se ingrantis, ut suae victoriae fructu se fraudaret, cum dis- servisset, milites exauctoratos dimisit.

XXXXI. Dum haec in Italia geruntur, Antiochus 1 Ephesi securus admodum de bello Romano erat tamquam non transiturus in Asiam Romanis. quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut adsentando 2 faciebat. Hannibal unus, cuius eo tempore vel maxima apud regem auctoritas erat, magis mirari se aiebat, quod non iam in Asia essent Romani, quam venturos dubitare: propius esse ex Graecia in Asiam quam ex Italia in 3 Graeciam traicere et multo maiorem causam Antiochum quam Aetolos esse. neque enim mari minus quam terra

13 diit. inde centum quinque tectis navibus, apertis ferme quinquaginta profecti, primo aquilonibus transversis cum urgerentur in terram, cogeantur tenui agmine prope in ordinem singulae naves ire; deinde ut lenita paululum vis venti est, ad Corycum portum, qui super Cissunum est, conati sunt traicere.

1 XXXXIII. Polyxenidas, ut adpropinquare hostis alatum est, occasione pugnandi laetus sinistrum ipse cornu in altum extendit, dextrum cornu praefectos navium ad terram explicare iubet, et aequa fronte ad pugnam procedebat. quod ubi vidit Romanus, vela contrahit maloque inclinat, et simul armamenta componens opperitur insequentis navis. iam ferme triginta in fronte erant, quibus ut aequaret laevum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit, iussis qui sequebantur adversus dextrum cornu prope terram proras derigere. Eumenes agmen cogeat. ceterum ut demendis armamentis tumultum primum coeptum est, et ipse quanta maxima celeritate potest concitat naves. iam omnibus in conspectu erant duae Punicae naves — antecedeant Romanam classem — quibus obviae tres fuerunt regiae naves. et ut in numero impari, duae regiae unam circumsistunt, et primum ab utroque latere remos detergunt, deinde transcendunt armati et deiectis caesisque propugnatoribus navem capiunt. una, quae compari Marte concurrerat, postquam captam alteram navem vidit, priusquam ab tribus simul circumveniretur, retro ad classem refugit. Livius indignatione accensus praetoria nave in hostes tendit. adversus quam eadem spe duae, quae Punicam unam navem circumvenerant, cum inferrentur, demittere remos in aquam ab utroque latere remiges stabiliendae navis causa iussit et in advenientis hostium naves ferreas manus inicere et, ubi pugnam pedestri similem fecissent, meminisse Romanae virtutis nec pro viris ducere regia mancipia. haec paulo facilius quam ante duae unam, tunc una duae naves expugnavit cepitque. et iam classes quoque undique concurrerant, et passim permixtis navibus pugnabatur. Eumenes, qui extremus commisso certamine advenerat, ut animadvertit laevum cornu hostium ab

Livio turbatum, dextrum ipse, ubi aequa pugna erat, invadit.

XXXXV. Neque ita multo post primum ab laevo 1 cornu fuga coepit. Polyxenidas enim ut virtute militum laud dubie se superari vidit, sublatiis dolonibus effuse iugere intendit; mox idem et qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen fecerunt. Romani et Eumenes, quoad sufficere remiges potuerunt et in spe erant extremi agminis vexandi, satis pertinaciter secuti sunt. postquam celeritate navium, utpote levium, suas com- 3 neatu onustas eludi frustra tendentis viderunt, tandem obstiterunt, tredecim captis navibus cum milite ac remige, locum demersis. Romanae classis una Punica navis, in 4 primo certamine ab duabus circumventa, periit. Polyxenidas non prius quam in portu Ephesi fugae finem fecit. Romani eo die, unde egressa regia classis erat, manserunt, postero die hostem persequi intenderunt. medio 5 die in cursu obviam fuere iis quinque et viginti tectae Rhodiae naves cum Pausistrato praefecto classis. his adiunctis, Ephesum hostem persecuti ante ostium portus adie instructa steterunt. postquam confessionem victis satis expresserunt, Rhodi et Eumenes domos dimissi; Romani Chium petentes, Phoenicuntem primum portum 7 Erythraeae terrae praetervecti, nocte ancoris iactis, postero die in insulam ad ipsam urbem traiecerunt. ubi paucos dies remige maxime reficiendo morati Phocaeam tramittunt. ibi relictis ad praesidium urbis quattuor quin- 8 queremibus, ad Canas classis venit; et cum iam hiems adpeteret, fossa valloque circumdatis naves subductae.

Exitu anni comitia Romae habita, quibus creati sunt 9 consules L. Cornelius Scipio et C. Laelius, Africanum intentibus caecis ad finiendum cum Antiocho bellum. postero die praetores creati M. Tuccius, L. Aurunculeius, Cn. Fulvius, L. Aemilius, P. Iunius, C. Atinius Labeo.

[PERIOCHA LIBRI XXXVII.]

[L. Cornelius Scipio consul, legato Scipione Africano fratre—qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Graecia provincia diceretur, cum C. Laelio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur — profectus ad bellum adversus Antiochum regem gerendum, primus omnium Romanorum ducum in Asiam traiecit. Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pergnavit ad Myonnesum Rhodis iuvantibus. filius Africani captus ab Antiocho patri remissus est. victo deinde Antiocho ab L. Cornelio Scipione, adiuvante Eumene rege Pergami, Attali filio, per data est ea condicione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratri exaequatus Asiaticus appellatus. colonia deducta est Bononia. Eumenis, quo iuvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodis quoque, qui et ipsi iuverant, quaedam civitates concessae. Aemilius Regillus, qui praefectus Antiochi navali proelio devicerat, navalem triumphum duxit. M. Acilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat, et de Aetolis triumphavit.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVII.

- 1 I. L. Cornelio Scipione, C. Laelio consulibus nulla prius secundum religiones acta in senatu res est quam de Aetolis. et legati eorum institere, quia brevem indurum diem habebant, et ab T. Quinctio, qui tum Roman
- 2 ex Graecia redierat, adiuti sunt. Aetoli, ut quibus plus in misericordia senatus quam in causa spei esset, suppliciter egerunt, veteribus benefactis nova pensantes maleficia. ceterum et praesentes interrogationibus undique senatorum, confessionem magis noxae quam responsa

Experimentum, fatigati sunt, et excedere curia iussi magnum certamen praebuere. plus ira quam misericordia in causa eorum valebat, quia non ut hostibus modo, sed tamquam indomitae et insociabili genti suscensebant. per aliquot dies cum certatum esset, postremo neque dari neque negari pacem placuit. duae condiciones eis latae sunt: vel senatui liberum arbitrium de se permetterent, al mille talentum darent eosdemque amicos atque inimicos haberent. exprimere cupientibus quarum rerum in senatum senatui permitterent, nihil certi responsum est. cum infecta pace dimissi, urbe eodem die, Italia intra quincim dies excedere iussi.

Tum de consulum provinciis coeptum agi est. ambo Graeciam cupiebant. multum Laelius in senatu poterat, cum senatus aut sortiri aut comparare inter se provincias consules iussisset, elegantius facturos dixit, si iudicio patrum quam si sorti eam rem permisissent. Scipio responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre uno locutus, iussusque ab eo permittere audacter senatui, renuntiat collegae, facturum se quod is censeret. cum res aut nova aut vetustate exemplorum memoriae iam exoletae relata expectatione ceraminis senatum crexisset, P. Scipio Africanus dixit, si L. Scipioni fratri suo provinciam Graeciam decrevissent, e legatum iturum. haec vox magno adsensu audita tulit certamen. experiri lubebat, utrum plus regi Antiocho in Hannibale victo an in victore Africano consuli regionibusque Romanis auxilii foret; ac prope omnes Scipioni Graeciam, Laelio Italiam decreverunt.

II. Praetores inde provincias sortiti sunt, L. Aemilius Paullus urbanam, Cn. Fulvius peregrinam, L. Aemilius Regillus classem, P. Iunius Brutus Tuscos, M. Tuccius Apuliam et Bruttios, C. Atinius Siciliam. consuli deinde L. Aemilio Paulli Graecia provincia decreta erat, ad eum exercitum quem a M. Acilio — duae autem legiones erant — accepturus esset, in supplementum addita peditum civium Romanorum tria milia, equites centum et socium Latini omnino quinque milia, equites ducenti; et adiectum, ut, si in provinciam venisset, si e re publica videretur

4 esse, exercitum in Asiam traiceret. alteri consuli totus
 novus exercitus decretus, duae legiones Romanae et so-
 ciûm Latini nominis quindecim milia peditum, equites
 5 sexcenti. exercitum ex Liguribus Q. Minucius — iam
 enim confectam provinciam scripserat et Ligurum omne
 nomen in deditionem venisse — deducere in Boios et P.
 6 Cornelio proconsuli tradere iussus. ex agro, quo victis
 bello multaverat Boios, deducendae urbanae legiones,
 quae priore anno conscriptae erant, M. Tuccio praetori
 datae, et sociûm ac Latini nominis peditum quindecim
 milia et equites sexcenti, ad Apuliam Bruttiosque ob-
 7 nendos. A. Cornelio superioris anni praetori, qui Brut-
 tios cum exercitu obtinuerat, imperatum, si ita consuli
 videretur, ut legiones in Aetoliam traiectas M. Acilio
 8 traderet, si is manere ibi vellet: si Acilius redire Roman-
 mallet, ut A. Cornelius cum eo exercitu in Aetolia reme-
 neret. C. Atinium Labeonem provinciam Siciliam exer-
 citumque ab M. Aemilio accipere placuit et in supplemen-
 tum scribere ex ipsa provincia, si vellet, peditum decem
 9 milia et centum equites. P. Iunius Brutus in Tuscos ex-
 ercitum novum, legionem unam Romanam et decem milia
 sociûm ac Latini nominis scribere et quadringentos equi-
 10 tes, L. Aemilius, cui maritima provincia erat, viginti na-
 ves longas et socios navalis a M. Iunio praetore superio-
 ris anni accipere est iussus et scribere ipse mille navalis
 socios, duo milia peditum: cum iis navibus militibusque
 11 in Asiam proficisci et classem a C. Livio accipere. dum
 Hispanias Sardiniamque obtinentibus prorogatum in an-
 12 num imperium est et idem exercitus decreti. Siciliae
 Sardiniaeque binae eo anno decumae frumenti imperatae;
 Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitum per-
 tati iussus, ex Sardinia pars Romam, pars in Aetoliam,
 eodem quo Siculum.

1 III. Priusquam consules in provincias proficiscere-
 2 tur, prodigia per pontifices procurari placuit. Romae Ia-
 aeonis Lucinae templum de caelo tactum erat ita, ut fa-
 stigium valvaeque deformarentur. Puteolis pluribus locis
 murus et porta fulmine icta et duo homines exanimati.
 3 Nursiae sereno satis constabat nimbum ortum: ibi quo-

pue duos liberos homines exanimatos. terra apud se
 oluisse Tusculani nuntiabant, et Reatini mulam in agro
 suo peperisse. ea procurata, Latinaeque instauratae quod 4
 Laurentibus carnis, quae dari debet, data non fuerat.
 applicatio quoque earum religionum causa fuit, quibus 5
 his decemviri ex libris ut fieret ediderunt. decem in- 6
 genui, decem virgines, patrimi omnes matrimique, ad id
 sacrificium adhibiti, et decemviri nocte lactentibus rem-
 livinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus prius- 7
 quam proficisceretur, fornitem in Capitolio adversus viam
 qua in Capitolium ascenditur, cum signis septem auratis
 et equis duobus et marmorea duo labra ante fornitem
 posuit.

Per eosdem dies principes Aetolorum tres et quadra- 8
 ginta, inter quos Damocritus et frater eius erant, ab duabus
 cohortibus missis a M. Acilio Romam deducti et in lau-
 umias coniecti sunt. cohortes inde ad exercitum redire
 L. Cornelius consul iussit. legati ab Ptolemaeo et Cleopa- 9
 ra regibus Aegypti, gratulantes quod M. Acilius consul
 Antiochum regem Graecia expulisset venerunt adhortan- 10
 tesque, ut in Asiam exercitum traicerent: omnia pericula
 metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse; reges
 Aegypti ad ea quae censuisset senatus paratos fore. gra- 11
 tiae regibus actae, legatis munera dari iussa, in singulos
 quaternum milium aeris.

III. L. Cornelius consul peractis, quae Romae agenda 1
 erant, pro contione edixit, ut milites, quos ipse in sup-
 plementum scripsisset quique in Brutiis cum A. Cornelio
 praetore essent, ut ii omnes idibus Quinctilibus Brun- 2
 disium convenirent. item tres legatos nominavit, Sex. 2
 Digitum, L. Apustium, C. Fabricium Luscinum, qui ex
 ora maritima undique navis Brundisium contraherent, et
 omnibus iam paratis paludatus ab urbe est profectus. ad 3
 quinque milia voluntariorum, Romani sociique, qui eme-
 rita stipendia sub imperatore P. Africano habebant, prae-
 sto fuere exeunti consuli et nomina dederunt. per eos 4
 dies, quibus est profectus ad bellum consul, ludis Apolli-
 naribus ante diem quintum idus Quinctiles caelo sereno
 interdiu obscurata lux est, cum luna sub orbem solis

- 5 subisset. et L. Aemilius Regillus, cui navalis provincia
evenerat, eodem tempore profectus est. L. Anurunculus
negotium ab senatu datum est, ut triginta quinquere-
viginti triremes faceret, quia fama erat, Antiochum post
proelium navale maiorem classem aliquanto reparare.
- 6 Aetoli, postquam legati ab Roma rettulerunt, nullam
spem pacis esse, quamquam omnis ora maritima eorum,
quae in Peloponnesum versa est, depopulata ab Achaia
7 erat, periculi magis quam damni memores, ut Romanis
intercluderent iter, Coracem occupaverunt montem; ne-
que enim dubitabant ad obpugnationem Naupacti eos
8 principio veris redituros esse. Acilio, quia id expectari
sciebat, satius visum est inopinatam adgredi rem et La-
9 miam obpugnare: nam et a Philippo prope ad excidium
adductos esse et tunc eo ipso, quod nihil tale timerent,
10 obrimi incautos posse. profectus ab Elatia primum in
hostium terra circa Spercheum amnem posuit castra; inde
nocte motis signis, prima luce corona moenia est ad-
gressus.
- 1 V. Magnus pavor ac tumultus, ut in re inprovisa,
fuit. constantius tamen quam quis facturos crederet, in
tam subito periculo, cum viri propugnarent, feminae tela
2 omnis generis saxaque in muros gererent, iam multita-
riam scalis adpositis urbem eo die defenderunt. Acilius
signo receptui dato suos in castra medio ferme die re-
duxit; et tunc cibo et quiete refectis corporibus, prius-
quam praetorium dimitteret, denuntiavit, ut ante lucem
armati paratique essent: nisi expugnata urbe se eos in
3 castra non reducturum. eodem tempore quo pridie, pluri-
bus locis adgressus, cum oppidanos iam vires, iam tela,
iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas ur-
bem cepit. ibi partim divendita, partim divisa praeda
4 consilium habitum, quid deinde faceret. nemini ad Nau-
pactum iri placuit, occupato ad Coracem ab Aetolis salu-
ne tamen segnia aestiva essent et Aetoli non impetratam
pacem ab senatu nihilo minus per suam cunctationem
habere, obpugnare Acilius Amphissam statuit. ab He-
5 raclea per Oetam exercitus eo deductus. cum ad moenia
castra posuisset, non corona, sicut Lamiam, sed operibus

obpugnare urbem est adortus. pluribus simul locis aries admovebatur, et cum quaterentur muri, nihil adversus tale machinationis genus parare aut comminisci oppidani conabantur. omnis spes in armis et audacia erat; eruptionibus crebris et stationes hostium et eos ipsos, qui circa opera et machinationes erant, turbabant.

VI. Multis tamen locis decussus murus erat, cum 1 adlatum est, successorem Apolloniae exposito exercitu per Epirum ac Thessalam venire. cum tredecim milibus 2 peditum et quingentis equitibus consul veniebat. iam in sinum Maliacum venerat; et praemissis Hypatam qui tradere urbem iuberent postquam responsum est, nihil nisi ex communi Aetolorum decreto facturos, ne teneret se obpugnatio Hypatae nondum Amphissa recepta, praemisso fratre Africano Amphissam ducit. sub adventum 3 eorum oppidani relicta urbe — iam enim magna ex parte nudata moenibus erat — in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati atque inermes concessere.

Consul ab sex milibus fere passuum inde posuit castra. 4 eo legati Athenienses primum ad P. Scipionem praegressum agmen, sicut ante dictum est, deinde ad consulem venerunt, deprecantes pro Aetolis. clementius responsum 5 ab Africano tulerunt, qui causam relinquendi honeste Aetolici belli quaerens Asiam et regem Antiochum spectabat, iusseratque Athenienses non Romanis solum, ut pacem bello praeferrent, sed etiam Aetolis persuadere. celeriter auctoribus Atheniensibus frequens ab Hypata 6 legatio Aetolorum venit; et spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit commemorantis, multas gentes populosque in Hispania prius, deinde in Africa in fidem suam venisse: in omnibus se maiora clementiae benignitatisque quam virtutis bellicae monumenta reliquisse. perfecta videbatur res, cum aditus 7 consul idem illud responsum rettulit, quo fugati ab senatu erant. eo tamquam novo cum icti Aetoli essent — nihil enim nec legatione Atheniensium nec placido Africani responso profectum videbant —, referre ad suos dixerunt velle.

VII. Reditum inde Hypatam est, nec consilium ex 1

pediebatur; nam neque unde mille talentum daretur erat, et permissio libero arbitrio, ne in corpora sua saeviretur, 2 metuebant. redire itaque eosdem legatos ad consulem et Africanum iusserunt et petere, ut, si dare vere pacem, non tantum ostendere frustrantes spem miserorum valent, aut ex summa pecuniae demerent, aut permissionem 3 extra civium corpora fieri iuberent. nihil impetratum ut mutaret consul, et ea quoque irrita legatio dimissa est. 4 secuti et Athenienses sunt; et princeps legationis eorum Echedemus fatigatos tot repulsis Aetolos et complorantis inuiti lamentatione fortunam gentis ad spem revocavit auctor indutias sex mensium petendi, ut legatos Roman 5 mittere possent: dilationem nihil ad praesentia mala, quippe quae ultima essent, adiecturam; levare per multos casus tempore interposito praesentis clades posse. 6 auctore Echedemo idem missi, prius P. Scipione convento; per eum indutias temporis eius quod petebant ab 7 consule impetraverunt. et soluta obsidione Amphissae M. Acilius tradito consuli exercitu provincia decessit, et consul ab Amphissa Thessalam repetit, ut per Macedoniam Thraeciamque duceret in Asiam.

8 Tum Africanus fratri 'iter quod insistis, L. Scipio, ego quoque adprobo; sed totum id vertitur in voluntate 9 Philippi, qui si imperio nostro fidelis est, et iter et com meatus et omnia, quae in longo itinere exercitus alunt iuvantque, nobis suppedabit. si is destituat, nihil per 10 Thraciam satis tutum habebis. itaque prius regis animum explorari placet. optime explorabitur, si nihil ex praeparato agentem obprimet qui mittetur.' Ti. Sempronius Gracchus, longe tum acerrimus iuvenum, ad id delectus per dispositos equos prope incredibili celeritate ab Amphissa — inde enim est dimissus — die tertio Pellam per 12 venit. in convivio rex erat et in multum vini processerat; ea ipsa remissio animi suspicionem dempsit novare eum 13 quicquam velle. et tum quidem comiter acceptus hospes, postero die com meatus exercitui paratos benigne, pontes in fluminibus factos, vias, ubi transitus difficiles erant, 14 munitas vidit. haec referens eadem qua ierat celeritate Thaumacis occurrit consuli. inde certiore et maiore spe

aetus exercitus ad praeparata omnia in Macedoniam per-
 enit. venientis regio adparatu et accepit et prosecutus 15
 st rex. multa in eo et dexteritas et humanitas visa, quae
 ommendabilia apud Africanum erant, virum sicut ad
 etera egregium, ita a comitate, quae sine luxuria esset,
 on aversum. inde non per Macedoniam modo, sed etiam 16
 thraciam prosequente et praeparante omnia Philippo ad
 hellespontum perventum est.

VIII. Antiochus post navalem ad Corycum pugnam 1
 um totam hiemem liberam in adparatus terrestres mari-
 mosque habuisset, classi maxime reparandae, ne tota
 naris possessione pelleretur, intentus fuerat. subcurrebat, 2
 operatum se, cum classis adfuisset Rhodiorum: quodsi ea
 quoque — nec commissuros Rhodios, ut iterum mora-
 entur — certamini adesset, magno sibi navium numero
 pus fore, ut viribus et magnitudine classem hostium
 equaret. itaque et Hannibalem in Syriam miserat ad 3
 Phoenicum accersendas naves, et Polyxenidam, quo mi-
 nus prospere gesta res erat, eo enixius et eas quae erant
 efficere et alias parare naves iussit. ipse in Phrygia 4
 übernavit, undique auxilia accersens. etiam in Gallo-
 traeciam miserat; bellicosiores ea tempestate erant, Gal-
 icos adhuc, nondum exoleta stirpe gentis, servantes
 nimos. filium Seleucum in Aeolide reliquerat cum ex- 5
 rcitu ad maritimas continendas urbes, quas illinc a Per-
 amo Eumenes, hinc a Phocaea Erythisque Romani
 ollicitabant. classis Romana, sicut ante dictum est, ad 6
 lanas hibernabat. eo media ferme hieme rex Eumenes
 um viginti milibus peditum equitibusque quingentis
 enit. is cum magnam praedam agi posse dixisset ex 7
 gro hostium qui circa Thyatiram esset, hortando per-
 sulit Livium, ut quinque milia militum secum mitteret.
 missi ingentem praedam intra paucos dies averterunt.

VIII. Inter haec Phocaeae seditio orta quibusdam 1
 d Antiochum multitudinis animos avocantibus. gravia 2
 überna navium erant, grave tributum, quod togae quin-
 gentae imperatae erant cum quingentis tunicis; gravis 3
 tiam inopia frumenti, propter quam naves quoque et
 raesidium Romanum excessit. tum vero liberata metu

factio erat, quae plebem in contionibus ad Antiochum
 4 trahebat; senatus et optimates in Romana societate per-
 standum censebant, defectionis auctores plus apud mul-
 5 titudinem valuerunt. Rhodi, quo magis cessatum priore
 aestate erat, eo maturius aequinoctio verno eundem
 Pausistratum classis praefectum cum sex et triginta na-
 6 vibus miserunt. iam Livius a Canis cum triginta navi-
 bus et septem quadriremibus, quas secum Eumenes rex
 adduxerat, Hellespontum petebat, ut ad transitum exer-
 citus, quem terra venturum opinabatur, praepararet quae
 7 opus essent. in portum, quem vocant Achaeorum, clas-
 sem primum advertit; inde Ilium descendit sacrificioque
 Minervae facto legationes finitimas ab Elaeunte et Dar-
 dano et Rhoeteo, tradentis in fidem civitatis suas, benigne
 8 audit; inde ad Hellesponti fauces navigat, et decem
 navibus in statione contra Abydon relictis cetera classe
 9 in Europam ad Seston obpugnandam traiecit. iam sube-
 untibus armatis muros fanatici Galli primum cum sol-
 lemnis habitu ante portam obcurrunt, iussu se matris deum
 famulos deae venire memorant ad precandum Romanum,
 10 ut parceret moenibus urbique. nemo eorum violatus est.
 mox universus senatus cum magistratibus ad dedendam
 11 urbem processit. inde Abydum traiecit classis. ubi cum
 temptatis per colloquia animis nihil pacati responderetur,
 ad obpugnationem sese expediebant.

1 X. Dum haec in Hellesponto geruntur, Polyxenidas
 regius praefectus — erat autem exsul Rhodius — cum
 audisset profectam ab domo popularium suorum classem
 2 et Pausistratum praefectum superbe quaedam et contem-
 ptim in se contionantem dixisse, praecipuo certamine
 animi adversus eum sumpto nihil aliud dies noctesque
 agitabat animo quam ut verba magnifica eius rebus con-
 3 futaret. mittit ad eum hominem et illi notum, qui diceret
 et se Pausistrato patriaeque suae magno usui, si liceat,
 4 fore et a Pausistrato se restitui in patriam posse. cum
 quonam modo ea fieri possent mirabundus Pausistratus
 percunctaretur, fidem petenti dedit agendae communiter
 5 rei aut tegendae silentio. tum internuntius aperit, regiam
 classem aut totam aut maiorem eius partem Polyxenidam

raditurum ei; pretium tanti meriti nullum aliud pacisci
 quam redditum in patriam. magnitudo rei nec ut crederet
 nec ut aspernaretur dicta efficit. Panhormum Samiae
 errae petit, ibique ad explorandam rem quae oblata erat
 substitit. ultro citroque nuntii cursare; nec fides ante
 Pausistrato facta est quam coram nuntio eius Polyxeni-
 las sua manu scripsit, se ea quae pollicitus esset factu-
 um esse, signoque suo inpressas tabellas misit. eo vero
 ignore velut auctoratum sibi proditorem ratus est: ne-
 que enim eum qui sub rege viveret, commissurum fuisse,
 ut adversus semet ipsum indicia manu sua testata daret.
 unde ratio simulatae proditionis composita. omnium
 rerum adparatum omissurum Polyxenidas dicere: non
 emigem, non socios navalis ad classem frequentis habi-
 urum, subducturum per simulationem reficiendi quasdam
 naves, alias in propinquos portus dimissurum, paucas
 ante portum Ephesi in salo habiturum, quas, si exire res
 rogeret, obiecturus certamini foret. quam negligentiam
 Polyxenidam in classe sua habiturum Pausistratus audi-
 rit, eam ipse extemplo habuit. partem navium ad com-
 meatus accersendos Halicarnassum, partem Samum ad
 urbem misit, [ipse Panhormi substitit,] ut paratus esset,
 cum signum adgrediendi a proditore accepisset. Poly-
 xenidas augere simulando errorem; subducit quasdam
 naves, alias velut subducturus esset, navalia reficit, remi-
 ges ex hibernis non Ephesum accersit, sed Magnesiam
 occulte cogit.

XI. Forte quidam Antiochi miles, cum Samum rei
 privatae causa venisset, pro speculatore deprehensus de-
 lincitur Panhormum ad praefectum. is percunctanti, quid
 Ephesi ageretur, incertum metu an erga suos haud sin-
 cera fide, omnia aperit: classem instructam paratam-
 que in portu stare, remigium omne Magnesiam (ad Sipy-
 lum) missum, perpaucas naves subductas esse et navalia
 legi, numquam intentius rem navalem administratam esse.
 haec ne pro veris audirentur, animus errore et spe vana
 praecoccupatus fecit. Polyxenidas satis omnibus com-
 paratis, nocte remige a Magnesia accersito deductisque
 aptum quae subductae erant navibus, cum diem non tam

- [in] adparatu absumpsisset quam quod conspici profici-
- 5 scentem classem nolebat, post solis occasum profectus septuaginta navibus tectis, vento adverso, ante lucem Pygela portum tenuit. ibi cura interdiu ob eandem causam quiesset, nocte in proxima Samiae terrae traiecit.
- 6 hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque navibus tectis Palinurum iusso petere atque inde armatos quae proximum per agros iter esset Panhormum ad tergum hostium ducere, ipse interim classe divisa, ut ex utraque
- 7 parte fauces portus teneret, Panhormum petit. Pausistratus primo, ut in re necopinata, turbatus parumper, deinde vetus miles celeriter conlecto animo, terra melius
- 8 arceri quam mari hostes posse ratus, armatos duobus agminibus ad promunturia, quae cornibus obiectis ab alto portum faciunt, ducit, inde facile ex [loco superiore telis] ancipitibus hostem submoturus. id inceptum eius Nicander a terra visus cum turbasset, repente mutato consilio
- 9 naves conscendere omnis iubet. tum vero ingens pariter militum nautarumque trepidatio orta, et velut fuga in naves fieri, cum se mari terraque simul cernerent circum-
- 10 ventos. Pausistratus unam viam salutis esse ratus, si vim facere per fauces portus atque erumpere in mare apertum posset, postquam conscendisse suos vidit, sequi ceteris iussis princeps ipse concitata nave remis ad ostium
- 11 portus tendit. superantem iam fauces navem eius Polyxenidas tribus quinquere mis circumsternit. navis rostris icta subprimitur; telis obruuntur propugnatores, inter quos et Pausistratus impigre pugnans interficitur.
- 12 navium reliquarum ante portum aliae, aliae in portu deprensae, quaedam a Nicandro, dum moliuntur a terra, captae. quinque tantum Rhodiae naves cum duabus
- 13 Cois effugerunt, terrore flammae micantis via sibi inter confertas naves facta; contis enim binis a prora prominentibus trullis ferreis multum conceptum ignem prae se
- 14 portabant. Erythraeae triremes cum haut procul ab Samo Rhodis navibus, quibus ut essent praesidio veniebant, obviae fugientibus fuissent, in Hellespontum ad
- 15 Romanos cursum averterunt. sub idem tempus Seleucus proditam Phocaeam, porta una per custodes aperta,

recepit et Cyme aliaeque eiusdem orae urbes ad eum metu defecerunt.

XII. Dum haec in Aeolide geruntur, Abydus cum 1
per aliquot dies obsidionem tolerasset praesidio regio tu- 2
tante moenia, iam omnibus fessis, Philota quoque prae-
fecto praesidi permittente magistratus eorum cum Livio
de condicionibus tradendae urbis agebant. rem distine-
bat, quod utrum armati an inermes emitterentur regi-
parum conveniebat. haec agentibus cum intervenisset 3
nuntius Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est;
metuens enim Livius, ne successu tantae rei inflatus Po- 4
lyxenidas classem quae ad Canas erat obprimeret, Abydi
obsidione custodiamque Hellesponti extemplo relicta naves
quae subductae Canis erant deduxit. et Eumenes Elaeam
venit. Livius omni classe, cui adiunxerat duas triremes 5
Mitylenaeas, Phocaeam petit. quam cum teneri valido
regio praesidio audisset nec procul Seleuci castra esse,
depopulatus maritimam oram et praeda maxime homi- 6
num raptum in naves inposita tantum moratus dum Eu-
menes cum classe adsequeretur, Samum petere intendit.
Rhodiis primo audita clades simul pavorem, simul luctum 7
ingentem fecit; nam praeter navium militumque iacturam
quod fletis, quod roboris in iuventute fuerat amiserant,
multis aëbilibus secutis inter cetera auctoritatem Pausi- 8
strati, quae inter suos merito maxima erat. deinde quod
fraude capti, quod a cive potissimum suo forent, in iram
luctus vertit. decem extemplo naves et diebus post paucis 9
decem alias praefecto omnium Eudamo miserunt, quem
aliis virtutibus bellicis haudquaquam Pausistrato parem
cantiorem, quo minus animi erat, ducem futurum crede-
bant. Romani et Eumenes rex in Erythraeam primum 10
classem adplicuerunt. ibi noctem unam morati, postero
die Corycum Teiorum promunturium tenuerunt. inde cum 11
in proxima Samiae vellent traicere, non exspectato solis
ortu, ex quo statum caeli notare gubernatores possent,
in incertam tempestatem miserunt. medio in cursu, aequi- 12
lone in septentrionem verso, exasperato fluctibus mari
luctari coeperunt.

XIII. Polyxenidas Samum petituros ratus hostis, ut 1

se Rhodiae classi coniungerent, ab Epheso profectus
 primo ad Myonnesum stetit; inde ad Macrin quam vocant
 insulam traiecit, ut praetervehentis classis si quas aber-
 rantes ex agmine naves posset aut postremum agmen
 2 oportune adoriretur. postquam sparsam tempestate clas-
 sem vidit, occasionem primo adgrediendi ratus, paulo
 post increbrescente vento et maiores iam volvente fluctus,
 3 quia pervenire se ad eos videbat non posse, ad Aethaliam
 insulam traiecit, ut inde postero die Samum ex alto pe-
 tentis navis adgrederetur. Romani, pars exigua, primis
 tenebris portum desertum Samiae tenuerunt, classis ce-
 4 tera noctem totam in alto iactata in eundem portum de-
 currit. ibi ex agrestibus cognito, hostium naves ad Ae-
 5 thaliam stare, consilium habitum, utrum extemplo de-
 cernerent, an Rhodiam exspectarent classem. dilata re-
 ita enim placuit — Corycum, unde venerant, traiecerunt.
 6 Polyxenidas quoque, cum frustra stetisset, Ephesum re-
 diit. tum Romanae naves vacuo ab hostibus mari Samum
 7 traiecerunt. eodem et Rhodia classis post dies paucos
 venit. quam ut exspectatam esse adpareret, profecti ex-
 templo sunt Ephesum, uti aut decernerent navali cer-
 tamine, aut, si detractaret hostis pugnam, quod plurimum
 intererat ad animos civitatum, timoris confessionem ex-
 8 primerent. contra fauces portus instructa in frontem na-
 vium acie steterunt. postquam nemo adversus ibat, classe
 divisa pars in salo ad ostium portus in ancoris stetit, pars
 9 in terram milites exposuit. in eos iam ingentem praedam
 late depopulato agro agentis Andronicus Macedo, qui in
 praesidio Ephesi erat, iam moenibus adpropinquantis
 eruptionem fecit exutosque magna parte praedae ad mare
 10 ac naves redegit. postero die insidiis medio ferme viae
 positis, ad eliciendum extra moenia Macedonem Romani
 ad urbem agmine iere; inde, cum ea ipsa suspitio, ne
 11 quis exiret, deterruisset, redierunt ad naves; et terra
 marique fugientibus certamen hostibus Samum, unde
 venerat, classis repetit. inde duas sociorum ex Italia,
 duas Rhodias triremes cum praefecto Epicrate Rhodio ad
 12 fretum Cephalleniae tuendum praetor misit. infestum id
 latrocinio Lacedaemonius Hybristas cum iuventute Ce-

phallenum faciebat, clausumque iam mare commeatibus italicis erat.

XIII. Piraei L. Aemilio Regillo succedenti ad na- 1
vale imperium Epicrates obcurrit; qui audita clade Rho- 2
diorum, cum ipse duas tantum quinquereemes haberet,
Epicratem cum quattuor navibus in Asiam secum deduxit.
prosecutae etiam apertae Atheniensium naves sunt. Ae- 3
geio mari traiecit [Chium]. eodem Timasirates Rhodius
cum duabus quadriremibus ab Samo nocte intempesta
venit, deductusque ad Aemilium praesidii causa se mis-
sum ait, quod eam oram maris infestam onerariis regiae
naves excursionibus crebris ab Hellesponto atque Abydo
facerent. traicienti Aemilio a Chio Samum duae Rhodiae 4
quadriremes missae obviam ab Livio et rex Eumenes cum
duabus quinquereimbus obcurrit. Samum postquam ven- 5
tum est, accepta ab Livio classe et sacrificio, ut adsolet,
rite facto Aemilius consilium advocavit. ibi C. Livius—
se enim est primus rogatus sententiam — neminem fide-
lius dare posse consilium dixit quam eum, qui id alteri
suaderet, quod ipse, si in eodem loco esset, facturum
fuisset: se in animo habuisse tota classe Ephesum petere 6
et onerarias ducere multa saburra gravatas atque eas in
paucibus portus subprimere. et eo minoris molimenti ea 7
claustra esse, quod in fluminis modum longum et an-
gustum et vadosum ostium portus sit. ita ademptu-
rum se maris usum hostibus fuisse inutilemque classem
facturum.

XV. Nulli ea placere sententia. Eumenes rex quae- 1
sivit, quid tandem? ubi demersis navibus frenassent
claustra maris, utrum libera sua classe abscessuri inde
forent ad opem ferendam sociis terroremque hostibus
praebendum, an nihilo minus tota classe portum obses-
suri? sive enim abscedant, cui dubium esse, quin hostes 2
extracturi demersas moles sint et minore molimento aper-
turi portum quam obstruatur? sin autem manendum ibi
nihilominus, quid adtinere claudi portum? quin contra 3
illos tutissimo portu, opulentissima urbe fruentis, omnia
Asia praebente, quieta aestiva acturos: Romanos aperto
in mari fluctibus tempestatibusque obiectos, omnium in-

4 opes, in adsidua statione futuros, ipsos magis ad
 inpeditosque, ne quid eorum quae agenda sint
 5 agere, quam ut hostis clausos habeant. Eudamus
 factus Rhodiae classis magis eam sibi displicere
 etiam ostendit quam ipse quid censeret faciendum
 6 Epicrates Rhodius omissa in praesentia Epheso
 dam navium partem in Lyciam censuit et Patara,
 7 gentis, in societatem adiungenda. in duas magni
 id usui fore: et Rhodios, pacatis contra insulam
 terris, totis viribus incumbere in unius belli, qui
 8 versus Antiochum sit, curam posse, et eam classem
 in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenida
 9 iungatur. haec maxime movit sententia. placuit
 Regillum classe tota evehi ad portum Ephesi ad in-
 dum hostibus terrorem.

1 XVI. C. Livius cum duabus quinqueremibus
 manis et quattuor quadriremibus Rhodiis et duabus
 tis Smyrnaeis in Lyciam est missus, Rhodum prius
 2 adire et omnia cum iis communicare consilia. cum
 quas praetervectus est, Miletus, Myndus, Halicarn
 3 Cus, Cnidus, imperata enixe fecerunt. Rhodum u-
 tum est, simul et ad quam rem missus esset iis ex
 et consuluit eos. adprobantibus cunctis et ad eam,
 habebat classem, adsumptis tribus quadriremibus
 4 Patara. primo secundus ventus ad ipsam urbem f-
 eos, sperabantque subito terrore aliquid moturos.
 quam circumagente se vento fluctibus dubiis volvi co-
 est mare, pervicerunt quidem remis, ut tenerent te-
 5 sed neque circa urbem tuta statio erat nec ante
 portus in salo stare poterant aspero mari et nocte
 6 nente. praetervecti moenia portum Phoenicunta,
 dum milium spatio inde distantem, petiere, navi-
 7 maritima vi tutum; sed altae insuper imminebant
 quas celeriter oppidani adsumptis regis militibus,
 8 in praesidio habebant, ceperunt. adversus quos I-
 quamquam erant iniqua ac difficilia ad exitus loca
 saeos auxiliares et Smyrnaeorum expeditos iuvenes
 9 hi, dum missilibus primo et adversus paucos levibus
 cursionibus lacescebatur magis quam conserebatur

sustinuerunt certamen; postquam plures ab urbe adflue- 10
bant et iam omnis multitudo effundebatur, timor incessit
Livium, ne et auxiliares circumvenirentur et navibus
etiam ab terra periculum esset. ita non milites solum, 11
sed navalis etiam socios, remigum turbam, quibus quis-
que poterat telis, armatos in proelium eduxit. tum quo- 12
que anceps pugna fuit, neque milites solum aliquot, sed
L. Apustius tumultuario proelio cecidit; postremo tamen
fusi fugatique sunt Lycii atque in urbem compulsi, et
Romani cum haud incruenta victoria ad naves redierunt.
inde in Telmessicum profecti sinum, qui latere uno Ca- 13
riam, altero Lyciam contingit, omisso Patara amplius
temptandi Rhodii domum dimissi sunt, Livius praeter- 14
vectus Asiam in Graeciam transmisit, ut conventis Sci-
pionibus, qui tum circa Thessaliam erant, in Italiam
traiceret.

XVII. Aemilius postquam omissas in Lycia res et Li- 1
vium profectum in Italiam cognovit, cum ipse ab Epheso
tempestate repulsus irrita incepto Samum revertisset, turpe 2
matus temptata frustra Patara esse, proficisci eo tota classe
et summa vi adgredi urbem statuit. Miletum et ceteram 3
oram sociorum praetervecti in Bargylitico sinu escen-
sionem ad Iasum fecerunt. urbem regium tenebat prae-
sidium; agrum circa Romani hostiliter depopulati sunt.
missis deinde qui per colloquia principum et magistra- 4
tum temptarent animos, postquam nihil in potestate sua
responderunt esse, ad urbem obpugnandam ducit. erant 5
Iasensium exsules cum Romanis; ii frequentes Rhodios
creare institerunt, ne urbem et vicinam sibi et cognatam
Iasnoxiam perire sinerent: sibi exsilii nullam aliam causam
esse quam fidem erga Romanos. eadem vi regiorum qua 6
ipsi pulsi sint teneri eos qui in urbe manerent. omnium
Iasensium unam mentem esse, ut servitutem regiam effu-
gere vellent. Rhodii moti precibus, Eumene etiam rege 7
adsumpto, simul suas necessitudines commemorando,
simul obsessae regio praesidio urbis casum miserando
pervicerunt, ut obpugnatione absteretur. profecti inde 8
pacatis ceteris cum oram Asiae legerent, Loryma — por-
tus adversus Rhodum est — pervenerunt. ibi in principis 9

discipulus. qui biduum simul ad quietem hominum
equorumque et ad visendas hostium stationes, quibus
locis temporibusque accederent reciperentque sese, sum-
3 pserunt. ad radices fere collis, in quo posita urbs est,
regi succedebant. ita libera ab tergo populatio erat.
nullo ab urbe, ne in stationes quidem qui procul iacula-
4 retur, excurrente, postquam semel compulsi metu se mo-
nibus incluserunt, contemptus eorum et inde negligentia
apud regios oritur. non stratos, non infrenatos magna
5 pars habebant equos. paucis ad arma et ordines relictis
dilapsi ceteri sparserant se toto passim campo, pars in
iuvenales lusus lasciviamque versi, pars vescentes sub
6 umbra, quidam somno etiam strati. haec Diophanes ex
alta urbe Pergamo contemplatus, arma suos capere et ad
iussa praesto esse iubet; ipse Attalum adit, et in animo
7 sibi esse dixit hostium stationem temptare. aegre id per-
mittente Attalo, quippe qui centum equitibus adversus
sescentos, mille peditibus cum quattuor milibus pugna-
turum cerneret, porta egressus haud procul statione bo-
8 stium, occasionem opperiens, consedit. et qui Pergami
erant amentiam magis quam audaciam credere esse, et
hostes paulisper in eos versi, ut nihil moveri viderent,
nec ipsi quicquam ex solita negligentia, insuper etiam
9 eludentes paucitatem, mutarunt. Diophanes quietos al-
quamdiu suos, velut ad spectaculum modo eductos, con-
tinuit; postquam dilapsos ab ordinibus hostes vidit, pe-
10 ditibus, quantum adcelerare possent, sequi iussis, ipse
princeps inter equites cum turma sua quantum potuit
effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedite atque
11 equite sublato, stationem hostium inproviso invadit. non
homines solum, sed equi etiam territi, cum vincula ab-
rupissent, trepidationem et tumultum inter suos fecerunt.
12 pauci stabant inpavidi equi; eos ipsos non sternere, ne
infrenare aut escendere facile poterant, multo maiores
quam pro numero equitum terrorem Achaeis inferentibus.
13 pedites vero ordinati et praeparati sparsos per negligen-
tiam et semisomnos prope adorti sunt. caedes passim
14 fugaque per campos facta est. Diophanes secutus effu-
sos quoad tutum fuit, magno decore genti Achaeorum

— spectaverant enim e moenibus Pergami non nodo, sed feminae etiam — in praesidium urbis

XI. Postero die regiae magis compositae et ordi- 1
stationes quingentis passibus longius ab urbe pon-
ta castra; et Achaei eodem ferme tempore atque in
m locum processerunt. per multas horas intenti 2
que velut iam futurum inpetum expectaverant; post-
haud procul occasu solis redeundi in castra tempus
regii signis conlatis abire agmine ad iter magis
ad pugnam composito coepere. quievit Diophanes, 3
in conspectu erant; deinde eodem quo pridie inpetu
stremum agmen incurrit tantumque rursus pavoris
multus incussit, ut cum terga caederentur, nemo
andi causa restiterit; trepidantesque et vix ordinem
is servantes in castra compulsi sunt. haec Achaeo- 4
audacia Seleucum ex agro Pergameno movere castra
t.

Antiochus postquam Romanos ad tuendum Adramyt-
venisse audivit, ea quidem urbe abstinuit, depopu-
agros. Peraeam inde coloniam Mitylenaeorum ex- 5
avit. Cotton et Corylenus et Aphrodisias et Crene
) inpetu captae sunt. inde per Thyatiram Sardis
. Seleucus in ora maritima permanens aliis terrori 6
aliis praesidio. classis Romana cum Eumene Rho-
ae Mitylenen primo, inde retro, unde profecta erat,
am redit. inde Phocaeam petentes ad insulam quam 7
hium vocant — imminet urbi Phocaeensium — ad-
unt et, quibus ante abstinerant templis signisque
regie autem exornata insula erat — cum hostiliter
missent, ad ipsam urbem transmiserunt. eam divis 8
se partibus cum obpugnarent et videretur sine ope-
, armis scalisque capi posse, missum ab Antiocho
idium trium milium armatorum cum intrasset urbem,
plo obpugnatione omissa classis ad insulam se re- 9
nihil aliud quam depopulato circa urbem hostium

XII. Inde placuit Eumenem domum dimitti et 1
arare consuli atque exercitui quae ad transitum Hel-

lesponti opus essent, Romanam Rhodiamque classem
 redire Samum atque ibi in statione esse, ne Polyxenidas
 ab Epheso moveret. rex Elaeam, Romani ac Rhodii
 2 Samum redierunt. ibi Marcus Aemilius frater praetoris.
 decessit. Rhodi celebratis exsequiis, adversus classem,
 quam fama erat ex Syria venire, tredecim suis navibus
 et una Coa quinqueremi, altera Cnidia, Rhodum, ut ibi
 3 in statione essent, profecti sunt. biduo antequam Euda-
 mus cum classe ab Samo veniret, tredecim ab Rhodo
 naves cum Pamphilida praefecto adversus eandem Syri-
 acam classem missae, adsumptis navibus quattuor quas
 Cariae praesidio erant, obpugnantibus regiis Daedala et
 quaedam alia Peraeae castella obsidione exemerunt.
 4 Eudamum confestim exire placuit. additae huic quoque
 sunt ad eam classem quam habebat sex apertae naves.
 5 profectus cum; quantum adcelerare poterat, maturasset,
 ad portum, quem Megisten vocant, praegressos conse-
 quitur. inde uno agmine Phaselidem cum venissent,
 optimum visum est ibi hostem opperiri.

1 **XXIII.** In confinio Lyciae et Pamphylicae Phaselis
 est; prominet penitus in altum conspiciturque prima ter-
 rarum Rhodum a Cilicia petentibus et procul navium
 praebet prospectum. eo maxime, ut in obvio classi ho-
 2 stium essent, electus locus est. ceterum, quod non pro-
 viderunt, et loco gravi et tempore anni — medium enim
 aestatis erat —, ad hoc insolito odore ingruere morti
 3 vulgo, maxime in remiges, coeperunt. cuius pestilentiae
 metu profecti cum praeterveherentur Pamphylium sinum,
 ad Eurymedontem amnem adpulsae classe audiunt ab
 4 Aspendiis ad Sidam iam hostis esse. tardius navigave-
 rant regii adverso tempore etesiarum, quod velut statum
 favonis ventis est. Rhodiorum duae et triginta quadre-
 5 mes et quattuor triremes fuere; regia classis septem et
 triginta maioris formae navium erat, in quibus tres hepte-
 res, quattuor hexeres habebat. praeter has decem tri-
 remes erant. et hi adesse hostis ex specula quadam
 6 cognoverunt. utraque classis postero die luce prima,
 tamquam eo die pugnatura, e portu movit; et postquam
 superavere Rhodi promunturium, quod ab Sida prominet

n altum, extemplo et conspecti ab hostibus sunt et ipsi
 os viderunt. ab regis sinistro cornu, quod ab alto ob- 7
 ectum erat, Hannibal, dextro Apollonius purpuratorum
 unus praeerat; et iam in frontem directas habebant na-
 ves. Rhodî longo agmine veniebant. prima praetoria 8
 navis Eudami erat; cogebat agmen Chariclitus; Pamphi-
 idas mediae classi praeerat. Eudamus postquam hostium 9
 ciem instructam et paratam ad concurrendum vidit, et
 pse in altum evehitur, et deinceps quae sequebantur ser-
 vantes ordinem in frontem derigere iubet. ea res primo 10
 tumultum praebeuit; nam nec sic in altum evectus erat,
 ut ordo omnium navium ad terram explicari posset, et
 festinans ipse praepropere cum quinque solis navibus Han-
 nibali obcurrit, ceteri quia in frontem derigere iussi erant,
 non sequebantur. extremo agmini loci nihil ad terram 11
 elicti erat, trepidantibusque his inter se iam in dextro
 cornu adversus Hannibalem pugnabatur.

XXIII. Sed momento temporis et navium virtus et 1
 aus rei maritimae terrorem omnem Rhodiis dempsit.
 nam et in altum celeriter evectae naves locum post se 2
 quaeque venienti ad terram dedere, et si qua concur-
 rerat rostro cum hostium nave, aut proram lacerabat aut
 remos detergebat, aut libero inter ordines discursu prae-
 tervecta in puppim inpetum dabat. maxime exterruit 3
 hepteris regia a multo minore Rhodia nave uno ictu de-
 mersa. itaque iam haut dubie dextrum cornu hostium
 in fugam inclinabat. Eudamum in alto multitudine navium 4
 maxime Hannibal, ceteris omnibus longe praestantem, ur-
 gebat; et circumvenisset, ni signo sublato ex praetoria
 nave, quo dispersam classem in unum conligi mos erat,
 omnes quae in dextro cornu vicerant naves ad opem
 ferendam suis concurrissent. tum et Hannibal quaeque 5
 circa eum erant naves capessunt fugam, nec insequi Rhodî
 ex magna parte aegris et ob id celerius fessis remigibus
 potuerunt. cum in alto, ubi substiterant, cibo reficerent 6
 vires, contemplatus Eudamus hostis claudas multilatasque
 naves apertis navibus remulco trahentis, viginti paulo
 amplius integras abscedentis, e turri praetoriae navis si-
 entio facto 'exsurgite,' inquit 'et egregium spectaculum

7 capessite oculis.' consurrexere omnes contemplati
 trepidationem fugamque hostium, prope una voce om
 8 ut sequerentur exclamaverunt. ipsius Eudami mi
 icibus vulnerata navis erat; Pamphilidam et Charicli
 9 insequi, quoad putarent tutum, iussit. aliquamdiu se
 sunt; postquam terrae adpropinquabat Hannibal, v
 ne includerentur vento in hostium ora, ad Eudamum
 vecti hepterem captam, quae primo concursu icta
 10 aegre Phaselidem pertraxerunt. inde Rhodum non
 victoria laeti quam alius alium accusantes, quod,
 potuisset, non omnis submersa aut capta classis hœ
 11 foret, redierunt. Hannibal victus uno proelio adver
 tum quidem praetervehi Lyciam audebat, cum con
 12 veteri regiae classi quam primum cuperet; et ne
 facere liberum esset, Rhodi Chariclitum cum vigin
 vibus rostratis ad Patara et Megisten portum miser
 13 Eudamum cum septem navibus maximis ex ea classe,
 praefuerat, Samum redire ad Romanos iusserunt, ut qui
 tum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret
 Romanos ad Patara obpugnanda.

1 XXV. Magnam Romanis laetitiam iam prius vict
 2 riae nuntius, deinde adventus adtulit Rhodiorum; et a
 parebat, si Rhodis ea cura dempta fuisset, vacuos e
 3 tuta eius regionis maria praestatueros. sed profectio A
 tiochi ab Sardibus, ne obprimerentur maritimae urbe
 4 abscedere custodia Ioniae atque Aeolidis prohibuit. Pau
 philidam cum quattuor navibus tectis ad eam classe
 5 quae circa Patara erat miserunt. Antiochus non civi
 tium modo, quae circa se erant, contrahebat praesid
 sed ad Prusiam Bithyniae regem legatos miserat litteras
 6 que, quibus transitum in Asiam Romanorum increpabat
 venire eos ad omnia regna tollenda, ut nullum usque
 7 orbis terrarum nisi Romanum imperium esset. Philippum
 et Nabim expugnatos, se tertium peti. ut quisque pro
 8 mus ab oppresso sit, per omnis velut continens incendi
 9 pervasurum. ab se gradum in Bithyniam fore, quanc
 10 Eumenes in voluntariam servitutem concessisset. h
 motum Prusiam litterae Scipionis consulis, sed magis
 fratris eius Africani, ab suspitione tali averterunt; qu

praeter consuetudinem perpetuam populi Romani augendi
 omni honore regum sociorum maiestatem, domesticis ipse
 exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam com-
 pulit: regulos se acceptos in fidem in Hispania reges 9
 reliquisse; Masinissam non in patrio modo locasse regno,
 sed in Syphacis, a quo ante expulsus fuisset, regnum
 imposuisse; et esse eum non Africae modo regum longe 10
 opulentissimum, sed toto in orbe terrarum cuius regum
 vel maiestate vel viribus parem; Philippum et Nabim, 11
 hostis et bello superatos ab T. Quinctio, tamen in regno
 relictos. Philippo quidem anno priore etiam stipendium 12
 remissum et filium obsidem redditum, et quasdam civi-
 tates extra Macedoniam patientibus Romanis imperatori-
 bus recepisse eum. in eadem dignitate et Nabim futu-
 rum fuisse, nisi eum suus primum furor, deinde fraus
 Aetolorum absumpsisset. maxime confirmatus est ani- 13
 mus regis, postquam ad eum C. Lælius, qui praetor ante
 classi praefuerat, legatus ab Roma venit et edocuit,
 quanto et spes victoriae certior Romanis quam Antio- 14
 cho et amicitia sanctior firmiorque apud Romanos futura
 esset.

XXVI. Antiochus postquam a spe societatis Prusiae 1
 decidit, Ephesum ab Sardibus est profectus ad classem,
 quae per aliquot menses instructa ac parata fuerat, visen-
 dam, magis quia terrestribus copiis exercitum Romanum 2
 et duos Scipiones imperatores videbat sustineri non posse
 quam quod res navalis ipsa per se aut temptata sibi um-
 quam feliciter aut tunc magnae et certae fiduciae esset.
 erat tamen momentum in praesentia spei, quod et ma- 3
 gnam partem Rhodiae classis circa Patara esse et Eume-
 nem regem cum omnibus navibus suis consuli obviam in
 Hellespontum profectum audierat. aliquid etiam inflabat 4
 unimos classis Rhodia ad Samum per occasionem fraude
 praeparatam absumpta. his fretus, Polyxenida cum classe 5
 ad temptandam omni modo certaminis fortunam misso,
 praeparatas copias ad Notium ducit. id oppidum Colophonium,
 nari imminens, abest a vetere Colophone duo ferme milia
 passuum. et ipsam urbem suae potestatis esse volebat, 6
 ideo propinquam Epheso, ut nihil terra marive ageret,

quod non subiectum oculis Colophoniorum ac pe
 7 notum extemplo Romanis esset, quos audita obs:
 non dubitabat ad opem sociae urbi ferendam class
 Samo moturos: eam occasionem Polyxenidae ad re
 8 rendam fore. igitur operibus obpugnare urbem adg
 et ad mare partibus duabus pariter munitionibus de
 utrimque vineas et aggerem muro iniunxit et testud
 9 arietes admovit. quibus territi malis Colophoni or
 Samum ad L. Aemilium, fidem praetoris populi
 10 mani inplorantes, miserunt. Aemilium et Sami
 diu mora obfendebat, nihil minus opinantem quam
 xenidam bis nequiquam ab se provocatum pote
 11 pugnae facturum esse; et turpe existimabat, Ea
 classem adiuvare consulem ad traiciendas in Asia
 giones, se Colophonis obsessae auxilio, incertam
 12 habituro, adligari. Eudamus Rhodius, qui et ten
 eum Sami cupientem proficisci in Hellespontum, a
 13 que instare et dicere, quanto satius esse vel socios
 dione eximere vel victam iam semel classem it
 vincere et totam maris possessionem hosti eripere
 desertis sociis, tradita Antiocho Asia terra mariq
 Hellespontum, ubi satis esset Eumenis classis, at
 parte belli discedere.

1 XXVII. Profecti ab Samo ad petendos comme
 consumptis iam omnibus, Chium parabant traicere
 erat horreum Romanis, eoque omnes ex Italia m
 2 onerariae derigebant cursum. circumvecti ab urb
 aversa insulae — obiecta aquiloni ad Chium et Ery
 sunt — cum pararent traicere, litteris certior fit pri
 frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse, v
 3 portantes naves tempestatibus retentas esse. simul
 tum est, Teios regiae classi benigne commeatus
 buisse, quinque milia vasorum vini pollicitos esse. T
 ex medio cursu classem repente avertit, aut volen
 iis usus commeatu parato hostibus aut ipsos pro h
 4 bus habiturus. cum deroxissent ad terram proras,
 decim ferme eis naves circa Myonnesum adparue
 quas primo ex classe regia praetor esse ratus institi
 qui. adparuit deinde, piraticas celoces et lembos

thiorum maritimam oram depopulati cum omnis generis 5
 raeda revertentes postquam videre ex alto classem, in
 igam verterunt. et celeritate superabant levioribus et
 id id fabrefactis navigiis, et propiores terrae erant. ita 6
 ue priusquam adpropinquaret classis, Myonnesum per-
 ingerunt, unde se e portu ratus abstracturum naves,
 gnarus loci sequebatur praetor. Myonnesus promuntu- 7
 ium inter Teum Samumque est. ipse collis est in mo-
 lum metae in acutum cacumen a fundo satis lato fasti-
 ratus; a continenti artae semitae aditum habet, a mari
 xesae fluctibus rupes claudunt, ita ut quibusdam locis
 superpendentia saxa plus in altum quam quae in statione
 sunt naves promineant. circa ea adpropinquare non ausae 8
 naves, ne sub ictu superstantium rupibus piratarum essent,
 liem trivere. tandem sub noctem vano incepto cum ab-
 titissent, Teum postero die accessere; et in portu, qui 9
 ab tergo urbis est — Geraesticum ipsi adpellant —, na-
 vibus constitutis praetor ad depopulandum circa urbem
 agrum milites emisit.

XXVIII. Tei, cum in oculis populatio esset, ora 1
 tores cum infulis et velamentis ad Romanum miserunt.
 quibus purgantibus civitatem omnis facti dictique hostilis
 adversus Romanos, et iuvisse eos omni commeatu clas- 2
 sem hostium arguit et quantum vini Polyxenidae pro-
 misissent: quae si eadem classi Romanae darent, revo-
 caturum se a populatione militem, si minus, pro hostibus
 eos habiturum. hoc tam triste responsum cum rettulis- 3
 sent legati, vocatur in contionem a magistratibus populus,
 ut quid agerent consultarent. eo forte die Polyxenidas 4
 rum regia classe a Colophone profectus postquam movisse
 Samo Romanos audivit et ad Myonnesum piratas per-
 secutos Teiorum agrum depopulari, naves in Geraestio
 portu stare, ipse adversus Myonnesum in insula — Macrin 5
 autici vocant — ancoras portu occulto iecit. inde ex pro- 6
 inquo explorans, quid hostes agerent, primo in magna
 pe fuit, quem ad modum Rhodiam classem ad Samum
 circumsessis ad exitum faucibus portus expugnasset, sic
 et Romanam expugnaturum. nec est dissimilis natura 7
 oei; promunturiis coeuntibus inter se ita clauditur por-

- 8 tus, ut vix duae simul inde naves possint exire. nocte
 occupare fauces Polyxenidas in animo habebat et dein
 navibus ad promunturia stantibus, quae ab utroque cornu
 in latera exeuntium navium pugnarent, ex cetera classe,
 sicut ad Panhormum fecerat, armatis in littora expositis,
 9 terra marique simul hostis obprimere. quod non vanum
 ei consilium fuisset, ni cum Tei facturos se imperatorem
 promississent, ad accipiendos commeatus aptius visum
 esset Romanis in eum portum qui ante urbem est classem
 10 transire. dicitur et Eudamus Rhodius vitium alterius
 portus ostendisse, cum forte duae naves in arto ostio im-
 11 plicitos remos fregissent. et inter alia id quoque movit
 praetorem, ut traduceret classem, quod ab terra peri-
 culum erat, haud procul inde Antiocho stativa habentis.
- 1 **XXVIII.** Traducta classe ad urbem, ignaris omni-
 bus egressi milites nautaeque sunt ad commeatus et
 2 vinum maxime dividendum in naves, cum medio forte
 diei agrestis quidam ad praetorem adductus nuntiat, alio-
 rum iam diem classem stare ad insulam Macrin et paulo
 ante visas quasdam moveri tamquam ad profectum
 3 naves. re subita percussus praetor tubicines canere iubet
 ut si qui per agros palati essent redirent, tribunos in
 urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naves
 4 haud secus quam in repentino incendio aut capta urbe
 trepidatur, aliis in urbem currentibus ad suos revocan-
 dos, aliis ex urbe naves cursu repetentibus; incertisque
 clamoribus, quibus ipsis tubae obstreperent, turbatis in-
 5 periis tandem concursum ad naves est. vix suam quin-
 que noscere aut adire prae tumultu poterat, trepidatum-
 que cum periculo et in mari et in terra foret, ni partibus
 divisus Aemilius cum praetoria nave primus e portu in
 altum evectus excipiens insequentis, suo quamque ordine
 6 in frontem instruxisset, Eudamus Rhodiaque classis sub-
 stitissent ad terram, ut et sine trepitatione conscenderent
 7 et ut quaeque parata esset exiret navis. ita et explicare
 ordinem primae in conspectu praetoris et coactum agmen
 ab Rhodis est, instructaque acies velut cernerent regio
 in altum processit. inter Myonnesum et Corycum pro-
 8 munturium erant, cum hostem conspexere. et regia

classis, binis in ordinem navibus longo agmine veniens, et ipsa aciem adversam explicuit laevo tantum evecta cornu, ut amplecti et circuire dextrum cornu Romanorum posset. quod ubi Eudamus, qui cogebat agmen, vidit, non posse aequare ordinem Romanos et tantum non iam circuii ab dextro cornu, concitat naves — et erant Rhodiae longe omnium celerrimae tota classe — aequatoque cornu praetoriae navi, in qua Polyxenidas erat, suam obiecit.

XXX. Iam totis simul classibus ab omni parte pugna 1
conserta erat. ab Romanis octoginta naves pugnabant,
ex quibus Rhodiae duae et viginti erant; hostium classis 2
undenonaginta navium fuit; maximae formae naves tres
hexeres habebat, duas hepteres. robore navium et vir-
tute militum Romani longe (Rhodios) praestabant, Rho-
diae naves agilitate et arte gubernatorum et scientia re-
migum; maximo tamen hostibus terrori fuere quae ignes 3
prae se portabant, et quod unum is ad Panhormum cir-
cumventis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad
victoriam fuit. nam metu ignis adversi regiae naves, ne 4
prora concurrerent, cum declinassent, neque ipsae ferire
rostro hostem poterant et obliquas se ipsae ad ictus prae-
bebant, et si qua concurrerat obruebatur infuso igni, 5
magisque ad incendium quam ad proelium trepidabant.
plurimum tamen, quae solet, militum virtus in bello va- 6
luit. mediam namque aciem hostium Romani cum rupis-
sent, circumvecti ab tergo pugnantibus adversus Rhodios
regius sese obiecere, momentoque temporis et media acies
Antiochi et laevo cornu circumventae naves mergebantur.
dextra pars integra sociorum magis clade quam suo peri- 7
culo terrebatur. ceterum postquam alias circumventas,
praetoriam navem Polyxenidae relictis sociis vela dantem
videre, sublati raptim dolonibus — et erat secundus peten-
tibus Ephesum ventus — capessunt fugam quadraginta
laubus navibus in ea pugna amissis, quarum decem tres 8
aptae in potestatem hostium venerunt, ceterae incensae
ut demersae. Romanorum duae naves fractae sunt, vul- 9
neratae aliquot, Rhodia una capta memorabili casu. nam
sum rostro percussisset Sidoniam navem, ancora ictu

ipso excussa e nave sua unco dente, velut manu ferrea
 10 iecta, adligavit alterius proram; inde tumultu iniecto
 divellere se ab hoste cupientes inhiherent Rhodii, tracto
 ancorale et implicitum remis latus alterum detersit; de
 litatam ea ipsa, quae icta cohaeserat, navis cepit.
 maxime modo ad Myonnesum navali proelio pug
 tum est.

- 1 XXXI. Quo territus Antiochus, quia possessi
 maris pulsus longinqua tueri diffidebat se posse, pra
 dium ab Lysimachia, ne obrimeretur ibi ab Romanis
 deduci pravo, ut res ipsa postea docuit, consilio iussu
- 2 non enim tueri solum Lysimachiam a primo inpetu Ro
 manorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam
 hiemem tolerare et obsidentis quoque ad ultimam inopiam
 adducere extrahendo tempus et interim spem pacis per
 3 occasionem temptare. nec Lysimachiam tantum hostibus
 tradidit post adversam navalem pugnam, sed etiam Car
 4 lophonis obsidione abcessit et Sardis recepit se, atque
 inde in Cappadociam ad Ariarathen qui auxilia accersere
 rent et quocumque alio poterat ad copias contrahendas
 in unum iam consilium ut acie dimicaret intentus, misit
- 5 Regillum Aemilius post victoriam navalem profectus
 Ephesum, directis ante portum navibus, cum confessio
 nem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chios
 quo ante navale proelium cursum ab Samo intenderat
- 6 navigat. ibi naves in proelio quassatas cum refecisset
 L. Aemilium Scaurum cum triginta navibus Hellespon
 tum ad exercitum traiciendum misit, Rhodios parte pro
 dae et spoliis navalibus decoratos domum redire iubet
- 7 Rhodii impigre praevertere ad traiciendas copias consue
 ire, atque eo quoque functi officio, tum demum Rhodum
- 8 rediere. classis Romana ab Chio Phocaeam traiecit. in
 sinu maris intimo posita haec urbs est, oblonga forma
 duum milium et quingentorum passuum spatium muris
 amplectitur, coit deinde ex utraque parte in artiora
 9 velut cuneum; Lamptera ipsi adpellant. mille et duocen
 tos passus ibi latitudo patet; inde in altum lingua mille
 passuum excurrans medium fere sinum velut nota distin
 guit, ubi cohaeret faucibus angustis, duos in utramque

regionem versos portus tutissimos habet. qui in meridiem vergit, ab re adpellant Naustathmon, quia ingentem vim navium capit, alter prope ipsum Lamptera est.

XXXII. Hos portus tutissimos cum occupasset Romana classis, priusquam aut scalis aut operibus moenia adgrederetur, mittendos censuit praetor qui principum magistratuumque animos temptarent. postquam obstinatos vidit, duobus simul locis obpugnare est adortus. altera pars infrequens aedificiis erat, templa deum aliquantum tenebant loci; ea prius ariete admoto quaterne muros turresque coepit; dein cum eo multitudo occurreret ad defendendum, altera quoque parte admotus aries; et iam utrimque sternebantur muri. ad quorum casum cum impetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum facerent, alii scalis etiam ascensum in muros temptarent, adeo obstinate resistere oppidani, ut facile adpareret plus in armis et virtute quam in moenibus auxilii esse. coactus ergo periculo militum praetor receptui cani iussit, ne obiceret incautos furentibus desperatione ac rabie. dirempto proelio, ne tum quidem ad quietem versi, sed undique omnes ad munienda et obmolienda quae ruinis strata erant concurrerunt. huic operi intentis supervenit Q. Antoninus, a praetore missus, qui castigata pertinacia eorum maiorem curam Romanis quam illis ostenderet esse, ne in perniciem urbis pugnaretur: si absistere furore vellent, potestatem iis dari eadem condicione, qua prius C. Livii in fidem venissent, se tradendi. haec cum audissent, quinque dierum spatio ad deliberandum sumpto, temptata interim spe auxilii ab Antiocho, postquam legati missi ad regem nihil in eo esse praesidii rettulerant, tum portas aperuerunt pacti, ne quid hostile paterentur. cum signa in urbem inferrentur et pronuntiasset praetor parces deditis velle, clamor undique est sublatus, indignum facinus esse, Phocaeensis, numquam fidos socios, semper infestos hostis, impune eludere. ab hac voce velut signo a praetore dato ad diripiendam urbem passim discurrunt. Aemilius primo resistere et revocare dicendo, captas, non deditas diripi urbes et in his tamen imperatoris, non militum arbitrium esse. postquam ira et avaritia imperio

potentiora erant, praeconibus per urbem missis lit omnes in forum ad se convenire iubet, ne violarentur in omnibus, quae ipsius potestatis fuerunt, fides cor
 14 praetoris. urbem agrosque et suas leges iis restitui quia hiems iam adpetebat, Phocaeae portus ad hibe dum classi delegit.

1 XXXIII. Per idem fere tempus consuli, transg Aeniorum Marotinarumque finis, nuntiatum victam re classem ad Myonnesum relictamque a praesidio Ly
 2 chiam esse. id multo quam de navali victoria laetium utique postquam eo venerunt, refertaque urbs on rerum commeatibus velut in adventum exercitus pr ratis eos excepit, ubi [sibi] inopiam ultimam labore
 3 in obsidenda urbe proposuerant. ibi paucos dies s habuere, impedimenta aegrique ut consequerentur passim per omnia Thraciae castella, fessi morbis ac
 4 gitudine viae, relictis erant. receptis omnibus inq rursus iter per Chersonesum Hellespontum perve ubi omnibus cura regis Eumenis ad traiciendum pr ratis velut in pacata littora, nullo prohibente, alii
 5 delatis navibus sine tumultu traiecere. ea vero res manis auxit animos, concessum sibi transire cernen (tum) in Asiam, quam rem magni certaminis futu crediderant. stativa deinde ad Hellespontum aliqua habuerunt, quia dies forte quibus ancilia moventur
 7 giosi ad iter inciderant. idem dies P. Scipionem prop etiam religione, quia Salus erat, disiunxerant ab e citu, causaque et is ipse morae erat, dum consequer

1 XXXIII. Per eos forte dies legatus ab Antioch castra venerat Byzantius Heraclides, de pace adfe
 2 mandata; quam impetrabilem fore magnam ei spem tulit mora et cunctatio Romanorum, quos, simul A adtigissent, effuso agmine ad castra regia ituros
 3 diderat. statuit tamen non prius consulem adire q P. Scipionem, et ita mandatum a rege erat. in eo m mam spem habebat, praeterquam quod et magnitudo a
 4 et satietas gloriae placabilem eum maxime faciebat, tumque erat gentibus, qui victor ille in Hispania, deinde in Africa fuisset, etiam quod filius eius captu

potestate regis erat. is ubi et quando et quo casu captus 5
 sit, sicut pleraque alia, parum inter auctores constat. alii
 principio belli, a Chalcide Oreum petentem, circumven-
 tum ab regiis navibus tradunt, alii, postquam transitum 6
 in Asiam est, cum turma Fregellana missum exploratum
 ad regia castra, effuso obviam equitatu cum reciperet
 sese, in eo delapsum tumultu ex equo, cum duobus equi-
 tibus obpressum, ita ad regem deductum esse. illud satis 7
 constat, si pax cum populo Romano maneret hospitium-
 que privatim regi cum Scipionibus esset, neque liberalius
 neque benignius haberi colique adolescentem, quam cul-
 tus est, potuisse. ob haec cum adventum P. Scipionis 8
 legatus expectasset, ubi is venit, consulem adit petit-
 que, ut mandata audiret.

XXXV. Advocato frequenti consilio legati verba 1
 sunt audita. is, multis ante legationibus nequiquam ultro 2
 citroque de pace missis, eam ipsam fiduciam impetrandi
 sibi esse dixit, quod priores legati nihil impetrassent:
 Smyrnam enim et Lampsacum et Alexandriam Troadem
 et Lysimachiam in Europa iactatas in illis disceptationi-
 bus esse. quarum Lysimachia iam cessisse regem, ne 3
 quid habere eum in Europa dicerent; eas quae in Asia
 sint civitates tradere paratum esse et si quas alias Ro-
 mani, quas suarum partium ediderint, vindicare ab im-
 perio regio velint. inpensae quoque in bellum factae 4
 partem dimidiam regem praestaturum populo Romano.
 hae condiciones erant pacis; reliqua oratio fuit, ut me- 5
 mores rerum humanarum et suae fortunae moderarentur
 et alienam ne urgerent: finirent Europa imperium; id 6
 quoque immensum esse, et parari singula acquirendo fa-
 cilius potuisse quam universa teneri posse; quodsi Asiae 7
 quoque partem aliquam abstrahere velint, dummodo non
 dubiis regionibus finiant, vinci suam temperantiam Ro-
 mana cupiditate pacis et concordiae causa regem passu-
 rum. ea quae legato magna ad pacem impetrandam vide-
 bantur, parva Romanis visa; nam et inpensam, quae in 8
 bellum facta esset, omnem praestare regem aequum cen-
 sebant, cuius culpa bellum excitatum esset, et non Ionia 9
 modo atque Aeolide deduci debere regia praesidia, set 10

sicut Graecia omnis liberata esset, ita quae in Asia sint omnes liberari urbes: id aliter fieri non posse, quam ut cis Taurum montem possessione Asiae Antiochus cedat.

- 1 XXXVI. Legatus postquam nihil aequi in consilio
impetrare se censebat, privatim — sic enim imperatum
erat — P. Scipionis temptare animum est conatus.
2 omnium primum filium ei sine pretio redditurum regem
dixit; deinde ignarus et animi Scipionis et moris Romani,
auri pondus ingens pollicitus [est] et nomine tantum regio
excepto societatem omnis regni, si per eum pacem impe-
3 trasset. ad ea Scipio 'quod Romanos omnis, quod me,
ad quem missus es, ignoras, minus miror, cum te fortu-
4 nam eius a quo venis ignorare cernam. Lysimachia tenenda
erat, ne Chersonesum intraremus, aut ad Hellespontum
obsistendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tamquam
5 ab sollicitis de belli eventu petituri eratis. concesso vero
in Asiam transitu et non solum frenis, sed etiam iugo
accepto, quae disceptatio ex aequo, cum imperium patien-
6 dum sit, relicta est? ego ex munificentia regia maximum
donum filium habebo, aliis deos precor ne umquam for-
7 tuna egeat mea, animus certe non egebit. pro tanto in
me munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gra-
tiam pro privato beneficio desiderabit; publice nec habeo
8 quicquam ab illo nec dabo. quod in praesentia dare pos-
sim, fidele consilium est. abi, nuntia meis verbis, bello
9 absistat, pacis condicionem nullam recuset.' nihil ea mo-
verunt regem, tutam fore belli aleam ratum, quando per-
inde ac victo iam sibi leges dicerentur. omissa igitur in
praesentia mentione pacis totam curam in belli adpara-
tum intendit.

- 1 XXXVII. Consul omnibus praeparatis ad proposita
exsequenda cum ex stativis movisset, Dardanum primum,
deinde Rhoeteum, utraque civitate obviam effusa, venit.
2 inde Ilium processit, castrisque in campo, qui est sub-
iectus moenibus, positus in urbem arcemque cum escen-
3 disset, sacrificavit Minervae praesidi arcis, et Iliensibus
in omni rerum verborumque honore ab se oriundos Ro-
manos praeferentibus, et Romanis laetis origine sua. inde
profecti sextis castris ad caput Caici amnis pervenerunt.

Eumenes rex, primo conatus ab Hellesponto redu- 4
 assem in hiberna Elaeam, adversis deinde ventis
 liquot diebus superare Lecton promunturium non
 set, in terram egressus, ne deesset principiis rerum,
 roximum fuit, in castra Romana cum parva manu
 edit. ex castris Pergamum remissus ad com meatus 5
 iendos, tradito frumento quibus iusserat consul in
 stativa rediit. inde plurium dierum praeparatis
 is consilium erat ire ad hostem, priusquam hiems
 neret.

agia castra circa Thyatiram erant. ubi cum audisset 6
 chus P. Scipionem aegrum Elaeam delatum, legatos
 lium ad eum reducerent misit. non animo solum 7
 gratum munus, sed corpori quoque salubre gau-
 fuit; satiatumque tandem complexu filii 'renuntiate' 8
 'gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc
 osse quam ut suadeam, ne ante in aciem descendat
 in castra me redisse audierit.' quamquam sexa- 9
 duo milia peditum, plus duodecim milia equitum
 s interdum ad spem certaminis faciebant, motus ta-
 Antiochus tanti auctoritate viri, in quo ad incertos
 eventus omnis fortunae posuerat subsidia, recepit
 transgressus Phrygium amnem circa Magnesiam
 ad Sipylum est posuit castra; et ne, si extrahere 10
 is vellet, munimenta Romani temptarent, fossam sex
 altam, duodecim latam cum duxisset, extra duplex
 n fossae circumdedit, interiore labro murum cum 11
 us crebris obiecit, unde facile arceri transitu fossae
 posset.

XXVIII. Consul circa Thyatiram regem esse ratus, 1
 uis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum de-
 it. inde cum profectum audisset, secutus vestigia 2
 Phrygium amnem quattuor milia ab hoste posuit
 .. eo mille ferme equites — maxima pars Gallo- 3
 i erant et Dahae quidam aliarumque gentium sagit-
 equites intermixti — tumultuose amni trajecto in
 nes inpetum fecerunt. primo turbaverunt incomposi- 4
 leinde cum longius certamen fieret [et] Romanorum
 opinquis castris facili subsidio cresceret numerus,

regii fessi iam et pluris non sustinentes, recipere se conati circa ripam amnis, priusquam flumen ingrederentur, ab
5 instantibus tergo aliquot interfecti sunt. biduum deinde silentium fuit neutris transgredientibus amnem. tertio post die Romani simul omnes transgressi sunt et duo milia
6 fere et quingentos passus ab hoste posuerunt castra. montantibus et muniendo occupatis tria milia delecta equitum peditumque regionum magno terrore ac tumultu advenere.
7 aliquanto pauciores in statione erant; hi tamen per se, nullo a munimento castrorum milite avvocato, et primo aequum proelium sustinuerunt et crescente certamine pepulerunt hostis, centum ex his occisis, centum ferme
8 captis. per quadriduum insequens instructae utrimque acies pro vallo steterunt. quinto die Romani processere in
9 medium campi. Antiochus nihil promovit signa, ita ut extremi minus mille pedes a vallo abessent.

1 XXXVIII. Consul postquam detractari certamen vidit, postero die in consilium advocavit: quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnandi copiam non faceret?
2 instare hiemem; aut sub pellibus habendos milites fore aut, si concedere in hiberna vellet, differendum esse in
3 aestatem bellum. nullum umquam hostem Romani aequo contempserunt. conclamatum undique est, duceret ex
4 templo et uteretur ardore militum; qui tamquam non pugnandum cum tot milibus hostium, sed par numerus pecorum trucidandus esset, per fossas, per vallum castra
invadere parati erant, si in proelium hostis non exiret.
5 Cn. Domitius ad explorandum iter, et qua parte adiri vallum hostium posset, missus, postquam omnia certa rettulit, postero die propius castra admoveri placuit, tertio signa in medium campi prolata et instrui acies
6 coepta est. nec Antiochus ultra tergiversandum ratus, ne et suorum animos minueret detractando certamen et hostium spem augeret, et ipse copias eduxit, tantum progressus a castris ut dimicaturum adpareret.

7 Romana acies unius prope formae fuit et hominum et armorum genere. duae legiones Romanae, duae socium ac Latini nominis erant, quina milia et quadringenos singulae habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini

tenuerunt; hastatorum prima signa, dein principum erant,
 rari postremos claudebant. extra hanc velut iustam 9
 aciem a parte dextra consul Achaeorum caetratis inmixtos
 auxiliares Eumenis, tria milia ferme peditum, aequata
 fronte instruxit; ultra eos equitum minus tria milia ob-
 posuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis
 equitatus Romanus erat; extremos Trallis et Cretensis 10
 — quingentorum utrique numerum explebant — statuit.
 aevum cornu non videbatur egere talibus auxiliis, quia 11
 lumen ab ea parte ripaeque disruptae claudebant; quat-
 tuor tamen inde turmae equitum obpositae. haec summa 12
 copiarum erat Romanis, et duo milia mixtorum Macedo-
 num Thracumque, qui voluntate secuti erant. hi praesi-
 dio castris relictis sunt. sedecim elephantos post triarios 13
 in subsidio locaverunt. nam praeterquam quod multitu-
 dinem regionum elephantorum — erant autem quattuor
 et quinquaginta — sustinere non videbantur posse, ne
 pari quidem numero Indicis Africi resistunt, sive quia
 magnitudine — longe enim illi praestant — sive robore
 animorum vincuntur.

XXXX. Regia acies varia magis multis gentibus, 1
 dissimilitudine armorum auxiliorumque erat. decem et
 sex milia peditum more Macedonum armati fuere, qui
 phalangitae adpellabantur. haec media acies fuit, in fronte
 in decem partes divisa. partes eas interpositis binis ele- 2
 phantis distinguebat. a fronte introrsus in duos et triginta
 ordines armatorum acies patebat. hoc et roboris in regis 3
 copiis erat, et perinde cum alia specie tum eminentibus
 tantum inter armatos elephantis magnum terrorem prae-
 bebant. ingentes ipsi erant; addebant speciem frontalia et 4
 cristae et tergo inpositae turres turribusque superstantes
 praeter rectorem quaterni armati. ad latus dextrum pha- 5
 langitarum mille et quingentos Gallograecorum equites
 obposuit. his tria milia equitum loricatorum — cataphra-
 ctos ipsi adpellant — adiunxit. addita his ala mille ferme
 equitum; agema eam vocabant. Medi erant lecti viri et 6
 eiusdem regionis mixti multarum gentium equites. con-
 inens his grex sedecim elephantorum est obpositus in
 subsidiis. eadem parte, paululum producto cornu, regia 7

cohors erat; argyraspides a genere armorum adpe-
 8 tur. Dahae deinde, equites sagittarii, mille et d-
 tum levis armatura trium milium, pari ferme nume-
 Cretenses, pars Tralles. duo milia et quingent-
 9 sagittarii his adiuncti erant. extremum cornu cla-
 quattuor milia misti Cyrtaei funditores et Elymae-
 10 tarii. ab laevo cornu phalangitis adiuncti erant
 graeci equites mille et quingenti, similiter his arm-
 11 milia Cappadocum; ab Ariarathe missi erant regi
 auxiliares mixti omnium generum duo milia sept-
 et tria milia cataphractorum equitum et mille alii
 regia ala levioribus tegumentis suis equorumqu-
 haud dissimili habitu; Syri plerique erant Phryg-
 12 Lydis inmixti. ante hunc equitatum falcatae quae
 et cameli, quos adpellant dromadas. his insideban-
 tes sagittarii, gladios tenuis habentes, longos quatuor
 cubita, ut ex tanta altitudine contingere hostem pos-
 13 inde alia multitudo, par ei quae in dextro cornu
 primi Tarentini, deinde Gallograecorum equitum duo
 et quingenti, inde Neocretes mille et eodem armatu
 et Cilices mille et quingenti et totidem Tralles
 milia caetratorum; Pisidae hi erant et Pamphylii et
 14 tum Cyrtaeorum et Elymaeorum paria in dextro
 locatis auxilia, et sedecim elephantum modico inter-
 distantes.

- 1 XXXXI. Rex ipse in dextro cornu erat; Seleucus
 filium et Antipatrum fratris filium in laevo praepo-
 situm media acies tribus permissa, Minnioni et Zeuxidi et
 lippo magistro elephantorum.
- 2 Nebula matutina, crescente die levata in nubes,
 ginem dedit; humor inde, ab austro velut, perfudit om-
 3 quae nihil admodum Romanis, eadem perincommodum
 giis erant. nam et obscuritas lucis in acie modica Ro-
 manis non adimebat in omnes partes conspectum et hi
 toto fere gravi armatu nihil gladios aut pila hebetes
 4 regii tam lata acie ne ex medio quidem cornus suas
 cumspicere poterant, nedum extremi inter se conspici-
 rentur, et humor arcus fundasque et iaculorum armu-
 5 emollierat. falcatae quoque quadrigae, quibus se per-

baturum hostium aciem Antiochus crediderat, in suos terrorem verterunt. armatae autem in hunc maxime modum 6
 erant: cuspides circa temonem ab iugo decem cubita exstantis velut cornua habebant, quibus quidquid obvium daretur transfigerent. et in extremis iugis binae circa 7
 eminebant falces, altera aequata iugo, altera inferior in terram deveixa, illa ut quidquid ab latere obiceretur abs-
 cideret, haec ut prolapsos subeuntesque contingeret. item ab axibus rotarum utrimque binae eodem modo diversae deligabantur falces. sic armatas quadrigas, quia si in 8
 extremo aut in medio locatae forent, per suos agendaerant, in prima acie, ut ante dictum est, locaverat rex. quod ubi Eumenes vidit, haud ignarus pugnae et quam 9
 anceps esset auxilii genus, si quis pavorem magis equis iniceret quam iusta adoriretur pugna, Cretenses sagittarios funditoresque et iaculatores equitum non confertos, sed quam maxime possent dispersos excurrere iubet et ex omnibus simul partibus tela ingerere. haec velut pro- 10
 cella partim vulneribus missilium undique coniectorum, partim clamoribus dissonis ita consternavit equos, ut repente velut effrenati passim incerto cursu ferrentur; quo- 11
 rum inpetus et levis armatura et expediti funditores et velox Cretensis momento declinabant; et eques insequendo tumultum ac pavorem equis camelisque, et ipsis simul consternatis, augebat, clamore et ab alia circumstantium turba multiplici adiecto. ita medio inter duas 12
 acies campo exiguntur quadrigae, amotoque inani ludibrio, tum demum ad iustum proelium signo utrimque dato concursus est.

XXXXII. Ceterum vana illa res verae mox cladis 1
 causa fuit. auxilia enim subsidiaria quae proxima locata erant, pavore et consternatione quadrigarum territa, et ipsae in fugam versa nudarunt omnia usque ad cataphratos equites. ad quos cum dissipatis subsidiis pervenis- 2
 set equitatus Romanus, ne primum quidem inpetum (pars) eorum sustinuerunt; alii fusi sunt, alii propter gravitatem tegumentorum armorumque obpressi sunt. totum deinde 3
 laevum cornu inclinavit, et turbatis auxiliariis, qui inter equitem et quos adpellant phalangitas erant, usque ad

4 mediam aciem terror pervenit. ubi semel perturbati ordines et inpeditus intercurso suorum usus praelongarum hastarum — sarisas Macedones vocant —, intulere signa
5 Romanae legiones et pila in perturbatos coniecere. ne interpositi quidem elephanti militem Romanum deterrebant, adsuetum iam ab Africis bellis et vitare inpetum beluae, et ex transverso aut pilis incessere, aut si propius
6 subire posset, gladio nervos incidere. iam media acies fere omnis a fronte prostrata erat et subsidia circumita ab tergo caedebantur, cum in parte alia fugam suorum et prope iam ad ipsa castra clamorem paventium acciperet.
7 pere. namque Antiochus a dextro cornu, cum ibi fiducia fluminis nulla subsidia cerneret praeter quattuor turmas equitum, et eas, dum adplicant se suis, ripam nudantis, inpetum in eam partem cum auxiliis et cataphracto equitatu fecit. nec a fronte tantum instabat, sed circumito a
8 flumine cornu iam ab latere urgebat, donec fugati equites primum, deinde proximi peditum effuso cursu ad castra compulsi sunt.

1 XXXXIII. Praeerat castris M. Aemilius tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post paucos annos pontifex
2 maximus factus est. qua fugam cernebat suorum, cum praesidio omni obcurrit; et stare primo, deinde redire in pugnam iubebat pavorem et turpem fugam increpans;
3 minae exinde erant, in perniciem suam caecos ruere, ni dicto parerent; postremo dat suis signum, ut primos fugientium caedant, turbam insequentium ferro et vulneribus in hostem redigant. hic maior timor minorem vicit.
4 ancipiti coacti metu primo constiterunt; deinde et ipsi redire in pugnam, et Aemilius cum suo praesidio — erant autem duo milia virorum fortium — effuse sequenti regi
5 acriter obstitit. et Attalus Eumenis frater ab dextro cornu, quo laevum hostium primo inpetu fugatum fuerat, [ut] ab sinistro fugam suorum et tumultum circa castra
6 vidit, in tempore cum ducentis equitibus advenit. Antiochus postquam et eos, quorum terga modo viderat, repentis pugnam et aliam et a castris et ex acie adfluentem
7 turbam conspexit, in fugam vertit equum. ita utroque cornu victores Romani per acervos corporum, quos in

media maxime acie cumulaverant, ubi et robur fortissimorum virorum et arma gravitate fugam inpedierant, pergunt ad castra diripienda. equites primi omnium Eumenis, deinde et alius equitatus toto passim campo secuntur hostem, et postremos, ut quosque adepti sunt, caedunt. ceterum fugientibus maior pestis intermistis quadrigis elephantisque et camelis erat et sua ipsorum turba, cum solutis ordinibus velut caeci super alios alii ruerent et incursu beluarum obtererentur. in castris quoque ingens et maior prope quam in acie caedes est edita; nam et primorum fuga in castra maxime inclinavit, et huius fiducia multitudinis qui in praesidio erant pertinacius pro vallo pugnarunt. retenti in portis valloque, quae se inpetu ipso capturos crediderant, Romani postquam tandem perruperunt, ab ira graviores ediderunt caedem.

XXXXIII. Ad quinquaginta milia peditum caesa eo die dicuntur, equitum tria milia, mille et quadringenti capti et quindecim cum rectoribus elephantibus. Romanorum aliquot vulnerati sunt; ceciderunt non plus trecenti pedites, quattuor et viginti equites, et de Eumenis exercitu quinque et viginti.

Et illo quidem die victores direptis hostium castris cum magna praeda in sua reverterunt, postero die spoliabant caesorum corpora et captivos contrahebant. legati ab Thyatira et Magnesia ad Sipylum ad dedendas urbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiens, in ipso itinere pluribus congregantibus se, modica manu armatorum media ferme nocte Sardis contendit. inde, cum audisset Seleucum filium et quosdam amicorum Apameam progressos, et ipse quarta vigilia cum coniuge ac filia petit Apameam Xenoni tradita custodia urbis, Timone Lydiae praeposito; quibus spretis consensu oppidanorum et militum, qui in arce erant, legati ad consulem missi sunt.

XXXXV. Sub idem fere tempus et ab Trallibus et ab Magnesia quae super Maeandrum est et ab Epheso ad dedendas urbes venerunt. reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna, et classi usque ad Patara Lyciae pervectus, metu stationis Rhodiarum navium, quae ad

Megisten erant, in terram egressus cum paucis itinere
3 pedestri Syriam petit. Asiae civitates in fidem consulis
dicionemque populi Romani sese tradebant. Sardibus
iam consul erat. eo et P. Scipio ab Elaea, cum primum
pati laborem viae potuit, venit.

- 4 Sub idem fere tempus caduceator ab Antiocho per
P. Scipionem a consule petit impetravitque, ut oratores
5 mittere liceret regi. paucos post dies Zeuxis, qui prae-
fectus Lydiae fuerat, et Antipater fratris filius venerunt.
6 hi prius Eumene convento, quem propter vetera certamina
aversum maxime a pace credebant esse, et placatiore eo
et sua et regis spe invento, tum P. Scipionem et per eum
7 consulem adierunt; praebitoque iis petentibus frequenti
consilio ad mandata edenda, 'non tam quid ipsi dicamus
habemus' inquit Zeuxis 'quam a vobis quaerimus, Ro-
mani, quo piaculo expiare errorem regis, pacem veniam-
8 que impetrare a victoribus possimus. maximo semper
animo victis regibus populisque ignovistis. quanto id
maiore et placatiore animo decet vos facere in hac victoria,
9 quae vos dominos orbis terrarum fecit? positis iam ad-
versus omnes mortales certaminibus, haud secus quam
deos consulere et parcere vos generi humano oportet.'
10 iam ante quam legati venirent, decretum erat, quid re-
11 sponderetur. respondere Africanum placuit. is in hunc
modum locutus fertur. 'Romani ex iis quae in deum in-
mortalium potestate erant, ea habemus quae dii dederunt;
12 animos, qui nostrae mentis sunt, eosdem in omni fortuna
gessimus gerimusque, neque eos secundae res extulerunt
nec adversae minuerunt. eius rei, ut alios omitterem, Han-
nibalem vestrum vobis testem darem nisi vos ipsos dare
13 possem. postquam traiecimus Hellespontum, priusquam
castra regia, priusquam aciem videremus, cum communis
Mars et incertus belli eventus esset, de pace vobis agen-
tibus quas pares paribus ferebamus condiciones, easdem
14 nunc victores victis ferimus. Europa abstinete, Asia
omni quae cis Taurum montem est decedite. pro inpensis
deinde in bellum factis quindecim milia talentum Euboi-
corum dabitis, quingenta praesentia, duo milia et quin-
genta, cum senatus populusque Romanus pacem compro-

baverint, milia deinde talentum per duodecim annos. Eumeni quoque reddi quadringenta talenta et quod frum- 15
menti reliquum ex eo, quod patri debitum est, placet. haec 16
cum pepigerimus, facturos vos ut pro certo habeamus,
erit quidem aliquod pignus, si obsides viginti nostro arbi-
tratu dabit; sed numquam satis liquebit nobis, ibi pacem
esse populo Romano, ubi Hannibal erit. eum ante omnia
deposcimus. Thoantem quoque Aetolum, concitorem Ae- 17
tolici belli, qui et illorum fiducia vos et vestra illos in nos
armavit, dedetis et cum eo Mnasimachum Acarnana et
Chalcidensis Philonem et Eubulum. in deteriore sua for- 18
tuna pacem faciet rex, quia serius facit quam facere po-
tuit. si nunc moratus fuerit, sciat regum maiestatem
difficilius ab summo fastigio ad medium detrahi quam a
mediis ad ima praecipitari.' cum iis mandatis ab rege 19
missi erant legati, ut omnem pacis condicionem acciperent.
itaque Romam mitti legatos placuit. consul in hiberna
exercitum Magnesiam ad Maeandrum et Trallis Ephe-
sumque divisit. Ephesum ad consulem paucos post dies 20
obsides ab rege adducti sunt et legati qui Romam irent
venerunt. Eumenes quoque eodem tempore profectus 21
est Romam quo legati regis. secutae eos sunt legationes
omnium Asiae populorum.

XXXXVI. Dum haec in Asia geruntur, duo fere 1
sub idem tempus cum triumphi spe proconsules de pro-
vinciis Romam redierunt, Q. Minucius ex Liguribus,
M. Acilius ex Aetolia. auditis utriusque rebus gestis 2
Minucio negatus triumphus, Acilio magno consensu
decretus, isque triumphans de rege Antiocho et Aetolis
urbem est invectus. praelata in eo triumpho sunt signa 3
militaria ducenta triginta et argenti infecti tria milia
pondo, signati tetrachmum Atticum centum decem tria
milia, cistophorum ducenta quadraginta octo, vasa ar-
gentea caelata multa magnique ponderis; tulit et supel- 4
lectilem regiam argenteam ac vestem magnificam, coronas
aureas, dona sociarum civitatum, quadraginta quinque,
spolia omnis generis. captivos nobiles, Aetolos et regios
duces, sex et triginta duxit. Damocritus Aetolorum dux 5
paucos ante dies, cum e carcere noctu effugisset, in ripa

Tiberis consecutis custodibus, priusquam comprehenderetur, gladio se transfixit. milites tantum, qui sequerentur currum, defuerunt; alioqui magnificus et spectaculo et fama rerum triumphus fuit.

7 Huius triumphi minuit laetitiam nuntius ex Hispania tristis, adversa pugna in Bastetanis ductu L. Aemilii proconsulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis sex
8 milia de exercitu Romano cecidisse: ceteros paventis intra vallum compulso aegre castra defendisse et ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. haec ex Hispania nuntiata. ex Gallia legatos Placentinorum et Cremonensium L. Aurunculeius praetor
10 in senatum introduxit. iis querentibus inopiam colonorum — aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam taedio adcolarum Gallorum reliquisse colonias — decrevit senatus, uti C. Laelius consul, si ei videretur, sex milia familiarum conscriberet, quae in eas colonias dividerentur, et ut L. Aurunculeius praetor triumviros crearet ad
11 eos colonos deducendos. creati M. Atilius Serranus, L. Valerius P. f. Flaccus, L. Valerius C. f. Tappo.

1 XXXVII. Haud ita multo post, cum iam consularium comitiorum adpeteret tempus, C. Laelius consul ex
2 Gallia Romam redit. is non solum ex facto absente se senatus consulto in supplementum Cremonae et Placentiae colonos scripsit, sed ut novae coloniae duae in agrum qui Boiorum fuisset deducerentur, et rettulit et auctore eo patres censuerunt.

3 Eodem tempore L. Aemilii praetoris litterae adlatas de navali pugna ad Myonnesum facta, et L. Scipionem
4 consulem in Asiam exercitum traiecisse. victoriae navalis ergo in diem unum supplicatio decreta est, in alterum diem, quod exercitus Romanus tum primum in Asia posuisset castra, ut ea res prospera et laeta eveniret. vicinis maioribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare consul est iussus. inde consularia comitia magna contentione habita. M. Aemilius Lepidus petebat adversa omnium fama, quod provinciam Siciliam petendi causa non consulto senatu, ut sibi id facere liceret, reliquisset.
7 petebant cum eo M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlius [Volso],

M. Valerius Messalla. Fulvius consul unus creatur, cum ceteri centurias non explessent, isque postero die Cn. Manlium Lepido deiecto — nam Messalla iacuit — collegam dixit. praetores exinde facti duo Q. Fabi, Labeo 8 et Pictor — Pictor flamen Quirinalis eo anno inauguratus fuerat —, M. Sempronius Tuditanus, Sp. Postumius Albinus, L. Plautius Hypsaecus, L. Baebius Dives.

XXXXVIII. M. Fulvio Nobiliore et Cn. Manlio 1 Volsone consulibus Valerius Antias auctor est rumorem celebrem Romae fuisse et paene pro certo habitum, reci- 2 piendi Scipionis adolescentis causa consulem L. Scipionem et cum eo P. Africanum in conloquium evocatos regis et ipsos comprehensos esse, et ducibus captis confestim ad 3 castra Romana exercitum ductum, eaque expugnata et deletas omnis copias Romanorum esse: ob haec Aetolos 4 sustulisse animos et abnuisse imperata facere, principesque eorum in Macedoniam et in Dardanos et in Thraeciam ad conducenda mercede auxilia profectos. haec qui 5 nuntiarent Romam A. Terentium Varronem et M. Claudium Lepidum ab A. Cornelio propraetore ex Aetolia missos esse. subtexit deinde fabulae huic, legatos Ae- 6 tolos in senatu inter cetera hoc quoque interrogatos esse, unde audissent imperatores Romanos in Asia captos ab Antiocho rege et exercitum deletum esse: Aetolos re- 7 spondisse ab suis legatis se, qui cum consule fuerint, certiores factos. rumoris huius quia neminem alium auctorem habeo, neque adfirmata res mea opinione sit nec pro vana praetermissa.

XXXXVIII. Aetoli legati in senatum introducti, 1 cum et causa eos sua et fortuna hortaretur, ut confitendo seu culpa seu errori veniam peterent supplices, orsi a 2 beneficiis in populum Romanum et prope exprobrantes virtutem suam in Philippi bello, et obfenderunt aures insolentia sermonis et eo vetera et oblitterata repetendo 3 rem adduxerunt, ut haud paulo plurium maleficiorum gentis quam beneficiorum memoria subiret animos patrum et quibus misericordia opus erat iram et odium irritarent. interrogati ab uno senatore, permitterentne arbitrium de 4 se populo Romano, deinde ab altero, habiturine eosdem

quos populus Romanus socios et hostes essent, nihil ad
5 ea respondentes egredi templo iussi sunt. conclamatum
deinde prope ab universo senatu est totos adhuc Antiochi
Aetolos esse et ex unica ea spe pendere animos eorum:
itaque bellum cum haud dubiis hostibus gerendum per-
6 domandosque feroces animos esse. illa etiam res accen-
dit, quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis pete-
bant, Dolopiae atque Athamaniae bellum inferebant.
7 senatus consultum in M. Acili sententiam, qui Antiochum
Aetolosque devicerat, factum est, ut Aetoli eo die iube-
rentur proficisci ab urbe et intra quintum decimum diem
8 Italia excedere. A. Terentius Varro ad custodiendum iter
eorum missus, denuntiaturumque, si qua deinde legatio ex
Aetolis nisi permissu imperatoris qui eam provinciam
obteneret et cum legato Romano venisset Romam, pro
hostibus omnis futuros. ita dimissi Aetoli.

1 L. De provinciis deinde consules rettulerunt; sortii
2 eos Aetoliam et Asiam placuit; qui Asiam sortitus esset,
3 exercitus ei quem L. Scipio haberet est decretus, et in
eum supplementum quattuor milia peditum Romanorum,
ducenti equites, et sociorum ac Latini nominis octo milia
peditum, quadringenti equites: his copiis ut bellum cum
4 Antiocho gereret. alteri consuli exercitus qui erat in
Aetolia est decretus et ut in supplementum scriberet per-
missum civium sociorumque eundem numerum quem col-
5 lega. naves quoque idem consul, quae priore anno para-
tae erant, ornare iussus ac ducere secum, nec cum Aetolis
solum bellum gerere, sed etiam in Cephalleniam insulam
6 traicere. mandatum eidem, ut, si per commodum rei
publicae facere posset, ut ad comitia Romam rediret:
7 nam praeterquam quod magistratus annui subrogandi
essent, censores quoque placere creari; si qua res eum
teneret, senatum certiore faceret, se ad comitorum
8 tempus obcurrere non posse. Aetolia M. Fulvio, Asia
Cn. Manlio sorte evenit. praetores deinde sortiti sunt,
Sp. Postumius Albinus urbanam et inter peregrinos, M.
Sempronius Tuditanus Siciliam, Q. Fabius Pictor flamen
Quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L.
Plautius Hypsaesus Hispaniam citeriorem, L. Baebius

s Hispaniam ulteriorem. Siciliae legio una et classis, 9
 in ea provincia erat, decreta: et ut duas decumas
 anti novus praetor imperaret Siculis, earum alteram
 sian, alteram in Aetoliam mitteret. idem ab Sardis 10
 atque ad eosdem exercitus id frumentum, ad quos
 um, deportari iussum. L. Baebio supplementum in 11
 aniam datum mille Romani pedites, equites quin-
 centa et sex milia peditum Latini nominis, ducenti
 as. Plautio Hypsaeco in Hispaniam citeriorem mille 12
 ni dati sunt pedites, duo milia socium Latini no-
 et ducenti equites, cum his supplementis ut sin-
 legiones duae Hispaniae haberent. prioris anni 13
 tratibus, C. Laelio cum suo exercitu prorogatum in
 ni imperium est, prorogatum et P. Iunio propae-
 r Etruria cum eo exercitu, qui in provincia esset, et
 uccio propaetori in Bruttis et Apulia.

I. Priusquam in provincias praetores irent, certa- 1
 inter P. Licinium maximum pontificem fuit et Q.
 um Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum
 oria inter L. Metellum et Postumium Albinum fuerat.
 dem illum cum C. Lutatio collega in Siciliam ad clas- 2
 proficiscentem ad sacra retinuerat Metellus pontifex
 nus; praetorem hunc, ne in Sardiniam proficiscere- 3
 P. Licinius tenuit. et in senatu et ad populum magnis
 tionibus certatum est et imperia inhibita ultro ci- 4
 e et pignera capta et multae dictae et tribuni adpel-
 t provocatum ad populum est. religio ad postremum 5
 et dicto audiens esse flamen pontifici iussus, set
 iussu populi ei remissa. ira provinciae ereptae 6
 orem magistratu abdicare se conantem patres aucto-
 sua deterruerunt et ut ius inter peregrinos diceret
 verunt. dilectibus deinde intra paucos dies — ne- 7
 nim multi milites legendi erant — perfectis consules
 oresque in provincias proficiscuntur. fama deinde 8
 bus in Asia gestis temere vulgata sine auctore; et
 dies paucos nuntii certi litteraeque imperatoris Ro-
 adlatae, quae non tantum gaudium ab recenti metu 9
 erunt — desierant enim victum in Aetolia metuere —
 a vetere fama, quod ineuntibus id bellum gravis

hostis et suis viribus et quod Hannibalem rectorem militiae haberet visus fuerat. nihil tamen aut de consule mittendo in Asiam mutandum aut minuendas eius copias censuerunt metu, ne cum Gallis foret bellandum.

1 LII. Haud multo post M. Aurelius Cotta legatus L. Scipionis cum Antiochi regis legatis, et Eumenes rex
2 Rhodique Romam venerunt. Cotta in senatu primum, deinde in contione iussu patrum, quae acta in Asia essent, exposuit. supplicatio inde in triduum decreta est,
3 et quadraginta maiores hostiae inmolari iussae. tum omnium primum Eumeni senatus datus est. is cum breviter et egisset gratias patribus, quod obsidione se a fratrem exemissent regnumque ab iniuriis Antiochi vindicassent, et gratulatus esset, quod mari terraque re
4 prospere gessissent, quodque regem Antiochum fuscum fugatumque et exutum castris prius Europa, post et Asia
5 quae cis Taurum montem est expulissent, sua deinde merita malle eos ex imperatoribus suis legatisque quam
6 se commemorante cognoscere dixit. haec adprobanlibus cunctis iubentibusque dicere ipsum omissa in id verendum,
7 quid sibi ab senatu populoque Romano tribui aequum censeret — propensius cumulatusque, si quo possit, pro
8 eius merita sint, senatum facturum —; ad ea rex, si ab aliis sibi praemiorum optio deferretur, libenter, data modum facultate consulendi senatum Romanum, consilio amplissimi ordinis usurum fuisse, ne quid aut inmoderate
9 capisse aut petisse parum modeste videri posset; verum enimvero cum ipsi daturi sint, multo magis munificentiam eorum in se fratresque suos ipsorum arbitrii debere
10 esse. nihil hac oratione eius patres conscripti deterri sunt, quo minus dicere ipsum iuberent. et cum aliquandiu hinc indulgentia hinc modestia inter permittentis in vicem non magis mutua quam inexplicabili facilitate certatum esset, Eumenes ex templo excessit. senatus in eadem perstare sententia, ut absurdum esse diceret ignorare regem, quid sperans aut petens venerit: quae ad commodata regno suo sint, ipsum optime scire, Asiam longe melius quam senatum nosse. revocandum igitur et cogendum, quae vellet quaeque sentiret expromere.

LIII. Reductus a praetore in templum rex et dicere 1
 assus 'perseverassem' inquit 'tacere, patres conscripti,
 si Rhodiorum legationem mox vocaturos vos scirem, et
 his auditis mihi necessitatem fore dicendi. quae quidem 2
 difficilior oratio erit, quod ea postulata eorum futura
 int, ut non solum nihil quod contra me sit, sed ne quod 3
 ipsos quidem proprie pertineat, petere videantur. agent
 nim causam civitatum Graecarum et liberari eas dicent
 ebere. quo impetrato cui dubium est, quin et a nobis
 versuri sint non eas modo civitates quae liberabuntur,
 ad etiam veteres stipendiarias nostras, ipsi autem tanto 4
 bligatos beneficio verbo socios, re vera subiectos im-
 erio et obnoxios habituri sint? et si dis placet, cum has 5
 untas opes adfectabunt, dissimulabunt ulla parte id ad
 e pertinere, vos modo id decere et conveniens esse ante
 ctis dicent. haec vos ne decipiat oratio, providendum 6
 obis erit, neve non solum inaequaliter alios nimium de-
 rimatis ex sociis vestris, alios praeter modum extollatis,
 ad etiam ne qui adversus vos arma tulerint, in meliore
 latu sint quam socii aut amici vestri. quod ad me ad- 7
 net, in aliis rebus cessisse intra finem iuris mei cuilibet
 ideri malim quam nimis pertinaciter in obtinendo eo
 stendisse, in certamine autem amicitiae vestrae, beni-
 olentiae erga vos, honoris, qui a vobis habebitur, minime
 equo animo vinci possum. hanc ego maximam heredi 8
 item a patre accepi, qui primus omnium Asiam Grae-
 amque incolentium in amicitiam venit vestram eamque
 erpetua et constanti fide ad extremum finem vitae per-
 auxit; nec dumtaxat animum in vos fidelem ac bonum 9
 raestitit, sed omnibus interfuit bellis quae in Graecia
 assistis terrestribus, navalibus, omni genere commea-
 rum, ita ut nemo sociorum vestrorum ulla parte aequari
 ossit, vos adiuvit; postremo cum Boeotos ad societatem 10
 astram hortaretur, in ipsa contione intermortuus haud
 ulto post exspiravit. huius ego vestigia ingressus vo- 11
 untati quidem et studio in colendis vobis adicere — etenim
 exsuperabilia haec erant — nihil potui; rebus ipsis me- 12
 tisque et in pensis officiorum ut superare possem, for-
 una, tempora, Antiochus et bellum in Asia gestum prae-

- 13 buerunt materiam. rex Asiae et partis Europae Antiochus
filiam suam in matrimonium mihi dabat; restituebat ex-
templo civitates, quae defecerant a nobis; spem magnam
in posterum amplificandi regni faciebat, si secum bellum
14 adversus vos gessissem. non gloriabor eo quod nihil in
vos deliquerim; illa potius quae vetustissima domus ne-
15 strae vobiscum amicitia digna sunt referam. pedestribus
navalibusque copiis, ut nemo sociorum vestrorum me ae-
quiperare posset, imperatores vestros adiuvi; commentum
terra marique suppeditavi; navalibus proeliis, quae multis
locis facta sunt, omnibus adfui; nec labori meo nec peri-
16 culo usquam peperci. quod miserrimum est in bello, ob-
sisionem passus sum, Pergami inclusus cum discrimine
17 ultimo simul vitae regnique. liberatus deinde obsidione,
cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni
mei castra haberent, relictis meis rebus tota classe ad
Hellespontum L. Scipioni consuli vestro obcurri, ut eum
18 in traiciendo exercitu adiuvarem. postquam in Asiam
exercitus vester est transgressus, numquam a consensu
abscessi. nemo miles Romanus magis assiduus in castris
fuit vestris quam ego fratresque mei. nulla expeditio,
19 nullum equestre proelium sine me factum est. in acie
ibi steti, eam partem sum tutatus, in qua me consul esse
voluit. non sum hoc dicturus, patres conscripti, quis hoc
20 bello meritis erga vos mecum comparari potest? ego
nulli omnium neque populorum neque regum, quos in
21 magno honore habetis, non ausim me comparare. Ma-
sinissa hostis vobis ante quam socius fuit, nec incoloni
regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis
omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit
22 vestra. tamen eum, quia in Africa adversus Syphacem
et Carthaginiensis fideliter atque impigre vobiscum stetit,
non in patrium solum regnum restituitis, sed adiecta
opulentissima parte Syphacis regni praepotentem inter
23 Africae reges fecistis. quo tandem igitur nos praemio
atque honore digni apud vos sumus, qui numquam hostes,
24 semper socii fuimus? pater, ego, fratres mei non in Asia
tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in
Boeotia, in Aetolia, Philippi, Antiochi, Aetolico bello,

marique pro vobis arma tulimus. "quid ergo postu- 25
 ' dicat aliquis.. ego, patres conscripti, quoniam dicere
 te volentibus vobis parendum est, si vos ea mente
 Tauri iuga emostis Antiochum, ut ipsi teneretis eas
 s, nullos adcolas nec finitimos habere quam vos malo,
 alla re alia tutius stabilisque regnum meum futurum 26
 r. sed si vobis decedere inde atque deducere exer- 27
 ia animo est, neminem digniorem esse ex sociis
 is, qui bello a vobis parta possideat, quam me dicere
 n. at enim magnificum est liberare civitates servas. 28
 pinor, si nihil hostile adversus vos fecerunt; sin au-
 Antiochi partis fuerunt, quanto est vestra prudentia
 'quitate dignius, sociis bene meritis quam hostibus
 consulere?'

III. Grata oratio regis patribus fuit, et facile adpa- 1
 t munifice omnia et propenso animo facturos. inter- 2
 a Smyrnaeorum brevis legatio est, quia non aderat
 am Rhodiorum. conlaudatis egregie Smyrnaeis, quod
 a ultima pati quam se regi tradere maluissent, intro-
 Rhodii sunt. quorum princeps legationis, expositis 3
 s amicitiae cum populo Romano meritisque Rhodio-
 Philippi prius, deinde Antiochi bello, 'nihil' inquit 4
 is tota nostra actione, patres conscripti, neque dif-
 is neque molestius est quam quod cum Eumene
 i disceptatio est, cum quo uno maxime regum et pri- 5
 i singulis et, quod magis nos movet, publicum civi-
 nostrae hospitium est. ceterum non animi nostri, 6
 s conscripti, nos, sed rerum natura, quae potentia
 est, disiungit, ut nos liberi etiam aliorum libertatis
 um agamus, reges serva omnia et subiecta imperio
 esse velint. utcumque tamen res sese habet, magis 7
 undia nostra adversus regem nobis obstat quam
 disceptatio aut nobis impedita est aut vobis per-
 um deliberationem praebitura videtur. nam si aliter 8
 atque amico regi et bene merito hoc ipso in bello,
 ius praemiis agitur, honos haberi nullus posset, nisi
 as civitates in servitutem traderetis ei, esset delibe-
 anceps, ne aut regem amicum inhonoratum dimitte- 9
 aut decederetis instituto vestro gloriamque Philippi

bello partam nunc servitute tot civitatum deformaretis.
10 sed ab hac necessitate aut gratiae in amicum minuendae
aut gloriae vestrae egregie vos fortuna vindicat. est enim
dedm benignitate non gloriosa magis quam dives victoria
vestra, quae vos facile isto velut aere alieno exsolvat.
11 nam et Lycaonia et Phrygia utraque et Pisidia omnis et
Chersonesus quaeque circumiacent Europae in vestra
12 sunt potestate; quarum una quaelibet regi adiecta multi-
plicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maxi-
13 mis eum regibus aequare. licet ergo vobis et praemiis
belli ditare socios et non decedere instituto vestro et
meminisse, quem titulum praetenderitis prius adversus
14 Philippum, nunc adversus Antiochum belli; quid feceritis
Philippo victo; quid nunc a vobis, non magis quia fecistis
quam quia id vos facere decet, desideretur atque exspe-
ctetur. alia enim aliis et honesta et probabilis est causa
15 armorum; illi agrum, hi vicos, hi oppida, hi portus oram-
que aliquam maris ut possideant; vos nec cupistis haec
antequam haberetis, nec nunc, cum orbis terrarum in di-
16 cione vestra sit, cupere potestis. pro dignitate et glori-
a apud omne humanum genus, quod vestrum nomen impe-
riumque iuxta ac deos immortales iam pridem intuetur,
pugnastis. quae parare et quaerere arduum fuit, nescio
17 an tueri difficilius sit. gentis vetustissimae nobilissimae-
que vel fama rerum gestarum vel omni commendatione
humanitatis doctrinarumque tuendam ab servitio regi
libertatem suscepistis. hoc patrocinium receptae in fidem
et in clientelam vestram universae gentis perpetuum vos
18 praestare decet. non quae in solo modo antiquo sunt
Graeciae magis urbes sunt quam coloniae earum, illius
19 quondam profectae in Asiam, nec terra mutata mutavit
genus aut mores. certare pio certamine cuiuslibet bonae
artis ac virtutis ausi sumus cum parentibus quaeque civi-
20 tas et conditoribus suis. adistis Graeciae, adistis Asiae
urbes plerique; nisi quod longius a vobis absumus, nulla
21 vincimur alia re. Massiliensis, quos, si natura insita velut
ingenio terrae vinci posset, iam pridem efferassent tot
indomitae circumfusae gentes, in eo honore, in ea merito
dignitate audimus apud vos esse ac si medium umbilicum

raeciae incolerent; non enim sonum modo linguae vesti- 22
 mque et habitum, sed ante omnia mores et leges et in-
 nium sincerum integrumque a contagione adcolarum
 rvarunt. terminus est nunc imperii vestri mons Taurus. 23
 idquid intra eum cardinem est, nihil longinquum vobis
 deri debet. quo arma vestra pervenerunt, eodem ius
 ne profectum perveniat. barbari, quibus pro legibus 24
 mper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, reges
 ubeant; Graeci suam fortunam, vestros animos gerunt.
 omesticis quondam viribus etiam imperium amplecte- 25
 antur; nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum
 ptant, libertatem vestris tueri armis satis habent, quo-
 iam suis non possunt. at enim quaedam civitates cum 26
 ntiocho senserunt. et aliae prius cum Philippo, et cum
 yrrho Tarentini. ne alios populos enumerem, Carthago
 bera cum suis legibus est. huic vestro exemplo quantum 27
 ebeat, videte, patres conscripti. inducetis in animum
 egare Eumenis cupiditati, quod iustissimae irae vestrae
 egastis. Rhodii [et in hoc] et in omnibus bellis, quae in 28
 lla ora gessistis, quam forti fidelique opera vos adiu-
 verimus, vestro iudicio relinquimus. nunc in pace id
 onsilium adferimus, quod si comprobaritis, magnificen-
 ius vos victoria usos esse quam vicisse omnes existima-
 uri sint.' apta magnitudini Romanae oratio visa est.

LV. Post Rhodios Antiochi legati vocati sunt. ii vul- 1
 ato petentium veniam more, errorem fassi regis, obtestati
 unt patres conscriptos, ut suae potius clementiae quam 2
 regis culpa, qui satis superque poenarum dedisset, me-
 niores consularent, postremo pacem datam a L. Scipione
 mperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent aucto-
 itate sua. et senatus eam pacem servandam censuit, et 3
 auco post dies populus iussit. foedus in Capitolio cum
 Antipatro principe legationis et eodem fratris filio regis
 Antiochi est ictum.

Auditae deinde et aliae legationes ex Asia sunt. qui- 4
 us omnibus datum est responsum, decem legatos more
 maiorum senatum missurum ad res Asiae disceptandas
 componendasque: summam tamen hanc fore, ut cis Tau- 5
 um montem, quae intra regni Antiochi fines fuissent,

- Eumeni adtribuerentur praeter Lyciam Cariamque ad Maeandrum amnem, ea ut civitatis Rhodiorum ceterae civitates Asiae, quae Attali stipendiariae fuerant, eadem Eumeni vectigal penderent, quae vectigal tlochi fuissent, eae liberae atque immunes essent. legates hos decreverunt: Q. Minucium Rufum, L. Purpurionem, Q. Minucium Thermum, Ap. Claudium Neronem, Cn. Cornelium Merulam, M. Iunium Bruttum, L. Aurunculeium, L. Aemilium Paulum, P. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberonem.
- 1 LVI. His, quae praesentis disceptationis libera mandata; de summa rerum senatus constituit.
- 2 Lycaoniam omnem et Phrygiam utramque et Mysiam, regias silvas, et Lydiae Ioniaeque extra ea oppida, quae libera fuissent quo die cum rege Antiocho pugnatum est, et nominatim Magnesiam ad Sipylum et Cariam quae Hydrela adpellatur agrumque Hydrelatanum ad Phrygiam vergentem et castella vicosque ad Maeandrum amnem et oppida, nisi quae libera ante bellum fuissent, Telmessum item nominatim et castra Telmessium, praeter agrum qui Ptolemaei Telmessii fuisset, — haec omnia, quae supra scripta sunt, regi Eumeni iussa dari. Rhodis Lycia data extra eundem Telmessum et castra Telmessium et agrum qui Ptolemaei Telmessii fuisset. haec et ab Eumene et Rhodiis excepta. ea quoque iis pars data Cariae, quae propior Rhodum insulam trans Maeandrum amnem est, oppida, vici, castella, agri, qui ad Pisidiam vergunt, nisi quae eorum oppida in libertate fuissent pridie quam cum Antiocho rege in Asia pugnatum est.
- 7 Pro his cum gratias egissent Rhodii, de Solis urbe, quae in Sicilia est, egerunt: Argis et illos, sicut sese oriundos esse; ab ea germanitate fraternam sibi cum illis caritatem esse; petere hoc extraordinarium munus, ut eam civitatem ex servitute regia eximerent. vocati sunt legati regis Antiochi actumque cum iis est, nec quicquam impetratum testante foedera Antipatro, adversus quae ab Rhodis non Solos, sed Ciliciam peti et iuga Tauri transscendi. revocatis in senatum Rhodiis, cum quantopere tenderet legatus regius exposuissent, adiecerunt, si utique

ad civitatis suae dignitatem pertinere censerent
 enatum omni modo expugnaturum pertinaciam
 a. tum vero inpensius quam ante Rhodi gratias 10
 cessurosque sese potius adrogantiae Antipatri
 isam turbandae pacis praebituros dixerunt. ita
 Solis mutatum est.

. Per eos dies quibus haec gesta sunt, legati 1
 isium nuntiarunt, L. Baebium praetorem in pro-
 Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circum-
 magna parte comitum caesa vulneratum ipsum 2
 cis sine lictoribus Massiliam perfugisse et intra
 expirasse. senatus ea re audita decrevit, uti P. 3
 rutus, qui propraetor in Etruria esset, provincia
 ue tradito uni cui videretur ex legatis, ipse in
 n Hispaniam proficisceretur eaque ei provincia
 oc senatus consultum litteraeque a Sp. Postumio 4
 in Etruriam missae sunt, profectusque in Hispa-

P. Iunius propraetor. in qua provincia prius 5
 , quam successor veniret, L. Aemilius Paulus,
 a regem Persea magna gloria vicit, cum priore
 id prospere rem gessisset, tumultuario exercitu
 signis conlatis cum Lusitanis pugnavit; fusi fu- 6
 iostes; caesa decem octo milia armatorum, duo
 centi capti, et castra expugnata. huius victoriae
 nquilliores in Hispania res fecit.

m anno ante diem tertium kal. Ianuarias Bono- 7
 tinam coloniam ex senatus consulto L. Valerius
 M. Atilius Serranus, L. Valerius Tappo triumviri
 unt. tria milia hominum sunt deducta; equitibus 8
 na iugera, ceteris colonis quinquagena sunt data.
 tus de Gallis Bois fuerat, Galli Tuscos expu-

m anno censuram multi et clari viri petierunt. 9
 tamquam in se parum magni certaminis causam
 aliam contentionem multo maiorem excitavit.
 T. Quinctius Flaminius, P. Cornelius Cn. f. Sci- 10
 /alerius Flaccus, M. Porcius Cato, M. Claudius
 s, M'. Acilius Glabrio, qui Antiochum ad Ther-
 Aetolosque devicerat. in hunc maxime, quod 11

multa congiaria habuerat, quibus magnam partem hominum obligarat, favor populi se inclinabat. id cum aegre paterentur tot nobiles, novum sibi hominem tantum praeferrī, P. Sempronius Gracchus et C. Sempronius Rutilus ei diem dixerunt, quod pecuniae regiae praedaeque aliquantum captae in Antiochi castris neque in triumpho tulisset neque in aerarium retulisset. varia testimonia legatorum tribunorumque militum erant. M. Cato ante alios testis conspiciebatur, cuius auctoritatem perpetuo tenore vitae partam toga candida elevabat. is testis, quae vasa aurea atque argentea captis castris inter aliam praedam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse. postremo in huius maxime invidiam desistere se petitione Glabrio dixit, quando, quod taciti indignarentur nobiles homines, id aequae novus competitor intestabili perituro incesceret.

1 LVIII. Centum milium multa interrogata erat. his de ea re certatum est. tertio, cum de petitione destitisset reus, nec populus de multa suffragium ferre voluit et tribuni eo negotio destiterunt. censores T. Quinctius Flamininus, M. Claudius Marcellus creati.

3 Per eos dies L. Aemilio Regillo, qui classe praefectum Antiochi regis devicerat, extra urbem in aede Apollinis cum senatus datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimicasset, quot inde naves demersisset aut cepisset, magno consensu patrum triumphus navalis est decretus. triumphavit kal. Februariis. in eo triumpho undequinquaginta coronae aureae translatae sunt, pecunia nequaquam (tanta) pro specie regii triumphi, tetrachma Attica triginta quattuor milia ducenta, cistophori centum triginta duo milia trecenti. supplicationes deinde fuerunt ex senatus consulto, quod L. Aemilius in Hispania prospere rem publicam gessisset.

6 Haud ita multo post L. Scipio ad urbem venit; qui ne cognomini fratris cederet, Asiaticum se adpellari voluit et in senatu et in contione de rebus ab se gestis disseruit. 7 erant qui fama id maius bellum quam difficultate re fuisse interpretarentur: uno memorabili proelio debellatum gloriamque eius victoriae praefloratam ad Thermopylas

asse. ceterum vere aestimanti Aetolicum magis ad Ther- 8
nopylas bellum quam regium fuit. quota enim parte
irium suarum ibi dimicavit Antiochus? in Asia totius
Asiae steterunt vires, ab ultimis oris omnium gentium
contractis auxiliis.

LVIII. Merito ergo et diis immortalibus, quantus 1
maximus poterat, habitus est honos, quod ingentem vi-
torem facilem etiam fecissent, et imperatori triumphus
est decretus. triumphavit mense intercalario pridie kal. 2
Martias. qui triumphus spectaculo oculorum maior quam
Africani fratris eius fuit, recordatione rerum et aestima-
tione periculi certaminisque non magis comparandus quam
si imperatorem imperatori aut Antiochum ducem Hanni-
bali conferres. tulit in triumpho signa militaria ducenta 3
viginti quattuor, oppidorum simulacra centum triginta
quattuor, eburneos dentes mille ducentos triginta unum,
aureas coronas ducentas triginta quattuor, argenti pondo 4
centum triginta septem milia quadringenta viginti, tetrach-
mum Atticorum ducenta viginti quattuor milia, cistophorum
trecenta viginti unum milia septuaginta, nummos aureos
Philippeos centum quadraginta milia; vasorum argenteo- 5
rum — omnia caelata erant — mille pondo et quadrin-
genta viginti tria, aureorum mille pondo viginti tria. et
duces regii, praefecti et purpurati duo et triginta ante
curram ducti. militibus quini viceni denarii dati, duplex 6
centurioni, triplex equiti. et stipendium militare et fru-
mentum duplex post triumphum datum. [item] proelio
in Asia facto duplex dederat. triumphavit anno fere
post quam consulatu abiit.

LX. Eodem fere tempore et Cn. Manlius consul in 1
Asiam et Q. Fabius Labeo praetor ad classem venit.
ceterum consuli non deerat cum Gallis belli materia; 2
mare pacatum erat devicto Antiocho. cogitanti Q. Fabio
cui rei potissimum insisteret, ne otiosam provinciam ha-
buisset videri posset, optimum visum est in Cretam insu-
lam traicere. Cydoniatae bellum adversus Gortynios 3
Thnosiosque gerebant, et captivorum Romanorum atque
italici generis magnus numerus in servitute esse per to-
am insulam dicebatur. classe ab Epheso profectus cum 4

primum Cretae litus adigit, nuntios circa civitates mitti, ut armis absisterent captivosque in suis quaeque urbibus agrisque conquisitos reducerent et legatos mitterent ad se, cum quibus de rebus ad Cretensis pariter Romanosque
 5 pertinentibus ageret. nihil magnopere ea Cretenses moverunt. captivos, praeter Gortynios, nulli reddiderunt
 6 Valerius Antias ad quattuor milia captivorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula reddita scripsit; eamque causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, navalis
 7 triumphi impetrandi ab senatu fuisse. a Creta Ephesum Fabius redit; inde tribus navibus in Thraciae oram missis ab Aeno et Maronia praesidia Antiochi deduci iussit, ut in libertate eae civitates essent.

[PERIOCHA LIBRI XXXVIII.]

[M. Fulvius consul in Epiro Ambracienses obsessos in dediti-
 nem accepit, Cephalleniam subegit, Aetolis perdomitis pacem
 dedit. Cn. Manlius consul, collega eius, Gallograecos Tolostob-
 gios et Tectosagas et Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transi-
 erant, cum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. eorum
 origo, et quo modo ea loca quae tenent occupaverint, refertur.
 exemplum quoque virtutis et pudicitiae in femina traditur; quae
 cum regis Gallograecorum uxor fuerit, captiva centurionem, qui
 ei vim intulerat, occidit. lustrum a censoribus conditum est;
 censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo milia trecenta
 decem. cum Ariarathe Cappadociae rege amicitia iuncta est. Cn.
 Manlius contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio foedus
 cum Antiocho conscripserat, de Gallograecis acta pro se
 causa in senatu triumphavit. Scipio Africanus die ei dicta, ut
 quidam tradunt, a Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, a Naerio,
 quod praeda ex Antiocho capta aerarium fraudasset, posteaquam
 is dies venit, evocatus in rostra 'hac die' inquit 'Quirites, Car-
 thaginem vici' et prosequente populo Capitolium ascendit. inde
 ne amplius tribuniciis iniuriis vexaretur, in voluntarium exilium
 [Liternum] concessit. incertum ibi an Romae defunctus sit; nam
 monumentum eius utrobique fuit. L. Scipio Asiaticus, frater
 Africani, eodem peculatus crimine accusatus damnatusque cum
 in vincula et carcerem duceretur, Ti. Sempronius Gracchus tribu-
 nus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit et ob
 id beneficium Africani filiam duxit. cum quaestores in bona eius
 publice possidenda missi essent, non modo in his ullum vestigium

pecuniae regiae apparuit, sed aequaquam tantum redactum quantae summae erat damnatus. conlatam a cognatis et amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit; quae necessaria ei erant ad altum, redempta.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIII.

I. Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem 1
 quietae res fuerant, principio a gente Athamanum orto.
 Athamania ea tempestate pulso Amynandro sub praefe- 2
 ctis Philippi regio tenebatur praesidio, qui superbo atque
 inmodico imperio desiderium Amynandri fecerant. exu- 3
 anti tum Amynandro in Aetolia litteris suorum, indican-
 ium statum Athamaniae, spes recuperandi regni facta
 est. remissisque nunti ab eo ad principes Argitheam — 4
 id enim caput Athamaniae erat —, si popularium animos
 satis perspectos haberet, impetrato ab Aetolis auxilio in
 Athamaniam se venturum [. agit deinde] cum delectis Ae-
 olorum — quod consilium est gentis — et Nicandro prae-
 ore. quos ubi ad omnia paratos esse vidit, certiores 5
 ubinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingres-
 surus esset. quattuor primo fuere coniurati adversus 6
 Macedonum praesidium. hi senos sibi adiutores ad rem
 gerendam adsumpserunt; dein paucitate parum freti, quae
 elandae rei quam agenda aptior erat, parem priori nu-
 merum adiecerunt. ita duo et quinquaginta facti quadri- 7
 ariam se diviserunt: pars una Heracleam, altera Tetra-
 hyliam petit, ubi custodia regiae pecuniae esse solita
 erat, tertia Theudoriam, quarta Argitheam. ita inter 8
 omnis convenit, ut primo quieti, velut ad privatam rem
 gerendam venissent, in foro obversarentur, die certa mul-
 tudinem omnem convocarent ad praesidia Macedonum
 rebus expellenda. ubi ea dies advenit et Amynander 9
 cum mille Aetolis in finibus erat, ex composito quattuor

simul locis praesidia Macedonum expulsa litteraeque in alias urbes passim dimissae, ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi et restituerent in patrium ac
 10 legitimum regnum. undique Macedones expelluntur. Theium oppidum litteris a Xenone praefecto praesidii interceptis et arce ab regiis occupata paucos dies obsi-
 11 dentibus restitit; deinde id quoque traditum Amynandro est, et omnis Athamania in potestate erat praeter Athenaeum castellum, finibus Macedoniae subiectum.

1 II. Philippus audita defectione Athamaniae cum sex milibus armatorum profectus ingenti celeritate Gomphos
 2 pervenit. ibi relictā maiore parte exercitus — neque enim ad tanta itinera subficerent — cum duobus milibus Athenaeum, quod unum a praesidio suo retentum fuerat, per-
 3 venit. inde proximis temptatis cum facile animadvertisset cetera hostilia esse, Gomphos regressus omnibus copiis
 4 simul in Athamaniam redit. Xenonem inde cum mille pedibus praemissum Ethiopiam occupare iubet, oportuna
 5 Argitheae imminentem; quem ubi teneri ab suis locum vidit, ipse circa templum Iovis Acraei posuit castra. ibi
 6 unum diem foeda tempestate retentus, postero die ducere ad Argitheam intendit. euntibus extemplo adparuerunt
 7 Athamanes in tumulos imminentis viae discurrentes. ad quorum conspectum constitere prima signa, totoque
 8 agmine pavor et trepidatio erat; et pro se quisque quidnam futurum esset cogitare, si in valles subiectas rupibus
 9 agmen foret demissum. haec tumultuatio regem cupientem, si se sequerentur, raptim evadere angustias, revocare
 10 primos et eadem qua venerat via referre coegit signa. Athamanes primo ex intervallo quieti sequebantur; postquam
 11 Aetoli se coniunxerunt, hos, ut ab tergo agmini instarent, reliquerunt, ipsi ab lateribus se circumfuderunt,
 12 quidam per notas calles breviori via praegressi transitum insedere, tantumque tumultus Macedonibus est iniectum, ut fugae magis effusae quam itineris ordinati modo multis
 armis virisque relictis flumen [...] traicerint. hic finis sequendi fuit. inde tuto Macedones Gomphos et a Gomphis in Macedoniam redierunt. Athamanes Aetolique Ethiopiam ad Xenonem ac mille Macedonas obprimendos

undique concurrerunt. Macedones parum loco freti ab 13
Ethopia in altiore deruptioreque undique tumultum concessere; quo pluribus ex locis aditu invento expulere eos
Athamanes, dispersosque et per invia atque ignotas rupes 14
iter fugae non expedientis partim ceperunt, partim interfecerunt. multi pavore in derupta praecipitati, perpauci
cum Xenone ad regem evaserunt. postea per indutias
sepeliendi caesos potestas facta est.

III. Amynder recuperato regno legatos et Romam 1
ad senatum et ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antiocho proelium morantes, misit. pacem 2
petebat excusabatque sese, quod per Aetolos recuperasset paternum regnum, Philippum incusabat. Aetoli ex Atha- 3
mania in Amphilochos profecti sunt et maioris partis voluntate in ius dicionemque totam redegerunt gentem.
Amphilochia recepta — nam fuerat quondam Aetolorum 4
— eadem spe in Aperantiam transcenderunt; ea quoque magna ex parte sine certamine in deditionem venit. Do- 5
lopes numquam Aetolorum fuerant, Philippi erant. hi primo ad arma concurrerunt; ceterum postquam Amphilochos cum Aetolis esse fugamque ex Athamania Philippi et caedem praesidii eius acceperere, et ipsi a Philippo ad Aetolos deficiunt. quibus circumiectis gentibus iam un- 6
dique se a Macedonibus tutos credentibus esse Aetolis fama adfertur, Antiochum in Asia victum ab Romanis. nec ita multo post legati ab Roma rediere sine spe pacis Fulviumque consulem nuntiantes cum exercitu iam traie-
cisse. his territi, prius ab Rhodo et Athenis legationibus 7
excitis, ut per auctoritatem earum civitatum suae preces nuper repudiatæ faciliorem aditum ad senatum haberent, principes gentis ad temptandam spem ultimam Romam miserunt, nihil, ne bellum haberent, priusquam paene in 8
conspectu hostis erat, praemeditati. iam M. Fulvius 9
Apolloniam exercitu trajecto cum Epirotarum principibus consultabat, unde bellum inciperet. Epirotis Ambraciam placebat adgredi, quae tum contribuerat se Aetolis: sive 10
ad tuendam eam venirent Aetoli, apertos circa campos ad dimicandum esse, sive detractarent certamen, obpugnationem fore haud difficilem; nam et copiam in pro- 11

pinquo materiae ad aggeres excitandos et cetera operi esse, et Arethontem, navigabilem amnem, opportunum ad comportanda quae usui sint, praeter ipsa motum fluere, et aestatem aptam rei gerendae adesse. his persuaserunt, ut per Epirum duceret.

- 1 III. Consuli ad Ambraciam advenienti magni operi obpugnatio visa est. Ambracia tumulo aspero subiecta
- 2 est, Perranthem incolae vocant. urbs, quae murus vergit in campos et flumen, occidentem, arx, quae inposita est
- 3 tumulo, orientem spectat. amnis Aretho ex Athamam fluens cadit in sinum maris ab nomine propinquae urbis Ambracium adpellatum. praeterquam quod hinc amnis munit, hinc tumuli, muro quoque firmo saepta erat, patente in circuitu paulo amplius tria milia passuum. Fulvius bina a campo castra, modico inter se distantia inter vallo, unum castellum loco edito contra arcem obiecto
- 4 ea omnia vallo ac fossa ita iungere parat, ne exitus in clusis ab urbe neve aditus foris ad auxilia intromittendus esset. ad famam obpugnationis Ambraciae Stratum inter
- 5 edicto Nicandri praetoris convenerant Aetoli. inde primo copiis omnibus ad prohibendam obsidionem venire in animo fuerat. dein, postquam urbem iam magna ex parte operibus saeptam viderunt, Epirotarum trans flumen loco
- 6 plano castra posita esse, dividere copias placuit. cum mille expeditis Eupolemus Ambraciam profectus per noctem
- 7 dum commissa inter se munimenta urbem intravit. Nicandro cum cetera manu primo Epirotarum castra nocte adgredi consilium fuerat, haud facili ab Romanis auxilio,
- 8 quia flumen intererat; deinde periculosum inceptum ratus, ne quae sentirent Romani et regressus inde in tuto non esset, deterritus ab hoc consilio ad depopulandam Aetolianiam iter convertit.

- 1 V. Consul iam munimentis, quibus saepienda urbs erat, iam operibus, quae admoveere muris parabat, perfectis quinque simul locis moenia est adgressus. tria paribus intervallis faciliore aditu a campo adversus Pyrrheum quod vocant admovit, unum e regione Aesculapii,
- 2 unum adversus arcem. arietibus muros quatiebat, assensibus falcatis detergebat pinnas. oppidanos primo et ad

peciem et ad ictus moenium cum terribili sonitu editos
 avor ac trepidatio cepit. deinde, ut praeter spem stare 4
 auros viderunt, conlectis rursus animis in arietes tol-
 monibus libramenta plumbi aut saxorum stipitesve ro-
 ustos incutiebant, falces ancoris ferreis iniectis in interio-
 rem partem muri trahentes asserem praefringebant, ad 5
 oc eruptionibus nocturnis in custodias operum et diurnis
 a stationes ultro terrorem inferebant.

In hoc statu res ad Ambraciam cum essent, iam Ae- 6
 oli a populatione Acarnaniae Stratum redierant. inde
 Nicander praetor spem nactus solvendae incepto forti ob-
 idionis, Nicodamum quendam cum Aetolis quingentis
 Ambraciam intromittit. noctem certam tempusque etiam 7
 iocis constituit, quo et illi ab urbe opera hostium, quae
 adversus Pyrrheum erant, adgrederentur, et ipse ad castra
 Romana terrorem faceret, posse ratus ancipiti tumultu et
 nocte augente pavorem memorabilem rem geri. et Nico- 8
 lamus intempesta nocte, cum alias custodias fefellisset,
 per alias inpetu constanti erupisset, superato brachio in
 urbem penetrat, animique aliquantulum ad omnia audenda
 et spei obsessis adiecit et, simul constituta nox venit, ex
 composito repente opera est adgressus. id inceptum co- 9
 atu quam effectu gravius fuit, quia nulla ab exteriori
 arte vis admota est, seu metu deterrito praetore Aeto- 10
 rum, seu quia potius visum est Amphilochis nuper re-
 ceptis ferre opem, quos Perseus Philippi filius, missus
 ad Dolopiam Amphilochosque recipiendos, summa vi ob-
 ugnabat.

VI. Tribus locis, sicut ante dictum est, ad Pyrrheum 1
 pera Romana erant, quae omnia simul, sed nec adparatu
 nec vi simili, Aetoli adgressi sunt. alii cum ardentibus 2
 scibus, alii stuppam picemque et malleolos ferentes tota
 conlucente flammis acie advenere. multos primo inpetu
 ustodes obpresserunt; dein postquam clamor tumultus 3
 ue in castra est perlatus datumque a consule signum,
 arma capiunt et omnibus portis ad opem ferendam effu-
 untur. uno in loco ferro ignique gesta res; ab duobus 4
 rito incepto, cum temptassent magis quam inissent cer-
 umen, Aetoli abscesserunt. atrox pugna in unum in- 5

clinaverat locum. ibi diversis partibus duo duces Eupolemus et Nicodamus pugnantis hortabantur et prope certa fovebant spe, iam Nicandrum ex composito adfore et
6 terga hostium invasurum. haec res aliquamdiu animos pugnantium sustinuit; ceterum postquam nullum ex composito signum a suis accipiebant et crescere numerum
7 hostium cernebant, destituti segnius instare; postrema re omissa, iam vix tuto receptu fugientes in urbem compelluntur, parte operum incensa et pluribus aliquantulum quam ipsi ceciderant interfectis. quodsi ex composita
8 acta res fuisset, haud dubium erat, expugnari una utique parte opera cum magna caede hostium potuisse. Ambracienses quique intus erant Aetoli, non ab eius solum ne-
ctis incepto recessere, sed in reliquum quoque tempus
9 velut proditi ab suis, segniores ad pericula erant. iam nemo eruptionibus, ut ante, in stationes hostium, sed dispositi per muros et turres ex tuto pugnabant.

1 VII. Perseus ubi adesse Aetolos audivit, omissa obsidione urbis, quam obpugnabat, depopulatus tantum
agros Amphilochia excessit atque in Macedoniam rediit
2 et Aetolos inde avocavit populatio maritimae orae. Pleuratus Illyriorum rex cum sexaginta lembis Corinthium
sinum invectus adiunctis Achaeorum quae Patris erant
3 navibus maritima Aetoliae vastabat. adversus quos mille Aetoli missi, quacumque se classis circumegerat per litora
4 rum amfractus, brevioribus semitis obcurrerant. et Romani ad Ambraciam pluribus locis quatiendo arietibus
muros aliquantum urbis nudaverant, nec tamen penetrare
5 in urbem poterant; nam et pari celeritate novus pro disrupto murus obiciebatur, et armati ruinis superstantes
6 instar munimenti erant. itaque cum aperta vi parum pro-
cederet consuli res, cuniculum occultum vineis ante con-
tecto loco agere instituit. et aliquamdiu, cum dies noctesque in opere essent, non solum sub terra fodientes, sed
7 egerentes etiam humum fefellere hostem. cumulus repente terrae eminens index operis oppidanis fuit pavida-
que, ne iam subrutis muris facta in urbem via esset,
fossam intra murum e regione eius operis quod vineis
8 contactum erat ducere instituunt. cuius ubi ad tantam

altitudinem quantae esse solum infimum cuniculi poterat, pervenerunt, silentio facto, pluribus locis aure admota, sonitum fodientium captabant. quem ubi acceperunt, aper-
 riunt rectam in cuniculum viam. nec fuit magni operis; momento enim ad inane, suspensio fulturis ab hostibus muro, pervenerunt. ibi commissis operibus cum e fossa 10 in cuniculum pateret iter, primo ipsis ferramentis, quibus in opere usi erant, deinde celeriter armati etiam subeuntes occultam sub terra ediderunt pugnam. segnior deinde ea facta est, intersaepientibus cuniculum, ubi vellent, nunc cili-
 ciiis praetentis, nunc foribus raptim obiectis. nova 11 etiam haud magni operis adversus eos qui in cuniculo erant excogitata res. dolium a fundo pertusum, qua fistula modica inseri posset, et ferream fistulam operculumque dolii ferreum et ipsum pluribus locis perforatum fecerunt. hoc tenui pluma completum dolium ore in cuniculum verso posuerunt. per operculi foramina prae-
 longae hastae, quas sarisas vocant, ad submovendos 12 hostes eminebant. scintillam levem ignis inditam plumae, folle fabrili ad caput fistulae inposito, flando accenderunt. inde non solum magna vis fumi, sed acrior etiam foedo 13 quodam nidore ex adusta pluma, cum totum cuniculum complexisset, vix durare quisquam intus poterat.

VIII. Cum in hoc statu ad Ambraciam res esset, le-
 gati ab Aetolis Phaeneas et Damoteles cum liberis man-
 datis decreto gentis ad consulem venerunt. nam praetor 2 eorum cum alia parte Ambraciam obpugnari cerneret, alia infestam oram navibus hostium esse, alia Amphilochos, Dolopiam a Macedonibus vastari, nec Aetolos ad tria simul diversa bella occursantis subficere, convocato concilio Aetoliae principes quid agendum esset consuluit. omnium eo sententiae decurrerunt, ut pax, si posset, ae-
 quis, si minus, tolerandis condicionibus peteretur: An-
 tiochi fiducia bellum susceptum; Antiocho terra marique
 superato et prope extra orbem terrae ultra iuga Tauri
 exacto quam spem esse sustinendi belli? Phaeneas et 5
 Damoteles quod e re Aetolorum, ut in tali casu, fideque
 sua esse censerent, agerent; quod enim sibi consilium
 aut cuius rei electionem a fortuna relictam? cum his 6

mandatis legati missi orare consulem, ut parceret urbi, miseretur gentis quondam sociae, nolle dicere iniuriis, miseris certe coactae insanire. non plus mali meritos Aetolos Antiochi bello quam boni ante, cum adversus Philippum bellatum sit, fecisse. nec tum large gratiam relatum sibi, nec nunc inmodice poenam iniungi debere. ad ea consul respondit magis saepe quam vere umquam Aetolos pacem petere: imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent. non paucis urbibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia cis Taurum montem, opimo regno, excessisse. Aetolos nisi inermes de pace agentes non auditurum se. armis illis prius equosque omnis tradendos esse, deinde milia talentum argenti populo Romano dandum, cuius summa dimidium praesens numeretur, si pacem habere vellet. ad ea adiecturum etiam in foedus esse, ut eosdem quos populus Romanus amicos atque hostis habeant.

VIII. Adversus quae legati, et quia gravia erant et quia suorum animos indomitos ac mutabiles noverant, nullo reddito responso domum regressi sunt, ut etiam atque etiam, quid agendum esset, re integra praetorem et principes consulerent. clamore et iurgio excepti, quam diu rem traherent, qualemcumque pacem referre iussi, cum redirent Ambraciam, Acarnanum insidiis prope viam positus, cum quibus bellum erat, circumventi Thyrium custodiendi deducuntur. haec mora iniecta est paci, cum iam Atheniensium Rhodiorumque legati, qui ad deprecandum pro iis venerant, apud consulem essent. Amynander quoque Athamanum rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Ambracia urbe, ubi maiorem partem temporis exsulaverat, quam pro Aetolis sollicitus per hos certior factus consul de casu legatorum adducere eos a Thyrio iussit. quorum post adventum agi coeptum est de pace. Amynander, quod sui maxime operis erat, impigre agebat, ut Ambracienses compelleret ad deprecationem. id cum per colloquia principum succedens minus parum proficeret, postremo consulis permisso ingressus urbem partim consilio, partim precibus evicit, et permitterent se Romanis. et Aetolos C. Valerius Laevius

filius, qui cum ea gente primum amicitiam pepigerat, con-
 sulis frater matre eadem genitus, egregie adiuvit. Am- 9
 bracienses prius pacti, ut Aetolorum auxiliares sine fraude
 emitterent, aperuerunt portas: dein [Aetoli] quingenta
 Euboica ut darent talenta, ex quibus ducenta praesentia,
 trecenta per annos sex pensionibus aequis; captivos per-
 fugasque redderent Romanis; urbem ne quam formulae 10
 sui iuris facerent, quae post id tempus, quo T. Quinctius
 traiecisset in Graeciam, aut vi capta ab Romanis esset
 aut voluntate in amicitiam venisset; Cephallenia insula
 ut extra ius foederis esset. haec quamquam spe ipsorum 11
 aliquanto leviora erant, petentibus Aetolis ut ad concilium
 referrent permissum est. parva disceptatio de urbibus 12
 tenuit, quae cum sui iuris aliquando fuissent, avelli velut
 a corpore suo aegre patiebantur; ad unum omnes tamen
 accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronam auream 13
 consuli centum et quinquaginta pondo dederunt. signa
 aenea marmoreaque et tabulae pictae, quibus ornatio-
 Ambracia, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, quam ceterae re-
 gionis eius urbes erant, sublata omnia avectaque. nihil
 praeterea tactum violatumve.

X. Profectus ab Ambracia consul in mediterranea 1
 Aetoliae, ad Argos Amphiloichium — viginti duo milia ab
 Ambracia abest — castra posuit. eo tandem legati Aetoli
 mirante consule quod morarentur venerunt. inde post- 2
 quam adprobasse pacem concilium Aetolorum accepit,
 inssis proficisci Romam ad senatum permissoque, ut et
 Rhodi et Athenienses deprecatores irent, dato qui simul
 cum iis proficisceretur C. Valerio fratre, ipse in Cephalle-
 niam traiecit. praeoccupatas auris animosque principum 3
 Romae criminibus Philippi invenerunt, qui per legatos,
 per litteras Dolopas Amphilochosque et Athamaniam erep-
 tas sibi querens, praesidiaque sua, postremo filium etiam
 Persea ex Amphiloichis pulsum, averterat senatum ab
 audiendis precibus eorum. Rhodi tamen et Athenienses 4
 cum silentio auditi sunt. Atheniensis legatus Leo Hice-
 siae filius eloquentia etiam dicitur movisse; qui vulgata 5
 similitudine, mari tranquillo quod ventis concitaretur ae-
 quiperando multitudinem Aetolorum, usus, cum in fide

Romanae societatis mansissent, insita gentis tranquillitate
 6 quiesse eos aiebat: postquam flare ab Asia Thoas et Di-
 caearchus, ab Europa Menestas et Damocritus coepissent,
 tum illam tempestatem coortam, quae ad Antiochum eos
 sicuti in scopulum intulisset.

1 XI. Diu iactati Aetoli tandem ut condiciones pacis
 2 convenirent effecerunt. fuerunt autem hae: 'imperiam
 maiestatemque populi Romani gens Aetolorum conservare
 sine dolo malo. ne quem exercitum, qui adversus socios
 amicosque eorum ducetur, per fines suos transire sinis
 3 neve ulla ope iuvato. hostis eosdem habeto quos populus
 Romanus armaque in eos fertio bellumque pariter gerio.
 4 perfugas, fugitivos, captivos reddito Romanis sociisque,
 praeterquam si qui capti, cum domos redissent, iterum
 capti sunt aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui
 tum hostes erant Romanis, cum intra praesidia Romanorum
 5 Aetoli essent. aliorum qui comparebunt intra dies centum
 Coreyraeorum magistratibus sine dolo malo tradantur
 qui non comparebunt, quando quisque eorum primum in-
 6 ventus erit, reddatur. obsides quadraginta arbitratu con-
 sulis Romani dato, ne minores duodecim annorum non
 7 maiores quadraginta. obsees ne esto praetor, praefectus
 equitum, scribe publicus, neu quis qui ante obsees fuit
 8 apud Romanos. Cephallenia extra pacis leges esto.' de
 pecunia summa quam penderent pensionibusque eius nihil
 ex eo quod cum consule convenerat mutatum. pro ar-
 gento si aurum dare mallent, darent convenit, dum pro
 9 argenteis decem aureus unus valeret. 'quae urbes, qui
 agri, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui
 eorum T. Quinctio, Cn. Domitio consulibus postea
 consules aut armis subacti aut voluntate in dicionem po-
 puli Romani venerunt, ne quem eorum Aetoli receptum
 velint. Oeniadae cum urbe agrisque Acarnanum sunt.
 his legibus foedus ictum cum Aetolis est.

1 XII. Eadem non aestate solum, sed etiam iisdem
 prope diebus, quibus haec a M. Fulvio consule in Aetolia
 gesta sunt, consul alter Cn. Manlius in Gallograecia bel-
 2 lum gessit, quod nunc ordiri pergam. vere primo Ephesum
 consul venit, acceptisque copiis ab L. Scipione et

exercitu lustrato contionem apud milites habuit, qua con- 3
laudata virtute eorum, quod cum Antiocho uno proelio
debellassent, adhortatus eos ad novum cum Gallis susci-
piendum bellum, qui et auxiliis iuissent Antiochum et
adeo indomita haberent ingenia, ut nequiquam Antiochus 4
emotus ultra iuga Tauri montis esset, nisi frangerentur
opes Gallorum; de se quoque pauca nec falsa nec in-
modica adicit. laeti milites cum frequenti adsensu con- 5
sulem audiverunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos
credentes, rege superato nullum momentum in solis per
se Gallorum copiis fore. Eumenem haud in tempore ab- 6
esse — Romae tum erat — credere consul, gnarum loco-
rum hominumque, et cuius interesset frangi Gallorum
opes. Attalum igitur fratrem eius accersit a Pergamo, 7
hortatusque ad capessendum secum bellum, pollicentem
suam suorumque operam domum ad comparandum di-
mittit. paucos post dies profecto ab Epheso consuli ad 8
Magnesiam obcurrit Attalus cum mille peditibus equitibus-
que quingentis, Athenaeo fratre iusso cum ceteris copiis
subsequi, commendata iis custodia Pergami quos fratri
regnoque fidos credebat. consul conlaudato iuvene cum 9
omnibus copiis ad Maeandrum progressus castra posuit,
quia vado superari amnis non poterat et contrahendae
naves erant ad exercitum traiciendum. transgressi Maean-
dram ad Hieran Comen pervenerunt.

XIII. Fanum ibi augustum Apollinis et oraculum; 1
sortes versibus haud inconditis dare vates dicuntur. hinc 2
alteris castris ad Harpasum flumen perventum est; quo
egati ab Alabandis venerunt, ut quod castellum ab ipsis
super descisset aut auctoritate aut armis cogeret iura an-
tiqua pati. eodem et Athenaeus Eumenis et Attali frater 3
sum Cretense Leuso et Corrago Macedone venit; mille
pedites mixtarum gentium et trecentos equites secum ad-
fluxerunt. consul tribuno militum misso cum modica 4
nanu castellum vi cepit, captum Alabandensibus reddit.
ipse nihil via degressus ad Antiochiam super Maeandrum
castra posuit. huius amnis fontes Celaenis oriun- 5
tur. Celaenae urbs caput quondam Phrygiae fuit; migra-
tum inde haud procul veteribus Celaenis novaeque urbi

Apameae nomen inditum ab Apama sorore Seleuci
 6 et Marsyas amnis, haud procul a Maeandri fon-
 oriens, in Maeandrum cadit, famaue ita tenet, Cel-
 7 Marsyan cum Apolline tibiarum cantu certasse. Ma-
 der ex arce summa Celaenarum ortus, media urbe
 currens, per Caras primum, deinde Ionas in sinum
 8 editur, qui inter Prienen et Miletum est. ad Antiochum
 in castra consulis Seleucus Antiochi filius, ex fo-
 9 icto cum Scipione, ad frumentum exercitui dandum
 parva disceptatio de Attali auxiliariis orta est,
 Romano tantum militi pactum Antiochum ut daretur
 10 mentum Seleucus dicebat. discussa ea quoque est
 stantia consulis, qui dimisso tribuno edixit, ne Ro-
 milites acciperent, priusquam Attali auxilia accepis-
 11 inde ad Gordiutichos quod vocant processum est. e-
 loco ad Tabas tertis castris perventum. in finibus
 darum posita urbs est, in ea parte quae vergit ad I-
 phylum mare. integris viribus regionis eius, ferocem
 12 bellandum habebat viros. tum quoque equites in ag-
 Romanum eruptione facta haut modice primo inpetu
 bavere; deinde, ut adparuit, nec numero se nec vi-
 pares esse, in urbem compulsi veniam erroris petere
 13 dedere urbem parati. quinque et viginti talenta argenti
 et decem milia medimnū tritici imperata. ita in c-
 tionem accepti.

1 XIII. Tertio inde die ad Casum amnem perventum
 2 inde profecti Erizam urbem primo inpetu ceperunt.
 Thabusion castellum imminens flumini Indo ventum
 3 cui fecerat nomen Indus ab elephanto deiectus. haud
 cul a Cibyra aberant, nec legatio ulla a Moagete tyranni
 civitatis eius, homine ad omnia infido atque inport-
 4 veniebat. ad temptandum eius animum C. Helvium
 quattuor milibus peditum et quingentis equitibus co-
 praemittit. huic agmini iam finis ingredienti legati
 currerunt nuntiantes, paratum esse tyrannum impe-
 5 facere: orabant, ut pacatus finis iniret cohiberetque
 populatione agri militem, et in coronam auream qui-
 6 cim talenta adferebant. Helvius integros a populat-
 agros servaturum pollicitus ire ad consulem legatos iussit

quibus eadem referentibus consul 'neque Romani' inquit 7
 bonae voluntatis ullum signum erga nos tyranni habeu-
 nus, et ipsum talem esse inter omnes constat, ut de poena
 ius magis quam de amicitia nobis cogitandum sit.' per- 8
 urbati hac voce legati nihil aliud petere quam ut coro-
 nam acciperet veniendique ad eum tyranno potestatem
 et copiam loquendi ac purgandi se faceret. permissu con- 9
 sulis postero die in castra tyrannus venit, vestitus comi-
 atusque vix ad privati modice locupletis habitum; et
 ratio fuit submissa et infracta, extenuantis opes suas
 orbiumque suae dicionis egestatem querentis. erant autem 10
 sub eo praeter Cibyram et Syleum et ad Limnen quae adpel-
 latur. ex his, ut se suosque spoliaret, quinque et viginti
 talenta se confecturum, prope ut diffidens, pollicebatur.
 enimvero' inquit consul 'ferri iam ludificatio ista non 11
 potest. parum est non erubuisse absentem, cum per lega-
 tos frustrareris nos; praesens quoque in eadem perstas
 impudentia. quinque et viginti talenta tyrannidem tuam 12
 exhaustient? quingenta ergo talenta nisi triduo numeras,
 populationem in agris, obsidionem in urbe exspecta.' hac 13
 lenuntiatione conterritus perstare tamen in pertinaci si-
 mulatione inopiae. et paulatim inliberali adiectione, nunc 14
 per cavillationem, nunc precibus et simulatis lacrimis, ad
 centum talenta est perductus. adiecta decem milia me-
 dimnū frumenti. haec omnia intra sex dies exacta.

XV. A Cibyra per agros Sindensium exercitus du- 1
 ctus, transgressusque Caularem amnem posuit castra.
 postero die et praeter Caralitin paludem agmen ductum; 2
 ad Madamprum manserunt. inde progredientibus ab Lago,
 proxima urbe, metu incolae fugerunt; vacuum hominibus 3
 et refertum rerum omnium copia oppidum diripuerunt.
 Inde ad Lysis fluminis fontes, postero die ad Cobulatum
 amnem progressi. Termessenses eo tempore Isiondensium 4
 arcem urbe capta obpugnabant. inclusi, cum alia spes
 auxilii nulla esset, legatos ad consulem orantes opem mi-
 serunt: cum coniugibus ac liberis in arce inclusos se 5
 mortem in dies aut ferro aut fame patiendam expectare.
 volenti consuli causa in Pamphyliam devertendi oblata
 est. adveniens obsidione Isiondensis exemit, Termesso 6

pacem dedit quinquaginta talentis argenti acceptis, item
7 Aspendis ceterisque Pamphyliae populis. ex Pamphylia
rediens ad fluvium Taurum primo die, postero ad Xylinam
quam vocant Comen posuit castra. profectus inde conti-
8 nentibus itineribus ad Cormasa urbem pervenit. Darsa
proxima urbs erat: eam metu incolarum desertam, ple-
nam omnium rerum copia invenit. progredienti praeter
paludes legati ab Lysinoe dedentes civitatem venerunt.
9 inde in agrum Sagalassenum uberem fertilemque omni
genere frugum ventum est. colunt Pisidae, longe optimi
bello regionis eius. cum ea res animos fecit, tum agri fe-
cunditas et multitudo hominum et situs inter paucas mu-
10 nitae urbis. consul, quia nulla legatio ad finem praesto
fuerat, praedatum in agros misit. tum demum fracta per-
11 tinacia est, ut ferri agique res suas viderunt. legatis mi-
sis pacti quinquaginta talentis et viginti milibus medimnorum
12 tritici, viginti hordei, pacem impetraverunt. progressus
inde ad Rhotrinos fontes, ad vicum quem Acaridos Comen
vocant posuit castra. eo Seleucus ab Apamea postero
13 die venit. aegros inde et inutilia impedimenta cum Apa-
meam dimisisset, ducibus itinerum ab Seleuco acceptis
profectus eo die in Metropolitanum campum, postero die
14 Dinias Phrygiae processit. inde Synnada venit, meta
omnibus circa oppidis desertis. quorum praeda iam grave
agmen trahens vix quinque milium die toto itinere per-
15 fecto ad Beudos, quod vetus adpellant, pervenit. ad Ana-
bura inde et altero die ad Alandri fontes, tertio ad Ab-
bassium posuit castra. ibi plures dies stativa habuit, quia
perventum erat ad Tolostobogiorum fines.

1 XVI. Hi Galli, magna hominum vis, seu inopia agri
seu praedae spe, nullam gentem, per quas ituri essent,
parem armis rati, Brenno duce in Dardanos pervenerunt.
2 ibi seditio orta est; ad viginti milia hominum cum Lono-
rio ac Lutario regulis secessione facta a Brenno in Thraciam
3 iter avertunt. ubi cum resistentibus pugnando, pacem pe-
tentibus stipendium inponendo Byzantium cum perve-
nissent, aliquamdiu oram Propontidis, vectigalis habendo
4 regionis eius urbes, obtinuerunt. cupido inde eos in Asiam
transeundi, audientis ex propinquo, quanta ubertas eius

terrae esset, cepit, et Lysimachia fraude capta Chersone-
nesoque omni armis possessa ad Hellespontum descen-
derunt. ibi vero exiguo divisam freto cernentibus Asiam 5
multo magis animi ad transeundum accensi, nuntiosque
ad Antipatrum praefectum eius orae de transitu mittebant.
quae res cum lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus
nova inter regulos seditio orta est. Lonorius retro, unde 6
venerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium;
Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Anti-
patro ad speculandum missis duas tectas naves et tris
lembos adimit. iis alios atque alios dies noctesque trave-
hendo, intra paucos dies omnis copias traiecit. hanc ita 7
multo post Lonorius adiuvante Nicomede Bithyniae rege
a Byzantio transmisit. coeunt deinde in unum rursus Galli 8
et auxilia Nicomedi dant adversus Ziboetam, partem te-
nentem Bithyniae, gerenti bellum. atque eorum maxime 9
opera devictus Ziboeta est, Bithyniaque omnis in dicio-
nem Nicomedis concessit. profecti ex Bithynia in Asiam
processerunt. non plus ex viginti milibus hominum quam
decem armata erant; tamen tantum terroris omnibus quae 10
cis Taurum incolunt gentibus iniecerunt, ut quas adissent
quasque non adissent pariter ultimae propinquis imperio
parerent. postremo cum tres essent gentes, Tolostobogii, 11
Trocmi, Tectosages, in tris partis, qua cuique populorum
suorum vectigalis Asia esset, diviserunt. Trocmis Helles- 12
ponti ora data, Tolostobogii Aeolida atque Ioniam, Te-
ctosages mediterranea Asiae sortiti sunt. et stipendium
tota cis Taurum Asia exigebant, sedem autem ipsi sibi 13
circa Halyn flumen ceperunt, tantusque terror eorum no-
minis erat, multitudine etiam magna subole aucta, ut Sy-
riae quoque ad postremum reges stipendium dare non
abnuerent. primus Asiam incolentium abnuvit Attalus, 14
pater regis Eumenis, audacique incepto praeter opinio-
nem omnium adfuit fortuna et signis conlatis superior
fuit. non tamen ita infregit animos eorum, ut absisterent
imperio. eadem opes usque ad bellum Antiochi cum 15
Romanis manserunt. tum quoque, pulso Antiocho, ma-
gnam spem habuerunt, quia procul mari incoherent, Ro-
manum exercitum ad se non perventurum.

1 XVII. Cum hoc iam hoste, tam terribili omnibus re-
gionis eius, quia bellum gerendum erat, pro contione mi-
2 lites in hunc maxime modum adlocutus est consul: 'non
me praeterit, milites, omnium quae Asiam colunt gentium
3 Gallos fama belli praestare. inter mitissimum genus ho-
minum ferox natio, pervagata bello prope orbem terrarum,
sedem cepit. procera corpora, promissae et rutilatae co-
4 mae, vasta scuta, praelongi gladii; ad hoc cantus ineun-
5 tium proelium et ululatus et tripudia, et quatientium
scuta in patrium quendam modum horrendus armorum
crepitus, omnia de industria composita ad terrorem. sed
haec quibus insolita atque insueta sunt, Graeci et Phry-
ges et Cares, timeant; Romanis Gallici tumultus adueti,
6 etiam vanitates notae sunt. semel primo congressu ad
Aliam eos olim fugerunt maiores nostri; ex eo tempore
per ducentos iam annos pecorum in modum consternatos
caedunt fugantque, et plures prope de Gallis triumphi
7 quam de toto orbe terrarum acti sunt. iam usu hoc cogni-
tum est: si primum inpetum, quem fervido ingenio et
caeca ira effundunt, sustinueris, fluunt sudore et lassitu-
dine membra, labant arma; mollia corpora, molles, ubi
ira consedit, animos sol, pulvis, sitis, ut ferrum non admo-
8 veas, prosternunt. non legionibus legiones eorum solum
experti sumus, sed vir unus cum viro congregiando, T.
Manlius, M. Valerius, quantum Gallicam rabiem vinceret
9 Romana virtus, docuerunt. iam M. Manlius unus agmine
scandentis in Capitolium detrusit Gallos. et illis maioribus
nostris cum haud dubiis Gallis in sua terra genitis res
erat; hi iam degeneres sunt, mixti et Gallograeci vere,
10 quod adpellantur, sicut in frugibus pecudibusque non
tantum semina ad servandam indolem valent, quantum
11 terrae proprietas caelique, sub quo aluntur, mutat. Ma-
cedones qui Alexandriam in Aegypto, qui Seleuciam ac
Babyloniam quique alias sparsas per orbem terrarum
colonias habent, in Syros, Parthos, Aegyptios degenera-
12 runt. Massilia inter Gallos sita traxit aliquantum ab
adcolis animorum. Tarentinis quid ex Spartana dura illa
13 et horrida disciplina mansit? generosius in sua quicquid
sede gignitur; insitum alienae terrae in id quo alitur, na-

tura vertente se, degenerat. Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victores caedetis. magis vereor, ne parum inde gloriae quam 14 ne nimium belli sit. Attalus eos rex saepe fudit fugavitque. nolite existimare beluas tantum recens captas feritatem illam silvestrem primo servare, deinde cum diu manibus humanis aluntur mitescere, in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse; — eosdemne hos 16 creditis esse, qui patres eorum avique fuerunt? extorres inopia agrorum profecti domo per asperrimam Illyrici oram, Paeoniam inde et Thraeciam pugnando cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt. duratos 17 eos tot malis exasperatosque accepit terra, quae copia rerum omnium saginaret. uberrimo agro, mitissimo caelo, clementibus adcolarum ingeniis omnis illa, cum qua venerant, mansuefacta est feritas. vobis mehercule, Martis 18 viris, cavenda ac fugienda quam primum amoenitas est Asiae; tantum hae peregrinae voluptates ad exstinguendum vigorem animorum possunt, tantum contagio disciplinae morisque adcolarum valet. hoc tamen feliciter 19 evenit, quod sicut vim adversus vos nequaquam, ita famam apud Graecos parem illi antiquae obtinent, cum qua venerunt, bellique gloriam victores eandem inter 20 socios habebitis quam si servantis anticum specimen animorum Gallos vicissetis.

XVIII. Contione dimissa missisque ad Eposegnatum 1 legatis, qui unus ex regulis et in Eumenis manserat amicitia et negaverat Antiocho adversus Romanos auxilia, castra movit. primo die ad Alandrum flumen, postero ad vicum quem vocant Tyscon ventum. eo legati Oroandensium cum venissent amicitiam petentes, ducenta talenta 2 iis sunt imperata precantibusque ut domum renuntiarent potestas facta. ducere inde exercitum consul ad Plitendum, deinde ad Alyattos castra posita. eo missi ad Eposognatum redierunt, et legati reguli orantes, ne Tectosagis bellum inferret: ipsum in eam gentem iturum Eposognatum persuasurumque, ut imperata faciant. data venia regulo, duci inde exercitus per Axylon quam vocant terram coeptus. ab re nomen habet: non ligni modo quicquam,

sed ne spinas quidem aut ullum aliud alimentum fert
5 ignis, fimo bubulo pro lignis utuntur. Ad Cuballum Gallograeciae castellum castra habentibus Romanis adparuere cum magno tumultu hostium equites, nec turbarunt tantum stationes Romanas repente invecti, sed quosdam
6 etiam occiderunt. qui tumultus cum in castra perlatus esset, effusus repente omnibus portis equitatus Romanus
7 fudit fugavitque Gallos et aliquot fugientis occidit. inde consul, ut qui iam ad hostis perventum cerneret, explorato deinde et cum cura coacto agmine procedebat. et continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen venisset, pontem, quia vado nusquam transitus erat, facere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiam fluens miscetur ad Bithyniam Tymbreti fluvio; inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur et in Propontidem sese effundit, non tamen tam magnitudine memorabilis
9 quam quod piscium adcolis ingentem vim praebeat. transgressis ponte perfecto flumen, praeter ripam euntibus Galli Matris magnae a Pessinunte obcurrere cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine deam Romanis viam belli et victoriam dare imperiumque eius regionis.
10 accipere se omen cum dixisset consul, castra eo ipso loco posuit. postero die ad Gordium pervenit. id hand magnum quidem oppidum est, sed plus quam mediterraneum celebre et frequens emporium. tria maria pari ferme distantia intervallo habet, Hellespontum, ad Sinopen, et alterius orae litora, qua Cilices maritimi colunt; multarum magnarumque praeterea gentium finis contingit, quarum commercium in eum maxime locum mutui usus contraxere. id tum desertum fuga incolarum oppidum, refertum
13 idem copia rerum omnium invenerunt. ibi stativa habentibus legati ab Eposognato venerunt, nuntiantes profectum eum ad regulos Gallorum nihil aequi impetrasse;
15 ex campestribus vicis agrisque frequentes demigrare et cum coniugibus ac liberis quae ferre atque agere possint prae se agentis portantisque Olympum montem petere, ut inde armis locorumque situ sese tueantur.

1 XVIII. Certiora postea Oroandensium legati attulerunt, Tolostobogiorum civitatem Olympum montem

cepisse; diversos Tectosagos alium montem, qui Magaba
 dicatur, petisse; Trocmos coniugibus ac liberis apud 2
 Tectosagos depositis armatorum agmine Tolostobogiis
 statuisse auxilium ferre. erant autem tunc trium populo-
 rum reguli Ortiago et Combolomarus et Gaulotus. iis 3
 haec maxime ratio belli sumendi fuerat, quod cum montes
 editissimos regionis eius tenerent, convectis omnibus,
 quae ad usum quamvis longi temporis subficerent, taedio
 se fatigaturos hostem censebant: nam neque ausuros per 4
 eam ardua atque iniqua loca subire eos et, si conaren-
 tur, vel parva manu prohiberi aut deturbari posse, nec
 quietos in radicibus montium gelidorum sedentes, frigus
 aut inopiam laturus. et cum ipsa altitudo locorum eos 5
 tutaretur, fossam quoque et alia munimenta verticibus iis
 quos insederant circumiecere. minima adparatus missi- 6
 lium telorum cura fuit, quod saxa adfatim praebituram
 asperitatem ipsam locorum credebant.

XX. Consul quia non comminus pugnam, sed procul 1
 locis obpugnandis futuram praeceperat animo, ingentem
 vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisque
 et modicorum qui funda mitti lapidum possent paraverat;
 instructusque missilium adparatu ad Olympum montem 2
 lucit et a quinque ferme milibus castra locat. postero 3
 die cum quadringentis equitibus et Attalo progressum
 eum ad naturam montis situmque Gallicorum castrorum
 visendum equites hostium, duplex numerus effusus e
 castris, in fugam averterunt; occisi quoque pauci fugien-
 tium, vulnerati plures. tertio die cum omnibus ad loca 4
 exploranda profectus, quia nemo hostium extra muni-
 menta processit, tuto circumvectus montem, animadver-
 sit, meridiana regione terrenos et placide adclives ad
 quendam finem colles esse, ab septentrione arduas et
 rectas prope rupe, atque omnibus ferme aliis inviis itinera 5
 ria esse, unum medio monte, qua terrena erant, duo dif-
 ficilia ab hiberno solis ortu et ab aestivo occasu. haec
 contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra,
 postero sacrificio facto, cum primis hostiis litasset, tri- 6
 bariam exercitum divisum ducere ad hostem pergit. ipse 7
 cum maxima parte copiarum, qua aequissimum aditum

praebebat mons, ascendit. L. Manlium fratrem ab I
berno ortu, quoad loca patiantur et tuto possit, sub
8 iubet: si qua periculosa et praerupta obcurrant, ne
pugnare cum iniquitate locorum neque inexcuperabili
vim adferre, sed obliquo monte ad se declinare et a
9 agmini coniungi. C. Helvium cum tertia parte circū
sensim per infima montis, deinde ab occasu aestivo
gere agmen. et Attali auxilia trifariam aequo num
divisit; secum esse ipsum iuvenem iussit. equitatum cū
10 elephantis in proxima tumulis planitie reliquit. edictum
praefectis, ut intenti quid ubique geratur animadvertat
opemque ferre quo postulet res possint.

1 XXI. Galli et ab [tergo et ab] duobus lateribus sat
fidentes invia esse, ab ea parte quae in meridiem vergere
ut armis clauderent viam, quattuor milia fere armatorum
ad tumultum imminens viae minus mille passuum
castris occupandum mittunt, eo se rati veluti castello ite
2 inpedituros. quod ubi Romani viderunt, expediunt sese
ad pugnam. ante signa modico intervallo velites eunt
ab Attalo Cretenses sagittarii et funditores et Trallis
3 Thraeces; signa peditum, ut per arduum, leni gradu di
cuntur, ita prae se habentium scuta, ut missilia tantum
4 vitarent, pede conlato non viderentur pugnaturi. missil
bus ex intervallo loci proelium commissum est, primo pa
Gallos loco adiuvante, Romanos varietate et copia tel
rum. procedente certamine nihil iam aequi erat. scu
longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata,
5 ea ipsa plana, male tegebant Gallos. nec tela iam al
habebant praeter gladios, quorum, cum manum hosti
6 non consereret, nullus usus erat. saxis nec modicis,
quae non praeparassent, sed quod cuique temere tre
danti ad manum venisset, ut insueti, nec arte nec virib
7 adiuvantes ictum, utebantur. sagittis, glande, iaculis i
cauti et ab omni parte configebantur. nec quid agerent, i
et pavore obcaecatis animis cernebant, et erant depre
8 genere pugnae in quod minime apti sunt. nam quae
admodum comminus, ubi in vicem pati et inferre vulne
licet, accendit ira animos eorum, ita ubi ex occulto
procul levibus telis vulnerantur nec quo ruant caeco i

1 habent, velut ferae transfixae in suos temere incur-
 t. detegebat vulnera eorum quod nudi pugnant, et 9
 it fusa et candida corpora, ut quae numquam nisi in
 igna nudentur: ita et plus sanguinis ex multa carne
 indebatur, et foediores patebant plagae, et candor cor-
 porum magis sanguine atro maculabatur. sed non tam 10
 patentibus plagis moventur. interdum insecta cute, ubi
 latior quam altior plaga est, etiam gloriosius se pugnare
 putant. idem, cum aculeus sagittae aut glandis abditae 11
 introrsus tenui vulnere in speciem urit et scrutantis qua
 evellant telum non sequitur, tum in rabiem et pudorem
 tam parvae perimentis versi pestis prosternunt corpora
 humi. sic ut passim procumbebant, alii ruentes in hostem 12
 undique configebantur et, cum comminus venerant, gladiis
 et velutibus trucidabantur. hic miles tripedalem parmam 13
 habet et in dextra hastas, quibus eminus utitur; gladio
 Hispaniensi est cinctus. quodsi pede conlato pugnandum
 est, translatis in laevam hastis stringit gladium. pauci 14
 iam supererant Gallorum; qui postquam ab levi armatura
 operatos se viderunt et instare legionum signa, effusa
 circa castra repetunt pavoris et tumultus iam plena, ut
 ibi feminae puerique et alia inbellis turba permixta
 esset. Romanos victores deserti fuga hostium acceperunt 15
 imuli.

XXII. Sub idem tempus L. Manlius et C. Helvius, 1
 iam quoad viam colles obliqui dederunt escendissent,
 ostquam ad invia ventum est, flexere iter in partem
 montis, quae una habebat iter, et sequi consulis agmen 2
 modico uterque intervallo velut ex composito coeperunt,
 quod primo optimum factu fuisset, in id necessitate ipsa
 impulsus; subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum 3
 maximo saepe usui fuerunt, ut primis forte deturbatis
 secundi et tegant pulsos et integri pugnam excipiant.
 Consul, postquam ad tumulos ab levi armatura captos 4
 prima signa legionum pervenerunt, respirare et con-
 quiescere paulisper militem iubet. simul strata per tu-
 mulos corpora Gallorum ostentat, et: cum levis armatura 5
 roelium tale ediderit, quid ab legionibus, quid ab iustis
 armis, quid ab animis fortissimorum militum expectari?

castra illis capienda esse, in quae compulsus ab levi
 6 matura hostis trepidet. praecedere tamen iubet levi
 armaturam; quae, cum staret agmen, conligendis per
 mulos telis, ut missilia subficerent, haud segne id ipse
 7 tempus consumpserat. iam castris adpropinquabant,
 Galli, ne parum se munimenta sua tegerent, armati
 vallo constiterant. obruti deinde omni genere telorum
 cum, quo plures atque densiores erant, eo minus v
 quicquam intercideret teli, intra vallum momento tem
 ris compelluntur stationibus tantum firmis ad ipsos ad
 8 portarum relictis. in multitudinem compulsam in cae
 vis ingens missilium telorum coniciebatur; et vuln
 multos clamor permixtus mulierum atque puerorum
 9 ratibus significabat. in eos, qui portas stationibus
 clausuerant, legionum antesignani pila coniecerunt.
 vero non vulnerabantur, sed transverberatis scutis ple
 que inter se conserti haerebant; nec diutius inpetum Ro
 manorum sustinuerunt.

1 XXIII. Patentibus iam portis, priusquam inrumpe
 rent victores, fuga e castris Gallorum in omnis parte
 facta est. ruunt caeci per vias, per invia, nulla praec
 ipitia saxa, nullae rupes obstant, nihil praeter hoste
 2 metuunt. itaque plerique praecipites per vastam altit
 dinem prolapsi, (aut) debilitati exanimantur. consul casti
 captis direptione praedaeque abstinet militem; sequi pro
 quemque et instare et percussis pavorem addere iubet
 3 supervenit et alterum cum L. Manlio agmen; nec e
 castra intrare sinit, protinus ad persequendos hostis mittit
 et ipse paulo post tradita captivorum custodia tribus
 militum sequitur, debellatum ratus, si in illo pavore qua
 4 plurimi caesi forent aut capti. egresso consule C. Helvi
 cum tertio agmine advenit, nec continere suos ab
 reptione castrorum valuit, praedaeque eorum iniquissim
 sorte, qui pugnae non interfuerant, facta est. equi
 5 diu ignari et pugnae et victoriae suorum steterunt; deinde
 et ipsi, quantum equis subire poterant, sparsos fusi
 Gallos circa radices montis consecrati cecidere aut ceper
 6 numerus interfectorum haud facile iniri potuit, quia la
 7 per omnis amfractus montium fugaque et caedes fuit;

nagna pars rupibus inviis in profundae altitudinis con-
 valles delapsa est, pars in silvis vepribusque occisa.
 Claudius, qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad 8
 quadraginta milia hominum auctor est caesa, Valerius
 Antias, qui magis inmodicus in numero augendo esse
 solet, non plus decem milia. numerus captivorum haud 9
 lubie milia quadraginta explevit, quia omnis generis ae-
 tatisque turbam secum traxerant, demigrantium magis
 quam in bellum euntium modo. consul armis hostium in 10
 uno concrematis cumulo ceteram praedam conferre omnis
 inssit et aut vendidit quod eius in publicum redigendum
 erat, aut cum cura, ut quam aequissima esset, per milites
 divisit. laudati quoque pro contione omnes sunt donati- 11
 que pro merito quisque, ante omnis Attalus summo cete-
 rorum adsensu; nam singularis eius iuvenis cum virtus et
 industria in omnibus laboribus periculisque, tum modestia
 etiam fuerat.

XXIII. Supererat bellum integrum cum Tectosagis. 1
 ad eos profectus consul tertiis castris Ancyram, nobilem
 in illis locis urbem, pervenit, unde hostes paulo plus de-
 cem milia aberant. ubi cum stativa essent, facinus memo- 2
 rabile a captiva factum est. Ortiagontis reguli uxor forma
 maxima custodiebatur inter plures captivos; cui custodiae
 centurio praeerat et libidinis et avaritiae militaris. is 3
 primo animum temptavit; quem cum abhorrentem a vo-
 untario videret stupro, corpori, quod servum fortuna
 erat, vim fecit. deinde ad leniendam indignitatem iniuriae 4
 spem relictus ad suos mulieri facit, et ne eam quidem, ut
 amans, gratuitam. certo auri pondere pactus, ne quem
 suorum conscium haberet, ipsi permittit, ut quem vellet
 unum ex captivis nuntium ad suos mitteret. locum prope 5
 flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarii captivae
 cum auro venirent nocte insequenti ad eam accipiendam.
 forte ipsius mulieris servus inter captivos eiusdem custo- 6
 diae erat. hunc nuntium primis tenebris extra stationes
 centurio educit. nocte insequenti et duo necessarii mu- 7
 lieris ad constitutum locum et centurio cum captiva venit.
 ubi cum aurum ostenderent quod summam talenti Attici 8
 — tanti enim pepigerat — expleret, mulier lingua sua,

stringerent ferrum et centurionem pensantem aurum occiderent, imperavit. iugulati praecisum caput ipsa involutum veste ferens ad virum Ortiagontem, qui ab Olympo domum refugerat, pervenit; quem priusquam complecteretur, caput centurionis ante pedes eius abiecit, mirantique, cuiusnam id caput hominis aut quod id facinus hantquaquam muliebre esset, et iniuriam corporis et ultionem violatae per vim pudicitiae confessa viro est, aliaque, ut traditur, sanctitate et gravitate vitae huius matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit.

XXV. Ad Ancyram in stativa oratores Tectosagum ad consulem venerunt petentes, ne ante ab Ancyra castra moveret, quam conlocutus cum suis regibus esset: nullas condiciones pacis iis non bello fore potiores. tempus in posterum diem constituitur locusque qui medius maxime inter castra Gallorum et Ancyram est visus. quo cum consul ad tempus cum praesidio quingentorum equitum venisset nec ullo Gallorum ibi viso regressus in castra esset, oratores idem redeunt, excusantes religione obiecta venire reges non posse: principes gentis, per quos aequae res transigi posset, venturos. consul se quoque Attalum missurum dixit. ad hoc colloquium utrimque ventum est. trecentos equites Attalus praesidii causa cum adduxisset, iactae sunt pacis condiciones. finis rei quia absentibus ducibus inponi non poterat, convenit, uti consul regesque eo loco postero die congregarentur. frustratio Gallorum eo spectabat, primum ut tererent tempus, donec res suas, quibus periclitari nolebant, cum coniugibus et liberis trans Halyn flumen traicerent, deinde quod ipsi consuli, parum cauto adversus colloquii fraudem, insidiabantur. nulla ad eam rem ex omni numero audaciae expertae delegerunt equites. et successisset fraudi, ni pro iure gentis cuius violandi consilium initum erat, stetisset foris pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in quo colloquium futurum erat, ducti sunt, tutius id futurum tribunis ratis, quia consulis praesidium et ipsum pro statione habituri erant hosti obpositum: suam tamen altationem propius castra sescentorum equitum posuerunt consul adfirmante Attalo venturos reges et transigere

sse, profectus e castris, cum eodem quo antea praesi-
 equitum quinque milia fere processisset nec multum
 constituto loco abesset, repente concitatis equis cum
 metu hostili videt Gallos venientis. constituit agmen, 12
 expedire tela animosque equitibus iussis primo con-
 ter initium pugnae accepit, nec cessit; dein cum prae-
 varet multitudo, cedere sensim nihil confusis turmarum
 linibus coepit; postremo, cum iam plus in mora periculi 13
 am in ordinibus conservandis praesidii esset, omnes
 ssim in fugam effusi sunt. tum vero instare dissipatis
 lli, et caedere; magnaue pars obpressa foret, ni
 stio pabulatorum, sescenti equites, obcurrissent. ii 14
 ocul clamore pavido suorum audito cum tela equosque
 pedissent, integri profligatam pugnam acceperunt. ita- 15
 e versa extemplo fortuna est, versus in victores a victis
 ror. et primo inpetu fusi Galli sunt, et ex agris con-
 trebant pabulatores, et undique obviis hostis Gallis
 it, ut ne fugam quidem facilem aut tutam haberent,
 ia recentibus equis Romani fessos sequebantur. pauci 16
 go effugerunt. captus est nemo: maior multo pars per
 em violati colloquii poenas morte luerunt. Romani
 dentibus ira animis postero die omnibus copiis ad hostem
 rveniunt.

XXVI. Biduum natura montis per se ipsum explo- 1
 anda, ne quid ignoti esset, absumpsit consul. tertio die
 am auspicio operam dedisset, deinde inmolasset, in
 quattuor partes divisas copias educit, duas ut medio monte 2
 laceret, duas ab lateribus ut adversus cornua Gallorum
 rigeret. hostium quod roboris erat, Tectosagi et Trocmi, 3
 mediam tenebant aciem, milia hominum quinquaginta.
 uitatum, quia equorum nullus erat inter inaequales ru-
 s usus, ad pedes deductum, decem milia hominum, ab
 retro locaverunt cornu. Ariarathis Cappadocis et Morzi 4
 ciliare in laevo quattuor ferme milium numerum exple-
 it. consul, sicut in Olympo monte, prima in acie locata
 armatura, telorum omnis generis ut aequae magna vis
 manum esset curavit. ubi adpropinquarunt, omnia 5
 em utrimque, quae fuerant in priore proelio, erant
 eter animos et victoribus ab re secunda auctos et

6 hostibus fractos, quia etsi non ipsi victi erant, suae gentis hominum cladem pro sua ducebant. itaque a paribus
7 initiis coepta res eundem exitum habuit. velut nubes levium telorum coniecta obruit aciem Gallorum. nec aut procurrere quisquam ab ordinibus suis, ne nudarent undique corpus ad ictus, audebant, et stantes, quo densiores erant, hoc plura, velut destinatum petentibus, vulnera
8 accipiebant. consul iam per se turbatis si legionum signa ostendisset, versuros extemplo in fugam omnis ratus receptis inter ordines velitibus et alia turba auxiliorum aciem promovit.

1 XXVII. Galli et memoria Tolostobogiorum cladis territi, et inhaerentia corporibus gerentis tela, fessique et stando et vulneribus, ne primum quidem inpetum et
2 clamorem Romanorum tulerunt. fuga ad castra inclinavit; sed pauci intra munimenta sese recepere, pars maior dextra laevaeque praelati, qua quemque inpetus tulit,
3 fugerunt. victores usque ad castra secuti ceciderunt terga, deinde in castris cupiditate praedae haeserunt, nec
4 sequebatur quisquam. in cornibus Galli diutius steterunt, quia serius ad eos perventum est; ceterum ne primum
5 quidem coniectum telorum tulerunt. consul quia ingresses in castra ab direptione abstrahere non poterat, eos
6 qui in cornibus fuerant protinus ad sequendos hostes misit. per aliquantum spatium secuti non plus tamen octo milia hominum in fuga — nam pugna nulla fuit — ceciderunt;
7 reliqui flumen Halyn traiecerunt. Romanorum pars magna ea nocte in hostium castris mansit, ceteros in sua castra consul reduxit. postero die captivos praedamque recensuit, quae tanta fuit, quantam avidissima rapiendi gens, cum cis montem Taurum omnia armis
8 per multos annos tenuisset, coacervare potuit. Galli ex dissipata passim fuga in unum locum congregati, magna pars sauci aut inermes, nudati omnibus rebus, oratores de pace ad consulem miserunt. eos Manlius Ephesum
9 venire iussit. ipse — iam enim medium autumnus erat — locis gelidis propinquitatem Tauri montis excedere properans victorem exercitum in hiberna maritimae orae reduxit.

XXVIII. Dum haec in Asia geruntur, in ceteris provinciis tranquillae res fuerunt. censores Romae T. Quintius Flamininus et M. Claudius Marcellus senatum perlegerunt. princeps in senatu tertium lectus P. Scipio Africanus; quattuor soli praeteriti sunt, nemo curuli usus honore. et in equitatu recensendo mitis admodum censura fuit. substructionem super Aequimaelium in Capitolio et viam silice sternendam a porta Capena ad Martis locaverunt. Campani ubi censerentur, senatum consuluerunt; decretum, uti Romae censerentur. aquae ingentes eo anno fuerant; Tiberis duodeciens campum Martium planaque urbis inundavit.

Ab Cn. Manlio consule bello in Asia cum Gallis perfecto, alter consul M. Fulvius perdomitis Aetolis circa Cephalleniam, circa civitates insulae misit percunctatum, utrum se dedere Romanis an belli fortunam experiri mallent. metus ad omnes valuit, ne dedicationem recusarent. obsides inde imperatos pro viribus inopes populi, [quadraginta Pronnaei], vicanos autem Cranii et Palenses et Samaei dederunt. insperata pax Cephalleniae affulserat, cum repente una civitas, incertum quam ob causam, Samaei desciverunt. quia oportuno loco urbs posita esset, timuisse se aiebant, ne demigrare cogerentur ab Romanis. ceterum ipsine sibi eum finxerint metum et timore vano quietem exuerint an iactata sermonibus res apud Romanos perlata ad eos sit, nihil comperti est, nisi quod datis iam obsidibus repente portas clauserunt, et ne suorum quidem precibus — miserat enim sub muros consul ad temptandam misericordiam parentium populariumque — desistere ab incepto voluerunt. obpugnari deinde, postquam nihil pacati respondebatur, coepta urbs est. adparatum omnem tormentorum machinarumque travectum ab Ambraciae obpugnatione habebat; et opera quae facienda erant, impigre milites perfecerunt. duobus igitur locis admoti arietes quatiebant muros.

XXVIII. Nec ab Samaeis quicquam quo aut opera aut hostis arceri possit, praetermissum est. duabus tamen maxime resistebant rebus, una, interiorem semper iuxta

validum pro diruto novum obstruentes murum, altera, eruptionibus subitis nunc in opera hostium, nunc in stationes. et plerumque his proeliis superiores erant. una ad coercendos inventa haut magna memoratu res est. centum funditores ab Aegio et Patris et Dymis adiciunt. a pueris ii more quodam gentis saxis globosis, quibus ferme arenae inmixtis strata litora sunt, funda mare apertum incessentes exercebantur. itaque longius certiusque et validiore ictu quam Baliaris funditor eo telo usi sunt. et est non simplicis habenae, ut Baliarica aliarumque gentium funda, sed triplex scutale, crebris suturis duratum, ne fluxa habena volutetur in iactu glans, sed librata cum sederit, velut nervo missa excutiat. coronas modici circuli magno ex intervallo loci adsueta traicere, non capita solum hostium vulnerabant, sed quem locum destinassent oris. eae fundae Samaeos cohibuerunt, ne tam crebro nec tam audacter erumperent, adeo ut precarentur ex muris Achaeos, ut parumper abscederent et se cum Romanis stationibus pugnantis quiete spectarent. quattuor menses obsidionem Same sustinuit. cum ex paucis cotidie aliqui eorum caderent aut vulnerarentur, et qui supererant, fessi et corporibus et animis essent, Romani nocte per arcem quam Cyatidem vocant — nam urbs in mare devexa in occidentem vergit — muro superato in forum pervenerunt. Samaei postquam captam partem urbis ab hostibus senserunt, cum coniugibus ac liberis in maiorem refugerunt arcem. inde postero die dediti direpta urbe sub corona omnes venierunt.

1 XXX. Consul compositis rebus Cephalleniae, praesidio Samae inposito, in Peloponnesum iam diu accersentibus Aegiensibus maxime ac Lacedaemonis traiecit.
 2 Aegium a principio Achaici concilii semper conventus gentis indicti sunt, seu dignitati urbis id seu loci oportunitati datum est. hunc morem Philopoemen eo primum anno labefactare conatus, legem parabat ferre, uti in omnibus civitatibus, quae Achaici concilii essent, in vicem
 3 conventus agerentur. et sub adventum consulis damiurgis civitatum, qui summus est magistratus, Aegium evocantibus, Philopoemen — praetor tum erat — Argos conventum

edixit. quo cum adpareret omnes fere conventuros, consul 5
 quoque, quamquam Aegiensium favebat causae, Argos
 venit; ubi cum disceptatio fuisset et rem inclinatham cer-
 neret, incepto destitit. Lacedaemoni deinde eum in sua 6
 certamina averterunt. sollicitam eam civitatem exsules
 maxime habebant, quorum magna pars in maritimis La-
 conicae orae castellis, quae omnis adempta erat, habita-
 bant. id aegre patientes Lacedaemoni, ut aliqua liberum 7
 ad mare haberent aditum, si quando Romam aliove quo
 mitterent legatos, simulque ut emporium et receptaculum
 peregrinis mercibus ad necessarios usus esset, nocte
 adorti vicum maritimum nomine Lan inproviso occupa-
 vere. vicani quique ibi exsules habitabant primo inopi- 8
 nata re territi sunt, deinde sub lucem congregati levi cer-
 tamine expulerunt Lacedaemonios. terror tamen omnem 9
 maritimam oram pervasit; legatosque communiter et ca-
 stella omnia vicique et exsules, quibus ibi domicilia erant,
 ad Achaeos miserunt.

XXXI. Philopoemen praetor, iam inde ab initio ex- 1
 sulum causae et amicus, et auctor semper Achaeis mi-
 nuendi opes et auctoritatem Lacedaemoniorum, concilium
 querentibus dedit, decretumque referente eo factum est, 2
 cum in fidem Achaeorum tutelamque T. Quinctius et
 Romani Laconicae orae castella et vicos tradidissent et
 cum abstinere iis ex foedere Lacedaemoni deberent, Las
 vicus obpugnatus esset caedesque ibi facta, qui eius rei
 auctores adfinesque essent, nisi dederentur Achaeis, vio-
 latum videri foedus. ad exposcendos eos legati extemplo 3
 Lacedaemonem missi sunt. id imperium adeo superbum
 et indignum Lacedaemonis visum est, ut, si antiqua civi-
 tatis fortuna esset, haud dubie arma extemplo capturi
 fuerint. maxime autem consternavit eos metus, si semel 4
 primis imperiis obediendo iugum acceperant, ne id quod
 iam diu moliretur Philopoemen, exsulis Lacedaemonem
 traderet. furentes igitur ira triginta hominibus ex facti- 5
 one, cum qua consiliorum aliqua societas Philopoemeni
 atque exsulis erat, interfectis decreverunt, renuntian-
 dam societatem Achaeis legatosque extemplo Cephalle-
 niam mittendos, qui consuli M. Fulvio quique Romanis

6 Lacedaemonem dederent orarentque eum, ut veniret in Peloponnesum ad urbem Lacedaemonem in fidem dicionemque populi Romani accipiendam.

1 XXXII. Id ubi legati ad Achaeos rettulerunt, omnium civitatum quae eius concilii erant consensu bellum Lacedaemonis indictum est. ne extemplo gereretur, hiems impediit. incursionibus tamen parvis, latrocinii magis quam belli modo, non terra tantum, sed etiam navibus a mari
2 fines eorum vastati. hic tumultus consulem in Peloponnesum adduxit; iussuque eius Elin concilio indicto Lacedaemoni ad disceptandum exciti. magna ibi non disceptatio
3 modo, sed altercatio fuit, cui consul, cum alia satis ambitiose partem utramque fovendo incerta respondisset, una denuntiatione, ut bello abstinerent donec Romam ad
4 senatum legatos misissent, finem inposuit. utrimque legatio missa Romam est. exsules quoque Lacedaemoniorum
5 suam causam legationemque Achaeis iniunxerunt. Diophanes et Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achaeorum fuerunt; qui dissidentes in re publica
6 tum quoque minime inter se convenientis orationes habuerunt. Diophanes senatui disceptationem omnium rerum
7 permittebat: eos optime controversias inter Achaeos ad Lacedaemonios finituros esse. Lycortas ex praeceptis
8 Philopoemenis postulabat, ut Achaeis, ex foedere ac legibus suis quae decressent, agere liceret, libertatemque sibi
9 inlibatam, cuius ipsi auctores essent, praestarent. magnas auctoritatis apud Romanos tum gens Achaeorum erat; novari tamen nihil de Lacedaemonis placebat. ceterum
10 responsum ita perplexum fuit, ut et Achaei sibi de Lacedaemone permissum acciperent, et Lacedaemonii non omnia concessa iis interpretarentur. hac potestate immodice Achaei ac superbe usi sunt.

1 XXXIII. Philopoemeni continuatur magistratus. qui
2 veris initio exercitu indicto castra in finibus Lacedaemoniorum posuit, legatos deinde misit ad deposcendos auctores defectionis, et civitatem in pace futuram, si id fecisset,
3 pollicentis et illos nihil indicta causa passuros. silentium prae metu ceterorum fuit; quos nominatim depoposcerat, ipsi se ituros professi sunt, fide accepta a legatis vim

abfuturam, donec causam dixissent. ierunt etiam alii in- 4
 lustres viri, et advocati privatis et quia pertinere causam
 eorum ad rem publicam censebant. numquam alias exsules 5
 Lacedaemoniorum Achaei secum adduxerant in finis, quia
 nihil aeque alienaturum animos civitatis videbatur; tunc
 exercitus totius prope antesignani exsules erant. hi ve- 6
 nientibus Lacedaemoniis ad portam castrorum agmine
 facto obcurrerunt; et primo lacessere iurgiis, deinde al-
 tercatione orta, cum accenderentur irae, ferocissimi exsu-
 lum inpetum in Lacedaemonios fecerunt. cum illi deos et 7
 fidem legatorum testarentur, et legati et praetor submo-
 vere turbas et protegere Lacedaemonios vinclaque iam
 quosdam inicientis arcere. crescebat tumultu concitato
 turba; et Achaei ad spectaculum primo concurrebant. 8
 deinde vociferantibus exsulibus quae passi forent, et
 orantibus opem adfirmantibusque simul, numquam talem 9
 occasionem habituros, si eam praetermisissent: foedus
 quod in Capitolio, quod Olympiae, quod in arce Athenis
 sacratum fuisset, irritum per illos esse; priusquam alio
 de integro foedere obligarentur, noxios puniendos esse, —
 accensa his vocibus multitudo ad vocem unius, qui ut fe- 10
 rirent inclamavit, saxa coniecit. atque ita decem septem,
 quibus vincula per tumultum iniecta erant, interfecti sunt.
 sexaginta tres postero die comprehensi, a quibus praetor 11
 vim arcuerat, non quia salvos vellet, sed quia perire causa
 indicta nolebat, obiecti multitudini iratae, cum aversis
 auribus pauca locuti essent, damnati omnes et traditi sunt
 ad supplicium.

XXXIII. Hoc metu iniecto Lacedaemoniis impe- 1
 ratum primum, uti muros diruerent, deinde ut omnes ex-
 terni auxiliares, qui mercede apud tyrannos militassent,
 terra Laconica excederent, tum uti quae servitia tyranni 2
 liberassent — ea magna multitudo erat — ante diem cer-
 tam abirent, qui ibi mansissent, eos prendendi, abducendi,
 vendendi Achaeis ius esset: Lycurgi leges moresque 3
 abrogarent, Achaeorum adsuescerent legibus institutis-
 que; ita unius eos corporis fore, et de omnibus rebus
 facilius consensuros. nihil oboedientius fecerunt quam 4
 ut muros diruerent, nec aegrius passi sunt quam exsules

5 reduci. decretum Tegeae in concilio communi Achaeorum
 6 de restituendis iis factum est. et mentione inlata externi
 auxiliares dimissos et Lacedaemoniis ascriptos —
 enim vocabant qui a tyrannis liberati erant — urbe
 cessisse in agros dilapsos, priusquam dimitteretur ex-
 citus, ire praetorem cum expeditis et comprehendere
 7 genus hominum et vendere iure praedae placuit. non
 comprehensi venierunt. porticus ex ea pecunia Meg-
 poli permissu Achaeorum refecta est, quam Lacedaemoni-
 8 diruerant. et ager Belbinates, quem iniuria tyranni Lacedaemoniorum
 possederant, restitutus eidem civitati. decreto vetere Achaeorum,
 quod factum erat Philistaei Amyntae filio regnante. per haec velut enervata ci-
 9 Lacedaemoniorum diu Achaeis obnoxia fuit. nulla tam-
 res tanto erat damno quam disciplina Lycurgi, cui septingentos annos
 adsuerant, sublata.

1 XXXV. A concilio, ubi ad consulem inter Achaeos et Lacedaemoniosque
 disceptatum est, M. Fulvius, qui in exitu annus erat, comitiorum causa profectus
 creavit consules M. Valerium Messallam et C. Livium Salinatorem,
 cum M. Aemilium Lepidum inimicum eo quoque anno petentem
 2 deiecisset. praetores inde creati Q. M. Philippus, M. Claudius Marcellus,
 C. Stertinius. Atinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus —
 3 mitiis perfectis consulem M. Fulvium in provinciam ad exercitum
 redire placuit, eique et collegae Cn. M. imperium in annum
 4 prorogatum est. eo anno in Herculis signum dei ipsius ex decemviro-
 rum respiciet eiuges in Capitolio aurati a P. Cornelio positi;
 5 consulem dedisse inscriptum est. et duodecim clipea aedilibus
 curulibus P. Claudio Pulchro et Servio Galba sunt posita ex pecunia,
 qua frumentaria annonam compressam damnarunt. et aedilis ple-
 6 Fulvius Flaccus duo signa aurata uno reo damnata separatim
 accusaverant — posuit. collega ei Caecilius neminem condemnavit.
 7 ludi Romani tibi instaurati.

M. Valerius Messalla inde et C. Livius Salinatorum idibus Martis cum inissent, de re publica

iis et exercitibus senatum consuluerunt. de Ae- 8
Asia nihil mutatum est. consulibus alteri Pisae 9
guribus, alteri Gallia provincia decreta est. com-
inter se aut sortiri iussi, et novos exercitus, binas
3, scribere, et ut sociis Latini nominis quina dena
editum imperarent et mille et ducentos equites.
ae Ligures, Salinatori obtigit Gallia. praetores 10
rtiti sunt; M. Claudio urbana, P. Claudio pere-
risdictio evenit, Q. Marcio Sicilia; C. Stertinus
am, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Atinius
em est sortitus.

XVI. De exercitibus ita placuit: e Gallia legio- 1
ae sub C. Laelio fuerant, ad M. Tuccium propae-
n Bruttios traduci; et qui in Sicilia esset, dimitti 2
um; et classem, quae ibi esset, Romam reducere
apronium propraetorem. Hispaniis singulae legio- 3
iae tum in his provinciis erant, decretae, et ut
ilia peditum, ducenos equites ambo praetores in
aentum sociis imperarent secumque transportarent.
am in provincias novi magistratus proficisceren- 4
pplicatio triduum pro collegio decemvirorum im-
fuit in omnibus compitis, quod luce inter horam
ferme et quartam tenebrae obortae fuerant. et
liale sacrificium indictum est, quod in Aventino
is pluvisset.

apani, cum eos ex senatus consulto, quod priore 5
ctum erat, censores Romae censi coegissent —
tea incertum fuerat ubi censerentur —, petierunt,
cives Romanas ducere uxores liceret, et si qui 6
uixissent, ut habere eas, et nati ante eam diem uti
si liberi heredesque essent. utraque res impetrata.
mianis Fundanisque municipibus et Arpinatibus 7
rius Tappo tribunus plebis promulgavit, uti iis
i latio — nam ante sine suffragio habuerant civi-
— esset. huic rogationi quattuor tribuni plebis, 8
n ex auctoritate senatus ferretur, cum intercede-
locti populi esse, non senatus ius suffragium qui-
it impertire, destiterunt incepto. rogatio perlata 9
in Aemilia tribu Formiani et Fundani, in Cornelia

Arpinates ferrent, atque in his tribubus tum primum ex
10 Valerio plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus
censor, sorte superato T. Quinctio, lustrum condidit.
censa sunt civium capita ducenta quinquaginta octo milia
trecenta decem et octo. lustro perfecto consules in pro-
vincias profecti sunt.

1 XXXVII. Hieme ea, qua haec Romae gesta sunt,
ad Cn. Manlium consulem primum, deinde pro consule,
hibernantem in Asia, legationes undique ex omnibus
civitatribus gentibusque, quae cis Taurum montem incol-
2 lunt, conveniebant. et ut clarior nobiliorque victoria
Romanis de rege Antiocho fuit quam de Gallis, ita laetior
3 sociis erat de Gallis quam de Antiocho. tolerabilior regni
servitus fuerat quam feritas inmanium barbarorum incu-
tusque in dies terror, quo velut tempestas eos populantis
4 inferret. itaque ut quibus libertas Antiocho pulso, per
Gallis domitis data esset, non gratulatum modo venerant,
sed coronas etiam aureas pro suis quaeque facultatibus
5 adtulerant. et ab Antiocho legati et ab ipsis Gallis, ut
pacis leges dicerentur, et ab Ariarathe rege Cappadocum
venerunt, ad veniam petendam luendamque pecunia no-
6 xam, quod auxiliis Antiochum iuvisset. huic sescenta
talenta argenti sunt imperata, Gallis responsum, cum
Eumenes rex venisset, tum daturum iis leges. civitatum
legationes cum benignis responsis, laetiores etiam quam
7 venerant, dimissae. Antiochi legati pecuniam in Pam-
phyliam frumentumque ex pacto cum L. Scipione foedere
8 iussi advehere: eo se cum exercitu venturum. principio
deinde veris lustrato exercitu profectus die octavo Apa-
meam venit. ibi triduum stativis habitis, tertiis rursum
ab Apamea castris in Pamphyliam, quo pecuniam fru-
9 mentumque regios conveyere iusserat, pervenit. mille et
quingenta talenta argenti accepta Apameam deportantur,
frumentum exercitui dividitur. inde ad Pergam ducit,
10 quae una in his locis regio tenebatur praesidio. adpro-
pinquanti praefectus praesidii obviis fuit, triginta dierum
tempus petens, ut regem Antiochum de urbe tradenda
consuleret. dato tempore ad eam diem decessum prae-
11 sidio est. a Perga, L. Manlio fratre cum quattuor milibus

nilitum Oroanda ad reliquum pecuniae ex eo quod pepigerant exigendum misso, ipse, quia Eumenem regem et Iecem legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi legatis Apameam exercitum reduxit.

XXXVIII. Ibi ex decem legatorum sententia foedus 1
 n haec verba fere cum Antiocho conscriptum est: 'ami- 2
 xitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus et
 onditionibus esto: ne quem exercitum, qui cum populo
 Romano sociisve bellum gesturus erit, rex per fines regni
 sui eorumve qui sub ditione eius erunt transire sinito neu
 commeatu neu qua alia ope iuvato; idem Romani sociique 3
 Antiocho et iis qui sub imperio eius erunt praestent. belli
 gerendi ius Antiocho ne esto cum illis qui insulas colunt
 neve in Europam transeundi. excedito urbibus, agris, 4
 vicis, castellis cis Taurum montem usque ad Halyn amnem
 et a valle Tauri usque ad iuga, qua in Lycaoniam ver-
 git. ne qua [praeter] arma ecferto ex iis oppidis, agris 5
 castellisque, quibus excedat; si qua extulit, quae quoque
 portebit, recte restituito. ne militem neu quem alium
 ex regno Eumenis recipito. si qui earum urbium cives, 6
 quae regno abscedunt, cum rege Antiocho intraque fines
 regni eius sunt, Apameam omnes ante diem certam
 redeunto. qui ex regno Antiochi apud Romanos socios- 7
 que nunc sunt, iis ius abeundi manendique esto. servos 8
 neu fugitivos seu bello captos, seu quis liber captus aut
 transfuga erit, reddito Romanis sociisque. elephantos
 tradito omnis neque alios parato. tradito et naves longas
 armamentaue earum, neu plures quam decem naves
 actuarias, quarum nulla plus quam triginta remis agatur,
 habeto neve monerem (ex) belli causa, quod ipse inlatu-
 tus erit. ne navigato citra Calycadnum neu Sarpedonium 9
 promunturia, extra quam si qua navis pecuniam, stipen-
 sium aut legatos aut obsides portabit. milites mercede 10
 conducendi ex his gentibus, quae sub ditione populi Ro-
 mani sunt, Antiocho regi ius ne esto; ne voluntarios qui-
 dem recipiendi. Rhodiorum sociorumve quae aedes ae- 11
 dificiaque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante
 bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunt. si quae
 pecuniae debentur, earum exactio esto. si quid ablatum 12

est, id conquirendi, cognoscendi repetendique item ius esto. si quas urbes, quas tradi oportet, hi tenent, quibus Antiochus dedit, et ex his praesidia deducito utique recto
 13 tradantur curato. argenti probi talenta Attica duodecim milia dato intra duodecim annos pensionibus aequis — talentum ne minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendat — et tritici quingenta quadraginta milia modium.
 14 Eumeni regi talenta trecenta quinquaginta intra quinquennium dato et pro frumento, quod astimatione fit, talenta
 15 centum viginti septem. obsides Romanis viginti dato et triennio mutato, ne minores octonum denum annorum
 16 neu maiores quintum quadragenum. si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferent Antiocho, vim vi arce-
 17 cendi ius esto, dum ne quam urbem aut belli iure teneat
 18 aut in amicitiam accipiat. controversias inter se iure ac iudicio disceptent aut, si utrisque placebit, bello. de Hannibale Poeno et Aetolo Thoante et Mnasimacho Acarnane et Chalcidensibus Eubulida et Philone dedendis in hoc quoque foedere adscriptum est; et ut si quid postea
 addi, demi mutarive placuisset, ut id salvo foedere fieret.

1 XXXVIII. Consul iuravit in hoc foedus; ab rege qui exigerent iusiurandum profecti Q. Minucius Thermus
 2 et L. Manlius, qui tum forte ab Oroandis rediit. et Q. Fabio Labeoni, qui classi praeerat, scripsit, ut Patara extemplo proficisceretur, quaeque ibi naves regiae essent,
 3 concideret cremaretque. profectus ab Epheso quinquaginta tectas naves aut concidit aut incendit. Telmessum eadem expeditione territis subito adventu classis oppidanis recipit. ex Lycia protinus iussis ab Epheso sequi,
 4 qui ibi relictis erant, per insulas in Graeciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piraeum ab Epheso naves venirent, totam inde classem in Italiam reduxit.
 5 Cn. Manlius cum inter cetera, quae accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoque accepisset donoque Eumeni omnis dedisset, causas deinde civitatum multis inter
 6 novas res turbatis cognovit. et Ariarathes rex parte dimidia pecuniae imperatae beneficio Eumenis, cui desponderat per eos dies filiam, remissa in amicitiam est ad-

. civitatum autem cognitis causis decem legati 7
 aliarum fecerunt condicionem. quae stipendiariae
 Antiocho fuerant et cum populo Romano senserant,
 unitatem dederunt; quae partium Antiochi fuerant 8
 pendiariae Attali regis, eas omnes vectigal pendere
 ei iusserunt. nominatim praeterea Colophonis, qui
 ibi habitant, et Cymaeis et Mylasenis immunitatem
 serunt, Clazomenis super immunitatem et Drymu- 9
 nsulam dono dederunt, et Milesiis quem sacrum
 agrum restituerunt, et Iliensibus Rhoeteum et 10
 Rhodum addiderunt, non tam ob recentia ulla merita
 originum memoria. eadem et Dardanum liberandi
 fuit. Chios quoque et Smyrnaeos et Erythraeos, 11
 regulari fide, quam eo bello praestiterunt, et agro
 ibi et in omni praecipuo honore habuerunt. Pho- 12
 ibus et ager, quem ante bellum habuerant, reddi-
 ut legibus antiquis uterentur permissum. Rhodis 13
 data quae priore decreto erant, Lycia et Caria
 usque ad Maeandrum amnem praeter Telmessum.
 Chersonesum in Europa et Lysimachiam, 14
 a, vicis, agrum, quibus finibus tenuerat Antiochus,
 runt; in Asia Phrygiam utramque — alteram ad 15
 pontum, maiorem alteram vocant — et Mysiam,
 Prusia rex ademerat, ei restituerunt; et Lycaoniam 16
 Lyciam et Lydiam et nominatim urbes Trallis atque
 Mylasam et Telmessum. de Pamphylia disceptatum inter 17
 Antiochum et Antiochi legatos cum esset, quia pars eius
 pars ultra Taurum est, integra ad senatum [res]
 r.

XXX. His foederibus decretisque datis Manlius 1
 legem legatis omnique exercitu ad Hellespontum
 evocatis eo regulis Gallorum leges, quibus pa-
 m Eumene servarent, dixit; denuntiavit, ut morem 2
 di cum armis finirent agrorumque suorum terminis
 tinerent. contractis deinde ex omni ora navibus et 3
 nis etiam classe per Athenaeum fratrem regis ab
 adducta, copias omnes in Europam traiecit. inde 4
 Chersonesum modicis itineribus grave praeda omnis
 s agmen trahens Lysimachiae stativa habuit, ut

- quam maxime recentibus et integris iumentis Thraeciam,
 5 per quam iter vulgo horrebant, ingrederetur. quo profectus est ab Lysimachia die ad amnem Melana quem
 6 vocant, inde postero die Cypsela pervenit. a Cypselis via decem milium fere silvestris, angusta, confragosa excipiebat, propter cuius difficultatem itineris in duas partes divisus exercitus. et praecedere una iussa, altera magno intervallo cogere agmen, media inpedimenta interposuit; plaustra cum pecunia publica erant pretiosaque
 7 alia praeda. ita cum per saltum iret, Thraecum decem haud amplius milia ex quattuor populis, Asti et Caeni et Maduateni et Coreli, ad ipsas angustias viam circum-
 8 sederunt. opinio erat non sine Philippi Macedonum regi fraude id factum: eum scisse, non alia quam per Thraeciam redituros Romanos et quantam pecuniam secum portarent. in primo agmine imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum. Thraeces nihil se moverunt, donec
 10 armati transirent; postquam primos superasse angustias viderunt, postremos nondum adpropinquantis, inpedimenta et sarcinas invadunt, caesisque custodibus partim ea quae in plaustris erant diripere, partim sub oneribus iumenta
 11 abstrahere. unde postquam clamor primum ad eos qui iam ingressi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, utrimque in medium concurritur et inordinatum simul pluribus locis proelium conseritur.
 12 Thraecas praeda ipsa inpeditos oneribus et plerosque, ut ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad caedem praebet; Romanos iniquitas locorum barbaris per calles notas obscurantibus et latentibus interdum per cavas valles prodebat. ipsa etiam onera plaustraque, ut
 13 fors tulit, his aut illis incommode obiecta pugnantibus inpedimento sunt. alibi praedo, alibi praedae vindex cadit. prout locus iniquus aequusve his aut illis, prout animas pugnantium est, prout numerus—alii enim pluribus quam ipsi erant, alii paucioribus obcurrerant—, varia fortuna
 14 pugnae est. multi utrimque cadunt. iam nox adpetebat, cum proelio excedunt Thraeces, non fuga vulnere moris, sed quia satis praedae habebant.
 1 XXXXI. Romanorum primum agmen extra saltum

circa templum Bendidium castra loco aperto posuit; pars altera ad custodiam inpedimentorum medio in saltu, duplici circumdato vallo, mansit. postero die, prius explorato saltu quam moverent, primis se coniungunt. in eo proelio cum iam inpedimentorum et calorum pars et milites aliquot, cum passim toto prope saltu pugnaretur, cecidissent, plurimum Q. Minucii Thermi morte damni est acceptum, fortis ac strenui viri. eo die ad Hebrum flumen perventum est. inde Aeniorum finis praeter Apollinis, Zerunthium quem vocant incolae, templum superant. aliae angustiae circa Tempyra excipiunt — hoc loco nomen est —, nec minus confragosae quam priores; sed quia nihil silvestre circa est, ne latebras quidem ad insidiandum praebent. huc ad eandem spem praedae Thrausi, gens et ipsa Thraecum, convenere. sed quia audae valles procul ut conspicerentur angustias obsidentes efficiebant, minus terroris tumultusque fuit apud Romanos; quippe etsi iniquo loco, proelio tamen iusto, acie aperta, signis conlatis dimicandum erat. conferti subeuntes cum clamore, inpetu facto, primum expulere loco hostis, leinde avertere. fuga inde caedesque, suis ipsos inpedientibus angustias, fieri coepta est. Romani victores ad vicum Maronitarum — Saren adpellant — posuerunt castra. postero die patenti itinere Priaticus campus eos excepit iriduumque ibi frumentum accipientes manserunt, partem ex agris Maronitarum conferentibus ipsis, partem ex navibus suis, quae cum omnis generis commeatu sequebantur. ab stativis diei via Apolloniam fuit. hinc per Abderitarum agrum Neapolim perventum est. hoc omne per Graecorum colonias pacatum iter fuit, reliquum inde per medios Thraecas dies noctesque, etsi non infestum, tamen suspectum, donec in Macedoniam pervenerunt. mitiores Thraecas idem exercitus, cum a Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam causam quam quod praedae minus quod peteretur fuerat, quamquam tum quoque Claudius auctor est ad quindecim milia Thraecum praecedenti ad exploranda loca agmen Muttini Numidae obcurrisse: quadringentos equites fuisse Numidas, paucos elephantos, Muttinis filium per medios hostes cum centum

- quinquaginta delectis equitibus perrupisse; eundem mox, cum iam Mutines in medio elephantis locatis, in cornu equitibus dispositis manum cum hoste conseruisset, terrorem ab tergo praeuisse, atque inde turbatos equestri velut procella hostis ad peditum agmen non accessisse.
- 15 Cn. Manlius per Macedoniam in Thessaliam exercitum traduxit. inde per Epirum Apolloniam cum pervenisset, nondum adeo hiberno contempto mari, ut traicere auderet, Apolloniae hibernavit.
- 1 XXXXII. Exitu prope anni M. Valerius consul ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam venit nulla memorabili in provincia gesta re, ut ea probabilis moras
- 2 causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. comitia consulibus rogandis fuerunt ante diem duodecimum
- 3 kal. Martias; creati M. Aemilius Lepidus, C. Flaminius.
- 4 postero die praetores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpicius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Massiliota, Q. Fulvius Flaccus, M. Furius Crassipes. comitia
- 5 perfectis, quas provincias praetoribus esse placeret, retulit ad senatum consul. decreverunt duas Romae iuris dicundi causa, duas extra Italiam, Siciliam ac Sardiniam,
- 6 duas in Italia, Tarentum et Galliam. et extemplo, priusquam inirent magistratum, sortiri iussi. Ser. Sulpicius urbanam, Q. Terentius peregrinam est sortitus, L. Terentius Siciliam, Q. Fulvius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam.
- 7 Eo anno L. Minucius Myrtilus et L. Manlius, quod legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur, iussu M. Claudii praetoris urbis per fetiales traditi sunt legatis et Carthaginem avecti.
- 8 In Liguribus magni belli et gliscentis in dies magis fama erat. itaque consulibus novis, quo die de provinciis et de re publica rettulerunt, senatus utrisque Ligures
- 9 provinciam decrevit. huic senatus consulto Lepidus consul intercedebat, indignum esse praedicans consules ambos in valles Ligurum includi, M. Fulvium et Cn. Manlium
- 10 biennium iam, alterum in Europa alterum in Asia, velut pro Philippo atque Antiocho substitutos regnare: si exercitus in his terris esse placeat, consules iis potius quam

privatos praeesse oportere. vagari eos cum belli terrore 11
 per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem
 pretio venditantis. si eas provincias exercitibus obtinere
 opus esset, sicut M'. Acilio L. Scipio consul, L. Scipioni
 M. Fulvius et Cn. Manlius successissent consules, ita Ful- 12
 vio Manlioque C. Livium et M. Valerium consules debuissent
 succedere. nunc certe, perfecto Aetolico bello, recepta ab
 Antiocho Asia, devictis Gallis, aut consules ad exercitus
 consulares mitti aut reportari legiones inde reddique tan-
 dem rei publicae debere. senatus his auditis in sententia 13
 perseveravit, ut consulibus ambobus Ligures provincia
 esset; Manlium Fulviumque decedere de provinciis et
 exercitus inde deducere ac redire Romam placuit.

XXXXIII. Inimicitiae inter M. Fulvium et M. Ae- 1
 milium consulem erant, et super cetera Aemilius serius
 biennio se consulem factum M. Fulvii opera ducebat. ita- 2
 que ad invidiam ei faciendam legatos Ambraciensis in
 senatum subornatos criminibus introduxit, qui sibi, cum 3
 in pace essent imperataque prioribus consulibus fecissent
 et eadem oboedienter praestare M. Fulvio parati essent,
 bellum inlatum questi, agros primum depopulatos, terro- 4
 rem direptionis et caedis urbi iniectum, ut eo metu clau-
 dere cogerentur portas: obsessos deinde et obpugnatos 5
 se et omnia exempla belli habita in se caedibus, incen-
 diis, ruinis, direptione urbis; coniuges, liberos in servi- 6
 tium abstractos, bona adempta et, quod se ante omnia
 moveat, templa tota urbe spoliata ornamentis. simulacra
 deum, deos immo ipsos, convulsos ex sedibus suis ab-
 latis esse, parietes postesque nudatos, quos adorent, ad
 quos precentur et supplicent, Ambraciensibus superesse
 — haec querentis interrogando criminoſe ex composito 7
 consul ad plura, velut non sua sponte dicenda, eliciebat.
 motis patribus alter consul C. Flaminius M. Fulvii causam 8
 excepit, qui veterem viam et obsoletam ingressos Am-
 bracienses dixit: sic M. Marcellum ab Syracusanis, sic 9
 Q. Fulvium a Campanis accusatos. quin eadem opera
 T. Quinctium a Philippo rege, M'. Acilium et L. Scipio-
 nem ab Antiocho, Cn. Manlium a Gallis, ipsum M. Ful-
 vium ab Aetolis et Cephalleniae populis accusari pateren-

- 10 tur? 'Ambraciam obpugnatam et captam et signa inde ornamentaque ablata et cetera facta, quae captis urbibus soleant, negaturum aut me pro M. Fulvio aut ipsum M.
- 11 Fulvium censetis, patres conscripti, qui ob has res gestas triumphum a vobis postulaturus sit, Ambraciam captam signaque quae ablata criminantur et cetera spolia eius urbis ante currum laturus et fixurus in postibus suis?
- 12 nihil est quod se ab Aetolis separent; eadem Ambracien-
- 13 sium et Aetolorum causa est. itaque collega meus vel in alia causa inimicitias exerceat vel, si in hac utique mavult, retineat Ambraciensis suos in adventum M. Fulvii.
- 14 ego nec de Ambraciensibus nec de Aetolis decerni quicquam absente M. Fulvio patiar.'

- 1 XXXXIII. Cum Aemilius callidam malitiam inimici velut notam omnibus insimularet et tempus eum morando extracturum diceret, ne consule inimico Romam
- 2 veniret, certamine consulum biduum absumptum est. nec praesente Flaminio decerni quicquam videbatur posse.
- 3 captata occasio est, cum aeger forte Flaminius abesset, et referente Aemilio senatus consultum factum est, ut
- 4 Ambraciensibus suae res omnes redderentur; in libertate essent ac legibus suis uterentur; portoria quae vellent terra marique caperent, dum eorum immunes Romani ac
- 5 socii nominis Latini essent. signa aliaque ornamenta quae quererentur ex aedibus sacris sublata esse, de his, cum M. Fulvius Romam revertisset, placere ad collegium pontificum referri et quod ii censuissent fieri. neque his contentus consul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit senatus consultum, Ambraciam non videri vi captam esse.

- 7 Supplicatio inde ex decemvirorum decreto pro validudine populi per triduum fuit, quia gravis pestilentia
- 8 urbem atque agros vastabat. Latinae inde fuerunt. quibus religionibus liberati consules et dilectu perfecto — novis enim uterque maluit uti militibus — in provinciam profecti sunt veteresque omnes dimiserunt.

- 9 Post consulum profectionem Cn. Manlius proconsul Romam venit, cui cum ab Ser. Sulpicio praetore senatus
- 10 ad aedem Bellonae datus esset et ipse commemoratis re-

bus ab se gestis postulasset, ut ob eas diis immortalibus honos haberetur sibiue triumphanti urbem invehī liceret, contradixerunt pars maior decem legatorum qui cum eo ¹¹ fuerant, et ante alios L. Furius Purpurio et L. Aemilius Paulus:

XXXXV. Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum ¹ Antiocho faciendae causa foederisque legum, quae cum L. Scipione inchoatae fuissent, perficiendarum. Cn. Man- ² lium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, et Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet; sed illum cognita fraude consulis, cum saepe conloquiis petitis captatus esset, non congressum modo, sed conspectum etiam eius vitasse. cupientem transire Taurum ³ aegre omnium legatorum precibus, ne carminibus Sibyllae praedictam superantibus terminos fatalis cladem experiri vellet, retentum admosse tamen exercitum et prope ipsis ingis ad divortia aquarum castra posuisse. cum ibi nullam ⁴ belli causam inveniret quiescentibus regiis, circumegisse exercitum ad Gallograecos, cui nationi non ex senatus ⁵ auctoritate, non populi iussu bellum inlatum; quod quem nunquam de sua sententia facere ausum? Antiochi, Philippi, Hannibalis et Poenorum recentissima bella esse; de omnibus his consultum senatum, populum iussisse, ⁶ per legatos ante res repetitas, postremo qui bellum indicerent missos. 'quid eorum, Cn. Manli, factum est, ut ⁷ istud publicum populi Romani bellum et non tuum privatum latrocinium ducamus? at eo ipso contentus fuisti, ⁸ recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostis desumpseras; an per omnes anfractus viarum, cum ad bivia consisteres, ut quo flexisset agmen Attalus Eumenis ⁹ frater, eo consul mercennarius cum exercitu Romano sequereris, Pisidiae Lycaoniaeque et Phrygiae recessus omnis atque angulos peragrasti, stipem ab tyrannis catellanisque devitiis colligens? quid enim tibi cum Oroan- ¹⁰ dis? quid cum aliis aequae innoxiiis populis? bellum autem ipsum, cuius nomine triumphum petis, quo modo gessisti? loco aequo, tempore tuo pugnasti? tu vero recte ¹¹ ut diis immortalibus honos habeatur postulas, primum quod pro temeritate imperatoris, nullo gentium iure bellum in-

ferentis, poenas luere exercitum noluerunt, deinde quod beluas, non hostis nobis obiecerunt.

- 1 XXXXVI. Nolite nomen tantum existimare mixtum
esse Gallograecorum; multo ante et corpora et animi mixti
2 ac vitati sunt. an, si illi Galli essent cum quibus milien
vario eventu in Italia pugnatum est, quantum in impera-
3 tore vestro fuit, nuntius illinc redisset? bis cum iis pa-
gnatum est, bis loco iniquo subiit, in valle inferiore
pedibus paene hostium aciem subiecit. ut non tela ex
superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda inicerent,
4 obruere nos potuerunt. quid igitur incidit? magna for-
tuna populi Romani est, magnum et terribile nomen.
recenti ruina Hannibalis, Philippi, Antiochi prope ad-
toniti erant; tantae corporum moles fundis sagittisque in
5 fugam consternatae sunt, gladius in acie cruentatus non
est Gallico bello; velut avium examina ad crepitum pri-
6 mum missilium avolavere. at hercule idem nos, admo-
nente fortuna, quid, si hostem habuissemus, casurum
fuisset, cum redeuntes in latrunculos Thracas incidisse-
7 mus, caesi, fugati, exuti impedimentis sumus. Q. Min-
cius Thermus, in quo haud paulo plus damni factum est,
quam si Cn. Manlius, cuius temeritate ea clades inci-
8 derat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit; exercitus
spolia regis Antiochi referens trifariam dissipatus, alibi
primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter
9 vepres in latebris ferarum noctem unam delituit. pro his
triumphus petitur? si nihil in Thracia cladis ignominiae-
que foret acceptum, de quibus hostibus triumphum pete-
res? de iis, ut opinor, quos tibi hostes senatus aut popu-
10 lus Romanus dedisset. sic huic L. Scipioni, sic illi M.
Acilio de rege Antiocho, sic paulo ante T. Quinctio de
rege Philippo, sic P. Africano de Hannibale et Poenis et
11 Syphace triumphus datus. et minima illa, cum iam sena-
tus censuisset bellum, quaesita tamen sunt, quibus nun-
tiantum esset: ipsis utique regibus nuntiaretur, an satis
12 esset ad praesidium aliquod nuntiari. vultis ergo haec
omnia pollui et confundi, tolli fetialia iura, nullos esse
fetiales? fiat, pace deum dixerim, iactura religionis, obli-
13 vio deorum capiat pectora vestra; num senatum quoque

de bello consuli non placet? non ad populum ferri, velint
iubeantne cum Gallis bellum geri? modo certe consules 14
Graeciam atque Asiam volebant. tamen perseverantibus
vobis Ligures provinciam decernere dicto audientes fue-
runt. merito ergo a vobis prospere bello gesto trium- 15
phum petent, quibus auctoribus gesserunt.'

XXXXVII. Talis oratio Furii et Aemilii fuit. Man- 1
lium in hunc maxime modum respondisse accepi. 'tribuni
plebis antea solebant triumphum postulantibus adversari,
patres conscripti, quibus ego gratiam habeo, quod seu 2
mihi seu magnitudini rerum gestarum hoc dederunt, ut
non solum silentio comprobarent honorem meum, sed
referre etiam, si opus esset, viderentur parati esse; ex 3
decem legatis, si diis placet, quod consilium dispensan-
dae cohonestandaeque victoriae imperatoribus maiores
dederunt nostri, adversarios habeo. L. Furius et L. Ae- 4
milius currum triumphalem me conscendere prohibent,
coronam insignem capiti detrahunt; quos ego, si tribuni
triumphare me prohiberent, testes citaturus fui rerum a
me gestarum. nullius equidem invideo honori, patres 5
conscripti. vos tribunos plebei nuper, viros fortes ac
strenuos, inpedientes Q. Fabii Labeonis triumphum au-
toritate vestra deterruistis; triumphavit, quem non bel-
lum iniustum gessisse, sed hostem omnino non vidisse
mimici iactabant; ego, qui cum centum milibus ferocissi- 6
morum hostium signis conlatis totiens pugnavi, qui plus
quadraginta milia hominum cepi aut occidi, qui bina castra
eorum expugnaui, qui citra iuga Tauri omnia pacatiora
quam terra Italia est reliqui, non triumpho modo fraudor,
sed causam apud vos, patres conscripti, accusantibus meis 7
ipse legatis dico. duplex eorum, ut animadvertistis, pa- 8
tres conscripti, accusatio fuit; nam nec gerendum mihi
fuisse bellum cum Gallis et gestum temere atque impru-
denter dixerunt. "non erant Galli hostes, sed tu eos pa-
catos imperata facientes violasti." non sum postulaturus 9
a vobis, patres conscripti, ut quae communiter de inma-
nitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen
Romanum scitis, ea de illis quoque qui Asiam incolunt
existimetis Gallis; remota universae gentis infamia atque 10

invidia per se ipsos aestimate. utinam rex Eumenes, utinam Asiae omnes civitates adessent et illos potius
 11 querentes quam me accusantem audiretis! mittite, ag-
 dum, legatos circa omnes Asiae urbes et quaerite, utra
 12 graviori servitute, Antiocho ultra Tauri iuga emoto an
 Gallis subactis, liberati sint; quotiens agri eorum vastati
 sint, quotiens praedae abactae referant, cum vix redi-
 13 mendi captivos copia esset, set mactatas humanas ho-
 stias inmolatosque liberos suos audirent. stipendium
 acitote pendidisse socios vestros Gallis et nunc, libera-
 tos per vos regio imperio, fuisse pensuros, si a me foret
 cessatum.

1 XXXXVIII. Quo longius Antiochus emotus esset,
 hoc inpotentius in Asia Galli dominarentur, et quidquid
 est terrarum citra Tauri iuga Gallorum imperio, non ve-
 2 stro adiecissetis. at enim sunt quidem ista vera; verum
 etiam Delphos quondam, commune humani generis ora-
 culum, umbilicum orbis terrarum, Galli spoliaverunt, nec
 3 ideo populus Romanus his bellum indixit aut intulit.
 equidem aliquid interesse rebar inter id tempus, quo non-
 dum in iure ac ditione vestra Graecia atque Asia erat,
 ad curandum animadvertendumque, quid in his terris
 4 fieret, et hoc, quo finem imperii Romani Taurum montem
 statuistis, quo libertatem, immunitatem civitatibus datis,
 quo aliis fines adicitis, alias agro multatis, aliis vectigal
 inponitis, regna augetis, minuitis, donatis, adimitis, curae
 vestrae censetis esse, ut pacem terra marique habeant.
 5 an, nisi praesidia deduxisset Antiochus, quae queta in
 suis arcibus erant, non putaretis liberatam Asiam; si
 Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra,
 quae dedistis, regi Eumeni, rata libertas civitatibus esset?
 6 sed quid ego haec ita argumentor, tamquam non acceperim,
 sed fecerim hostes Gallos? te, L. Scipio, adpello,
 cuius ego mihi, succedens in vicem imperii tui, virtutem
 felicitatemque pariter non frustra ab diis immortalibus
 7 precatus sum, te, P. Scipio, qui legati ius, collegae ma-
 iestatem et apud fratrem consulem et apud exercitum
 habuisti, sciatisne in exercitu Antiochi Gallorum legiones
 8 fuisse, videritis in acie eos, in cornu utroque — id enim

roboris esse videbatur — locatos, pugnaveritis ut cum
 hostibus iustis, cecideritis, spolia eorum rettuleritis?
 “atqui cum Antiocho, non cum Gallis bellum senatus 9
 decreverat et populus iusserat.” sed simul, ut opinor
 cum his decreverant iusserantque, qui intra praesidia eius
 fuissent; ex quibus praeter Antiochum, cum quo pacem 10
 pepigerat Scipio et cum quo nominatim foedus ut fieret
 mandaveratis, omnes hostes erant, qui pro Antiocho arma
 adversus nos tulerunt. in qua causa cum Galli ante omnes 11
 fuissent et reguli quidam et tyranni, ego tamen et cum
 aliis, pro dignitate imperii vestri coactis luere peccata
 sua, pacem pepigi, et Gallorum animos, si possent miti-
 gari a feritate insita, temptavi, et postquam indomitos 12
 atque inplacabiles cernebam, tum demum vi atque armis
 coercendos ratus sum. nunc, quoniam suscepti belli pur- 13
 gatum est crimen, gesti reddenda est ratio. in quo con-
 siderem equidem causae meae, etiam si non apud Roma-
 num, sed apud Carthaginiensem senatum agerem, ubi in
 crucem tolli imperatores dicuntur, si prospero eventu,
 pravo consilio rem gesserunt. sed ego in ea civitate, 14
 quae ideo omnibus rebus incipiendis gerendisque deos
 adhibet, quia nullius calumniae subicit ea quae dii com-
 probaverunt, et in sollemnibus verbis habet cum suppli-
 cationem aut triumphum decernit “quod bene ac feliciter
 rem publicam administrarit,” si nollem, si grave ac su- 15
 perbum existimarem virtute gloriari, pro felicitate mea
 exercitusque mei, quod tantam nationem sine ulla mili-
 tum iactura devicimus, postularem, ut diis immortalibus
 honos haberetur et ipse triumphans in Capitolium ascen- 16
 derem, unde votis rite nuncupatis profectus sum, negare-
 tis hoc mihi cum diis immortalibus?

XXXXVIII. Iniquo enim loco dimicavi. dic igitur, 1
 quo aequiore potuerim dimicare. cum hostes montem
 cepissent, loco munito se tenerent, nempe eundum ad
 hostes erat, si vincere vellem. quid? si urbem eo loco 2
 haberent et moenibus se tenerent? nempe obpugnandi
 erant. quid? ad Thermopylas aequone loco M. Acilius
 cum rege Antiocho pugnavit? quid? Philippum non eodem 3
 modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T.

Quinctius deiecit? equidem adhuc qualem aut sibi fingant
4 aut vobis videri velint hostem fuisse, non invenio. si de-
generem et emollitum amoenitate Asiae, quid periculi
vel iniquo loco subeuntibus fuit? si timendum et feritate
animorum et robore corporum, huicine tantae victoriae
5 triumphum negatis? caeca invidia est, patres conscripti,
nec quicquam aliud scit quam detractare virtutes, con-
6 rumpere honores ac praemia earum. mihi quaeso ita
ignoscatis, patres conscripti, si longiorem orationem non
cupiditas gloriandi de me, sed necessaria criminum de-
7 fensio fecit. an etiam per Thraciam saltus patentes, qui
angusti erant, et plana ex arduis et culta ex silvestribus
facere potui et praestare, necubi notis sibi latebris deli-
8 tescerent latrones Thraces, ne quid sarcinarum raperetur,
ne quod iumentum ex tanto agmine abstraheretur, ne
quis vulneraretur, ne ex vulnere vir fortis ac strenuus
9 Q. Minucius moreretur? in hoc casu, quo infelicititer in-
cidit ut talem civem amitteremus, haerent; quod salu
10 iniquo, loco alieno cum adortus nos hostis esset, duae
simul acies primi et novissimi agminis haerentem ad
impedimenta nostra exercitum barbarorum circumvene-
11 runt; quod multa milia ipso die, plura multo post dies
paucos ceciderunt et ceperunt, hoc si ipsi tacuerint, vos
scituros, cum testis orationis meae totus exercitus sit, non
12 credunt? si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non
vidissem, tamen proconsul triumphum in Thracia duobus
13 proeliis merueram. sed iam dictum satis est; quin pro eo
quod pluribus verbis vos quam vellem fatigavi, veniam a
vobis petitam impetratamque velim, patres conscripti.

1 L. Plus crimina eo die quam defensio valuisset, mi
altercationem in serum perduxissent. dimittitur senatus
in ea opinione, ut negaturus triumphum fuisse videretur.
2 postero die et cognati amicique Cn. Manlii summis opibus
adnisi sunt et auctoritas seniorum valuit negantium
3 exemplum proditum memoriae esse, ut imperator, qui
devictis perduellibus, confecta provincia exercitum re-
portasset, sine curru et laurea privatus inhonoratusque
urbem iniret. hic pudor malignitatem vicit triumphumque
frequentes decreverunt.

Obpressit deinde mentionem memoriamque omnem 4
 onventionis huius maius et cum maiore et clariore viro
 ertamen ortum. P. Scipioni Africano, ut Valerius Antias 5
 actor est, duo Q. Petillii diem dixerunt. id, prout cuius-
 que ingenium erat, interpretabantur. alii non tribunos 6
 lebis, sed universam civitatem, quae id pati posset, in-
 usabant: duas maximas orbis terrarum urbes ingratas 7
 mo prope tempore in principes inventas, Romam ingra-
 iorem, si quidem victa Carthago victum Hannibalem in
 xsilium expulisset, Roma victrix victorem Africanum
 xpellat; alii, neminem unum tantum eminere civem de- 8
 ore, ut legibus interrogari non possit: nihil tam aequan-
 lae libertatis esse quam potentissimum quemque posse
 licere causam. quid autem tuto cuiquam, nedum sum- 9
 nam rem publicam, permitti, si ratio non sit reddenda?
 qui ius aequum pati non possit, in eum vim haud in- 10
 ustam esse. haec agitata sermonibus, donec dies dicen-
 lae causae venit. nec alius antea quisquam nec ille ipse
 Scipio consul censorve maiore omnis generis hominum
 requentia quam reus illo die in forum est deductus.
 ussus dicere causam sine ulla criminum mentione ora- 11
 ionem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exor-
 nus, ut satis constaret, neminem unquam neque melius
 neque verius laudatum esse. dicebantur enim ab [eo] 12
 odem animo ingenioque, (a) quo gesta erant, et aurium
 astidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam re-
 erebantur.

LI. Tribuni plebis vetera luxuriae crimina Syracu- 1
 sanorum hibernorum et Locris Pleminianum tumultum
 um ad fidem praesentium criminum rettulissent, suspi-
 ionibus magis quam argumentis pecuniae captae reum
 ccusarunt: filium captum sine pretio redditum omnibus- 2
 que aliis rebus Scipionem, tamquam in eius unius manu
 ax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum. dicta- 3
 orem eum consuli, non legatum in provincia fuisse; nec
 id aliam rem eo profectum quam ut, id quod Hispaniae,
 Galliae, Siciliae, Africae iam pridem persuasum esset,
 oc Graeciae Asiaeque et omnibus ad orientem versis re-
 ibus gentibusque adpareret, unum hominem caput co- 4

lumenque imperii Romani esse, sub umbra Scipionis civitatem dominam orbis terrarum latere, nutum eius pro decretis patrum, pro populi iussis esse. infamia intactum invidia, qua possunt, urgent. orationibus in noctem per ductis producta dies est. ubi ea venit, tribuni in rostris prima luce consederunt. citatus reus magno agmine amicorum clientiumque per mediam contionem ad rostra subiit, silentioque facto 'hoc' inquit 'die,' tribuni plebis vosque Quirites, cum Hannibale et Carthaginensibus signis conlatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. itaque cum hodie litibus et iurgiis supersederi aequum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Iovem optimum maximum Iunonemque et Minervam ceterosque deos, qui Capitolio atque arci praesident, salutandos ibo iisque gratias agam quod mihi et hoc ipso die et saepe alias egregie gerendae rei publicae mentem facultatemque dederunt. vestram quoque quibus commodum est, Quirites, ite mecum, et orate deos, ut mei similes principes habeatis, ita, si ab annis septemdecim ad senectutem semper vos aetatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros honores rebus gerendis praecessi.' ab rostris in Capitolium descendit. simul se universa contio avertit et secuta Scipionem est, adeo ut postremo scribae viatoresque tribunos relinquerent nec cum iis praeter servilem comitatum et praeconem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia templa defum cum populo Romano circumiit. celebratio is prope dies favore hominum et aestimatione verae magnitudinis eius fuit quam quo triumphans de Syphace rege et Carthaginensibus urbem est invectus.

LII. Hic speciosus ultimus dies P. Scipioni inluxit. post quem cum invidiam et certamina cum tribunis prospiceret, die longiore producta in Literninum concessit certo consilio, ne ad causam dicendam adesset. maior animus et natura erat ac maiori fortunae adsuetus, quam ut reus esse inciperet et submittere se in humilitatem causam dicentium. ubi dies venit citarique absens est coeptus, L. Scipio morbum causae esse cur abesset excusabat. quam excusationem cum tribuni, qui diem dixe-

ant, non acciperent et ab eadem superbia non venire ad
causam dicendam arguerent, qua iudicium et tribunos
plebis et contionem reliquisset, et quibus ius sententiae
le se dicendae et libertatem ademisset, his comitatus, velut
aptos trahens, triumphum de populo Romano egisset se-
cessionemque eo die in Capitolium a tribunis plebis fecis-
set — ‘habetis ergo temeritatis illius mercedem. quo duce
t auctore nos reliquistis, ab eo ipsi relictis estis, et tan-
um animorum in dies nobis decrescit, ut ad quem ante
unos septemdecim, exercitum et classem habentem, tri-
unos plebis aedilemque mittere in Siciliam ausi sumus,
qui prenderent eum et Romam reducerent, ad eum pri-
vatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam
mittere non audeamus’ —, tribuni plebis adpellati ab L.
Scipione ita decreverunt, si morbi causa excusaretur, sibi
placere accipi eam causam diemque ab collegis prodici.
tribunus plebis eo tempore Ti. Sempronius Gracchus erat,
cui inimicitiae cum P. Scipione intercedebant. is cum
retraheret nomen suum decreto collegarum adscribi tri-
stionemque omnes sententiam exspectarent, ita decrevit,
cum L. Scipio excusasset morbum esse causae fratri, satis
id sibi videri: se P. Scipionem, priusquam Romam redi-
set, accusari non passurum. tum quoque, si se adpellet,
auxilio ei futurum, ne causam dicat. ad id fastidium re-
bus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem deo-
rum hominumque consensu pervenisse, ut sub rostris
reum stare et praebere aures adolescentium convitiis po-
pulo Romano magis deforme quam ipsi sit.

LIII. Adiecit decreto indignationem. ‘sub pedibus
vestris stabit, tribuni, domitor ille Africae Scipio? ideo
quattuor nobilissimos duces Poenorum in Hispania, quat-
nor exercitus fudit fugavitque; ideo Syphacem cepit,
Hannibalem devicit, Carthaginem vectigalem nobis fecit,
Antiochum — recepit enim fratrem consortem huius glo-
riae L. Scipio — ultra iuga Tauri emovit, ut duobus Pe-
llicis subcumberet, vos de P. Africano palmam peteretis?
nullisne meritis suis, nullis (vestris) honoribus umquam
in arcem tutam et velut sanctam clari viri pervenient,
ubi, si non venerabilis, inviolata saltem senectus eorum

5 considat?' movit et decretum et adiecta oratio non c-
 ros modo, sed ipsos etiam accusatores, et deliberat-
 6 se quid sui iuris et officii esset dixerunt. senatus de
 concilio plebis dimisso haberi est coeptus. ibi gratia
 gentes ab universo ordine, praecipue a consularibus
 nioribusque, Ti. Graccho actae sunt, quod rem pub-
 7 privatis simultatibus potiore habuisset; et Petillii
 sunt probis, quod splendere aliena invidia voluisse
 8 spolia ex Africani triumpho peterent. silentium
 de Africano fuit. vitam Literni egit sine desiderio
 morientem rure eo ipso loco sepeliri se iussisse
 monumentumque ibi aedificari, ne funus sibi in i-
 9 patria fieret. vir memorabilis, bellicis tamen quan-
 artibus memorabilior [,et inlustrior] prima pars vita-
 postrema fuit, quia in inventa bella adsidue gesta-
 senecta res quoque defloruere nec praebita est
 10 ingenio. quid ad primum consulatum secundus, et-
 censuram adicias? quid Asiatica legatio et valetudine ad-
 versa inutilis et filii casu deformata et post reditum ne-
 cessitate aut subeundi iudicii aut simul cum patria deso-
 11 rendi? Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque
 maius neque periculosius Romani gessere, unus praeci-
 puam gloriam tulit.

1 LIII. Morte Africani crevere inimicorum animi. quo-
 rum princeps fuit M. Porcius Cato, qui vivo quoque eo
 2 adlustrare magnitudinem eius solitus erat. hoc auctore
 existimantur Petillii et vivo Africano rem ingressi et mor-
 3 tuo rogationem promulgasse. fuit autem rogatio talis 've-
 litis iubeatis, Quirites, quae pecunia capta, ablata, coacta
 ab rege Antiocho est quique sub imperio eius fuerunt,
 4 quod eius in publicum relatum non est, uti de ea re Ser.
 Sulpicius praetor urbis ad senatum referat, quem eam
 rem velit senatus quaerere de iis qui praetores nunc sunt.'
 5 huic rogationi primo Q. et L. Mummii intercedebant, se-
 natum quaerere de pecunia non relata in publicum, ita
 6 ut antea semper factum esset, aequum censebant. Petillii
 nobilitatem et regnum in senatu Scipionum accusabant.
 L. Furius Purpurio consularis, qui in decem legatis in
 7 Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab An-

tiſſimo modo pecuniae captae forent, ſed quae ab aliis regibus gentibusque, Cn. Manlium inimicum inceſſens. et L. Scipio, quem magis pro ſe quam adverſus legem ſ dicturum adparebat, diſſuaſor proceſſit. iſ poſt mortem P. Africani fratris, viri omnium fortiſſimi clariſſimique, eam exortam rogationem eſt conqueſtus: parum enim 9 fuiſſe non laudari pro roſtris P. Africanum poſt mortem, niſi etiam accuſaretur. et Carthaginienſes exilio Hannibalis contentos eſſe; populum Romanum ne morte quidem 10 P. Scipionis exſatiari, niſi et ipſius fama ſepulti laceretur et frater inſuper, acceſſio invidiae, mactetur. M. Cato ſuaſit rogationem — exſtat oratio eius de pecunia 11 regis Antiochi — et Mummios tribunos auctoritate deteruit, ne adverſarentur rogationi. remittentibus ergo hiſ interceſſionem omnes tribus uti rogaeſſent iuſſerunt.

LV. Ser. Sulpicio deinde referente, quem rogatione 1 Petillia quaerere vellent, Q. Terentium Culleonem patres iuſſerunt. ad hunc praetorem, adeo amicum Corneliae 2 familiae, ut qui Romae mortuum elatumque P. Scipionem — eſt enim ea quoque fama — tradunt, pileatum ſicut in triumpho ierat in funere quoque ante lectum iſſe memoriae prodiderint et ad portam Capenam mulſum proſecutus funus dediſſe, quod ab eo inter alios captivos in Africa ex hoſtibus receptus eſſet, aut adeo inimicum 3 eundem, ut propter inſignem ſimilitatem ab ea factione, quae adverſa Scipionibus erat, delectus ſit potiſſimum ad quaestionem exercendam, — ceterum ad hunc nimis 4 aequum aut iniquum praetorem reus extemplo factus L. Scipio. ſimul et delata et recepta nomina legatorum eius, A. et L. Hoſtiliorum Catonum et C. Furii Aculeonis quaestoris et, ut omnia contacta ſocietate peculatus vide- 5 rentur, ſcribae quoque duo et accenſus. L. Hoſtilius et ſcribae et accenſus, priuſquam de Scipione iudicium fieret, abſoluti ſunt, Scipio et A. Hoſtilius legatus et C. Furius damnati: quo commodior pax Antiocho daretur, 6 Scipionem ſex milia pondo auri, quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in aerarium rettulerit, A. 7 Hoſtilium octoginta pondo auri et argenti quadringenta tria, Furium quaestorem auri pondo centum triginta, ar-

8 genti ducenta. has ego summas auri et argenti relatas
apud Antiatem inveni; in L. Scipione malim equidem
librarii mendum quam mendacium scriptoris esse in
9 summa auri atque argenti. similis enim veri est argenti
quam auri maius pondus fuisse, et potius quadragiens
10 quam ducentiens quadragiens litem aestimatam, eo magis
quod tantae summae rationem etiam ab ipso P. Scipione
11 requisitam esse in senatu tradunt librumque rationis eius,
cum Lucium fratrem adferre iussisset, inspectante senatu
12 suis ipsum manibus concerpsisse indignantem, quod, cum
bis miliens in aerarium intulisset, quadragiens ratio ab
13 se posceretur. ab eadem fiducia animi, cum quaestores
pecuniam ex aerario contra legem promere non auderent,
poposcisse clavis et se aperturum aerarium dixisse, qui
ut clauderetur effecisset.

1 LVI. Multa alia in Scipionis fine tum maxime vitae
dieque dicta, morte, funere, sepulcro, in diversum trahunt,
2 ut cui famae, quibus scriptis adsentiar non habeam. non
de accusatore convenit — alii M. Naevium, alii Petillios
diem dixisse scribunt —, non de tempore, quo dicta dies
sit, non de anno, quo mortuus sit, non ubi mortuus aut
3 elatus sit. alii Romae, alii Litterni et mortuum et sepultum.
utrobique monumenta ostenduntur et statuae: nam et Li-
4 terni monumentum monumentoque statua superinposita
fuit, quam tempestate deiectam nuper vidimus ipsi, et
Romae extra portam Capenam in Scipionum monumento
tres statuae sunt, quarum duae P. et L. Scipionum dicun-
5 tur esse, tertia poetae Q. Ennii. nec inter scriptores rerum
discrepat solum, sed orationes quoque, si modo ipsorum
sunt quae feruntur, P. Scipionis et Ti. Gracchi abhorrent
6 inter se. index orationis P. Scipionis nomen M. Naevii
tribuni plebis habet, ipsa oratio sine nomine est accusa-
7 toris; nebulonem modo, modo nugatorem adpellat. ne
Gracchi quidem oratio aut Petilliorum accusatorum Afri-
8 cani aut diei dictae Africano ullam mentionem habet. alia
tota serenda fabula est Gracchi orationi conveniens, et illi
auctores sequendi sunt, qui, cum L. Scipio et accusatus
et damnatus sit pecuniae captae ab rege, legatum in Etru-
9 ria fuisse Africanum tradunt, quo post famam de casu

fratris adlatam relictâ legatione cucurrisse eum Romam
et, cum a porta recta ad forum se contulisset, quod in
vincula duci fratrem dictum erat, reppulisse a corpore
eius viatorem et tribunis retinentibus magis pie quam
civiliter vim fecisse. hinc enim ipse Ti. Gracchus queri- 10
tur, dissolutam esse a privato tribuniciam potestatem, et
ad postremum, cum auxilium L. Scipioni pollicetur, adicit,
tolerabilioris exempli esse a tribuno plebis potius quam
a privato victam videri et tribuniciam potestatem et rem
publicam esse. sed ita hanc unam inpotentem eius iniu- 11
riam invidia onerat, ut increpando quod degenerarit tan-
tum a se ipse cumulas ei veteres laudes moderationis
et temperantiae pro reprehensione praesenti reddat; casti- 12
gatum enim quondam ab eo populum ait, quod eum per-
petuum consulem et dictatorem vellet facere: prohibuisse
statuas sibi in comitio, in rostris, in curia, in Capitolio,
in cella Iovis poni, prohibuisse, ne decerneretur, ut
imago sua triumphali ornata e templo Iovis optimi ma-
ximi exiret.

LVII. Haec vel in laudatione posita ingentem ma- 1
gnitudinem animi moderantis ad civilem habitum honori-
bus significarent, quae exprobrando inimicus fatetur. huic 2
Graccho minorem ex duabus filiis — nam maior P. Cor-
nelio Nasicae haud dubie a patre conlocata erat — nuptam
fuisse convenit. illud parum constat, utrum post mortem 3
patris et desponsa sit et nupserit, an verae illae opinio-
nes sint, Gracchum, cum L. Scipio in vincula duceretur
nec quisquam collegarum auxilio esset, iurasse, sibi ini- 4
micitias cum Scipionibus, quae fuissent, manere nec se
gratiae quaerendae causa quicquam facere, sed in quem
carcerem reges et imperatores hostium ducentem vidisset
P. Africanum, in eum se fratrem eius duci non passurum;
senatum eo die forte in Capitolio cenantem consurrexisse 5
et petisse, ut inter epulas Graccho filiam Africanus de-
sponderet; quibus ita inter publicum sollemne sponsalibus 6
rite factis, cum se domum recepisset, Scipionem Aemiliae
uxori dixisse filiam se minorem despondisse, cum illa 7
muliebriter indignabunda nihil de communi filia secum
consultatum, adiecisset, non si Ti. Graccho daret exper-

8 tem consilii debuisse matrem esse, laetum Scipionem tam
concordi iudicio ei ipsi desponsam respondisse. haec de
tanto viro, quamquam et opinionibus et monumentis litte-
rarum variarent, proponenda erant.

- 1 LVIII. Iudiciis a Q. Terentio praetore perfectis, Ho-
stilius et Furius damnati praedes eodem die quaestoribus
2 urbanis dederunt; Scipio cum contenderet, omnem quam
accepisset pecuniam in aerario esse nec se quicquam
3 publici habere, in vincula duci est coeptus. P. Scipio Na-
sica tribunos adpellavit, orationemque habuit plenam veris
decoribus non communiter modo Corneliae gentis, sed
4 proprie familiae suae: parentes suos et P. Africani ac L.
Scipionis, qui in carcerem duceretur, fuisse Cn. et P. Sci-
5 piones, clarissimos viros. eos, cum per aliquot annos in
terra Hispania adversus multos Poenorum Hispanorumque
et duces et exercitus nominis Romani famam auxissent
6 non bello solum, sed quod Romanae temperantiae fidei-
que specimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambo
7 pro re publica morte obcubuisse. cum illorum gloriam
tueri posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas
superiecisse laudes, ut fidem fecerit, non sanguine humano,
8 sed stirpe divina satum se esse. L. Scipionem, de quo
agatur, ut quae in Hispania, quae in Africa, cum legatus
fratris esset, gessisset, praetereantur, consulem et ab se-
natu dignum visum, cui extra sortem Asia provincia et
bellum cum Antiocho rege decerneretur, et a fratre, cui
post duos consulatus censuramque et triumphum legatus
9 in Asiam iret. ibi ne magnitudo et splendor legati laudibus
consulis obficeret, forte ita incidisse, ut quo die ad Magne-
siam signis conlatis L. Scipio Antiochum devicisset, aeger
10 P. Scipio Elaeae dierum aliquot via abesset. non fuisse
minorem eum exercitum quam Hannibalis, cum quo in
Africa esset pugnatum. Hannibalem eundem fuisse inter
multos alios regios duces, qui imperator Punici belli fuerit.
et bellum quidem ita gestum esse, ut ne fortunam quidem
11 quisquam criminari possit; in pace crimen quaeri, eam
dici venisse. hic decem legatos simul argui, quorum ex
12 consilio data pax esset. quamquam extitisse ex decem
legatis qui Cn. Manlium accusarent; tamen non modo ad

criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphi eam accusationem valuisse.

LVIII. At hercule in Scipione leges ipsas pacis, 1
ut nimium adcommodatas Antiocho, suspectas esse: inter- 2
grum enim ei regnum relictum; omnia possidere eum
victum quae ante bellum eius fuerint; auri et argenti
cum vim magnam habuisset, nihil in publicum relatum,
omne in privatum versum. ‘an praeter omnium oculos tan- 3
tum auri argentique in triumpho L. Scipionis, quantum
non decem aliis triumphis, si omne in unum conferatur,
est latum? nam quid de finibus regni dicam?’ Asiam 4
omnem et proxima Europae tenuisse Antiochum. ea 5
quanta regio orbis terrarum sit, a Tauro monte in Ae-
gaeum usque prominens mare, quot non urbes modo, sed
gentes amplectatur, omnes scire. hanc regionem dierum 6
plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in
latitudinem patentem usque ad Tauri montis iuga Antio-
cho ademptam, expulso in ultimum angulum orbis terra-
rum. quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisse? 7
Philippo victo Macedoniam, Nabidi Lacedaemonem reli-
ctam, nec Quinctio crimen quaesitum; non enim habuisse
eum Africanum fratrem; cuius cum gloria prodesse L.
Scipioni debuisset, invidiam nocuisse. tantum auri ar- 8
gentique iudicatum esse in domum L. Scipionis inlatum,
quantum venditis omnibus bonis redigi non posset. ubi
ergo esse regium aurum, ubi tot hereditates acceptas? in 9
domo quam sumptus non exhausserint, exstare debuisse
novae fortunae cumulum. at enim quod ex bonis redigi
non possit, ex corpore et tergo per vexationem et contumelias L. Scipionis petituros inimicos, ut in carcere inter 10
fures nocturnos et latrones vir clarissimus includatur et
in robore et tenebris exspiret, deinde nudus ante carcerem
proiciatur. non id Corneliae magis familiae quam 11
urbi Romanae fore erubescendum.

LX. Adversus ea Terentius praetor rogationem Pe- 1
tilliam et senatus consultum et iudicium de L. Scipione
factum recitavit: se, ni referatur pecunia in publicum 2
quae iudicata sit, nihil habere quod faciat, nisi ut pre-
dam damnatum et in vincula duci iubeat. tribuni cum in 3

consilium secessissent, paulo post C. Fannius ex sua collegarumque aliorum, praeter Gracchum, sententia pronuntiavit, praetori non intercedere tribunos, quo minus
 4 sua potestate utatur. Ti. Gracchus ita decrevit, quo minus ex bonis L. Scipionis quod iudicatum sit redigatur, se non
 5 intercedere praetori: L. Scipionem, qui regem opulentissimum orbis terrarum devicerit, imperium populi Romani
 6 propagaverit in ultimos terrarum fines, regem Eumenum, Rhodios, alias tot Asiae urbes devinxerit populi Romani beneficiis, plurimos duces hostium in triumpho ductos carcere incluserit, non passurum inter hostes populi Romani in carcere et vinculis esse, mittique eum se iubere.
 7 tanto adsensu auditum est decretum, adeo dimissum Scipionem laeti homines viderunt, ut vix in eadem civitate
 8 videretur factum iudicium. in bona deinde L. Scipionis possessum publice quaestores praetor misit. neque in iis non modo vestigium ullum comparuit pecuniae regiae, sed nequaquam tantum redactum est quantae summae
 9 damnatus fuerat. conlata ea pecunia ab cognatis amicisque et clientibus est L. Scipioni, ut, si acciperet eam, locupletior aliquanto esset, quam ante calamitatem fuerat.
 10 nihil accepit. quae necessaria ad cultum erant, redempta ei a proximis cognatis sunt. verteratque Scipionem invidia in praetorem et consilium eius et accusatores.

[PERIOCHA LIBRI XXXVIII.]

[M. Aemilius consul Liguribus subactis viam Placentia usque Ariminum perductam Flaminiae iunxit. initia luxuriae in urbem introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Gracchum et nocturnum, omnium scelerum seminarium, cum ad ingentis turbae coniurationem pervenisset, investigatum et multorum poena sublatum est. a censoribus L. Valerio Flacco et M. Porcio Catone, et belli et pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quintius Flamininus T. frater, eo quod cum Galliam provinciam consul obtineret, rogatus a Poeno Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat sive, ut quidam traderunt, unum ex damnatis securi percusserat rogatus a meretrice

lacentina, cuius amore deperibat. extat oratio M. Catonis in um. Scipio Literni decessit et, tamquam iungente fortuna circa dem tempus duo funera maximorum virorum, Hannibal a Prusia lithyniae rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dedere-ur Romanis, qui ad exposcendum eum T. Quintium Flaminium uiserant, veneno sibi mortem conscivit. Philopoemen quoque ux Achaeorum, vir maximus, a Messeniis occisus veneno, cum h iis bello captus esset. coloniae Potentia et Pisaurum et Mu-ina et Parma deductae sunt. praeterea res adversus Celtiberos prospere gestas et initia causasque belli Macedonici continet; nius origo inde fluxit, quod Philippus aegre ferebat regnum suum .Romanis imminui et quod cogeretur a Thracibus aliisque locis raesidia deducere.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXVIII.

I. Dum haec, si modo hoc anno acta sunt, Romae 1 guntur, consules ambo in Liguribus gerebant bellum. is 2 ostis velut natus ad continendam inter magnorum inter- alla bellorum Romanis militarem disciplinam erat, nec lia provincia militem magis ad virtutem acuebat. nam 3 asia et amoenitate urbium et copia terrestrium maritima- umque rerum et mollitia hostium regibusque opibus ditio- es quam fortiores exercitus faciebat. praecipue sub im- 4 erio Cn. Manlii solute ac neglegenter habiti sunt, itaque sperius paulo iter in Thracia et exercitatio hostis magna lade eos castigavit. in Liguribus omnia erant, quae 5 militem excitarent, loca montana et aspera, quae et ipsa apere labor erat et ex praeoccupatis deicere hostem, et inera ardua, angusta, infesta insidiis, hostis levis et 6 elox et repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum cum quietum aut securum esse sineret, obpugnatio ne- 7 cessaria munitorum castellorum, laboriosa simul periculo- que, inops regio, quae parsimonia adstringeret milites, raedae haud multum praeberet. itaque non lixa seque- 7 atur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat;

nihil praeter arma et viros omnem spem in armis habentes
8 erat. nec deerat umquam cum iis vel materia belli vel
causa, quia propter domesticam inopiam vicinos agros
incursabant. nec tamen in discrimen summae rerum pug-
nabatur.

1 II. C. Flaminius consul, cum Friniatibus Liguribus in
agro eorum pluribus proeliis secundis factis, in deditio-
2 nem gentem accepit et arma ademit. ea quia non sincera
fide tradebant, cum castigarentur, relictis vicis in montem
3 Auginum profugerunt. confestim secutus est consul. ce-
lerrime effusi rursus, et pars maxima inermes, per invia
et rupes deruptas praecipitantes fugerunt qua sequi hostis
non posset. ita trans Apenninum abierunt. qui castris se
4 tenuerant, circumsessi et expugnati sunt. inde trans Apen-
ninum ductae legiones. ibi montis quem ceperant altitu-
dine paulisper se tutati, mox in deditionem concesserunt.
tum conquisita cum intentiore cura arma et omnia ad-
5 empta. translatum deinde ad Apuanos Ligures bellum,
qui in agrum Pisanum Bononiensemque ita incursaverant,
6 ut coli non posset. his quoque perdomitis consul pacem
dedit finitimis. et quia a bello quieta ut esset provincia
effecerat, ne in otio militem haberet, viam a Bononia per-
7 duxit Arretium. M. Aemilius alter consul agros Ligurum
vicosque, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes
duos Balistam Suismontiumque tenentibus, deussit depo-
8 pulatusque est. deinde eos, qui in montibus erant, adortus
primo levibus proeliis fatigavit, postremo coactos in
aciem descendere iusto proelio devicit, in quo et aedem
9 Dianae vovit. subactis cis Apenninum omnibus, tum trans-
montanos adortus — in his et Frinates Ligures erant,
quos non adierat C. Flaminius — omnes Aemilius subegit
armaque ademit et de montibus in campos multitudinem
10 deduxit. pacatis Liguribus exercitum in agrum Gallicum
duxit, viamque ab Placentia, ut Flaminiae committeret,
11 Ariminum perduxit. proelio ultimo, quo cum Liguribus
signis conlatis conflixit, aedem Iunoni reginae vovit. haec
in Liguribus eo anno gesta.

1 III. In Gallia M. Furius praetor insontibus Cenoma-
2 nis, in pace speciem belli quaerens, ademerat arma. inde

Cenomani questi Romae apud senatum reiectique ad consulem Aemilium, cui ut cognosceret statueretque senatus permiserat, magno certamine cum praetore habito tenuerunt causam. arma reddere Cenomanis, decedere pro-
vincia praetor iussus.

Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequentes convenerant, senatus datus est. his querentibus magnam multitudinem civium suorum Romam commigrasse et ibi censos esse, Q. Terentio Culleoni praetori negotium datum est, ut eos conquireret et quem C. Claudio, M. Livio censoribus postve eos censores ipsum parentemve eius apud se censum esse probassent socii, ut redire eo cogeret ubi censi essent. hac conquisitione duodecim milia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudine alienigenarum urbem onerante.

III. Priusquam consules redirent Romam, M. Fulvius proconsul ex Aetolia redit; isque ad aedem Apollinis in senatu cum de rebus in Aetolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, petit a patribus, ut aequum censerent, ob rem publicam bene ac feliciter gestam diis immortalibus honorem haberi (iuberent), et sibi triumphum decernerent. M. Aburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Aemilii consulis adventum decerneretur, intercessurum se ostendit: eum contradicere velle, proficiscentemque in provinciam ita sibi mandasse, uti ea disceptatio integra in adventum suum servaretur. Fulvium temporis iacturam facere; senatum etiam consule praesente quod vellet decreturum. tum Fulvius: si aut simultas M. Aemilii secum ignota hominibus esset, aut quam is eas inimicitias inpotenti ac prope regia ira exerceret, tamen non fuisse ferendum, absentem consulem et deorum immortalium honori obstare et meritum debitumque triumphum morari, imperatorem rebus egregie gestis victoremque exercitum cum praeda et captivis ante portas stare, donec consuli ob hoc ipsum moranti redire Romam libitum esset. verum enimvero cum sint nobilissimae sibi cum consule inimicitiae, quid ab eo quemquam posse aequi exspectare, qui per infrequentiam furtim senatus consultum factum ad aerarium detulerit, Ambraciam non videri

vi captam, quae aggere ac vineis obpugnata sit, ubi incensis operibus alia de integro facta sint, ubi circa muros
10 supra subterque terram per dies quindecim pugnatum, ubi a prima luce, cum iam transcendisset muros miles, usque ad noctem diu anceps proelium tenuerit, ubi plus tria
11 milia hostium sint caesa. iam de deorum immortalium templis spoliatis in capta urbe qualem calumniam ad pontifices adtulerit! nisi Syracusarum ceterarumque captarum civitatum ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambracia una capta non valuerit belli ius. se et patres conscriptos orare et ab tribuno petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant.

1 V. Undique omnes alii deprecari tribunum, alii castigare. Tiberii Gracchi collegae plurimum oratio movit:
2 ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse, alienarum vero simultatum tribunum plebis cognitorem fieri turpe et indignum collegii eius potestate
3 et sacratis legibus esse. suo quemque iudicio et homines odisse aut diligere et res probare aut improbare debere, non pendere ex alterius vultu ac nutu nec alieni momenti animi circumagi, adstipularique irato consuli tribunum
4 plebei, et quid privatim M. Aemilius mandaverit meminisse, tribunatum sibi a populo Romano mandatum oblivisci, et mandatum pro auxilio ac libertate privatorum,
5 non pro consulari regno. ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriae ac posteritati mandetur eiusdem collegii alterum e duobus tribunis plebis suas inimicitias remisisse rei publicae, alterum alienas et mandatas excuisse. his victus castigationibus tribunus cum templo
6 excessisset, referente Ser. Sulpicio praetore triumphus
7 M. Fulvio est decretus. is cum gratias patribus conscriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Iovi optimo maximo eo die quo Ambraciam cepisset vovisse: in eam
8 rem sibi centum pondo auri a civitatibus conlatum; petere, ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in aerario positurus esset, id aurum secerni iuberent. senatus pontificum collegium consuli iussit, num omne id aurum in
9 ludos consumi necessum esset. cum pontifices negassent ad religionem pertinere, quanta inpensa in ludos fieret,
10

natus Fulvio quantum inpenderet permisit, dum ne
 mmam octoginta milium excederet. triumphare mense 11
 nuario statuerat; sed cum audisset consulem M. Aemi-
 um, litteris M. Aburii tribuni plebis acceptis de remissa
 tercessione, ipsum ad inpediendum triumphum Romam 12
 nientem aegrum in via substituisse, ne plus in triumpho
 rtaminum quam in bello haberet, praetulit triumphi
 am. triumphavit ante diem decimum kal. Ianuarias de 13
 etolis et de Cephallenia. aureae coronae centum duo- 14
 cim pondo ante currum latae sunt, argenti pondo milia
 toginta tria, auri pondo ducenta quadraginta tria, te-
 achma Attica centum octodecim milia, Philippei nummi 15
 odecim milia trecenti viginti duo, signa aenea septin-
 ta octoginta quinque, signa marmorea ducenta triginta,
 ma, tela, cetera spolia hostium magnus numerus, ad 16
 xc catapultae, balistae, tormenta omnis generis, duces
 it Aetoli et Cephallenes aut regii ab Antiocho ibi re-
 xi ad viginti septem. multos eo die, priusquam in ur- 17
 am inveheretur, in circo Flaminio tribunos, praefectos,
 quites, centuriones, Romanos sociosque, donis militari-
 us donavit. militibus ex praeda vicenos quinos denarios
 ivisit, duplex centurioni, triplex equiti.

VI. Iam consularium comitiorum adpetebat tempus; 1
 uibus quia M. Aemilius, cuius sortis ea cura erat, ob-
 urrere non potuit, C. Flaminius Romam venit. ab eo
 reati consules Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Phi-
 ppus. praetores inde facti T. Maenius, P. Cornelius 2
 ulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Au-
 elius Scaurus, L. Quinctius Crispinus.

Extremo anni, magistratibus iam creatis, ante diem 3
 artium nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis qui
 Asiam incolunt triumphavit. serius ei triumphandi causa 4
 uit, ne Q. Terentio Culleone praetore causam lege Petillia
 iceret et incendio alieni iudicii, quo L. Scipio damnatus
 rat, conflagraret, eo infensoribus in se quam in illum iudi- 5
 ibus, quod disciplinam militarem severe ab eo conserva-
 am successorem ipsum omni genere licentiae conrupisse
 ama adtulerat. neque ea sola infamiae erant, quae in 6
 rovincia procul ab oculis facta narrabantur, sed ea etiam

7 magis, quae in militibus eius quotidie aspiciebantur. l
 riae enim peregrinae origo ab exercitu Asiatico inv
 in urbem est. ii primum lectos aeratos, vestem stragi
 pretiosam, plagulas et alia textilia et, quae tum mag
 cae supellectilis habebantur, monopodia et abacos Ro
 8 advexerunt. tunc psaltriae sambucistriaeque et convi
 9 alia ludorum oblectamenta addita epulis, epulae qu
 ipsae et cura et sumptu maiore adparari coeptae.
 coquus, vilissimum antiquis mancipium et aestimal
 et usu, in pretio esse et quod ministerium fuerat ar
 beri coepta. vix tamen illa quae tum conspiciebat
 semina erant futurae luxuriae.

1 VII. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas a
 ducenta duodecim pondo, argenti pondo ducenta vi
 milia, auri pondo duo milia centum tria, tetrachmūn
 ticūm centum viginti septem milia, cistophorūm du
 quinquaginta, Philippeorum aureorum nummorum
 2 cim milia trecentos viginti; et arma spoliaque multa
 lica carpentis travecta, duces hostium duo et quir
 ginta ducti ante currum. militibus quadragenos
 denarios divisit, duplex centurioni, triplex in equite
 3 stipendium duplex (in pedites) dedit; multi omnium
 dinum donati militaribus donis currum secuti sunt.
 minaque a militibus ea in imperatorem dicta, ut
 adpareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea
 triumphum esse militari magis favore quam populari
 4 lebrem. sed ad populi quoque gratiam conciliandam
 5 Manlii valuerunt, quibus adnitentibus senatus const
 factum est, ut ex pecunia quae in triumpho tra
 esset, stipendium conlatum a populo in publicum,
 eius solutum antea non esset, solveretur. videnos q
 et semisses in milia aeris quaestores urbani cum cu
 fide solverunt.

6 Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus
 spaniis cum litteris C. Atinii et L. Manlii, qui eas
 7 vincias obtinebant, venerunt. ex iis litteris cognitur
 Celtiberos Lusitanosque in armis esse et sociorum
 populari. de ea re consultationem integram senati
 novos magistratus reiecit.

Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, 8
Postumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis
signum Pollentiae procidit atque id deiecit. ea reli- 9
ne moti patres et diem unum adiciendum ludorum
lebritati] censuerunt et signa duo pro uno reponenda
novum auratum faciendum. et plebei ludii ab aedili- 10
C. Sempronio Blaeso et M. Furio Lusco diem unum
laurati sunt.

VIII. Insequens annus Sp. Postumium Albinum et 1
Marcium Philippum consules ab exercitu bellorumque
rovinciarum cura ad intestinae coniurationis vindictam
rit. praetores provincias sortiti sunt, T. Maenius 2
anam, M. Licinius Lucullus inter cives et peregrinos,
Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Sici-
1, L. Quinctius Crispinus Hispaniam citeriorem, C.
purnius Piso Hispaniam ulteriorem. consulibus am- 3
us quaestio de clandestinis coniurationibus decreta est.
ecus ignobilis in Etruriam primum venit nulla cum
earum, quas multas ad animorum corporumque cul-
nobis eruditissima omnium gens invexit, sacrificulus
ates, nec is qui aperta religione, propalam et quae- 4
1 et disciplinam profitendo, animos errore imbueret,
occultorum et nocturnorum antistes sacrorum. initia 5
t, quae primo paucis tradita sunt, deinde vulgari
ta sunt per viros mulieresque. additae voluptates
ioni vini et epularum, quo plurium animi illiceren-
cum vinum animos [mosset] et nox et mixti feminis 6
es, aetatis tenerae maioribus, discrimen omne pudoris
inxissent, corruptelae primum omnis generis fieri
tae, cum ad id quisque quo natura pronioris libidinis
t paratam voluptatem haberet. nec unum genus 7
ie, stupra promiscua ingenuorum feminarumque erant,
(falsi testes) falsa signa testimoniaque et indicia ex
m officina exhibant, venena indidem intestinaeque 8
les, ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam
arent. multa dolo, pleraque per vim audebant. occu-
t vim quod prae ululatus tympanorumque et cym-
rum strepitu nulla vox quiritantium inter stupra et
les exaudiri poterat.

1 VIII. Huius mali labes ex Etruria Romam veluti con-
tagione morbi penetravit. primo urbis magnitudo capacio-
patientiorque talium malorum ea celavit; tandem indicium
2 hoc maxime modo ad Postumium consulem pervenit. P.
Aebutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat, pu-
pillus relictus, mortuis deinde tutoribus sub tutela Duro-
niae matris et vitrici T. Sempronii Rutili eductus fuerat.
3 et mater dedita viro erat, et vitricus, quia tutelam ita
gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pu-
pillum aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat.
4 via una corruptelae Bacchanalia erant. mater adulescen-
tulum adpellat: se pro aegro eo vovisse, ubi primum con-
valuisset, Bacchis eum se initiaturam, damnatam voti
deum benignitate exsolvere id velle. decem dierum casti-
monia opus esse; decimo die cenatum, deinde pure lau-
5 tum in sacrarium deducturam. scortum nobile libertina
Hisपाला Fecenia, non digna quaestu, cui ancillula ad-
suerat, etiam postquam manumissa erat, eodem se genere
6 tuebatur. huic consuetudo iuxta vicinitatem cum Aebutio
fuit, minime adulescentis rei aut famae damnosa; ultro
enim amatus adpetitusque erat et maligne omnia praeben-
7 tibus suis meretriculae munificentia sustinebatur. quin
eo processerat consuetudine capta, ut post patroni mor-
tem, quia in nullius manu erat, tutore ab tribunis et prae-
tore petito, cum testamentum faceret, unum Aebutium
institueret heredem.

1 X. Haec amoris pignora cum essent, nec quicquam
secretum alter ab altero haberent, per iocum adulescens
2 vetat eam mirari, si per aliquot noctes secubisset: reli-
gionis se causa, ut voto pro valetudine sua facto libere-
tur, Bacchis initiari velle. id ubi mulier audit pertur-
bata 'dii meliora!' inquit — mori et sibi et illi satius esse
quam id faceret —, et in caput eorum detestari minas
3 periculaque, qui id suasissent. admiratus cum verba tum
perturbationem tantam adulescens parcere exsecrationibus
4 iubet: matrem id sibi adsentiente vitrico imperasse. 'viri-
cus ergo' inquit 'tuus — matrem enim insimulare forsitan
fas non sit — pudicitiam, famam, spem vitamque tuam
5 perditum ire hoc facto properat.' eo magis mirabundo

maerentique, quid rei esset, pacem veniamque precata
 eorum dearumque, si coacta caritate eius silenda enun-
 asset, ancillam se ait dominae comitem id sacrarium
 trasse, liberam numquam eo accessisse: scire corrupte- 6
 rum omnis generis eam officinam esse, et iam biennio
 metare neminem initiatum ibi maiorem annis viginti. ut 7
 quisque introductus sit, velut victimam tradi sacerdotibus.
 os deducere in locum qui circumsonet ululatus cantu-
 ue symphoniae et cymbalorum et tympanorum pulsu, ne
 ex quiritantis, cum per vim stuprum inferatur, exaudiri
 possit. orare inde atque obsecrare, ut eam rem quocum- 8
 que modo discuteret, nec se eo praecipitaret, ubi omnia
 infanda patienda primum, deinde facienda essent. neque 9
 ante dimisit eum quam fidem dedit adolescens ab his
 sacris se temperaturum.

XI. Postquam domum venit, et mater mentionem 1
 intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris quae ad sacra
 pertinerent faciendum esset, negat eorum se quicquam
 facturum nec initiari sibi in animo esse. aderat sermoni 2
 vitricus. confestim mulier exclamat, Hispalae concubitu
 carere eum decem noctes non posse, illius excetrae de-
 lenimentis et venenis imbutum nec parentis nec vitrici
 nec deorum verecundiam habere. iurgantes hinc mater,
 hinc vitricus cum quattuor eum servis domo exegerunt.
 adolescens inde ad Aebutiam se amitam contulit causam- 3
 que ei cur esset a matre eiectus narravit, deinde ex au-
 thoritate eius postero die ad consulem Postumium arbitris
 emotis rem detulit. consul post diem tertium redire ad 4
 e iussum dimisit, ipse Sulpiciam gravem feminam, so-
 rum suam, percunctatus est, equam anum Aebutiam ex
 Aventino nosset. cum eam nosse probam et antiqui moris 5
 aminam respondisset, opus esse sibi ea conventa dixit: mit-
 teret nuntium ad eam, ut veniret. Aebutia adcita ad Sulpi- 6
 ciam venit, et consul paulo post, velut forte intervenisset,
 sermonem de Aebutio fratris eius filio infert. lacrimae mu- 7
 eri abortae, et miserari casum adolescentis coepit, qui spo-
 liatus fortunae a quibus minime oporteret apud se tunc esset,
 eiectus a matre, quod probus adolescens — dii propitii es-
 sent — obscenis, ut fama esset, sacris initiari nollet.

1 XII. Satis exploratum de Aebutio ratus consul non
vanum auctorem esse, dimissa Aebutia socrum rogat, et
Hispalam indidem ex Aventino libertinam, non ignotam
vicinae, arcesseret ad sese: eam quoque esse quae per-
2 cunctari vellet. ad cuius nuntium perturbata Hispala,
quod ad tam nobilem et gravem feminam ignara causae
arcesseretur, postquam lictores in vestibulo turbamque
consularem et consulem ipsum conspexit, prope exani-
3 mata est. in interiorem partem aedium abductam socri
adhibita consul, si vera dicere inducere in animum posset,
4 negat perturbari debere: fidem vel a Sulpicia, tali femina,
vel ab se acciperet; expromeret sibi quae in luco Semele
5 Bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri. hoc ubi
audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum
6 mulierem cepit, ut diu hiscere non posset. tandem con-
firmata puellam admodum se ancillam initiatam cum do-
mina ait: aliquot annis, ex quo manumissa sit, nihil quid
7 ibi fiat scire. iam id ipsum consul laudare, quod initia-
tam se non infitiaretur: sed et cetera eadem fide expo-
8 meret. neganti ultra quicquam scire, non eandem dicere,
si coarguatur ab alio, ac fatenti veniam aut gratiam fore:
eum sibi omnia exposuisse qui ab illa audisset.

1 XIII. Mulier haud dubie, id quod erat, Aebutium
indicem arcani rata esse, ad pedes Sulpiciae procidit et
2 eam primo orare coepit, ne mulieris libertinae cum ama-
tore sermonem in rem non seriam modo, sed capitalem
etiam verti vellet: se terrendi eius causa, non quod sciret
3 quicquam, ea locutam esse. hic Postumius accensus ira,
tum quoque ait eam cum Aebutio se amatore cavillari
credere, non in domo gravissimae feminae et cum con-
sule loqui. et Sulpicia adtollere paventem, simul illam
4 adhortari, simul iram generi lenire. tandem confirmata,
multum incusata perfidia Aebutii, qui optimi in eo ipso
5 meriti talem gratiam rettulisset. magnum sibi metum
deorum, quorum occulta initia enuntiaret, maiorem multo
dixit hominum esse. qui se indicem manibus suis discer-
6 pturi essent. itaque hoc se Sulpiciam, hoc consulem
orare, ut se extra Italiam aliquo amandarent. ubi reliquum
7 vitae degere tuto posset. bono animo esse iubere eam

consul, et sibi curae fore dicere, ut Romae tuto habitaret.
 um Hispala originem sacrorum expromit: primo sacra- 8
 dum id feminarum fuisse nec quemquam eo virum ad-
 mitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, quibus
 interdum Bacchis initiarentur, sacerdotes in vicem matro-
 nas creari solitas. Pacullam Anniam Campanam sacerdo- 9
 tem omnia, tamquam deum monitu, inmutasse; nam et
 viros eam primam filios suos initiasse, Minium et Heren-
 nium Cerrinios, et nocturnum sacrum ex diurno et pro-
 hibitis in anno diebus quinos singulis mensibus dies ini- 10
 torum fecisse. ex quo in promiscuo sacra sint et per-
 mixti viri feminis, et noctis licentia accesserit, nihil ibi
 acinoris, nihil flagitii praetermissum. plura virorum inter-
 esse quam feminarum esse stupra. si qui minus patientes 11
 edecoris sint et pigriores ad facinus, pro victimis immo-
 uri. nihil nefas ducere, hanc summam inter eos religionem
 esse. viros velut mente capta cum iactatione fanatica 12
 corporis vaticinari, matronas Baccharum habitu crinibus
 parsis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim
 emissasque in aquam faces, quia vivum sulphur cum
 alce insit, integra flamma efferre. raptos a diis homines 13
 ici, quos machinae inligatos ex conspectu in abditos
 pecus abripiant; eos esse qui aut coniurare aut sociari
 acinoribus aut stuprum pati noluerint. multitudinem 14
 agentem, alterum iam prope populum esse, in his nobiles
 quosdam viros feminasque. biennio proximo institutum
 esse, ne quis maior viginti annis initiaretur; captari aeta-
 tes et erroris et stupri patientes.

XIII. Peracto indicio advoluta rursus genibus pre- 1
 ses easdem, ut se ablegaret, repetivit. consul rogat so- 2
 rum, ut aliquam partem aedium vacuam faceret, quo
 Hispala inmigraret. cenaculum super aedes datum est,
 calis ferentibus in publicum obseratis, aditu in aedes
 verso. res omnes Feceniae extemplo translatae et fami- 3
 lia accessita; et Aebutius migrare ad consulis clientem
 cussus.

Ita cum indices ambo in potestate essent, rem ad
 enatum Postumius defert, omnibus ordine expositis quae
 relata primo, quae deinde ab se inquisita forent. patres 4

pavor ingens cepit, cum publico nomine, ne quid eas
 coniurationes coetusque nocturni fraudis occultae aut pe-
 riculi inportarent, tum privatim suorum cuiusque vicem,
 5 ne quis adfinis ei noxae esset. censuit autem senatus
 gratias consuli agendas, quod eam rem et cum singulari
 6 cura et sine ullo tumultu investigasset. quaestionem deinde
 de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem con-
 sulibus mandant; indicibus Aebutio ac Feceniae ne fraud
 ea res sit curare et alios indices praemiis invitare iubent;
 7 sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu feminae essent,
 non Romae modo, sed per omnia fora et conciliabula
 conquiri, ut in consulum potestate essent; edici praeter
 8 in urbe Roma et per totam Italiam edicta mitti, ne qui,
 qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse sacro-
 rum causa velit neu quid talis rei divinae fecisse; ante
 omnia ut quaestio de iis habeatur, qui coierint coniura-
 verintve, quo stuprum flagitiumve inferretur. haec sena-
 9 tus decrevit. consules aedilibus curulibus imperarunt,
 ut sacerdotes eius sacri omnes conquirerent, comprehen-
 sosque libero conclavi ad quaestionem servarent: aediles
 10 plebis videre, ne qua sacra in operto fierent. triumviris
 capitalibus mandatum est, ut vigilias disponderent per ur-
 bem servarentque, ne qui nocturni coetus fierent, utque
 ab incendiis caveretur, adiutores triumviris quinqueviri
 uti cis Tiberim suae quisque regionis aedificiis praes-
 essent.

1 XV. Ad haec officia dimissis magistratibus consules
 in rostra escenderunt, et contione advocata cum sollemne
 carmen precationis, quod praefari solent priusquam popu-
 lum adloquantur magistratus, peregisset consul, ita coepit.
 2 'nulli umquam contioni, Quirites, tam non solum apta,
 sed etiam necessaria haec sollemnis deorum comprecatio
 fuit, quae vos admoneret hos esse deos, quos colere,
 3 venerari precarique maiores vestri instituissent, non illos
 qui pravis et externis religionibus captas mentes velut
 furialibus stimulis ad omne scelus et ad omnem libidinem
 4 agerent. equidem nec quid taceam nec quatenus prolo-
 quar invenio. si aliquid ignorabitis, ne locum neglegentiae
 dem, si omnia nudavero, ne nimium terroris obfundam

vobis, vereor. quidquid dixero, minus quam pro atroci- 5
tate et magnitudine rei dictum scitote esse; ut ad caven-
dum satis sit, dabitur opera a nobis. Bacchanalia tota 6
iam pridem Italia et nunc per urbem etiam multis locis
esse, non fama solum accepisse vos, sed crepitibus etiam
ululatibusque nocturnis, qui personant tota urbe, certum
habeo, ceterum quae ea res sit ignorare; alios deorum 7
aliquem cultum, alios concessum ludum et lasciviam cre-
dere esse et, quaecumque sit, ad paucos pertinere. quod 8
ad multitudinem eorum adinet, si dixero, multa milia
hominum esse, ilico necesse est exterreamini, nisi adiun-
xero qui qualesque sint. primum igitur mulierum magna 9
pars est, et is fons mali huiusce fuit; deinde simillimi
feminis mares, stuprati et constupratores, fanatici vigiliis,
vino, strepitibus clamoribusque nocturnis adtoniti. nullas 10
adhuc vires coniuratio, ceterum incrementum ingens vi-
rium habet, quod in dies plures fiunt. maiores vestri ne 11
vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitio-
rum causa exercitus eductus esset aut plebi concilium
tribuni edixissent aut aliquis ex magistratibus ad contio-
nem vocasset, forte temere coire voluerunt; et ubicumque
multitudo esset, ibi et legitimum rectorem multitudinis
pensebant debere esse. quales primum nocturnos coetus, 12
deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? si 13
quibus aetatibus initientur mares sciatis, non misereat vos
eorum solum, sed etiam pudeat. hoc sacramento initiatos
iuvenes milites faciendos censetis, Quirites? iis ex ob-
sceno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti 14
stupris suis alienisque pro pudicitia coniugum ac libero-
rum vestrorum ferro decernent?

XVI. Minus tamen esset, si flagitiis tantum effeminati 1
forent — ipsorum id magna ex parte dedecus erat —, a
facinoribus manus, mentem a fraudibus abstinuissent;
numquam tantum malum in re publica fuit nec ad plures 2
nec ad plura pertinens. quidquid his annis libidine, quid-
quid fraude, quidquid scelere peccatum est, ex illo uno
sacrario scitote ortum esse. necdum omnia, in quae con- 3
surarunt, edita facinora habent. adhuc privatis noxiis,
quia nondum ad rem publicam obprimendam satis virium

est, coniuratio sese inopia tenet. crescit et serpit quotidie malum. iam maius est quam ut capere id privata fortuna
4 possit, ad summam rem publicam spectat. nisi praecave-
tis, Quirites, iam huic diurnae, legitime ab consule
vocatae, par nocturna contio esse poterit. nunc illi vos
singuli universos contionantes timent; iam ubi vos dilapsi
domos et in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt
de sua salute simul ac vestra perniciē; tum singulis vobis
5 universi timendi erunt. optare igitur unusquisque vestrum
debet, ut bona mens suis omnibus fuerit. si quem libido,
si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum
quibus in omne flagitium et facinus coniuravit, non sum
6 iudicet esse. ne quis etiam errore labatur vestrum quo-
que, non sum securus. nihil enim in speciem fallacius
7 est quam prava religio. ubi deorum numen praetenditur
sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis
vindican-
dis divini iuris aliquid inmixtum violemus. haec
vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatus
8 consulta, haruspicum denique responsa liberant. quotiens
hoc patrum avorumque aetate negotium est magistratibus
datum, uti sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vato-
que foro, circo, urbe prohiberent, vaticinios libros co-
quirerent comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi
9 praeterquam more Romano abolerent. iudicabant enim
prudentissimi viri omnis divini humanique iuris, nihil
aeque dissolvendae religionis esse quam ubi non patria
10 sed externo ritu sacrificaretur. haec vobis praedicenda
ratus sum, ne qua superstitio agitare animos vestros,
cum demolientes nos Bacchanalia discutientesque nefarios
11 coetus cerneretis. omnia diis propitiis volentibusque et
faciemus; qui quia suum numen sceleribus libidinibusque
contaminari indigne ferebant, ex occultis ea tenebris in
lucem extraxerunt nec patefieri ut inpunita essent, sed ut
12 vindicarentur et obprimerentur, voluerunt. senatus ques-
tionem extra ordinem de ea re mihi collegaeque meo
mandavit. nos, quae ipsis nobis agenda sunt, impigre
exsequemur; vigiliarum nocturnarum curam per urbem
13 minoribus magistratibus mandavimus. vos quoque ac-
quum est, quae vestra munia sunt, quo quisque loco

ositus erit, quod imperabitur, impigre praestare et dare peram, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultus riatur.'

XVII. Recitari deinde senatus consulta iusserunt 1
adique praemium proposuerunt, si quis quem ad se
leduxisset nomenve absentis detulisset: qui nominatus 2
profugisset, diem certam se finituros, ad quam nisi citatus
respondisset, absens damnaretur. si quis eorum, qui tum
extra terram Italiam essent nominaretur, ei laxiorem diem
daturus, si venire ad causam dicendam vellet. edixerunt 3
deinde, ne quis quid fugae causa vendidisse neve emissee
vellet; ne quis reciperet, celaret, ope ulla iuaret fu-
gientes.

Contione dimissa terror magnus urbe tota fuit; nec 4
noenibus se tantum urbis aut finibus Romanis continuit,
sed passim per totam Italiam, litteris hospitem de senatus
consulto et contione et edicto consulum acceptis, trepi-
lari coeptum est. multi ea nocte, quae diem insecuta est 5
uo in contione res palam facta est, custodiis circa portas
ositis fugientes a triumviris comprehensi et reducti sunt;
multorum nomina delata. quidam ex iis viri feminaeque
mortem sibi consciverunt. coniurasse supra septem milia 6
viro- ac mulierum dicebantur. capita autem coniura-
onis constabat esse M. et C. Atinios de plebe Romana
et Faliscum L. Opiternium et Minium Cerrinium Campa-
um: ab his omnia facinora et flagitia orta, eos maximos 7
acerdotes conditoresque eius sacri esse. data opera, ut
rimo quoque tempore comprehenderentur. adducti ad
onsules fassique de se nullam moram indicio fecerunt.

XVIII. Ceterum tanta fuga ex urbe facta erat, ut, 1
quia multis actiones et res peribant, cogerentur praetores
' Maenius et M. Licinius per senatum res in diem tri-
simum differre, donec quaestiones a consulibus perface-
antur. eadem solitudo, quia Romae non respondebant 2
ec inveniebantur quorum nomina delata erant, coegit
onsules circa fora proficisci ibique quaerere et iudicia
ercere. qui tantum initiati erant et ex carmine sacro 3
raesunte verba sacerdote preces fecerant, in quibus
efanda coniuratio in omne facinus ac libidinem contine-

batur, nec earum rerum ullam, in quas iure iurando obligati erant, in se aut alios admiserant, eos in vinculis relinquebant; qui stupris aut caedibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subiectione testamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali poena adficiabant. plures necati quam in vincula coniecti sunt. magna vis in utraque causa virorum mulierumque fuit. mulieres damnatas cognatis aut in quorum manu essent tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas; si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur. datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romae primum, deinde per totam Italiam diruerent, extra quam si qua ibi vetusta ara aut signum consecratum esset. in reliquum deinde senatus consulto cautum est, ne qua Bacchanalia Romae neve in Italia essent: si quis tale sacrum sollemne et necessarium duceret nec sine religione et piaculo se id dimittere posset, apud praetorem urbanum profiteretur, praetor senatum consulere. si ei permissum esset, cum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinque sacrificio interessent neu qua pecunia communis neu quis magister sacrorum aut sacerdos esset.

XVIII. Aliud deinde huic coniunctum referente Q. Marcio consule senatus consultum factum est, ut de illis, quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referretur, cum Sp. Postumius quaestionibus perfectis Romam redisset. Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt magistratibusque Ardeatium praedicendum, ut intentiore eum custodia adservarent, non solum ne effugeret, sed ne mortis consciscendae locum haberet. Sp. Postumius aliquanto post Romam venit; eo referente de P. Aebutii et Hispalae Feceniae praemio, quod eorum opera indicata Bacchanalia essent, senatus consultum factum est, ut singulis his centena milia aeris quaestores urbani ex aerario darent; utique consul cum tribunis plebis ageret, uti ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Aebutio emerita stipendia essent, ne invitus militaret neve censor ei inscio equum publicum adsignaret; utique Feceniae

Hispalae capitis deminutio, gentis enuptio, tutoris optio
 rem esset, quasi ei vir testamento dedisset; utique ei
 ingenuo nubere liceret neu quid ei qui eam duxisset ob
 l fraudi ignominiaeve esset; utique consules praetores- 6
 ue qui nunc essent quive postea futuri essent curarent,
 e quid ei mulieri iniuriae fieret utique tuto esset. id
 enatum velle et aequum censere, ut ita fieret. ea omnia 7
 ita ad plebem factaque sunt ex senatus consulto; et de
 sterorum indicum impunitate praemiisque permissum est
 consulibus.

XX. Et iam Q. Marcius quaestionibus suae regionis 1
 effectis in Ligures provinciam proficisci parabat, tribus
 milibus peditum Romanorum, centum quinquaginta equi-
 bus et quinque milibus Latini nominis peditum, ducentis
 quitibus in supplémentum acceptis. eadem provincia, 2
 lem numerus peditum equitumque et collegae decretus
 rat. exercitus acceperunt quos priore anno C. Flaminius
 t M. Aemilius consules habuerunt. duas praeterea legio- 3
 es novas ex senatus consulto scribere iussi sunt, et
 igitur milia peditum sociis et nomini Latino imperarunt
 t equites mille trecentos, et tria milia peditum Romano-
 rum, ducentos equites. totum hunc exercitum praeter 4
 regiones in supplémentum Hispaniensis exercitus duci
 lacebat. itaque consules dum ipsi quaestionibus impe-
 iebantur, T. Maenium dilectui habendo praefecerunt.
 effectis quaestionibus prior Q. Marcius in Ligures Apua- 5
 os est profectus. dum penitus in abditos saltus, quae 6
 tebrae receptaculaque illis semper fuerant, persequitur,
 praeeoccupatis angustiis loco iniquo est circumventus.
 uattuor milia militum amissa, et legionis secundae signa 7
 ia, undecim vexilla socium Latini nominis in potestatem
 ostium venerunt et arma multa, quae quia impedimento
 igitibus per silvestres semitas erant passim iactaban-
 ur. prius sequendi Ligures finem quam fugae Romani 8
 ecerunt. consul ubi primum ex hostium agro evasit, ne 9
 uantum deminutae copiae forent adpareret, in locis pa-
 atis exercitum dimisit. non tamen obliterare famam rei 10
 ale gestae potuit; nam saltus, unde eum Ligures fuga-
 erant, Marcius est adpellatus.

1 XXI. Sub hunc nuntium ex Ligustinis vulgatum
litterae ex Hispania mixtam gaudio tristitiam adferentes
2 venerunt. C. Atinius, qui biennio ante praetor in eam
provinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro Oscani
signis conlatis pugnavit; ad sex milia hostium sunt caesa,
3 ceteri fusi et fugati castrisque exuti. ad oppidum deinde
Astam obpugnandum legiones ducit; id quoque haud multa
maiore certamine cepit quam castra, sed dum incautus
subit muros, ictus ex vulnere post dies paucos moritur.
4 litteris de morte propraetoris recitatis senatus censuit,
mittendum qui ad Lunae portum C. Calpurnium praetorem
consequeretur nuntiaretque, senatum aequum censere, ne
5 sine imperio provincia esset maturare eum proficisci. quarto
die qui missus erat Lunam venit; paucis ante diebus Cal-
6 purnius profectus erat. et in citeriore Hispania L. Manlius
Acidinus, qui eodem tempore quo C. Atinius in provin-
7 ciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit. incerta victoris
discessum est, nisi quod Celtiberi castra inde nocte pro-
xima moverunt, Romanis et suos sepeliendi et spolia le-
8 gendi ex hostibus potestas facta est. paucos post dies
maiore coacto exercitu Celtiberi ad Calagurim oppidum
9 ultro lacesiverunt proelio Romanos. nihil traditur, quae
causa numero aucto infirmiores eos fecerit. superati proe-
lio sunt; ad duodecim milia hominum caesa, plus duo
10 capta, et castris Romanus potitur. et nisi successor ad-
ventu suo inhibuisset inpetum victoris, subacti Celtiberi
forent. novi praetores ambo exercitus in hiberna de-
duxerunt.

1 XXII. Per eos dies, quibus haec ex Hispania nuntiata
sunt, ludi Taurii per biduum facti religionis causa. adpa-
ratos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Aetolico bello
2 fecit. multi artifices ex Graecia venerunt honoris eius
causa. athletarum quoque certamen tum primo Romanis
spectaculo fuit et venatio data leonum et pantherarum et
prope huius saeculi copia ac varietate ludicrum celebra-
3 tum est. novemdiale deinde sacrum tenuit, quod in Piceno
per triduum lapidibus pluerat, ignesque caelestes multi-
fariam orti adussisse complurium levi adflatu vestimenta
4 maxime dicebantur. addita et unum diem supplicatio est

ex decreto pontificum, quod aedis Opis in Capitolio de
aelo tacta erat. hostiis maioribus consules procurarunt
urbemque lustraverunt. sub idem tempus et ex Umbria 5
nuntiaturum est seminare duodecim ferme annos natum
aventum. id prodigium abominantes arceri Romano agro
reque quam primum iusserunt.

Eodem anno Galli Transalpini transgressi in Vene- 6
iam sine populatione aut bello haud procul inde, ubi nunc
Aquilaia est, locum oppido condendo ceperunt. legatis 7
Romanis de ea re trans Alpes missis responsum est, ne-
que profectos ex auctoritate gentis eos nec in Italia quid
acerent sese scire.

L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vo- 8
visse sese dicebat, ex conlata ad id pecunia ab regibus
ivitatisque per dies decem fecit. legatum eum post 9
damnationem et bona vendita missum in Asiam ad diri-
nenda inter Antiochum et Eumenem reges certamina Va-
erius Antias est auctor: tum conlatas ei pecunias con- 10
regatosque per Asiam artifices, et quorum ludorum post
ellum, in quo votos diceret, mentionem non fecisset, de
s post legationem demum in senatu actum.

XXIII. Cum iam in exitu annus esset, Q. Marcius 1
bsens magistratu abiturus erat, Sp. Postumius quaestio-
ibus cum summa fide curaue perfectis comitia habuit.
reati consules sunt Ap. Claudius Pulcher, M. Sembro- 2
ius Tuditanus. postero die praetores facti P. Cornelius
ethegus, A. Postumius Albinus, C. Afranius Stellio, C.
tilius Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Claudius
Marcellinus. extremo anni, quia Sp. Postumius consul 3
enuntiaverat peragrantem se propter quaestiones utrum-
ue litus Italiae desertas colonias Sipontum supero, Bu-
entum infero mari invenisse, triumviri ad colonos eo 4
cribendos ex senatus consulto ab T. Maenio praetore
urbano creati sunt L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn.
baebius Tamphilus.

Cum Perseo rege et Macedonibus bellum quod inmi- 5
tebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo
ausas cepit; inchoata initia a Philippo sunt et is ipse,
i diutius vixisset, id bellum gessisset. una eum res, cum 6

victo leges inponerentur, maxime angebat, quod qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos ius saevienti
 7 adeptum ei ab senatu erat, cum quia rem integram Quintius in condicionibus pacis distulerat, non desperasset
 8 impetrari posse. Antiocho rege deinde bello superato ad Thermopylas, divisis partibus, cum per eosdem dies consul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam obpugnasset,
 9 capta Heraclea quia iussus abscedere a moenibus Lamiae erat Romanisque oppidum deditum est, aegre eam rem
 10 tulerat. permulsit iram eius consul, quod ad Naupactum ipse festinans, quo se ex fuga Aetoli contulerant, Philippo permisit, Athamaniae et Amynandro bellum inferret et urbes quas Thessalis Aetoli ademerant regno adiceret.
 11 haud magno certamine et Amynandrum Athamania expulerat et urbes receperat aliquot. Demetriadem quoque, urbem validam et ad omnia opportunam, et Magnetum
 12 gentem suae dicionis fecit. inde et in Thracia quasdam urbes, novae atque insuetae libertatis vitio seditionibus principum turbatas, partibus quae domestico certamine vincerentur adiungendo sese cepit.

1 XXXIII. His sedata in praesentia regis ira in Romanos est. numquam tamen remisit animum a colligendis in pace viribus, quibus quandoque data fortuna
 2 esset ad bellum uteretur. vectigalia regni non fructibus tantum agrorum portoriisque maritimis auxit, sed metalla etiam et vetera intermissa recoluit et nova multis locis
 3 instituit. ut vero antiquam multitudinem hominum, quae belli cladibus amissa erat, restitueret, non subolem tantum stirpis parabat cogendis omnibus procreare atque
 4 educare liberos, sed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat quietusque aliquamdiu a bellis omni cura in augendas regni opes intentus fuerat.
 5 rediere deinde causae, quae de integro iram moverent in Romanos. Thessalorum et Perrhaeborum querellae de urbibus suis ab eo possessis et legatorum Eumenis regis de Thraeciis oppidis per vim occupatis traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditaerant, ut eas non
 7 neglegi satis adpareret. maxime moverat senatum quod iam Aeni et Maroneae adfectari possessionem audierant;

minus Thessalos curabant. Athamanes quoque venerunt 8
legati, non partis amissae, non finium iacturam queren-
tes, sed totam Athamaniam sub ius iudiciumque regis
venisse; et Maronitarum exsules — erant pulsi, quia liber- 9
tatis causam defendissent ab regio praesidio —, ii non
Maroneam modo, sed etiam Aenum in potestate narra-
bant esse Philippi. venerant et a Philippo legati ad 10
purganda ea, qui nihil nisi permissu Romanorum impe-
ratorum factum adfirmabant: civitates Thessalorum et 11
Perrhaeborum et Magnetum et cum Amynandro Atha-
manum gentem in eadem causa qua Aetolis fuisse; An- 12
tiocho rege pulso occupatum obpugnandis Aetolicis urbi-
bus consulem ad recipiendas eas civitates Philippum
misisse; armis subactos parere. senatus ne quid absente 13
rege statueret, legatos ad eas controversias disceptandas
misit Q. Caecilium Metellum, M. Baebium Tamphilum,
Ti. Sempronium. quorum sub adventum ad Thessalica 14
Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege discepta-
tio erat, concilium indictum est.

XXV. Ibi cum Romani legati disceptatorum loco, 1
Thessali Perrhaebique et Athamanes haud dubii accusa-
tores, Philippus ad audienda crimina tamquam reus con-
sedissent, pro ingenio quisque eorum qui principes lega- 2
tionum erant et gratia cum Philippo aut odio acerbius
leniusve egerunt. in controversiam autem veniebant Phi- 3
lippopolis, Tricca, Phaloria et Eurymenae et cetera circa
eas oppida, utrum Thessalorum iuris, cum vi ademptae 4
possessaeque ab Aetolis forent — nam Philippum Aetolis
ademisse eas constabat —, an Aetolica antiquitus ea
oppida fuissent: ita enim Acilium regi concessisse, si 5
Aetolorum fuissent, si voluntate, non si vi atque armis
coacti cum Aetolis essent. eiusdem formulae disceptatio 6
de Perrhaeborum Magnetumque oppidis fuit; omnium
enim iura possidendo per occasiones Aetoli miscuerant.
ad haec, quae disceptationis erant, querellae Thessalorum 7
adiectae, quod ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata
ac deserta redditurus esset: nam praeter belli casibus 8
amissos quingentos principes iuventutis in Macedoniam
abduxisse et opera eorum in servilibus abuti ministeriis;

et quae reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet
9 curasse. Thebas Phthias unum maritimum emporium
fuisse quondam Thessalis quaestuosum et frugiferum;
ibi navibus onerariis comparatis regem, quae praeter
Thebas Demetriadem cursum derigerent, negotiationem
10 maritimam omnem eo avertisse. iam ne a legatis quidem,
qui iure gentium sancti sint, violandis abstinere: insidias
11 positas euntibus ad T. Quinctium. itaque ergo in tantum
metum omnes Thessalos coniectos, ut non in civitatibus
suis, non in communibus gentis conciliis quisquam hiscere
audeat. procul enim abesse libertatis auctores Romanos;
lateri adhaerere gravem dominum, prohibentem uti bene-
ficiis populi Romani. quid autem, si vox libera non sit,
12 liberum esse? nunc se fiducia et praesidio legatorum in-
gemiscere magis quam loqui. nisi provideant aliquid
Romani, quo et Graecis Macedoniam adcolentibus metus
et audacia Philippi minuatur, nequiquam et illum victum
13 et se liberatos esse. ut equum tenacem, non parentem
14 frenis asperioribus castigandum esse. haec acerbe po-
stremi, cum priores leniter permulsissent iram eius peten-
15 tes, ut ignosceret pro libertate loquentibus et ut deposita
domini acerbitate adsuesceret socium atque amicum sese
praestare et imitaretur populum Romanum, qui caritate
16 quam metu adiungere sibi socios mallet. Thessalis auditis
Perrhaebi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem
adpellaverat, Perrhaebiae fuisse, et ut sibi restitueretur,
agebant; et de Malloea et Ericinio eadem postulatio erat.
17 Athamanes libertatem repetebant et castella Athenaeum
et Poetneum.

1 XXVI. Philippus, ut accusatoris potius quam rei
speciem haberet, et ipse a querellis orsus Menelaidem in
Dolopia, quae regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis
expugnasse questus est, item Petram in Pieria ab iisdem
2 Thessalis Perrhaebisque captam: Xynias quidem, haud
dubie Aetolicum oppidum, sibi contribuisse eos, et Para-
cheloida, quae sub Athamania esset, nullo iure Thessa-
3 lorum formulae factam. nam quae sibi crimina obiciantur
de insidiis legatorum et maritimis portubus frequentatis
4 aut desertis, alterum deridiculum esse, se reddere ratio-

, quos portus mercatores aut nautici petant, alterum
 s respuere suos. tot annos esse per quos numquam 5
 verint legati nunc ad imperatores Romanos nunc
 am ad senatum crimina de se deferre: quem umquam
 o violatum esse? semel euntibus ad Quinctium insi- 6
 dici factas, sed quid iis acciderit, non adici. quae-
 um quod falso obiciant, cum veri nihil habeant, ea
 ina esse. insolenter et inmodice abuti Thessalos in- 7
 entia populi Romani, velut ex diutina siti nimis avide
 m haurientes libertatem, itaque servorum modo prae- 8
 pem repente manumissorum licentiam vocis et lin-
 experiri et iactare sese insectatione et convitiis
 norum. elatus deinde ira adiecit nondum omnium 9
 um solem occidissee. id minaciter dictum non Thessali
 o in sese, sed etiam Romani acceperunt. et cum fre- 10
 s post eam vocem ortus et tandem sedatus esset,
 haeborum inde Athamanumque legatis respondit,
 em de quibus illi agant, civitatum causam esse:
 nem Acilium et Romanos sibi dedisse eas, cum ho- 11
 i essent. si suum munus qui dedissent adimere 12
 t, scire cedendum esse; sed meliori et fideliori amico
 atiam levium et inutilium sociorum iniuriam eos esse
 ros. nec enim ullius rei minus diuturnam esse gra- 13
 quam libertatis, praesertim apud eos qui male utendo
 corrupturi sint. causa cognita pronuntiarunt legati, 14
 re deduci praesidia Macedonum ex iis urbibus et
 ius Macedoniae terminis regnum finiri. de iniuriis
 ultro citroque inlatas querantur, quo modo inter
 gentes et Macedonas disceptetur, formulam iuris ex-
 endi constituendam esse.

CXVII. Inde graviter offenso rege Thessalonicensi ad 1
 oscendum de Thraeciae urbibus proficiscuntur. ibi 2
 i Eumenis, si liberas esse Aenum et Maroneam
 t Romani, nihil sui pudoris esse ultra dicere quam
 lmoneant, re, non verbo eos liberos relinquant nec
 i munus intercipi ab alio patiantur: sin autem minor 3
 sit civitatum in Thracia positarum, multo verius
 quae sub Antiocho fuerint, praemia belli Eumenem
 i Philippum habere, vel pro patris Attali meritis 4

bello, quod adversus Philippum ipsum gesserit populus Romanus, vel suis, qui Antiochi bello terra marique laboribus periculisque omnibus interfuerit. habere eum praeterea decem legatorum in eam rem praeiudicium, qui cum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Aenum profecto dedisse, quae ipsa propinquitate regionis velut adpendices maioris muneris essent. nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum aut iure imperii, cum tam procul a finibus Macedoniae absint, civitatibus his praesidia inposuisse? vocari Maronitas iuberent; ab iis certiora omnia de statu civitatum earum scituros.

7 Legati Maronitarum vocati non uno loco tantum urbis praesidium regium esse, sicut in aliis civitatibus, dixerunt, sed pluribus simul, et plenam Macedonum Maroneam esse. itaque dominari adsentatores regio; his solis loqui et in senatu et in contionibus licere, eos omnes honores et capere ipsos et dare aliis. optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exulare pulsos patria aut inhonoratos et deterioribus obnoxios silere. de iure etiam finium pauca adiecerunt: Q. Fabium Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam, quae ad Thraciae Paroreiam subeat, nusquam ad mare declinantem; Philippum novam postea deflexisse viam, qua Maronitarum urbes agrosque amplectatur.

1 XXVIII. Ad ea Philippus longe aliam quam adversus Thessalos Perrhaebosque nuper ingressus disserendi viam 'non cum Maronitis' inquit 'mihi aut aut cum Eumene disceptatio est, sed iam vobiscum, Romani, a quibus nihil aequi me impetrare iam diu animadverto. civitates Macedonum, quae a me inter indutias defecerant, reddi mihi aequum censebam, non quia magna accessio ea regni futura esset — sunt enim et parva oppida et in finibus extremis posita —, sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat. negatum est mihi. bello Aetolico Lamiam obpugnare iussus a consule M'. Acilio cum diu fatigatus ibi operibus proliis essem, transcendentem me iam muros a capta

prope urbe revocavit consul et abducere copias inde coegit. ad huius solacium iniuriae permissum est, ut Thessaliae 4 Perrhaebiaeque et Athamanum reciperem quaedam castella magis quam urbes. ea quoque ipsa vos mihi, Q. Caecili, paucos ante dies ademistis. pro non dubio paulo 5 ante, si diis placet, legati Eumenis sumebant, quae Antiochi fuerunt, Eumenem aequius esse quam me habere. id ego longe aliter iudico esse. Eumenes enim non nisi vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non potuit. itaque ille vestrum meritum habet, non vos illius. mei autem regni tantum aberat ut ulla 6 pars in discrimine fuerit, ut tria milia talentum et quinquaginta tectas naves et omnes Graeciae civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus; hostemque ei me esse 7 prius etiam quam M'. Acilius exercitum in Graeciam traiceret praetuli et cum eo consule belli partem, quamcumque mihi delegavit, gessi. et insequenti consuli L. Sci- 8 pioni, cum terra statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantum per regnum nostrum dedi, sed vias etiam munivi, pontes feci, commeatus praebui, nec 9 per Macedoniam tantum, sed per Thraciam etiam, ubi inter cetera pax quoque praestanda a barbaris erat. pro 10 hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrum adicere vos, Romani, aliquid et amplificare et augere regnum meum munificentia vestra oportebat, an quae haberem aut meo iure aut beneficio vestro eripere, id quod nunc facitis? Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fa- 11 temini, non restituuntur. Eumenes, tamquam ad Antiochum spoliandum me venit et, si diis placet, decem legatorum decretum calumniae impudentissimae praetendit, in quo maxime et refelli et coargui potest. diser- 12 tissime enim planissimeque in eo scriptum est, Chersonesum et Lysimachiam Eumeni dari. ubi tandem Aenus et Maronea et Thraciae civitates adscriptae sunt? quod ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tamquam ab illis impetraverit, obtinebit? quo in numero me 13 apud vos esse velitis, refert. si tamquam inimicum et hostem insectari propositum est, pergite ut coepistis fa-

14 cere: sin aliquis est respectus mei ut socii atque amici regis, deprecor, ne me tanta iniuria dignum iudicetis.

1 XXVIII. Movit aliquantum oratio regis legatos itaque medio responso rem suspenderunt: si decem legatorum decreto Eumeni datae civitates eae essent, nihil se
2 mutare; si Philippus bello cepisset eas, praemium victoriae iure belli habiturum; si neutrum eorum foret, cognitionem placere senatui reservari et, ut omnia in integro manerent, praesidia quae in iis urbibus sint deduci.

3 Hae causae maxime animum Philippi alienaverunt ab Romanis, ut non a Perseo filio eius novis causis motum, sed ob has a patre bellum relictum filio videri possit.

4 Romae nulla Macedonici belli suspitio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat. cui postulanti ab senatu in aede Bellonae triumphum rerum gestarum magnitudo
5 impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori. medius tamen honor
6 Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. tulit coronas aureas quinquaginta duas, auri praeterea pondo centum
7 triginta duo, argenti sedecim milia trecenta, et pronuntiavit in senatu decem milia pondo argenti et octoginta auri Q. Fabium quaestorem advehere: id quoque se in aerarium delaturum.

8 Magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Postumius praetor habebat. is de
9 pastorum coniuratione, qui vias latrociniis pascuaeque publica infesta habuerant, quaestionem severe exercuit. ad septem milia hominum condemnavit; multi inde fugerunt,
10 de multis sumptum est supplicium. consules diu retenti ad urbem dilectibus tandem in provincias profecti sunt.

1 XXX. Eodem anno in Hispania praetores C. Calpurnius et L. Quinctius, cum primo vere ex hibernis copias eductas in Baeturia iunxissent, in Carpetaniam, ubi hostium castra erant, progressi sunt, communi animo
2 consilioque parati rem gerere. haud procul Dipone et Toletum urbibus inter pabulatores pugna orta est, quibus dum utrimque subvenitur a castris, paulatim omnes co-

ae in aciem eductae sunt. in eo tumultuario certamine
 loca sua et genus pugnae pro hoste fuere. duo exer-
 tus Romani fusi atque in castra compulsi sunt. non in-
 itere percussis hostes. praetores Romani, ne postero
 e castra obpugnarentur, silentio proximae noctis tacito
 gno exercitum abduxerunt. luce prima Hispani acie in-
 ructa ad vallum accesserunt vacuaque praeter spem
 castra ingressi, quae derelicta inter nocturnam trepidatio-
 nem erant, diripuerunt regressique in castra sua paucos
 es quieti stativis manserunt. Romanorum sociorumque
 proelio fugaque ad quinque milia occisa, quorum se-
 solius hostes armarunt. inde ad Tagum flumen profecti
 unt. praetores interim Romani omne id tempus contra-
 endis ex civitatibus sociis Hispanorum auxiliis et refi-
 endis ab terrore adversae pugnae militum animis con-
 umpserunt. ubi satis placuere vires et iam miles quoque
 delendam priorem ignominiam hostem poscebat, duo-
 decim milia passuum ab Tago flumine posuerunt castra.
 de tertia vigilia sublati signis, quadrato agmine prin-
 cipio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. trans fluvium in
 ille hostium castra erant. extemplo, qua duobus locis
 ada nudabat amnis, dextra parte Calpurnius, laeva
 junctius exercitus traduxerunt quieto hoste dum mira-
 ri subitum adventum consultatque, qui tumultum inicere
 epidantibus in ipso transitu amnis potuisset. interim
 Romani, impedimentis quoque omnibus traductis contra-
 isque in unum locum, quia iam moveri videbant hostem
 nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt.
 in medio locatae quinta Calpurnii legio et octava Quinctii;
 robur totius exercitus erat. campum apertum usque ad
 ostium castra habebant, liberum a metu insidiarum.

XXXI. Hispani postquam in citeriore ripa duo Ro-
 manorum agmina conspexerunt, ut priusquam se iungere
 etque instruere possent occuparent eos, castris repente
 fusi cursu ad pugnam tendunt. atrox in principio proe-
 lum fuit et Hispanis recenti victoria inflatis et insueta
 nomina milite Romano accenso. acerrime media acies,
 uae fortissimae legiones, dimicabant; quas cum aliter
 moveri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pu-

gnare; et usque plures confertioresque medios urgebant.
4 ibi postquam laborare aciem Calpurnius praetor vidit, T.
Quintilium Varum et L. Iuventium Thalmam legatos ad
5 singulas legiones adhortandas propere mittit, docere et
monere iubet in illis spem omnem vincendi et retinendae
Hispaniae esse: si illi loco cedant, neminem eius exerci-
tus non modo Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorem
6 ripam usquam visurum. ipse cum equitibus duarum le-
gionum paululum circumvectus in cuneum hostium, qui
7 mediam urgebat aciem, ab latere incurrit. Quintius cum
suis equitibus alterum hostium latus invadit. sed longe
acrius Calpurniani equites pugnabant, et praetor ante
8 alios; nam et primus hostem percussit et ita se inmiscuit
9 mediis, ut vix utrius partis esset nosci posset; et equites
praetoris eximia virtute et equitum pedites accensi sunt.
pudor movit primos centuriones, qui inter tela hostium
praetorem conspexerunt. itaque urgere signiferos pro se
quisque, iubere inferre signa et confestim militem sequi.
10 renovatur ab omnibus clamor, inpetus fit velut ex supe-
riore loco. haud secus ergo quam torrentis modo fundunt
sternuntque percussos, nec sustineri alii super alios infe-
11 rentes sese possunt. fugientes in castra equites persecuti
sunt et permixti turbae hostium intra vallum penetrave-
runt, ubi ab relictis in praesidio castrorum proelium in-
stauratum; coacti sunt Romani equites descendere ex
12 equis. dimicantibus iis legio quinta supervenit, deinde
13 ut quaeque potuerant, copiae adfluebant. caeduntur pas-
sim Hispani per tota castra, nec plus quam quattuor mi-
lia hominum effugerunt. inde tria milia fere, qui arma
retinuerant, montem propinquum ceperunt, mille semier-
14 mes maxime per agros palati sunt. supra triginta quin-
que milia hostium fuerant, ex quibus tam exigua pars
15 pugnae superfuit. signa capta centum triginta duo. Ro-
mani sociique paulo plus sexcenti et provincialium auxi-
16 liorum centum quinquaginta ferme ceciderunt. tribuni
militum quinque amissi et pauci equites Romani cruentae
maxime victoriae speciem fecerunt. in castris hostium,
quia ipsis spatium sua communiendi non fuerat, manserunt.
17 runt. pro contione postero die laudati donatique a C.

Calpurnio equites phaleris, pronuntiavitque eorum maxime opera hostes fusos, castra capta et expugnata esse. Quinius alter praetor suos equites catellis ac fibulis donavit. lonati et centuriones ex utriusque exercitu permulti, maxime qui mediam aciem tenuerunt.

XXXII. Consules dilectibus aliisque, quae Romae agenda erant, peractis rebus in Ligures provinciam exercitum duxerunt. Sempronius a Pisis profectus in Apu-
 2
 10
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000

Iam comitiorum adpetebat tempus. prior tamen Claudius quam Sempronius, cui sors comitia habendi obtigerat, Romam venit, quia P. Claudius frater eius consulatum petebat. competitores habebat patricios L. Aemilium, Q. Fabium, Ser. Sulpicium Galbam, veteres candidatos, et ab repulsis eo magis debitum, quia primo negatus erat, honorem repetentes. etiam quia plus quam unum ex patriciis creari non licebat, artior petitio quattuor petentibus erat. plebei quoque gratiosi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Baebius Tamphilus; et hi epulsi, in spem impetrandi tandem aliquando honoris lilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. opinione hominum haud dubie destinabantur Q. Fabius Labeo et L. Porcius Licinus. sed Claudius consul sine ictoribus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus diversariis et maiore parte senatus, meminisse eum de se prius consulem populi Romani quam fratrem P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrum ut tacitum spectatorem comitiorum se praeberet? — cohereri tamen ab effuso studio nequit. magnis contentione tribunorum quoque plebis, qui aut contra consulem ut pro studio eius pugnabant, comitia aliquotiens tur-

bata, donec pervicit Appius, ut deiecto Fabio fratrem
 13 traheret. creatus P. Claudius Pulcher praeter spem suam
 et ceterorum. locum suum tenuit L. Porcius Licinus,
 quia moderatis studiis, non vi Claudiana inter plebeios
 14 certatum est. praetorum inde comitia sunt habita: C. De-
 cimus Flavius, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Ce-
 thegus, Q. Naevius Matho, C. Sempronius Blaesus, A.
 15 Terentius Varro praetores facti. haec eo anno, quo Ap.
 Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiae-
 que gesta.

1 XXXIII. Principio insequentis anni P. Claudius,
 L. Porcius consules, cum Q. Caecilius, M. Baebius, Ti.
 Sempronius, qui ad disceptandum inter Philippum et
 Eumenem reges Thessalorumque civitates missi erant,
 2 legationem renuntiassent, regum quoque eorum civi-
 tatiumque legatos in senatum introduxerunt. eadem
 utrimque iterata quae dicta apud legatos in Graecia erant.
 3 aliam deinde novam legationem patres, cuius princeps
 Ap. Claudius fuit, in Graeciam et Macedoniam decreve-
 runt ad visendum, redditaene civitates Thessalis et Per-
 4 rhaebis essent. iisdem mandatum, ut ab Aeno et Maronea
 praesidia deducerentur maritimaque omnis Thraciae ora
 5 a Philippo et Macedonibus liberaretur. Peloponnesum
 quoque adire iussi, unde prior legatio discesserat incer-
 tiore statu rerum, quam si non venissent; nam super
 cetera etiam sine responso dimissi nec datum petentibus
 6 erat Achaeorum concilium. de qua re querente graviter
 Q. Caecilio et simul Lacedaemoniis deplorantibus moenia
 diruta, abductam plebem in Achaia et venundatam,
 7 ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi
 leges, Achaei maxime concilii negati crimen excusabant
 recitando legem, quae, nisi belli pacisve causa et cum
 legati ab senatu cum litteris aut scriptis mandatis veni-
 8 rent, vetaret indici concilium. ea ne postea excusatio
 esset, ostendit senatus, curae iis esse debere, ut lega-
 tis Romanis semper adeundi concilium gentis potestas
 fieret, quem ad modum et illis, quotiens vellent, senatus
 daretur.

1 XXXIII. Dimissis iis legationibus, Philippus a suis

perior factus, cedendum civitatibus deducendaque praedia esse, infensus omnibus in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui praeerat maritimae orae, mandat, ut par-² is adversae principes interficeret. ille per Casandrum juendam, unum ex regiis iam diu habitantem Maroneae, nocte Thracibus intromissis velut in bello capta urbe aedem fecit. id apud Romanos legatos querentes tam³ crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbe adversus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur, abnuebat, quicquam eorum ad se aut quemquam suorum pertinere: seditione inter ipsos dimicatum, cum⁴ illi ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent; id facile scituros esse; percunctarentur ipsos Maronitas —, haud⁵ dubius, percussis omnibus terrore tam recentis caedis neminem hiscere adversus se ausurum. negare Appius⁶ rem evidentem pro dubia quaerendam: si ab se culpam remove vellet, Onomastum et Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus per-⁷ punctari posset. primo adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constaret; deinde conlecto tandem animo Casandrum, qui Maroneae fuisset, si utique vellent, se missurum dixit: ad Onomastum quidem⁸ quid eam rem pertinere, qui non modo Maroneae, sed ne in regione quidem propinqua fuisset? et parcebat⁹ magis Onomasto, honoratori amico, et eundem indicem laud paulo plus timebat, quia et ipse sermonem contulerat cum eo et multorum talium ministrum et conscium habebat. Casander quoque, missis qui per Epirum ad¹⁰ nare prosequerentur eum, ne qua indicium emanaret, veneno creditur sublatus.

XXXV. Et legati a Philippi conloquio ita digressi¹ sunt, ut prae se ferrent, nihil eorum sibi placere, et Phil-²ippus minime quin rebellandum esset dubius, quia tamen immaturae ad id vires erant, ad moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romam simul ad pur-³ ganda crimina, simul ad deprecandam iram senatus statuit, satis credens, ipsum etiam iuvenem, quod Romae³ obses specimen indolis regiae dedisset, aliquid momenti

4 facturum. interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi,
re ipsa ad terrorem regulis Thracum iniciendum pro-
fectus, percussis iis uno proelio et Amadoco duce capto
in Macedoniam rediit, missis ad adcolas Histri fluminis
barbaros, ut in Italiam inrumperent, sollicitandos.

5 Et in Peloponneso adventus legatorum Romanorum,
qui ex Macedonia in Achaïam ire iussi erant, exspecta-
batur; adversus quos ut praeparata consilia haberent,

6 Lycortas praetor concilium indixit. ibi de Lacedaemoniis
actum: ex hostibus eos accusatores factos et periculum
esse, ne victi magis timendi forent quam bellantes fu-
issent. quippe in bello sociis Romanis Achaeos usos; nunc
eosdem Romanos aequiores Lacedaemoniis quam Achaeis

7 esse, ubi Areus etiam et Alcibiades, ambo exsules, suo
beneficio restituti, legationem Romam adversus gentem
Achaeorum ita de ipsis meritam suscepissent adeoque
infesta oratione usi essent, ut pulsi patria, non restituti
8 in eam viderentur. clamor undique ortus, referret no-
minatim de iis; et cum omnia ira, non consilio gereren-
tur, capitis damnati sunt. paucos post dies Romani legati
venerunt. his Clitore in Arcadia datum est concilium.

1 XXXVI. Priusquam agerent quicquam, terror Achaeis
iniectus erat et cogitatio, quam non ex aequo disceptatio
2 futura esset, quod Areum et Alcibiadem capitis ab se
concilio proximo damnatos cum legatis videbant; nec
3 hiscere quisquam audebat. Appius ea quae apud senatum
questi erant Lacedaemonii displicere senatui ostendit:
caedem primum ad Compasium factam eorum, qui a Phi-
4 lopoemene ad causam dicendam evocati venissent; deinde
cum in homines ita saevitum esset nec ulla parte crude-
litas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimae
esse, leges vetustissimas abrogatas inclutamque per gen-
5 tes disciplinam Lycurgi sublatam. haec cum Appius di-
xisset, Lycortas, et quia praetor et quia Philopoemenis,
auctoris omnium quae Lacedaemone acta fuerant, factio-
6 nis erat, ita respondit: 'difficilior nobis, Ap. Claudii, apud
vos oratio est quam Romae nuper apud senatum fuit.
7 tunc enim Lacedaemoniis accusantibus respondendum
erat; nunc a vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa

est dicenda. quam iniquitatem condicionis subimus illa spe, iudicis animo te auditurum esse, posita contentione qua paulo ante egisti. ego certe, cum ea quae et hic antea apud Q. Caecilium et postea Romae questi sunt Lacedaemonii a te paulo ante relata sint, non tibi, sed illis me apud te respondere credam. caedem obicitis eorum, qui a Philopoemene praetore evocati ad causam dicendam interfecti sunt. hoc ego crimen non modo a vobis, Romani, sed ne apud vos quidem nobis obiciendum fuisse arbitror. quid ita? quia in vestro foedere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedaemonii. quo tempore armis captis urbes, a quibus abstinere iussi erant, nocturno inpetu occupaverunt, si T. Quinctius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eo nimirum capti et obpressi confugissent. cum vos procul essetis, quo alio nisi ad nos socios vestros, quos antea Gytheo opem ferentes, quos Lacedaemonem vobiscum simili de causa obpugnantes viderant, confugerent? pro vobis igitur iustum piumque bellum suscepimus. quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedaemonii quidem possint, dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt, quonam modo ea quae belli iure acta sunt in disceptationem veniunt? quorum tamen maxima pars nihil pertinet ad nos. nostrum est quod evocavimus ad causam dicendam eos qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui caedem principum fecerant; quod vero illi venientes in castra interfecti sunt, vestrum est, Areu et Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum. exsules Lacedaemoniorum, quo ex numero hi quoque duo fuerunt, et tunc nobiscum erant et quod domicilio sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes, in eos, quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, inpetum fecerunt. Lacedaemonii igitur Lacedaemonios, non Achaei interfecerunt; nec iure an iniuria caesi sint argumentari refert.

XXXVII. At enim illa certe vestra sunt, Achaei, quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustu-

2 listis, quod muros diruistis. quae utraque ab iisdem obici
qui possunt, cum muri Lacedaemonis non ab Lycurgo,
sed paucos ante annos ad dissolvendam Lycurgi discipli-
3 nam exstructi sint? tyranni enim nuper eos arcem et
munimentum sibi, non civitati paraverunt; et si exsistat
hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum et nunc
4 se patriam et Spartam antiquam agnoscere dicat. non
Philopoemenem exspectare nec Achaeos, sed vos ipsi,
Lacedaemonii, vestris manibus amoliri et diruere omnia
5 vestigia tyrannidis debuistis. vestrae enim illae deformes
veluti cicatrices servitutis erant et, cum sine muris per
octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes
Graeciae fuissetis, muris velut compedibus circumdati
6 vincti per centum annos servistis. quod ad leges ademp-
ptas addinet, ego antiquas Lacedaemoniis leges tyrannos
ademisse arbitror, nos non suas ademisse, quas non ha-
7 bebant, sed nostras leges dedisse nec male consuluisse
civitati, cum concilii nostri eam fecerimus et nobis miscue-
rimus, ut corpus unum et concilium totius Peloponnesi
8 esset. tunc, ut opinor, si aliis ipsi legibus viveremus,
alias istis iniunxissemus, queri se iniquo iure esse et in-
9 dignari possent. scio ego, Ap. Claudii, hanc orationem,
qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios neque
liberae gentis esse, sed vere servorum disceptantium
10 apud dominos. nam si non vox illa vana praeconis fuit,
qua liberos esse omnium primos Achaeos iussistis, si
foedus ratum est, si societas et amicitia ex aequo obser-
vatur, cur ego quid Capua capta feceritis Romani non
quaero, vos rationem reposcitis, quid Achaei Lacedae-
11 moniis bello victis fecerimus? interfecti aliqui sunt, finge-
re a nobis; quid? vos senatores Campanos securi non per-
12 cussistis? muros diruimus; vos non muros tantum, sed
13 urbem, agros ademistis. specie, inquis, aequum est foe-
dus; re apud Achaeos precaria libertas, apud Romanos
14 etiam imperium est. sentio, Appi, et, si non oportet, non
indignor; sed oro vos, quantumlibet intersit inter Roma-
nos et Achaeos, modo ne in aequo hostes vestri nostrique
apud vos sint ac nos socii, immo ne meliore iure sint.
15 nam ut in aequo essent nos fecimus, cum leges iis no-

stras dedimus, cum ut Achaei concilii essent effecimus. parum est victis, quod victoribus satis est; plus postulant hostes quam socii habent. quae iure iurando, quae monu- 16 mentis litterarum in lapide insculptis in aeternam memoriam sancta atque sacrata sunt, ea cum periurio nostro tollere parant. veremur quidem vos, Romani, et, si ita 17 vultis, etiam timemus; sed plus et veremur et timemus deos immortales.' cum adsensu maximae partis est auditus, et 18 locutum omnes pro maiestate magistratus censebant, ut facile adpareret molliter agendo dignitatem suam tenere Romanos non posse. tum Appius suadere se magnopere 19 Achaeis dixit, ut, dum liceret voluntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inviti et coacti facerent. haec vox 20 audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum iniecit imperata recusandi. id modo petierunt, ut Romani 21 quae viderentur de Lacedaemoniis mutarent nec Achaeos religione obstringerent irrita ea quae iure iurando sanxisent faciendi. damnatio tantum Arei et Alcibiadis, quae nuper facta erat, sublata est.

XXXVIII. Romae principio eius anni, cum de pro- 1 vinciiis consulum et praetorum actum est, consulibus Ligures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. praetores 2 C. Decimius Flavius urbanam, P. Cornelius Cethegus inter cives et peregrinos sortiti sunt, C. Sempronius Blaesus 3 Siciliam, Q. Naevius Matho Sardiniam et ut idem de beneficiis quaereret, A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. de iis dua- 4 bus provinciis legati per id fere tempus L. Iuventius Thalna et T. Quinctilius Varus venerunt, qui quantum bellum iam 5 profligatum in Hispania esset senatu edocto postularunt simul, ut pro rebus tam prospere gestis diis immortalibus haberetur honos et ut praetoribus exercitum deportare liceret. supplicatio in biduum decreta est; de legionibus 6 deportandis, cum de consulum praetorumque exercitibus ageretur, rem integram referri iusserunt. paucos post dies 7 consulibus in Ligures binae legiones, quas Ap. Claudius et M. Sempronius habuerant, decretae sunt. de Hispaniensibus exercitibus magna contentio fuit inter novos 8 praetores et amicos absentium, Calpurnii Quinctiique.

9 utraque causa tribunos plebis, utraque consulem habebat.
hi se intercessuros senatus consulto, si deportandos cen-
suerent exercitus, denuntiabant; illi, si haec intercessio
10 fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. victa
postremo absentium gratia est et senatus consultum
factum, ut praetores quattuor milia peditum Romanorum
scriberent, trecentos equites, et quinque milia peditum
sociorum Latini nominis, quingentos equites, quos secum
11 in Hispaniam portarent. cum eos [in] legiones quattuor
discripsissent, quod plus quam quina milia peditum, tre-
12 centi equites in singulis legionibus esset, dimitterent, eos
primum qui emerita stipendia haberent, deinde ut cuius-
que fortissima opera Calpurnius et Quinctius in proelio
usi essent.

1 XXXVIII. Hac sedata contentione alia subinde C.
2 Decimi praetoris morte exorta est. Cn. Sicinius et L.
Pupius, qui aediles proximo anno fuerant, et C. Valerius
flamen Dialis et Q. Fulvius Flaccus — is quia aedilis
curulis designatus erat, sine toga candida, sed maxima ex
omnibus contentione — petebant, certamenque ei cum
3 flamine erat. et postquam primo aequare, mox superare
etiam est visus, pars tribunorum plebis negare rationem
4 eius habendam esse, quod duos simul unus magistratus,
praesertim curules, neque capere posset nec gerere; pars
legibus eum solvi aequum censere, ut quem vellet prae-
5 torem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul
6 primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet, de-
inde, ut ex auctoritate senatus idem faceret, convocatis
patribus referre se ad eos dixit, quod nec iure ullo nec
exemplo tolerabili liberae civitati aedilis curulis designa-
tus praeturam peteret, sibi, nisi quid aliud iis videretur,
7 in animo esse e lege comitia habere. patres censuerunt,
uti L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne inpedi-
mento esset, quo minus comitia praetoris in locum C.
8 Decimi subrogandi e lege haberentur. agenti consuli ex
senatus consulto respondit Flaccus, nihil quidem se quod
indignum esset facturum. medio responso spem ad vo-
luntatem interpretantibus fecerat, cessurum patrum au-
9 ctoritati esse. comitiis acrius etiam quam ante petebat

riminando, extorqueri sibi a consule et senatu populi
 Romani beneficium et invidiam fieri geminati honoris,
 amquam non adpareret, ubi designatus praetor esset,
 ex templo aedilitate se abdicaturum. consul cum et per- 10
 insciam petentis crescere et favorem populi magis ma-
 gisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis sena-
 tum vocavit. censuerunt frequentes, quoniam Flaccum
 auctoritas patrum nihil movisset, ad populum cum Flacco
 agendum. contione advocata cum egisset consul, ne tum 11
 quidem de sententia motus gratias populo Romano egit,
 quod tanto studio, quotienscumque declarandae voluntatis
 potestas facta esset, praetorem se voluisset facere; ea sibi 12
 studia civium suorum destituere non esse in animo. haec
 vero tam obstinata vox tantum ei favorem accendit, ut
 haud dubius praetor esset, si consul accipere nomen vel-
 let. ingens certamen tribunis et inter se ipsos et cum 13
 consule fuit, donec senatus a consule est habitus decre-
 tumque, quoniam praetoris subrogandi comitia ne legibus
 fierent, pertinacia Q. Flacci et prava studia hominum in-
 pedirent, senatum censere satis praetorum esse; P. Cor-
 nelius utramque in urbe iurisdictionem haberet Apollini-
 que ludos faceret.

XXXX. His comitiis prudentia et virtute senatus 1
 sublati, alia maioris certaminis, quo et maiore de re et
 inter plures potentioresque viros, sunt exorta. censuram 2
 summa contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. et
 L. Scipiones, Cn. Manlius Volso, L. Furius Purpurio
 patricii, plebei autem M. Porcius Cato, M. Fulvius No-
 bilior, Ti. et M. Sempronii, Longus et Tuditanus. sed 3
 omnes patricos plebeiosque nobilissimarum familiarum
 M. Porcius longe anteibat. in hoc viro tanta vis animi 4
 ingenique fuit, ut quocumque loco natus esset fortunam
 sibi ipse facturus fuisse videretur. nulla ars neque pri-
 vatae neque publicae rei gerendae ei defuit; urbanas ru-
 sticasque res pariter callebat. ad summos honores alios 5
 scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris pro-
 vexit; huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit,
 ut natum ad id unum diceres quodcumque ageret; in 6
 bello manu fortissimus multisque insignibus clarus pugnans,

idem postquam ad magnos honores pervenit, summus
 imperator, et idem in pace, si ius consuleres, peritissi-
 7 mus, si causa oranda esset, eloquentissimus; nec is tan-
 tum cuius lingua vivo eo vigerit, monumentum eloquen-
 tiae nullum exstet, vivit immo vigetque eloquentia eum
 8 sacrata scriptis omnis generis. orationes et pro se multae
 et pro aliis et in alios: nam non solum accusando, sed
 9 etiam causam dicendo fatigavit inimicos. simultates nimio
 plures et exercuerunt eum et ipse exercuit eas; nec facile
 dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas an ille agi-
 10 taverit nobilitatem. asperi procul dubio animi et linguae
 acerbae et inmodice liberae fuit, sed invicti a cupiditati-
 bus animi, rigidae innocentiae, contemptor gratiae, divi-
 11 tiarum. in parsimonia, in patientia laboris, periculi, ferri
 prope corporis animique, quem ne senectus quidem, quae
 12 solvit omnia, fregerit, qui sextum et octogesimum annum
 agens causam dixerit, ipse pro se oraverit scripseritque,
 nonagesimo anno Ser. Galbam ad populi adduxerit in-
 dicio.

1 XXXXI. Hunc, sicut omni vita, tum prensantem
 premebat nobilitas; consenserantque praeter L. Flaccum,
 qui collega in consulatu fuerat, candidati omnes ad dei-
 2 ciendum honore, non solum ut ipsi potius adipiscerentur
 nec quia indignabantur novum hominem censorem videre,
 sed etiam quod tristem censuram periculosamque multo-
 rum famae et ab laeso a plerisque et laedendi cupido
 3 expectabant. etenim tum quoque minitabundus petebat,
 refragari sibi qui liberam et fortem censuram timerent
 4 criminando. et simul L. Valerio subfragabatur; illo uno
 collega castigare se nova flagitia et priscos revocare mo-
 res posse. his accensi homines, adversa nobilitate, non
 M. Porcium modo censorem fecerunt, sed collegam ei
 Valerium Flaccum adiecerunt.

5 Secundum comitia censorum consules praetoresque
 in provincias profecti praeter Q. Naevium, quem quattuor
 non minus menses, priusquam in Sardiniam iret, quaes-
 tiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem
 per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius
 6 visum erat, tenuerunt. si Antiati Valerio credere libet,

ad duo milia hominum damnavit. et L. Postumius praetor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas pastorum coniurationes vindicavit, et reliquias Bacchanalium quæstionis cum cura exsecutus est. multos qui aut citati non adfuerant aut vades deseruerant, in ea regione Italiae latentes partim noxios iudicavit, partim comprehensos Romam ad senatum misit. in carcerem omnes a P. Cornelio coniecti sunt.

XXXXII. In Hispania ulteriore fractis proximo 1 bello Lusitanis quietae res fuerant, et in citeriore A. Terentius in Suessetanis oppidum Corbionem vineis et operibus expugnavit, captivos vendidit; quietæ deinde hiberna et citerior provincia habuit. veteres praetores C. Calpurnius 2 Piso et L. Quinctius Romam redierunt. utrique magno patrum consensu triumphus est decretus. prior C. Calpurnius de Lusitanis et Celtiberis triumphavit; coronas aureas tulit octoginta tres et duodecim milia pondo argenti. paucos post dies L. Quinctius Crispinus ex iisdem 4 Lusitanis Celtiberisque triumphavit: tantundem auri atque argenti in eo triumpho praelatum.

Censores M. Porcius et L. Valerius metu mixta expectatione senatum legerunt; septem moverunt senatu, ex quibus unum insignem et nobilitate et honoribus, L. Quinctium Flamininum consularem. patrum memoria 6 institutum fertur, ut censores motis e senatu adscriberent notas. Catonis et aliae quidem acerbæ orationes exstant in eos, quos aut senatorio loco movit aut quibus equos ademitt; longe gravissima in L. Quinctium oratio est, quæ 7 si accusator ante notam, non censor post notam usus esset, retinere L. Quinctium in senatu ne frater quidem T. Quinctius, si tum censor esset, potuisset. inter cetera 8 obiecit ei, Philippum Poenum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum. eum puerum, per lasciviam cum cavillaretur, 9 exprobrare consuli persaepe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori iactaret. forte epulantibus iis, cum 10 iam vino incaluisset, nuntiatum in convivio esse nobilem Boium cum liberis transfugam venisse: convenire consu-

11 lem velle, ut ab eo fidem praesens acciperet. introductum
in tabernaculum per interpretem adloqui consulem coe-
pisse. inter cuius sermonem Quinctius scorto 'vis tu,'
12 inquit 'quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti, iam
hunc Gallum morientem videre?' et cum is vixdum serio
adnuisset, ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui
super caput pendebat, loquenti Gallo caput primum per-
cussisse, deinde fugienti fidemque populi Romani atque
eorum qui aderant imploranti latus transfodisse.

1 XXXXIII. Valerius Antias, ut qui nec orationem Ca-
tonis legisset et fabulae tantum sine auctore editae credi-
disset, aliud argumentum, simile tamen et libidine et crude-
2 litate peragit. Placentiae famosam mulierem, cuius amore
deperiret, in convivium accersitam scribit: ibi iactantem
sese scorto inter cetera rettulisse, quam acriter quaestio-
nes exercuisset et quam multos capitis damnatos in vin-
3 culis haberet, quos securi percussurus esset. tum illam
infra eum adcubantem negasse umquam vidisse quem-
quam securi ferientem et pervelle id videre. hic indul-
gentem amatorem unum ex illis miseris adtrahi iussum
4 securi percussisse. facinus, sive eo modo quo censor
obiecit sive ut Valerius tradit commissum est, saevum
atque atrox; inter pocula atque epulas, ubi libare diis
dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti
procacis, in sinu consulis recubantis, mactatam humanam
5 victimam esse et cruore mensam respersam! in extrema
oratione Catonis condicio Quinctio fertur, ut si id factum
negaret ceteraque quae obiecisset, sponsione defenderet
sese; sin fateretur, ignominiae sua quemquam doliturum
censeret, cum ipse vino et Venere amens sanguine homi-
nis in convivio lusisset?

1 XXXXIII. In equitatu recognoscendo L. Scipioni
Asiageni adeptus equus. in censibus quoque accipien-
2 dis tristis et aspera in omnes ordines censura fuit. orna-
menta et vestem muliebrem et vehicula, quae pluris quam
quindecim milium aeris essent in censum referre iuratores
3 iussi; item mancipia minora annis viginti, quae post pro-
ximum lustrum decem milibus aeris aut pluris eo venis-
sent, uti ea quoque deciens tanto pluris quam quanti

essent aestimarentur et his rebus omnibus terni in milia
 aeris adtribuarentur. aquam publicam omnem in priva- 4
 tum aedificium aut agrum fluentem ademerunt, et quae
 in loca publica inaedificata inmolitave privati habebant
 intra dies triginta demoliti sunt. opera deinde facienda 5
 ex decreta in eam rem pecunia, lacus sternendos lapide
 detergendasque qua opus esset cloacas, in Aventino et
 in aliis partibus qua nondum erant faciendas locaverunt.
 et separatim Flaccus molem ad Neptunias aquas, ut iter 6
 populo esset, et viam per Formianum montem, Cato 7
 atria duo Maenium et Titium in lautumiis et quattuor
 tabernas in publicum emit basilicamque ibi fecit, quae
 Porcia adpellata est. et vectigalia summis pretiis, ultro
 tributa infimis locaverunt. quas locationes cum senatus 8
 precibus et lacrimis victus publicanorum induci et de in-
 tegro locari iussisset, censores edicto submotis ab hasta
 qui ludificati priorem locationem erant omnia eadem pau-
 lulum inminutis pretiis locaverunt. nobilis censura fuit 9
 simultatiumque plena, quae M. Porcium, cui acerbitas ea
 adsignabatur, per omnem vitam exercuerunt.

Eodem anno coloniae duae, Potentia in Picenum, Pi- 10
 saurum in Gallicum agrum, deductae sunt. sena iugera
 in singulos data. diviserunt agrum coloniasque deduxe-
 runt iidem tres viri, Q. Fabius Labeo et M. et Q. Fulvii,
 Flaccus et Nobilior. consules eius anni nec domi nec 11
 militiae memorabile quicquam egerunt.

XXXXV. In insequentem annum creaverunt consules 1
 M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem.

M. Claudius, Q. Fabius idibus Martiis, quo die con-
 sulatum inierunt, de provinciis suis praetorumque rettul-
 erunt. praetores creati erant C. Valerius flamen Dialis, 2
 qui et priore anno petierat, et Sp. Postumius Albinus et
 P. Cornelius Sisenna, L. Pupius, L. Iulius, Cn. Sicinius.
 consulibus Ligures cum iisdem exercitibus, quos P. Clau- 3
 dius, L. Porcius habuerant, provincia decreta est. Hi- 4
 spaniae extra sortem prioris anni praetoribus cum suis
 exercitibus servatae. praetores ita sortiri iussi, uti fla-
 mini Diali utique altera iuris dicendi Romae provincia
 esset; peregrinam est sortitus. Sisennae Cornelio urbana, 5

- Sp. Postumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Iulio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Iulius maturare est iussus.
- 6 Galli Transalpini per saltus ignotae antea viae, ut ante dictum, in Italiam transgressi oppidum in agro, qui nunc
- 7 est Aquileiensis, aedificabant. id eos ut prohiberet, quod eius sine bello posset, praetori mandatum est: si armin prohibendi essent, consules certiores faceret; ex his placere alterum adversus Gallos ducere legiones.
- 8 Extremo prioris anni comitia habita erant. in demotui Cn. Cornelii Lentuli locum auguris subficiendi creatus erat Sp. Postumius Albinus.
- 1 XXXXVI. Huius principio anni P. Licinius Crassus pontifex maximus mortuus est, in cuius locum M. Sempronius
- 2 Tuditanus pontifex est cooptatus, pontifex maximus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funus causa visceratio data et gladiatores centum viginti pugnant et ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum
- 3 in quo cum toto foro triclinia strata essent, tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosque tabernacula
- 4 statuere in foro; eadem paulo post, cum undique dissenserent, sublata, defunctosque volgo ferebant, quod inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro
- 5 statui. hac religione levatis altera iniecta, quod sanguis per biduum pluvisset in area Volcani; et per decemviri supplicatio indicta erat eius prodigii expiandi causa.
- 6 Priusquam consules in provincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt. nec ullam
- 7 nam ex quo fama per gentes, quae Macedoniam advenit, vulgata est, crimina querimoniasque de Philippo non neglegenter ab Romanis audiri, multis operae pretium
- 8 fuisse queri, pro se quaeque civitates gentesque singuli etiam privatim — gravis enim adcola omnibus et — Romam aut ad spem levandae iniuriae aut ad defensionem
- 9 solacium venerunt. et ab Eumene rege legatio cum fratre eius Athenaeo venit ad querendum, simul quod ne deducerentur ex Thracia praesidia, simul quod in Bithyniam Prusia bellum adversus Eumenem gerenti auxilium
- missa forent.

XXVII. Respondendum ad omnia iuveni tum ad- 1
Demetrio erat. cum haud facile esset aut ea quae
tur aut quae adversus ea dicenda erant memoria
i — nec enim multa solum, sed etiam pleraque 2
quam parva erant, de controversia finium, de ho-
raptis pecoribusque abactis, de iure aut dicto per
1 aut non dicto, de rebus per vim aut per gra-
licatis —, nihil horum neque Demetrium docere 3
nec se satis liquido discere ab eo senatus cum
posse, simul et tirocinio et perturbatione iuvenis
ir, quaeri iussit ab eo, ecquem de his rebus com-
m a patre accepisset. cum respondisset acce- 4
, nihil prius nec potius visum est quam regis
3 singulis responsa accipere. librum extemplo
unt, deinde ut ipse recitaret permiserunt. erant 5
3 singulis rebus in breve coactae causae, ut alia
e secundum decreta legatorum doceret, alia non
etisse, quo minus faceret, sed per eos ipsos qui
nt. interposuerat et querelas de iniquitate decre- 6
quam non ex aequo disceptatum apud Caecilium
igneque sibi nec ullo suo merito insultatum ab
esset. has notas irritati eius animi conlegit senatus; 7
alia excusanti iuveni, alia recipienti futura ita ut
vellet senatus, responderi placuit, nihil patrem eius 8
ctius nec magis quod ex voluntate senatus esset
uam quod, utcumque ea gesta essent, per Deme-
um satisfieri voluisset Romanis: multa et dissimu- 9
livisci et pati praeterita senatum posse, et credere
emetrio credendum esse. obsidem enim se ani- 10
is habere, etsi corpus patri reddiderit, et scire,
salva in patrem pietate possit, amicum eum populo
esse, honorisque eius causa missuros in Macedo- 11
atos, ut si quid minus factum sit quam debuerit,
que sine piaculo rerum praetermissarum fiat. velle
ntire Philippum, integra omnia sibi cum populo
Demetrii filii beneficio esse.

XXVIII. Haec, quae augendae amplitudinis 1
sa facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam
iem adolescenti verterunt.

2 Lacedaemonii deinde introducti sunt. multae et par-
vulae disceptationes iactabantur; sed quae maxime rem
3 continerent erant, utrum restituerentur quos Achaei dam-
naverant nec ne, inique an iure occidissent quos occi-
derant. vertebatur et, utrum manerent in Achaico con-
cilio Lacedaemonii an, ut ante faerat, secretum eius unius
4 in Peloponneso civitatis ius esset. restitui iudiciaque facta
tollī placuit, Lacedaemonem manere in Achaico concilio
scribere id decretum et consignari a Lacedaemoniis et
Achaeis.

5 Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus, ius-
sus idem in Peloponneso sociorum res aspicere. nam ibi
quoque et ex veteribus discordiis residui motus erant et
6 Messenii desciverant a concilio Achaico. cuius belli et
causas et ordinem si expromere velim, inmemor sim pro-
positi, quo statui non ultra adtingere externa, nisi quae
Romanis cohaerent rebus.

1 XXXXVIII. Eventus memorabilis est, quod, cum
bello superiores essent Achaei, Philopoemen praetor eo-
rum capitur, ad praeoccupandam Coronen, quam hostes
petebant, [profectus atque ibi] in valle iniqua cum equi-
2 tibus paucis obpressus. ipsum potuisse effugere Thracum
Cretensiumque auxilio tradunt; sed pudor relinquendi
equites, nobilissimos gentis, ab ipso nuper electos, tenuit.
3 quibus dum locum ad evadendas angustias cogendo ipse
agmen praebet, sustinens inpetus hostium, prolapso equo
et suo ipse casu et onere equi super eum ruentis haud
multum afuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam
4 natus et diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur,
5 viribus admodum adtenuatis. iacentem hostes superflui
obpresserunt; cognitumque primum a verecundia memo-
riaque meritorum haud secus quam ducem suum adtollunt
reficiuntque et ex valle devia in viam portant, vix sibi met
6 ipsi prae necopinato gaudio credentes; pars nuntios
Messenen praemittunt, debellatum esse, Philopoemenem
7 captum adduci. primum adeo incredibilis visa res, ut
non pro vano modo, sed vix pro sano nuntius audiretur.
deinde ut super alium alius idem omnes adfirmantes ve-
8 niebant, tandem facta fides; et priusquam adpropinquare

urbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac servi, pueri quoque cum feminis, effunduntur. itaque clauserat portam turba, dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur. aegre submoventes obvios intrare portam qui adducebant Philopoemenem potuerunt. aequae conferta turba iter reliquum clauserat; et cum pars maxima exclusa a spectaculo esset, theatrum repente, quod propinquum viae erat, compleverunt et, ut eo adduceretur in conspectum populi, una voce omnes exposcebant. magistratus et principes veriti, ne quem motum misericordia praesentis tanti viri faceret, cum alios verecundia pristinae maiestatis conlata praesenti fortunae, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt, deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt dicente praetore Dinocrate, esse quae pertinentia ad summam belli percunctari eum magistratus vellent. inde abducto eo in curiam et senatu vocato consultari coeptum.

L. Iam invesperascebat, et non modo cetera, sed ne in proximam quidem noctem ubi satis tuto custodiretur, expediebant. obstupuerant ad magnitudinem pristinae eius fortunae virtutisque et neque ipsi domum recipere custodiendum audebant nec cuiquam uni custodiam eius satis credebant. admonent deinde quidam, esse thesauro publicum sub terra, saxo quadrato saeptum. eo vinctus demittitur et saxum ingens, quo operitur, machina superinpositum est. ita loco potius quam homini cuiquam credendam custodiam rati, lucem insequentem exspectaverunt. postero die multitudo quidem integra, memor pristinorum eius in civitatem meritorum, parcendum ac per eum remedia quaerenda esse praesentium malorum censebant; sed defectionis auctores, quorum in manu res publica erat, in secreto consultants omnes ad necem eius consentiebant, sed utrum maturarent an differrent ambigebatur. vicit pars avidior poenae, missusque qui venenum ferret. accepto poculo nihil aliud locutum ferunt quam quaesisse, si incolumis Lycortas — is alter imperator Achaeorum erat — equitesque evasisset. postquam 8

dictum est incolumes esse, 'bene habet' inquit, et poculo
9 inpavide exhausto haud ita multo post exspiravit. non
diuturnum mortis eius gaudium auctoribus crudelitatis
fuit. victa namque Messene bello exposcentibus Achaeis
dedidit noxios ossaque reddita Philopoemenis sunt et se-
pultus ab universo Achaico est concilio, adeo omnibus
humanis congestis honoribus, ut ne divinis quidem absti-
10 neretur. ab scriptoribus rerum Graecis Latinisque tan-
tum huic viro tribuitur, ut a quibusdam eorum, velut ad
insignem notam huius anni, memoriae mandatum sit, tres
claros imperatores eo anno decessisse, Philopoemenem,
11 Hannibalem, P. Scipionem. adeo in aequo eum dua-
rum potentissimarum gentium summis imperatoribus
posuerunt.

- 1 LI. Ad Prusiam regem legatus T. Quinctius Flami-
ninus venit; quem suspectum Romanis et receptus post
fugam Antiochi Hannibal et bellum adversus Eumenem
- 2 motum faciebat. ibi seu quia a Flaminino inter cetera
objectum Prusiae erat, hominem omnium qui viverent in-
festissimum populo Romano apud eum esse, qui patriae
suae primum, deinde fractis eius opibus Antiocho regi
- 3 auctor belli adversus populum Romanum fuisset, seu quia
ipse Prusias, ut gratificaretur praesenti Flaminino Ro-
manisque, per se necandi aut tradendi eius in potestatem
consilium cepit, a primo conloquio Flaminini milites ex-
templo ad domum Hannibalis custodiendam missi sunt.
- 4 semper talem exitum vitae suae Hannibal prospexerat
animo et Romanorum inexpiabile odium in se cernens et
fidei regum nihil sane fretus, Prusiae vero levitatem
etiam expertus erat; Flaminini quoque adventum velut
- 5 fatalem sibi horruerat. ad omnia undique infesta, ut iter
semper aliquod praeparatum fugae haberet, septem exitus
e domo fecerat, et ex iis quosdam occultos, ne custodia
- 6 saepirentur. sed grave imperium regum nihil inexplora-
tum, quod vestigari volunt, efficit. totius circuitum domus
ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset.
- 7 Hannibal, postquam est nuntiatum milites regiones in vesti-
bulo esse, postico, quod devium maxime atque occultis-
simi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque obscuro

ilitum obsaeptum sensit et omnia circa clausa custo- 8
 iis dispositis esse, venenum, quod multo ante praeparar-
 um ad tales habebat casus, poposcit. 'liberemus' inquit 9
 diuturna cura populum Romanum, quando mortem senis
 xspectare longum censent. nec magnam nec memora- 10
 ilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret.
 iores quidem populi Romani quantum mutaverint, vel
 ic dies argumento erit. horum patres Pyrrho regi, hosti 11
 rmato, exercitum in Italia habenti, ut a veneno caveret
 raedixerunt; hi legatum consularem, qui auctor esset
 'rusiae per scelus occidendi hospitis, miserunt.' exse- 12
 ratus deinde in caput regnumque Prusiae et hospitalales
 leos violatae ab eo fidei testes invocans, poculum ex-
 ausit. hic vitae exitus fuit Hannibalis.

LII. Scipionem et Polybius et Rutilius hoc anno 1
 mortuum scribunt. ego neque his neque Valerio adsen-
 ior, his, quod censoribus M. Porcio, L. Valerio [L. Va-
 rium] principem senatus ipsum lectum invenio, cum su-
 erioribus duobus lustris Africanus fuisset, quo vivo, nisi 2
 t ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriae
 rodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset.
 antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Naevius, 3
 dversus quem oratio inscripta P. Africani est. hic Nae- 4
 ius in magistratuum libris est tribunus plebis P. Clau-
 io, L. Porcio consulibus, sed iniit tribunatum Ap. Clau-
 io, M. Sempronio consulibus ante diem quartum idus
 decembres. inde tres menses ad idus Martias sunt, 5
 uibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. ita 6
 t vixisse in tribunatu Naevii videtur diesque ei dici ab
 o potuisse, decessisse autem ante L. Valerii et M. Porcii
 ensuram.

Trium clarissimorum suae cuiusque gentis virorum 7
 on tempore magis congruente comparabilis mors vide-
 ar esse quam quod nemo eorum satis dignum splendore
 itae exitum habuit. iam primum omnes non in patrio 8
 olo mortui nec sepulti sunt. veneno absumpti Hannibal
 t Philopoemen; exsul Hannibal, proditus ab hospite, ca-
 tus Philopoemen in carcere et in vinculis exspiravit:
 scipio etsi non exsul neque damnatus, die tamen dicta, 9

ad quam non adfuerat reus, absens citatus, voluntarium non sibi ipse solum, sed etiam funeri suo exilium indixit.

- 1 LIII. Dum ea in Peloponneso, a quibus devertit
oratio, geruntur, reditus in Macedoniam Demetrii lega-
- 2 torumque aliter aliorum adfecerat animos. volgus Mac-
donum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat,
Demetrium ut pacis auctorem cum ingenti favore conspi-
- 3 cisiebant, simul et spe haud dubia regnum ei post mortem
patris destinabant. nam etsi minor aetate quam Perseus
esset, hunc iusta matre familiae, illum paelice ortum esse:
illum ut ex vulgato corpore genitum nullam certi patris
notam habere, hunc insignem similitudinem Philippi prae-
- 4 se ferre. ad hoc Romanos Demetrium in paterno solo
locuturos, Persei nullam apud eos gratiam esse. haec
5 vulgo loquebantur. itaque et Persea cura angebat, ne
parum pro se una aetas valeret, cum aliis omnibus rebus
6 frater superior esset; et Philippus ipse, vix sui arbitrii
fore, quem heredem regni relinqueret credens, sibi quo-
que graviores esse quam vellet minorem filium aiebat.
- 7 offendebatur interdum concursu Macedonum ad eum et
8 alteram iam se vivo regiam esse indignabatur. et ipse
iuvenis haud dubie inflator redierat, subnisus erga se
iudiciis senatus concessisque sibi quae patri negata essent;
9 et omnis mentio Romanorum quantam dignitatem ei apud
ceteros Macedonas, tantam invidiam non apud fratrem
10 modo, sed etiam apud patrem conciliabat, utique post-
quam legati alii Romani venerunt, et cogeatur decedere
Thracia praesidiaque deducere et alia aut ex decreto prio-
rum legatorum aut ex nova constitutione senatus facere.
- 11 sed omnia maerens quidem et gemens — eo magis quod
filium frequentiores prope cum illis quam secum cerne-
bat — oboedienter tamen adversus Romanos faciebat, ne
12 quam movendi extemplo belli causam praeberet. etiam
avertendos animos a suspitione talium consiliorum ratus,
mediam in Thraciam exercitum in Odrysas et Dentheletos
13 et Bessos duxit; Philippopolin urbem fuga desertam
oppidanorum, qui in proxima montium iuga cum familiis
receperant sese, cepit campestrisque barbaros, depopu-

18 agros eorum, in deditionem accepit. relicto inde ad 14
 ilippopolin praesidio, quod haud multo post ab Odrysis
 vulsum est, oppidum in Deuriopo condere instituit —
 eoniae ea regio est —, prope Erigonum fluvium, qui 15
 Illyrico per Paeoniam fluens in Axium amnem editur,
 id procul Stobis, vetere urbe; novam urbem Perseida, 16
 is filio maiori haberetur honos, adpellari iussit.

LIIII. Dum haec in Macedonia geruntur, consules 1
 provincias profecti. Marcellus nuntium praemisit ad 2
 Porcium proconsulem, ut ad novum Gallorum oppidum
 jones admooveret. advenienti consuli Galli sese dedi- 3
 runt. duodecim milia armatorum erant, plerique arma
 agris rapta habebant; ea aegre patientibus iis adempta 4
 aequae alia aut populantes agros rapuerant aut secum
 tulerant. de his rebus qui quererentur legatos Romam
 serunt. introducti in senatum a C. Valerio praetore 5
 posuerunt, se superante in Gallia multitudine inopia
 actos agri et egestate ad quaerendam sedem Alpes
 ingressos, quae inculta per solitudines viderent, ibi
 e ullius iniuria consedissee: oppidum quoque aedificare 6
 epissee, quod indicium esset nec agro nec urbi ulli vim
 laturos venissee. nuper M. Claudium ad se nuntium
 sisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. se 7
 tam, etsi non speciosam pacem quam incerta belli
 aeoptantes dedidissee se prius in fidem quam in pote-
 tem populi Romani. post paucos dies iussos et urbe 8
 agro decedere sese tacitos abire, quo terrarum possent,
 animo habuisse. arma deinde sibi et postremo omnia
 a quae ferrent agerentque adempta. orare se senatum 9
 pulumque Romanum, ne in se innoxios deditos acer-
 is quam in hostes saevirent. huic orationi senatus ita 10
 ponderi iussit: neque illos fecisse recte, cum in Italiam
 nerint oppidumque in alieno agro, nullius Romani ma-
 stratus, qui ei provinciae praecesset, permissu aedificare
 nati sint, neque senatui placere deditos spoliari. itaque 11
 cum iis legatos ad consulem missuros, qui, si redeant
 de venerint, omnia iis sua reddi iubeant quique pro-
 us eant trans Alpes et denuntient Gallicis populis,
 altitudinem suam domi contineant. Alpes prope inexas- 12

perabilem finem in medio esse; non utique iis melius
 13 fore qui eas primi pervias fecissent. legati missi L. Fur-
 rius Purpurio, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli,
 redditis omnibus quae sine cuiusquam iniuria habebant,
 Italia excesserunt.

- 1 LV. Legatis Romanis Transalpini populi benigne
 responderunt. seniores eorum nimiam lenitatem populi
- 2 Romani castigarunt, quod eos homines qui gentis iniussu
 profecti occupare agrum imperii Romani et in alieno solo
- 3 aedificare oppidum conati sint, impunitos dimiserint: de-
 buisse gravem temeritatis mercedem statui. quod vero
- etiam sua reddiderint, vereri ne tanta indulgentia plures
- 4 ad talia audenda inpellantur. et exceperunt et prosecuti
 cum donis legatos sunt.

M. Claudius consul Gallis ex provincia exactis Hi-
 stricum bellum moliri coepit litteris ad senatum missis,
 5 ut sibi in Histriam traducere legiones liceret. id sena-
 tui [haut] placuit. illud agitabant, uti colonia Aquileia
 deduceretur, nec satis constabat, utrum Latinam an civium
 Romanorum deduci placeret. postremo Latinam potius
 6 coloniam deducendam patres censuerunt. triumviri creati
 sunt P. Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus.

Eodem anno Mutina et Parma coloniae civium Roma-
 7 norum sunt deductae. bina milia hominum in agro qui
 proxime Boiorum, ante Tuscorum fuerat, octona iugera
 8 Parmae, quina Mutinae acceperunt. deduxerunt triumviri
 M. Aemilius Lepidus, T. Aebutius Carus, L. Quinctius
 9 Crispinus. et Saturnia colonia civium Romanorum in
 agrum Caletranum est deducta. deduxerunt triumviri
 Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius
 Gracchus. in singulos iugera data decem.

- 1 LVI. Eodem anno A. Terentius proconsul haud pro-
 cul flumine Hiberno in agro Ausetano et proelia secunda
 cum Celtiberis fecit, et oppida quae ibi communierant
- 2 aliquot expugnavit. ulterior Hispania eo anno in pace
 fuit, quia et P. Sempronius proconsul diutino morbo est
 implicitus et nullo lacescente peropportune quieverunt
- 3 Lusitani. nec in Liguribus memorabile quicquam a Q.
 Fabio consule gestum.

Ex Histria revocatus M. Marcellus exercitu dimisso Romam comitiorum causa rediit. creavit consules Cn. 4 Baebium Tamphilum et L. Aemilium Paulum. cum M. Aemilio Lepido hic aedilis curulis fuerat; a quo consule quintus annus erat, cum is ipse Lepidus post duas repul-
sas consul factus esset. praetores inde facti Q. Fulvius 5 Flaccus, M. Valerius Laevinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Caecilius Denter, C. Terentius Istra.

Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causa, 6 quod sanguine per biduum pluvisse in area Concordiae satis credebant nuntiatumque erat, haud procul Sicilia insulam, quae non ante fuerat, novam editam e mari esse. Hannibalem hoc anno Antias Valerius decessisse est au- 7 ctor legatis ad eam rem ad Prusiam missis praeter T. Quinctium Flamininum, cuius in ea re celebre est nomen, L. Scipione Asiatico et P. Scipione Nasica.

[PERIOCHA LIBRI XXXX.]

[Cum Philippus liberos eorumquos in vinculis habebat nobilissimorum hominum conquiri ad mortem iussisset, Theoxena verita pro liberis suis admodum pueris regis libidinem, prolatis in medium gladiis et poculo, in quo venenum erat, suasit iis, ut immittens ludibrium morte effugerent, et cum persuasisset, et ipsa se interemit. certamina inter filios Philippi Macedoniae Persen et Demetrium referuntur; et ut fraude fratris sui Demetrius fictis criminibus, inter quae accusatio parricidii et adfectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est, regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Persen devenit. item res in Liguribus et Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. colonia Aquileia deducta est. libri Numae Pompilii in agro L. Petilli scribae sub Ianiculo a cultoribus agri, arca lapidea clusi, inventi sunt et Graeci et Latini; in quibus cum pleraque dissolvendarum religionum praetor, ad quem delati erant, legisset, iuravit senatui, contra rem publicam esse, ut legerentur servarenturque. ex senatus consulto in comitio exusti sunt. Philippus aegritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, de poena Persei cogitavit voluitque Antigonom potius amicum suum successorem regni sui relinquere, sed in hac cogitatione morte raptus est. regnum Perseus accepit.]

TITI LIVI

AB VRBE CONDITA

LIBER XXXX.

- 1 I. Principio insequentis anni consules praetoresque
sortiti provincias sunt. consulibus nulla praeter Ligures
quae decerneretur erat. iurisdictio urbana [M.] Ogulnio
2 Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit, Hispaniarum
Q. Fulvio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Caecilio
Dentri Sicilia, C. Terentio Istrae Sardinia. dilectus ha-
3 bere consules iussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat,
Apuanos ad rebellionem spectare periculumque esse, ne
4 inpetum in agmen Pisanum facerent. et ex Hispaniis ci-
teriolem in armis esse et cum Celtiberis bellari sciebant,
in ulteriore, quia diu aeger esset praetor, luxuria et otio
5 solutam disciplinam militarem esse. ob ea novos exerci-
tus conscribi placuit, quattuor legiones in Ligures, uti
singulae quina milia et duccnos pedites, trecenos habe-
rent equites; sociorum iisdem Latini nominis quindecim
milia peditum addita et octingenti equites: hi duo consu-
6 lares exercitus essent. scribere praeterea iussi septem
milia peditum sociorum ac Latini nominis et quadrin-
gentos equites et mittere ad M. Marcellum in Galliam,
7 cui ex consulatu prorogatum imperium erat. in Hispa-
niam utramque quae ducerentur quattuor milia peditum
civium Romanorum et ducenti equites et sociorum se-
ptem milia peditum cum trecenis equitibus scribi iussa.
8 et Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat, in
Liguribus prorogatum in annum imperium est.
- 1 II. Ver procellosum eo anno fuit. pridie Parilia,
medio ferme die, atrox cum vento tempestas coorta multis
sacris profanisque locis stragem fecit, signa aenea in
2 Capitolio deiecit, forem ex aede Lunae quae in Aventino

est raptam tulit et in posticis parietibus Cereris templi adfixit, signa alia in circo maximo cum columnis quibus superstabant evertit, fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta foede dissipavit. itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique haruspices iusserunt. simul procuratum est, quod tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat et a Formiis aedem Apollinis Caietae de caelo tactam. ob ea prodigia viginti hostiis maioribus sacrificatum est et diem unum supplicatio fuit.

Per eos dies ex litteris A. Terentii propraetoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia cum plus annum aeger fuisset mortuum esse. eo maturius in Hispaniam praetores iussi proficisci.

Legationes deinde transmarinae introductae sunt, prima Eumenis et Pharnacis regum et Rhodiorum querentium de Sinopensium clade. Philippi quoque legati, Achaeorum et Lacedaemoniorum sub idem tempus venerunt. iis prius Marcio audito, qui ad res Graeciae Macedoniaeque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiae regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas res visendas senatum missurum.

III. De Philippo auxerat curam Marcius; nam ita fecisse eum quae senatui placuissent fatebatur, ut facile adpareret, non diutius quam necesse esset facturum. neque obscurum erat rebellaturum, omniaque quae tunc ageret diceretque eo spectare. iam primum omnem fere multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam quae nunc dicitur, quondam adpellata Paeonia est, traduxit Thracibusque et aliis barbaris urbes tradidit habitandas, fidiora haec genera hominum fore ratus in Romano bello. ingentem ea res fremitum in Macedonia tota fecit, relinquentesque penates suos cum coniugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant, execrationesque in agminibus proficiscentium in regem vincente odio metum exaudiebantur. his ferox animus omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habebat. postremo negare propalam coepit, satis tutum sibi quicquam esse, nisi liberos eorum quos interfecisset comprehensos in custodia haberet et tempore alium alio tolleret.

1   **III.** Eam crudelitatem, foedam per se, foediorē
2 unius domus clades fecit. Herodicum principem Thessa-
3 lorum multis ante annis occiderat, generos quoque eius
4 postea interfecit; in viduitate relictæ filiae singulos filios
5 parvos habentes; Theoxena et Archo nomina iis erant
6 mulieribus. Theoxena multis petentibus aspernata nu-
7 ptias est, Archo Poridi cuidam, longe principi gentis
8 Aenianum, nupsit et apud eum plures enisa partus, par-
9 vis admodum relictis omnibus, decessit. Theoxena, ut
10 in suis manibus liberi sororis educarentur, Poridi nupsit
11 et tamquam omnes ipsa enisa foret, suum sororisque
12 filios in eadem habebat cura. postquam regis edictum
13 de comprehendendis liberis eorum, qui interfecti essent,
14 accepit, ludibrio futuros non regis modo, sed custodum
15 etiam libidini rata ad rem atrocem animum adiecit ausa-
que est dicere, se sua manu potius omnes interfecturam
quam in potestatem Philippi venirent. Poris abominatus
mentionem tam foedi facinoris Athenas deportaturum eos
ad fidos hospites dixit comitemque ipsum fugæ futurum
esse. proficiscuntur ab Thessalonica Aeneam ad statum
sacrificium, quod Aeneae conditori cum magna caerimo-
nia quotannis faciunt. ibi die per sollemnes epulas con-
sumpto navem præparatam a Poride sopitis omnibus de
tertia vigilia conscendunt tamquam redituri in Thessalo-
nicam; sed traicere in Euboeam erat propositum. ceterum
in adversum ventum nequiquam eos tendentes prope ter-
ram lux obpressit, et regii, qui præerant custodiæ portus,
lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt
cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. cum iam ad-
propinquabant. Poris quidem ad hortationem remigum
nautarumque intentus erat, interdum manus ad caelum
tendens deos, ut ferrent opem, orabat. ferox interim
femina ad multo ante præcogitatum revoluta facinus
venenum diluit ferrumque promit et posito in conspectu
poculo strictisque gladiis 'mors' inquit 'una vindicta est.
viae ad mortem hæc sunt; qua quemque animus fert,
effugite superbiam regiam. agite, iuvenes mei, primum,
qui maiores estis, capite ferrum aut haurite poculum, si
segniior mors iuvat.' et hostes aderant et auctor mortis

instabat. alii alio leto absumpti semianimes e nave praecipitantur. ipsa deinde virum comitem mortis complexa in mare sese deiecit. nave vacua dominis regii potiti sunt.

V. Huius atrocitas facinoris novam velut flammam 1 regis invidiae adiecit, ut vulgo ipsum liberosque execrantur; quae dirae brevi ab omnibus diis exaudita, ut saeviret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus 2 enim cum in dies magis cerneret favorem et dignitatem Demetrii fratris apud multitudinem Macedonum crescere et gratiam apud Romanos, sibi spem nullam regni superesse nisi in scelere ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit. ceterum cum se ne ad id quidem, quod muliebri 3 cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos patris amicorum temptare sermonibus perplexis institit. et primo quidam ex his aspernantium tale quicquam 4 praeberunt speciem, quia plus in Demetrio spei ponebant; deinde crescente in dies Philippi odio in Romanos, 5 cui Perseus indulgeret, Demetrius summa ope adversaretur, prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna invenis, adiuvandum quod futurum erat rati fovendamque spem potentioris, Perseo sese adiungunt. cetera in suum 6 quaeque tempus agenda differunt; in praesentia placet omni ope in Romanos accendi regem inpellique ad consilia belli, ad quae iam sua sponte animum inclinasset. simul ut Demetrius in dies suspectior esset, ex compo- 7 sito sermones ad rem Romanorum trahebant. ibi cum alii mores et instituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius urbis nondum exornatae neque publicis neque privatis locis, alii singulos principum eluderent, juvenis 8 incautus et amore nominis Romani et certamine adversus fratrem omnia tuendo suspectum se patri et opportunum criminibus faciebat. itaque expertem eum pater omnium 9 de rebus Romanis consiliorum habebat, totus in Perseum versus cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. redierant quos forte miserat in Bastarnas ad arces- 10 senda auxilia adduxerantque inde nobiles iuvenes et regii quosdam generis, quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur, erexeratque con-

- 11 sociatio gentis eius animum regis. tum Perseus 'quid
ista prosunt?' inquit. 'nequaquam tantum in externis
12 auxiliis est praesidii quantum periculi fraude domestica.
proditorem nolo dicere, certe speculatorem habemus in
sinu, cuius, ex quo obses Romae fuit, corpus nobis red-
13 diderunt Romani, animum ipsi habent. omnium paene
Macedonum in eum ora conversa sunt, nec regem se
alium aiunt habituros esse quam quem Romani dedissent.'
14 his per se aegra mens senis stimulabatur et animo magis
quam vultu ea crimina accipiebat.

1 VI. Forte lustrandi exercitus advenit tempus, cuius
sollemne est tale: caput mediae canis praecisae et pars
ad dextram, cum extis posterior ad laevam viae ponitur,
2 inter hanc divisam hostiam copiae armatae traducuntur.
praeferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ul-
tima origine Macedoniae regum, deinde rex ipse cum
3 liberis sequitur, proxima est regia cohors custodesque
corporis, postremum agmen Macedonum cetera multitudo
4 claudit. latera regis duo filii iuvenes cingebant, Perseus
iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio
minor, medio iuventae robore ille, hic flore, fortunati
5 patris matura suboles, si mens sana esset. mos erat lu-
strationis sacro peracto decurrere exercitum et divisas
bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnae.
6 regii iuvenes duces ei ludicro certamini dati; ceterum non
imago fuit pugnae, sed tamquam de regno dimicaretur,
ita concurrerunt, multaque vulnera rudibus facta, nec prae-
7 ter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciem. pars
ea, quae sub Demetrio erat, longe superior fuit. id aegre
patiente Perseo laetari prudentes amici eius eamque rem
ipsam dicere praebituram causam criminandi iuvenis.

1 VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurre-
rant, uterque habuit, cum vocatus ad cenam ab Demetrio
2 Perseus negasset. festo die benigna invitatio et hilaritas
3 iuvenalis utrosque in vinum traxit. commemoratio ibi
certaminis ludicri et iocosa dicta in adversarios, ita ut
4 ne ipsis quidem ducibus abstineretur, iactabantur. ad
has excipiendas voces speculator ex convivis Persei ni-
sus cum incautior obversaretur, exceptus a iuvenibus

forte triclinio egressis mulcatur. huius rei ignarus Deme- 5
trius 'quin comisatum' inquit 'ad fratrem imus et iram
eius, si qua ex certamine residet, simplicitate et hilari-
tate nostra lenimus?' omnes ire se conclamarunt praeter 6
eos qui speculatoris ab se pulsati praesentem ultionem
metuebant. cum eos quoque Demetrius traheret, ferrum
veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent.
nihil occulti esse in intestina discordia potest. utraque 7
domus speculatorum et proditorum plena erat. praecu-
rrit index ad Persea, ferro subcinctos nuntians cum
Demetrio quattuor adulescentes venire. etsi causa ad- 8
parebat—nam ab iis pulsatum convivam suum audierat—,
infamandae rei causa ianuam obserari iubet et ex parte
superiore aedium versisque in viam fenestris comisatores,
tamquam ad caedem suam venientes, aditu ianae arcet.
Demetrius, per vinum quod excluderetur paulisper voci- 9
feratus, in convivium redit, totius rei ignarus.

VIII. Postero die Perseus, cum primum conveniendi 1
potestas patris fuit, regiam ingressus perturbato vultu in
conspectu patris tacitus procul constitit. cui cum pater 2
'satin salve?' et quanam ea maestitia esset interrogaret
eum, 'de lucro tibi' inquit 'vivere me scito. iam non oc-
cultis a fratre petimur insidiis, nocte cum armatis domum
ad interficiendum me venit, clausisque foribus parietum
praesidio me a furore eius sum tutatus.' cum pavorem 3
mixtum admiratione patri iniecisset, 'atqui si aures prae-
bere potes,' inquit 'manifestam rem teneas faciam.' enim- 4
vero se Philippus dicere auditurum, vocarique extemplo
Demetrium iussit et seniores amicos duos, expertes iu-
venalium inter fratres certaminum, infrequentes iam in
regia, Lysimachum et Onomastum, accersit, quos in con-
silio haberet. dum veniunt amici, solus filio procul stante 5
multa secum animo volutans inambulavit. postquam ve- 6
nisse eos nuntiatum est, secessit in partem interiorem
cum duobus amicis, totidem custodibus corporis; filiis,
ut ternos inermes secum introducerent, permisit. ibi cum 7
consedisset, 'sedeo' inquit 'miserrimus pater, iudex inter
duos filios, accusatorem parricidii et reum, aut conficti
aut commissi criminis labem apud meos inventurus. iam 8

pridem quidem hanc procellam inminentem timebam, cum
vultus inter vos minime fraternos cernerem, cum voces
9 quasdam exaudirem. sed interdum spes animum subibat,
deflagrare iras vestras, purgari suspitiones posse; etiam
hostes armis positis foedus icisse et privatas multorum
10 simultates finitas; subituram vobis aliquando germanitatis
memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinis-
que inter vos, meorum denique praeceptorum, quae vereor
11 ne vana surdis auribus cecinerim. quotiens ego audienti-
bus vobis detestatus exempla discordiarum fraternarum
horrendos eventus eorum rettuli, quibus se stirpemque
12 suam, domos, regna funditus evertissent! meliora quo-
que exempla parte altera posui, sociabilem consortionem
inter binos Lacedaemoniorum reges, salutarem per multa
13 saecula ipsis patriaeque, eandem civitatem, postquam mos
14 sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit, eversam; iam
hos Eumenem Attalumque fratres, a [per] quam exiguis
rebus, prope ut puderet regii nominis, mihi, Antiocho et
cuilibet regum huius aetatis, nulla re magis quam fra-
15 terna unanimitate, regnum aequasse. ne Romanis qui-
dem exemplis abstinui, quae aut visa aut audita habebam,
T. et L. Quinctiorum, qui bellum mecum gesserunt, P.
et L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt, patris pa-
truique eorum, quorum perpetuam vitae concordiam mors
16 quoque miscuit. neque vos illorum scelus similisque
sceleri eventus detertere a vaecordi discordia potuit, ne-
que horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere.
17 vivo et spirante me hereditatem meam ambo et spe et cu-
18 piditate improba crevistis. eo usque me vivere vultis,
donec alterius vestrū superstes haud ambiguum regem
alterum mea morte faciam. nec fratrem nec patrem po-
testis pati. nihil cari, nihil sancti est, in omnium vicem
19 regni unius insatiabilis amor successit. agite, conscele-
rate aures paternas, decernite criminibus, mox ferro de-
creturi, dicite palam quidquid aut veri potestis aut libet
20 comminisci; reseratae aures sunt, quae posthac secretis
alterius ab altero criminibus claudentur.’ haec furens ira
cum dixisset, lacrimae omnibus obortae et diu maestum
silentium tenuit.

VIII. Tum Perseus 'aperienda nimirum nocte ianua 1
fuit et armati comisatores accipiendi praelegendumque ferro
iugulum, quoniam non creditur nisi perpetratum facinus
et eadem petitus insidiis audio quae latro atque insidiator.
non nequiquam isti unum Demetrium filium te habere, 2
me subditum et paelice genitum adpellant. nam si gra- 3
dum, si caritatem filii apud te haberem, non in me que-
rentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset sae-
vires, nec adeo vilis tibi vita esset nostra, ut nec praeterito 4
periculo meo movereris neque futuro, si insidiantibus [sit]
inpune. itaque si mori tacitum oportet, taceamus, pre- 5
cati tantum deos, ut a me coeptum scelus in me finem
habeat nec per meum latus tu petaris; sin autem, quod 6
circumventis in solitudine natura ipsa subicit, ut hominum
quos numquam viderint fidem tamen implorent, mihi quo-
que ferrum in me strictum cernenti vocem mittere liceat,
per te patriumque nomen, quod utri nostrum sanctius sit 7
iam pridem sentis, ita me audias precor, tamquam si voce
et comploratione nocturna excitus mihi quiritanti inter-
venisses, Demetrium cum armatis nocte intempesta in
vestibulo meo deprehendisses. quod tum vociferarer in
re praesenti pavidus, hoc nunc postero die queror. frater, 8
non comisantium in vicem [vitam] iam diu vivimus inter
nos. regnare utique vis. huic spei tuae obstat aetas mea,
obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniae mos, ob-
stat vero etiam patris iudicium. haec transcendere nisi 9
per meum sanguinem non potes. omnia moliris et temptas.
adhuc seu cura mea seu fortuna restitit parricidio tuo.
hesterno die in lustratione et decursu et simulacro ludicro 10
pugnae funestum prope proelium fecisti, nec me aliud a
morte vindicavit quam quod me ac meos vinci passus
sum. ab hostili proelio, tamquam fraterno lusu, pertra- 11
here me ad cenam voluisti. credis me, pater, inter inermes
convivas cenaturum fuisse, ad quem armati comisatum
venerunt? credis nihil mihi a gladiis nocte periculi fuisse,
quem rudibus te inspectante prope occiderunt? quid hoc 12
noctis, quid inimicus ad iratum, quid cum ferro subcinctis
iuvenibus venis? convivam me tibi committere ausus non
sum; comisatorem te cum armatis venientem recipiam?

- 13 si aperta ianua fuisset, funus meum parares hoc tempore,
pater, quo querentem audis. nihil ego, tamquam accu-
sator, criminose nec dubia argumentis colligendo ago.
- 14 quid enim? negat venisse se cum multitudine ad ianuam
meam an ferro subcinctos secum fuisse? quos nomina-
vero accerse. possunt quidem omnia audere qui hoc ausi
- 15 sunt, non tamen audebunt negare. si deprehensos intra
limen meum cum ferro ad te deducerem, rem pro mani-
festo haberes; fatentes pro deprehensis habe.
- 1 X. Exsecrare nunc cupiditatem regni et furias fra-
ternas concita. sed ne sint caecae, pater, exsecrationes
tuae, discerne, dispice insidiatorem et petitum insidiis,
- 2 noxium incesse caput. qui occisurus fratrem fuit, habeat
etiam iratos paternos deos; qui periturus fraterno scelere
fuit, perfugium in patris misericordia et iustitia habeat.
- 3 quo enim alio confugiam, cui non sollemne lustrale exer-
citus tui, non decursus militum, non domus, non epulae,
non nox ad quietem data naturae beneficio mortalibus
- 4 tuta est? si iero ad fratrem invitatus, moriendum est, si
recepero intra ianuam comisatum fratrem, moriendum est;
nec eundo nec manendo insidias evito; quo me conferam?
- 5 nihil praeter deos, pater, et te colui. non Romanos habeo
ad quos confugiam; perisse expetunt, quia tuis iniuriis
doleo, quia tibi ademptas tot urbes, tot gentes, modo
Thraciae maritimam oram, indignor. nec me nec te in-
- 6 columi Macedoniam suam futuram sperant, sed si me
scelus fratris, te senectus absumpserit aut ne ea quidem
expectata fuerit, regem regnumque Macedoniae sua fu-
tura sciunt. si quid extra Macedoniam tibi Romani reli-
quissent, mihi quoque id relictum crederem receptaculum.
- 7 at in Macedonibus satis praesidii est. vidisti hesterno
die inpetum militum in me. quid illis defuit nisi ferrum?
quod illis defuit interdiu, convivae fratris noctu adsum-
- 8 pserunt. quid de magna parte principum loquar, qui in
Romanis spem omnem dignitatis et fortunae posuerunt et
in eo, qui omnia apud Romanos potest? neque hercule
istum mihi tantum fratri maiori, sed prope est ut tibi
- 9 quoque ipsi, regi et patri, praeferant. iste enim est, cuius
beneficio poenam tibi senatus remisit, qui nunc te ab

armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam et obnoxiam adulescentiae suae esse aequum censet. pro 10 isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio liberatae, pro isto Macedones qui pace Romana gaudent. mihi praeter te, pater, quid usquam aut spei aut praesidiū est?

XI. Quo spectare illas litteras ad te nunc missas T. 1 Quinctii credis, quibus et bene te consuluisse rebus tuis ait, quod Demetrium Romam miseris, et hortatur, ut iterum et cum pluribus legatis et primoribus eum remittas Macedonum? T. Quinctius nunc est auctor omnium rerum 2 isti et magister. eum sibi te abdicato patre in locum tuum substituit. illic ante omnia clandestina concocta sunt consilia. quaeruntur adiutores consiliis, cum te plures et principes Macedonum cum isto mittere iubet. qui hinc integri et sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes, imbuti illinc et infecti Romanis delenimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia est, eum iam regem vivo patre adpellant. haec si indignor, audiendum est statim, non 4 ab aliis solum, sed etiam a te, pater, cupiditatis regni crimen. ego vero, si in medio ponitur, non agnosco. 5 quem enim suo loco moveo, ut ipse in eius locum succedam? unus ante me pater est et, ut diu sit, deos rogo. superstes — et ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit — 6 hereditatem regni, si pater tradet, accipiam. cupit regnum, et quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem aetatis, naturae, moris Macedonum, iuris gentium. “obstat frater maior, ad quem iure, voluntate etiam patris, regnum pertinet. tollatur; non primus regnum fraterna 8 caede petiero. pater senex et (filio) solus (orbatus) de se magis timebit quam ut filii necem ulciscatur. Romani laetabuntur, probabunt, defendent factum.” hae spes incertae, pater, sed non inanes sunt. ita enim se res habet: periculum vitae propellere a me potes puniendo eos qui 10 ad me interficiendum ferrum sumpserunt; si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris.’

XII. Postquam dicendi finem Perseus fecit, coniecti 1 eorum qui aderant oculi in Demetrium sunt, velut con-

2 festim responsurus esset. deinde diu fuit silentium, cum
perfusum fletu adpareret omnibus loqui non posse. tan-
dem vicit dolorem ipsa necessitas, cum dicere iuberent,
3 atque ita orsus est. 'omnia quae reorum antea fuerant
auxilia, pater, praeoccupavit accusator. simulatis lacrimis
in alterius perniciem veras meas lacrimas suspectas tibi
4 fecit. cum ipse, ex quo ab Roma redii, per occulta cum
suis conloquia dies noctesque insidietur, ultro mihi non
insidiatoris modo, sed latronis manifesti et percussoris
5 speciem induit. periculo suo te exterret, ut innoxio fratri
per eundem te maturet perniciem. perfugium sibi nusquam
gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem spei quicquam
6 reliquae habeam. circumventum, solum, inopem, invidia
gratiae externae, quae obest potius quam prodest, onerat.
iam illud quam accusatorie, quod noctis huius crimen
7 miscuit cum cetera insectatione vitae meae, ut et hoc, quod
iam quale sit scies, suspectum alio vitae nostrae tenore
faceret et illam vanam criminationem spei, voluntatis,
consiliorum meorum nocturno hoc ficto et composito ar-
8 gumento fulciret? simul et illud quaesivit, ut repentina et
minime praeparata accusatio videretur, quippe ex noctis
9 huius metu et tumultu repentino exorta. oportuit autem,
Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Ro-
manis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non
expectatam fabulam esse noctis huius, sed proditiōis
10 me ante (me) accusatum; si illa separata ab hac vana
accusatio erat invidiamque tuam adversus me magis quam
crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut praeter-
11 mitti aut in aliud tempus differri, ut per se quaereretur,
utrum ipse ego tibi an tu mihi, novo quidem et singulari
12 genere odii, insidias fecisses. ego tamen, quantum in hac
subita perturbatione potero, separabo ea quae tu confudisti
13 et noctis huius insidias aut tuas aut meas detegam. occi-
dendi sui consilium inisse me videri vult, ut scilicet ma-
iore fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum,
tuo etiam, ut ait, iudicio regnum est futurum, ego minor
14 in eius quem occidissem succederem locum. quid ergo
illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos a me cul-
tos ait atque eorum fiducia in spem regni me venisse?

nam si et in Romanis tantum momenti credebam esse, ut 15
 quem vellent inponerent Macedoniae regem, et meae tan-
 tum apud eos gratiae confidebam, quid opus parricidio
 fuit? an ut cruentum diadema fraterna caede gererem? ut 16
 illis ipsis, apud quos aut vera aut certe simulata probitate
 partam gratiam habeo, si quam forte habeo, execrabilis
 et invisus essem? nisi T. Quinctium credis, cuius virtute 17
 et consiliis me nunc arguis regi, cum et ipse tali pietate
 vivat cum fratre, mihi fraternae caedis fuisse auctorem.
 idem non Romanorum gratiam solum, sed Macedonum 18
 iudicia ac paene omnium deorum hominumque consensum
 conlegit, per quae omnia se mihi parem in certamine non
 futurum crediderim; idem, tamquam in aliis omnibus re- 19
 bus inferior essem, ad sceleris ultimam spem confugisse
 me insimulat. vis hanc formulam cognitionis esse, ut 20
 uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium
 fratris obprimendi iudicetur cepisse?

XIII. Exsequamur tamen quocumque modo conficti 1
 ordinem criminis. pluribus modis se petatum criminatus
 est et omnes insidiarum vias in unum diem contulit. volui 2
 interdum eum post lustrationem, cum concurrimus, et qui-
 dem, si diis placet, lustrationum die, occidere; volui, cum
 ad cenam invitavi, veneno scilicet tollere; volui, cum co-
 misatum gladiis adcincti me secuti sunt, ferro interficere.
 tempora quidem qualia sint ad parricidium electa vides: 3
 lusus, convivii, comisationis. quid? dies qualis? quo
 lustratus exercitus, quo inter divisam victimam, praelatis
 omnium qui umquam fuere Macedoniae regum armis regis,
 duo soli tua tegentes latera, pater, praevecti sumus et
 secutum est Macedonum agmen, hoc ego, etiam si quid 4
 antea admissem piaculo dignum, lustratus et expiatus
 sacro, tum cum maxime in hostiam itineri nostro circumda-
 tam intuens, parricidium, venena, gladios in comisationem
 praeparatos volutabam in animo, ut quibus aliis deinde
 sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem? sed 5
 caecus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta
 efficere vult, aliud alio confundit. nam si veneno te inter 6
 cenam tollere volui, quid minus aptum fuit quam perti-
 naci certamine et concursu iratum te efficere, ut merito,

7 sicut fecisti, invitatus ad cenam abnueres? cum autem
iratus negasses, utrum ut placarem te danda opera fuit,
ut aliam quaererem occasionem, quoniam semel venenum
8 paraveram, an ab illo consilio velut transiliendum ad aliud
fuit, ut ferro te, et quidem eo die, per speciem comisatio-
9 nis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis cre-
debam cenam evitasse meam, non ab eodem metu comi-
sationem quoque evitaturum existimabam?

1 XIII. Non est res, qua erubescam, pater, si die festo
2 inter aequales largiore vino sum usus. tu quoque velim
inquiras, qua laetitia, quo lusu apud me celebratum he-
sternum convivium sit, illo etiam, pravo forsitan, gaudio
provehente, quod in iuvenali armorum certamine pars
3 nostra non inferior fuerat. miseria haec et metus crapulam
facile excusserunt; quae si non intervenissent, insidiatores
4 nos sopiti iaceremus. si domum tuam expugnaturus,
capta domo dominum interfectorus eram, non temperas-
sem vino in unum diem, non milites meos abstinuissem?
5 et ne ego me solus nimia simplicitate tuear, ipse quoque
minime malus ac suspicax frater "nihil aliud scio," inquit
"nihil arguo, nisi quod cum ferro comisatum venerunt."
6 si quaeram unde id ipsum scias, necesse erit te fateri,
aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam
aut illos ita aperte sumpsisse ferrum, ut omnes viderent.
7 et ne quid ipse aut prius inquisisse aut nunc criminose
argumentari videretur, te quaerere ex iis quos nominas-
set iubebat, an ferrum habuissent, ut tamquam in re du-
bia, cum id quaesisses quod ipsi fatentur, pro convictis
8 haberentur. quin tu illud quaeri iubes, num tui occi-
dendi causa ferrum sumpserint, num me auctore et
sciente? hoc enim videri vis, non illud quod fatentur et
palam est. et sui se tuendi causa sumpsisse dicunt.
9 recte an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem red-
dent; meam causam, quae nihil eo facto contingitur, ne
miscueris, aut explica, utrum aperte an clam te adgree-
10 suri fuerimus. si aperte, cur non omnes ferrum habui-
mus? cur nemo praeter eos qui tuum speculatorem pul-
11 saverunt? si clam, quis ordo consilii fuit? convivio soluto
cum comisator ego discessissem, quattuor substitissent,

ut sopitum te adgrederentur, quomodo fefelliassent et alieni et mei et maxime suspecti, quia paulo ante in rixa fuerant? quomodo autem trucidato te ipsi evasuri fuerunt? quattuor gladiis domus tua capi et expugnari potuit?

XV. Quin tu omissa ista nocturna fabula ad id quod 1
doles, quod invidia urit, reverteris? "cur usquam regni 2
tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunae successor quibusdam videris quam ego? cur spem meam, quae, si tu non esses, certa erat, dubiam et sollicitam facis?" haec sentit Perseus, etsi non dicit; haec istum 3
inimicum, haec accusatorem faciunt; haec domum, haec regnum tuum criminibus et suspicionibus replent. ego 4
autem, pater, quem ad modum nec nunc sperare regnum nec ambigere umquam de eo forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me maiori cedere vis, sic illud nec debui facere nec debeo, ut indignus te patre, indignus omnibus videar. id enim vitis meis, non cedendi cui ius fasque 5
est modestia consequar. Romanos obicis mihi et ea quae gloriae esse debent in crimen vertis. ego nec obses 6
Romanis ut traderer nec ut legatus mitterer Romam petii. a te missus ire non recusavi. utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. itaque mihi cum Romanis, pater, causa amicitiae 7
tu fuisti. quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse coeperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. nec hodie ut prosit mihi gratia Romanorum postulo, ne 8
obsit tantum deprecor. nec in bello coepit nec ad bellum reservetur; pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum: neutra res mihi nec gloriae nec crimini sit. ego si quid inpie in te, pater, si quid scelerate in fra- 9
trem admisi, nullam deprecor poenam; si innocens sum, ne invidia conflagrem, cum crimine non possim, deprecor. non hodie me primum frater accusat, sed hodie primum 10
aperte, nullo meo in se merito. si mihi pater succenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adulescentiae, te errori veniam impetrare meo. ubi praesidium esse oportebat, ibi exitium est. e convivio et comi- 11
sationibus prope semisomnus raptus sum ad causam par-

ricidii dicendam. sine advocatis, sine patronis ipse pro
12 me dicere cogor. si pro alio dicendum esset, tempus ad
meditandum et componendam orationem sumpsissem,
cum quid aliud quam ingenii fama perichitarer? ignarus,
quid arcessitus essem, te iratum et iubentem dicere cau-
13 sam, fratrem accusantem audiui. ille diu ante praeparata,
meditata in me oratione est usus; ego id tantum temporis,
quo accusatus sum, ad cognoscendum, quid ageretur,
14 habui. utrum momento illo horae accusatorem audirem
an defensionem meditarer? adtonitus repentino atque ino-
pinato malo, vix quid obiceretur intellegere potui; nedum
15 satis sciam, quo modo me tuear. quid mihi spei esset,
nisi patrem iudicem haberem? apud quem etiam si caritate
a fratre maiore vincor, misericordia certe reus vinci non
16 debeo. ego enim ut me mihi tibiue serves precor, ille
ut me in securitatem suam occidas postulat. quid eum, cum
regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam
nunc sanguinem meum sibi indulgeri aequum censet?

1 XVI. Dicenti haec lacrimae simul spiritum et vocem
intercluserunt. Philippus submotis iis paulisper conlo-
cutus cum amicis pronuntiavit, non verbis se nec unius
2 horae disceptatione causam eorum diiudicaturum, sed in-
quirendo in utriusque vitam, mores, et dicta factaque in
3 magnis parvisque rebus observando, ut omnibus adpa-
reret, noctis proximae crimen facile revictum, suspectam
nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. haec vivo
Philippo velut semina iacta sunt Macedonici belli, quod
maxime cum Perseo gerendum erat.

4 Consules ambo in Ligures, quae tum una consularis
provincia erat, proficiscuntur. et quia prospere ibi res
5 gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligu-
rum duo milia fere ad extremum finem provinciae Gal-
liae, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti recipere-
rentur orantes. Marcellus opperiri eodem loco Liguribus
6 iussis senatum per litteras consuluit. senatus rescri-
bere M. Ogulnium praetorem Marcello iussit, verius
fuisse consules, quorum provincia esset, quam se, quid
e re publica esset, decernere: tum quoque non placere,
nisi per deditionem Ligures recipi; et receptis arma

adimi, atque eos ad consules mitti senatum aequum censere.

Praetores eodem tempore, P. Manlius in ulteriorem 7 Hispaniam, quam et priore praetura provinciam obtinuerat, Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit exercitumque [ab] A. Terentio accepit; nam ulterior morte P. Sempronii proconsulis sine imperio fuerat. Fulvium Flaccum 8 ppidum Hispanum Vrbicuam nomine obpugnantem Celtiberi adorti sunt. dura ibi proelia aliquot acta, multi Romani milites et vulnerati et interfecti sunt. victi per-everantia Fulvii, quod nulla vi abstrahi ab obsidione otuit, Celtiberi fessi proeliis variis abscesserunt. urbs 9 motu auxilio eorum intra paucos dies capta et direpta est, praedam militibus praetor concessit. Fulvius hoc 10 pposito capto, P. Manlius exercitu tantum in unum coacto, qui dissipatus fuerat, nulla alia memorabili gesta re exercitus in hiberna deduxerunt. haec ea aestate in Hispania gesta. Terentius, qui ex ea provincia decesserat, ovans 11 urbem iniit. translatus argenti pondo novem milia trecenta viginti, auri octoginta pondo et duae coronae aureae pondo sexaginta septem.

XVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem 1 et regem Masinissam in re praesenti disceptatores Romani in agro fuerunt. ceperat eum ab Carthaginien-sibus pater 2 Masinissae Gala; Galam Syphax inde expulerat, postea in gratiam soceri Hasdrubalis Carthaginien-sibus dono dederat; Carthaginienses eo anno Masinissa expulerat. 3 laud minore certamine animorum, quam cum ferro et acie limicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienses, 4 quod maiorum suorum fuisset, deinde ab Syphace ad se pervenisset, repetebant. Masinissa paterni regni agrum e et recepis-sisse et habere gentium iure aiebat; et causa t possessione superiorem esse; nihil aliud se in ea disce- 5 statione metuere quam ne pudor Romanorum, dum verentur, ne quid socio atque amico regi adversus communes uos atque illius hostes indulsisse videantur, damno sit. legati possessionis ius non mutarunt, causam integram 6 Romam ad senatum reiecerunt.

In Liguribus nihil postea gestum. recesserant pri-

mum in devios saltus, deinde dimisso exercitu passim in
 7 vicos castellaque sua dilapsi sunt. consules quoque di-
 mittere exercitum voluerunt, ac de ea re patres consulue-
 runt. alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in
 annum creandos venire Romam iusserunt, alterum cum
 8 legionibus suis Pisis hiemare. fama erat Gallos Transal-
 pinos iuventutem armare, nec in quam regionem Italiae
 effusura se multitudo esset sciebatur. ita inter se consu-
 les compararunt, ut Cn. Baebius ad comitia iret, quia M.
 Baebius frater eius consulatum petebat.

1 XVIII. Comitia consulibus rogandis fuere; creati P.
 2 Cornelius Lentulus, M. Baebius Tamphilus. praetores
 inde facti duo Q. Fabii, Maximus et Buteo, Ti. Claudius
 Nero, Q. Petillius Spurius, M. Pinarius Rusca, L. Du-
 3 ronius. his inito magistratu provinciae ita sorte evene-
 runt: Ligures consulibus, praetoribus Q. Petillio urbana,
 Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia,
 Ti. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Du-
 4 ronio Apulia; et Histri adiecti, quod Tarentini Brundi-
 sinique nuntiabant maritimos agros infestos transmari-
 narum navium latrociniiis esse. eadem Massilienses de
 5 Ligurum navibus querebantur. exercitus inde decreti:
 quattuor legiones consulibus, quae quina milia duce-
 Romanos pedites, trecenos haberent equites, et quindecim
 milia socium ac Latini nominis, octingenti equites.
 6 in Hispaniis prorogatum veteribus praetoribus imperium
 est cum exercitibus quos haberent, et in supplementum
 decreta tria milia civium Romanorum, ducenti equites, et
 socium Latini nominis sex milia peditum, trecenti equites.
 7 nec rei navalis cura omissa. duumviros in eam rem con-
 sules creare iussi, per quos naves viginti deductae nava-
 libus sociis civibus Romanis, qui servitutem servissent,
 8 complerentur, ingenui tantum ut iis praeessent. inter
 duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora,
 ut promunturium iis Minervae velut cardo in medio esset;
 alter inde dextram partem usque ad Massiliam, laevam
 alter usque ad Barium tueretur.

1 XVIII. Prodigia multa foeda et Romae eo anno visa
 2 et nuntiata peregre. in area Volcani et Concordiae san-

guinem pluit; et pontifices hastas motas nuntiavere et Lanuvii simulacrum Iunonis Sospitae lacrimasse. pesti- 3
lencia in agris forisque et conciliabulis et in urbe tanta
erat, ut Libitina funeribus vix subficeret. his prodigiis 4
cladibusque anxii patres decreverunt, ut et consules, qui-
bus diis videretur, hostiis maioribus sacrificarent et decem-
viri libros adirent. eorum decreto supplicatio circa omnia 5
pulvinaria Romae in diem unum indicta est. iisdem au-
ctoribus et senatus censuit et consules edixerunt, ut per
totam Italiam triduum supplicatio et feriae essent. pesti- 6
lentic tantae vis erat, ut, cum propter defectionem Cor-
sorum bellumque ab Iliensibus concitatum in Sardinia
octo milia peditum ex sociis Latini nominis placuisset
scribi et trecentos equites, quos M. Pinarius praetor se-
cum in Sardiniam traiceret, tantum hominum demortuum 7
esse, tantum ubique aegrorum consules renuntiaverint,
ut is numerus effici militum non potuerit. quod deerat 8
militum, sumere a Cn. Baebio proconsule, qui Pisis hiber-
nabat, iussus praetor atque inde in Sardiniam traicere.

L. Durnio praetori, cui provincia Apulia evenerat, 9
adiecta de Bacchanalibus quaestio est, cuius residua quae-
dam velut semina ex prioribus malis iam priore anno
adparuerant; sed magis inchoatae apud L. Pupium prae- 10
torem quaestiones erant quam ad exitum ullum perductae.
id persecare novum praetorem, ne serperet iterum latius,
patres iusserunt. et legem de ambitu consules ex aucto- 11
ritate senatus ad populum tulerunt.

XX. Legationes deinde in senatum introduxerunt, 1
regum primas Eumenis et Ariarathis Cappadocis et Phar-
nacis Pontici. nec ultra quicquam eis responsum est quam
missuros. qui de controversiis eorum cognoscerent statue-
rentque. Lacedaemoniorum deinde exsulum et Achaeo- 2
rum legati introducti sunt. et spes data exsulis est
scripturum senatum Achaeis, ut restituerentur; Achaei
de Messene recepta compositisque ibi rebus cum adsensu
patrum exposuerunt. et a Philippo rege Macedonum duo 3
legati venerunt, Philocles et Apelles, nulla super re quae
petenda ab senatu esset; speculatum magis inquisitumque
missi de iis quorum Perseus Demetrium insimulasset

sermonum cum Romanis, maxime cum T. Quinctio, ad-
4 versus fratrem de regno habitorem. hos tamquam medios
nec in alterius favorem inclinatos miserat rex; erant au-
tem et hi Persei fraudis in fratrem ministri et participes.

5 Demetrius omnium praeterquam fraterno scelere quod
nuper eruperat ignarus primo neque magnam neque
nullam spem habebat patrem sibi placari posse; minus
deinde in dies patris animo fidebat, cum obsideri aures
6 a fratre cerneret. itaque circumspiciens dicta factaque
sua, ne cuius suspitiones auget, maxime ab omni men-
tione et contagione Romanorum abstinebat, ut neque
scribi sibi vellet, quia hoc praecipue criminum genere
exasperari animum sentiebat.

1 XXI. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret,
simul avertendae suspitionis causa quicquam a se agitari
de Romano bello, Stobos Paeoniae exercitu indicto in
2 Maedicam ducere pergit. cupido eum ceperat in verticem
Haemi montis ascendendi, quia vulgatae opinioni credi-
derat Ponticum simul et Adriaticum mare et Histrum
annem et Alpes conspici posse: subiecta oculis ea haud
parvi sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli.
3 percunctatus regionis peritos de ascensu Haemi, cum
satis inter omnes constaret viam exercitui nullam esse,
4 paucis et expeditis per difficillimum aditum, ut sermone
familiari minorem filium permulceret, quem statuerat non
ducere secum, primum quaerit ab eo, cum tanta difficultas
itineris proponatur, utrum perseverandum sit in incepto
5 an abstinendum: si pergat tamen ire, non posse oblivisci
se in talibus rebus Antigoni, qui saeva tempestate iacta-
tus, in eadem nave cum secum suos omnes habuisset,
praecepisse liberis diceretur, ut et ipsi meminissent et ita
posteris proderent, ne quis cum tota gente simul in rebus
6 dubiis periclitari auderet. memorem ergo se praecepti
eius duos simul filios non commissurum in aleam eius
qui proponeretur casus; et quoniam maiorem filium secum
duceret, minorem ad subsidia spei et custodiam regni
7 remissurum in Macedoniam esse. non fallebat Demetrium
ablegari se, ne adesset consilio, cum in conspectu locorum
consultaret, qua proxime itinera ad mare Hadriaticum

atque Italiam ducerent quacque belli ratio futura esset. sed non solum parendum patri tum, sed etiam adsentien- 8 dum erat, ne invitum parere suspicionem faceret. ut 9 tamen iter ei tutum in Macedoniam esset, Didas ex praetoribus regis unus, qui Paeoniae praeerat, iussus est prosequi eum cum modico praesidio. hunc quoque Perseus, 10 sicut plerosque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam esse coeperat, ad quem ita inclinato regis animo hereditas regni pertineret, inter coniuratos in fratris perniciem habuit. in praesentia dat ei mandata, ut per omne 11 obsequium insinuaret se in quam maxime familiarem usum, ut elicere omnia arcana specularique abditos eius sensus posset. ita digreditur Demetrius cum infestioribus quam si solus iret praesidiis.

XXII. Philippus Maedicam primum, deinde solitu- 1 dines interiacentes Maedicae atque Haemo transgressus septimis demum castris ad radices montis pervenit. ibi unum moratus diem ad deligendos quos duceret secum, tertio die iter est ingressus. modicus primo labor in imis 2 collibus fuit. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisque silvestria et pleraque invia loca excipiebant; pervenere deinde in tam opacum iter, ut prae densitate arborum inmissorumque aliorum in alios ramorum per- 3 spici caelum vix posset. ut vero iugis adpropinquabant, 4 quod rarum in altis locis est, adeo omnia contexta nebula, ut haud secus quam nocturno itinere impedirentur. tertio demum die ad verticem perventum. nihil volgatae opi- 5 nioni degressi inde detraxerunt, magis credo, ne vanitas itineris ludibrio esset, quam quod diversa inter se maria montesque et amnes ex uno loco conspici potuerint. vexati 6 omnes et ante alios rex ipse, quo gravior aetate erat, difficultate viae est. duabus aris ibi Iovi et Soli sacratis 7 cum inmolasset, qua triduo ascenderat, biduo est degressus, frigora nocturna maxime metuens, quae caniculae ortu similia brumalibus erant. multis per eos dies diffi- 8 cultatibus confictatus nihilo laetiora in castris invenit, ubi summa penuria erat, ut in regione, quam ab omni 9 parte solitudines clauderent. itaque unum tantum moratus diem, quietis eorum causa quos habuerat secum, iti-

10 nere inde simili fugae in Dentheletos transcurrit.
 erant, sed propter inopiam haud secus quam hos
 11 fines Macedones populati sunt; rapiendo enim pa-
 villas primum, dein quosdam etiam vicos evastarunt,
 sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequi
 12 deos sociales nomenque suum inplorantes audiret.
 mento inde sublato in Maedicam regressus, urbem,
 Petram adpellant, obpugnare est adortus. ipse a
 13 pestri aditu castra posuit, Perseum filium cum m-
 manu circummisit, ut ab superioribus locis urbem a
 14 deretur. oppidani, cum terror undique instaret, ol-
 bus datis in praesentia dederunt sese; iidem, post
 exercitus recessit, obliti obsidum relicta urbe in loca
 15 nita et montes refugerunt. Philippus omni genere la-
 sine ullo effectu fatigatis militibus et fraude Didae
 toris auctis in filium suspicionibus in Macedoniam i-

1 XXXIII. Missus hic comes, ut ante dictum est,
 simplicitatem iuvenis incauti et suis haud inmerito
 censentis adsentando indignandoque et ipse vicem
 captaret, in omnia ultro suam obferens operam, fide
 2 arcana eius elicuit. fugam ad Romanos Demetrius
 tabatur. cui consilio adiutor deum beneficio oblatus
 batur Paeoniae praetor, per cuius provinciam spem
 3 rat elabi tuto posse. hoc consilium extemplo et
 4 proditur et auctore eo indicatur patri. litterae pr-
 ad obsidentem Petram adlatae sunt. inde Herodc
 princeps hic amicorum Demetrii erat — in custodia
 coniectus et Demetrius dissimulanter adversari i
 5 haec super cetera tristem adventum in Macedoniam
 fecerunt. movebant eum et praesentia crimina; exspe-
 dos tamen, quos ad exploranda omnia Romam mi-
 6 censebat. his anxius curis cum aliquot menses eg-
 tandem legati, iam ante praemeditatis in Macedonia
 7 ab Roma renuntiarent, venerunt. qui super cetera
 lera falsas etiam litteras, signo adulterino T. Qu-
 8 signatas, reddiderunt regi. deprecatio in litteris eri-
 quid adulescens cupiditate regni prolapsus secum eg-
 nihil eum adversus suorum quemquam facturum i
 eum sese esse, qui ullius inpii consilii auctor fu

videri possit. hae litterae fidem Persei criminibus fecerant. itaque Herodorus extemplo diu excruciatu sine 9 indicio rei ullius in tormentis moritur.

XXIII. Demetrium iterum ad patrem accusavit 1 Perseus. fuga per Paeoniam praeparata arguebatur et corrupti quidam, ut comites itineris essent; maxime falsae litterae T. Quinctii urgebant. nihil tamen palam gravius 2 pronuntiatum de eo est, ut dolo potius interficeretur, nec id cura ipsius, sed ne poena eius consilia adversus Romanos nudaret. ab Thessalonice Demetriadem ipsi cum 3 iter esset, Astraeum Paeoniae Demetrium mittit cum eodem comite Dida, Perseum Amphipolin ad obsides Thracum accipiendos. digredienti ab se Didae mandata de- 4 hisse dicitur de filio occidendo. sacrificium ab Dida seu netitutum seu simulatum est, ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Astraeo Heracleam venit. in ea cena licitur venenum datum. poculo epoto extemplo sensit. 6 et mox coortis doloribus, relicto convivio cum in cubiculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris ac Didae scelus incusans torquebatur. ntromissi deinde Thyrsis quidam Stuberaeus et Beroeaeus 7 Alexander iniectis tapetibus in caput faucesque spiritum ntercluserunt. ita innoxius adulescens, cum in eo ne 8 simplici quidem genere mortis contenti inimici fuissent, nterficitur.

XXV. Dum haec in Macedonia geruntur, L. Aemilius 1 Paulus, prorogato ex consulatu imperio, principio veris a Ligures Ingaunos duxit. ubi primum in hostium fini- 2 us castra posuit, legati ad eum per speciem pacis petentiae speculatum venerunt. neganti Paulo nisi cum deditis 3 acisci se pacem non tam id recusabant quam tempore ebant opus esse, ut generi agresti hominum persuaderetur. ad hoc [decem dierum] indutiae cum darentur, 4 stierunt deinde, ne trans montes proximos castris pabulum lignatumque milites irent: culta ea loca suorum ium esse. id ubi impetravere, post eos ipsos montes, 5 de averterant hostem, exercitu omni coacto, repente ultitudine ingenti castra Romanorum obpugnare simul anibus portis adgressi sunt. summa vi diem totum ob- 6

pugnarunt, ita ut ne efferendi quidem signa Roma
7 spatium nec ad explicandam aciem locus esset. conf
in portis obstando magis quam pugnando castra tutab
tur. sub occasum solis cum recessissent hostes, d
equites ad Cn. Baebium proconsulem cum litteris P
mittit, ut obsesso per indutias sibi quam primum ven
8 subsidio. Baebius exercitum M. Pinario praetori eunt
Sardiniam tradiderat; ceterum et senatum litteris cer
9 rem facit, obsideri a Liguribus L. Aemilium, et M. Clau
Marcello, cuius proxima inde provincia erat, scripsit,
si videretur ei, exercitum e Gallia traduceret in Ligi
et L. Aemilium liberaret obsidione. haec sera fu
10 auxilia erant. Ligures ad castra postero die rede
Aemilius cum et venturos scisset et educere in ac
potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret ren
id tempus, quo Baebius cum exercitu venire a F
posset.

1 XXVI. Romae magnam trepidationem litterae Ba
2 fecerunt, eo maiorem quod paucos post dies Marcel
tradito exercitu Fabio Romam cum venisset, spem ad
eum qui in Gallia esset exercitum in Ligures posse
duci, quia bellum cum Histris esset prohibentibus c
3 niam Aquileiam deduci: eo profectum Fabium, ne
4 inde regredi bello inchoato posse. una, et ea ipsa tar
quam tempus postulabat, subsidii spes erat, si cons
maturassent in provinciam ire. id ut facerent, pro
5 quisque patrum vociferari. consules nisi confecto dile
negare sese ituros, nec suam segnitiam, sed vim m
6 in causa esse, quo serius perficeretur. non tamen po
runt sustinere consensum senatus, quin paludati exi
et militibus quos conscriptos haberent diem edicer
quo Pisas convenirent. permissum ut, qua irent, i
7 tinus subitarios milites scriberent ducerentque secum.
praetoribus Q. Petillio et Q. Fabio imperatum est,
Petillius duas legiones civium Romanorum tumultua
scriberet et omnes minores quinquaginta annis sac
mento rogaret, Fabio, ut sociis Latini nominis quindec
8 milia peditum, octingentos equites imperaret. duum
navales creati C. Matienus et C. Lucretius navesque

ornatae sunt Matienoque, cuius ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum est, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram, si quo usui esse L. Aemilio atque exercitui eius posset.

XXVII. Aemilius, postquam nihil usquam auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultra differendum ratus, quin per se fortunam temptaret, priusquam hostes venirent, qui iam segnius socordiusque obpugnabant, ad quattuor portas exercitum instruxit, ut 2 signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. quattuor extraordinariis cohortibus duas adiunxit 3 praeposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. ad dextram principalem hastatos legionis 4 primae instruxit; principes ex eadem legione in subsidiis posuit; M. Servilius et L. Sulpicius tribuni militum his praepositi. tertia legio adversus principalem sinistram 5 portam instructa est. id tantum mutatum, principes primi 6 et hastati in subsidiis locati; Sex. Iulius Caesar et L. Aurelius Cotta tribuni militum huic legioni praepositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad quaesto- 7 riam portam positus; duae cohortes et triarii duarum legionum in praesidio manere castrorum iussi. omnes 8 portas contionabundus ipse imperator circumiit, et quibuscumque irritamentis poterat iras militum acuebat, nunc 9 fraudem hostium incusans, qui pace petita, indutiis datis, per ipsum indutiarum tempus contra ius gentium ad castra obpugnanda venissent, nunc quantus pudor esset edocens 10 ab Liguribus, latronibus verius quam hostibus iustis, Romanum exercitum obsideri. ‘quo ore quisquam vestrum, 11 si hinc alieno praesidio, non vestra virtute evaseritis, occurret, non dico eis militibus, qui Hannibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos aetatis nostrae reges ducesque, vicerunt, sed iis, qui hos ipsos Ligures ali- 12 quotiens pecorum modo fugientes per saltus invios consectati ceciderunt? quod Hispani, quod Galli, quod Ma- 13 cedones Poenive non audeant, Ligustinus hostis vallum Romanum subit, obsidet ultro et obpugnat, quem scrutantes ante devios saltus abditum et latentem vix inveniebamus.’ ad haec consentiens reddebatur militum 14

clamor, nullam militum culpam esse, quibus nemo ad
 15 erumpendum signum dedisset: daret signum; intellectu-
 rum eosdem qui antea fuerint et Romanos et Ligures
 esse.

1 XXVIII. Bina cis montes castra Ligurum erant. ex
 iis primis diebus sole orto pariter omnes compositi et in-
 2 structi procedebant; tum nisi exsatiati cibo vinoque arma
 non capiebant, dispersi, inordinati exibant, ut quibus
 prope certum esset hostes extra vallum non elaturos signa.
 3 adversus ita incompósitos eos venientes clamore pariter
 omnium, qui in castris erant, calonum quoque et lixarum
 4 sublato simul omnibus portis Romani eruperunt. Ligu-
 ribus adeo inprovisa res fuit, ut perinde ac si insidiis
 circumventi forent trepidarent. exiguum temporis aliqua
 forma pugnae fuit; fuga deinde effusa et fugientium pas-
 5 sim caedes erat. equitibus dato signo, ut conscenderent
 equos nec effugere quemquam sinerent, in castra omnes
 trepida fuga compulsi sunt, deinde ipsis exuti castris.
 6 supra quindecim milia Ligurum eo die occisa, capti duo
 milia et trecenti tres. triduo post Ligurum Ingaunorum
 7 nomen omne obsidibus datis in dicionem venit. guberna-
 tores nautaeque conquisiti, qui praedatores fuissent navi-
 bus, atque omnes in custodiam coniecti. et a C. Matieno
 duumviro naves eius generis in Ligustina ora triginta
 8 duae captae sunt. haec qui nuntiarent litterasque ad
 senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus
 Romam missi, simulque peterent, ut L. Aemilio confecta
 provincia decedere et deducere secum milites liceret at-
 9 que dimittere. utrumque permissum ab senatu et suppli-
 catio ad omnia pulvinaria per triduum decreta iussique
 praetores Petilius urbanas dimittere legiones, Fabius so-
 10 ciis atque nomini Latino remittere dilectum, et uti praetor
 urbanus consulibus scriberet, senatum aequum censere,
 subitarios milites tumultus causa conscriptos primo quo-
 que tempore dimitti.

1 XXVIII. Colonia Graviscae eo anno deducta est in
 agrum Etruscum, de Tarquiniensibus quondam captum.
 2 quina iugera agri data; tresviri deduxerunt C. Calpurnius
 Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. siccitate

et inopia frugum insignis annus fuit. sex menses numquam pluvisse memoria proditum.

Eodem anno in agro L. Petillii scribae sub Ianiculo, 3 dum cultores agri altius moliuntur terram, duae lapideae arcae, octonos ferme pedes longae, quaternos latae, inventae sunt, operculis plumbo devinctis. litteris Latinis 4 Graecisque utraque arca scripta erat, in altera Numam Pompilium Pomponis filium regem Romanorum sepultum esse, in altera libros Numae Pompilii inesse. eas arcas 5 cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quae titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine vestigio ullo corporis humani aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis. in altera duo fasces candelis 6 involuti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie. septem Latini de iure pontificio 7 erant, septem Graeci de disciplina sapientiae, quae illius aetatis esse potuit. adicit Antias Valerius, Pythagoricos 8 fuisse, vulgatae opinioni, qua creditur Pythagorae auditorem fuisse Numam, mendacio probabili adcommodata fide. primo ab amicis, qui in re praesenti fuerunt, libri 9 lecti; mox pluribus legentibus cum volgarentur, Q. Petillius praetor urbanus studiosus legendi libros eos a L. Petillio sumpsit: et erat familiaris usus, quod scribam 10 eum quaestor Q. Petillius in decuriam legerat. lectis rerum summis cum animadvertisset, pleraque dissolvendarum religionum esse, L. Petillio dixit, sese libros eos in ignem coniecturum esse: priusquam id faceret, se ei 11 permittere, uti, si quod seu ius seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur; [id] integra sua gratia eum facturum. scriba tribunos plebis 12 adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. praetor se ius iurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi servarique non oportere. senatus censuit satis habendum, 13 quod praetor ius iurandum polliceretur; libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse; pretium pro libris quantum Q. Petillio praetori maioriique parti tribunorum plebis videretur domino solvendum esse. id scriba 14 non accepit. libri in comitio igne a victimariis facto in conspectu populi cremati sunt.

- 1 XXX. Magnum bellum ea aestate coortum in
 spania citeriore. ad quinque et triginta milia homi
 quantum numquam ferme antea, Celtiberi comparave
 2 Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam. is qui
 mare iuventutem Celtiberos audierat, et ipse quanta pe
 a sociis auxilia contraxerat, sed nequaquam numero
 3 tum hostem aequabat. principio veris exercitum in
 petaniam duxit et castra locavit ad oppidum Aebi
 4 modico praesidio in urbe posito. paucis post diebus
 Celtiberi milia duo fere inde sub colle posuerunt castra
 quos ubi adesse praetor Romanus sensit, M. Fulvius
 fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra
 hostium speculatum misit, quam proxime succedere
 5 vallum iussu, ut viseret, quanta essent: pugna ab
 ret, reciperetque sese, si hostium equitatum exequi
 vidisset. ita ut praeceptum erat fecit. per dies aliquot
 nihil ultra motum quam ut hae duae turmae ostend
 tur, dein subducerentur, ubi equitatus hostium con
 6 procucurrissent. postremo Celtiberi, simul omnibus
 peditum equitumque castris egressi, acie de castris
 7 medio fere spatio inter bina castra constiterunt. castra
 erat planus omnis et aptus pugnae. ibi steterunt
 hostes expectantes; Romanus suos intra vallum con
 nuit. per quadriduum continuum et illi eodem loco
 8 instructam tenuerunt [et] ab Romanis nihil motum.
 quievere in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fuit
 equites tantum in stationem egrediebantur, ut pugnare
 9 essent, si quid ab hoste moveretur. pone castra ut
 pabulatum et lignatum ibant, neutri alteros impedire
 1 XXXI. Praetor Romanus ubi satis tot dierum con
 credidit spem factam hosti, nihil se priorem motum
 L. Acilium cum ala sinistra et sex milibus provi
 lium auxiliorum circumire montem iubet, qui ab
 hostibus erat, inde ubi clamorem audisset decurre
 2 castra eorum. nocte profecti sunt, ne possent con
 3 Flaccus luce prima C. Scribonium praefectum socium
 vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinis
 4 alae mittit. quos ubi et propius accedere et plures
 soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus e

ditur castris, simul et peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, uti praeceptum erat, ubi primum fremitum 5 equestrem audivit, avertit equos et castra repetit. eo 6 effusius sequi hostes. primo equites, mox et peditum acies aderat, haut dubia spe castra eo die se obpugnatos. quingentos passus non plus a vallo aberant. itaque 7 Flaccus ubi satis [abstractos] eos a praesidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem excitandum pugnae sublato, sed etiam ut qui in montibus erant exaudirent. nec morati sunt quin decurrerent sicut 8 imperatum erat ad castra, ubi quinque milium armatorum non amplius relictum erat praesidium. quos cum et pau- 9 citas sua et multitudo hostium et inprovisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. captis, quae pars maxime pugnantis conspicui poterat, iniecit Acilius ignem.

XXXII. Postremi Celtiberorum qui in acie erant 1 primi flammam conspexere; deinde per totam aciem vulgatum est, castra amissa esse et tum cum maxime ardere. unde illis terror, inde Romanis animus crevit. iam clamor 2 suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra adparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati 3 sunt; ceterum postquam receptus pulsus nullus erat nec usquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro capessunt pugnam. acie media urgebantur acriter a quinta 4 legione; adversus laevum cornu, in quo sui generis provincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt signa. iam prope erat, ut sinistrum 5 cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset. simul ab oppido Aebura qui in praesidio relictis erant in medio ardore pugnae advenerunt et Acilius ab tergo erat. diu in medio caesi Celtiberi; qui supererant in omnes 6 passim partes capessunt fugam. equites bipartito in eos emissi magnam caedem edidere. ad viginti tria milia hostium eo die occisa, capta quattuor milia ducenti cum equis plus quingentis et signa militaria octoginta octo. magna victoria, non tamen incruenta fuit; Romani milites 7 de duabus legionibus paulo plus ducentis, socium Latini

nominis octingenti triginta, externorum auxilium ferme
8 duo milia et quadringenti ceciderunt. praetor in castra
victorem exercitum reduxit, Acilius manere in captis ab
se castris iussus. postero die spolia de hostibus lecta et
pro contione donati quorum insignis virtus fuerat.

1 XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Aeburam de-
vectis per Carpetaniam ad Contrebiā ductae legiones.
2 ea urbs circumsessā cum a Celtiberis auxilia accersisset,
morantibus iis non quia ipsi cunctati sunt, sed quia pro-
fectos domo inexplicabiles continuis imbris viae et inflati
amnes tenebant, desperato auxilio suorum in deditionem
3 venit. Flaccus quoque tempestatibus foedis coactus exer-
4 citum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui profecti
erant a domo deditionis ignari, cum tandem superatis, ubi
primum imbres remiserunt, omnibus Contrebiā venis-
sent, postquam nulla castra extra moenia viderunt, aut in
alteram partem translata rati aut recessisse hostes, per
5 negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. in eos duabus
portis Romani eruptionem fecerunt et incompósitos adorti
6 fuderunt. quae res ad resistendum eos et ad capessendam
pugnam impediit, quod non uno agmine nec ad signa fre-
quentes veniebant, eadem magnae parti ad fugam salutē
7 fuit; sparsi enim toto passim campo se diffuderunt nec
usquam confertos eos hostis circumvenit. tamen ad duo-
decim milia sunt caesa, capta plus quinque milia hominum,
8 equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo. qui palati
e fuga domum se recipiebant alterum agmen Celtibero-
rum venientium deditionem Contrebiae et suam cladem
narrando averterunt. extemplo in vicos castellaque sua
9 omnes dilapsi. Flaccus a Contrebia profectus per Celti-
beriam populabundus ducit legiones multa castella obpu-
gnando, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem
venit.

1 XXXIIII. Haec in citeriore Hispania eo anno gesta
in ulteriore Manlius praetor secunda aliquot proelia cum
Lusitanis fecit.

2 Aquileia colonia Latina eodem anno in agrum Gallo-
rum est deducta. tria milia peditum quinquagena iugera,
centuriones centena, centena quinquagena equites acce-

perunt. tresviri deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, 3
C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. aedes duae eo anno 4
dedicatae sunt, una Veneris Erucinae ad portam Collinam
- dedicavit L. Porcius L. f. Licinus duumvir, vota erat a
consule L. Porcio Ligustino bello -, altera in foro olitorio
Pietatis. eam aedem dedicavit M'. Acilius Glabrio duum- 5
vir, statuamque auratam, quae prima omnium in Italia
statuta aurata est, patris Glabrionis posuit. is erat qui ipse 6
eam aedem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermo-
pylas depugnasset, locaveratque idem ex senatus consulto.

Per eosdem dies, quibus hae aedes dedicatee sunt, 7
L. Aemilius Paulus proconsul ex Liguribus Ingaunis
triumphavit. transtulit coronas aureas quinque et viginti, 8
nec praeterea quicquam auri argentique in eo triumpho
latum. captivi multi principes Ligurum ante currum ducti.
aeris trecenos militibus divisit. auxerunt eius triumphi 9
famam legati Ligurum pacem perpetuam orantes: ita in
animum induxisse Ligurum gentem, nulla umquam arma
nisi imperata a populo Romano sumere. responsum a 10
Q. Fabio praetore est Liguribus iussu senatus, orationem
eam non novam Liguribus esse: mens vero ut nova et
orationi conveniens esset, ipsorum id plurimum referre.
ad consules irent et quae ab iis imperata essent facerent. 11
nulli alii quam consulibus senatum crediturum esse, sin-
cera fide in pace Ligures esse. pax in Liguribus fuit. in 12
Corsica pugnatum cum Corsis; ad duo milia eorum M.
Pinarius praetor in acie occidit. qua clade compulsi ob-
sides dederunt et ceræ centum milia pondo. inde in Sar- 13
diniam exercitus ductus et cum Iliensibus, gente ne nunc
quidem omni parte pacata, secunda proelia facta. Cartha- 14
giniensibus eodem anno centum obsides redditi, pacem-
que (cum) iis populus Romanus non ab se tantum, sed
ab rege etiam Masinissa praestitit, qui tum praesidio
armato agrum qui in controversia erat obtinebat.

XXXV. Otiosam provinciam consules habuerunt. 1
M. Baebius comitiorum causa Romam revocatus consules
creavit A. Postumium Albinum Luscum et C. Calpurnium
Pisonem. praetores exinde facti Ti. Sempronius Gracchus, 2
L. Postumius Albinus, P. Cornelius Mammula, Ti. Mi-

nucius Molliculus, A. Hostilius Mancinus, C. Maenius. ii omnes magistratum idibus Martiis inierunt.

- 3 Principio eius anni, quo A. Postumius Albinus et C. Calpurnius Piso consules fuerunt, ab A. Postumio consule in senatum introducti qui ex Hispania citeriore venerant a Q. [Fulvio] Flacco, L. Minucius legatus et duo tribuni
4 militum, T. Maenius et L. Terentius Massiliota. hi cum duo secunda proelia, inde deditionem Celtiberiae, confectam provinciam nuntiassent nec stipendio, quod mitti soleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum
5 opus esse, petierunt ab senatu primum, ob res prospere gestas ut diis immortalibus honos haberetur, deinde ut Q.
6 Fulvio decedenti de provincia deportare inde exercitum, cuius forti opera et ipse et multi ante eum praetores usi essent, liceret: quod fieri, praeterquam quod ita deberet,
7 etiam prope necessarium esse; ita enim obstinatos esse milites, ut non ultra retineri posse in provincia viderentur, iniussuque abituri inde essent, si non dimitterentur, aut in perniciosam, si quis inpense retineret, seditionem
8 exarsuri. consulibus ambobus provinciam esse Ligures senatus iussit. praetores inde sortiti sunt: A. Hostilio urbana, Ti. Minucio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia,
9 C. Maenio Sardinia; Hispanias sortiti L. Postumius ulteriores, Ti. Sempronius citeriores. is quia successurus
10 Q. Fulvio erat, ne vetere exercitu provincia spoliaretur, 'quaero' inquit 'de te, L. Minuci, cum confectam provinciam nunties, existimesne Celtiberos perpetuo in fide
11 sit? si neque de fide barbarorum quicquam recipere aut adfirmare nobis potes, et habendum illic utique exercitum censes, utrum tandem auctor senatui sis supplementum in Hispaniam mittendi, ut ii modo quibus emerita stipendia
12 sint milites dimittantur, veteribus militibus tirores immisceantur, an deductis de provincia veteribus legionibus novas conscribendi et mittendi, cum contemptum tirocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum
13 possit? dictu quam re facilius est provinciam ingenio ferocem, rebellatricem confecisse. paucae civitates, ut quidem ego audio, quas vicina maxime hiberna preme-

bant, in ius dicionemque venerunt, ultiores in armis sunt. quae cum ita sint, ego iam hinc praedico patres 14 conscripti, me exercitu eo, qui nunc est, rem publicam administraturum; si deducat secum Flaccus legiones, loca pacata me ad hibernacula lecturum neque novum militem ferocissimo hosti obiecturum.'

XXXVI. Legatus ad ea, quae interrogatus erat, re- 1 spondit, neque se neque quemquam alium divinare posse, quid in animo Celtiberi haberent aut porro habituri essent. itaque negare non posse, quin rectius sit etiam ad paca- 2 tos barbaros, nondum satis adsuetos imperio, exercitum mitti. novo autem an vetere exercitu opus sit, eius esse 3 dicere qui scire possit, qua fide Celtiberi in pace mansuri sint, simul et qui illud exploratum habeat, quieturos milites, si diutius in provincia retineantur. si ex eo, quod 4 aut inter se loquantur aut subclamationibus apud contionantem imperatorem significant, quid sentiant coniectandum sit, palam vociferatos esse, aut imperatorem in provincia retenturos aut cum eo in Italiam venturos esse. disceptationem inter praetorem legatumque consulum re- 5 atio interrupta, qui suas ornari provincias priusquam de raetoris exercitu ageretur aequum censebant. novus 6 mnis exercitus consulibus est decretus, binae legiones Romanae cum suo equitatu et socium Latini nominis quantus semper numerus, quindecim milia peditum, octinenti equites. cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut 7 allum inferrent mandatum est. P. Cornelio et M. Baebio prorogatum imperium iussique provincias obtinere, donec consules venissent; tum imperatum, ut dimisso quem haberent exercitu reverterentur Romam. de Ti. Sempronii 8 inde exercitu actum est. novam legionem ei quinque milium et ducentorum peditum cum equitibus quadringenis consules scribere iussi, et mille praeterea peditum Romanorum, quinquaginta equites, et sociis nominis Latini 9 operare septem milia peditum, trecentos equites. cum hoc exercitu Ti. Sempronium ire in Hispaniam placuit teriorem. Q. Fulvio permissum, ut qui milites ante Sp. 10 Postumium, Q. Marcium consules cives Romani socii in Hispaniam transportati essent, et praeterea supplemento

- adducto quo amplius duabus legionibus quam decem milia
 11 et quadringenti pedites, sexcenti equites essent, et socium
 Latini nominis duodecim milia, sexcenti equites, quorum
 forti opera duobus adversus Celtiberos proeliis usus Q.
 12 Fulvius esset, eos, si videretur, secum deportaret. et sup-
 plicationes decretae, quod is prospere rem publicam gessit
 13 set, et ceteri praetores in provincias missi. Q. Fabio But-
 teoni prorogatum in Gallia imperium est. octo legiones
 praeter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe pro-
 14 pinqua missionis erat, eo anno esse placuit. et is ipse
 exercitus aegre explebatur propter pestilentiam, quae ter-
 tium iam annum urbem Romanam atque Italiam vastabat.
- 1 XXXVII. Praetor Ti. Minucius et haud ita multo
 post consul C. Calpurnius moritur multique alii omnium
 2 ordinum inlustres viri. postremo prodigii loco ea clades
 haberi coepta est. C. Servilius pontifex maximus piacula
 irae deum conquirere iussus, decemviri libros inspicere,
 consul Apollini, Aesculapio, Saluti dona vovere et dare
 3 signa inaurata; quae vovit deditque. decemviri supplica-
 tionem in biduum valitudinis causa in urbe et per omnia
 fora conciliabulaque edixerunt; maiores duodecim annis
 omnes coronati et lauream in manu tenentes supplicaverunt.
 4 fraudis quoque humanae insinuaverat suspitio animis; et
 veneficii quaestio ex senatus consulto, quod in urbe pro-
 priusve urbem decem milibus passuum esset commissum,
 C. Claudio praetori, qui in locum Ti. Minucii erat suffectus,
 ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Maenio,
 priusquam in Sardiniam provinciam traiceret, decreta.
 5 suspecta consulis erat mors maxime. necatus a Quarta
 6 Hostilia uxore dicebatur. ut quidem filius eius Q. Fulvius
 Flaccus in locum vitrici consul est declaratus, aliquanto
 magis infamis mors Pisonis coepit esse; et testes exis-
 tabant, qui post declaratos consules Albinum et Pisonem, qui-
 bus comitiis Flaccus tulerat repulsam, et exprobratum ei a
 matre dicerent, quod iam ei tertium negatus consulatus
 petenti esset, et adiecisse: pararet se ad petendum; intra
 7 duos menses effecturam, ut consul fieret. inter multa alia
 testimonia ad causam pertinentia haec quoque vox, nimis
 vero eventu comprobata, valuit, cur Hostilia damnaretur.

Veris principio huius, dum consules novos dilectus 8
Romae tenet, mors deinde alterius et creandi comitia con-
sulis in locum eius omnia tardiora fecerunt. interim P. 9
Cornelius et M. Baebius, qui in consulatu nihil memora-
bile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt.

XXXVIII. Ligures, qui ante adventum in provinciam 1
onsulum non exspectassent bellum, inproviso obpressi ad
uodecim milia hominum dediderunt se. eos consulto per 2
tteras prius senatu deducere ex montibus in agros cam-
estres procul ab domo, ne reditus spes esset, Cornelius
t Baebius statuerunt, nullum alium ante finem rati fore
Augustini belli. ager publicus populi Romani erat in Sam- 3
nitibus, Taurasinorum [fuerat. eo cum] traducere Ligures
Apuanos vellent, edixerunt: Ligures Apuani de montibus
escenderent cum liberis coniugibusque, sua omnia se-
um portarent. Ligures saepe per legatos deprecati, ne 4
enates, sedem in qua geniti essent, sepulcra maiorum
ogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur. post- 5
uam nihil impetrabant neque vires ad rebellandum erant,
dicto paruerunt. traducti sunt publico sumptu ad qua- 6
raginta milia liberorum capitum cum feminis puerisque.
rgenti data centum et quinquaginta milia, unde in novas
edes compararent quae opus essent. agro dividendo dan- 7
loque iidem qui traduxerant, Cornelius et Baebius, praes-
positi. postulantibus tamen ipsis quinqueviri ab senatu
ati, quorum ex consilio agerent. transacta re cum vete- 8
em exercitum Romam deduxissent, triumphus ab senatu
st decretus. hi omnium primi nullo bello gesto trium- 9
pharunt. tantum hostiae ductae ante currum, quia nec
quod ferretur neque quod duceretur captum neque quod
militibus daretur quicquam in triumphis eorum fuerat.

XXXVIII. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus 1
proconsul, quia successor in provinciam tardius veniebat,
ducto exercitu ex hibernis ulteriorem Celtiberiae agrum,
unde ad deditionem non venerant, institit vastare. qua re 2
critavit magis quam conterruit animos barbarorum, et
lam comparatis copiis saltum Manlianum, per quem trans-
tuum exercitum Romanum satis sciebant, obsederunt. in 3
Hispaniam ulteriorem eunti L. Postumio Albino collegae

Gracchus mandaverat, ut Q. Fulvium certiozem faceret,
4 Tarraconem exercitum adduceret: ibi dimitti veteranos,
supplementaque distribuere et ordinare omnem exercitum
sese velle. dies quoque, et ea propinqua, edita Flacco est,
5 qua successor esset venturus. haec nova adlata res, omissis
quae agere instituerat, Flaccum raptim deducere exercitum
ex Celtiberia cum coegisset, barbari causae ignari, suam
defectionem et clam comparata arma sensisse eum et per-
6 timuisse rati, eo ferocius saltum insederunt. ubi eum sal-
tum prima luce agmen Romanum intravit, repente ex dua-
bus partibus simul exorti hostes Romanos invaserunt.
7 quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus, in agmine per
centuriones stare omnes suo quemque loco et arma ex-
8 pedire iubendo, sedavit et sarcinis iumentisque in unum
locum coactis copias omnes partim ipse, partim per lega-
tos tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat,
sine ulla trepidatione instruxit, cum bis deditis rem esse
9 admonens: scelus et perfidiam illis, non virtutem nec ani-
mum accessisse, reditum ignobilem in patriam clarum ac
memorabilem eos sibi fecisse; cruentos ex recenti caede
hostium gladios et manantia sanguine spolia Romam ad
10 triumphum delaturos. plura dici tempus non patiebatur;
invehebant se hostes et in partibus extremis iam pugna-
batur. deinde acies concurrerunt.

1 XXXX. Atrox ubique proelium, sed varia fortuna
erat. egregie legiones nec segnius duae alae pugnabant;
externa auxilia ab simili armatura, meliore aliquantum
2 militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Cel-
tiberi ubi ordinata acie et signis conlatis se non esse pares
3 legionibus senserunt, cuneo inpressionem fecerunt, quo
tantum valent genere pugnae, ut quacumque parte pertu-
lere inpetus suos, sustineri nequeant. tunc quoque turbatae
4 legiones sunt, prope interrupta acies. quam trepidationem
ubi Flaccus conspexit, equo advehitur ad legionarios equi-
tes, et 'ecquid auxilii in vobis est? actum iam de hoc ex-
ercitu erit?' cum undique adclamassent, quin ederet, quid
5 fieri velit: non segniter imperium exsecuturos, 'duplicate
turmas' inquit 'duarum legionum equites et permittite
equos in cuneum hostium, quo nostros urgent. id cum ma-

iore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos inmittitis, quod saepe Romanos equites cum magna laude fecisse sua memoriae proditum est.' dicto paruerunt detractisque frenis his ultro citroque cum magna strage hostium, infractis omnibus hastis, transcurrerunt. dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidare et prope ommissa pugna locum fugae circumspicere. et alarii equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, et ipsi virtute eorum accensi sine ullius imperio in perturbatos iam hostes equos inmittunt. tunc vero Celtiberi omnes in fugam effunduntur, et imperator Romanus aversos hostes contemplatus aedem Fortunae equestri Iovique optimo maximo ludos vovit. caeduntur Celtiberi per totum saltum dissipati fuga. decem et septem milia hostium caesa die traduntur, vivi capti plus quattuor milia ducenti septuaginta septem cum signis militaribus, equis prope nulle. ceterum immobilis castris eo die victor exercitus nansit. victoria non sine iactura militum fuit; quadringenti septuaginta duo milites Romani, socium ac Latini hominis mille decem et novem, cum his tria milia militum auxiliariorum perierunt. ita victor exercitus renovata priore gloria Tarraconem est perductus. venienti Fulvio Li. Sempronius praetor, qui biduo ante venerat, obviam processit, gratulatusque est, quod rem publicam egregie gessisset. cum summa concordia, quos dimitterent quosque retinerent milites, composuerunt. inde Fulvius exautoratis militibus in naves inpositis Romam est profectus, Sempronius in Celtiberiam legiones duxit.

XXXXI. Consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diversis partibus. Postumius prima et tertia legione Balistam Suismontiumque montes obsedit et pre-mendo praesidiis angustos saltus eorum commeatus interclusit inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius secunda et quarta legione adortus a Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos, ad septem milia hominum, in naves inpositos praeter oram Etrusci maris Neapolin transmisit. inde in Samnium traducti, agerque his inter populares datus est. montanorum Ligurum ab A. Postumio vineae

phi causa esset, consul est creatus cum L. Manlio Ac-
 5 dino, et post paucos dies cum militibus, quos secum de-
 6 duxerat, triumphans urbem est invectus. tulit in triumpho
 coronas aureas centum viginti quattuor; praeterea auri
 pondo triginta unum, [argenti infecti **] et signati Oscensis
 7 nummum centum septuaginta tria milia ducentos. militi-
 bus de praeda quinquagenos denarios dedit, duplex cen-
 turionibus, triplex equiti, tantundem sociis Latini nominis,
 et stipendium omnibus duplex.

- 1 XXXXIII. Eo anno rogatio primum lata est ab L.
 Villio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistrat-
 tum peterent caperentque. inde cognomen familiae indi-
 2 tum, ut Annales adpellarentur. praetores quattuor post
 multos annos lege Baebia creati, quae alternis quaternos
 iubebat creari. hi facti Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius
 3 Laevinus, Q. et P. Mucii Q. filii Scaevolae. Q. Fulvio et
 L. Manlio consulibus eadem provincia, quae superioribus,
 pari numero copiae peditum, equitum, civium, sociorum
 4 decretae. in Hispaniis duabus Ti. Sempronio et L. Postu-
 mio cum iisdem exercitibus, quos haberent, prorogatum
 5 imperium est; et in supplementum consules scribere iussi
 ad tria milia peditum Romanorum, trecentos equites,
 quinque milia sociorum Latini nominis et quadringentos
 6 equites. P. Mucius Scaevola urbanam sortitus provinciam
 est et ut idem quaereret de veneficiis in urbe et propius
 7 urbem decem milia passuum, Cn. Cornelius Scipio pere-
 grinam, Q. Mucius Scaevola Siciliam, C. Valerius Lae-
 vinus Sardiniam.
- 8 Q. Fulvius consul priusquam ullam rem publicam
 ageret, liberare et se et rem publicam religione votis
 9 solvendis dixit velle: vovisse quo die postremum cum
 Celtiberis pugnasset ludos Iovi optimo maximo et aedem
 equestri Fortunae sese facturum; in eam rem sibi pecu-
 10 niam conlatam esse ab Hispanis. ludi decreti et ut duum-
 viri ad aedem locandam crearentur. de pecunia finitur,
 ne maior causa ludorum consumeretur quam quanta Ful-
 vio Nobiliori post Aetolicum bellum ludos facienti decreta
 11 esset, neve quid ad eos ludos accerseret, cogeret, ac-
 ciperet, faceret adversus id senatus consultum, quod L.

Aemilio, Cn. Baebio consulibus de ludis factum esset. decreverat id senatus propter effusos sumptus factos in 12 ludos Ti. Sempronii aedilis, qui graves non modo Italiae ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis fuerant.

XXXXV. Hiems eo anno nive saeva et omni tem- 1 pestatum genere fuit — arbores, quae obnoxiae frigoribus sunt, deusserat cunctas — et ea tum aliquanto quam alias 2 ongius fuit. itaque Latinas mox subito coorta et into- 3 erabilis tempestas in monte turbavit, instaurataeque sunt ex decreto pontificum. eadem tempestas et in Capitolio 4 aliquot signa prostravit, fulminibusque complura loca deformavit, aedem Iovis Tarracinae, aedem Albam Capuae portamque Romanam; muri pinnae aliquot locis decussae 5 rant. haec inter prodigia nuntiatum et ab Reate tripes- 6 lem natum mulum. ob ea decemviri iussi adire libros 7 didere, quibus diis et quot hostiis sacrificaretur et (fulminibus complura loca deformaret aedem Iovis) ut supplicatio diem unum esset. ludi deinde votivi Q. Fulvii 8 consulis per dies decem magno adparatu facti.

Censuram inde comitia habita; creati M. Aemilius Lepidus pontifex maximus et M. Fulvius Nobilior, qui ex Aetolis triumphaverat. inter hos viros nobiles inimicitiae erant, saepe multis et in senatu et ad populum atrocibus celebratae certaminibus. comitiis confectis, ut 8 raditum antiquitus est, censores in Campo ad aram Martis sellis curulibus consederunt; quo repente principes senatorum cum agmine venerunt civitatis, inter quos Q. Caecilium Metellum verba fecit.

XXXXVI. 'Non obliti sumus, censores, vos paulo 1 ante ab universo populo Romano moribus nostris praepositos esse, et nos a vobis et admoneri et regi, non vos a nobis debere. indicandum tamen est, quid omnes bonos 2 in vobis aut obfendat aut certe mutatum malint. singulos 3 cum intuemur, M. Aemili, M. Fulvi, neminem hodie in civitate habemus, quem, si revocemur in suffragium, velimus vobis praelatum esse. ambo cum simul adspici- 4 mus, non possumus non vereri, ne male comparati sitis nec tantum rei publicae prosit quod omnibus nobis egrege

5 placetis quam quod alter alteri displicetis noceat. inimi-
citas per annos multos vobis ipsis graves et atroces geri-
tis, quae periculum est ne ex hac die nobis et rei publi-
6 cae quam vobis graviore fiat. de quibus causis hoc
timeamus, multa subcurrunt, quae dicerentur, nisi forte
inplacabiles fueritis [...] implicaverint animos vestros.
7 has ut hodie, ut in isto templo finiatis simultates, quae-
sumus vos universi, et quos coniunxit suffragiis suis po-
pulus Romanus, hos etiam reconciliatione gratiae con-
8 iungi a nobis sinatis; uno animo, uno consilio legatis
senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrum
9 condatis; quod in omnibus fere precationibus nuncupabi-
tis verbis "ut ea res mihi collegaeque meo bene et feli-
citer eveniat," id ita ut vere, ut ex animo velitis evenire
efficiatisque, ut quod deos precati eritis id vos velle etiam
10 homines credamus. T. Tatius et Romulus, in cuius urbis
medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordēs regna-
11 runt. non modo simultates, sed bella quoque finiuntur;
ex infestis hostibus plerumque socii fideles, interdum
12 etiam cives fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti
sunt, Latini, Sabini in civitatem accepti. vulgatum
illud, quia verum erat, in proverbium venit, amicitias in-
13 mortales, [mortales] inimicitias debere esse. fremitus
ortus cum adsensu, deinde universorum voces idem pe-
14 tentium confusae in unum orationem interpellarunt. inde
Aemilius questus cum alia, tum bis a M. Fulvio se certo
consulatu deiectum; Fulvius contra queri, se ab eo sem-
per lacessitum et in probrum suum sponsionem factam.
tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate
15 tot principum civitatis futuros. omnibus instantibus qui
aderant dextras fidemque dedere, mittere vere ac finire
odium. deinde conlaudantibus cunctis deducti sunt in
Capitolium. et cura super tali re principum et facilitas
censorum egregie comprobata ab senatu et laudata est.
16 censoribus deindeulantibus, ut pecuniae summa sibi
qua in opera publica uterentur [adtribueretur,] vectigal
annuum decretum est.

1 XXXXVII. Eodem anno in Hispania L. Postumius
et Ti. Sempronius praetores comparaverunt ita inter

3, ut in Vaccaeos per Lusitaniam iret Albinus, in Cel-
 beriam inde reverteretur; si maius ibi bellum esset, in
 tima Celtiberiae penetraret; Gracchus .... [Gracchus] 2
 fundam urbem primo vi cepit, nocte ex improviso ad-
 ressus. acceptis deinde obsidibus praesidioque inposito
 astella obpugnare, agros urere, donec ad praevalidam
 liam urbem — Certimam adpellant Celtiberi — pervenit.
 bi cum iam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, 3
 uorum sermo antiquae simplicitatis fuit, non dissimulan-
 um bellaturos, si vires essent. petierunt enim, ut sibi 4
 1 castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia acciendenda: si
 on impetrassent, tum separatim eos ab illis se consul-
 uros. permittente Graccho ierunt et post paucis diebus
 ilios decem legatos secum adduxerunt. meridianum tem- 5
 pus erat. nihil prius petierunt a praetore quam ut bibere
 ibi iuberet dari. epotis primis poculis iterum poposce-
 unt, magno risu circumstantium in tam rudibus et moris
 omnis ignavis ingeniis. tum maximus natu ex iis ‘missi 6
 umus’ inquit ‘a gente nostra qui sciscitaremur, qua tan-
 lem re fretus arma nobis inferres.’ ad hanc percuncta- 7
 tionem Gracchus exercitu se egregio fidentem venisse re-
 spondit: quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos
 referant, potestatem se eis facturum esse, — tribunoque 8
 nilitum imperat, ut ornari omnes copias peditum equi-
 tumque et decurrere iubeat armatas. ab hoc spectaculo
 egati missi deterruerunt suos ab auxilio circumsessae
 urbi ferendo. oppidani cum ignes nocte e turribus nequi- 9
 quam, quod signum convenerat, sustulissent, destituti ab
 unica spe auxilii in deditionem venerunt. sestertiū 10
 summū quater et viciens ab iis est exactum, quadra-
 ginta nobilissimi equites, nec obsidum nomine — nam
 nilitare iussi sunt —, et tamen re ipsa ut pignus fidei
 essent.

XXXXVIII. Inde iam duxit ad Alcen urbem, ubi 1
 castra Celtiberorum erant, a quibus venerant nuper le-
 gati. eos cum per aliquot dies, armaturam levem inmit- 2
 tendo in stationes, lacesisset parvis proeliis, in dies
 maiora certamina serebat, ut omnes extra munitiones eli-
 beret. ubi quod petebat is sensit effectum, auxiliorum 3

praefectis imperat, ut contracto certamine, tamquam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effuss fugerent; ipse intra vallum ad omnes portas instruxit copias. haud multum temporis intercessit, cum ex composito refugientium suorum agmen, post effuse sequentes barbaros conspexit. instructam ad hoc ipsum intra vallum habebat aciem. itaque tantum moratus, ut suos refugere in castra libero introitu sineret, clamore sublato simul omnibus portis erupit. non sustinere impetum necopinatum hostes. qui ad castra obpugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt; nam extemplo fusi, fugati, mox intra vallum paventes compulsi, postremo exiuntur castris. eo die novem milia hostium caesa; capti vivi trecenti viginti, equi centum duodecim, signa militaria triginta septem. de exercitu Romano centum novem ceciderunt.

1 XXXXVIII. Ab hoc proelio Gracchus duxit ad depopulandam Celtiberiam legiones. et cum ferret passim cuncta atque ageret populique alii voluntate, alii metu iugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies
2 in deditionem accepit, praeda potitus ingenti est. convertit inde agmen retro, unde venerat, ad Alcen, atque
3 eam urbem obpugnare institit. oppidani primum impetum hostium sustinuerunt; deinde cum iam non armis modo, sed etiam operibus obpugnarentur, diffisi praesidio urbis
4 in arcem universi concesserunt; postremo et inde praemissis oratoribus in dicionem se suaque omnia Romanis permiserunt. magna inde praeda facta est. multi captivi nobiles in potestatem venerunt, inter quos et Thurri filii
5 duo et filia. regulus hic earum gentium erat, longe potentissimus omnium Hispanorum. audita suorum clade, missis qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent,
6 venit. et primum quaesivit ab eo, sibine liceret ac suis vivere. cum praetor victurum respondisset, quaesivit iterum,
7 si cum Romanis militare liceret. id quoque Graccho permittente, 'sequar' inquit 'vos adversus veteres socios meos, quoniam illos ac me populum Romanum oportuit suspicere.' secutus est inde Romanos fortique ac fideli opera multis locis rem Romanam adiuvit.

L. Ergavica inde, nobilis et potens civitas, aliorum 1
circa populorum cladibus territa portas aperuit Romanis.

Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam 2
quidam auctores sunt: e qua regione abduxisset legiones,
extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea proelio
ad montem Chaunum cum Celtiberis a prima luce ad
extremam horam diei signis conlatis pugnasse, multos utrim- 3
que occidisse, nec aliud magnopere, cur vicisse crede-
res, fecisse Romanos, nisi quod postero die lacesierint
proelio manentes intra vallum; spolia per totum diem le-
gisse; tertio die proelio maiore iterum pugnatum et tum 4
lemum haud dubie victos Celtiberos castraque eorum
apta et direpta esse. viginti duo milia hostium eo die 5
esse caesa, plus trecentos captos, parem fere equorum
numerum et signa militaria septuaginta duo. inde debel-
atum veramque pacem, non fluxa, ut ante, fide, Celti-
eros fecisse. eadem aestate et L. Postumium in Hispania 6
lteriori bis cum Vaccaeis egregie pugnasse scribunt: ad
viginta et quinque milia hostium occidisse et castra expu-
nasse. propius vero est, serius in provinciam pervenisse, 7
nam ut ea aestate potuerit res gerere.

LI. Censores fideli concordia senatum legerunt. prin- 1
eps lectus est ipse censor M. Aemilius Lepidus pontifex
maximus; tres eiecti de senatu; retinuit quosdam Lepidus
collega praeteritos. opera ex pecunia adtributa divisaque 2
inter se haec confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam,
nigratum opus, quod praedia habebat ibi, privatamque
publicae rei inpensam inseruerat; theatrum et proscenium 3
ad Apollinis, aedem Iovis in Capitolio columnasque circa
colendas albo locavit; et ab his columnis, quae incom-
mode obpositae videbantur, signa amovit clipeaque de co-
munis et signa militaria adfixa omnis generis dempsit. M. 4
Pulvius plura et maioris locavit usus, portum et pilas
pontis in Tiberim, quibus pilis fornices post aliquot annos
P. Scipio Africanus et L. Mummius censores locaverunt
proponendos; basilicam post argentarias novas et forum 5
lascatorium circumdatis tabernis quas vendidit in priva-
tum; et forum et porticum extra portam Trigeninam et 6
lham post navalia et ad fanum Herculis et post Spei ad
Tiberim [et ad] aedem Apollinis medici. habuere et in 7
romiscuo praeterea pecuniam; ex ea communiter locarunt
quam abducendam fornicesque faciendos. impedimento
peri fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci

8 non est passus. portoria quoque et vectigalia iidem multa
instituerunt. complura sacella (publicaque sua) occupata
a privatis, publica sacraque ut essent paterentque populo
9 curarunt. mutarunt suffragia regionatimque generibus
hominum causisque et quaestibus tribus descripserunt.

1 LII. Et alter ex censoribus M. Aemilius petiit ab senatu, ut sibi dedicationis [causa] templorum reginae
Iunonis et Dianae, quae bello Ligustino ante annis octo
2 vovisset, pecunia ad ludos decerneretur. viginti milia
aeris decreverunt. dedicavit eas aedes, utramque in circo
3 Flaminio, ludosque scenicos triduum post dedicationem
templi Iunonis, biduum post Dianae, et singulos dies fecit
4 in circo. idem dedicavit aedem Larium permarinū in
Campo. voverat eam annis undecim ante L. Aemilius Regillus navali proelio adversus praefectos regis Antiochi.
5 supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est 'duello
magno dirimendo, regibus subigendis causa patrandae
pacis ad pugnam exeunti L. Aemilio M. Aemilii filio [res
cessit gloriose]. auspicio, imperio, felicitate ductuque eius
6 inter Ephesum, Samum Chiumque inspectante eos ipso
Antiocho [cum] exercitu omni, equitatu elephantisque, clas-
sis regis Antiochi antea invicta fusa, contusa, fugataque
est, ibique eo die naves longae cum omnibus sociis captae
quadraginta duae. ea pugna pugnata rex Antiochus re-
gnumque [eius in mari omne fractum, subactum est.] eius
7 rei ergo aedem Laribus permarinis vovit.' eodem exemplo
tabula in aede Iovis in Capitolio supra valvas fixa est.

1 LIII. Biduo, quo senatum legerunt censores, Q. Fulvius consul profectus in Ligures, per invios montes valles-
que saltus cum exercitu transgressus, signis conlatis cum
2 hoste pugnavit; neque tantum acie vicit, sed castra quoque
eodem die cepit. tria milia ducenti hostium omnisque ea
3 regio Ligurum in deditionem venit. consul deditos in cam-
pestres agros deduxit praesidiaque montibus inposuit. ce-
leriter et [Roma consul ad hostes et] ex provincia lit-
terae Romam venerunt. supplicationes ob eas res gestas
4 in triduum decretae sunt; praetores quadraginta hostiis
maioribus per supplicationes rem divinam fecerunt.

Ab altero consule L. Manlio nihil memoria dignum in
5 Liguribus est gestum. Galli Transalpini, tria milia homi-
num, in Italiam transgressi, neminem bello lacessentes
agrum a consulibus et senatu petebant, ut pacati sub im-
6 perio populi Romani essent. eos senatus excedere Italia

inssit et consulem Q. Fulvium quaerere et animadvertere in eos, qui principes et auctores transcendendi Alpes fuissent.

LIIII. Eodem anno Philippus rex Macedonum, senio 1 et maerore consumptus post mortem filii, decessit. Deme- 2 triade hibernabat, cum desiderio anxius filii tum paenitentia crudelitatis suae. stimulabat animum et alter filius haud 3 dubie et sua et aliorum opinione rex conversique in eum omnium oculi et destituta senectus, aliis expectantibus suam mortem, aliis ne expectantibus quidem. quo magis 4angebatur, et cum eo Antigonus Echecratis filius, nomen patruī Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, regiae vir maiestatis, nobili etiam pugna adversus Cleomenem Lacedaemonium clarus. tutorem eum Graeci, ut cognomine 5 a ceteris regibus distinguerent, adpellarunt. huius fratris 6 filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanserat, eique ea fides nequaquam amicum Persea inimicissimum fecerat. is prospiciens animo, quanto 7 cum periculo suo hereditas regni ventura esset ad Persea, ut primum labare animum regis et ingemiscere interdum filii desiderio sensit, nunc praebendo aures, nunc laces- 8 sendo etiam mentionem rei temere actae, saepe querenti querens et ipse aderat. et cum multa adsoleat veritas praebere vestigia sui, omni ope adiuwabatur, quo maturius omnia emanarent. suspecti ut ministri facinoris Apelles maxime 9 et Philocles erant, qui Romam legati fuerant litterasque exitiales Demetrio sub nomine Flaminini adtulerant.

LV. Falsas esse et a scriba vitiatas signumque adul- 1 terinum vulgo in regia fremebant. ceterum cum suspecta 2 magis quam manifesta esset res, forte Xychus obvius fit Antigono, comprehensusque ab eo in regiam est perductus. relicto eo custodibus Antigonus ad Philippum processit. 'multis' inquit 'sermonibus intellexisse videor, magno te 3 aestimaturum, si scire vera omnia possis de filiis tuis, uter ab utro petitus fraude et insidiis esset. homo unus omnium, 4 qui nodum huius erroris exsolvere possit, in potestate tua est Xychus.' forte oblatum perductumque in regiam vocari iuberet. adductus primo ita negare inconstanter, ut parvo 5 metu admoto paratum indicem esse adpareret. conspectum tortoris verberumque non sustinuit ordinemque omnem facinoris legatorum ministeriiue sui exposuit. extemplo 6 missi qui legatos comprehenderent, Philoclem, qui praesens erat, obpresserunt; Apelles missus ad Chaeream

quendam persequendum indicio Xychi audito in Italiam
 7 traiecit. de Philocle nihil certi vulgatum est; alii primo
 audaciter negantem, postquam in conspectum adductus
 sit Xychus, non ultra tetendisse, alii tormenta etiam in-
 8 fitiantem perpressum adfirmant. Philippo redintegratus
 est luctus geminatusque, et infelicitatem suam in liberis
 graviolem, quod alter [superesset quam quod alter] per-
 isset, censebat.

- 1 LVI. Perseus certior factus omnia detecta esse, po-
 tentior quidem erat quam ut fugam necessariam duceret;
- 2 tantum ut procul abesset curabat, interim velut ab in-
 cendio flagrantis irae, dum Philippus viveret, se defen-
 surus. is spe potiundi ad poenam corporis eius amissa,
 quod reliquum erat, id studere, ne super impunitatem
- 3 etiam praemio sceleris frueretur. Antigonum igitur ad-
 pellat, cui et palam facti parricidii gratia obnoxius erat,
 neque pudendum aut paenitendum eum regem Macedoni-
 bus propter recentem patrui Antigoni gloriam fore cen-
 4 sebat. 'quando in eam fortunam veni,' inquit 'Antigone,
 ut orbitas mihi, quam alii detestantur parentes, optabilis
 esse debeat, regnum, quod a patruo tuo forti, non solum
 fideli tutela eius custoditum et auctum etiam accepi, id
- 5 tibi tradere in animo est. te unum habeo, quem dignum
 regno iudicem; si neminem haberem, perire et exstingui
 id malle quam Perseo scelestae fraudis praemium esse.
- 6 Demetrium excitatum ab inferis restitutumque credam
 mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori
 unus inlacrimasti, in locum eius substitutum relinquam.'
- 7 ab hoc sermone omni genere honoris producere eum non
 destitit. cum in Thracia Perseus abesset, circumire Ma-
 cedoniae urbes principibusque Antigonum commendare;
 et, si vita longior subpetisset, haud dubium fuit, quin eum
- 8 in possessione regni relicturus fuerit. ab Demetriade pro-
 fectus Thessalonicae plurimum temporis moratus fuerat.
 inde cum Amphipolin venisset, gravi morbo est implicatus.
- 9 sed animo tamen aegrum magis fuisse quam corpore con-
 stat, curisque et vigiliis, cum identidem species et um-
 brae insontis interempti filii agitarent, cum diris exstinctum
- 10 esse execrationibus alterius. tamen admoveri potuisset
 Antigonus, si [aut adfuisset], aut statim palam facta esset
- 11 mors regis. medicus Calligenes, qui curationi praeerat,
 non exspectata morte regis, a primis desperationis notis
 nuntios praedispositos ita ut convenerat misit ad Perseum

et mortem regis in adventum eius omnes qui extra regiam erant celavit.

LVII. Obpressit igitur necopinantes ignarosque omnes 1
Perseus et regnum scelere partum invasit.

Paroportuna mors Philippi fuit ad dilationem et ad 2
vires bello contrahendas. nam post paucis diebus gens
Bastarnarum, diu sollicitata, ab suis sedibus magna pe-
ditum equitumque manu Histrum traiecit. inde praegressi, 3
qui nuntiarent regi, Antigonus et Cotto; nobilis [is] erat
Bastarna, (ea res) Antigonus saepius cum ipso Cottone
legatus ad concitandos Bastarnas missus. haud procul
Amphipoli fama, inde certi nuntii obcurrerunt, mortuum
esse regem. quae res omnem ordinem consilii turbavit.
compositum autem sic fuerat, transitum per Thraciam 4
tutum et com meatus Bastarnis ut Philippus praestaret.
id ut facere posset, regionum principes donis coluerat fide
sua obligata, pacato agmine transituros Bastarnas. Dar- 5
danorum gentem delere propositum erat inque eorum agro
sedes fundare Bastarnis. duplex inde erat commodum 6
futurum, si et Dardani, gens semper infestissima Mace-
doniae temporibusque iniquis regum imminens, tolleretur
et Bastarnae relictis in Dardania coniugibus liberisque
ad populandam Italiam possent mitti: per Scordiscos iter 7
esse ad mare Adriaticum Italiamque, alia via traduci ex-
ercitum non posse. facile Bastarnis Scordiscos iter datu-
ros — nec enim aut lingua aut moribus aequales abhorrere
— et ipsos adiuncturos se, cum ad praedam opulentissimae
gentis ire vidiissent. inde in omnem eventum consilia ad- 8
commodabantur: sive caesi ab Romanis forent Bastarnae,
Dardanos tamen sublato praedamque ex reliquiis Ba-
starnarum et possessionem liberam Dardaniae solacio fore,
sive prospere [rem] gessissent, Romanis aversis in Ba- 9
starnarum bellum recuperaturum se in Graecia quae ami-
sisset. haec Philippi consilia fuerant.

LVIII. Digressu (pacato agro) deinde Cottonis et 1
Antigoni et haud multo post fama mortis Philippi neque
Thraces commercio faciles erant [neque] Bastarnae empto
contenti esse poterant aut in agmine contineri, ne dece-
derent via. inde iniuriae ultro citroque fieri, quarum in 2
dies incremento bellum exarsit. postremo Thraces cum
vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, re-
lictis campestribus vicis in montem ingentis altitudinis —
Donucam vocant — concesserunt. quo cum subire Ba- 3

starnae vellent, quali tempestate Gallos spoliante Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequiquam ad iuga montium adpropinquantes obpressit. 4 neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti sunt cum ingenti fragore caeli tonitribusque 5 et fulguribus praestringentibus aciem oculorum, sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora, nec solum milites, sed etiam principes icti caderent. 6 itaque cum praecipiti fuga per rupes praeealtas inprovidi sternerent ruerentque, instabant quidem percussis Thracēs, sed ipsi deos auctores fugae esse caelumque in se 7 ruere aiebant. dissipati procella cum tamquam ex naufragio plerique semerme in castra, unde profecti erant, redissent, consultari quid agerent coeptum. inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in 8 daniam censentibus. triginta ferme milia hominum, Clondico duce, [quo] profecti erant pervenerunt; cetera multitudo retro, qua venerat, aquiloniam regionem repetit. 9 Perseus potitus regno interfici Antigonum iussit; et dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam petendumque, ut rex ab senatu adpellaretur, misit. haec eo anno in Macedonia gesta.

1 LVIII. Alter consulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit, quem triumphum magis gratiae quam rerum 2 gestarum magnitudini datum constabat. armorum hostilium magnam vim transtulit, nullam pecuniam admodum. divisit tamen in singulos milites trecentos aeris, duplex 3 centurionibus, triplex equiti. nihil in eo triumpho magis insigne fuit quam quod forte evenit, ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex praetura triumphaverat. secundum triumphum comitia edixit, quibus creati consules 5 M. Iunius Brutus, A. Manlius Vulso. praetorum inde tribus creatis comitia tempestas diremit. postero die reliqui tres facti, ante diem quartum idus Martias, M. Titinius Curvus, Ti. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. 6 ludi Romani instaurati ab aedilibus curulibus Cn. Servilio Caepione, Ap. Claudio Centone propter prodigia quae 7 venerant. terra movit; in foris publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita quae in lectis erant averterunt 8 se, lanxque cum integumentis quae Iovi adposita fuit decidit de mensa. oleas quoque praegustasse mures in prodigium versum est. ad ea expianda nihil ultra quam ut ludi instaurarentur actum est.

